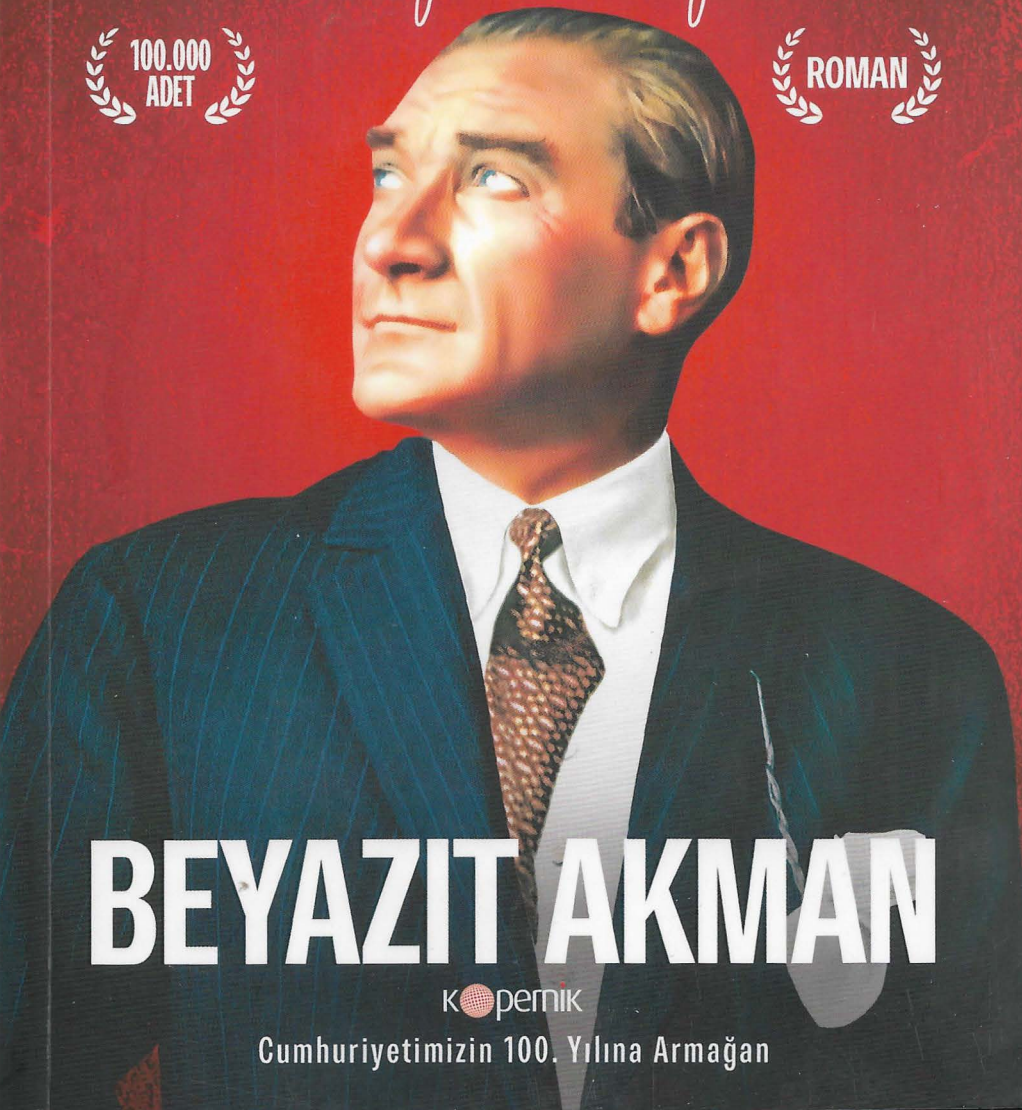
Cumhuriyet'e giden yedi efsanevi günün hikâyesi

ATATÜRK

Cumhuriyet ve Özgürlük

100.000 ADET

ROMAN

BEYAZIT AKMAN

Kopernik

Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan

KOPERNIK

Kopernik Kitap 229
Edebiyat/Roman: 9

ATATÜRK
Cumhuriyet ve Özgürlük
© Beyazıt Akman, 2023
℗ 2023, Kopernik Kitap / Dolmabahçe AŞ

® Kitabın bütün yayın hakları Dolmabahçe AŞ'ye aittir. Tanıtım amacıyla kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve malî hakları saklıdır.

Genel Yayın Yönetmeni
Abdülkadir Özkan
Yayın Danışmanı
Ahmet Kot
Yayın Koordinatörü
Nurbanu İnan
Görsel Yönetmen
Gökhan Yücesan
İlk Okuma
Mehmet Erdoğan
Son Okuma
Gökhan Yücesan
Kapak Tasarımı
Furkan Şener Tasarım Ofisi
Grafik Tasarım
Dolmabahçe AŞ

ISBN: 978-625-6994-06-5
Sertifika no: 50043
1. Baskı: Nisan 2023

Baskı ve Cilt
Optimum Basım Son. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 34295 Küçükçekmece - İSTANBUL
Sertifika No: 41707

Dolmabahçe AŞ
İstiklal Caddesi Asmalı Mescit Suriye Pasajı No: 166 Kat: 5 Daire: 48 Beyoğlu - İSTANBUL
Tel: 0 212 812 92 45

www.kopernikkitap.com
info@kopernikkitap.com I siporis@kopernikkitap.com

Kopernik Kitap, Dolmabahçe AŞ markasıdır.

Cumhuriyet'e giden yedi efsanevi günün hikâyesi

ATATÜRK

Cumhuriyet ve Özgürlük

BEYAZIT AKMAN

Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan

pernik

Kopernik Kitap 229
Edebiyat/Roman: 9

ATATÜRK
Cumhuriyet ve Özgürlük
© Beyazıt Akman, 2023
℗ 2023, Kopernik Kitap / Dolmabahçe AŞ

© Kitabın bütün yayın hakları Dolmabahçe AŞ'ye aittir. Tanıtım amacıyla kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve malî hakları saklıdır.

Genel Yayın Yönetmeni
Abdülkadir Özkan
Yayın Danışmanı
Ahmet Kot
Yayın Koordinatörü
Nurbanu İnan
Görsel Yönetmen
Gökhan Yücesan
İlk Okuma
Mehmet Erdoğan
Son Okuma
Gökhan Yücesan
Kapak Tasarımı
Furkan Şener Tasarım Ofisi
Grafik Tasarım
Dolmabahçe AŞ

ISBN: 978-625-6994-06-5
Sertifika no: 50043
1. Baskı: Nisan 2023

Baskı ve Cilt
Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 34295 Küçükçekmece - İSTANBUL
Sertifika No: 41707

Dolmabahçe AŞ
İstiklal Caddesi Asmalı Mescit Suriye Pasajı No: 166 Kat: 5 Daire: 48 Beyoğlu - İSTANBUL
Tel: 0 212 812 92 45

www.kopernikkitap.com
info@kopernikkitap.com | siparis@kopernikkitap.com

Kopernik Kitap, Dolmabahçe AŞ markasıdır.

Cumhuriyet'e giden yedi efsanevi günün hikâyesi

ATATÜRK

Cumhuriyet ve Özgürlük

BEYAZIT AKMAN

Cumhuriyetimizin 100. Yılına Armağan

Kronik

DOÇ. DR. BEYAZIT AKMAN: 1981, Kastamonu doğumlu. İngiliz Dili Eğitimi üzerine olan lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ'de üniversite ikincisi olarak yüksek şerefle bitirdi. 2004'te Fulbright bursuyla Amerika'ya gitti. 2006'da İngiliz Edebiyatı master derecesini aldı ve Illinois State Üniversitesi'nde doktoraya başladı, İngiliz Edebiyatı ve İslâm üzerine dersler verdi. 2012'de "İngiliz Edebiyatı'nda İslâm Algısı ve Türkler" konulu doktora teziyle mezun oldu. Shakespeare ve Daniel Defoe'da Türk imgesi hakkında uluslararası akademik dergilerde makaleleri bulunan yazar Amerika'da pek çok konferansta bildiriler sundu, oturum başkanlığı yaptı. Akman, doktora araştırmasıyla 2010'da Washington'daki dünyaca ünlü kütüphaneler ve müzeler kompleksi olan Smithsonian Enstitüsüne özel araştırmacı olarak kabul edildi. 2012-2014 yılları arasında New York Üniversitesi, Geneseo'da Dünya Edebiyatı ve İslâm, Doğu-Batı İlişkileri, ve Türkler ve Batı gibi konularda dersler verdi. Amerika'da on yıl yaşadıktan sonra 2014'te Türkiye'ye dönen Akman hâlen Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesinde araştırmalarına devam etmektedir. 2000'li yılların başlarında *Varlık*, *Kitap-lık* ve *Adam Öykü* gibi dergilerde öyküleri ve yazıları yayınladı. Amerika'da üniversite kütüphanelerindeki kaynaklarla birlikte yerli ve yabancı yüzü aşkın eseri inceleyerek beş yıllık bir araştırmanın ardından yazdığı, Fatih'i ve Fetih'i anlatan *Dünyanın İlk Günü* 2009'da yayımlandığında büyük bir ilgi görerek en çok satan ilk romanlardan biri oldu. Kısa sürede kült hâline gelen bu eser, Türkiye'de tarihî sinema ve dizilere de esin kaynağı oldu. Bu eseri, üç yıllık bir araştırmanın ardından beş asır öncesinden günümüze uzanan bir insanlık dersi niteliğindeki, II. Bayezid dönemi romanı *Son Sefarad / Cennetin Kapıları* takip etti. Yazarın en son araştırmalar ışığında dört yıllık bir araştırmanın ardından kuruluşu romanlaştırdığı *Osman* romanları iki cilt hâlinde yayınlandı. Yazarın on beş yıllık araştırmalarından damıttığı yazıları *Kayıp Tarihin İzinde: Fatih'ten Shakespeare'e Doğu-Batı* adıyla yayımlandı. Akman, 2018 yılında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Aslî Üyeliği'ne seçildi. 2019'da bir Yunus Emre romanı olan *Ben, Yunus: Bir Gârip Aşık* ve romanlarından seçme metinlerden oluşan *Ben, Piri: Pusula Elifi'nin Peşinde* adlı kitapları yayınlandı. Akman, bir bilim, tarih ve edebiyat serisi olarak tasarladığı *Efsane Karakterler* adlı çocuk kitapları serisinin ilk üç kitabını (Atatürk, Fatih, Harezmî ve Einstein) 2020 yılı sonunda yayınladı. Giovanni Mario Filelfo tarafından XV. asırda Fatih hakkında yazılmış *Amyris* adlı Latince beş bin mısralık epiği eşi Doç. Dr. Filiz Barın Akman ile birlikte detaylı bir şekilde araştırıp inceleyerek bu eserin ilk defa Türkçe ve İngilizce basılmasını sağladılar ve *Emir* ve *The Emiriad* kitaplarını yayınladılar. Akademisyen-yazar Akman 2023 yılında, yedi yıl aradan sonra yeni bir roman yazarak Cumhuriyetin 100. Yılı için *Atatürk* eserini yayınladı. Kitapları yabancı dillere çevrilmiştir. Akman, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

Başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere,
Kurtuluş Savaşı'mızın tüm kahramanlarına...

"Yurtta barış, dünyada barış!"
Mustafa Kemal Atatürk, 1931

"Barışı kanla değil, mürekkeple imza etmek istiyorduk."
Mustafa Kemal Atatürk, 1923

"Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve yeteneklerinin olgunluğudur."
Mustafa Kemal Atatürk, 1935

EN UZUN GÜN

30 AĞUSTOS, 1922

"Ya İstiklal Ya Ölüm!"

Sancaktar Mehmet nefes nefeseydi. Kalbi göğsünü yarıp dışarı fırlayacakmış gibi atıyordu. Yüzü gözü kan ter içindeydi. Al bayrağın üç metrelik direğini iki eliyle sımsıkı tutmuş, canhıraş bir şekilde koşuyor, o koştukça da başının üstündeki bayrak rüzgârla dalgalanıyordu. Ant içmişti Mehmet, bayrağı asla bırakmayacak, yere düşürmeyecekti. Ama kolay iş değildi bu. Kızıl cehennemin ortasında, alevlerin arasındaydı. Yer, gök kırmızıya kesmişti. Bir adım daha atmıştı ki yanı başında bir yanardağ harekete geçmiş gibi oldu. Yerden suratını dağlayan alevler yükseldi, kopan taş ve toprak yığınları kulakları sağır eden bir gürültüyle etrafa püskürdü. Hayır, bu bir yanardağ değildi. Düşmanın attığı, bir kaya parçası büyüklüğündeki 15'lik toplardan yalnızca birisiydi ve havan mermisinin patladığı yerde şimdi onlarca Türk askeri şehit yatıyordu. İngilizlerin Yunanlılara hediyesi olan 50 kiloluk, 15'lik BL-6 topları düştükleri yerde devasa çukurlar açar, kumdan kuleler oluştururlardı.

İki yanlarında patlayan bu topların, gümbürtülerinin, ateş dağları ve kum helezonlarının arasında Türk piyadesi alay alay, tümen tümen, dalga dalga düşmanın üzerine inançla ilerliyordu. Sancaktar Mehmet yüzüne sıçrayan ve derisini delik deşik eden irili ufaklı taş parçalarına rağmen son bombayı

da atlatmayı başarmış ve hızla koşmaya devam ediyordu. Beş adım sonra sol tarafında bir yanardağ daha yükseldi. Önce bir ıslık, ardından kulakları sağır eden bir gök gürültüsü ve sonra yerden yükselen kum dağları kaplıyordu ortalığı. Yer, gök mermi yağıyordu. Türk askeri bir şarapnel tufanı, ölüm kusan bir hercümercin ortasındaydı. Sancaktar Mehmet tökezledi ama düşmedi, al bayrakla birlikte koşmaya devam etti. Hayır, ne olursa olsun, bu bayrağı yere düşürmeyecekti.

Günlerdir devam eden savaş, Afyon ufuklarında güneş batarken göğüs göğüse, süngü süngüye bir çarpışmaya dönüşmüştü. Yunan Ordusu çekirge sürüsü gibiydi ve bir türlü arkası bitmek bilmiyordu. Vadiler mermi, top, tüfek, insan çığlığı ve uğursuz bir uğultuyla yankılanıyordu. Türk piyadesi 40 km'lik bir alanda topçuların tahrip ettiği tüm gediklerden Yunan cephesinin içine akıyordu. Bazı askerler top mermilerinin tutuşturduğu alevden dağların içine korkusuzca atlıyor, düşman cephesine geçmeye çalışıyorlardı.

Türk topçuları ise mermileri düşman mevzilerine isabet ettirebilmek için topları hayvanlarla çektirerek daha ileriye sürüyorlardı. Ama topların hantal tekerleri her dönüşlerinde, topçular düşman menziline bir adım daha giriyordu. Topçular ileri atıldıkça aslanın ağzına koşan birer ceylan gibi Yunan toplarının hedefi oluyor ve üçer beşer yere seriliyorlardı. Bir Türk askeri, topun tekerlerini döndürürken hemen yanı başındaki birliğin havaya uçtuğunu gördü. Yanında darmadağın olan topun metal parçaları göğsüne ve alnına isabet etmişti. Askerin yüzü kana bulanmış toprak içindeydi. Ama Mehmetçik hiç aldırış etmeden topu hareket ettirmeye devam etti. Alnındaki damarlar patlarcasına topun tekerlerini itti. Üç adım sonra o da karşı taraftan çıkan bir başka topun şarapnelleriyle şehit oldu.

Fırtına Ömer, bir altın gibi ışıldayan sarı atı Safran'ı dörtnala koşturuyordu. Safran öyle hızlı koşuyordu ki, Ömer'in başındaki ordu serpuşu uçup gitmiş, atının yelesiyle aynı

renkteki saçları rüzgârda dalgalanıyordu. Fakat daha hızlı, çok daha hızlı koşmalıydı Safran. Tam karşısında, kum torbalarının arkasında mevzilenmiş bir Yunan taramalısı patiska yırtar gibi takır takır tarıyordu Türk süvarilerini. Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa bulabildiği en hızlı atlılarını makinelinin üzerine göndermişti. Ama süvariler birkaç yüz metre sonra cansız yere yuvarlanıyorlardı. Simsiyah bir Arap atı üstündeki bir subay beş yüz metre kadar ilerleyebildi. Üçüncü bir Türk süvarisi makinelinin atış açısından kurtulup ileri atılma fırsatı bulmuştu ki subay sesten ürküp şaha kalkan atına tutunamadı. Fırtına Ömer'in aşması gereken bir değil tam üç makineli vardı şimdi ve hepsi de ona doğru ateş ediyordu. Bu üç ağır taramalı tüfek Türk süvarilerinin önüne mermiden bir perde örüyordu. Süvariler ile Yunan cephesi arası bir at mezarlığına dönüşmek üzereydi. Safran'ın ciğerleri bir körük gibi çalışıyor; bir şişiyor bir boşalıyordu. Hayvanın burun delikleri kocaman olmuştu ve yelesi sanki kanatlanacakmış gibi havalanıyordu.

Yarbay Derviş, yanındaki binlerce askerle birlikte Çalköy'ün batısındaki düşman mevzilerine doğru koşarken karşı taraftan gelen mermilerden kaçmak için yapabileceği hiçbir şey yoktu. Yılmadan ve yorulmadan düşmanın üzerine koşmaya devam etti. Sonra gökyüzünde bir cızırtı duyuldu. Ses gittikçe arttı ve Yarbay Derviş gökyüzündeki Yunan uçağını gördü. Uçak yaklaştı, yaklaştı, yaklaştı ve Türk askerlerini taramaya başladı. Kuyruğu Yunan bayraklı, Fransız işi Bréguet 14 marka bu uçaklar cepheye yaklaşan tüm piyadeleri tepeden rahatlıkla tarıyorlardı. Yüzlerce Türk askeri düşman hattına ulaşamadan bu uçaklarla şehit olmuşlardı. Uçak ön sıralardaki Türk askerini yere yıktıktan sonra geçti gitti. Ardından bir uçak daha geldi ve ikinci sırayı taramaya başladı. Yarbay Derviş eğer hemen karşı cepheye ulaşamazlarsa hiçbir şanslarının kalmayacağını düşünerek adımlarını hızlandırdı.

Sanki her şey bitmiş gibiydi. Bu cehennemden çıkış yok muydu?

Mehmetçik beş gündür, gece gündüz, aralıksız harp ediyordu. Karşılarında son teknoloji harikası silah ve cephaneleriyle 200 bin askerlik bir ordu vardı. Savaş alanı şehit kanıyla kırmızıya boyanırken, batan güneşle birlikte gökyüzü kızıla çalıyordu. Yer ve gök o gün adeta kıyamet kırmızısıydı. Bu, Türkler için bir varlık ve yokluk savaşıydı. Ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyamet kopmak üzereydi. Mahşerin adı Dumlupınar, tarihi 30 Ağustos'tu. Bağımsızlık ve özgürlük ya burada kazanılacak, ya da kaybedilecekti. Cumhuriyetin temeli ya burada atılacak ya da esaret başlayacaktı. Çalköy'ün batısında, akşamüstü, cehennemi bir ateşin içinde barut, yangın ve kanlı toprak kokusu birbirine karışmıştı. On binlerce asker, at, araba, top ve tüfek bu hengâmede hercümerç oluyordu. Vatan toprağının hamuru sanki bugün, burada karılıyor, şehadetler gökyüzünde yankılanıyordu.

Türk askeri son bir umutla çarpışıyordu. Gruba yaklaşan güneşin son ışıkları süngülere yansıyor, Türk askeri bir adım daha ilerlemek için canı pahasına savaşıyordu. Aydınlık eğer çıkacaksa bu karanlığın içinden çıkacak, yeni gün bu karanlığın içinden doğacaktı.

Mehmetçik'le omuz omuza savaşan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, cephenin tam ortasındaki karargâhında, kafasında kara astragan kalpağı, sırtında kurt kürkünden yakalı askerî ceketi içinde gözlerini kısmış savaş alanını izliyordu. Gözlerinin mavisine, üstlerine inen kıyametin kırmızısı yansıyordu. Öfkeliydi. Kararlıydı. Kafasındaki stratejinin son hamlesi için yapacak bir şey daha vardı. Emir subayını çağırdı ve ona bir dizi emir vererek komutanların yanına gönderdi. Kendisi de yaveriyle birlikte arabasına bindi ve direksiyon başındaki askere, "İleri sür!" dedi.

Asker tereddütle arkasına baktı ve "Efendim, bir adım daha ileriye gidersek düşman toplarının menziline gireriz," dedi.

Mustafa Kemal Paşa keskin gözlerle tekrarladı: "Asker, ileri sür!"

Paşa, mahşeri alevlerin ortasına doğru giderken iki yanında toplar patlıyor, araba kıyametin kızıllığında ileriye doğru yol alıyordu.

Mustafa Kemal'in aklında tek bir şey vardı:

"Ya İstiklal Ya Ölüm!"

ÇANKAYA KÖŞKÜ, ANKARA

28 EKİM, 1923

"Sayın Fitzgerald,
size hayatınızın röportajı fırsatını sunuyoruz!"

Gazetemiz genel yayın yönetmeni benden Türkiye'ye gidip Mustafa Kemal ile röportaj yapmamı istediğinde Noel'de hediyesini almaya hazırlanan küçük bir kız çocuğu gibi heyecanlandığımı hatırlıyorum.

Babamın vefatının ardından kendimi henüz toparlayamadığım, işe gitmekle gitmemek arasında bocaladığım ve ofise öğlene doğru geldiğim lanet günlerden biriydi. Ayaklarım geri geri işe yürürken o kadar güçsüz hissediyordum ki rüzgâr beni yıkacak gibiydi. Chicago'nun adının "Rüzgârlı Şehir"e çıkmasına şaşmamalıydı.

Mesele aslında işe gidip gitmemek de değildi; yaşamakla yaşamamak arasında incecik bir çizgiydi benimkisi. Pazartesi sendromunu haftanın her günü iliklerime kadar yaşıyordum. Patronun beni görmek istediğini söylediklerinde yine o "Kendine çeki düzen vermelisin, Liz, hayat devam ediyor," nutuklarından birini çekeceğinden emindim. Hatta bu seanslar o kadar artmıştı ki, Dearborn ve Madison Caddesi'ndeki *Chicago Tribune* binasının en tepesindeki kata çıktığımda kendimi en kötüsüne hazırlamıştım. Bugün işten bile kovulabilirdim. Bu yüzden dağınık saçımı düzeltmeye, üstüme çekidüzen vermeye tenezzül dahi etmedim. Makyaj tazelemek mi, o da neydi?! Ne olursa olacaktı, umurumda değildi.

Ama patron bana o alışık nutuklarından birini atmadı. Wrigley Gökdeleni'nin hâkim olduğu Chicago siluetine yüzüne dönmüş, kalın ve pahalı purolarından birini tüttürüyordu. Ancak iyi bir haberin kokusunu aldığı zaman, masasının üzerinde küçük bir hazine sandığı gibi sakladığı ahşap kutunun kapağını açar ve bu purolardan bir tane yakardı. Odaya girer girmez bana anlatmaya başladı. Türkiye'de sıra dışı bir şey olmak üzere olduğunu ve bunu bizzat yerinde takip etmemiz gerektiğini, bu iş için de benim biçilmiş kaftan olduğumu söyledi. Bana Mustafa Kemal ile özel bir röportaj ayarladığını da masasının üzerine eğilerek ve gözleri ışıldayarak eklemişti. "Bu haberi önce biz yapmalıyız, Liz! Herkesten önce biz! Anlıyor musun?" deyip duruyordu.

Belki daha sonra anlatacağım kendi özel hikâyemden ve son yedi yılda yaşadıklarımdan ötürü Türkler ve Mustafa Kemal ismini duyar duymaz, evet, heyecanlanmıştım. Ama bu iş için doğru kişinin ben olduğumdan, daha doğrusu benim için doğru zamanın olup olmadığından hiç de emin değildim. 29 yaşımdayken, henüz yedi yıl önce tanıdığım babamı birkaç hafta önce toprağa gömmüştüm ve iki haftalık uzun bir gemi yolculuğuyla Atlantik'in öte yakasına geçip Türkiye'ye gitmek aklımdan geçen en son şeydi. Son zamanlarda sıkça yaptığım gibi, önce beni heveslendiren bu haberi de çok geçmeden büyük bir yeis ve kararsızlıkla yoğurup patrona başka birini bulmasını söyleyerek odadan çıktım.

Patron, "Bu, kariyerinin en büyük olayı olacak, Liz! Aptallık etme! Lütfen, bir daha düşün!" diye arkamdan seslenirken, purosu ağzında öylece kalakaldığını hayal ediyordum. "Sayın Fitzgerald, size hayatınızın röportajı fırsatını sunuyoruz!" diye bağırmaya devam ediyordu. Kızdığında annem gibi bana soyadımla seslenirdi.

Benim yerime bir başkası olsa böylesi bir haber fırsatını havada kapardı. Herkes Mustafa Kemal'le röportaj yapmak ve Türklerle ilgili haber yapmak için yarışıyordu. Ger-

çi, çok değil, beş on yıl öncesine kadar Amerika'da Türk denince akla deveden ve tütünden başka bir şey gelmezdi. R. J. Reynolds Tobacco Company'nin "Türk Tütünü" diyerek müthiş bir başarıyla pazarladığı *Camel* sigaralarının da bu işte bir katkısı var mıdır bilmem ama "Türk" demek, sadece Amerika'da değil, Avrupa ülkelerinde de bazen "egzotik ve mistik," bazen de "barbar ve despot Doğulu" imgesinden pek öteye geçemiyordu. Osmanlı İmparatorluğu dendiğinde akla ilk gelen şey elbette "Constantinople"dü ve New York'taki zengin ve siyasi Ermeni lobisinin marifetiyle insanlar bu şehre modern adı olan "İstanbul" demekten dahi imtina ediyorlardı.

İstanbul'un düşüşünü hiçbir zaman kabullenemeyen Avrupalıların bu şehri fetheden Osmanlı Sultanı Fatih hakkında ipe sapa gelmez şeyler uydurduklarını, "Barbar Türk" algısının aslında "dünyanın son günü" dedikleri 29 Mayıs 1453'le birlikte başladığını ise Türklerin tarihi hakkındaki diğer pek çok şey gibi babamı tanıdıktan sonra okuduğum tarih kitaplarından öğrenecektim. Bob'un Türkler hakkında anlattığı şeyler ile benim çocukluğumdan beri duyduğum, gördüğüm ve okuduğum şeyler o kadar farklıydı ki bu işin aslını öğrenmek için neredeyse bir tarih diploması alacak kadar kitap okumam gerekecekti. Tabii bu kitapların arasından da Türkler aleyhine yazmayı kariyer edinmiş, ırkının ve dininin hamasetine boyun eğip bilimi bir kenara bırakmış yüzlerce tarihçiyi ayıklayıp doğru bilgiye ulaşmak da pek kolay olmayacaktı. Türk demek, kırmızı fes, nargile, lokum, saray ve Ali Baba demekti!

Ne bir zamanların en önemli aşısını Lady Montagu aracılığıyla tüm Avrupa'ya hediye edenlerin Türkler olduğunu, ne de dünya 1492'de Yahudilerin İspanya Engizisyonunun işkence odalarında can çekişini izlerken, Sultan II. Bayezid'in onlara yardım eli uzatıp gemiler dolusu insanı kurtarışını hatırlamak isteyen vardı.

Uzatmayayım, 1914'te Dünya Savaşı patlak verip de Türkler; İngilizler, Fransızlar ve Yunanlıların karşısında, Almanların yanında yer alınca bütün bu "Barbar Türk" imgesi yeniden hortlamış ve Türkler modern medeniyetin karşısında yok edilmesi gereken bir topluluk olarak lanse edilmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1918 yılında bu savaştan yenik çıkmasıyla birlikte Türkler artık tarihin tozlu yapraklarına terkedilmek üzere bekleyen bir anomaliden başka bir şey değildi. "Hasta Adam"ın sonu gelmişti. "Constantinople" yine "Batı"nın olacak, Truva Yunanlılara geri dönecek ve Anadolu, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Hristiyan varislerine kalacaktı. Batılı devletler bunun için her türlü hazırlığı yapmıştı. Tüm mesele bu işi İtilaf Devletleri için en asgari masrafla yerine getirmekti. Hindistan ya da onlarca Afrika ve Orta Doğu ülkesi gibi, Batı emperyalizminin artı hanesine eklenme sırası Türkiye'ye gelmişti.

Sonra Mustafa Kemal adında bir adam çıktı ortaya ve her şey değişti.

Adını önce Çanakkale Savaşları'nda duyduğumuz bu komutan sadece birkaç sene içinde gösterdiği askerî ve siyasî başarılarla Türkiye hakkındaki tüm haberlerde adından söz ettirir oldu. Artık Orta Doğu ile ilgili hiçbir haber yoktu ki, onda Mustafa Kemal'in Batılı güçlere karşı kazandığı bir zaferden ya da Osmanlı Sultanı'na karşı elde ettiği bir üstünlükten bahsetmesin. Mustafa Kemal adı öyle bir addı ki, bir taraftan *Binbir Gece Masalları*'nın gözüpek kahramanları gibi Osmanlı Sultanı'nın onun hakkında çıkardığı ölüm fermanına direniyor, diğer taraftan yeryüzünün en gelişmiş silahlarıyla üzerine atılan emperyalist devletleri tarumar ediyordu. Onun başarıları çok geçmeden hem Avrupa hem de Amerika kamuoyunu Türklerin lehine olacak şekilde etkilemeye başlamıştı. 1920 yılından bu yana artık Amerika'daki her gazeteci onunla mülakat yapmak için sıraya girmişti.

Yarım milyonluk tirajıyla *New York Times*'tan, başken-

tin nabzını tutan *Washington Times*'a kadar tüm gazetelerde neredeyse her gün Türkler hakkında haberler çıkıyordu. "Anadolu'da İsyan!", "İsyan Başladı!", "Türkler Ayaklandı!" gibi başlıklarla Mustafa Kemal'in millî mücadelesi anlatılıyordu. Gazetenin arkasındaki lobilere göre bu haberlerin sunuşu da değişiyordu tabii. Mustafa Kemal bazı gazetelerde kahraman, bazılarında düşman, bazılarında bir asiydi! *The Sun* gazetesi Mustafa Kemal'in kendini "diktatör" ilan ettiğini yazarken, *Washington Post* onun "Turan İmparatorluğu'nun Hükümdarı" olacağını duyuruyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Artık neye inanacağımızı bilemiyorduk. Ama kesin olan bir şey vardı ki artık dünya pürdikkat Mustafa Kemal'in liderliğinde, Batılı güçlere boyun eğmeyeceklerini kanıtlayan Türklerin hikâyelerine odaklanmıştı. Elbette en büyük rakibimiz *Chicago Daily News*'ten Browne doğrudan doğruya Mustafa Kemal ve çevresindekiler ile görüşebildiğinden bölgedeki en doğru ve sıcak bilgileri aktarabiliyordu. Büyük bir tantanayla, büyük paralarla ve ciddi bir yatırımla kurulan, türünün ilk örneği olan haftalık *Time* dergisinin daha dördüncü sayısında Mustafa Kemal kapağıyla çıkması bardağı taşıran son damla olmuştu. Bizim patron küplere biniyordu! Herkes Mustafa Kemal'le ilgili özel bir şeyler yapıyordu ama bizde tık yoktu!

O gece eve gittiğimde *Time* dergisinin kapağı hâlâ oturma odamın ortasındaki masada duruyordu. Mustafa Kemal Paşa askerî üniforması içinde, astragan kalpağı başında, yıldızlı yakalarının arasında, onu görmeye alıştığımız diğer resimlerinin aksine gülümseyerek okura bakıyordu. Tebrik etmek lazım, bu resim bile kendi başına büyük bir başarıydı ve bir hayal gibi adını duyup durduğumuz adamı ilk defa, kanlı, canlı, gerçek bir insan olarak gösteriyordu.

Uyku tutmamıştı, kanepeye uzanmış, öylece tavana bakıyordum. Dışarıda sabahki rüzgârın uğultusu artarak devam ediyordu. Bir kadeh buzlu viskinin tam sırasıydı. Gazeteci

olmanın en güzel yanı içki yasağı döneminde bile size her zaman kaliteli içecekler buluverecek bağlantılarınızın olmasıdır. Vakit gece yarısını geçerken babamın hayattayken kaldığı odadan bir ses geldi. Odaya gittiğimde açık unuttuğum pencerenin rüzgârla çarptığını gördüm. Bu odaya bakmaya dayanamıyordum, o yüzden hemen pencereyi kapatıp dışarı yöneldim ama tam kapının önünde babamın savaş madalyasının yerde durduğunu gördüm. Bob bunu bana kaç sefer atmamı, bu İngiliz madalyasını görmek istemediğini söylemişti. Ama ben onu dinlememiş, şifonyerin üstündeki resimlerin arkasına bir yerlere, masanın ucuna saklamıştım. İtile kakıla masanın kenarlarına kadar gelmiş, sonra da rüzgârla düşmüş olmalıydı.

Madalyayı yerden aldım ve ona öylece bakakaldım. Evet, ona uzun uzun baktım, üzerindeki tarihe, kabartma resme ve diğer detaylara. Bugün bile, şimdi Çankaya Köşkü'nün içinde, bir sandalyenin üzerinde beklerken, neden bilmiyorum ama o anda Türkiye'ye gitmeye ve Mustafa Kemal ile röportaj yapmaya karar verdim.

Ertesi gün patronun yanına çıktım ve ona haberi kabul ettiğimi söyledim. Tek bir şartım vardı, o da sadece Mustafa Kemal'le değil, onunla tanışmış olan Batılı diplomat ve komutanlarla da görüşerek kapsamlı bir dosya hazırlamaktı. Önce İngiltere'ye, sonra Fransa'ya, oradan da Almanya'ya geçecek, son olarak Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Anadolu'ya varacaktım.

Savaş yıllarını Anadolu'dan haberleştirmiş olan dostum Hemingway'e benim için bir öğüdü olup olmadığını sorduğumda, "Yanında bir sinek ilacı götürmeyi unutma!" demişti. Ama sonbaharda buna ihtiyacım olacağından şüpheliydim. Ne yazık ki Hemingway'in Türkiye izlenimleri Mark Twain'in hatıralarındakinden pek farklı değildi.

Çok değil, tam olarak iki hafta sonra Londra'da, Hyde

Park'taki evinde Emekli General Ian Hamilton'ın karşısında oturuyordum. İşte başlamıştım.

Salondaki vitrin savaş madalyalarıyla doluydu. İngilizlerin en büyük nişanı Viktorya Haçı'na iki kere önerilen, Hindistan'dan Afganistan'a, Güney Afrika'dan Japonya'ya İngilizlerin en zorlu koloni savaşlarında komutanlık yapan bu adamın kariyerini Gelibolu Kara Savaşları, yani Mustafa Kemal adeta tek başına bitirivermişti. 1915'te İngiliz-Fransız ittifakından oluşan koca bir orduya geçit vermeyen Türkler, bu harekâtın başkomutanı olan Hamilton'ın da sonu olmuş, adamcağız Londra'ya döndüğünde emekliye ayrılmıştı.

Gazi olduğu Boer Savaşları'ndaki başarılarını öve öve bitiremeyen 70 yaşındaki bu eski generale Çanakkale'yi sorduğumda yüzü düştü, çehresine bir karanlık çöktü oturdu. Keyfi kaçmıştı. Uzun karanlık bir tünele bakar gibi daldı ve "Türklerin 'Allah Allah!' diye bağırmaları hâlâ kulağımda çınlıyor," dedi. "Bu nasıl oldu bugün bile anlayamıyorum. Ben, İngiliz askerlerinin dünyanın en iyi askerleri olduğuna inanırım, hanımefendi," diye devam etti bakışlarını önünden ayırmadan. "Dünyanın hiçbir yerinde bizim askerimizden daha iyi yetiştirilmiş, daha iyi silahlarla donatılmış ikinci bir ordu yoktur." Sonra bakışlarını bana çevirdi ve, "Bunun tek bir istisnası vardır, o da Türklerdir," dedi. "Düşünün ki yüzbinlerce kişilik, İngiliz ve Fransız askerleri, dünyanın en elit birlikleri, milyon poundluk, teknoloji harikası dretnotlarımız ve bugün insanoğlunun elindeki en iyi tüfekler! Dünyanın en iyi savaş teknolojisi! Yeryüzünün en uzak diyarlarından toplanmış, en kalabalık ve pahalı ordusu!..."

"Bilmez miyim?" dedim belli belirsiz.

"Anlamadım?" dedi duraklayarak.

"Bir şey yok, devam edin," dedim.

"...Bunların hepsi bizdeydi", diye devam etti. "Ama biz tek bir adama, Mustafa Kemal'e yenildik. Ben hayatımda böylesine savaşan askerler, ölümün üzerine bu kadar istekli atı-

lan insanları hiçbir yerde görmedim. Ben Tanrı'ya inanırım. Ama Tanrı o gün bizimle değildi." Hamilton hüzünle başını öne eğdi ve oturduğu yerde kalakaldı. Bir daha da ağzını bıçak açmadı.

Sonraki durağım İngiltere'nin güneydoğusundaki Kent şehrinde bulunan Chartwell Malikânesi, yani Winston Churchill'in eviydi.

Uzun zamandır böylesine tarihî ve gösterişli, neredeyse bir Orta Çağ kalesini andıran bir malikâneye konuk olmamıştım. Bir şatodan farksız olan bu yapının tarihi 14'üncü asra dayanıyordu. Kraliçe Elizabeth'in babası VIII. Henry'nin dahi burada bir zamanlar kaldığı söyleniyordu. Kırmızı tuğlalarla örülü, etrafı göz alabildiğine yeşilliklerle dolu harika bir yerdi. Savaş yıllarını arkasında bırakan Churchill burada resim yaparak ve savaş anılarını yazarak vaktini geçiriyordu. Duvarlarını Lewis, Delacroix, Gerome gibi oryantalist ressamların tablolarıyla süslediği bir salonda onunla görüştüm. Bana zengin porselenlerde güzel bir İngiliz çayı ikram etti.

Onu böyle boyaların ve tuvallerin arasında gördüğümde, karşımdaki insanın gerçekten Churchill olup olmadığından neredeyse şüphe edecektim. Öyle ya, gençliğini asker olarak Güney Afrika'da, Sudan'da, Hindistan'da ve daha pek çok yerde cephelerde geçiren, daha 26 yaşında milletvekili olarak parlamentoya giren ve Dünya Savaşı'nda Bahriye Nazırlığı yapan bir savaşçı-diplomat vardı karşımda. Bahriye Nazırı deyip geçmeyin, İngiltere gibi daha çok denizaşırı kolonileriyle zenginleşmiş bir devlet için denizler ve savaş gemileri bir şövalyenin atı ve kılıcı gibidir. İngiliz Krallığı'nın savaş, taarruz ve yayılma gücü adeta bu bakanlıkta kendini tam anlamıyla gösterir. Nihayetinde Cihan Harbi'nde Türklere Çanakkale'den saldırma planının arkasındaki beynin de bu adam olduğu söylenir. Plan çok basitti, dünyanın en iyi ordusunu Çanakkale'ye gönder, akşamına İstanbul'a gir! Böyle söylemişti Churchill kabineye.

Ona bunun doğru olup olmadığını sorduğumda, "Bakın Bayan Fitzgerald," dedi oturduğu geniş koltukta ellerini birleştirip tombul parmaklarını birbirine kenetleyerek, "Biz İngilizler ve Türkler tarihi asırlara dayanan bir dostluğa sahiptik. Katolik Fransız ve İspanyollarla savaşırken Osmanlı ile İngiltere arasında her zaman bir kazan-kazan politikası vardı. Onlar da biz de kıta Avrupa'sına karşı birbirimize arka çıkıyorduk. Bu işin geçmişi Kraliçe Elizabeth'le Sultan III. Murad'ın yaptığı ticaret anlaşmalarına kadar gider."

"Peki ne oldu da Türklere karşı savaşmayı seçtiniz?"

"Ne olacak," dedi püfleyerek, "Gittiler düşmanımız Almanlarla ittifak kurup savaşa girdiler!"

"Onları bunun için suçlayabilir misiniz?" diye sordum, "Bir yerlerde Almanlarla ittifak kurmadan önce sizin yanınızda yer almaya çalıştıklarını ama siz İngilizlerin buna karşı çıktığınızı okumuştum. Ayrıca bir oldubittiyle bu savaşa sokuldukları da ortada."

Churchill kaşlarını çattı. Bu soruma sinirlenmiş gibiydi. Daha doğrusu bunları konuşmak işine gelmiyordu. Daha sonra verdiği cevaplardan onun, Türklerin İngilizlerin karşısında, başka çareleri olmadığı halde, bu savaşta yer aldıkları için "hadlerini aştıklarını" ve bunun için cezalandırılmalarını düşündüğünü seziyordum. Ona göre, Çanakkale'yi tereyağından kıl çeker gibi rahatlıkla geçecekler ve dünyanın en iyi savaş gemilerinden oluşan filolarını süratle İstanbul Boğazı'na sokacaklardı. Ama şimdi hepimiz biliyoruz ki, İngilizler ve Fransızlar Çanakkale'de tarihlerinin en büyük hezimetlerini yaşadılar. Churchill'e neyin ters gittiğini sordum. Porselen çay fincanını masaya koyarken, "Bu soruyu Kitchener'a sormalısınız!" dedi iyice sinirlenerek. Savaş Bakanı'ndan bahsediyordu ama bu konuyu Kitchener'a sormama fırsat yoktu. Adam, savaştan kısa bir süre sonra ölmüştü. Yaşanan tüm hezimete rağmen Churchill, hâlâ daha "Eğer Gelibolu'da kazansaydık milyonlarca hayat kurtarabilirdik!" di-

yordu. "Hayır, kazanamadınız," dedim, "Her iki taraftan da yarım milyona yakın insan öldü."

Londra'da göreceğim bir başka İngiliz elbette daha bir yıl öncesine kadar İngiltere Başbakanı olan Lloyd George'du. Onu Thames Nehri'nin yanı başında uzanan Westmister Sarayı'ndaki odasında ziyaret ettim. Masasında bir İncil, hemen yanında ise koca bir ayaklı yerküre duruyordu. İstanbul'un onun emirleriyle işgal edilmesinin yarattığı başarısızlık ve Türkiye'de yaşadığı hüsran kariyerini gölgede bıraksa da, Lloyd George siyasete devam ediyordu. Cihan Harbi'nin sonunda Türkleri cezalandırarak İstanbul'u işgal etmek ve tüm Batı Anadolu'yu Yunanlılara vermek ilk başta Batılı devletler tarafından destek bulsa da Mustafa Kemal her seferinde emperyalist diplomatların gücünü kırmış, her bir zaferinde Llyod George'u daha da yalnızlaştırmıştı. Önce İtalyanlar, sonra Fransızlar ve Ruslar derken Türkiye topraklarında gözü olan tüm devletler yavaş yavaş Türklere diş geçiremeyeceklerini anlamış, Yunanlılara arka çıkmaktan vazgeçmişlerdi.

1922 yılına gelindiğinde ortada bir tek, kendi İngiliz kamuoyunu dahi bu beyhude çabaya ikna edemeyen Lloyd George ve ne pahasına olursa olsun Batı Anadolu'ya yerleşme hayalini hiçbir zaman bırakmayan Megali İdea'cı Yunanlılar kalmıştı. Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türkler, bu sefer de Büyük Taarruz adını verdikleri müthiş bir savaşla Yunanlıları geri püskürtmüşler ve Yunan efsunlarını Akdeniz'e dökmüşlerdi. Bu, Lloyd George hükümetinin de sonunu getirmişti. "Her şey Yunanlıların suçu!" dedi eski Başbakan söz buraya geldiğinde. Bir eli cebinde, diğer eliyle yarı beline kadar gelen yerküreye dayanarak, "Bana Yunanlıların gücü ve ordularının durumları hakkında hep yanlış bilgi verildi. Ben de onlara güvendim!" Yunanlılardan bahsederken yüzünü ekşitiyordu. Sonra piposunu özenle yaktı ve dumanı üfledikten sonra dertlenir gibi, "Ha, tabii bir de Mustafa

Kemal gerçeği var," dedi. Öne çıkıp masasının üzerine oturmuştu. Düşünceli bir halde piposunu çekmeye devam ediyordu. "Yüzyıllar nadir olarak böylesi bir askerî ve siyasi deha yetiştirir," dedi. "Bizim şansımıza bakın ki, o dahi de bizim karşımıza denk geldi! İşte bizim başarısızlığımızın cevabı burada yatar." Öyle görünüyor ki, Lloyd George, Türkleri tarih sahnesinden değil ama Türkler onu tarih sahnesinden silmişti!

İngiltere'de görüşeceğim İngilizlerin tam bittiğini sanıyordum ki, oradan oraya koşuştururken kendimi Londra'daki 158 Fleet Caddesi'nde buldum. Burası Türklerin lehine kamuoyu oluşturmayı kendine hedef edinen İngiliz-Osmanlı Derneği'nin kurulduğu yerdi. Türk topraklarının bütünlüğünü korumak, Türkler ve İngilizler arasında dostane ilişkiler geliştirmek ve tüm bunların İngiltere'nin çıkarına olduğunu savunarak kurulan İngiliz-Osmanlı Derneği dönemin pek çok önemli İngiliz aydın ve yazarını içinde barındırıyordu. Muhafazakâr milletvekili Aubrey Herbert, Türklere karşı haksızlık yapıldığını düşünen İngiliz politikacı Arthur Field, neredeyse tüm hayatını Türkler ve Müslümanlar lehine kamuoyu oluşturmaya çalışmakla harcayan aydın ve yazar Marmaduke Pickthall, eski İngiliz büyükelçisi Sir Louis Mallet bunlardan yalnızca bazılarıydı. Lord Lamington'dan, Montagu Parker'a, Lord Newton'dan Cambridge Profösürü Browne'a, Türk yanlısı lordlar, milletvekilleri, büyükelçiler, kanaat önderleri, gazeteciler ve daha pek çok meslekten İngiliz bu topluluğun üyesiydi. Bizim Amerika'da yaptığımızı onlar İngiltere'de yapıyorlardı. Ama Türk dostu İngiliz deyince sanırım herkesin aklına tek bir isim geliyordu ve İngiltere'ye gelip de onu görmemek olmazdı: Kut Generali Charles Townshend.

Hızlı, parlak ve nişanlarla dolu kırk yıllık bir askerî kariyere sahipti Townshend. Ama adı artık sadece tek bir yerle hatırlanacaktı: Kut'ül Amare. Cihan Harbi sırasında 1916'da

Mezopotamya Cephesi'nde 147 gün süren cehennemî bir kuşatmanın ardından şehri Türklere teslim etmek zorunda kalmıştı. "Bana Kut ile cehennem arasında bir seçim yapmamı isteseler ben cehennemi alıp giderim!" diyecekti bana bakışları donuklaşarak. Sonra da İstanbul'da yaklaşık üç yıl sürecek bir esaret hayatı yaşamıştı Townshend. Mondros Mütarekesi'ndeki arabulucu rolüyle özgürlüğüne kavuşmuş ve ülkesine geri döndükten sonra Lloyd George'un hükümetini desteklemeyerek bağımsız milletvekili olmuştu. Onu Norfolk Raynham'daki mütevazı evinde buldum. Çok sevdiği güzel karısı Alice ve kızı Audrey ile beraber güzel bir akşam yemeği yedik. Ona Kut kuşatmasında bile arkadaşlık eden köpeği Spot'u da unutmamalı. Ailesine çok düşkün bir adam Townshend. Esaretinde ilk işi karısı ve kızını da yanına getirtmeye çalışmak olmuş ama Avusturyalılar karısına engel olmuşlar. Kızı Audrey İstanbul'a gelebilmiş. "Ben Türklerin hiçbir zaman esiri olmadım," diyordu yemekte. "Hayır, onlar bana o kadar iyi davrandılar ki, kendimi her zaman bir misafir gibi hissettim." Hem Kut kuşatması sırasında hem de İstanbul'daki yıllarında Townshend Türklerden o kadar etkilenmişti ki tam bir Türk dostu olup çıkmıştı. Bir yıl kadar önce Mustafa Kemal'i bizzat ziyaret dahi etmişti. Gerçi ziyaret İngiliz hükümetinden habersiz yapıldığından burada büyük bir sansasyona neden olmuştu ama Townshend'in umurunda değildi.

"Daha küçük bir çocukken Türkleri öğrenmiştim," diye anlatmaya başladı gülümseyerek. "Türk-Rus savaşı çıktığında Tuna boylarında bir avuç Türk askerinin Bulgaristan'da ortaya koyduğu kahramanlığı hayretle ve hayranlıkla okumuştum. Plevne'de Osman Paşa'nın direnişi beni çok etkilemişti. İşte o zamandan beri Türklerle ve Türk askerî tarihiyle hep ilgilenmişimdir. Türkler çok mert ve centilmen insanlar, Bayan Fitzgerald. Ben buna Kut savaşında ve esaret hayatımda defalarca kere şahit oldum." Ona İngilizlerin Türk-

lere karşı tutumunu sorduğumda, "İngiltere Lloyd George ve avenesinden mürekkep değildir," dedi net bir şekilde. "Burada Türklerin davasını savunan pek çok İngiliz var. Türkler ve İngilizler her iki tarafın da lehine olacak şekilde yeniden dost olabilirler. Delil olarak tarihimize bakmak yeterlidir. Lord Palmerston, Lord Salisbury, Lord Baconfield'in siyasetleri buna en güzel örneklerdir. İngiltere'de Türk askerinin haklılığını ve Mustafa Kemal Paşa'nın kahramanlığını anlamayan yoktur." Ona bu dostluğun İngilizlerin lehine mi olduğunu sorduğumda ise, "Kesinlikle," yanıtını verdi. "Bu siyaset İngilizleri sağlamlaştıracak ve ileriye götürecek en gerçekçi siyasettir! Türklerin savunucusu olmakla gurur duyuyorum."

Londra'daki görüşmelerim bittiğinde soluğu Fransa'da aldım. Burada görüşeceğim en önemli kişi elbette Sykes-Picot Anlaşması'na adını veren iki kişiden biri olan Francois Picot'ydu. Ekim 1917'deki Sosyalist Devrim'le birlikte işbaşına gelen Bolşevikler emperyalist tüm planlara karşı çıktıklarını açıklamışlar ve bir sene öncesine kadar tarafı oldukları bu anlaşmayı tüm dünyanın gözü önünde ifşa etmişlerdi. Açıklandığında tüm dünyada sekiz şiddetinde bir deprem etkisi yaratan bu gizli anlaşma İngiliz ve Fransızların epeyi başını ağrıtırken, Ruslar ise Türklere maddi ve manevi desteklerini hız kesmeden devam ettireceklerdi. Picot'yu görmem için Chicago'dan elime verilen adres Paris'in aristokrat elitlerinin yaşadığı, şehrin en zengin yeri 7'inci Bölge'deydi. Nedense buna hiç şaşırmadım. Picot bir camı Eifell Kulesi'ne, diğer camı Sen Nehri'ne bakan, XV. Louis ve Rokoko tarzında dekore edilmiş bir odada beni kabul etti. Evinin duvarları haritalar ve atlaslarla çevriliydi ama adamın siyasetten elini eteğini çekmiş gibi bir hali vardı. Onunla konuşabilecek kadar Fransızcaya hâkimdim.

"Benimle görüşmeyi başardığınıza göre, Paris'te hatırı sayılır dostlarınız olmalı," dedi önündeki pastasını dilimlerken.

"Benim değil," dedim, "Gazetemizin," diye düzelttim. Gerçekten de bu mülakatlar silsilesini gerçekleştirmek için yayın yönetmenim Washington'daki tüm bağlantılarını kullanmıştı. Ne var ki, Picot ile görüşmem çok kısa sürdü. Doğrusu, daha başlamadan bitti. Adam, "Benimle ne görüşmek istiyordunuz?" diye sorduğunda "Sykes-Picot Anlaşması'nı," diye yanıtladım. "Konuşacak bir şey yok, Bolşevikler o anlaşmayı deşifre ettiler," dedi tadı kaçarak. Ona "Mustafa Kemal" adını anacak olduğumda ise hiddetle ayağa fırladı. Elindeki çatalı yere düşürmüştü. "O herif bütün planlarımızı altüst etti!" diye bağırdı hiddetle. Yüzü kıpkırmızı çıkmıştı. Argo olduğunu düşündüğüm Fransızca bir yığın laf sıraladı. "Kusursuz bir harita çizmiştik! Her şeyi mahvetti!" diye devam etti. "Bana onu soracaksanız buradan defolun gidin!" diyerek bitirdi ve elini havaya kaldırıp işaret parmağıyla kapıyı gösterdi.

Haritayı hazırlayan diğer isim ise Sir Mark Sykes'tı. Paris'teki Tuileries Bahçelerinin yakınındaki Hotel Le Lotti'nin önünde durup bu adamın nasıl biri olduğunu hayal etmeye çalıştım. Eğer tarih boyunca anılacağı harita olmasa, yazdığı kitaplardan bir Türk hayranı olduğunu sanacağınız bu adamın kısa yaşamı maceralarla doluydu. Hazırladığı haritanın hayata geçip geçemediğini öğrenemeden, 1919 yılında işte bu otelde İspanyol Gribi'nden ölmüştü. İnsanlık umarım, 50 milyon kişinin ölümüne sebep olan böylesi bir virüsle bir daha karşılaşmaz, çünkü ölenler sadece tek bir haritayla milyonlarca insanın ölümüne sebep olan emperyalist diplomatlar olmuyor.

Türkiye'ye geçmeden önceki son durağım Alman topraklarıydı. Cihan Harbi'nde Türklerin kendi yanlarında savaşa girmelerini başararak onların başını büyük bir belaya sokan bu insanların Mustafa Kemal hakkındaki düşüncelerini kesinlikle öğrenmeliydim. Burada bir dizi diplomat ve eski general ile görüştüm. Bunlardan en önemlisi elbette Li-

man von Sanders'tı. Savaşın başından sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Türklerin arasında üst düzey komutan rütbesiyle savaşmıştı. Münih'teki görüşmemizde ona Mustafa Kemal'i sorduğumda, "İlk başta onun, bildiğini okuyan, laftan anlamaz, dediğim dedik biri olduğunu düşündüğümü itiraf etmeliyim," diye söze başladı. "Bu görüşlerimde elbette Enver Paşa da etkili olmuştu. İttihat ve Terakkicilerin birçoğu ondan pek hazzetmezlerdi. Adamın ayağını kaydırmak için ellerinden geleni artlarına koymuyorlardı. Ama sonra Mustafa Kemal hepimizin gözleri önünde kendini kanıtladı ve Gelibolu'da bir destan yazdı." Alman kumandan, Bavyera birasını lıkır lıkır diktikten sonra devam etti: "Mustafa Kemal adeta tek başına o savaşın seyrini değiştirdi. Ben kariyerim boyunca yüzlerce komutanla çalıştım. Ama onun gibi kararlı, zeki, ileri görüşlü ve sorumluluk sahibi olanını görmedim. Bir kere kafasına bir şey koydu mu, onu gerçekleştirmek için gerekirse yıllar sürecek bir plan devreye koyar ve sabırla ilerlerdi." Adam sonra cebinden hasarlı bir köstekli saat çıkardı ve "Bakın," dedi, "Bununla ilgileneceğinizi düşündüm." Ona bunun ne olduğunu sorduğumda, "Mustafa Kemal Paşa'nın saati," dedi kıvançla. "Bu, onun hayatını kurtaran saat." Adam savaşta Mustafa Kemal'den o kadar etkilenmişti ki bu saati ona hediye etmesini istemiş, Mustafa Kemal de kabul etmişti. "Ona iyi bakın, aile yadigârıdır," demişti Mustafa Kemal saati verirken. Liman von Sanders da "Ya öyle mi? O zaman siz de bunu alın," demiş ve ona aile arması işlemeli kendi saatini karşılık olarak vermişti.

Artık Türkiye'ye gitmeye ve Mustafa Kemal ile görüşmeye hazırdım. Ankara'da her an büyük bir kararın alınacağına dair haberler her geçen gün artıyordu. Daha fazla vakit kaybetmemeliydim.

İstanbul'da beni Halide Edib adlı bir Türk kadın karşıladı. İngilizcedeki yetkinliği ve yurt dışındaki tecrübesi dolayısıyla olsa gerek, Anadolu'ya gelen yabancı gazeteciler ile

Mustafa Kemal arasındaki irtibatı çoğu zaman Halide Edib kuruyordu. Ama benim onunla tanışmam çok daha geriye, bundan neredeyse 14 yıl önceye kadar gidiyordu. 1909 yılında ben daha gencecik bir öğrenciyken Chicago Üniversitesi'nden kazandığım bir bursla üç aylığına İngiltere'ye gitmiştim. İşte orada Bernard Russell'ın kadın hakları konferanslarını dinlerken tanışmıştım Halide'yle. Türkler hakkındaki pek çok ön yargımı daha o günlerde kırmama sebep olmuştu bu genç kadın. Türkiye'deki kadın hakları konusundaki ilerici ve modern fikirlerini yazdığı gazete yazıları yüzünden 31 Mart Ayaklanması'nda kara listeye alınmış ve apar topar önce Mısır'a, sonra da İngiltere'ye kaçmak zorunda bırakılmış, bir süre yurt dışında yaşamıştı.

Halide'yle irtibatımı Amerika'ya dönünce de mektuplarla devam ettirmiştim. Kaderin cilvesine bakın ki, İstanbul işgal edildiğinde Sultanahmet'teki ünlü işgal karşıtı mitinginin de haberini Amerikan basınında önce biz yapmıştık. Yine siz şu işe bakın ki, bu mitingle birlikte Halide bu sefer de İşgal Kuvvetleri tarafından ölüm listesine alınmıştı! Türk kadınları beni her seferinde şaşırtmaya devam edecekti. Daha sonra Türk Ordusu'nda görev yapan Fatma Seher adlı bir kadının teğmenliğe yükseldiğini de yine ilk ben haber yapacaktım. Yine birkaç yıl sonra da Halide'nin Amerikan kamuoyuna seslenen yazısını gazetemizde yayımlayacaktık.

Halide'yle İstanbul'da iki eski dost olarak birbirimize sıkı sıkı sarıldık. Onunla uzun uzun sohbet ettik. İngiltere'de tanıştığım hevesli ve azimli halinden zerre bir şey kaybetmemişti. Hatta her zamankinden daha coşkuluydu. "Hayret bu sefer İstanbul'dasın," dedim ona gülümseyerek, "ama hakkında bir ölüm fermanı yok!"

"Henüz bir şey yok, bakalım," diye o da gülümseyerek karşılık verdi. Mücadele olmadan hayatın bir anlamı olmadığını düşünen ve prensiplerinden hiçbir zaman ödün vermeyen güçlü bir kadındı Halide.

Ona Başkan Wilson'ın İzmir'in Yunan işgaline göz yummasına rağmen hâlâ benim gibi bir Amerikalıya böyle iyi davrandığı için teşekkür ettim. Yüzüme garip garip baktı, bunu gereksiz bulduğunu ifade etti. "Milletler dostumuz, hükümetler düşmanımızdır. Unuttun mu?" dedi, yine tebessüm etti. Unutmamıştım, bu sözünü ünlü Sultanahmet Mitingi'nde etmişti ve biz de manşete taşımıştık.

Ona elinde tuttuğu kitabı sorduğumda bana George Orwell'in *Hayvan Çiftliği*'ni gösterdi. Bunu Türkçeye çevirmek için sabırsızlandığı söyledi. Halide hiç değişmemişti, her zaman yazacak bir kitabı, anlatacak bir derdi vardı. Bana yeni kurdukları uluslararası haber ajansından da bahsetti, adına Anadolu Ajansı koymuşlardı. Bu cesur kadın, medyanın önemini herkesten iyi biliyordu.

İzmir yolundaki gemide karşılaştığım bir İngiliz komutan, Ankara'ya gittiğimi duyduğunda bana inanamayarak uzun uzun baktı. "Ama neden?" diye sordu. "Onlar bir grup barbar!" diyerek yüzünü ekşitti. "Kendinizi büyük tehlikeye atıyorsunuz. Başınıza bir iş gelebilir! Bence bu düşüncenizden hemen vazgeçin!" diyerek beni uyarmayı da ihmal etmedi. "Sanmam," dedim. "Türkleri yeterince tanıdığımı düşünüyorum ve onlardan bir kötülük beklemiyorum." İngiliz, yanımdan homurdanarak uzaklaştı.

Aslında seyahatim boyunca pek çok Avrupalıdan benzer tepkilerle ve uyarılarla karşılaşmıştım. Türkleri barbar diye niteleyen bu tipler daha düne kadar bu insanların vatanlarını kendileri için hunharca bölüşüyor ve Türklere bağımsızlık hakkı dahi tanımıyorlardı. Bundan daha büyük barbarlık olabilir miydi? İzmir'e inip de Batılı devletlerin arka çıktıkları Yunanlıların şehri harabeye çevirdiklerini ve işgal ettikleri yerlerdeki tahribatı gördüğümde bu soru tekrar aklıma gelecekti. İşgalci Yunanlıların Anadolu insanına yaptığı zulmü ve işkenceyi, görüştüğüm İngiliz ve Fransız diplomatlar dahi lanetliyordu. Ama günün sonunda "barbarlar"

yine Türkler oluyordu! Siyasetin ikiyüzlülüğü beni her zaman tiksindirmiştir.

Gemideki bir Fransız diplomat ise bana ters ters bakarak, "Anladım ben," dedi. "Neyi anladınız beyefendi?" diye sordum. "Siz bir ajansınız," diye cevap verdi. "Bunlar Amerikalıların bir oyunu!" diyerek sanki dünyanın en büyük gizeminin sırrını çözmüş gibi sinsi sinsi sırıttı. Bu da karşılaştığım diğer bir yaygın tepkiydi. Adamın kendini çok zeki sanan budalalığı beni rahatsız etmişti ama insanları bunun için suçlayamam. Bazı Batılı meslektaşlarımın Türkiye'ye ya da diğer ülkelere istihbarat için gönderildiği herkesin bildiği bir gerçekti. Türkiye'ye giden bir Amerikalı gördüklerinde de akla ilk bunun gelmesinden daha doğal bir şey olamazdı. İnsanlara bunun aksini nasıl ispatlayabilirim, bilmiyorum. Kariyerime ve yazdıklarıma güvenmekten başka hiçbir çarem yok.

İşte şimdi Türkiye'nin yeni merkezinde, Ankara'dayım.

Çankaya Köşkü'nde beni Mustafa Kemal'in nazik eşi Latife Hanım karşıladı. Kusursuz bir İngilizcesi ve Fransızcası var. Mustafa Kemal'in her işinde ona destek oluyormuş, yabancı basından topladığı makaleleri Mustafa Kemal için özetliyormuş. Eşi nereye gitse o da onunla seyahat ediyormuş. Mustafa Kemal'le tanışmasının masal gibi bir hikâyesi var. Türklerin bağımsızlık savaşı sırasında İzmir Yunanlılardan geri alınınca Mustafa Kemal'in karargâhına gitmiş. İçeriye kuş uçurtulmuyormuş. Mustafa Kemal hakkında sürekli suikast istihbaratı geliyormuş ve yanına yabancı kimse sokulmuyormuş. Ama Latife Hanım savaş sırasında sürekli kahramanlıklarını dinlediği ve bir fotoğraftan görüp âşık olduğu Mustafa Kemal'i en azından bir kere görmek için ortalığı birbirine katmış. Israrına daha fazla dayanamayıp onu büyük kumandanın karşısına çıkarmışlar. Mustafa Kemal de ondan etkilenmiş. Kısa bir süre sonra da evlenmişler.

Ona tüm bu olanların gerçek olup olmadığını sorduğum-

da yüzü kızardı, gülümseyerek, "Abartıyorlar," dedi. Her hareketi, her konuşması tam bir hanımefendi olan, sizin elinizi sıkar sıkmaz etkileyen, zeki kadınlardandı Latife Hanım. Dedim ya, Türk kadınları beni hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmıyorlar.

Yaklaşık iki saattir Mustafa Kemal'in çalışma ofisi önündeki holde oturmuş, içeriye çağırılmayı bekliyorum. Çankaya Köşkü mütevazı ama güzel bir yer. Girişteki holden sonra karşıma bir bilardo masası çıktığında şaşırdığımı itiraf etmeliyim. Mustafa Kemal'in iyi bir oyuncu olduğunu söylüyorlar.

Şimdi üst katta, paşanın ofisinin önünde beklerken, oturduğum sandalyenin pek rahat olduğunu söyleyemem. Bugün paşa çok yoğunmuş. Aşağıda köşke gelen giden bitmiyor, sürekli kapı çalıyor. Gerçi paşa her gün yoğunmuş, ama bugün sıra dışı bir şeylerin olduğunu söylüyorlar, ser veriyorlar sır vermiyorlar.

Bir ara Mustafa Kemal'in ofisinin kapısı açıldığında içeriye baktım. Çalışma masasının arkasında, pencereden vuran akşam güneşinin aydınlattığı camların önündeki gölge siluetini gördüm. İçerisini sigara dumanı kaplamıştı. Masasının üstü kitaplar ve evraklarla kaplıydı. Birkaç saniye süren bu kapı aralığından, bir ara başını yana döndüğünde yarısı hafifçe aydınlanan yüzünü, masmavi gözlerini, kumrala çalan ve arkaya taranan sarı saçlarını ve kusursuz bir Michelangelo heykelini andıran biçimli burnunu, bir kartalın kanatları gibi iki yana kıvrılan kaşlarını gördüm.

Sonra kapı kapandı.

İşte o zaman ilk defa tüm yüreğimle hissetim ki, tarihin en nadir anlarından birinde, tarihin en nadir simalarından biriyle, belki de çağımızın en müstesna karakteriyle tanışmak üzereydim. Kalbim güm güm atmaya başladı.

Önümde duran duvardaki asılı kılıca baktım. Onun hemen altındaki vitrinde porselenlerin yanında bazı eşyalar

sergileniyordu. Vitrinin içinde neden burada olduğunu bir türlü anlayamadığım eski bir pergel, yazılarından Alman işi olduğu belli olan köstekli bir saat, parlak bir dolmakalem, ve kırmızı, siyah veya lacivert renkte maroken kaplı, sayfaları hafif sarı not defterleri gördüm. Bu eşyaların her birinin ayrı bir hikâyesi olduğunu düşündüm. Mustafa Kemal pembeyi, çiçekleri ve yeşilliği seviyor olmalı, çünkü köşkün her köşebaşında koca bir saksı ve rengârenk çiçekler duruyor. Mobilyalara da pembe ve yeşil renkler hâkim.

Duvarda Mustafa Kemal'in sevdiği bir Türk yazarına ait olduğunu öğrendiğim bir şiirden kısa bir dize asılıydı:

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yok imiş kurtaracak bahtı kara mâderini!"

Ama şiirin üstündeki bir söz karalanmış, üstüne el yazısıyla başka bir şey yazılmıştı.

Gözlerim duvardaki aile resimlerine gitti. Bu silik siyah beyaz fotoğraflardaki kişiler Zübeyde Hanım ve Ali Rıza Bey olmalıydı. Her ikisinin de Anadolu'dan Selanik'e asırlar önce göç eden ailelerden geldiğini söylüyorlar.

Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım'ın hemen ortalarındaki erkek çocuğun kim olduğuna şüphe yoktu. Gözlerim o çocuğun keskin bakışlarına gitti. Daha o günlerden bu kararlı bakışlarda bir şeylerin gizli olduğunu fark ettim.

Artık Mustafa Kemal'le tanışmak için sabırsızlanıyordum.

28 Ekim 1923
Elizabeth W. Fitzgerald

GİRİŞ

20. yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Cihan Harbi'nden yenik çıkmasıyla birlikte Türkler tarih sahnesinden tamamen silinmek üzereydi. İmparatorluk hızlı bir dağılma ve parçalanma sürecine girmişti. 93 Harbi, Balkan Savaşları ve Cihan Harbi derken bitmeyen savaşlar milletin belini bükmüş, hazine boşalmış, ekonomik kriz iyice büyümüştü. Elde yok, avuçta yoktu. Batı, yıllardır can çekişen "Hasta Adam"ı artık gömmeye hazırlanıyordu. Tüm planlar ve gizli anlaşmalar hazırdı.

Sonra hiç kimsenin beklemediği bir şey oldu.

Batılı güçlerin tüm planlarını alt üst eden, tüm hesapları bozan bir şey.

Bir adam, tarihin seyrini tamamen değiştirecekti.

BİRİNCİ GÜN

BİR AĞUSTOS GÜNÜ, LANGAZA, SELANİK, 1893

"Anne, ben asker olacağım."

1

Çocuk, sisin ve karanlığın içinde ağır adımlarla ilerliyordu. Gökyüzündeki dolunay bir pırlanta gibi ışıl ışıl parlıyor, gecenin karanlığını laciverte boyuyor, ay ışığıyla yıkanan görkemli ağaçlar çocuğun iki tarafında birer birer arzı endam ediyorlardı. Gür yapraklı ağaçların dalları gökyüzüne dokunmak ister gibi uzanıyordu. Etrafı kaplayan sis, karanlığı ve ışığı birbiriyle yoğuruyor, ormanı sanki çocuğun okuduğu kitaplardaki bir rüyalar diyarına çeviriyordu. Yapraklar laciverte, çimenler eflatuna çalıyordu. Yıldızlar ağaçların dalları arasından kendilerine yer bulup çocuğa göz kırpmak için yarışıyorlardı. Eski efsanelerin yapraklarından kopup gelen bir geceydi bu. Belki de bir yenisinin başlangıcıydı.

Çocuk, kalbi güm güm ederek bir adım daha attı. Sessizlik yerdeki dal parçalarını çatırdatmasıyla bozuldu, yakınlardaki bir baykuş uzun uzun öttü, uzaklardan bir kurt uluması gökyüzünde yankılandı. Babası çocuğun omzuna elini koydu. Bir karınca, tepesinde dikilen bu iki devin ayaklarının etrafından çabuk adımlarla uzaklaşıp bir ağacın kavuklarında kayboldu. Etrafta değişik hayvanların farklı farklı gölgeleri hızlıca geldi geçti. Orman bu ikiliyi selamlarcasına ses vermişti.

Çocuğun gözleri hemen yanı başında onunla birlikte yürüyen babasına döndü.

"Korkma, Mustafa," dedi Ali Rıza Bey. "Onlar ormanın muhafızlarıdır." Paltosunun yakalarını soğuğu kesmek için yukarı dikmişti. Mustafa'nın da üzerine kendi eski paltolarından birini giydirmiş, yakalarını sıkıca iliklemiş, boynuna da eşi Zübeyde Hanım'ın ördüğü bir atkı dolamıştı.

"Korkmuyorum," dedi Mustafa. Konuşurlarken ağızlarından çıkan nefes adeta kristalleşiverecek gibi buharlaşıyordu. Soğuk bir ekim gecesiydi.

Hayır, korkmuyordu. O, ormana saygı duymayı ve doğanın sesini dinlemeyi çok uzun zaman önce öğrenmişti. Onun yaşıtı çocuklar sokaklarda oyunlar oynarken, birbirlerini kovalarken ve sudan sebeplerle birbirleriyle didişirken, o bir köşeye çekilip izlemekle yetinirdi. Yaşının ötesinde bir olgunluğa sahipti. Evde otururken bile pek konuşmaz, saatlerce kendi başına düşünür, çoğu zaman kendini kapatır bir odaya, öylece dışarısını gözetlerdi.

Mustafa'nın aklı sürekli ötelerde, gözleri sürekli ufuktaydı. O hep bekliyordu. Beklemeye, gözlemeye ve dinlemeye alışıktı. Okul biter bitmez saatlerce tarih kitapları okurdu. Geceleri dahi o kadar çok okuyordu ki, gaz lambası oğlunun mavi gözlerine zarar vermesin diye annesi lambanın etrafını mavi bir kâğıtla dahi kaplamıştı. Okuyacak bir şey kalmadığında ise pencerenin dibindeki eski sedire kurulur, elleri yanaklarında yolu gözlerdi Mustafa. Annesinden izin alabildiği günlerde de soluğu Chortiatis Dağlarının eteklerinde alır ve saatlerce ufku izlerdi. Kulaklarında çocukken babasının ona okuduğu Türk hakanlarının, kağanlarının ve hanlarının hikâyeleri yankılanır, Orta Asya'da dağları delen atalarının destanları gözünde canlanırdı. O zamanlar, esaretten kurtulmak için Türklerin dağları bir kez daha, üstelik kendi liderliğinde, aşacaklarını bilmiyordu elbette. Bazen ufukta Olimpos Dağı görünür, okuduğu meşhur destan aklına gelirdi. Homeros'un *İlyada*'sında savaşa yol açan Truvalı Helen ve Paris'in aşkını Selanikli Stephana'nın Türk gencine olan aş-

kına benzetir ve bu kızın Müslüman oluşunun milletleri koca bir savaşın eşiğine getirişinin arasındaki ilginç benzerliği düşünürdü. Büyük maceraların, büyük aşkların, büyük kahramanların hikâyeleriydi okudukları. Ne de olsa Tanrıların eviydi Olimpos. Ama o, bu dağların arasından Tanrıların değil, babasının çıkıp gelmesini beklerdi.

Bazen de Selanik Limanı'na gidip uzun uzun denizi izlerdi Mustafa. Böyle günlerde büyük bir heyecanla evden çıkar, limandan dik bir tepeye doğru yükselen şehirdeki kırmızı kiremitli çatılarla kaplı, üst katları çıkıntılı evlerin arasından, camilerin, kiliselerin, sinagogların, bedestenlerin, hamamların yanından, asmalarla kaplı, beyaz sıvalı, yüksek bahçe duvarlarının birbirine birleştirdiği iki-üç katlı evlerle sıralı labirentimsi sokaklardan koşarak Kızıl Kule'ye inerdi. Koca bir silindir şeklinde yükselen, şehre yanaşan her gemicinin ilk önce tepesindeki mazgallarını gördüğü bu hisara Kanlı Kule de derlerdi. Yıllar yılı zindan olarak kullanılmış, en ağır suçlular burada hapsedilmişti. Şehrin sanki kıyıdaki başlangıç noktası bu kuleydi ve kıyı şeridi boyunca bir zamanlar buradan başlayıp şehri kesintisiz saran surlar şimdi harabeye dönmüş, elli yerinden yıkılmış, selvi ağaçları ve sarmaşıklarla kaplanmıştı. Mustafa buraya neden Kızıl Kule dendiğine dair çeşit çeşit hikâyeler dinlemişti. Anlatılanlara göre 1826'daki Yeniçeri İsyanı'nda burada o kadar çok yeniçeri öldürülmüştü ki, kulenin adı da kana boyanmıştı.

Şehrin meydanı tüccarlar, hamallar, dilenciler, çingeneler, seyyar satıcılar, balıkçılar, tekneciler, pazara sebze meyve satmaya gelen köylüler, hacılar, hocalar, hahamlar, papazlar, elçiler, seyyahlar ve binbir çeşit insanla dolu olurdu. Bir zamanlar Selanik güven, huzur ve barış demekti. Ama şimdi herkesin suratı asıktı ve her geçen gün insanlar birbirlerine biraz daha şüphe ve endişeyle yaklaşıyor, herkes birbirine kılıç biliyordu.

Mustafa çok daha küçükken babasıyla beraber ne zaman

limana gelse Ali Rıza Bey'den onu omuzlarına çıkarmasını ister, Denizkızı Selanik'i mavi suların içinde görmeye çalışacağını söylerdi. Mustafa denizkızlarının gerçek olmadığını biliyordu ama bu, babasının omuzlarına çıkabilmek için iyi bir bahaneydi.

Ali Rıza Bey onu çok küçükken bu iskeleye getirmiş ve denizkızının efsanesini anlatmıştı. Makedonya Kralı Kassandros, Büyük İskender'in kız kardeşi olan karısının adını vermişti şehre. Efsaneye göre, Büyük İskender ölümsüzlük çeşmesinden alabildiği suyun birazını kız kardeşinin saçına sürmüş. Büyük İskender öldüğünde buna dayanamayan Selanik kendini sulara atmış. Ama ölmek yerine bir denizkızına dönüşmüş. O gün bu gündür de Ege'deki gemicileri fırtınalı havalarda durdurur ve hepsine aynı soruyu sorarmış Selanik: İskender öldü mü yaşıyor mu? Yaşıyor diyenleri salıverir, öldü diyenleri ise denizin dibine gönderirmiş.

"Ama Büyük İskender ölmedi mi? Doğru cevap bu değil mi?" diye sormuştu Mustafa babası hikâyeyi bitirince.

"Hayır, oğlum," demişti Ali Rıza Bey Mustafa'nın gözlerine bakarak. "Bir gün doğru cevabı anlayacaksın."

Mustafa kafası karışık bir şekilde denize bakmaya devam etmişti.

Şehrin kıyısı rıhtıma gelen giden yüzlerce gemiyle dolu olurdu. Mustafa, kadırgalar, kalyonlar, karaveller, küçüklü büyüklü yüzlerce gemiden çıkan binlerce direğin, sanki bir beyaz yelkenler ormanı gibi adeta denizin üzerinde, bir rüyadan çıkmış da gelmişçesine sallanışını izler, her bir geminin hikâyesini tahmin etmeye çalışırdı. Son yıllarda bu yelkenlileri tarihin derinliklerine gömmeye hazırlanan, Batı'daki limanlardan gelen buharlılar göze çarpmaya başlamıştı.

Mustafa ufka ve mavi sulara baktıkça ruhunun dinlendiğini hisseder, efil efil esen meltem rüzgârlarının limana taşıdığı tuzlu suyun kokusunu içine çeker, bazen saatlerce bu manzarayı izlerdi. Denize bakarken, ya da ağaçların arasın-

da, bir tepeden ufku izlerken düşüncelere dalardı. Bu bekleyişlerde öğrenmişti doğayla dost olmayı, ağaçlarla konuşmayı. Onun arkadaşları ağaçlar, sırdaşı gökyüzüydü. Çünkü onun en sıkıntılı, en yalnız anlarında bir tek onlar kendilerini açmışlardı Mustafa'ya. Bir tek onlar Mustafa'nın halinden anlamış, bir tek onlar avutabilmişti bu yaşı küçük, dertleri büyük çocuğu. İçindeki darlığı tek avutabilen, ufkun enginliği, dağların haşmeti ve ormanların kudretiydi.

Babası gümrük memurluğu işini bırakıp da Paşaköprüsü'nde kerestecilige başlayalı beri günlerce evden uzak kalıyordu. Memur maaşıyla ev geçindirmek deveye hendek atlatmaktan zordu. Ali Rıza Bey de çareyi ticarete atılmakta bulmuştu. Gerçi Ali Rıza Bey eski işinde de evden uzakta çalıştığından Mustafa'nın onu Selanik'teki evlerinde annesi ve kız kardeşi Makbule ile günlerce, bazen haftalarca göremediği olurdu. Ama şimdi işin içine bir de babasının, Yunan çetelerinin saldırılarına maruz kalma tehlikesi eklenmişti.

Paşaköprüsü hiç tekin bir yer değildi. Osmanlı İmparatorluğu ile Yunan toprakları arasında sıkışıp kalmış bu bölgede sadece kaçakçılar, haydutlar ve ruhsatsız avcılar değil, kendi egemenliklerini ilan etmiş paramiliter Rumlar ve Yunan çeteleri de cirit atıyordu. Bu çeteler Türklere dirlik vermiyor, onları Türklerin asırlardır yaşadığı bu topraklardan sürmek için her yolu deniyorlardı.

Sınırda, imparatorluğun merkezinden yüzlerce kilometre ötedeki bu uç bölgede Türkler her geçen gün üzerlerine çekirge sürüleri gibi gelen bu Yunanlılar karşısında çoğu zaman çaresiz kalıyorlar, Anadolu'ya göçebilen göçüyor, Ali Rıza Bey ve ailesi gibi geride kalanlar ise her gün ölümle kalım arasında ince bir çizgide yürüyorlardı. Ali Rıza Bey her gün ekmek parası ve ailesinin rızkı için kelle koltukta işe koyuluyor, canına ve malına göz koyan bu çapulcularla her gün boğuşmak zorunda kalıyordu. Daha birkaç hafta önce silahlı bir Rum çetesi onu esir almış, "Eğer kerestelerini bize ver-

mezsen tüm arazini ve ağaçlarını yakarız!" diye tehdit etmişlerdi. Hatta çetenin lideri olduğu anlaşılan bir Rum, tasmasını tuttuğu azgın bir rotweiler'ı Ali Rıza Bey'in üzerine saldırtarak onun kolunu yaralamasına neden olmuştu.

Ama Ali Rıza Bey bu, vakti zamanında Osmanlı-Rus savaşı sırasında orduya gönüllü asker olarak yazılmış; Hafız Ahmet Efendi'nin oğlu, kuru gürültüye pabuç bırakır mı? "Elinizden geleni ardınıza koymayın!" diyerek Rum çetesine meydan okumuş, kestirip atmıştı. Rum çetesi, "Öyle olsun, tekrar görüşeceğiz!" diyerek gerisin geri gitmiş ama Ali Rıza Bey'in içini bir tedirginliktir kaplamıştı.

Ali Rıza Bey, Selanik'ten 120 km uzaklıktaki Paşaköprüsü'nden evine tekrar döndüğünde onu yine pencerede bekleyen Mustafa, babasına sımsıkı sarılmış ve bir daha evi terk ettiğinde onu da götürmesini istemişti. Birkaç gece evde kaldıktan sonra tekrar yola koyulmaya hazırlanan Ali Rıza Bey gittiği yerin çocuklar için uygun olmadığını, bunun tehlikeli olacağını anlatmış durmuştu. Ama boşuna uğraşıyordu ve boşuna uğraştığını o da çok iyi biliyordu. Ali Rıza Bey ne kadar anlattıysa da Mustafa'yı ikna edememiş, "Kararlı oğlum, benim!" demişti onu alnından öperek. Öyleydi Mustafa; bir kere kafasına bir şey koydu mu onu kimse bu kararından vazgeçiremezdi. Ne yapıp edip ya karşısındakini ikna etmeye çalışır, eğer ikna edemezse de yine bildiğini okurdu. "Hem senin okuluna devam etmen lazım, derslerinden geri kalmamalısın," demişti babası. Ama Mustafa, "Ben zaten tüm sınıftan ilerideyim. Geri döndüğümde bir eksiğim olursa da hemen kapatırım," diye karşılık vermişti.

Annesi Zübeyde Hanım ise bunu duyduğunda kıyametleri koparmış, biricik oğlunun kısa süreliğine dahi olsa Paşaköprüsü'ne gitmesine kesinlikle karşı çıkmıştı. Konu kapanmıştı. Mustafa her zamanki gibi evde kalacaktı.

Gitme vakti geldiğinde Ali Rıza Bey evden sessizce çıktı. Üstelik Mustafa'nın yattığı odanın kapısını bile kilitlemiş-

lerdi. Ama çok geçmemişti ki, Ali Rıza Bey Mustafa'nın onu arkasından takip ettiğini anladı. Mustafa camdan çıkmış, üç katlı ahşap evin duvarlarından ustalıkla inmiş ve babasının peşinden gitmişti. "Seni vazgeçiremeyeceğimi biliyordum," dedi babası ona sarılarak. "Ama şansımı denemek istedim."

İkili, Paşaköprüsü'ne vardıklarında Olimpos Dağlarının eteklerindeki kulübelerine yerleşmişlerdi ve yorucu bir günün ardından Ali Rıza Bey oğlunu bir gece vakti "Haydi Mustafa, kalk," diyerek ormana çıkarmıştı. Mustafa hiçbir itirazda bulunmadan babasıyla birlikte dışarı çıkmış ve bir saat boyunca da ormanın derinliklerinde yan yana ilerlemişlerdi.

Ali Rıza Bey, tepesi sivri, yaprakları tırtıklı, birkaç metre uzunluğundaki bir ağacın yanına geldi. Elini eski bir dostun omzuna koyar gibi ağacın gövdesine koydu ve "Ne kadar da güzeller, değil mi?" dedi Mustafa'ya dönerek. Uzaktan köpek havlamaları işitiliyordu. Ali Rıza Bey bir ağacın dalından bir yaprak koparırken dahi sanki ağacın yüzü varmış gibi ona döner, ondan izin istermişçesine bakardı. Sanki yaptığı iş için ağaçlardan her fırsat bulduğunda helallik ister, ona ve ailesine geçim kaynağı oldukları için ağaçlara yürekten teşekkür ederdi.

Devam etti Ali Rıza Bey Mustafa'ya bakarak, "Bir ağaca ilk baktığında aslında onun hiçbir şey yapmadığını düşünürsün," dedi. "Ama yanılıyorsundur. Ağaçlar çok şey yapar, Mustafa. Ağaç, yaşamdır, özgürlüktür. Suyu ve bereketi çeker, toprağa can olur! Yeryüzüne nefes aldıran ağaçlardır. Kuşlar onların dallarında soluklanırlar, onların dallarında yuva kurarlar. Sincaplar ve türlü hayvanlar onların kovuklarında yaşarlar. Tohumlarından bile türlü nice hayvan beslenir. Bir ağaç tüm canlıları kendine çeker. Sadece ve sadece güzellik yayar. Evdir, yaşamdır, korunaktır, yemdir ağaç. Meyvesiyle besin olur, kökleriyle toprağı korur, suyu tutar." Ali Rıza Bey göğsünü şişirerek derin bir nefes aldı. "Yaprak-

larıyla havayı temizler," dedi ve oğlunun ay ışığıyla parlayan masmavi gözlerine baktı. Acaba söylediklerini anlıyor muydu? Anlayacak yaşa gelmiş miydi?

"O senin çok sevdiğin kitaplar da, oturup yazı yazdığın masa da ağaçtandır, Mustafa. Yeni doğan bebeğin beşiği de, yaşlı bir cesedin tabutu da ağaçtandır."

Ali Rıza Bey iki adım öteye giderek başka bir ağacın gövdesine dokundu. "Bu bir kızılağaç," dedi. Ağacın kabuğundan bir parça aldı ve ağzına atıp çiğnemeye başladı. "Çok kolay oyulur. Bu ağacı istediğin şekle sokabilirsin. Sandalye, masa, hatta ayakkabı yapabilirsin."

Ağzında çiğnediği kabuğu tükürdükten sonra, "Ve bununla çok iyi diş temizleyebilirsin," diyerek Mustafa'ya göz kırptı.

Sonra düz yapraklı bir başka ağacın dalları arasında ellerini gezdirdi. "Bu da bir akçaağaç. Semserttir, eğilmeye, bükülmeye gelmez. Bazı insanlar da böyledir."

Mustafa, babasını büyük bir keyifle dinliyor, onu pürdikkat izliyordu. Babasıyla vakit geçirmek, onu dinlemek kendisini çok mutlu ederdi. Belki de nadiren bunları yapabildiği için... Ama aklını kurcalayan başka bir soru vardı Mustafa'nın şimdi: Babası neden bunları anlatmak, ormanı ona gezdirmek için gecenin körünü seçmişti? Sabah, gündüz gözüne gezseler olmaz mıydı? Mustafa'nın soğuktan ayakuçları üşüyordu ve parmaklarını artık hissetmiyordu. Ama bir şey söylemedi; eğer babası buna karar verdiyse elbet bir bildiği olmalıydı.

Ali Rıza Bey en son, büyük, heybetli, gövdesi kalın bir ağacın dibine geldi. Ağacın boyu belki 30 metreyi aşıyor, etrafındaki diğer tüm ağaçları gölgede bırakıyordu. "Ve işte koca bir meşe!" dedi Ali Rıza Bey yine eski bir dosta sarılır gibi ağacın gövdesini okşayarak. Ona uzun uzun baktı. Sonra Mustafa'ya döndü, "Ne görüyorsun?" diye sordu.

Mustafa boynunu yukarı doğru kaldırarak gözlerini ağa-

cın doruklarına dikti. Ağaç heybetle gecenin lacivertine doğru yükseliyor, yüzlerce dalıyla sanki gökyüzüne ulaşmaya çalışıyordu. Koca dallarıyla diğer tüm ağaçları koruyup kolluyor gibi görünüyordu.

"Güzel, güçlü bir ağaç görüyorum," dedi. "Dik ve sağlam."

Gülümsedi Ali Rıza Bey. "Koca bir tarihtir meşe," dedi.

"Tarih mi?" diye sordu Mustafa.

"Evet, tarih," diye yanıtladı Ali Rıza Bey. "Yaşlı bir meşeye baktığında," diye devam etti, "aslında sadece bir ağaca değil; dedenin, belki dedenin dedesinin dahi baktığı bir ağaca bakıyorsundur." Ali Rıza Bey'in sesi titredi, gözleri buğulandı. Derin bir nefes çekti. "Belki babam da bu ağaca bir gün bakmıştır, olamaz mı?" dedi kendi kendine. Mustafa onun ne demek istediğini anlamakta zorlanıyordu.

Ali Rıza Bey, babası Kırmızı Hafız Ahmet Efendi'yi düşünüyordu. Sakallarının turuncuya çalması yüzünden bu lakabı almıştı Ahmet Efendi. Başka bir lakabı da, mahalle mektebinde hocalık yapan kardeşi gibi "Hafız"dı. Mürekkep yalamış, sevilen sayılan bir aileye mensuptu. Ama 6 Mayıs 1876'da gerçekleşen ve tarih kitaplarına Selanik Vakası diye geçecek o talihsiz olaya Ahmet Efendi'nin de adının karışması hayatını altüst edecekti. Tek suçu, Müslüman olduğu için Rumlar tarafından tartaklanarak kaçırılan bir Bulgar kızının salıverilmesini istemek olmuştu. Belki de yanlış zamanda, yanlış yerdeydi.

Sonra Ali Rıza Bey'in aklı çok daha gerilere, asırlar önce bu topraklara Anadolu'dan gelen atalarına gitti. Belki o zaman hayat güzeldi.

Ali Rıza Bey kendini toparladı ve tekrar ağaca dönerek, "Bu ağaç kim bilir kaç yüz yaşında?" dedi.

"Kaç yüz mü?!" dedi Mustafa gözleri dört açılarak.

"Evet," dedi Ali Rıza Bey. "Bir meşe birkaç bin yıl bile yaşayabilir. Ve bu ağaç çok sağlam. Peki neden sağlam, biliyor musun, Mustafa?"

Ali Rıza Bey Mustafa'ya, Mustafa da meraklı gözlerle babasına bakıyordu.

"Çünkü kökleri çok derine gidiyor," diye yanıtladı Ali Rıza Bey. "Bir ağaç ancak kökleri sayesinde uzayabilir ve sağlam durabilir. Ağacın kökleri ne kadar sağlam olursa rüzgârlara ve fırtınalara da o kadar iyi dayanır. Kökleri sağlam dimdik duran bir ağacı hiçbir güç yıkamaz!"

Ali Rıza Bey'in gözüne yerdeki meşe palamutlarından biri takıldı. Onu almak için eğildi. Meşe tohumunu tam eline alıp doğrulacaktı ki, karanlığın içinde parlayan iki çift köpek dişini gördü. Bu bir rottweiler'dı. Ağzından salyalar akarak hırlayan hayvanın ikisi yukarıda ikisi aşağıda olan dört sivri köpek dişi gecenin karanlığında bembeyaz birer bıçak gibi parlıyordu. Hayvan, kafasını Mustafa'nın suratına doğrultmuş hırlıyordu. Tanıyordu bu canavarı Ali Rıza Bey. Geçen gün gelen Yunan çapulcularının üzerine saldıkları, kolunu ısırttıkları aynı hayvandı bu.

"Geldiler," sözü döküldü olduğu yerde donakalan Ali Rıza Bey'in dudaklarından.

Gece vakti, ormanda günlük işleri bitip de Mustafa'nın da kaldığı kulübelerine giderken duymuştu Rum çetesinin bu gece kulübeye baskın düzenleyebileceğini Ali Rıza Bey. Orman bekçisi ona bu gece teyakkuzda olmasını söylemiş, Ali Rıza Bey de kulübeye gider gitmez Mustafa'yı uyandırmış ve onu korumak için kulübeden uzaklaştırmıştı. Saatlerce ormanın içinde yürütmüş, onu oyalayarak ve korkutmadan saklamaya çalışmıştı. Ama öyle görünüyor ki, kulübede onları bulamayan Yunanlılar ormanı aramaya koyulmuş ve bu canavarı da iz sürsün diye üzerlerine salmışlardı.

"Sakın hareket etme!" dedi sessizce Ali Rıza Bey. Mustafa iki adım ötesindeydi, karşısında başını ileri uzatmış, kulaklarını dikmiş, en ufak bir hareketlerinde saldırmaya hazır rottweiler duruyordu. Gece karanlığında suratı bir canavarınkinden farksız görünüyordu. Mustafa'nın yüzüyle köpeğin suratı arasında bir karış ya vardı ya yoktu.

Dünyanın en eski saldırgan köpeklerinden olan bu hayvandan Romalılar tarafından önceleri çoban köpeği olarak yararlanılmış, hayvanın gücü fark edildiğinde ise asırlarca kasapların sığırları taşıdıkları arabaları çekmek için kullanılmıştı. Bu yüzden "kasap köpeği" de derlerdi onlara. Kendinden iki yüz kat ağırlığındaki yedi tonluk bir kamyonu bile tek başına çekebilecek güce sahip bu hayvanlar işte bu kas kuvvetiyleydi ki ısırdıkları bir şeyi koparıncaya kadar bırakmazlardı. Kasap köpekleri Rum çeteleri tarafından ise karanlıkta büyütülür, vahşi ve saldırgan olmaları için özellikle çaba harcanırdı. Bir rottweiler, başka bir köpeğin yanına yanaşmaya dahi cesaret edemeyeceği bir çakalı kolayca boğazlayabilir, bir pittbull ya da dobermanı rahatlıkla alt edebilirdi.

Mustafa aynı babasının dediği gibi hareketsiz duruyor, kalbi göğsünden fırlayacak gibi güm güm atıyordu. Ali Rıza Bey elini yerdeki bir dala uzatacak oldu, hayvan hemen hırlamasını arttırdı. Ali Rıza Bey acilen bir şeyler yapmalıydı ama ne? Hayvan onun doğrulmasına bile fırsat vermemişti ki! En ufak bir hareketlerinde üzerlerine atlamaya hazırlanıyordu.

Ali Rıza Bey hayvanı tahrik etmeden hareketsiz kalmanın en akıllıca şey olduğunu düşünüyordu ama bu şekilde beklerlerse Rum çetesinin az sonra onları bulacağını da biliyordu. Çete militanlarının bağrışmaları ormanın içinde yankılanmaya başlamıştı bile. "Köpek, Türk'ü buldu!" sesleri çalınıyordu kulaklarına Rumca.

Mustafa böylesi bir canavarla ilk defa bu kadar yakından karşılaşıyordu. Hayvanın başına dokunmak için elini ağır ağır kaldırmaya başlamıştı ki, "Aklından bile geçirme," dedi babası.

Ama çok geçti.

Mustafa elini kaldırdığı anda kasap köpeği müthiş bir çeviklikle oğlanın üzerine atladı. Çocuğu paramparça edecekti.

Ali Rıza Bey "Hayır!" diye bağırarak öne atılmıştı ki...

Ne Ali Rıza Bey'in ne de Mustafa'nın nereden, ne zaman çıktığını bir türlü anlayamadıkları koca bir bozkurt, rottweiler Mustafa'nın tam suratından kapacakken köpeği yakaladı ve silkeleyip yere yıktı. Ali Rıza Bey, Mustafa'nın üzerine kapandıktan sonra ikisi birden karşılarındaki sıra dışı manzaraya bakakaldılar. Bozkurt, rottweiler'ın boğazından öyle bir kapmıştı ki hayvanın hiçbir hareket yapmasına izin vermiyordu. Köpek birkaç sefer karşı koymaya çalışsa da bozkurt onu ayaklarının altına aldı ve çok geçmeden hareketsiz hale getirdi. Az önce bir canavar gibi hırlayan köpek şimdi çaresizce vıraklıyordu.

Asıl şaşılacak şey ise bozkurt, köpeği alt edince oldu. Hayvan önce masmavi gözleriyle Mustafa'ya baktı sonra da onun yanına gelerek çocuğu koklamaya başladı.

Ali Rıza Bey ve Mustafa dizlerinin üzerinde durmuş, az önce onların hayatlarını kurtaran bu hayvanın ne yapacağını sessizce ve korkuyla bekliyorlardı. Ali Rıza Bey, çok geçmeden hayvanın niyetinin onlara zarar vermek olmadığını anladı. "Seni tanımaya çalışıyor, rahat ol," dedi Mustafa'ya.

Mustafa ise suratına burnunu dayayıp onu koklayan bozkurdun karşısında yutkundu. Aynı babasının dediği gibi hareket etmeden, adeta hazırol vaziyetinde bekliyordu. Hayvan onu kokladıktan sonra başıyla çocuğu itmeye, göğsünü ve omuzlarını kakmaya çalıştı.

"Sağlam dur," dedi Ali Rıza Bey. "Dik dur. Seni tartıyor."

Mustafa yıkılmamak için dizlerinden güç aldı. Zorlukla da olsa güçlü hayvanın onu itmesine ve kakmasına rağmen arkaya yıkılmadı. Hayvan, Mustafa'nın etrafında bir tur attı ve sonra tekrar yüzüne burnunu sokup Mustafa'yı bir kedi gibi yalamaya başladı.

"İnanılır gibi değil!" dedi Ali Rıza Bey hayretler içinde. "Seni bir alfa olarak tanıdı. Bu sana saygı gösterdiğinin işareti."

Mustafa sağ elini hafifçe kaldırıp hayvanın önce sırtını,

sonra da başını okşadı. Sonra iki eliyle birden bozkurdu sevmeye başladı.

Bozkurt birden irkildi. Uzaktan gelen sesler yakınlaşmaya başlamıştı. Yunan militanlar yaklaşıyordu. Kurt beş on adım koştuktan sonra tekrar Ali Rıza Bey ve Mustafa'ya baktı. "Haydi, acele edin!" der gibiydi.

İkili, yaklaşan insan seslerinin ve köpek havlamalarının eşliğinde koşabildiklerince hızlı koşarak oradan uzaklaştılar. Köpek sesleri iyice yaklaştığında bozkurt yine ormana döndü ve göründüğü gibi aniden ortadan kayboldu.

Ali Rıza Bey ve Mustafa solukları kesilinceye kadar koştular. Bir tepenin ardına geldiklerinde, koca bir kayanın arkasına saklandılar. Yarım saattir hiç durmadan koşuyorlardı. İkisi de nefes nefeseydi. Ali Rıza Bey gizlendikleri kayanın ardından başını uzatıp arkasına, geride bıraktıkları ormana baktı.

Ve işte Ali Rıza Bey o zaman hayatının belki de en acı verici manzaralarından biriyle karşılaştı. Az önce arkada bıraktıkları ormandan dumanlar yükseliyordu.

Ali Rıza Bey beyninden vurulmuşa döndü, nutku tutuldu. Ardına geçtiği kayalığın dibinden öylece bakakaldı.

"Kahpeler!" diyebildi sadece. Gözleri buğulandı.

Hektarlarca orman cayır cayır yanıyordu. Hayatının tüm sermayesini yatırdığı, ailesi için daha iyi bir yaşam için canla başla çalıştığı, büyüttüğü, emek verdiği, varı yoğu ormanı Yunan çetelerince ateşe verilmişti. Gecenin karanlığı, çıkan devasa alevlerle adeta gündüze dönmüştü. Ormanın içindeki canlılardan, geyiklerden, kuşlardan, tilkilerden ve daha nice hayvandan haykırışlar ve inlemeler yankılanıyordu semada. Orman alevlerin arasında ağlayarak can veriyordu. Hiçbir şey gelmiyordu ne Ali Rıza Bey'in, ne de Mustafa'nın elinden. Alevlerin sarısı ve kırmızısı harlandıkça harlanıyor, simsiyah duman, ay ışığını kapatan devasa bir buluta dönüşüyordu. Zift gibi karanlık gittikçe artıyordu.

Mustafa ise hem yanan ormanı hem de babasının çaresizliğini büyük bir ıstırapla izledi.

Ali Rıza Bey, oğlunun karşısında güçlü görünebilmek için çok zorla da olsa tutuyordu kendini ağlamamak için. Bir süre bir heykel gibi hiç kıpırdamadan karşıya baktı.

Sonra Mustafa'ya döndü. Köpek onlara ormanda saldırmadan hemen önce eline aldığı meşe palamudunu Mustafa'nın avucuna koydu. Koşarken bile onu istemdışı bir şekilde avucunda sıkı sıkı tutmuştu. "Al Mustafa," dedi. "Her şey bir tohumla başlar. Bir tohum, fidan olur. Fidan bir ağaç olur. Ağaç, orman olur."

Ali Rıza Bey palamuda hüzünlü gözlerle bakıyor, konuşurken sesi çatallaşıyordu. "Ağaç, hayattır, özgürlüktür. Ağaç etrafına güzellik yayar," diye devam etti. "Her zaman güneşi ve aydınlığı arar. Bunu hiçbir zaman unutma, oğlum. Her zaman aydınlığı takip et!"

Mustafa başını salladı ve palamudu sımsıkı tuttu.

Yanan ormanın külleri, üzerlerine dökülüyordu.

Ali Rıza Bey o günden sonra bir daha hiçbir zaman eskisi gibi olmadı. Sanki ormanın yakıldığı gün, içindeki yaşama sevinci de onu terk edip gitmişti. O günden sonra bir daha ne güldü, ne de eskisi gibi ailesiyle sohbet etti. Sağlığı her geçen gün daha kötüye gitti. Bağırsak rahatsızlıkları, içki derken üzüntüsünden kendini yiyip bitirdi ve birkaç ay sonra da öldü.

Mustafa artık yetim büyüyecekti.

Denizkızı Selanik efsanesinin doğru cevabını da çok geçmeden anlayacaktı Mustafa. Herkes yaşardı. Ama herkes ölmezdi. Öyle isimler vardı ki, onlar sonsuza kadar yaşarlardı.

2

Mustafa, pırıl pırıl parlayan güneşin, masmavi gökyüzünün altında, altın başakların ortasında, kollarını bir kartalın kanatları gibi iki yana açmış hızla koşarken babasıyla ormandaki son konuşmasını hatırlıyordu. Sarı saçları başaklarla yarışıyor, mavi gözleri gökyüzüne nispet yapıyordu.

Tepesinden ona yaklaşan bir karga Mustafa'nın hareketiyle birlikte başaklara konamadan tekrar oradan uzaklaşmak zorunda kaldı. Mustafa, parlayan güneşin ışıkları altında bir kartalın sorti yapması gibi döndü ve bu sefer tarlanın öbür tarafına doğru hızla koşmaya başladı. Bir kartal daha tarlaya yaklaşamadan, "Gak!" diyerek uzaklaştı.

Mustafa kendi topraklarından düşmanı kovmuş bir komutanın mağrur edasıyla hemen yan taraftaki bakla tarlasının sınırındaki kulübesine koştu. Burayı da kendi elleriyle yapmıştı. Tabii kız kardeşi Makbule'nin de yardımıyla. Mustafa boş durmayı hiç sevmez, kendisine her zaman yapacak bir meşgale bulurdu. Hiçbir şey yapamazsa başakların yanındaki toprağı kazar, kenarlarını tahta ve taşlarla örter, ne yapıp edip ufak bir çardak çıkarırdı ortaya.

Kulübenin içinden bir iki dal parçası, ot ve yırtık bir kazaktan yine kendi yaptığı korkuluğu alıp tarlanın ortasına dikti. Bu şey, kargaları bir süre uzak tutuyordu ama akıl-

lı hayvanlardı kargalar. Bunun cansız olduğunu anladıkları anda hemen başaklara, baklalara, ne bulurlarsa üşüşürlerdi. Ama Mustafa da onlarla baş etmeyi öğrenmişti. Tarlada ekinlere zarar vermeden bir o tarafa, bir bu tarafa koşturuyor, başaklara musallat olan kargaları defediyor, sonra da bu korkuluğu dikerek işine bakıyordu.

Kargaları şimdilik kovduğuna göre, artık biraz ara verebilirdi. Tekrar kulübeye döndü, daha önceden hazır ettiği kovaya yapıştı ve asıl aklındaki işi yapmaya koyuldu.

Mustafa ve ailesi yaklaşık iki yıl önce, babası vefat edince Langaza'daki dayısı Hüseyin Efendi'nin yanına taşınmışlardı. Zübeyde Hanım, yıllar önce bu köyden ayrılıp Selanik'teki evlerine taşındığında, Selanik'in sahil havasını çok sevmiş ve bir daha kolay kolay geri dönmem demişti. Selanik'e ilk gelişinin de enteresan bir öyküsü vardı. Yorgan kaplarken dizine yorgan iğnesi batmış ve soluğu da şehirde doktorda almışlardı. İşte o zaman solumuştu Selanik'in temiz havasını Zübeyde Hanım. Ama kader onu bir kere daha gerisin geri bu köye getirmişti. Kardeşi Hüseyin Efendi hem köyde yaşıyor hem de Yunan çetelerinin saldırılarından korkan bir ailenin çiftliğine bekçilik yapıyordu.

Ali Rıza Bey'in vefatıyla birlikte Mustafa ve ailesi için zorlu günler başlamıştı. Üç çocukla birlikte yirmi yedi yaşında dul kalmış Zübeyde Hanım'ın imdadına kardeşi Hüseyin Efendi yetişmiş, onları buradaki Rapla Çiftliği'ne, yanına almıştı. Zaten Zübeyde Hanım'ın Ali Rıza Bey'le evlenmesini sağlayan da Hüseyin Efendi'ydi. Bu evliliğin ilginç öyküsü aile içinde sıklıkla anlatılırdı.

Ali Rıza Bey bir gece rüyasında ak saçlı, aksakallı bir ihtiyar görmüş, bu ihtiyar ona saçları altın başaklar gibi parlayan, gözleri bir nehir gibi masmavi, güzel mi güzel bir kız göstermiş ve "Bu kız senin nasibindir!" deyip ortadan kaybolmuş. Uyanır uyanmaz bu rüyayı hayra yoran Ali Rıza Bey kardeşi Hatice'den ne yapıp edip kendisine sarışın bir kız

bulmasını söylemiş. Hatice de mahalle mahalle gezmiş ve en sonunda Zübeyde'de karar kılmış. Ali Rıza Bey de onu görür görmez vurulmuş ve "İşte rüyamdaki kız!" demiş. Fakat bu evliliğin önünde büyük bir engel varmış; çeyiz parası. Zübeyde Hanım o zamanlar Langaza'da tarlaları, bağı bahçeleri olan varlıklı bir babanın kızıymış ve ailesi de buna mukabil bir çeyiz istiyormuş. Zübeyde Hanım'ın annesi tutturmuş, "Sırmalı kaftan isterim, sırmalı fotin isterim, şunu isterim bunu isterim!" Ama bir gümrük memuru olan Ali Rıza Bey'in kıt kanaat geçindiği maaşıyla böyle bir çeyiz hazırlamasına imkân yokmuş. Aldığı hepi topu üç altın liraymış! O da araya iki ailenin ortak dostu olan Zübeyde Hanım'ın kardeşi Hüseyin Efendi'yi sokmuş. Hüseyin Efendi de ne yapmış etmiş, babasını, Zübeyde'yi Ali Rıza Bey'e vermesi için ikna etmiş.

Mustafa bu hikâyeyi kim bilir kaç sefer dinlemiş, babasının annesine olan sevgisine kaç sefer şahit olmuştu. Öyle ya, Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım birbirlerini çok severlerdi. "Gülizar-ı Cennetim Zübeyde'm!" derdi Ali Rıza Bey karısına. Onun bir dediğini iki etmez, Zübeyde Hanım'ın çocukluktan alışık olduğu rahatlığı ona sunacağım diye canını dişine takar, elini sıcak sudan soğuk suya sokturmazdı. Karısı ve çocukları için yaşardı Ali Rıza Bey ve bu evliliğe vesile olduğu için de Hüseyin Efendi'ye ayrı bir muhabbet beslerdi.

Kader bu ya, Zübeyde Hanım, Ali Rıza Bey'in vefatıyla birlikte gencecik yaşta üç çocukla dul kalınca Hüseyin Efendi, "Sizi ben evlendirdim, şimdi de bakmak bana düştü," diyerek suçluluk hissetmiş ve kardeşiyle çocuklarını çiftlikte yanına almıştı. Zübeyde Hanım ve çocukları yüklüklü büyük odada yatıyor, iyi kötü geçinip gidiyorlardı.

Gel gelelim Mustafa hiç mi hiç memnun değildi bu durumdan. Çünkü o, okulunu özlüyordu. Okumayı, yazmayı, kitaplarını, defterlerini, öğretmenlerini özlüyordu. Selanik'ten taşınırken yanına aldığı kitapları birkaç ayda bitiver-

mişti ve şimdi aynı kitabı belki beşinci kez yeniden okuyordu. Üstelik severek gittiği Selanik'in en gözde okullarından Şemsi Efendi Mektebi'nden de apar topar ayrılmak zorunda kalmıştı. Oysa bu okula gitmeye annesini ikna etmek için babasıyla beraber ne de çok uğraşmıştı!

Bir sofu kızıydı Zübeyde Hanım. Sofu, yani en üst düzeyde dindar ve dini kaideleri hayatının ana prensipleri halinde yaşayan ve dini bilgisi çok yüksek kişi. Öyle ismen falan değil, Hacı Sofulardan Feyzullah Ağa'nın kızıydı ve babası gibi mütedeyyin bir karaktere sahipti. Mustafa'nın okul yaşı gelip çattığında Zübeyde Hanım tutturmuştu oğlum hafız olacak diye. Bunun için de Hafız Mehmet Efendi'nin okuluna gitmesi gerekiyordu.

Ama kendisi de bir zamanlar askerlik yapmış Ali Rıza Bey oğlunun asker olmasını, devlet adamı olmasını istiyordu. Bu, Ali Rıza Bey'in dine karşı mesafeli duruşundan falan ileri gelmiyordu. Hayır, o da sonuçta Hafız Ahmet Efendi'nin oğluydu. Sevdiği Türk'le evlenmek için yeni Müslüman olmuş bir Rum kızını Hristiyanlara teslim etmemek için tüm hayatını feda etmiş Hafız Ahmet Efendi'nin. İşte tam da bu yüzden belki de Ali Rıza Bey, oğlunun dinini vatan ve millet aşkıyla birleştirmesini, dünyaya adalet ve özgürlüğü yaymasını, bu uğurda çabalamasını istiyordu. Mustafa, Hafız Mehmet'in değil, onu askerî okula en iyi hazırlayacak, Selanik'in çağdaş usullerle eğitim yapan tek okulu Şemsi Efendi'nin okuluna gitmeliydi.

Mustafa'nın arzusu da buydu. Kendini bildi bileli üniforma giymek, asker olmak istiyordu. Selanik'teki komşuları Kadir Bey emekli binbaşıydı ve hem o hem de Askerî Rüştiye'ye giden oğlunu askerî üniforma içinde gördükçe o da ne yapıp edip bunlardan giymesi gerektiğini düşünüyordu. Peki ne yapmalıydı? Annesini nasıl ikna etmeliydi? İşte o zaman Ali Rıza Bey'le birlikte Zübeyde Hanım'ın da rızasını alacak dâhiyane bir plan yaptılar. Zübeyde hanımın yıllarca haya-

lini kurduğu gibi önce Mustafa'yı Hafız Mehmet Efendi'nin okuluna yazdırdılar. Okul günü geldiğinde Zübeyde Hanım, oğluna özene bezene eski usûl beyaz bir entari giydirdi, başına da sırma işlemeli bir sarık geçirdi. Sonra Hoca Hafız Mehmet Efendi arkası sıra onu takip eden okul çocuklarıyla evin kapısına gelip merasimle Mustafa'yı teslim aldı. Zübeyde Hanım mutluluktan gözyaşları içindeydi. Mustafa anasının, babasının ve hocasının ellerini öptü ve dualarla uğurlanarak bir alay halinde okulun yolunu tuttu. Okula kadar dualar ve ilahiler okudular.

Zübeyde Hanım nihayet muradına ermiş, yıllardır hayalini kurduğu görüntü gerçekleşmişti. Birkaç gün sonra da Ali Rıza Bey, Mustafa'yı bu okuldan alıp onu Şemsi Efendi Okulu'na yazdırmıştı.

Okulun en başarılı öğrencisiydi Mustafa. Hem zeki, hem de çalışkandı. Geleceği parlaktı. Her şey iyi gidiyordu. Ama babasının vefatıyla birlikte Mustafa apar topar okuldan alınmış ve kendini bu tarlaların ortasında bulmuştu.

Mustafa bakla tarlasının sınırındaki kulübesinden aldığı eski teneke kovayla hızla koşmaya başladı. Az ötedeki vadiden geçen ırmağın yanına bir şimşek gibi ilerledi. Irmağın kenarında diz çöktü ve ellerini yüzünü güzelce yıkadı, kafasını suyun içine soktu çıkardı. Yanı başındaki ağacın dalında duran bir serçe Mustafa'nın serinlemesini izledi. Su Mustafa'ya iyi gelmişti. Irmaktan gürül gürül akan suyla kovayı ağzına kadar doldurdu ve hiç vakit kaybetmeden bu sefer yukarıya, az ötedeki tepeye doğru çıkmaya başladı. Ağırdı kova ve Mustafa onu bir elinde ancak üç beş adım tutabiliyor, sonra diğer eline geçiriyor, o kolu da yorulunca sonra tekrar diğer eline alıyordu. Yokuş yukarı çıkarken ve kova el değiştirirken su azar azar dökülüyordu ama önemli değildi. Mustafa tam da bunu hesap ederek onu ağzına kadar doldurmamıştı. Zordu o kovayı tepeye taşımak, ama alışmıştı Mustafa bu rutine. Her gün istisnasız önce kargaları tarladan uzak-

laştırır, sonra tarlanın ortasına bir korkuluk diker ve kulübeden aldığı kovayı suyla doldurup yüzlerce metre yukarıdaki bu doruğa tırmanırdı.

Çocuk oyunlarını sevmez, kendisine hep böyle bir iş bulurdu. Hayat onun için her zaman bir mücadele, bir arayış, bir savaştı. Ancak o zaman yaptığı işten keyif alırdı. Her zaman başarılacak bir zafer, aşılacak bir engel olmalıydı.

Bir keresinde birdirbir oynayan arkadaşları ona ısrar etmişler, "Haydi Mustafa, sıra sende, eğil de üzerinden atlayalım," demişlerdi. Ama Mustafa dimdik duran istifini hiç bozmamış, elleri cebinde, "Ben kimsenin önünde eğilmem, istiyorsanız bu şekilde atlayabiliyorsanız atlayın," deyivermişti. Arkadaşları şaşkınlıkla birbirlerine bakmışlar ve sonra onu yine kendi haline bırakmışlardı. Diğer çocukların ilgisini çeken şeyler onu alakadar etmezdi. Doğru, bazen tahtalardan silahlar, kılıçlar, tabancalar yapardı. Ama o başka. Tabii bir de Makbule için yapıverdiği bir tambura vardı. Onu da bir tek kız kardeşi oynasın diye yapmıştı.

Mustafa doruğa geldiğinde etrafını hayvanlar ve rüzgâr rahatsız etmesin diye taşlarla dizdiği bir fidanın önünde diz çöktü. Kovadaki suyu fidanın etrafındaki kurumuş toprağa ağır ağır boşalttı. İşte olmuştu. Yeşeren fidana gülümseyerek baktı ve koluyla alnındaki teri sildi.

Babasının ona verdiği meşe palamuduydu bu büyüttüğü. Tohumu özenle saklamış, Langaza'ya geldiklerinde de onu bu köyün en yüksek tepesine gelip dikmişti. Geldi geleli de ona her gün gözü gibi bakmış, sulamıştı. Önceleri haftalar, aylar boyunca topraktan bir şey çıkmayınca üzülmüş, bazen umutsuzluğa da kapılmış ama tohumu sulamaktan ve bunu her gün yapmaktan asla usanmamış, yılmamış, vazgeçmemişti. Buraya gelir, meşeyi sular ve sonra da yine hep yaptığı gibi ufku gözetlerdi. Sonra bir ilkbahar günü meşe topraktan başını çıkarıvermiş ve dünyalar Mustafa'nın olmuştu. "Bazı meşeler binlerce yıl yaşar," demişti babası. Acaba bu

meşe de o kadar uzun süre yaşayacak mıydı? Onun meşesi de bin yıla meydan okuyacak mıydı?

Mustafa hem bu soruyu düşünür, hem de ufku gözlemeye devam ederdi. Önünde geniş, uçsuz bucaksız topraklar uzanıyordu. Ufku saatlerce izlerken düşünür, bu engin, alabildiğine uzanan ufukta, göğün mavisinde, yerin yeşilinde, dağın doruklarında hayatın anlamını ve özgürlüğü düşünürdü. Burada, en zirvede, her yeri görebilen, kökleri toprakta, dalları gökte bir ağaç kadar özgür olmak. "Her şey bir tohumla başlar, unutma," demişti babası. Unutmamıştı Mustafa. İzliyor ve düşünüyordu.

Ama bu sefer ufukta beklediği başka bir şey daha vardı. Yolunu gözlediği başka bir haber.

Bugün de bekliyordu. Gözleri Selanik tarafındaydı. Ama şimdi Selanik ile arasında sadece Chortiatis Dağları yoktu. Okula tekrar dönebilmesi için aşması gereken yığınla engel vardı.

Ufku izledi, izledi, izledi. Ama gelen yoktu. Bugün de bir haber yoktu. Bir ara ufukta belirli belirsiz bir atlı gördüğünü hisseti ama yanıldığını düşündü, bu bir gölgeden başka bir şey değildi.

Mustafa az ötedeki bir ağacın altına gitti, koca bir taşı kenara çekti ve sakladığı kitabını alıp ağaca sırtını dayayarak kuruldu. Apar topar köye gelirken yanında taşıyabildiği birkaç kitaptan biriydi bu. Ve kim bilir onu kaçıncı kez okuyordu. Ama olsun, bu, hiçbir şey okumamaktan çok daha iyiydi. Evde de elinde sürekli Selanik'ten getirebildiği birkaç kitaptan biri olan bir tarih kitabı vardı. "Ne okuyorsun, yavrum?" diye sormuştu geçen akşam annesi. "Tarih," diye yanıtlamıştı Mustafa. "Plevne Muharebelerini, Osman Paşa'yı okuyorum." Hayrandı bu meşhur kumandana. Kim değildi ki o günlerde? Kışın ortasında Ruslara meydan okuyan, askerlerine örnek olsun diye kara kışta çadırda oturan ama sarayın ufak hesapları için, cephede kazandığı savaşı kaybeden

Osman Paşa herkesin dilindeydi. Annesi ise Mustafa'nın asker olmasını, böylesi bir dönemde kelle koltukta yaşamasını asla istemiyordu ama ağzından, "İnşallah sen de onun gibi olursun Mustafa'm!" deyivermişti. Der demez de pişman olmuştu. Mustafa ise, "Evet o gerçekten büyük bir paşaymış ama elini kolunu bağlamışlar. Bu kitapta yazıyor. İstanbul'dakilerin yüzünden savaşı kaybetmiş! Ben eğer paşa olacaksam kendi ordumu kendim idare etmeliyim! Kuru paşalıktan ne çıkar? Maksat vatana hizmet etmek olmalı ve bunu da tam yapmalı!"

Zübeyde Hanım ve Makbule büyümüş de küçülmüş gibi konuşan, büyük büyük laflar eden Mustafa'ya bakakalmışlardı. Mustafa'nın şimdi bu dağın tepesinde sürekli eline aldığı kitap ise ne bir hikâye kitabıydı ne de bir roman. Hayır, bu eski bir sözlüktü. Sayfaları eprimiş, kenarları kararmış, orası burası yırtılmış çok eski bir sözlük. Bu sözlüğü rastgele açıp daha önce hiç bilmediği kelimeleri keşfetmek ve onların anlamlarını öğrenmek Mustafa'ya büyük keyif verirdi.

Henüz birkaç kelimeye bakmıştı ki tepesinde üç oğlan belirdi. İşte yine gelmişlerdi başının belaları. Bir rahat bırakmazlardı. Ortadaki iri yarı olan muhtarın oğlu Abidin'di ki Mustafa'dan en az üç yaş daha büyüktü.

"Bakın çocuklar burada kimi bulduk!" dedi Abidin sırıtarak. Yanındakiler de ona katıldı. Oğlanın yanakları o kadar şişkindi ki bir turşu gibi kızarmıştı. Yokuşu çıkmak onu biraz zorlamış olmalıydı. Oğlanın göbeği ondan bir metre ötede gidiyordu.

"N'aber, şehir çocuğu!" dedi Mustafa'nın tepesine dikilerek. Elindeki bir dalı habire evirip çeviriyordu.

Mustafa kitaptan başını kaldırdı ve hiçbir şey söylemeden ona sert bir bakış attı.

Abidin korktu bu bakıştan ama yanındakilere çaktırmadan, "O elindeki de ne?" diyerek elindeki çomakla Mustafa'nın tuttuğu kitabı öte doğru itti ve onun yere düşmesine

neden oldu. Mustafa düşen kitabı hemen yerden alıp ayağa kalktı ve "Sakın bir daha kitabıma dokunma!" diye bağırdı. Abidin'in üzerine yürüdü.

Diğer ikili, Mustafa'nın iki yanını sardı. Çocukların üçü de Mustafa'dan yaşça büyük olduklarından ona tepeden bakıyorlardı.

"N'aparsın kitabına dokunursak?!" dedi sağdaki çam yarması.

"Ha, n'aparsın?!" diye tekrarladı öbür taraftaki eliyle Mustafa'yı kakışlayarak. Bu, sırık gibi ince uzundu.

Muhtarın oğlan yerdeki kitabı aldı, sayfalarını rastgele çevirmeye başladı.

"Ters tutuyorsun," dedi Mustafa gülümseyerek.

İki tarafındaki oğlanlar da gülmekten kendini alamadılar. Bozuldu muhtarın oğlan, "Siz niye gülüyorsunuz!" diyerek onlara çıkıştı. Çocuklar hemen gülmeyi kestiler.

Abidin kitabı eliyle yere atınca, Mustafa onun üzerine yürümeye çalıştı, "Sayfalarını yırtacaksın şimdi!" dedi kızarak. Kitabına zarar verilmesine deli olurdu.

Ama iki tarafındaki çocuklar onu durdurdu. "Abidin, bu çocuğun elleri ne kadar da düzgün, baksana," dedi sırık gibi olanı.

"Muhallebi çocuğu, oğlum o, öyle olur tabii," dedi Abidin. "Baksana masal kitapları okuya okuya böyle olmuş."

Üçlü hep bir ağızdan gülüştüler.

Mustafa kararlılıkla, "Birincisi, o bir masal kitabı değil. Eğer okuma yazma bilseydin bunu anlayabilirdin. İkincisi, masal kitapları okumak da kötü bir şey değildir; aksine hayal gücünü besler."

Muhtarın oğlanın yüzü düştü. Diğerleri de ne diyeceklerini bilemeden Mustafa'yı tutmaya devam ediyorlardı.

"Üçüncüsü," diye devam etti Mustafa meydan okuyarak, "Tek çık karşıma da göstereyim sana muhallebi çocuğu kimmiş!"

"Ben şimdi sana gösteririm!" dedi muhtarın oğlan diğer ikisiyle birlikte Mustafa'yı aralarına alarak. Abidin, Mustafa'nın karnına sağlam bir yumruk indirecekti ki...

"Bırakın çocuğu!" dedi arkadan bir ses.

Çocuklar hep birden sesin geldiği yere baktıklarında tepeden tırnağa üniformalı, beli kılıçlı, çizmeleri mahmuzlu bir atlı gördüler. Bu bir Osmanlı subayıydı.

Subayın üzerinde jilet gibi lacivert setresi uzanıyordu. Göğsü sırmalı, önü bir sıra düğmeli bu setrenin kol kenarlarında aynı pantolondaki gibi kırmızı şeritler göze çarpıyordu. Subayın omuzlarındaki saçaklı apoletleri güneşle ışıl ışıl parlıyordu. Üniformayı eldivenleri, belindeki kayışı ve çizmelerindeki sarı mahmuzlar tamamlıyordu. Mustafa, subayın üniformasına hayranlıkla baktı.

Subay, atının üstünden hiç inmeden, dimdik durarak, bu sefer sert bir sesle, "Size çocuğu bırakım dedim!" diye tekrarladı. Muhtarın oğlan ve diğerleri korkudan elleri titreyerek hemen geri çekildiler. Üçü de dut yemiş bülbüle dönmüştü.

"Bir dahaki sefere kendi yaşınızda ve sayınızda insanlara kafa tutun!" diye payladı çocukları subay. "Hadi ne duruyorsunuz, rap rap!"

Muhtarın oğlan beraberindekilerle birlikte arkalarına bakmadan kaçtılar. Yokuş aşağı inerken Abidin tökezledi ve epeyi bir yuvarlandı, kıçı başı açıldı. Ayağa kalkıp bir taraftan üstünü başını çekmeye çalışıyor diğer taraftan da diğerlerine yetişmeye uğraşıyordu. Onu çoktan bırakıp giden ikiliye, "Durun beni beklesenize!" diye bağırıyordu.

Subay, gülümseyerek Mustafa'ya baktı.

Mustafa, "Teşekkür ederim, efendim, ama ben hallederdim," dedi.

Oğlanın bu mağrur edası subayın hoşuna gitti. "Buna şüphem yok," dedi. "Sen cesur bir çocuksun."

"Ben çocuk değilim," dedi Mustafa. "12 yaşındayım!"

"Affedersin," dedi subay. "Benim hatam. Sen asker olacak yaşta bir delikanlısın. Adın ne bakalım?"

"Mustafa."

Bu ismi duyunca subay şaşırdı. "Ali Rıza oğlu Mustafa mı?"

Mustafa başını salladı.

"İşte ben buna rastlantı derim!" dedi subay. "Belki de tevafuk!"

Babasının ismini duyunca Mustafa da şaşırdı. "Siz babamı tanır mıydınız?" diye sordu pürdikkat.

"Hayır, evlat," dedi subay. "Ama ben köyde senin velin olarak geçen Hüseyin Efendi'nin evini arıyordum. Bende Ali Rıza oğlu Mustafa'ya verilmek üzere bir mektup var. O yüzden Hüseyin Efendi'yi bulacaktım."

"Benim dayım olur," dedi Mustafa.

"Biliyorum, işte, burada," dedi subay omuz çantasından bir mektup çıkartarak. "Bu, senin için."

"Benim için mi?" dedi Mustafa heyecanlanarak. Yoksa bu aylardır beklediği, yolunu gözlediği mektup muydu?

"Ama siz postacı değilsiniz," dedi Mustafa.

"Hayır, değilim evlat," dedi subay. "Bu bölge artık Türk postacılarının kendi başlarına dolaşamayacakları kadar güvensiz. Her yer Yunan paramiliterleri kaynıyor. Paramiliter demek—"

"Biliyorum, düzensiz sivil güçler," dedi Mustafa.

Subay, oğlana dikkatle ve uzun uzun baktı. Bu çocukta sıra dışı bir şeyler vardı. "Sen, zeki birisin, evlat," dedi. "Umarım o mektubun içinde beklediğin haber vardır."

Mustafa mektubu eline aldı ve subaya teşekkür etti.

"Şimdi benim yola koyulmam lazım," dedi subay. "Allah'a emanet ol."

Subay atını mahmuzladı ve göründüğü gibi hızla ortadan kayboldu.

Mustafa tarlaya döndüğünde hâlâ mektubu elinde tutuyordu. Onu bir türlü açmaya cesaret edemiyordu. Ya içinde

beklediği cevap yoktuysa? Ya reddedildiyse? O zaman ne yapardı? Yaşadığı bunca şeyden sonra, o saçma sapan okullardan birine gitmek zorunda kalırsa ne olacaktı? Hayatının sonuna kadar bu köyde tıkılı mı kalacaktı? Kafasında bu düşüncelerle Mustafa köydeki evin yolunu tuttu.

Bu zarfın içindeki mektup onun hayatını değiştirecekti.

3

Her şey Mustafa, annesi ve kız kardeşiyle beraber Langaza'ya taşındıktan birkaç ay sonra başlamıştı. Mustafa okul da okul diye tutturunca Zübeyde Hanım oğlu için yakınlarda bir okul arayışına girişmişti, ama her çabası talihsiz bir şekilde sonuçlanacak, her bir girişim hüsranla neticelenecekti. Annesi onu önce köydeki kilise mektebine yazdırmıştı, çünkü bir cami, bir kilise ve bir havradan mürekkep bu köydeki tek okul orasıydı. Mustafa buraya birkaç kez zorla gittikten sonra, "Siz beni tapınağı mı gönderiyorsunuz?! Ben o gâvur mektebine bir daha gitmem!" dedi çıktı. Annesi hak verdi, çocuk haklıydı, bu olmayacak bir işti. Bu sefer onu köydeki Ermeni yazıcı Karabet Efendi'nin yanına gönderdi. Ama Mustafa buna bir hafta bile dayanamadı, "Ben böyle cahil adamlardan ders almam!" diye kestirip attı. Yine hakkı vardı. Zübeyde Hanım bu sefer de onu komşuları Hatice Hanım'ın yanına gönderdi, ama Mustafa ondan da öğreneceği pek bir şey olmadığını anlar anlamaz, "Ben bu kadından ders almam!" diye tutturdu.

Zübeyde Hanım baktı ki oğlunun okumak için olan istek ve azmine köydeki hiçbir şey kâfi gelmiyor, çaresiz oğlunu Selanik'teki halasının yanına göndermişti. Plana göre Mustafa, halasının yanında kalacak ve böylelikle de burada-

ki Mülkiye Rüştiyesi'ne gidecekti. Plan birkaç hafta sorunsuz da işlemişti aslında. Ama Mustafa okuldan yine memnun değildi. Çünkü o asker olmak istiyordu ve bunun için gidilecek tek bir yer vardı: Askerî Rüştiye. Gerisini, isterse taşı duvarı altından olsun gözü görmüyordu! Annesi ise buna kati surette karşı çıkıyor, oğlunun hayatını tehlikeye sokacak bir kariyerden kesinkes uzak durmasını istiyordu. Oğlunun eğitim almasını istiyordu elbette Zübeyde Hanım, kendisi de tahsilli bir aileden geliyordu, ama ana yüreği, yaşadığı onca acıdan sonra şimdi oğlunun da tehlikeli bir kariyere baş koymasına gönlü el vermiyordu.

Ama Mustafa bu, kafaya koymuştu bir kere, hele bir askerî okulun sınavlarını kazansın, gerisini elbet o zaman düşünürdü. Çok zordu askerî okulun sınavları. Mustafa halasının yanında kaldığı haftalarda sabah akşam sınavlara çalıştı ve gizli gizli, ne halasının ne de annesinin haberi olmadan okulun sınavlarına girip Mülkiye Rüştiyesi'ne gitmeye devam etti. Ne var ki bir gün halası Mustafa'ya aldırdığı simitleri beğenmeyip de çocuğu paylayınca bu, bardağı taşıran son damla oldu. Gururu incinen Mustafa köye döndüğünde "Siz beni halama uşak mı verdiniz?!" diye çıkıştı. "Ben bir daha halamın yanına gitmeyeceğim!" dedi ve çaresiz, askerî okulun sınav sonuçlarını beklemeye koyuldu.

İşte bu yüzden aylardır postacı yolu gözetler, ona müjdeli haberi getirecek mektubu bekler dururdu.

Ama şimdi mektup geldiğinde ortada iki büyük engel vardı. Ya sınavları kazanamadıysa? Öyle ya, onun gibi yarım yamalak, yarı köyde yarı şehirde durarak böylesi önemli bir sınav kazanılabilir miydi? Üstelik okuldan da bir yıldan fazla geri kalmıştı. Kim bilir onun akranları neler neler öğrenmişlerdi!

Hem sınavı geçti diyelim, annesini askerî okula gitmeye nasıl ikna edecekti ki?

Mustafa aklında bin türlü soru, kafası karışık yarı heye-

canlı, yarı üzgün köyün ince uzun patikasında yol alırken bir kız sesi duydu. "Ağabeeeeey!" diye bağırıyordu bu ses. Mustafa tanıyordu bu sesi. Bu, kız kardeşi Makbule'nin sesiydi. Mustafa mektubu hemen kuşağının içine soktu ve hızla sesin geldiği yöne doğru koştu.

Köyün çeşmesiyle Hüseyin Efendi'nin evinin arasındaki düzlükte Makbule'yi bir ağacın tepesinde bağırırken buldu. Ağacın altında da üç Rum çocuğu Makbule'ye ellerindeki taşları isabet ettirmeye çalışıyorlardı. Makbule iki gözü iki çeşme ağlıyor, korkudan ağacın gövdesine sımsıkı sarılıyordu. Yerde yan yatmış bir su testisi duruyordu.

Mustafa kardeşini bu şekilde görünce beyninden vurulmuşa döndü. Kız kardeşi onu görünce, "Ağabey!" diye seslendi. Rum çocukları Mustafa'ya hiç aldırış etmeden kendi aralarında Rumca bir şeyler söylüyor ve kucaklarına topladıkları taşları kıkırdayarak Makbule'ye atmaya devam ediyorlardı. Oğlanların yanındaki bir kız onları durdurmaya çalışıyor ama kimseye söz dinletemiyordu. Bu, Mustafa ve Makbule'nin arkadaşı Esther'di.

Mustafa yerden koca bir odun geçirdi eline ve çocukların üzerine "Rahat bırakın kardeşimi!" diyerek atıldı. Neye uğradıklarını şaşıran çocuklar geri çekildiler. Mustafa'nın gözünü sanki kan bürümüştü. Elindeki odunu çocukların üzerine üzerine savuruyordu. Odundan kıl payı kurtulan bir çocuk, "Türk! Defolun! Burası bizim!" dedi yarım yamalak bir Türkçeyle.

Mustafa bu cümle üzerine oğlanın üzerine bir kurt gibi atıldı ve kütükle çocuğun kafasını yardı. Çocuk avazı çıktığı kadar bağırıp ağlamaya başladı. Bir taraftan da arkasına bakmadan kaçıyordu. Bu sahne karşısında korkan diğer Rum çocukları da kaçmaya başladı. Mustafa onları gözden kaybolunca kadar kovaladı.

Esther, Mustafa'nın yanına gelerek, "Onları durdurmaya çalıştım, Mustafa, ama beni dinlemediler," dedi. Selanik Sefaradlarından bir ailedendi. Kızın babası David, Esther'e

Türklerle her zaman iyi geçinmesini söyler, onlara karşı taşkınlık yapan Rum çocuklarına uymamasını tembihlerdi. David, kızına Türk Sultanı Bayezid'in 1492'de Endülüs Yahudilerini Katoliklerden kurtarışının hikâyesini kim bilir kaç sefer anlatmıştı. Selanik'in pek çok Yahudi'si gibi onlar da Türklere her zaman muhabbet beslerlerdi.

"Senin yapacağın bir şey yoktu, Esther," dedi Mustafa ona teşekkür ederek. "Takma kafana."

Esther mahcup bir şekilde oradan ayrılırken Mustafa da Makbule'nin yanına geldi.

Makbule hâlâ hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

"İn aşağı, Makbuş," dedi Mustafa.

"İnemem, ağabey, korkuyorum," dedi Makbule.

Mustafa bir sıçrayışta ağaca tırmandı ve kız kardeşinin yanına çıktı. Ağaçlara tırmanmakta üzerine yoktu. Dalların üzerinde saatlerce oturup etrafı izler, aşağıda oyun oynayan çocuklara bakardı.

Mustafa, "Korkma," dedi kız kardeşine ve onun elini tuttu. "Şuraya bas... şimdi şu dala tutun... şimdi bu tarafa..." diyerek Makbule'yi yere indirdi.

"Ah Makbuş," dedi ikisi de yere inince Mustafa, "Sana kaç kere söyledim, tek başına dışarı çıkmaya diye!" Kardeşinin üzerine titrerdi Mustafa. Onu böyle sürekli sıkı sıkı tembihler, dikkatli olmasını öğütlerdi. Daha geçen gün de onu köydeki başıboş köpeklerden kurtarmıştı.

"Evde hiç su kalmamıştı, ağabey," dedi Makbule suçluluk duygusuyla. "Çeşmeden su doldurup hemen dönecektim. Sonra bunlar ortaya çıktı. Beni buraya kadar kovaladılar. Ben de korkudan ağaca çıktım."

"İyi, neyse," dedi Mustafa. "Olan olmuş, ama bir daha sakın bensiz dışarı çıkmak yok, tamam mı?"

"Tamam, ağabey, bir daha yapmam," dedi Makbule başını öne eğerek. "Çok korkmuştum, ağabey. Sen hiç korkmadın mı onlardan?"

"Ben korkmam," dedi Mustafa ciddiyetle. "Ben hiçbir şeyden korkmam!"

Makbule bunu duyunca, "Farelerden de mi?" diye sordu hınzırca. Ağabeyinin onlarla alıp veremediğinin olduğunu çok iyi biliyordu.

"Orasını karıştırma, Makbuş," dedi Mustafa bozularak. "Fareler başka. Onlar adamın kulağını ısırır. Üstelik onlar senin kulağını yerken senin ruhun dahi duymaz!"

Mustafa, kardeşinin üstünü başını temizledi ve ikisi birlikte evin yolunu tuttular.

"Ağabey," diye sordu Makbule. "Sana bir şey soracağım."

"Sor," dedi Mustafa.

"O çocuklar neden bize öyle dedi? Burası bizim toprağımız değil mi?"

"Sen onlara aldırış etme," dedi Mustafa, "Onlar budala. Burasını kendilerinin sanıyorlar ama yanılıyorlar. Burası bizim vatanımız."

"'Vatan' ne demek ağabey?" diye sordu Makbule.

"Vatan demek toprak demektir, ülke demektir."

"Peki neden o zaman toprak demedin, ağabey?"

"Vatan" diye açıkladı Mustafa, "Uğrunda öldüğün topraktır. Onun için her şeyini verirsin."

"Canını bile mi, ağabey?"

"Canını bile," dedi Mustafa.

"Bana babam bir keresinde bizim Anadolu'dan gelen Yörüklerden olduğumuzu söylemişti, ağabey. Yörük de Türk müdür?"

"Türk'tür, elbette, Makbuş. Yörükler yürüyen Türklerdir, hepsi bu. Biz Türk'üz ve Anadolu da bu topraklar da asırlardır bizim vatanımızdır, bunu hiçbir zaman unutma."

İkili beraber yürümeye devam ettiler. Makbule çok geçmeden ağabeyinin canını bir şeyin sıktığını, aklında bir şey olduğunu fark etti. "Ne oldu ağabey, bugün bir garipsin," diye sordu.

Mustafa kuşağından mektubu çıkarıp Makbule'ye verdi.

"Yoksa bu, şu gizli gizli sınavlarına girdiğin okuldan mı—"

"Evet," dedi Mustafa Makbule'nin cümlesini tamamlamasını beklemeden.

"Peki neden açmadın hâlâ?! Belki de kazanmışsındır!" dedi Makbule heyecanla.

"Belki de kazanamamışımdır," dedi Mustafa umutsuzca. "Hem kazansam annemi nasıl ikna edeceğim ki?"

Makbule, "Hımm, o tarafını hiç düşünmemiştim, ağabey," dedi ama sonra yine sevinçle, "Hele sen bir öğren kararı, bir şeyler düşünürüz," diye devam etti.

"Sen aç," dedi Mustafa yolun ortasında durarak. "Belki uğurlu gelirsin!"

Makbule'nin yüzünde bir gülümsemedir belirdi. Hiç vakit kaybetmeden zarfın ucunu yırttı ve içindeki tek sayfalık karar kâğıdını okudu. Ona okumayı ağabeyi öğretmişti.

Mustafa kalbi duracak gibi Makbule'nin yüzüne bakıyordu.

"Kazanmışsın!" dedi Makbule mutluluktan havalara zıplayarak. Ağabeyinin bunu ne kadar çok istediğini en yakın bilen kişiydi belki de. "Ama—"

"Ama ne?" dedi Mustafa merakla.

"Sınavdaki üstün başarından ötürü seni üçüncü sınıfa kayıt edeceklermiş!" Bu, Mustafa için müthiş bir başarıydı. Dört yıllık okulun yarısını bitirmiş gibi olacak, bu şekilde köyde geçirdiği zamandan ötürü oluşan yıl kaybı da telafi edilecekti.

Mustafa'nın gözlerinin önüne askerî üniformalı, setreli, pantolonlu, apoletli hali geldi. Hayallerine kavuşmasına hiç bu kadar yaklaşmamıştı! Kendini bildi bileli bu üniformalardan giymek istemişti.

Ama sonra yüzü düştü. "Peki ya anam? Anama ne diyeceğiz?"

Makbule, ağabeyinin boynuna sarıldı, onu tebrik etti. Ama onun da bu soruya verecek bir cevabı yoktu.

4

Mustafa, "Anne, ben asker olacağım," dediğinde "Kesinlikle hayır!" diye yüksek sesle bağırdı Zübeyde Hanım. Başında her zamanki gibi beyaz tülbentten, kenarları oyalı başörtüsü vardı. Mustafa bir saattir müthiş bir inatla annesini ikna etmeye çalışıyor ama annesi de yine aynı kararlılıkla direniyordu. Tüm ev ahalisi; Zübeyde Hanım, oğlu ve kızı, Hüseyin Efendi ve ailesi, herkes oradaydı.

Zübeyde Hanım akşam namazını henüz kılmış, daha seccadesini bile toplamasına fırsat kalmadan Mustafa elinde mektupla belirmiş ve "Ben askerî okula gideceğim!" diye tutturmuştu. Annesi ondan habersiz bu sınavlara girdiği için önce oğluna bir güzel kızmış ama içten içe de onun bu kararlığından ve başarısından ötürü gurur duymuştu. Zaten oğlunun bu inatçı ve dediğim dedik yapısını çok bildiği için Mustafa mektupla birlikte karşısında belirdiğinde işinin çok zor olacağını kestirmiş ve en başından itibaren zerre kadar ödün vermemeye çalışmıştı.

Oğlunun isteğine rıza göstermeyi elbette her ana gibi Zübeyde Hanım da isterdi. Ama oğlunun bir askerî kariyere adım atmasını engellemek için onun da çok geçerli sebepleri vardı. Zübeyde Hanım bu gencecik yaşına rağmen üç çocuğunu kendi elleriyle gömmüş bir anneydi. Mustafa'nın ablası

Fatma dört yaşında, ağabeyleri Ahmet ve Ömer dokuz ve sekiz yaşlarında difteriden vefat etmişlerdi. Kader bu ya, şimdi iki yaşında bir bebek olan Naciye de on yıl sonra yine çocuk denecek bir yaşta vefat edecekti. Üstüne üstlük küçük Ahmet'in ölmesi Zübeyde Hanım'ı ve rahmetli Ali Rıza Efendi'yi yeterince üzmezmiş gibi, Ahmet'in cenazesinden sonra başına gelenlere yeryüzündeki çok az sayıda anne katlanmak zorunda kalmıştı. Dokuz yaşındaki çocuğun bedeni Selanik'te kumsala yakın bir yere defnedilmiş, ancak o gece gelen dalgalar mezarı açmış ve hiçbir ana babanın bir daha asla unutamayacağı bir ıstıraba yol açmıştı.

Bunca acıdan sonra Zübeyde Hanım ne pahasına olursa olsun tek oğlunu kendi elleriyle ölüme gönderecek bir kariyere kati süratle karşıydı. Hayır, bu işin hiçbir şekilde oluru yoktu! Zübeyde Hanım'ın kararı kesindi ve sondu! Balkanlarda savaş vardı. Rumeli'de savaş vardı. Karadeniz'de savaş vardı. Osmanlı İmparatorluğu, Ruslarla da, Yunanlılarla da biri bitip yenisi başlayan savaşlara giriyordu. Mustafa'nın askerî okula gitmesi demek, Zübeyde Hanım için onun ölüm fermanını imzalamaktan farksızdı.

"Bozkurdum!" dedi Zübeyde Hanım gözleri yaşlı. Mustafa'nın ormandaki kurtla karşılaşmasının ardından ona böyle seslenirdi bazen. Oğlunu yanına çağırdı ve bağrına bastı. "Ne olur bana bu acıyı yaşatma!" Sesi yalvarır gibiydi. "Sen benim yaşayan tek oğlumsun. Babanın bana emanetisin. Hayatında istediğin her şeyi olabilirsin. Zekisin, çalışkansın, azimlisin. Benden her şeyi iste, ama ne olur hayatını tehlikeye atacağın bir geleceği benden isteme! Benim için değilse bile babanın hatırası için ne olur bu yola koyulma, hayatını tehlikeye atma. Ne olur, sen oku ama tüccar ol, iş adamı ol, olmaz mı yavrum?"

Mustafa annesinin bu feryadı karşısında duygulanıyordu ama düşüncelerini açıkça söylemekten de geri durmuyordu. "Ne yani, anacığım," dedi, "Ben omzumda top top basma mı satacağım?"

Zübeyde Hanım, "Mustafa'm," diye devam etti. "Azıcık daha düşün hele, olmaz mı? Benim için, lütfen. Yine eğitimini alırsın ama askerlik meselesini bir daha düşün hele."

Mustafa da anasının bu halinden etkilendi, duygulandı. Onun da gözünden yaşlar akmaya başladı. "Güzel anam, bi'tek anam, benim çilekeş anam," dedi, "Hayatta hiçbir şey bana okumak kadar mutluluk vermiyor. Ve en iyi eğitim sen de çok biliyorsun ki Selanik'teki bu askerî okulda veriliyor. Ben kendime dikkat ederim, sen beni merak etme, anam. Allah'ın izniyle bana bir şey olmaz, anam."

İkili birbirlerine bir süre sarıldılar. Zübeyde Hanım oğlunu öptü, kokladı, başını okşadı. İkisi de hiçbir şey söylemeden bir süre beklediler. Odadaki herkes gözü yaşlı bu anı izliyordu.

"Beni düşünmüyorsan babanı düşün, Mustafa'm," dedi Zübeyde Hanım son kozunu oynayarak. "O senin için en güzelini isterdi. Senin uzun uzun yaşamanı, hayatın tadını çıkarmanı isterdi." Öyle ya, hangi baba çocuğu için bunları istemezdi ki.

Babasının lafı geçince Mustafa bir ara ortadan kayboldu. Sonra elinde kınına sokulmuş eski bir askerî kılıçla çıkageldi. "Bunu hatırlıyor musun, anacığım?" diye sordu Mustafa.

Zübeyde Hanım şaşkınlıkla bakakaldı. Bir Mustafa'ya bir de eski kılıca bakıyordu. Oğlunun eski sandığın derinliklerinden çıkarıp getirdiği bu kılıcı elbette çok iyi hatırlıyordu. Hiçbir şey söylemeden eski günleri hatırladı. Gözünün önünden Ali Rıza Bey geçti, yüzünde belli belirsiz bir tebessüm belirdi.

"Bana sen ve babam anlatmıştınız," diye devam etti Mustafa. "Bu kılıcı ben doğunca babam beşiğimin üzerine asmış."

Zübeyde Hanım ağlamaya devam ederek başını salladı. Doğru söylüyordu oğlu.

Mustafa devam etti: "Babam da benim asker olmamı istemiş, anne. Bunu sen de çok iyi biliyorsun. Bu benim kaderim. Bırak da kaderimi yaşayayım, anam."

Zübeyde Hanım hıçkırıklara boğuldu.

O akşam kimse bir daha bir cümle etmedi. Zübeyde Hanım, hayır da demedi, evet de demedi. Mustafa söyleyeceğini söylemişti.

Gece sabaha kadar Mustafa'nın gözüne uyku girmedi. Pekâlâ evden kaçıp gidebilir, askerî okula öyle ya da böyle devam edebilir, başının çaresine bakabilirdi. Ama annesinin rızası olmadan, onun hayır duasını almadan bu işe hayatta girişmek istemiyordu. Evet, o okula gitmeyi çok istiyordu, ama bu annesinin onayıyla olmalıydı. Hayatı çilelerle geçmiş olan anasının helalliğini almadan bu işe koyulamazdı.

Annesi ise o gece belki birkaç saat anca gözlerini kapattı, onda da Mustafa'nın kaderine karar verecek olan şey oldu ve bir rüya gördü Zübeyde Hanım.

Mustafa yükseklerde, bir minarenin tepesinde, üstelik altın bir tepsinin içindeydi. Bir ses Zübeyde Hanım'a, "Eğer oğlun askerî okula giderse hep böyle yükseklerde duracak, hanım," dedi. "Ama eğer gitmezse yere atılacak!"

Sofuların kızı Zübeyde Hanım hayra yordu bu rüyayı. Sabah ezanı okunurken içinde müthiş bir huzur ve ferahlıkla uyandı. Dün geceki sıkıntılı ve tasalı halinden eser yoktu. Tüm çekinceleri sanki ilahi bir el tarafından alınıp götürülmüştü.

Zübeyde Hanım, Mustafa'nın yanına gitti. Mustafa yatakta doğruldu, ve hayatının en güzel cümlelerinden birini o gün annesinden işitti:

"Canım oğlum," dedi annesi, "Bu gece çok hayırlı bir rüya gördüm. Askerî okula gitmene izin veriyorum."

Mustafa annesine sarıldı, Zübeyde Hanım da onu sımsıkı sardı. İkisinin de gözlerinden yaşlar dökülüyordu.

Mustafa Langaza'daki çiftlikten ayrılmadan önce son kez, altın başakların arasından, bakla tarlalarının yanından geçerek meşe ağacını diktiği tepeye koştu. Fidanın önünde diz çöküp, "Artık yalnız başınasın, meşeciğim," dedi. "Ben de öyle."

Sonra doğruldu, ufka baktı, henüz yeni yeni yükselmeye başlayan güneşin altında uzanan engin topraklara son bir bakış attı. "Ama başımızın çaresine bakacağımıza eminim," dedi ve gülümsedi.

Gökyüzünden bir kartal süzüldü, ağaçtaki kuşlar havalanıp sürüler halinde şekilden şekle girdi. Uzaklardan bir kurt uluması duyuldu.

Mustafa'nın önünde yepyeni bir gün, yepyeni bir hayat uzanıyordu.

5

Eşref, kara toprağın içindeki koca taşı aldı ve tarlanın öte ucuna var gücüyle savurdu. Taş, tarlanın güney sınırını çizen pırnal dalları, kuşburnu, alıç ve dikenli çalılarla kaplı çitin dibine kadar yuvarlanıp oradaki bir yığın diğer taşın yanında durdu. Eşref tarlanın ortasında iki büklüm çömelmiş vaziyette, doğrulmadan birer adım ilerleyip sıradaki taşa yapıştı, onu da diğerlerinin yanına fırlattı.

Eşref saatlerdir tarlada taş ayıklıyordu. Tarlaya ailesi ve ekin ortaklarıyla birlikte güneş doğarken gelmişlerdi. Ayıklanacak çok taş, yapılacak çok iş vardı. Kastamonu'nun İnebolu ilçesine bağlı Seydiler köyünde sıradan bir ekim günüydü. Bir yerlerden gübre kokusu geliyor, az öteden bir balta sesi, şu taraftan köpeklerin havlaşmaları duyuluyordu. Sıra dışı olan tek şey bu ekim günündeki sıcaktı. Güneş kızdırdıkça kızdırıyordu. Seydiler'in engin ovaları üzerinde yeşili, kahverengisi, mavisi, tüm renkler ışıl ışıl, parıl parıl, paha biçilmez bir doğa tablosu kıvamına giriyordu.

"Tevatür!" dedi Eşref'in babası, böyle derdi bir şeye şaştığı zaman, "Bu ayda böyle ıscak görmedim ben! Kaç gün esti esti, biz tarlada işe başlayınca kızdırdı mübarek!"

"Tövbe de, herif!" dedi Eşref'in anası. "Havayınan edinme. Allah'ın işine garışılmaz!"

"Rahmet gelecek," dedi Eşref'in babaannesi oturduğu yerden. Bir meşeye sırtını vermiş, bağdaş kurmuş, kucağındaki buğdayları ekim için hazırlıyordu.

Oğlan sıradaki taşa geldiğinde bir güneşe baktı bir de taşa baktı. Alnının terini sağ kolunun yamalı yenine sildi, yen suya kesti. Güneşli havaları severdi o. Tam bir ağustos çocuğuydu. Seviyordu sevmesine ama taş ayıklarken hiç çekilmiyordu. Allah'tan yağmur yağmıyordu, çünkü o zaman şimdi üstü başı her yeri yarı beline kadar çamur olurdu!

Şimdi önünde duran taş, çocuğun beline kadar uzanıyordu. Azıcık dinlenebileydi bu koca taşı da tek seferde kolayca kaldırıp savurabilirdi. Ama dinlemeye zamanı yoktu. Yerden bulduğu iki karışlık bir çomağı taşın üzerine dikti ve gölgesine baktı. Hayır, hem de hiç zamanı yoktu! Vakit yaklaşıyordu. Doğruldu, taşı iki eliyle kavradı, derin bir nefes aldı ve Allah'ın belası taşı da diğerlerinin yanına gönderdi. Eşref'in alnındaki bir damar patlayacak gibi ortaya çıktı, beli kopacak gibi oldu taşı sallarken. Onun yaşında başkası olsa bu taşı hayatta yerinden söküp atamazdı ama alışıktı Eşref. Üç kız kardeşi olduğu için o tüm ağır işlere herkesten önce seyirtir, babasının "Haydi aslanım Eşref, göreyim seni," demesine kalmadan yapılacak ne iş varsa yapıverirdi. Bir evin bir oğluydu.

"La Eşref! Azcuk dinlen hele oğul!" diye bağırdı anası arkadan. "Bak, kime diyosun diyor mu! Cız dutmuş inek gibisin hele oğul!"

Anası, Eşref'in yüz adım kadar arkasında, kaburgaları sayılan bir inekle bir eşeğe koşulmuş karasabanın arkasında tarlayı sürüyordu. Eşek çifte koşulur muydu? Koşulmazdı elbet. Ama adamın avuç kadar tarlası ve elinde de tek bir eşeği varsa başka çare yoktu. Eşek çifte koşulunca inekcağız eşeğe, eşekcağız da ineğe bakakalmıştı ama elden ne gelir. Bu tarla Bazarmukların Dırmukçu Ahmet'in, yani Eşref'in babasının tek tarlasıydı ve sürülmesi bu hafta bitmek zorunday-

dı. Dırmukçu Ahmet'in tarlayı tek başına ekmeye gücü yetmediği için Çerçilerle tarlayı ortak işliyorlardı ve her iki aile, çoluk çocuk, kadın erkek tarlanın üzerinde yayılmışlardı. Eşek, Bazarmukların; inek, Çerçilerindi.

"Yok ana, sen boş ver hele! Ben hallederim!" dedi Eşref kan ter içinde. Üzerinde elli yerinden yamalı bir şalvar, sağ ayağının başparmağı delik, şimdi içi kum dolmuş bir çift çarık ve bağrı açık, kirden kasara bağlamış, artık rengi belli olmayan yırtık pırtık bir mintan vardı.

Eşref çömdüğü yerde soluklanırken ellerinin içine baktı. Taşlar ellerini bıçak gibi kesmişti. Parmaklarının boğumları kan kandı. Gerçi bu küçük yaşta elleri nasır tutmuştu, sertti, bir kayış gibi sağlamdı. Ama bu taşlara güç mü yeter. Her birinin bıçak gibi sivri kenarları var, tırtıkları var, sivrisi var, gediklisi var, var oğlu var! Bunlar bir kere karasabana takıldı mı, zaten nazlı hareket eden inekle eşek duruverir oracıkta. Sonra Eşref'in anası sabanın başında, babası hayvanların önünde uğraşsın dursun. Bekle babam bekle! Uğraş babam uğraş!

Eşref bir taş daha, bir taş daha derken tarlanın kuzey ucunu buldu. Güneş iyice yükseldi, kenarda biriken taşlar iyice arttı. Eşref'in alnı boncuk boncuk terlerle kaplandı. Alnını bir kere daha sırılsıklam olmuş koluna sildi, gözünün ucuyla tarlaya baktı. İyi, neredeyse yarıdan fazlasına sıra sıra çığır açılmıştı. Anasının onun topladığı alanı sürmesi en az bir saat sürerdi. Yerden bir çomak kaptı ve yere koyup gölgesine baktı. Tamam, zamanı gelmişti! Taşlı alana sıra gelinceye kadar o gidip gelebilirdi.

Gözleri evden getirdikleri azık sepetini aradı. Sınırdaki bir ağacın dibinde sepeti buldu, içindeki testiyi kapıp çıkardı. "Hay aksi!" dedi. Testinin içinde daha epeyi su vardı. Kaşla göz arasında çaktırmadan, suyu ağacın dibine olduğu gibi boca etti.

"Ana!" dedi karasabanın başına seslenerek. "Su bitmiş, ana! Ben hemencecük çeşmeden su doldurup geleyim!"

"Bak hele!" diye bağırdı anası. "Bekii!" Böyle derdi anası bir şeye gönülsüz tamam diyeceği zaman. Halbuki testiden az önce su içmişti ve içinde epeyce su vardı.

Eşref cepkenini bir çırpıda sırtına geçirip bir tazı gibi koşa zıplaya tarladan uzaklaşırken, anası, "Bu kurtyiyesi yine bir iş peşinde, bey, amma dur bakalım, zabaha çıkar kokusu!" diye söylendi hayvanların başındaki babasına.

"Rahat bırak oğlanı," dedi Dırmukçu Ahmet. "Daşları ayıkladı, yapacağını yaptı. Daha ne yapsın! Benim oğlum işini bilir! Aslanım Eşref!"

"Bırak allasen ya," dedi anası. "Zaten sen hep sen yüz veriyon bu oğlana!"

"Tevatür!" dedi babası. "Üstüme iyilik sağlık. Ben nettim şimdi ya!"

Eşref ise bir elinde testi, çoktan köyün meydanındaki çeşmeye giden yolu yarılamıştı. Şimşek gibi koşuyor, çitlerin üzerinden atlıyor, tarlalarda bata çıka ilerliyor, bayır aşağı yuvarlanıyor ve şimdi görünmeye başlayan yarım düzine sığır sürüsüne hızla yaklaşıyordu.

Köye birkaç yüz metre kala, taşlı topraklı bir yol sıra sığırları ahıra götüren Şerife kızı yakaladı Eşref. Koca gövdeli bir ağacın arkasına saklandı ve sığırların arkasında elinde sopayla yürüyen kızı gizli gizli izlemeye başladı. Hacıgillerin Şerife kendisiyle birlikte üç evin malını güderdi. Her sabah günün ilk ışıklarıyla beraber sığırları çıkartır, öğlen güneşi kızdırmadan da hayvanları ahırlarına geri götürürdü. Bunu bilen Eşref her gün bu kızın yolunu gözetler, onu uzaktan izler dururdu.

Şerife kanaviçeyle işlenmiş, alnı pullu hotoz başlığının üstüne yine etrafı pullu ve oymalı beyaz tülbentten bir başörtüsü takmış, uçlarını ensesinden çaprazlama bağlayıp boynundan iki yana bırakmıştı. Mürdümeriği entarisi boynundan başlayıp diz altına kadar uzanıyordu. Onun altındaki çiçek desenli şalvarının üzeri dizlerine kadar çıkan beyaz

yün çorapla sarılıydı. Şerife çoraplardaki kiraz dalı ve kazayağı motiflerini tığ ile kendi işlemişti. Üstünde pembe örgü yeleği ve sarı, mavi, kırmızı ve turuncu renklerle sıra sıra bir gökkuşağı gibi dizilen ön bezini de beline bağlamıştı. Ayağındaki yemenileri eskimişti ama en az iki kış daha geçirirdi.

Kız, sığırları önüne katmış köye dönüyordu, arada bir yoldan çıkacak olan öküzleri onlara seslenerek ve elindeki sopayı hayvanların yanlarına engel yaparak hizaya sokuyordu. "Gel meh! Sarıgız! Gel meh meh meh!" diye bağırdı sürünün en besili hayvanına. Bir deri bir kemik olan hayvanların aksine bu sarı öküz besiliydi. Abdi Ağa'nın öküzüydü bu, sürünün en bakımlı hayvanıydı. "Sarı kız" koymuştu onun adına Şerife. Hayvanlar Şerife'nin sesine öyle alışmışlardı ki, yüzlerce metre öteden Şerife onlara bağırdı mı hayvan çıkar gelirdi onun yanına. Ne yazık ki sürünün en arkasındaki cılız, bir deri bir kemik inek sadece onlarındı. "Yadigâr" adını koymuştu ona da. Şerife kız bu hayvanı özellikle sever, onu otlatırken yanına yanaşır, hayvanın alnını ve boynunu okşar dururdu. Kendini bildi bileli bu inek onların ahırındaki tek hayvandı. Atsan atılmaz, satsan satılmaz, azcık süt veren bir hayvancağızdı.

Şerife kız ilerledikçe Eşref de bir sokak kedisi gibi bir ağacın ardından diğerine seyirtiyor, gizli gizli onu izliyordu. Bir ara elindeki testinin dibinde kalan birkaç damla suyu avcuna döküp saçını ıslattı. Elini tarak gibi yaparak kirden diken gibi olmuş saçlarını düzleştirdi. Şerife'ye yakışıklı görünmek istiyordu. Üstündeki mintanını zar zor da olsa elleriyle silmeye, birazcık da olsa temizlemeye çalıştı. Ama, aksi şeytan, körolası tarlanın taşları mintanını delik deşik etmişti.

Şerife köyün meydanına geldiğinde hayvanlar kendiliğinden çeşmeye bitişik yalağın başına sıralanıp iştahla su içmeye başladılar. Köylülerden bazıları az ötedeki köyün taş ocağında ekmek pişiriyordu belli ki, ekmeğin kokusu çeşmenin başına kadar geliyordu. Şerife de gürül gürül akan çeşmenin

önünde eğilerek elini yüzünü yıkadı, avcuyla su içti. Tekrar doğrulduğunda, "La Eşref," dedi arkasına bakmadan, "Sen ne beni takip edip duruyon hele bi söyle bakayım?" Sonra da arkasını dönüp bu soruyu beklemeyen Eşref'e baktı ters ters. Elinin tersiyle çenesinden akan suyu sildi.

Eşref afallayarak, "Takip mi, ne takibi?" dedi. "Ben buraya testiye su doldurmaya geldim."

"Bırak şimdi donuzluğu!" diye çıkıştı Şerife. "Sen çeşmeye su doldurmaya ağaçların arkasından saklana saklana mı geliyosun? Tilki mi oldun sen Eşref! Köyün yoluna kıran mı girdi?"

Eşref bir süre sıkıldı, kızardı bozardı, sonra, "Seni izliyordum," deyiverdi.

"La bana bak yılışıklık etme," diye hiddetlendi Şerife, "şu elimdeki meşeyle kafanı yararım vallahi! Bir daha öyle gizli saklı arkamdan falan dolanıp yatma!" Yardı da, doğru söylüyordu Şerife. Bir keresinde Cücülü Ahmet'in oğlu Hayri, Hacıgiller hakkında ileri geri konuşunca Şerife'nin meşeyi yemişti kafasına. Oğlanın kafası bir hafta boyunca şiş kalmıştı.

O sırada kenardan bir kahkaha koptu. Bu gelen Alayoğgilin Hasan'dı, Eşref'in kan kardeşi. İkili, Hasan'ın babasının Tosya çakısıyla parmaklarından çıkardıkları iğne ucu kadar kanı birbirlerine dokundurarak kan kardeşi olmuşlardı. Şerife ile Eşref'ten bir yaş küçük olduğu için Hasan'ın boyu onlardan iki karış daha kısaydı. Eşref ile Hasan sürekli beraber takılırdı. Köyün işlerinden arta kalan zamanda ağaçlara çıkar erik toplarlar, yerden kopardıkları karahindabaları en uzağa üfleme yarışına girerler, aluç toplayıp ipe dizerler, beraber pek bir güzel vakit geçirirlerdi.

"N'oldu, Eşref," dedi gülerek Hasan, "Yine Şerife'yi kızdırmışsın. Ne halt ettin gene?"

Bozuldu Eşref. "Sen sus, abuk sabuk konuşma!" dedi en yakın arkadaşına. "Çeşmeye su almaya geldimidi o kadar."

"Neyeyse çeşmeye hep ben gelince su alasın geliyor senin, Eşref," dedi Şerife, onun damarına basarak.

"Ben ne yapayım, çeşmeyi sizin evin önüne koymasalarmış. Ben mi koydum sanki çeşmeyi buraya." Çeşme de hakikaten Hacıgillerin evinin tam önündeydi.

"Sen kafana ne ettin?" diye sordu Şerife bu sefer sırıtarak.

"N'olmuş kafama?"

"Sarıgız yalamış sanki," dedi Şerife. Hasan'la beraber bir kere daha güldüler.

Eşref kıpkırmızı çıktı. Bir eliyle saçlarını bozup eski haline getirmeye çalıştı.

"Ya birbirinizle didişmeyi bırakın da, çelik çomak oynuyor muyuz onu söyleyin," dedi Alayoğgilin Hasan.

"Şerife oynarsa ben de oynarım," dedi Eşref, kızın gözlerine bakarak.

"Benim işim var," dedi Şerife, "ahırı kürüyeceyin."

Eşref'in yüzü düştü. Gerçi onun da tarlaya dönmesi lazımdı ama olsun, bir bahanesini bulurdu Şerife'yle vakit geçirmek için.

"Amma ikindin vakti olur," diye ekledi Şerife, Eşref'e bir bakış atarak.

Eşref'in keyfi yerine geldi.

Üçü, Şerifegilin arka bahçesinde buluşmak üzere anlaşıp ayrıldılar.

6

İkindi güneşi ağaçların gölgelerini iyice uzatırken Şerife ve Eşref karşı karşıya geçmiş takım seçimleri için aldım-verdim oynuyorlardı. Diğer çocuklar kenarda kazananın belli olmasını bekliyorlardı.

"Aldım, verdim, ben seni yendim," diye diye Eşref her kelimede ayağını diğerinin önüne koyarak ilerledi. Sağ pabucunun ucundan parmağı çıktıkça sıkılıyor büzülüyor ama yine de oyuna devam ediyordu.

"Alamadın, veremedin, sen beni yenemedin," diyerek Şerife de aynı şekilde ona beş ayak ilerledi. İkili birbirine yaklaştıkça Eşref heyecanlanıyor, Şerife'nin yüzüne yüzüne bakıyordu. Şerife ise başını öne eğmiş adımlarını dikkatle sayıyordu. En sonunda kazanan Şerife oldu ve ayağı Eşref'inkinin üzerine denk gelince Eşref'in ayağına şöyle güzelce abandı.

"Kız ayağımı ezeceksin! Azcuk yavaş bas!" diyerek geri çekildi Eşref.

"Oh olsun!" dedi Şerife. "Az bile!"

Şimdi Şerife takımına istediği oyuncuyu seçebilirdi. "Mari'yi aldım," dedi. Mari, taş ustası bir Ermeni'nin kızıydı. Şerife'yle aynı yaştaydı.

Ardından hemen Eşref, Mari'nin bir yaş büyük ağabeyini göstererek, "Arman'ı aldım," dedi.

Sonra Şerife, "Hasan'ı aldım," deyince Eşref bozuldu. "Hasan'ı niye alıyon?" dedi.

"N'oldu, beğenemedin mi?" dedi Şerife. "İstediğimi alırım, sana mı soracam?

Hasan sırıta sırıta Şerife'nin yanına gitti. Eşref ona ters ters baktı. "Alacağın olsun lan Hasan!" diye söylendi.

Böylelikle Şerife, Mari ve Hasan bir takım, Eşref, Arman ve Mercimek Ahmet de bir takım olmuştu. Çok geçmeden kıran kırana bir çelik çomak mücadelesidir başladı. Oyun aşağı yukarı bir metrelik bir uzun sopa ve iki karışlık bir kısa çubukla oynanıyordu, ki buna çelik derlerdi. Uzun sopalardan herkesin elinde birer tane vardı. Çocuklar en iyi sopaya sahip olmak için sürekli sopa ararlar, buldukları sağlam bir meşeyi başkasına kaptırmamak için onu saklarlar, bazıları sürekli yanlarında taşırlardı. Her takımdan biri elindeki bu sopanın ucuna önce çeliği koyup onu havaya fırlatır, sonra da yere düşmeden yine sopayla ona vurarak çeliği en uzağa atmaya çalışırdı. Sonra rakip takımdan biri çeliği eline alıp az önce fırlatan karşı takımın sopasını vurmaya çalışırdı. En azından bugün oyunu bu şekilde oynuyorlardı, çünkü bu bahçede oyunun belki bir düzine farklı şeklini icat etmişlerdi. Sopayı bir o taraf şakırdatıyor, bir bu taraf gümletiyordu.

Sıra bir kere daha Şerife'ye geldiğinde elindeki meşeyle çeliğe öyle hızlı savurdu ki çelik Eşref'in tam alnına isabet etti.

"Ayanam!" diye bağırdı Eşref kafasını tutarak.

Diğerleri iyi bir kahkaha attılar. Hasan hemen arkadaşının yanına gitti, "İyisin ya Eşref?" dedi. Beriki onu kolunun tersiyle itti, "Bırak allasen ya," dedi. Hasan kendini gülmekten alamıyordu ama bir taraftan da arkadaşıyla ilgilenmeye çalışıyordu. Eşref'in alnında ceviz kadar bir şiş oluşmuştu. Azıcık da kan çıkmıştı. Şerife de bıyık altından gülmeye devam ediyordu.

Ne olduysa o anda oldu ve müthiş bir gök gürültüsüyle birlikte bardaktan boşanırcasına bir yağmur başladı. Herkes

bir tarafa koşuştu, kimi bir çatının dibine sindi, kimi samanlığın içine saklandı.

Eşref hemen Şerife'nin yanına koştu, onu bir elma ağacının altına götürdü ve cepkenini çıkarıp, iki kolunu da havaya kaldırıp ona paravan yaptı. Bir süre ikisi de hiçbir şey söylemedi. Eşref sürekli Şerife'nin yüzüne bakıyordu.

"Yine ne bakıp yatıyon?" dedi Şerife. "Az öte git!"

"Büyüyünce seni alacam, biliyon demi?" deyiverdi Eşref.

"Lan bak doğru konuş," diye kızdı Şerife. "Alnına yediğin sopa yetmedi anlaşılan."

"Ne var, evlenmek ayıp mı günah mı?" diye çıkıştı bu sefer Eşref. "Bubandan gelip istetecem seni."

Şerife bir şey demedi, kızardı.

Eşref, "Sana iki tane de öküz alacam. Koccaman, Abdi Ağa'nın sarı montifonları gibi olandan. Tarlayı sürerken hiç yorulmayacan."

"Kaç para o öküzler senin haberin var mı?"

"Kaç para olursa olsun, biriktirip alacam işte. Senin için. Şehre gidip çiçekli basmalardan da alacam. Kaput bezi değil, sana basma giydirecem. Babam diyor ki, hele bir bizim Eşref büyüsün ona düğünlerin en güzelini yapacam. Tevatür olacak diyor."

Şerife'nin yüzü elma gibi kıpkırmızı oldu. "Hayırlısı," demekle yetindi.

Yağmur yağdıkça mis gibi bir toprak ve çimen kokusu kesti ortalığı.

"Aha bak!" dedi Eşref ufku göstererek.

Şerife ufka baktığında rengârenk bir gökkuşağı gördü. Işıl ışıl, elmas gibi parlayan yağmur damlaları altında eşsiz bir manzaraydı.

Ne var ki bu, varlığı birkaç dakika bile sürmeyen, kara bulutların güneşi kapamasıyla hemen yok oluveren kısa ömürlü gökkuşaklarındandı. Ama Şerife ile Eşref şimdi hayranlıkla, elma ağacının altında onu izliyorlardı.

İKİNCİ GÜN

HARP AKADEMİSİ, İSTANBUL, 1903

"Ölü adamlar destan yazamaz, evlat!"

7

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yok imiş kurtaracak bahtı kara mâderini!"
Yazıyordu masadaki kırmızı maroken kaplı defterin açık sarı renkli sayfasında.

Mustafa Kemal, askerî idadide kitaplar ve defterlerle dolu masasının başındaydı. Kendisine yastık yaptığı kollarının üzerinden kafasını kaldırdı. Güneş, Makedonya bölgesinin bu güzel şehri Manastır'da çoktan yükselmişti. Ama Kemal gözlerini açmakta hâlâ zorlanıyordu.

Kitap kulelerinin ve notlarının arasında kaybolmuş baba yadigârı köstekli saatine baktı, gözleri dört açıldı. "Eyvah geç kaldım!" diye söylendi ve apar topar hazırlanmaya koyuldu.

Sadece masa değil, yerler ve yatağı da kitaplarla doluydu. Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı*, Jean-Antoine Guer'in *Türk Tarihi*, Hammer'in *Osmanlı Tarihi*, Mustafa Celalettin'in *Les Turcs anciens et modernes* (Eski ve Modern Türkler), François Tott'un *Tükler*, Henri Martin'in *Fransız Tarihi*, Rambaud'un *Rusya Tarihi*, Lavallee'in *Osmanlı Tarihi*, Mustafa Necib'in *Sultan Selim Tarihi*, Ziya Paşa'nın *Endülüs*, Carlyle Thomas'ın tarihnamesi, Abdurrahman Şeref'in *Osmanlı Tarihi*, Gustav Le Bon'un *Arap Medeniyeti*, Mehmet Vakanüvis Subhi'nin *Tarih-i Sami ve Şakir ve Suphi*, Montesquieu'nun *Kanunların*

Ruhu, ve Leon Cahun'un *Introduction a l'histore de l'Asie Turcs et mongoles* (Asya'daki Türk Tarihi) adlı kitapları bunlardan sadece bazılarıydı.

Mustafa, derslerin ve talimlerin dışında kalan zamanlarını kitap okuyarak değerlendirirdi. Çoğunluğu tarih ve harp sanatı olan bu kitapları okuduktan sonra da hemen açar not defterini, saatlerce eski savaşların krokilerini çizer, tek başına satranç oynayan bir dahi gibi kendi kendine kâğıt üzerinde tarihe yön veren savaşların planlarını karalar, pergelle savaş haritalarında hesaplamalar yapar, generallerinin akıllarından geçenleri düşünmeye çalışır, adeta her savaşı yeniden yaşardı. Büyük İskender'den Fatih Sultan Mehmet'e, Göktürklerden Romalılara kadar gelmiş geçmiş ne kadar savaş stratejisi varsa hepsini bilmek, öğrenmek, anlamak isterdi. Kitaplar onun ekmeğiydi, suyuydu, her şeyiydi.

Fransızca kitapları kendi dillerinde okumak için ayrıca uğraşırdı. Bu dili kusursuz konuşmak, tüm inceliklerini bilmek isterdi. Selanik'e gittiği uzun tatillerde bile boş durmaz bu sefer de College des Freres de la Salle'da Fransızcasını geliştirmeye çalışırdı.

Kendine gelebilmek için yüzüne arka arkaya su çarptı, aynada kendine baktı. Masmavi gözleri uykusuzluktan kıpkırmızı, sarı saçları darmadağındı. Odaya dönüp dolabını açtı ve kapağında asılı havlusuna yüzünü sildi.

Dolabın içinde müthiş bir titizlik göze çarpıyordu. Her akşam kıyafetini çıkarır çıkarmaz dolabındaki askılara teker teker asar, ertesi sabaha hazır ederdi. Bir askıda muntazam bir şekilde katlanmış üniforma pantolonu, bir diğerinde askerî öğrencilerin ve subayların giydiği setre ceketi asılıydı. Onların yanında beyaz gömlekleri duruyordu. Kıyafetlerin hepsi de jilet gibiydi. Dolabın üst rafında fesi, onun yanında yine bir düzen sıralanmış tarağı, sabunu ve tıraş jileti göze çarpıyordu. Alt raflarda kemerleri, diğer eşyaları ve en aşağıda da birer çift kundurası bulunuyordu ki bunları her ak-

şam dakikalarca siler, parlatır, ayna gibi yapardı. Kunduralar pırıl pırıldı. Ömer Naci bunları her gördüğünde, "Arkadaş sen uçarak mı yürüyorsun anlamadım ki, bunlar nasıl bu kadar parlak ve temiz olabiliyor!" diyerek ona takılır, hakikaten de ayakkabıların her daim tertemiz kalmasına herkes şaşardı. Kıyafet konusunda çok titizdi Mustafa Kemal. Harçlığını, verdiği özel matematik derslerinden çıkarır, eline geçen üç kuruş parayla ya kitap ya da kıyafet alırdı.

Normalde ağır ağır ve titizlikle giyinirdi ama şimdi acele etmek zorundaydı. "Beni neden uyandırmadılar ki?!" diye söylenmeye devam ediyordu üniformasını giyerken. "Ben sana gösteririm, Nuri!"

Klasik kesim pantolonun kenarlarında incecik belli belirsiz vişneçürüğü bir şerit zıh yükseliyordu. Pantolonuyla aynı renkte, dizlerinin üzerine kadar inen lacivert çuhadan setresini de aceleyle giydi, altı sıra düğmesini hızlı hızlı ilikledi. Düz kesim ama beline oturan bu ceket ona pek yakışıyordu. Setrenin dik yakalarının altından incecik bir şerit halinde kar gibi bembeyaz gömleği çıkıyordu. Bu tam da okulun askerî üniforma yönetmeliğinde anlatıldığı gibiydi.

Üniformasını çok severdi Mustafa Kemal ve onun her ayrıntısına azami özen gösterirdi. Kısa bir süre gittiği Hafız Mehmet Efendi Mahalle Mektebi'nde giydiği şalvar ve Şemsi Efendi Okulu'na giderken beline sarmak zorunda olduğu kuşak onu öyle sinir ederdi ki, askerî okula başlayıp da bu üniformaya sahip olduğunda müthiş sevinmiş, adeta kendi benliğine kavuşmuştu. Bu üniformayı giyince kendine güveni artar ve kendini daha güçlü hissederdi. Daha doğrusu, askerî üniforma onun içindeki asıl cevheri harekete geçirir ve ona ne için doğduğunu hatırlatırdı.

Son olarak başına kırmızı renkli, normal feslerden daha uzun olan Hamidi fesini taktı ve kitaplarını eline alıp hızla sınıfa doğru koşmaya başladı. Sonra birden durdu. Tekrar odasına koştu ve masadaki pergeli alıp cebine attı. Bu per-

gel olmadan hayatta derslere girmezdi. Kafasında bir şeyler düşünürken onu evirir çevirir, hesap üzerine hesaplar yapar, pergel onun yoğunlaşmasına yardımcı olurdu. Ama marifet pergelde değil, onu tutandaydı.

Mustafa'nın bir derse geç kalmışlığı duyulmuş şey değildi. O, sabah herkesten önce kalkar, üniformasını giyer ve kitaplarını hazırlayıp sınıfın yolunu tutardı. Ama ev izninden döneli beri son birkaç gündür geceleri gözünü uyku tutmuyordu. Normalde de sabahlara kadar ders çalışır, kitap okurdu. Uykuyla arası hiç iyi olmamıştı. Hele şimdi tüm okul harp münazaralarına hazırlanıyor, sürekli savaş senaryoları çalışıyorlardı. Mustafa Kemal de saatlerce tarih kitaplarını yeniden gözden geçiriyor, eski savaşların krokilerini inceliyor, notlar alıyor, harp taktikleri konusunda analizler yapıyor, sonra da uzun uzun matematik problemlerine kafa yoruyordu.

Tarihten sonra en sevdiği dersti matematik. Sırf bu yüzden bir önceki okulu olan Selanik Askerî Rüştiyesi'ndeki matematik hocası Yüzbaşı Üsküplü Mustafa Efendi adet olduğu üzere isimleri karışmasın diye ona yeni bir ad daha vermişti. Ama sırf benzerlikten ötürü değildi bu adın sebebi. Yüzbaşı bu çocukta yaşıtlarından çok daha üstün bir olgunluk, sıra dışı bir zekâ ve müthiş bir potansiyel sezdiği için de ona bu adı uygun görmüştü. Bilgi ve erdem yönünden olgunluk, yetkinlik ve mükemmellik anlamına gelen Kemal'di yeni adı.

Ama Mustafa Kemal'in bugün derse geç kalmasının sebebi okuduğu kitaplar ya da hazırlandığı münazaralar değildi. Hayır, tam tersine bunlara odaklanmasına da engel olan şey Selanik'te arkasında bıraktığı komşunun kızı Hatice'ydi. Kendisini bir türlü tam olarak derslerine veremiyor, sadece camdan cama bakışlarla görüşebildiği bu kızı aklından bir türlü çıkaramıyordu. Annesine ve kız kardeşine hasret kalışı yetmiyormuş gibi şimdi bir de bu kızın hayali düşmüştü aklına.

Gece neredeyse sabaha kadar uyuyamamıştı. Gözleri, önündeki sayfalarda, aklı ise Hatice'deydi. İşin kötüsü bugün herkesin gece gündüz deli gibi hazırlandığı harp münazaraları vardı. Bu yarışmalarda, seçilen sınıf öğrencileri karşı karşıya gelirdi. Öğrenciler kendilerine harp hocaları tarafından verilen savaş senaryoları arasından en iyi stratejiyi belirlemeye çalışırlardı. Mustafa'nın aklı Selanik'te kaldığı için münazaraya katılacak öğrencilerin seçildiği gün de elini kaldırmamış ve birbiriyle tartışacak iki gruptan ikisine de girememişti. Hatta bu yüzden tarih ve harp hocası Mehmet Bey büyük hayal kırıklığına uğramış ama o, Mustafa'ya sadece sert bir bakış atmakla yetinmişti.

Mustafa sınıfın kapısını büyük bir gerginlikle tıkladı ve içeri girdi. Topuklarını birbirine vurarak elini alnına götürüp öğretmenine selam verdi. "Özür dilerim, efendim!" dedi gür bir sesle. "Sınıfa girmek için izin istiyorum, efendim."

İki grup arasındaki münazara çoktan başlamıştı ve tüm sınıf pürdikkat tartışmaya odaklanmıştı. Mehmet Bey, elleri arkasında, münazarayı bölen öğrencisine dönerek yüksek sesle "Mustafa Kemal Selanik!" diye yanıtladı, "Yoksa seni tatlı uykundan uyandırarak rahatsız mı ettik?" Adam sınıfın ortasında mermer bir sütun gibi durup ters ters Mustafa Kemal'e bakıyordu.

Sesindeki alaycı ton Mustafa Kemal'i rahatsız etmişti ama o da hocasının haklı olduğunu biliyordu. Yaptığı hatanın farkındaydı. Tüm sınıf kapıda bekleyen Mustafa'ya bakarak kıkırdadı. Münazara grubunun başköşesinde sınıfın bir numarası Ahmet Tevfik vardı ve şimdi o da Mustafa Kemal'e kıs kıs gülüyordu. Mustafa keşke yerin dibine girseydim de kendimi bu duruma sokmasaydım, diye aklından geçirdi.

"Sessizlik!" diye bağırdı Mehmet Bey elleri arkasında. Sınıf hep birden sustu. Sonra Mustafa'ya dönen öğretmen, "Yerine otur," dedi. "Ama bir daha geç kalırsan seni bu dersten men ederim, anladın mı?" diye de ekledi tehditkâr bir ses tonuyla. "Sonra istediğin kadar uyuyabilirsin. Anlaşıldı mı?"

"Anlaşıldı, efendim!" dedi Mustafa ve arka taraftan üçüncü sıradaki yerine, sıra arkadaşlarının yanında oturdu.

Sınıfın ön tarafındaki münazara öğrencileri tekrar tartışmaya başladılar. "Niye uyandırmadınız beni?!" diye fısıldadı Mustafa sıra arkadaşlarına kızarak. Yanında oturan Ömer Naci ve Mehmet Nuri gülüştüler.

Mustafa, Ömer Naci'ye bir dirsek attı. "Ne vuruyorsun!" dedi Ömer Naci kolunu sıvazlayarak. Bir taraftan da gülmekten kendini alamıyordu. "Uyandırdık ama sen hatırlamıyorsun," diye yanıtladı. "'Siz gidin ben gelirim,' dedin durdun."

Mustafa şaşırdı.

"Evet," diye devam etti Mehmet Nuri, "Ne gözünü açabiliyordun, ne de başını masadan kaldırabiliyordun." Ömer Naci ve Mehmet Nuri birbirlerine bakıp kıkırdaşmaya başladılar. "Yine bir hülyalara dalmıştın," dedi Ömer Naci. "Yine kesin o kızı düşünüyordun." Naci'yle Nuri birbirlerine bakıp bakıp munzırca sırıtıyorlardı.

"Alacağınız olsun!" dedi Mustafa Kemal onlara kızgınca bakarak. "Ben size bunun hesabını sorarım!"

"Sessizlik!" dedi Mehmet Bey fısıldaşmaların olduğu yere dönerek ve bu üçlüye sert bir bakış attı. Şansınızı fazla zorluyorsunuz der gibiydi. Mustafa hemen toparlanıp bakışlarını münazaraya yönlendirdi. İşte ne olduysa o anda oldu ve Mustafa'nın gözüne tahtadaki harp sorusu takıldı. Bir arının koca bir vadide enfes bir çiçeği fark etmesi, ay çiçeğinin yüzünü güneşe dönmesi, kelebeğin kendini ışığa kaptırması ya da bir kaplanın uzaklardan geçen bir geyiği fark edince kulaklarını dikip onun üzerine atılması gibi bir şeydi bu. Etraftaki her şey birden anlamını kaybeder, hayatın anlamı ve amacı sadece ve sadece bu olurdu böyle anlarda. Başka her şey artık varlığını yitirirdi.

Mustafa Kemal'in bakışlarının şimdi bir mıh gibi çakıldığı tahtadaki soru, daha önce tarihteki bir savaşta yaşanmış ya da yaşanması muhtemel binlerce savaş senaryosundan bi-

risini özetliyor ve sonra da öğrencilerden bu meseleyi çözmelerini istiyordu. Mustafa ve arkadaşları günlerdir benzer senaryoları çalışıyorlardı. Yer isimleri ve tarihler ya değiştirilmişti ya da tamamen hayaliydi. Tahtada, bahsedilen yerlerin ve birliklerin pozisyonlarını gösteren büyük bir kroki altında, Mustafa Kemal'in bir çırpıda okuduğu şu mesele soruluyordu:

SAVAŞ SENARYOSU 19:
23-24 Ekim gecesi kuru bir soğuğun ardından kar yağdı. 24'üncü günün sabahında termometre -3 dereceyi gösteriyordu. Hava açık ve güneşliydi. Savaş aylardır devam ediyordu ve orduda yiyecek sıkıntısı baş göstermişti. Düşman kuzey hattında mevzilenmişti ve gelen raporlara göre 3000 askerlik büyük bir tugaydan oluşuyordu. Ellerinde bir düzine ağır top bulunduğu bilgisi de vardı. Bu düşman tugayı eğer savunmayı kırarsa doğrudan yerleşim yerleriyle yüz yüze gelecekti.
Tabur kumandanı, yüzbaşıyı yanına çağırdı ve ona emrindeki 200 askerle beraber Ateş Tepesi'nin bu tarafına konuşlanmalarını ve doğudan ve güneydoğudan gelecek diğer birlikleri beklemeleri emrini verdi. Tüm birlikler tamamlandığında düşman tugayının üzerine hücuma geçilecekti. Yüzbaşı emrindeki 200 askerle birlikte emredilen yere gittiğinde düşman tugayının Ateş Tepesi'nin hemen kuzeyinde bulunduğunu büyük bir şaşkınlıkla fark etti. Düşman sürpriz bir hareketle gece vakti yola çıkmış ve bizim ordunun üzerine ani bir saldırı yapmaya koyulmuştu.
Yüzbaşı bu durumda nasıl hareket etmelidir?

"Akşam matematik çalışıyor muyuz?" diye sordu Ömer Naci fısıldayarak Mustafa'ya. Mehmet Nuri de "Çalışmamız lazım, yarınki sınavdan önce hâlâ bir sürü eksiğim var," diyerek ekledi.

Mustafa Kemal matematikte sınıfının en iyisiydi. Mehmet Nuri ve Ömer Naci'ye Mustafa matematikte yardım eder, bu ikili onun sayesinde bu dersten geçerlerdi. Ömer Naci de edebiyatta iyiydi, Mehmet Nuri ise Fransızcada. Kim hangi derste iyiyse, o diğerlerini sınavlardan önce o derse çalıştırırdı.

İkili, Mustafa'dan bir yanıt alamayınca yanı başındaki Ömer Naci, "Hey, sana diyorum!" diyerek onu koluyla dürtükledi. Mustafa'nın gözleri sanki birer çivi gibi tahtadaki senaryoya kilitlenmişti. Elindeki pergeli evirip çevirip duruyordu yine. Sanki bir saatin çarkları gibi Mustafa Kemal düşündükçe pergel de daha hızlı dönmeye başlıyordu. Kaşla göz arasında önündeki defteri doldurmuş, hesaplamalar yapmıştı. Kulakları da münazaracı öğrencilerin verdiği cevaptaydı. Tahtadaki krokiye bakarak bir şeyler hesaplayıp duruyordu. Mehmet Nuri onu tekrar dürtükleyince içine daldığı dünyadan çıktı ve arkadaşına döndü. Nuri onun hiçbir şey duymadığını anlayınca, "Matematik çalışıyor muyuz bu akşam diyorum!" diye tekrarladı.

Mustafa "Olur," dedi. "Ama önce sen şuna bir bak bakalım, bir şeye benzemiş mi?" diyerek ona setre ceketinin iç cebinden bir kâğıt çıkartıp uzattı.

Bu bir şiirdi. Selanik'te kalan aklını dağıtmasına yardımcı oluyor, şiir okuyarak ve yazarak rahatlamaya çalışıyordu Mustafa. Bunu da ona tam bir şiir dehası olan Ömer Naci alıştırmıştı. Naci Manastır Askerî İdadisi'ne ilk geldiğinde Mustafa'dan okumak için kitap istemiş, Mustafa'nın ona verdiği tüm kitaplar tarih ya da harp kitapları olduğunu görünce, "Çok sıkıcı! Bunlar keyif için okunmaz, ben sana vereyim de, edebiyat neymiş öğren," demişti. İşte bu şekilde şiire merak salmış, her alanda hep en iyi olmaya çalışan Mustafa Kemal bu sefer şiirde kalem oynatmaya başlamıştı. Hem bu iş, onun içinde bulunduğu ruh haliyle de örtüşüyor, yaşadığı duygu yoğunluğunu yapıcı bir şekilde edebiyata aktarmasını ve bu süreci sağlıklı bir şekilde geçirmesini sağlıyordu.

"Fena değil," dedi Ömer Naci kâğıtta yazılanlara bakarak.

Yazanları gören Mehmet Nuri de bu fırsatı kaçırır mı, hemen Fransızca bir şey patlattı: "*L'amour!*"

Ömer ve Nuri gülüştüler.

Mustafa ise kızarak kâğıdı ellerinden çekip aldı. "Size gösterende kabahat!" dedi. "Akşam biraz zor matematik çalışırsınız!"

İkilinin yüzü düştü, "Tamam tamam kızma, bir şey demedik," türlü laflar ettiler.

Mustafa ise dikkatini tekrar tahtaya çevirmişti bile. Sınıfın bir numaralı öğrencisi Ahmet Tevfik her zamanki gibi büyük bir özgüvenle cevapları ardı ardına sıralıyor, öğretmen Mehmet Bey de onu "Aferin, asker... Çok doğru, asker!..." gibi laflarla tebrik edip duruyordu.

"Askerlikte emir-komuta zinciri en önemli hususdur, efendim," diye devam etti Ahmet Tevfik. "Disiplin, hiyerarşi ve emre itaat olmazsa kaos olur. Bu savaş zamanında daha da böyledir. Düzenin korunması ve harp nizamının en tepeden en aşağıya kadar hiyerarşik bir şekilde devam edebilmesi için ordudaki her bir askerin görevi emirleri en iyi şekilde uygulamaktır, efendim. Zafer kazanmak için bu, bir numaralı şarttır. Tüm bu saiklerle, yüzbaşının görevi, kendisine verilen emiri uygulamak ve diğer birlikleri beklemektir, efendim. Eğer düşmanın üzerine atılırsa tugayın sayısı kendisinin en az on katı olduğundan tüm askerlerini kaybedebilir. Düşmanın hareketi hakkında da hemen bir askeri süvariyi görevlendirip arkasında bıraktığı tabur komutanına bilgilendirmek üzere hızla gönderir. Bu sırada yeni bir emir değişikliği olursa yüzbaşı kendisine bu emir ulaştığında onu uygulayabilecektir. Aksi bir emirle iki yüz kişilik bir bölüğün hayatına mâl olacak bir sonuca yol açabilecektir, efendim. Çözüm budur efendim!"

Öğretmen dahil tüm sınıf harp senaryosuna verilen bu cevabı büyük bir beğeniyle dinlerken, Mustafa'nın ağzından istemdışı bir şekilde "Saçmalık!" sözü çıkıverdi.

Ömer Naci ve Mehmet Nuri, "Aklını mı yitirdin sen, Mustafa?! Sussana!" dediler birden bire tüm bakışlar kendilerine çevrilince. Ama Mustafa bu sefer daha yüksek bir sesle, "Bu saçmalığı duymuyor musunuz?!" dedi sıra arkadaşlarına.

Ders öğretmeni Mehmet Bey bir anda yanlarında bitti ve "Mustafa Kemal Selanik!" diye bağırdı Mustafa'nın burnunun dibinden. "Bu artık bardağı taşıran son damla! Sen az önce ne dedin?" Her zamanki gibi elleri arkasındaydı ve kaşlarını çatmıştı.

Mustafa hemen hazırol vaziyetinde ayağa kalktı ve, "Saçmalık, efendim," diye cevap verdi hiç kem küm etmeden. "Bu anlatılanların hepsi birer saçmalıktır!"

Mehmet Bey, "Bir itirazın mı var?" diye sordu Mustafa'ya.

"Var, efendim," dedi Mustafa, "Eğer münazaracı arkadaşın dediği gibi yapılırsa sadece o tabur ve o savaş kaybedilmekle kalmaz, arkadaki tüm tugayın da canına okunur ve düşman işgalde başarılı olur."

"Senin daha iyi bir cevabın varsa açıkla da görelim," diyerek meydan okudu ona sınıfın ortasında duran Ahmet Tevfik.

Mustafa, "İzniniz varsa açıklayım, efendim!" diye izin istedi öğretmenden. Mehmet Bey, çocuğun gözlerindeki ateşi fark etmişti. "Peki, evlat, anlat bakalım!" dedi Mehmet Bey. Mustafa izni alır almaz koyuldu açıklamaya:

"Yüzbaşının hiç vakit kaybetmeden ve hiç kimseden izin istemeden ve emir beklemeden yapması gereken şey üç şey var: Birincisi iki yüz kişilik taburunu üç gruba ayıracak ve bunların başına en güvendiği iki subayını geçirecek, ortadakine de kendisi komuta edecek. İkincisi, iki bölüğü sağ ve sol kanattan düşmanın üzerine gönderecek. Üçüncüsü de kendi emrindeki askerlerle Ateş Tepesi'ni ele geçirmeye çalışacaktır. Ateş Tepesi sırtlarını almadan bu savaş kazanılamaz. Bu sırtları alana da dünyanın en kalabalık gücü gelse güç yetiremez, o yüzden yüzbaşı hiç vakit kaybetmeden bu sırtları zapt etmeye çalışmalıdır. Cevap budur, efendim!"

"Ama efendim, yüzbaşı o zaman emirlere karşı gelmiş olur!" diyerek itiraz etti Ahmet Tevfik.

"Olabilir," dedi Mustafa Kemal. "Ama savaşı kazanmış olur!"

Ahmet Tevfik, "Peki diyelim, senin dediğin gibi yaptı, emirlere karşı gelerek böyle bir deliliğe atıldı. Bu şekilde saldırırsa karşısındaki tugay onun on katı fazla askere sahip. Onları bir fil gibi ezip geçer! Yüzbaşı emredildiği gibi diğer birlikleri ve yeni emri beklemeli."

"Asla ve kat'a!" diye itiraz etti Mustafa Kemal. "Ahmet Tevfik kardeşim, size bir soru sorayım, yüzbaşı orada askerleri bekletirken ayakta mı duracaklar yoksa yere mi yatacaklar?"

Ahmet Tevfik "bundan kolay ne var, tabii ki yere yatacaklar, yoksa ki düşmana hedef olurlar," diyerek yarım ağız cevap verdi.

Mustafa Kemal bu sefer, "Peki -3 derece soğukta, donmuş toprağa yatırdığınız asker sizce orada ne kadar bekleyebilir?" diye sordu.

Ahmet Tevfik, "Eee... şey... sanırım üç beş saat dayanabilir herhalde.." gibi kaçamak bir cevap verdi. Hatasını fark etmişti.

Mustafa Kemal, "'Sanırım' mı? 'Herhalde mi?'" dedi kızarak. "Ahmet Tevfik kardeşim, savaş demek matematik demektir. Her türlü olasılıkları hesap edip, bunların arasından savaşı kazandıracak olanı seçmektir. Temelsiz varsayımlarla sadece iki yüz askerin canını tehlikeye atmakla kalmıyor, aynı zamanda tüm bir vatanı işgal tehlikesine maruz bırakıyorsunuz! Bu yüzden asker hiç durmadan, dediğim şekilde ileri atılmalıdır!"

Ahmet Tevfik altta kalmamak için, "Her şeyi bildiğine göre senaryoda düşmanın elinde ağır toplar olduğunu da okumuşsundur herhalde. Bu topların ağzına askeri gönderirsen asıl onları sen düşmana kendi ellerinle yem edersin!"

"Asla ve kat'a!" diye cevap verdi yine Mustafa Kemal hiç duraksamadan. Ateş Tepesi ile düşmanın bulunduğu hat ara-

sındaki mesafeyi, sonra da tepe ile yüzbaşının bulunduğu nokta arasındaki uzaklığı tahtadaki krokiye bakarak çoktan hesaplamıştı bile. Düşman, tepeye 2200 metre, yüzbaşı ve birliği ise 2900 metre uzaklıktaydı. Bu, yabana atılır bir fark değildi ama yüzbaşının taburu, onun on katı büyüklüğündeki tugaydan çok daha hızlı ilerleyebilir ve aradaki bu farkı kapatabilirdi.

"O topların menzili 1000 metre ile 1300 metre arasında değişir," diye açıkladı Mustafa Kemal. "Hâlbuki krokiye baktığınızda düşman ile bizim hattımız arasında 5 km kadar bir mesafe olduğunu görürsünüz. Bu yüzden hem kanatlar hem de ortadaki bölük, topların menziline girmeden rahatlıkla ilerleyebilirler. Ama hemen harekete geçerlerse. Bu da yine yüzbaşının hemen oracıkta hiç kimseye sormadan ve hiçbir cevap beklemeden karar vermesini zorunlu kılan bir diğer unsur."

Sınıftakiler ellerinde kâğıt kalem hesap yapıyorlar, söylenen rakamların doğrularını teyit ediyorlardı. Mustafa Kemal anlatmaya devam etti:

"Ayrıca burada daha mühim bir şey var. Sun Tzu *Savaş Sanatı*'nda der ki 'Bütün savaşlar birer aldatmacaya dayanır.' Düşmana hiç beklemediği anda saldırmak, onu uzakta karşılamak, düşmanı beklemekten çoğu zaman yeğdir! Bir harbin en temel ögelerinden arazi ve hava da bizim kati süratle saldırıya geçmemizi zorunlu kılıyor. Şöyle ki, anlatılan savaş senaryosunda havanın soğuk olduğu ve askerlerin aç olduğu belirtiliyor. Eğer asker hareketsiz kalırsa üşüme ve donma tehlikesi başgösterir. Ayrıca bu şekilde durarak üzerine gelen orduyu çaresizce izlemek aç olan askeri moralmen de çökertecektir. Fakat asker az önce dediğim gibi üçe bölünürse hareketin devamı sağlanır, motivasyon kazanılır ve düşman alt edilir."

Bu sefer söze Mehmet Bey girdi, "Peki bu tugayı nasıl alt etmeyi düşünüyorsun?"

"Anlatayım efendim," diye cevapladı Mustafa Kemal ve tahtaya, krokinin başına geçti. "Yüzbaşı Ateş Tepesi'ne düşmandan önce çıkarak müthiş bir arazi avantajı elde etmiş olacak ve düşmana tepeden bakacak. Ayrıca ağaçları kendine siper ederek düşmana korunaklı bir şeklide ateş yağdırabilecek. Talimname'nin 263'üncü maddesi der ki, 'Tamamıyla gizlenmiş olan bir piyadenin ateşi altında açıktan hareket eden avcı hatları 1000 metreden itibaren önemli zayiata uğrar.' İşte bu arazide biz tam da bunu yaşayacağız, efendim! Tabii Hastings Savaşı'nda Anglo-Sakson Kralı Harold'ın, William'ın tuzağına düşerek yaptığı gibi o tepeden kesinlikle inmeyeceğiz!"

"Peki ya diğer bölükler ne yapacak?"

"Sağ ve sol kanattan giden askerler düşmanın arkasına dolaşarak onları çapraz ateş altında bırakacak. Bu, Alparslan'ın Malazgirt'te yaptığı Hilâl Taktiği'nin geliştirilmiş bir versiyonu gibi de düşünebilir, efendim! Ama prensip aynı, az birlikle kat be kat büyük bir birliği kenarlardan ve arkadan sıkıştırarak dağıtmak ve kargaşaya zorlamak. Tam bu sırada da zaten Ateş Tepesi'nden yaylım ateşi edilecek. Bu şekilde düşman tugayı ya teslim olacak ya da bu iki ateş arasında telef olacak, efendim!"

Ahmet Tevfik, "Böyle şey olmaz!" diye itiraz etti. "Piyade Talimnamesi çok açık bir şekilde askerin en önemli görevi emre itaat etmektir, diyor! İşte bu sayfada yazıyor!" diyerek talimnameyi uzattı.

Mustafa Kemal, Piyade Talimnamesi'ni eline aldı ve ilgili sayfayı yırtıp attı. Sınıfta bir uğultu yükseldi. "O zaman talimnamenin yeniden yazılması gerekir!" dedi Mustafa Kemal. Sınıf hayretler içinde kalmıştı.

"Bu talimnameyle Osmanlı nice savaşlar kazandı—" diye başlamıştı ki Ahmet Tevfik, Mustafa Kemal onu kesti.

"Olabilir. Ama zaman değişti, teknoloji gelişti. Talimnameyi yazan atalarımız da eminim bunun zamanı gelince ye-

nilenmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu kılavuzlar da zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde değiştirilebilir elbet! Eğer hâlihazırdaki harp kitaplarına bakarak hareket etselerdi ne atam Osman Gazi Rum tekfurlarına kafa tutabilirdi ne de Fatih Sultan Mehmet Doğu Roma İmparatorluğu'nu yenebilirdi!"

Tüm sınıftan "Çok doğru söylüyor," şeklinde uğultular yükseliyor, herkes Mustafa Kemal'i onaylar anlamda başını öne doğru sallıyordu.

"Komutan gerektiği takdirde inisiyatif alabilmelidir," diye devam etti Mustafa. "Bu yüzden de bütün askerî komuta kademesi tam donanımlı ve eğitimli askerlerden seçilmeli, bu insanlara işte tam da böyle durumlarda inisiyatif alabilmesi için eğitim verilmelidir. Önemli olan talimname ezberletmek değil, muhakeme yeteneği üstün, en beklenmedik anlarda, en zor kararları verebilen subaylar yetiştirmektir! Askerin birinci hedefi emre itaat değil, her ne pahasına olursa olsun vatanı düşman askerinden korumaktır. Büyük generallerin de ifade ettiği gibi, 'Savaş için her şeyden önce düşünmeyi bilen ve kendi kendine iş görmeye alışmış, inisiyatif sahibi amirler lazımdır.' Doğru, belki eskiden bir subayın görevi emirleri tereddütsüz bir şekilde yerine getirmekle son buluyordu. Ama bugün artık böyle değildir. Olmamalıdır. Bugün kendi kendine anlık kararlar alabilen ve uygulayabilen subaylara ihtiyaç vardır. Savaşta zafer, en büyüğünden en küçüğüne rütbe sahiplerinin her daim bizzat fikir üretebilmesi ve kendi kendine önlem almış olmasına bağlıdır."

"Şu da var ki," diye sonuçlandırdı Mustafa Kemal analizini, "Manevi kuvvetlerin toplamı, her türlü maddi güçten üstündür. Bu yüzden psikolojik üstünlük bekleyende değil atılan askerdedir. Baskın, basanındır! Bu bile belli başına yüzbaşının saldırıya geçmesi için yeterli bir sebeptir."

Mustafa Kemal söyleyeceklerini söyledikten sonra bir süre sınıfta çıt çıkmadı.

Harika bir plandı onunki. Hayır, dâhiyaneydi. Tüm sınıfın çenesi yere düşmüş, tüm gözler Mustafa Kemal'in üzerindeydi.

Öğretmen Mehmet Bey de belli belirsiz bir gülümse ve gururla Mustafa Kemal'e bakıyordu. Sonra Ahmet Tevfik'e döndü ve "Söyleyeceğin bir şey var mı, evlat?" diye sordu. Ahmet Tevfik çaresiz başını iki yana salladı. Rakibinin sonuna kadar haklı olduğunu o da kabul ediyordu.

Bunun üzerine Mehmet Bey, Mustafa Kemal'in karşısına dikildi ve, "Tebrik ederim, Mustafa Kemal Selanik. Müthiş bir strateji."

Mustafa Kemal tam keyifle gülümseyecekti ki Mehmet Bey, "Ama ne yazık ki savaşı sayende kaybettik!" diye ekledi.

Mustafa Kemal şaşırdı. Tüm sınıfta bir uğultu yükseldi. Öğretmen neden böyle diyordu? Mustafa Kemal'in stratejisinin kusursuz olduğu ortadaydı. Üstelik öğretmen onu tebrik de ediyordu.

Mustafa Kemal, bir cevap aramak için Mehmet Bey'in yüzüne baktı.

Öğretmeni, "Çünkü sen münazaracı olmak için gönüllü olmadın, Mustafa Kemal Selanik!" diye yanıtladı. "Yani sen aslında bu savaşta hiç yoktun ki kazanasın! Bir dahaki sefere umarım kafanı toplar ve geceleri seni uyutmayan şey her neyse ona bir çözüm bulursun!"

Bu sırada zil çaldı ve sınıf hareketlendi. Mehmet Bey sınıftan ayrılmadan önce, "Ayrıca şiir yazmayı bırak," dedi Mustafa Kemal'e. "Ömer Naci'den etkilendiğini biliyorum. Ama şiir senin harp yeteneklerini köreltir. Ya kumandan ya da bir şair olmak zorundasın, seçimini yap!"

Ve öğretmen sınıfı terk etti. Herkes ayağa kalkmış az önce şahit oldukları harika münazarayı konuşuyordu.

Mustafa ise hareketsiz yerinde dona kalmıştı. *Ya şair olursun ya da kumandan!* Bu cümle kafasına bir çekiç gibi inmişti. Ve şimdi kafasında zonklayıp, tekrar edip duruyordu.

O anda kafasına dank etti Mustafa Kemal'in. O ne yapıyordu böyle günlerdir! Onun yüzünden hayali de olsa bir savaş kaybedilmişti! Ama bu, pekâlâ gerçek bir savaş da olabilirdi. Aklı Selanik'te olduğu için bir türlü kafasını da toplayamamış, münazaraya yazılamamıştı. Bir seçim yapması gerektiği ortadaydı. Ya aylarca bir kızın hülyalarıyla vaktini geçirecek ve askerî kariyerini hiç edecek ya da kızı tamamen unutacaktı.

Ya şair olursun ya da kumandan!

O anda karar verdi Mustafa Kemal. Bu soruna kökten bir çözüm bulacaktı. Dersten çıkar çıkmaz hemen Selanik'e, annesine ve kız kardeşine bir mektup yazdı ve annesinden komşu kızı Hatice'yi ona istemesini rica etti. Evlenecekti onunla. Evlenecek ve bu şekilde aynı anda askerî kariyerine de devam edecekti. Stratejist Mustafa Kemal ne sevdiği kızdan ne de subaylık hayalinden vazgeçecekti.

Ama Selanik'ten gelecek cevap işlerin pek de o kadar kolay olmadığını ona gösterecekti!

8

Mustafa Kemal mektubu gönderdikten sonra içinde büyük bir rahatlama hissetti. Artık özgürdü. Sürekli meçhul bir gelecekle dertlenip durmayacaktı. Artık kendini tamamen okuluna ve geliştirmeye çalıştığı askerî stratejilere verebilirdi. Öyle de yaptı. Güncel siyasi gelişmeleri çok yakından takip ediyor, arkadaşlarıyla sürekli memleket meselelerini konuşuyordu. O sıralar tüm okul sabah akşam savaş haberleriyle yatıp kalkıyordu.

Bir sabah öğrenciler "Padişahım sen çok yaşa!" sloganlarıyla uyandı. Mustafa Kemal, diğer öğrencilerle birlikte pencerelere koştuğunda en önde Osmanlı bayrağı, arkasında bir yığın gönüllü, koca bir kalabalığın Yunanlılarla savaşmaya gittiklerini gördü. Yunanlılar uzunca bir süredir Osmanlı topraklarına gözlerini dikmişler, Türk sınırlarına tecavüz ediyorlar, halk arasında karışıklıklar çıkararak bu toprakları Türklerden koparmaya çalışıyorlardı. Yunanlıların Girit'i ele geçirmeye çalışmaları bardağı taşıran son damla olmuştu. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin desteğini arkasında hisseden Yunanlılar sonunda payitahttaki uyuşukluğu da kullanarak Girit'e asker çıkaracak kadar ileri gitmişlerdi. Gelgelelim Sultan Abdülhamid yine ağırdan alıyordu. Büyük devletleri gücendirmek istemediğinden Yunan-

lılarla çarpışmaktan son ana kadar kaçınmayı deneyecekti. Yunanlılar resmi olarak savaş ilan etmeksizin Türklerin üzerine topla tüfekle yürüdüklerinde bile Abdülhamid orduyu harekete geçirip geçirmemek konusunda tereddütteydi. Osmanlıların hareketsizliğinden yüz bulan Yunanlılar sınır tecavüzlerini arttırmış, Yunan Etnik-i Eterya çeteleri de Türklere karşı terör faaliyetlerine son raddede hız vermişlerdi. Daha fazla cevapsız kalmak artık bir çözüm değildi.

Nihayet Osmanlı, Atina'ya savaş açmış ve Manastır şehrinde de seferberlik ilan edilmişti. Okulun tamamında millî duygular kabarmış, hocasından öğrencisine herkes cepheden gelen haberlere kilitlenmişti. İnsanlar davul zurnalar eşliğinde düğüne gider gibi savaşmaya gidiyorlardı. Cepheden gelen haberler de çok iyiydi. Mustafa Kemal de bu haberleri bizzat takip ediyor, arkadaşları ve hocalarıyla sürekli gelişmeleri konuşuyor, tartışıyordu. Hem o, hem de hocaları Yunanlıların büyük bir hezimete uğrayacağını öngörüyorlar ve Avrupa'daki diğer her Türk gibi Yunanlılardan çektiklerinin hesaplarının nihayet soruluyor olmasına elbette seviniyorlardı.

Ethem Paşa 40 bin askerden mürekkep Alasonya Ordusu'yla Yunanlıların üzerine harekete geçtiğinde Yunanlılar ve onlara arka çıkan tüm büyük güçler Türk askerinin artık eski gücünde olmadığına dair düşüncelerinde ne kadar büyük bir yanılgı içinde olduklarını anladılar. Rusların iki günde, Fransızların üç günde ancak geçilebileceğine inandıkları Milano Geçidi'ni Türk askeri sadece 24 saatte geçmişti.

Arkadaşı Fuat o sabah Mustafa Kemal'e, "24 saatte, Kemal! İnanabiliyor musun? Sadece 24 saatte Milano'yu geçmiş bizimkiler!" demişti heyecanla. "Bu olacak şey değil!"

Evet, olacak şey değildi, ama olmuştu. Ethem Paşa adeta destan yazıyordu. Onun emrindeki Osmanlı Ordusu Yunanlılara karşı ardı ardına büyük zaferler kazanıyordu. Yunanlılar kaçtıkça kaçıyor, şehirler birer birer zapt ediliyor-

du. Türklerin önünde durmanın imkanı yoktu. Ethem Paşa vuruyor, Yunanlılar çekiliyordu. Türk Ordusu'ndan uzun zamandır beklenen zafer haberleri ortalığı bayram alanına çeviriyordu. Türk askeri bir buldozer gibi önlerine ne gelirse ezip geçiyordu. Savaştan önce mangalda kül bırakmayan Yunan Ordusu, Türklerin daha ilk hareketiyle tarumar olmuştu. Yunanlı ve destekçisi devletler, Türk Ordusu'nun bu şimşek gibi ilerleyişi karşısında şaşırdılar. Yunanlılar ise tamamen panikleldiler. Valestin, Çatalya, Tırnova, Yenişehir, Tırhala derken Türk Ordusu Yunan askerlerini çil yavrusu gibi dağıtmıştı. Yunan kaleleri birer domino taşı gibi arka arkaya düşüyordu. Hatta bu savaşa sebebiyet veren Yunan hükümeti bile devrilmişti. Yunanlılar büyük hezimet yaşıyorlardı.

Nihayet Türkler 16 Mayıs'ta Yunanlıların son savunma hattı olan Dömeke'ye dayandılar. Dömeke o zamanlar Yunanlıların o bölgedeki en büyük askerî kalesiydi. Türk Ordusu burada da büyük bir zafer kazandı ve Yunanlıları hallaç pamuğu gibi geri püskürttü. Mustafa Kemal olan biteni yakından takip ediyor, arkadaşları ve hocalarıyla beraber gece gündüz savaşı konuşuyorlardı. 20 Mayıs'ta Dömeke'nin de Türkler tarafından ele geçirilmesi okuldakileri yeniden coşturmuştu. Herkes sevinçten kendinden geçiyordu. Herkesin gözü kulağı cephedeydi. 20 Mayıs'ta Furka Boğazı da zapt olundu. Buradan sonra yol Atina'ya çıkıyordu!

Mustafa Kemal, okuldaki öğretmenlerinden artık Atina'nın düşeceğini, bunun an meselesi olduğunu dinliyordu. Cepheden gelen her yeni haberi "Padişahım sen çok yaşa!" sloganlarıyla karşılıyorlar, geceleri fener alaylarına katılıyorlar, okulun her yerini bayraklarla donatıyorlardı. Manastır Askerî İdadisi tam bir bayram havası içindeydi.

Sonra bir gün hiç kimsenin beklemediği bir şey oldu. Yıllar sonra dirilen tüm bu heyecanı öldüren, herkesin şevkini kıran, harlanan bu ateşin üzerine bir kova soğuk su döken bir şey.

Tüm askerî okulu ve elbette Mustafa Kemal'i şaşkınlık içinde bırakan bir şey: Sultan Abdülhamid, Ethem Paşa'ya saldırının kesilmesini emretti ve tam sürat ve büyük bir başarıyla ilerleyen Osmanlı Ordusu'nu hiç beklenmedik bir şekilde küt diye durdurdu.

Üstüne üstlük, Payitaht, Yunanlılarla hiçbir kazanımın elde edilemediği bir anlaşma imzaladı. Hiçbir şey kazanılmadığı gibi, Osmanlı, Girit topraklarının kaderini de Yunanlılara bırakıyordu! Emir büyük yerden, saraydan gelmişti. Cephedeki askerin elinde yapacak hiçbir şey yoktu. Ethem Paşa'nın yıllardır özlenen büyük zaferinin üzerine payitaht gelip bir heyula gibi çöküvermişti!

Mustafa Kemal o akşam lacivert maroken kaplı defterine şu notları yazacaktı: "Hiçbir zafer asıl gaye değildir. Zafer ancak kendisinden daha büyük olan bir gayeyi elde etmek için gereken bir araçtır. Ordumuz bugün büyük bir zafer kazandı. Ama gayeyi kaçırdı! Atina kazanılacakken, Girit kaybedildi! Bunun sorumlusu kim?"

Dışarıda, sözde kazanılan zafer ve yapılan anlaşma kutlanıyordu. Ama bu, zoraki bir kutlamaydı. Halk aslında pek de neyin kutlandığını bilmiyordu. Yine fener alayları oluşturulmuş, bayraklar açılmıştı. Halk hep bir ağızdan "Padişahım sen çok yaşa!" diye haykırıyordu. Herkes aynı sloganı atıyordu.

Ama Mustafa ağzını açmadı.

Ertesi gün yine orduların hiç yere durdurulduğu meselesi açıldığında, Mustafa Kemal yaşanılanın bir zafer değil, hezimet olduğunu söyleyecekti hocalarından birine. Hocası, "Aklının ermediği şeylere karışma!" diyerek onu uyaracak, ama Mustafa Kemal, "Korkaklıkla güçlü devletlere kafa tutulamaz!" diyerek cevap verecekti. Bu ikircikli saray politikaları yoruyordu Mustafa Kemal'i, üzüyordu.

Birkaç hafta sonra ev izni için Selanik'e gittiğinde Mustafa Kemal daha da yıkılacaktı.

Zübeyde Hanım istemişti Hatice'yi ailesinden. İstemişti istemesine ama, Hatice'nin annesi, "Subaya kız vermek deliliktir! Kızını subaya veren analar bağırlarına taş basar. Çok uzaklara tayin olup giderler askerler. Ben kızımı bir daha nasıl göreceğim?!" diyerek kızını vermeyeceğini söylemiş, Zübeyde Hanım'ı bir güzel terslemiş ve kestirip atmıştı.

Bu haberi öğrendiğinde Mustafa Kemal çok üzüldü. Ama bu ona büyük bir ders oldu. Bundan sonra sadece aklını değil, kalbini de, hatta tüm varlığını vatan ve millet meselelerine verecek, hayatta başka hiçbir şeyin onun bu kutlu davaya duyduğu aşka halel getirmesine müsaade etmeyecekti. Elbette o yine zaman zaman, kalbi olan her insan gibi âşık olmaya devam edecek, ama bir daha hiçbir kadına olan aşkının görev aşkına galebe çalmasına izin vermeyecekti. Bundan sonra sadece aklını değil, gönlünü ve ruhunu da milletine adayacaktı. O gece şiir defterini yırtıp attı çöpe.

Manastır Askerî İdadisi'ni dereceyle bitirip de İstanbul Harp Okulu'na doğru yola koyulduğunda arkada bıraktığı sadece doğup büyüdüğü Selanik değildi. Çok fazlasıydı. Ve bir şeyi çok iyi biliyordu artık Mustafa Kemal. Bir daha asla şiir yazmayacaktı. Hayır, o kararını vermişti, şair değil, kumandan olacaktı!

9

Mustafa Kemal, İstanbul'daki Harp Akademisi'nin yatakhanesinde kollarını iki yana açmış, ellerini kafasının altında birleştirmiş, tavana bakarak yatarken Manastır'daki günlerini düşünüyordu. Bir ara Hatice geldi geçti gözlerinin önünden. Sadece gülümsedi. Göğsünde Namık Kemal'in şiirlerini kopya ettiği defteri açık duruyordu. Evet, bunlar aşk şiirleriydi ama bir insana olan aşk değil, vatan aşkıydı bu. Manastır günlerinde okumaya başladığı Namık Kemal'in eserlerine artık çok daha fazla ilgi duyuyordu ve bu şiirler onun içinde yaşadığı fırtınaya tercüman oluyordu.

Gecenin ilerleyen saatleriydi ve ondan başka herkes mışıl mışıl uyuyordu.

Hayır, artık şiir yazmıyordu Mustafa Kemal. Onun kalbi artık yalnız ve yalnız vatanı için atıyor, göğsündeki ateş onu uyutmuyordu. Kendisini en iyi anlayanlar yine kitaplarıydı ve Namık Kemal'in şiirlerini okumak onu rahatlatıyordu.

Ama yasaktı Namık Kemal'i okumak. Kitapları hiçbir yerde satılmadığı gibi bulundurmak da suç sayılıyordu. Bu, Mustafa Kemal'i durduramadı elbette. Ele geçirdiği eski bir baskıdan Selanik'ten eski dostu Ömer Naci ve Harp Okulu'nda tanıştığı yeni arkadaşı Ali Fuat'la birlikte Namık Kemal'in tüm şiirlerini defterlerine yazdılar. Bu şiirleri sürek-

li ezberlerler, gizli gizli okurlar ve vatan için yapılması gerekenleri sorgularlardı.

Yanlış giden bir şeyler var, ne yapmalı? İşte soru buydu.

Mustafa Kemal artık tatillerde bile kafasında bu sorularla meşguldü. Okulun yatakhanesinde yatarken aklına en son eve gittiğinde annesiyle yaşadığı diyalog geldi. Ramazan ayları okul tatili olduğu için Selanik'e geri döner, annesi ve kız kardeşiyle beraber dururdu. Bu eve dönüşlerinde eve hiç eli boş dönmez, onlara parası yettiğince çeşit çeşit hediyeler; dolma şekerleri, "yadigâr" yazılı yüzükler, işlemeli terlikler getirirdi. Mustafa Kemal giyim kuşamına son raddede özen göstermeye de devam ediyordu. Eve döndüğünde onu her seferinde farklı bir takım elbiseyle gören komşular Zübeyde Hanım'a gelir, "Hayırdır, komşu, senin oğlan askerî okula gitmedi miydi? Nedir bu giyim kuşam, yoksa onu okuldan mı çıkardılar?" diye sorarlardı. Zübeyde Hanım da komşuların bu laflarını Mustafa'sına iletir, o da, "Sen hiç merak etme, anacığım, ben erkânıharbim, istediğim şekilde giyinirim," diye gayet kendinden emin cevaplardı.

Ne var ki Mustafa Kemal'in ailesiyle hasret gidermesi de kısa olur, birkaç günlük sohbet ve muhabbetten sonra yine odasına çekilir, her zamanki ketum Mustafa Kemal'e dönüşür, okudukça okurdu. Bazen onun gibi tatil için Selanik'e dönen okul arkadaşlarını evde odasında ağırlar, onlarla sanki okuldaymış gibi tarih kitaplarındaki önemli olayları konuşur, gece geç saatlere kadar memleketin durumunu tartışırlardı. İşte böyle günlerden birinde annesi Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'in hararetli bir şekilde yine arkadaşlarıyla konuştuğunu duymuştu.

Herkes evden gittikten sonra Mustafa Kemal'in yanına gelen Zübeyde Hanım oğlunu karşısına alarak, "Mustafa'm söyle bakayım bana, sen az önce ne konuşuyordun?" diye sordu.

Annesini başında gören Mustafa Kemal şaşırdı ilk önce. "Hiç," demekle yetindi.

"Hayır," dedi Zübeyde Hanım, "Ben duydum. Siz bir şeyler tartışıyordunuz. Ama tam anlayamadım. Şimdi söyle bana, oğlum, siz az önce padişah hakkında mı konuşuyordunuz?"

Mustafa Kemal annesi kendisi hakkında endişelenmesin diye ilk başta doğruyu söylemek istememişti ama şimdi görüyordu ki artık bunun bir faydası yoktu. Zübeyde Hanım oğlunun ondan bir şeyler sakladığını anlayacak kadar zeki, hem de çok zeki bir kadındı. "Evet, anne," deyiverdi Mustafa Kemal. "Padişahı konuşuyorduk."

"Oğlum," dedi Zübeyde Hanım ve yanına oturdu. Mustafa'nın gözlerinin içine bakarak, "Padişah dediğin şey, nasıl bir şeydir, sen bilir misin?" diye sordu.

Mustafa annesinin ne demek istediğini anlamadı. Annesi elbette ona padişahın tanımını soruyor olamazdı. Meraklı gözlerle annesine baktı.

Zübeyde Hanım yine kendisi cevapladı: "Padişah dediğin, yedi evliya kuvvetinde bir heyuladır, oğlum! Bunu hiçbir zaman unutma. Onun hakkında ileri geri konuşuyorsanız bil ki, o, bunu eninde sonunda duyar ve senin canını acıtır." Zübeyde Hanım olabilecek en açık şekilde konuşmuştu. Mustafa'sını, biricik Mustafa'sını her ana gibi o da korumak, güvende tutmak istiyordu.

Mustafa annesine düşünceli gözlerle bakmaya devam etti. Kafasında bu ağır ifadeleri hemen tarttı, ölçtü, biçti. Annesinin bu tavrı onu şaşırtmıyor değildi. Ama onun kendisi için endişelendiğini ve başına bir iş gelmesinden korktuğunu görebiliyordu. "Hayır, anne," dedi sonra. "Öyle değildir. Senin yedi evliya kuvvetinde diye düşündüğün adam zavallının biridir. O da nihayetinde senin benim gibi bir insandır. Biz burada arkadaşlarımla memleketi bu zalimlerden kurtarmak istiyoruz. Ama biliyorum, sen ve senin neslinin bunu anlaması zordur."

Zübeyde Hanım bu söz üzerine başını Mustafa Kemal'e yaklaştırdı, "Oğlum," dedi, "Sana zor olan şeyi söyleyeyim.

Zor olan o zalim dediğin adamın aleyhine iş yapmaktır! Siz daha acemisiniz. Yaptığınız işin tehlikelerini göremiyorsunuz." Zübeyde Hanım bir süre hiçbir şey demeden oğlunun gözlerine baktı. Baktı ve tam da korktuğu şeyi gördü.

O gözlerde hiçbir şekilde mâni olamayacağı ateşin çoktan yakıldığını ve uzunca bir süredir de harlandığını ilk defa bu kadar yakından görerek hüzünlendi, üzerine bir ürperme geldi geçti. Bu onun tam da korktuğu şeydi. Oğlunun masmavi gözlerinde yanan kırmızı alevler ne yazık ki meşakkat, acı ve ıstırap anlamına geliyordu. Ama Zübeyde Hanım o masmavi gözlerdeki kararlığı da gördü. Artık ne yaparsa yapsın, ne söylerse söylesin oğlunun fikrini değiştiremeyeceğini de çok iyi biliyordu. Hayır, onu artık baş koyduğu işten vazgeçirmeye uğraşmak beyhude bir çaba olurdu. Mustafa artık bu yola baş koymuştu ve onu bu yoldan döndürmek imkânsızdı.

Zübeyde Hanım, "Senden ricam," dedi en sonunda, "Bu işlerden beni haberdar et, ben de sana neyle karşı karşıya olduğunu söyleyeyim." Sonra duygulandı Zübeyde Hanım, gözleri buğulandı. "Mustafa'm, sen benim biricik oğlumsun," dedi. "Daha küçücükken hatırlıyor musun, bana söz vermiştin. Asker olacağım diye tutturduğunda, merak etme anne ben başımın çaresine bakarım, demiştin."

"Sen merak etme, anne," dedi Mustafa Kemal. "Sözümü tutacağım, kendime dikkat edeceğim. Ama şunu bil ki, bu işler almış başını yürümüş. Herkes sus pus. Namuslu birkaç adam dışında. Şimdi sen söyle bana, anne, sen benim namuslu insanlardan olmamı istemiyor musun?"

"Elbette istiyorum," diye yanıtladı Zübeyde Hanım tekrar doğrularak. "Tersine, bu işler olup bittikten sonra seni namuslular arasında göremezsem ben asıl o zaman üzülürüm." Mustafa Kemal'e bir kere daha sessizce baktıktan sonra onun omzuna elini koydu ve, "Bak oğlum, ben senin kadar okumadım. Senin kadar bilmem. Ama bildiğim bir şey

var, o da esas olan başarmaktır. Baş koyduğun yola inanıyorsan başarmaya çalış. Son sözüm budur."

İşte bu söz Mustafa Kemal'i etkiledi. Annesi ona dikkatli olmasını öğüt veriyor, aksi halde başına fena işler geleceğini ima ediyordu. Zübeyde Hanım ise oğluyla benzer konuşmaları daha yıllarca yapacağını çok iyi anlamıştı.

10

Mustafa Kemal, Harp Akademisi'nin yatakhanesinde yastığının yanı başındaki köstekli saatine baktı. Saat gecenin 02:00'siydi.

Vakit gelmişti.

Mustafa Kemal kalktı ve yanı başındaki yatakta yatan Ömer Naci'nin yanına gelerek, "*Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini, Yok imiş kurtaracak bahtı kara maderini!*" dedi fısıldayarak. Ömer Naci gözlerini açtı Mustafa Kemal'in okuduğu aynı iki dizeyi ama sonuncusunu hafif değiştirerek karşılık verdi.

Namık Kemal'in "Vatan Mersiyesi"nden aldıkları bu bendiyeyi, yani vasıta beytini Mustafa Kemal kendisi bizzat değiştirmiş ve ekip bunu kendi aralarında bir parola haline getirmişti. Birinci kişi bu iki dizenin aslını okur, onu duyan kişi dizeyi değiştirerek tekrar ederdi.

Ömer Naci kalkar kalkmaz Ali Fuat'ın yanına gitti ve o da "*Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini, Yok imiş kurtaracak bahtı kara maderini!*" diye fısıldadı. Ali Fuat da hemen doğruldu ve o da son dizeyi değiştirerek parolaya karşılık verdi.

Bu üçlünün yanına yine aynı parolayla uyandırılan Kazım Zeyrek, Ahmet Tevfik, Ali Fethi ve Salacaklı Fuat ve da-

ha birkaç kişi daha katıldı. Öğrenciler askerî okulun karanlık koridorlarında sessizce ilerlediler ve okulun kütüphanesinde bir gaz lambasının etrafında birleştiler.

Hepsinin de ellerinde dolu dolu sayfalar vardı. Yataklarının altlarında, kütüphanede rafların arkalarında ya da hiç bakılmayan kalın ansiklopedilerin aralarında sakladıkları bu sayfaları ve kalemleri çıkarıp önlerine koydular. Karanlık olduğu için gaz lambasına yakın durarak önlerinde yazanları görmeye çalışıyorlardı. Hepsi de pijamalarıyla, kimisinin sırtında bir battaniye, kimisinin sırtında paltosu, uykulu, mahmur gözlerle notlarını düzenliyorlardı.

Askerî okulda gizli gizli çıkardıkları dergi için kadro tamamdı.

Ömer Naci omzuna koca battaniyeyi örtüp gelmiş Halil'i görünce, "Bu ne hal, Halil!" diye takıldı ona. Halil'in gözler hâlâ uyku mahmuruydu. "Yatağı da sırtında getirseydin keşke!" diyerek güldü Ömer Naci. Diğerleri de ona katıldılar.

Halil ters bir bakış attı Naci'ye. "Üşüyorum kardeşim, sana ne?" deyip ağzını koca koca açarak esnedi. Sonra bir eliyle omzundaki battaniyenin uçlarını tutarken diğerleriyle önündeki kâğıtları kontrol etmeye başladı.

Mustafa Kemal, "Herkes burada olduğuna göre işe koyulabiliriz," dedi ve önce Ömer Naci'ye dönerek, "Bu sayıda Namık Kemal'den hangi şiiri koyacağız, Naci?" diye sordu.

Naci de bakışlarını önlerindeki notlara çevirerek, "Bu ay sen de uygun görürsen, dostum, 'Hürriyet Kasidesi'ni koyalım istiyoruz," dedi. "Bunun arkasından da ben 'Vatan ve Hürriyet' konulu bir şeyler karaladım, onu ekleyeceğim" diye ekledi ve "Hürriyet Kasidesi"ni önündeki kâğıda yansıyan soluk ışığa bakarak okumaya başladı. Herkes büyük bir merakla ve keyifle Ömer Naci'yi dinliyordu. Aralarında en güzel şiir okuyan, hitabeti en güzel olanlardan biriydi o. Kâğıda bakarak şiiri okumaya devam ediyordu ki... Şiirin sonlarına doğru onun sesine bir ses daha katıldığını gördüler. Karanlıkta sesin kim-

den geldiğini göremiyorlardı. Ömer Naci de sustu ve başını önündeki kâğıttan kaldırıp etrafına baktı. Konuşan, şiiri ezberinden okuyan Mustafa Kemal'den başkası değildi:

"...Ne gam pür âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretden
Kemend-i cân-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahdır yine bin kerre zencîr-i esâretden
Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azîmetden..."

Mustafa Kemal şiiri okurken gözlerini kapatmış, adeta kendinden geçmişti.

Son iki dizeyi yeniden okudu duygulanarak:

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azîmetden!"

Şiiri bitirip de gözlerini açtığında tüm arkadaşları ona bakıyordu. Utandı ve kendini toplayarak, "Çok iyi düşünmüşsün, Naci, tebrik ederim," dedi. "Başka ulusların büyük ozanlarını okudukça, uluslarını uyandırmak isteyen bu ozanları dinledikçe neden bizim de böyle bir ozanımız yok diye ayıplanır dururdum! Ama sonra Namık Kemal'in şiirleriyle karşılaştım. Bizim bir Namık Kemal'imiz var, arkadaşlar. O, Türk ulusunun yüzyıllardır beklediği sestir."

Lambanın etrafındakiler başlarını sallayarak onu tasdik ettiler.

Mustafa Kemal sıradaki arkadaşına dönerek, "Ali Fuat, sende ne var bu ay?" diye sordu. "Geçen sefer konuştuğumuz gibi Rousseau'dan bir şeyler çevirebildin mi?"

Ali Fuat aralarında Fransızcası en iyi olan arkadaşlarıydı. Saint Joseph Lisesi'nde okuduğu için herkesten iyi Fransızca konuşur ve yazardı. Babası emekli bir generaldi ve bazen Mustafa Kemal'i de evlerine götürür hep beraber sohbet ederlerdi.

"Daha iyisi," dedi Ali Fuat heyecanla. Kağıtları gösterdi ve "Rousseau'nun *Contract Social*'ını, yani Toplum Söz-

leşmesi'nden çok önemli bir kısmı çevirdim, ve onu Montesquieu'nun *Kanunlarının Ruhu* adlı eseriyle mukayese ettim," dedi.

Herkes kendi konusunu el yazısıyla çoğaltır, sonra bunları birleştirirler ve dergi haline getirirlerdi.

"Çok güzel," dedi Mustafa Kemal. "Ziya Paşa'nın bir çevirisi var Rousseau'dan, ona bakma fırsatın oldu mu?"

"Baktım," dedi Ali Fuat. "Kendi çevirimde de yararlandım."

"Harika," dedi Mustafa Kemal. "Ben *Contract Social*'i çok kez okudum. Bir tek derdi var Rousseau'nun. Nasıl olur da ulusal iradeyi tek hâkim güç yapabiliriz, onun için çalışmış. Büyük bir ıstırap onunkisi. Montesquieu ise daha çok monarşi yanlısı bir tutum sergiler."

"Aynen, kıymetli dostum," dedi Ali Fuat. "Ben de işte tam da bu konuları makalemde işledim."

Mustafa Kemal, Müfit'i gördüğünde gülümseyerek, "Ooo ordudan azledilen Müfit Bey de buradaymış," dedi. Herkes gülümsedi. Müfit kızardı.

Mustafa Kemal sabahki derslerinden birine gönderme yapıyordu. Kurmay Albay Zeki Bey derslerde savaşları anlatırken sanki gerçekten oluyormuş gibi öğrencilere tatbikat yaptırır, öğrencilere rolleri dağıtırdı. Bu sabah da Müfit'in konuşması bitince, Zeki Bey "Asker, seni azlettim!" diye rol icabı söylemiş ama Müfit bunu gerçek sanıp, "Ama ben vazifemi yaptım, neden beni azlediyorsunuz efendim?" diye sorunca sınıf kahkahaya boğulmuştu. Zeki bey, çocuğa "Ders icabı oğlum, gerçek değil," diyerek açıklama yapmak zorunda kalmıştı. Şimdi yaptığına Müfit de gülüyordu.

O sırada dışarıdan bir tıkırtı duyuldu.

Herkes suspus oldu ve gaz lambasını söndürdüler. Karanlıkla bir süre hiç kimse bir şey söylemeden bekledi. Dışarıdan okulun bekçisi olduğunu düşündükleri bir çift ayak sesi yavaş yavaş yaklaştı, bir süre durdu, ama sonra geldiği gibi yavaş yavaş yine uzaklaştı. Namık Kemal'in eserle-

rini okumak kati süratle yasaktı. Eğer yakalanırlarsa sadece okuldan atılmakla kalmaz, hapse de tıkılırlardı. Namık Kemal, büyük suçtu.

Ses tamamen kesildikten sonra gaz lambasını yeniden yaktılar.

"Kolağası Ayı Mustafa'nın karnı acıkmış yiyecek bir şeyler arıyordur kesin!" dedi Ali Fuat. "İçeride horlayıp duruyordu."

Kısık sesle gülüştüler. Hiç kimse sevmezdi kolağasını. Herkese tepeden bakar, milletin ensesine tokat yapıştırır ve en ufak bir şeyi bile hemen gidip okul nazırına ispiyonlardı.

Tehlike geçtikten sonra Müfit, "Ben bu sayıda Hamidiye Alayları hakkında bir şeyler yazmak istiyorum," dedi. Kürt subay ve komutanlardan oluşan Osmanlı birliklerinden bahsediyordu.

"İyi yaparsın, kardeşim," dedi Mustafa Kemal. "Onların devlete büyük hizmetleri dokunmuş. Bunu unutmamak lazım."

Ahmet Tevfik daha fazla bekleyemeyerek, "Bu ay Fransız İhtilali'ni kimseye bırakmam, söylemiş olayım," diyerek söze girdi her zamanki heyecanıyla. "Fransız İhtilali'yle birlikte bir kısım halk, hürriyetine kavuşmuş, ama aynı şeyi Fransa'nın sömürgeleri hakkında söylemek çok zor."

"Çok doğru söylüyorsun, aziz dostum," dedi Mustafa Kemal. Aynı şey geçen gün benim de kafamı kurcalıyordu. Hürriyet ve eşitlik diye bağırıyorlar ama Afrika ulusları Fransızlardan çok çekmiş. Belki de bu ayki yazında bunu işlemelisin."

"Olmuş bil," dedi Ahmet Tevfik önündeki kâğıda not alarak.

"Bu konuyu Haçlılara kadar dayandırmak ve tarihsel arkaplanı vermek faydalı olacaktır," diye ekledi Mustafa Kemal.

Sırada Kazım Zeyrek vardı.

"Ya sen, eski dost?" diye sordu Mustafa Kemal ona dönerek.

"Geçen sefer dediğin gibi, Fatih Sultan Mehmet'in Çandarlı'ya karşı stratejisini konu alan bir yazı yazdım," diye cevapladı Kazım Zeyrek ve notlarını arkadaşlarıyla paylaştı.

"Okumak için sabırsızlanıyorum," dedi Mustafa Kemal notları aldıktan sonra.

"Ben harp tarihi kitaplarını karıştırırken Moltke stratejilerine ait bir bölüm buldum. Onu kopya edeceğim, olur mu?" diye sordu Ali Fethi.

"Hem de şahane olur!" diye cevapladı Mustafa Kemal.

"Moltke de kim?" diye sordu arkadaşlarından biri.

"Helmuth von Moltke," diye cevapladı Mustafa Kemal. "Bir süre Osmanlı hizmetinde de bulunan Prusyalı bir asker ve devlet adamı."

"Bence Napolyon'un eline su dökemez!" dedi Halil.

"Bu, gereksiz bir mukayese, dostum," dedi Mustafa Kemal. "İnsanın herkesten öğrenebileceği bir şeyler olmalı."

"Peki ya sen?" diye sordu Ali Fuat. "Bu sayıda sen ne yazacaksın?"

Mustafa Kemal bir önceki sayıda Tuğrul Bey'den bahsetmiş, onun Bağdat'taki halife tarafından ağırlanması ve "Doğu ve Batı Hükümdarı" ilan edilmesini anlatmıştı. Türklerin Emîrü'l-Ümerâ tayin edilişiyle birlikte Tuğrul Bey zamanında İslam âleminin idaresinin resmen Türklere geçtiğini vurgulamıştı. Bu makaleyi yazarken De Guignes'in kitabından da yararlanmıştı.

Mustafa Kemal, "Çoktan yazdım bile," diye cevapladı ve yazısının başlığını ve konusunu söyledi: "Plevne ve Gazi Osman Paşa."

93 Harbi'nde Ruslara karşı tek başına büyük bir mücadele sergileyen Gazi Osman Paşa'nın Plevne Savunması'ndan bahsediyordu Mustafa Kemal.

"Adam tek başına meydan okumuş koca Rus Ordusu'na!" dedi Ömer Naci.

"Uzun süredir onun bu efsanevi direnişine kafa yoruyordum. Küçüklüğümden beri onu okur dururdum. Küçük bir birlik, kendisinden kat be kat üstün olan bir orduya nasıl böyle karşı koyabilir diye de merak ederdim."

"Cevabı bulabildin mi peki?" diye sordu Ömer Naci.

"Bence bu bir strateji meselesi," dedi Ahmet Tevfik.

"Bence bu işin sırrı Plevne'de Osman Paşa'nın kazdırdığı tahkimatlarda saklı," dedi Ali Fuat.

"Eğer istihbaratı doğru kullanamasaydı o kadar dayanamazdı. Cevap, düşman hakkında çok iyi bilgi toplamasıydı bence," diye tartışmaya katıldı Halil.

"Bunlar hepsinin elbette o büyük direnişte rolü var," dedi Mustafa Kemal. "Ama onun başarısının sırrı bunların hiçbiri değil."

"Ya nedir?" diye soru Kazım Zeyrek.

"İnanç," diye yanıtladı Mustafa Kemal. "O kazanmaktan başka bir şeye inanmadı. Bu inançla Ruslara dört ay direndi. Eğer orada yalnız bırakılmasaydı muhakkak bu savunmayı kazanırdı. Rus Çarı'nın savaş sonunda Osman Paşa'ya gösterdiği saygı bu inancın sayesindedir. İşinin eri her general, böylesi bir sabrı ve dirayeti takdir eder."

Plevne Kumandanı Osman Paşa'nın Rus Çarı'nın karşısına esir olarak çıkarıldığında yaşananlardan bahsediyordu Mustafa Kemal. Paşa, Rus Çarı İkinci Aleksander ve Grandük'ün karşısına çıktığında koca imparator, paşaya, "Bunca Rus askerinin sizi kuşattığını görmediniz mi, neden pes etmediniz?" diye sormuş, Paşa da, "Gördüm elbet, sayınızın da farkındaydım ama bir yolunu bulup yarıp çıkacaktım ablukayı!" demişti. Bunun üzerine Çar, "O kadar asker karşısında neden silahlarınızı bırakmadınız?" diye sormuş, Osman Paşa da, "Devletim bana düşmanı gördüğün yerde silahını yere bırak demedi! Beni savaş diye gönderdi" diye yanıt vermiş ve devam etmişti: "Bilirsiniz, öyle anlar olur ki az sayıda olan ordu çok sayıda olanı da alt edebilir. Bazen bizim size yaptığımız gibi!" diye eklemeyi de ihmal etmemişti. İmparator, bu cesur paşadan etkilenmiş, "Bravo! Sizi tebrik ediyorum, siz büyük bir askersiniz. Sizin gibi bir komutanın kılıcı alınmaz. Burada ve Rusya'da kılıcınızı taşıyın, Osman Paşa!" demiş ve ona hürmet etmişti.

Bir süre sessizlik oldu. Herkes Mustafa Kemal'in cevabına hak verdi.

"Az kalsın unutuyordum," diye konuyu değiştirdi Halil. "Geçen gün derste Muhtar Paşa 93 Harbi'ne iyi çalışın, buradan soru soracağım demişti."

Ali Fuat gülümsedi, "Halil sen sayfayı doldurabildiğin kadar doldur, o sana not verir."

Bahsettikleri, tarih öğretmenlerinden Muhtar Paşa'ydı. Paşa, yazanların içeriğinden çok, sayfanın ne kadar dolu olduğuna bakarak not verirdi. Öğrenciler de onun bu huyunu çözmüşler ve soruları olabildiğince geniş tutarak cevaplıyorlardı.

Ali Fuat, Halil'i işaret ederek, "Geçen sefer adam Sultan Bayezid'in Niğbolu Zaferi'ndeki stratejisini sormuştu ya, bu da gitmiş Sultan Bayezid'in ne kadar savaşı varsa anlatmış. Adam da buna tam not vermiş iyi mi!" dedi kahkaha atarak.

Ömer Naci de katılarak, "Halil, bir dahaki sefere sultanın şehzadeliğinden, hatta babasından başla yazmaya!" diye takıldı.

Herkes hep bir ağızdan kahkahalar atarak güldüler. Halil bozulmuştu. "Tam not aldım ya siz ona bakın!" diyerek çıkıştı arkadaşlarına.

İşte tam o sırada kütüphanenin kapısı küt diye kapandı. Kapının bu tarafında Okul Müdürü Ali Rıza Paşa karanlık bir figür olarak dimdik duruyordu.

Çok pis yakalanmışlardı.

Paşa tüm lambaları yaktırdı. Masanın başındaki öğrencilere semsert bakıyordu. Öğrencilerin hepsi de hazırola geçmişlerdi. Önlerindeki kâğıtları toplayacak, saklayacak vakitleri olmamıştı. Paşa, kâğıtlara şöyle bir göz gezdirdi ve Namık Kemal ismini görür görmez dişlerini sıktı.

"Demek öyle..." dedi kendi kendine. Derin bir off çekti. "Ben sizinle ne halt edeceğim!" der gibi bir hali vardı. "Hepiniz üniformalarınızı giyin ve on dakika içinde odama gelin!" dedi sert bir ses tonuyla.

Öğrenciler yutkundular. Bu, üniformalarını son giyişleri olabilirdi. Belki birçoğu sabaha zindana atılacaktı.

Mustafa Kemal ileri atıldı, "Arkadaşlarımın bir suçu yoktur, efendim!" dedi hazırolda.

Paşa kütüphaneden tam çıkacakken durdu ve Mustafa'ya döndü. "Sen ne diyorsun, evlat?" dedi Mustafa Kemal'e. Sanki "Ağzından çıkanları bir kere daha düşün!" dercesine ona bir fırsat daha veriyordu.

Ali Fethi ve Ömer Naci buna itiraz ederek bir şeyler söylemeye çalıştılar ama Mustafa Kemal onların seslerini bastırarak "Tüm sorumluluk benimdir, efendim!" diye kararlılıkla bağırdı. "Arkadaşlarımı azat ediniz." Arkadaşları o telaş içinde daha başka bir şey yapamadılar. Daha doğrusu Mustafa Kemal onlara hiçbir fırsat vermedi.

"Fesuphanallah!" dedi Paşa ve arkasını dönüp kaybolmadan önce, "On dakika içinde odamda ol!" dedi.

11

Okul Nazırı Ali Rıza Paşa, gece karanlığında dolunayın ışıttığı bir camın önünde Mustafa Kemal'e arkası dönük duruyordu. Ellerini arkadan kavuşturmuştu. Mustafa Kemal hemen askerî kıyafetlerini giymiş ve Paşa'nın odasına çıkmıştı. Masanın önünde topuklarını birbirine vurup paşayı selamlamış ve hazırolda beklemeye koyulmuştu.

Mustafa Kemal'in Okul Nazırı Ali Rıza Paşa ile arası fena sayılmazdı aslında. Daha geçen hafta Ali Fuat'la birlikte hiç kimseyi inandıramadıkları bir olay başlarına gelmişti.

Ali Fuat'ın babası İsmail Fazıl Paşa Mustafa Kemal'i kendi oğlu gibi sever, onu zaman zaman ev izinlerinde Kuzguncuk'taki köşklerine davet ederdi. Mustafa Kemal'in konuşmaları İsmail Fazıl Paşa'nın o kadar hoşuna gitmişti ki, en son ziyaretinde kıymetli bir arkadaşı olan Osman Nizami Paşa ile de onu tanıştırmıştı. Vakti zamanında büyükelçilik ve bakanlık da yapmış olan Osman Nizami Paşa ağırbaşlı, çok iyi eğitimli, yabancı dilleri ustalıkla konuşan birinci sınıf bir devlet adamıydı. Hep beraber uzun uzun sohbet etmişlerdi.

Osman Nizami Paşa, Mustafa Kemal'in söylediklerini pürdikkat dinledikten sonra, "İstibdat elbet bir gün yıkılacaktır," dedi. "Ama onun yerine Batılı manada gelecek bir

idare memleketi her bakımdan kalkındıracak mıdır? İşte ben buna pek inanmıyorum."

Bu söz üzerine Mustafa Kemal acaba bu adamın rejimin bir hafiyesi olup olmadığını düşündü. Ama Ali Fuat'a ve babasına güveniyordu. "Paşa Hazretleri," dedi Mustafa Kemal, "Batılı idareler de zamanla gelişmişlerdir. Bugün uyur gibi görünen milletimizin çok kabiliyeti ve cevheri vardır. Fakat bir inkılap durumunda bugün işbaşında olanlar, yerlerini muhafaza etmeye kalkarlarsa, o zaman sizin dediğinizi kabul etmek lazım gelir. Ama genç nesiller içinde her konuda güvene layık insanlar da çıkacaktır. Ben buna inanıyorum."

Osman Nizami Paşa, Mustafa Kemal'e hiçbir şey söylemeden uzun uzun baktı. Evet, İsmail Fazıl Paşa haklıydı. Bu çocukta sıra dışı bir şeyler vardı. Mustafa Kemal'e dönerek dedi ki, "Mustafa Kemal Efendi oğlum, sen bizler gibi yalnız erkânıharp zabiti olarak normal bir hayata atılmayacaksın. Keskin zekân ve yüksek kabiliyetin memleketin geleceği üzerinde etkili olacaktır. Sende memleketin başına gelen büyük adamların daha gençliklerinde gösterdikleri müstesna kabiliyet ve zekâ emareleri görmekteyim. İnşallah yanılmam."

Mustafa Kemal ise bu sözler üzerine mahcup olarak başını öne eğmiş ve "Paşa Hazretleri, asla layık olmadığım iltifatı gösterdiniz," demişti.

Ev izni dönüşü Mustafa Kemal ve Ali Fuat Beyoğlu'ndaki eğlence mekânlarını ayaküstü dolaşır, müzik dinler, sohbet ederlerdi. Gittikleri yerlerde yabancı gazetelere göz gezdirirler, Fransızlarla konuşmaya çalışarak dil pratiği yapar, şansları yaver giderse varyete izlerlerdi. Yine dönüşte Taksim Bahçesi'ne uğramışlardı. Burası Beyoğlu'nun zengin ailelerinin uğrak yeri olan bir mekândı. Ama burayı asıl önemli kılan Saray'a mensup paşa ve beylerin de buranın müdavimi olmalarıydı. Paşaların buraya yedirdikleri paranın haddi hesabı yoktu. Mustafa Kemal ve Ali Fuat şöyle ayak-

ta biraz müzik dinleyip çıkacaklardı. Macar Orkestrası öyle güzel bir vals çalıyordu ki, Ali Fuat, "Haydi biraz oturalım, Kemal," dedi. Mustafa Kemal itiraz etmedi. Ama Abdülhamid'in buyruğu gereği subaylar için buralarda takılmak pek hoş karşılanmazdı. İkisi de bu riski göze alarak, boş masalardan birine geçtiler. Mustafa Kemal ve Ali Fuat'ın keyfine diyecek yoktu. Ali Fuat garsonun kulağına bir şeyler fısıldayarak ona özel bir kokteyl yaptırmayı da ihmal etmemişti.

"Geçen gün Tevfik ve Halil de buraya gelmiş," dedi Ali Fuat gülerek. "Ama korkudan içeri girememişler." İkili bastı kahkahayı. Okula geri döndüklerinde bunu ballandıra ballandıra anlatacak, hava atacaklardı.

Fakat birden bire restoranın kapısında Okul Nazırı Ali Rıza Paşa belirmesin mi? Mustafa Kemal ve Ali Fuat öylece donakalmışlardı. Üstelik Ali Rıza Paşa'nın yanında Abdülhamid'in baş hafiyesi, saray dalkavuğu Fehim Paşa da dikiliyordu. Fehim Paşa denen bu zat padişahın çok yakın bir dostunun oğlu olduğu için hayatı imtiyazlarla geçmişti. Saraya yakın olduğu için ona her kapı açılıyordu. Adam daha yirmi beş yaşında paşa oluvermişti! Geniş nüfuzunu kullanarak yemediği halt kalmamıştı. Namuslu pek çok insanı sürdürmüş, Beyoğlu'nda her türlü skandala imza atmış, işadamlarını rüşvete bağlamış ama her seferinde de saray tarafından korunmuş ve önü açılmıştı.

"Bu Opera Paşası da nereden çıktı şimdi?" diye söylendi Ali Fuat. Mustafa Kemal'i de asıl endişelendiren bu herifti. Bu adama bir çift laf etmeden durması çok zordu.

Sonra Ali Rıza Paşa tuttu Ali Fuat'ı yanına çağırttı. Fehim Paşa'ya, Fuat'ın babasının çok kıymetli bir paşa olduğundan bahsederek onları tanıştırdı. Fuat gergin bir şekilde gülümsemeye çalışırken, Ali Rıza Paşa bu sefer de, "Arkadaşını da çağır beraber oturalım," demesin mi!

Ali Fuat, Mustafa Kemal'e, "Lütfen bir söz söyleme!" diye rica etti. "Bu herif ikimizi de saniyesinde zindana attırır, bil-

miş ol!" Mustafa Kemal'in pek umurunda değil gibiydi ama arkadaşını zor duruma sokmak istemiyordu.

Ali Fuat ve Mustafa Kemal çaresiz oturdular paşaların yanına ve başladılar hep beraber orkestrayı izlemeye. Fehim Paşa konuştukça konuşuyor, sürekli bir yığın tumturaklı laflar ediyordu. Mustafa Kemal ve Ali Fuat tam izin isteyip oradan sıvışacakken, "Haydi çocuklar," dedi Paşa, "Hep beraber Kristal'e gidelim!" Belli ki Fehim Paşa onun çenesini çekecek dinleyici arıyordu. Mustafa Kemal ve Ali Fuat birbirlerine bakakalmışlardı. Kristal, İstanbul'un en meşhur, en pahalı restoranıydı ve ikili buraya daha önce adımlarını atmamışlardı. Ama çaresiz beraber oraya da gittiler. Işıl ışıl, büyüleyici bir yerdi. Mustafa Kemal ve Ali Fuat'ın gözleri kamaştı ama ikisi de bir an önce oradan tüymenin bir yolunu arıyorlardı. Ali Fuat, "Efendim, biz okula geç kalacağız, sonra ceza yeriz," deyince Ali Rıza Paşa, "Olmaz," demişti, "Benimle birlikte olduğunuza dair size kâğıt veririm."

Ağızlarından burunlarından gelmişti Ali Fuat ve Mustafa Kemal'in. Gergin bir şekilde bir saati aşkın oturmak zorunda kalmışlardı. Fehim Paşa, Ali Fuat'a "Şu senin özel kokteylden de söylesene," deyince işin rengi anlaşılmıştı. Mustafa Kemal ve Ali Fuat'ın başları kütük gibi ağrıyordu. Allah'tan Ali Rıza Paşa sözünü tutmuş ve ikili ayrılırken, cebinden kağıt kalem çıkartarak hızla bir şeyler çiziktirip Ali Fuat'a uzatmıştı. Kağıtta, "Mustafa Kemal Selanik ve sınıf arkadaşı Fuat Salacak Efendiler benim emrimde kalmışlardır. Kendilerine bir mâni çıkarılmaması tebliğ olunur," yazıyordu. İkili, geri döndüklerinde de hakikaten bir sorunla karşılaşmadan içeri girebilmişler ama anlattıkları bu olaya hiç kimseyi inandıramamışlardı.

Mustafa Kemal, Namık Kemal okuduğu için çağrıldığı Okul Nazırı Ali Rıza Paşa'nın ofisinde ayakta dikilirken işte bu olanları düşünüyordu. Ali Rıza Paşa'nın onu hemen sarayın adamlarına gammazlayacağından emindi. Aksi takdir-

de Ali Rıza Paşa'nın kendi konumu tehlikeye girerdi. Evet, Ali Rıza Paşa'nın onun canına okuyacağına, hatta büyük ihtimalle okuldan atılacağından şüphesi yoktu Mustafa Kemal'in.

Paşa uzunca bir süre ağzını açmadı. Hatta bir sigara yakıp uzun uzun dışarısını izledi. Öylece karanlık gökyüzüne bakıyordu. Mustafa Kemal okuldan kovulacağı haberinin kendisine tebliğ edilmesini bekliyor, işin zindana atılmak kadar uzayıp uzamayacağını merak ediyordu. Olan olmuştu, yapacak bir şey yoktu artık. Tasalanmak boşunaydı.

"Mustafa Kemal Selanik," dedi Paşa, "Sen ne olmak istiyorsun?"

Mustafa Kemal şaşırdı. Bu, beklediği bir soru değildi. Kısa süren bu şaşkınlığın ardından, "Kurmay subay olmak istiyorum, efendim!" diye cevapladı. Evet, hayatta en çok istediği şey buydu Mustafa Kemal'in.

"Neden kurmay subay olmak istiyorsun?" diye sordu bu sefer Paşa sigarasından bir nefes daha alıp dumanını üfleyerek. Sırtı hâlâ Mustafa Kemal'e dönüktü.

Mustafa Kemal bu soruyu da beklemiyordu. Yine bir süre ne diyeceğini bilemedi. Sonra "Çünkü general olmak istiyorum, efendim," deyiverdi.

Paşa bu sefer de, hiç ikiletmeden, "Neden general olmak istiyorsun?" diye sordu ve sigarasından bir nefes daha aldı.

Mustafa Kemal, Paşa'nın yapmaya çalıştığını anlamıştı. Bu sefer hepsinden farklı bir cevap verdi:

"Vatanıma hizmet etmek istiyorum, efendim!"

İşte o zaman Paşa arkasına döndü ve ay ışığını arkasına alarak Mustafa Kemal'in önüne geldi. İzmariti kül tablasına sertçe bastı ve "O zaman şunu kafana yaz, asker," dedi kararlı bir ses tonuyla: "Ölü adamlar destan yazamaz!"

Mustafa Kemal'in kafası karıştı. Bu da ne demekti böyle? Paşa ona bir süre hiçbir şey demeden baktıktan sonra odanın içinde gezinmeye başladı. "En çok hangi şiirini seviyorsun Namık Kemal'in?" diye sordu.

"Anlamadım, efendim," dedi Mustafa Kemal kafası daha da karışarak.

"Nesini anlamıyorsun, asker, sana Namık Kemal'in en çok hangi şiirini sevdiğini soruyorum!"

Mustafa Kemal, "Vatan Mersiyesi, efendim," dedi çaresiz.

"Oku bakalım," deyiverdi Paşa öylece.

Mustafa Kemal, "Efendim?" dedi büsbütün şaşırarak.

"Bu bir emirdir, asker. Oku bakalım şu mersiyeyi!" dedi bağırarak.

Mustafa Kemal şiiri ilk başta tereddüt ederek okumaya başladı. Ama okudukça güveni kendine geldi. Her bir satırda ruhu daha da coştu. Okudukça şevki artıyordu. Her kıtanın sonunda vasıta beytini büyük bir hüzünle tekrarlıyordu Mustafa Kemal:

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Yok imiş kurtaracak bahtı kara mâderini"

Mustafa Kemal beşinci dizeye geldiğinde sular seller gibi şakıyordu adeta:

"..Bu vatandır dağıtan âleme ilm ü edebi
Bundadır Beyt-i Harem, Mescid-i Aksâ-yı Nebî
Ne belâ çektik ise hep bu vatandır sebebi
Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini—"

Demişti ki, "İşte orada dur bakalım," dedi Paşa kıtanın son mısrasını okumasına müsaade etmeyerek. Mustafa Kemal ile arkadaşlarının uzunca bir süredir kendi aralarında parola olarak kullandığı, Mustafa'nın değiştirdiği şekliyle mısrayı onun yüzüne dimdik bakarak okudu:

"*Vardır elbet* kurtaracak bahtı kara mâderini!"

Mustafa Kemal, Paşa'ya bakakaldı.

Demek ki Paşa en başından beri her şeyin farkındaydı.

"Şimdi çık git, evlat," dedi Paşa. "Ve sana dediğimi sakın unutma!"

O günden sonra Mustafa Kemal dergi işine son verdi. Paşa'nın sözünü dinledi.

Çünkü ölü adamlar destan yazamazdı!

12

Kastamonu'nun Seydiler köyünde bir Perşembe gün ağarırken Alayoğgilin Hasan, en yakın arkadaşı, kan kardeşi, akrabadan öte can dostu Eşref'in evinin duvarlarından ustalıkla tırmanıyordu. Ayaklarının uçlarıyla evin tahtalarına basa basa, elleriyle pencere kenarlarından ve kerpiçteki çatlaklardan tutuna tutuna evin damına kadar çıktı. Aşağıda köyün imamının başını çektiği kalabalık, gür bir sesle salavat-ı şerife getiriyordu. Eşref'in anası mutluluktan gözyaşlarına boğulmuştu. 20'sine basan kan kardeşinin bugün sağdıçlığını yapacak olan Hasan koynunda tuttuğu bayrağı çıkardı ve damın tepesine dikip, aşağıdakilere "Haydi Bismillah! Hayırlı uğurlu olsun!" diye bağırdı.

Bunu duyar duymaz şişman davulcu tokmakla davulun derisine abandı, zurnacı ciğerleri patlayacak gibi üflemeye koyuldu.

Şerife ile Eşref'in düğünü böylelikle resmen başladı. Artık Bazarmukların evi düğün eviydi. Eğer eline mendil ulaşmayıp da düğünden haberi olmayan varsa bu bayrağı gördüğünde burada bugün bir düğün olduğunu anlayabilirdi. Davetli davetsiz isteyen gelebilir, düğün evinde verilen yemekten yiyebilir, karnını doyurabilirdi. Gerçi Seydiler küçük bir köydü, düğünü haftalar öncesinden duymayan kalmamıştı

ama adettendi, gün boyu yapılacak diğer tüm adetler gibi dama bayrak asılması da elbet yapılacaktı.

Eğlenceler önceki gün kız evinde kınada başlamıştı. Hacıgillerin evinde kadınlar buluşmuşlar, Şerife'ye kına yakmışlar, vur patlasın çal oynasın kadın kadına gönüllerince eğlenmişler, ağlamışlar, gülmüşler, gözyaşı dökmüşlerdi. Bugün ise hak günüydü ve kız evinden gelin alınıp gelinecek, düğün yapılacaktı. "Tevatür" olmalıydı bu düğün, öyle diyordu Bazarmukların Ahmet.

İkindi vaktine doğru Eşref anasının, babasının ve uslularının ellerini öpüp onun için hazırlanan siyah atına bindi ve hak konvoyunun başına geçti. Başındaki kırmızı fesinin etrafına sarılan renkli yazmasının ucu yanağına düşüyordu. Bembeyaz gömleğinin üzerindeki alpaka siyah cepkeni sırma işlemeyle kaplıydı. Beline kırmızı kuşak bağlamış, göğsüne dedesinin düğün hediyesi gümüş kösteğini takmış, paçaları düğmeli ve yanları sırmalı kara şalvarının altına güzel bir çift tulumbacı yemenisi giymişti. Damat gibi damattı. Gerçi at ödünçtü amma olsun, bu atın üstünde kendini pek bir iyi hissetmişti Eşref. Bıyıklarını burdu, omuzlarını kaldırdı, göğsünü şişirdi.

Hacıgillerin evine kız almaya giden hak alayının en önünde bir çift sarı öküzün çektiği kağnı arabası başı çekiyordu. Öküzlerin boynuzları kırmızı kurdelelerle süslenmişti. Eşref, Şerife'ye çeyiz olarak söz verdiği öküzleri babasına aldırmayı başarmıştı. Bazarmukların Ahmet bu öküzleri almak için diğer iki kızının başlık parasını ve dişinden tırnağından arttırdığı tüm birikimleri kullanmak zorunda kalmıştı ama "Helal olsun aslan Eşref'ime!" diyordu.

Atı olan atına, eşeği olan eşeğine, hiçbir bineği olmayanlar yayan, erkek tarafından kim var kim yok hak konvoyuyla birlikte, çoluk çocuk, genç yaşlı Hacıgillerin evinin yolunu tuttu. Yol boyunca gümbür gümbür davul zurna çalındı, türküler, maniler söylendi. Ilgaz Ormanlarının çamından yapıl-

mış davul kasnağının dana derisi, davulcu, tokmağı vurdukça yırtılacak gibi oluyor, zurnacının çaldığı havalar köydeki tüm evlerin içlerinde yankılanıyordu.

Köy meydanındaki çeşmenin hemen arkasındaki Hacıgillerin evine geldiğinde hak alayı durdu. Erkek tarafı, "Geldik kırışa kırışa, saydık altunu kuruşa, a bizim hanım düğürşü, verin gelini gidelim, eylemeyin bizi gidelim!" diye bağıra bağıra maniler söylemeye başladı.

Eşref atından indi, Şerifelerin kapısına gitti ama kapıda Şerife'nin dayısı ağaç gibi dikilmişti. "Damat, kapı kitlenmiş açılmıyor!" dedi.

Eşref hemen anladı işin rengini, daha önceden hazır ettiği bir mendili kuşağından çıkartıp dayıya uzattı. Eşref bir düzine mendilin içine birkaç kuruş para koyup katlamıştı. Gün boyu bunlardan bir hayli ihtiyacı olacaktı. Dayı mendili alıp göğsüne soktu. "Hay aksi şeytan, görüyo musun, kapı birden açılıverdi," dedi ve kapıyı açıp damadın önü sıra evin merdivenlerinden çıktı. Damat kayınpederinin ve kayınvalidesinin ellerini öptü, hayır dualarını aldı. Eşref gelinlik kıyafetleri içinde Şerife'yi görünce kalbi heyecandan güm güm çarpmaya başladı.

Şerife artık 19'unda, selvi boylu, endamlı, güzel mi güzel, alımlı bir kadındı. Sıra sıra renkli şeritlerden mürekkep üç eteklisi içinde göz kamaştırıyordu. Üç eteklisinin bacak kenarlarından al göyneğinin etekleri çıkıyordu. Belinde rengârenk püsküllü kuşağı ve çarpanası sarılıydı. Uzun kol boylu, aplike cepkeni ince belinde bitiyordu. Başında tacı, üzerinde fesi onun üzerinde de annesi tarafından başına geçirilmiş kırmızı duvağı yüzünü kaplıyordu.

Ne var ki Eşref'in karşısına bu sefer de Şerife'nin teyzesi çıktı. Bir türlü yol vermiyordu. Eşref ona da kuşağındaki mendillerden bir tane çıkardı verdi.

Teyzesi kenara çekilince evin küçük bir odasında Eşref, Şerife, anne babalar, büyükanne ve büyükbabalar ve iki şahit

huzurunda imam nikâhı kıyıldı, dualar edildi. Şerife'ye istediği mehir verildi.

Gelin ve damat anne babalarının ellerini öptüler. Şerife kınalı eliyle Eşref'in eline yapışarak dışarı çıktı. Dışarıda vur patlasın çal oynasın bir curcunadır başladı. Erkek tarafından birkaç kişi belindeki tabancalarını çıkartıp güm güm saydırmaya başladılar. Şerife salavat-ı şeriflerle süslü kağnıya bindirildi ve baba ocağına gözyaşları içinde veda ederek yeni evine doğru hak konvoyuyla birlikte yola koyuldu.

Düğün hava kararıncaya kadar devam etti. Bazarmukların arka bahçesinde onlarca kişiye kavurmalı pilav, baklava ve hoşaf ikram edildi. Kalabalığın ortasına oturtulan damat ve geline takılar ve paralar takıldı, hediyeler takdim edildi. Erkekler meydanda nişan attılar, birkaç kişi güreşe bile tutuştu. Damat; Hasan, Mercimek Ahmet ve Arman'la beraber karşılıklı çiftetelli oynadı. Mari, köyün diğer kızlarıyla birlikte Şerife'nin yanında durdu. Mari ve Arman, çocukluk arkadaşlarına bir de altın taktılar. Herkes gönlünce yedi içti oynadı. Herkesin gönlünce olundu, hiç kimsenin kalbi kırılmadı.

Yatsı vakti geldiğinde damat köyün camiinde erkeklerle beraber namazını kıldı. Bir tarafında imam diğer tarafında sağdıcı Hasan, arkasında bir yığın erkekle birlikte evinin kapısına kadar getirildi. Burada sırtına bir güzel yumruk yedi. Son yumruğu sırtına indiren yine Hasan oldu ve Eşref'i eve itip kapıyı çekti. Düğün bitmişti.

Eşref evin içine girdiğinde "Ağzına tükürdüklerim, sırtımı kırdılar!" diye söyleniyordu. Bayağı bir yumruk yemişti. Düğün günü de onu epeyi yormuştu. Bacakları sızım sızımdı. Kuşaktaki mendillerden de geriye bir tane bile kalmamıştı. Allah'tan düğün masraflarını çıkaracak kadar takı takılmıştı!

Ama Eşref yatak odasına girip de Şerife'yi görünce her şeyi unuttu, tüm yorgunluğu, sızısı uçtu gitti. Şerife onu yatağın başucunda ayakta bekliyordu.

Eşref besmele çekerek Şerife'nin duvağını usulca kaldırdı. Bugün onu ilk defa görüyordu ve yüzüne güneş doğmuş gibi hissetti. Şerife utancından yere bakıyordu. Eşref parmaklarıyla onun çenesini zarifçe tutarak başını kaldırdı. Göz göze geldiklerinde, "Seni çok mutlu edeceğim, Şerife'm," dedi. Şerife yine utancından bir şey demedi, gülümsemekle yetindi.

Kastamonu'nun Seydiler köyünde hilal, yıldızların arasından yükselirken, damın üstündeki bayrak hafif hafif dalgalanmaya devam ediyordu. Çok geçmeyecek, bir yıldan daha az bir zamanda buraya bir bayrak daha asılacaktı.

Ama o bayrak bu sefer bir düğün için değil, bir şehit için olacaktı.

ÜÇÜNCÜ GÜN

GELİBOLU, 25 NİSAN 1915

"Onların batmayan güneşini bugün batıracağım!"

13

24 Nisan 1915 gecesi HMS Queen Elizabeth zırhlısı gecenin karanlığında okyanus sularını yararak ilerliyordu. O, 196'ya 28 metre büyüklüğünde, yani iki stadyum kadar, 33 bin ton ağırlığında, her tarafı çelikle ve bombayla donatılmış, türünün en iyi örneği bir dretnot idi. Yüzen çelik bir kaleydi adeta. Adını ait olduğu İngiliz İmparatorluğu'nun Kraliçesi Elizabeth'inden alıyordu ve her İngiliz savaş gemisine eklenmek zorunda olduğu gibi isminin başındaki HMS, "*Her Majesty's Ship*," yani "Majestelerinin Gemisi" anlamına geliyordu. İngiliz İmparatorluğu 20'inci yüzyılın başlarında öyle büyük, öyle güçlü bir krallıktı ki majestelerinin donanmasına karşı koyabilecek neredeyse hiçbir güç yoktu.

Dönemin en iyi savaş gemisi olarak kabul edilen dretnot, 1906 yılında tarih sahnesindeki yerini aldığında öylesine büyük bir yankı uyandırmıştı ki kendinden önceki bütün savaş gemilerini birdenbire modası geçmiş hale getirmişti! Elbette her biri bir servet değerindeki savaş gemilerinin hiçbiri aniden kızağa çekilmeye kalkışılmadı ve bir asır boyunca da kullanılmaya devam edeceklerdi. Ama hiçbir savaş gemisi bir dretnot'un eline su dökemezdi. Savaş gemileri tarihi artık dretnot-öncesi ve dretnot-sonrası olarak ikiye ayrılarak işlenecekti. Öyle ya, "*dreadnought*" demek, "hiçbir şey-

den korkmaz" demekti ve o, ismini sonuna kadar hak eden bir deniz canavarıydı.

Eski savaş gemilerinde dört adet büyük top bulunurken, HMS Queen Elizabeth, 10'u tamamen büyük toplardan oluşan ağır silahlar ve bunlara ilaveten bir gemiye konabilecek her türlü hafif silahla donatılmıştı. İnşası bir buçuk yıl gibi hiç görülmemiş bir uzunlukta süren bu geminin dehşet bir ateş gücü vardı. Rakiplerinin elindeki en iyi gemilerde en fazla 28 cm'lik toplardan birkaç tane bulunurken HMS Queen Elizabeth'te 30,5 cm çapındaki toplardan on tane vardı. Zamanın en büyük mermilerini büyük bir keskinlikle atabilirdi. Hele güvertesinde ikiz taretlerden oluşan 380 mm'lik dört çift öyle topları vardı ki topların uzun ve kalın namlulu direkleri onları gören düşmanlarının göğüslerinin daralmasına sebep olurdu. Bordasında ve pruvasında 14 adet 152'lik toplar, havadan gelebilecek saldırılara karşı korumalı iki hızlı ateşlenebilen 76'lıklar ve suyun altında her bir bordada birer çift 533'lük torpidolarıyla o adeta yüzen bir kaleydi. Her tarafından ateş püskürtebilir, top sağanağı oluşturabilir, düşman askerlerinin üzerine taramalı tüfekleriyle bir mermi yağmuru boşaltabilir ve kendisine sinsice yaklaşmaya çalışan denizaltıları daha torpidolarını ateşlemeden imha edebilirdi. O, tabii eğer cesaret edip de karşısına çıkabilirlerse iki düzine savaş gemisini bir bitpull gibi savurabilir ve sadece dakikalar içinde denizin dibine gönderebilirdi.

İşte böyle gemilerdi ki okyanuslarda dünyanın dört bir tarafına yayılarak İngilizleri "*The Empire on which the Sun never sets*," yani "Güneşi batmayan İmparatorluk" yapmıştı. Dünya döndüğü sürece Avustralya'dan Amerika'ya, Hindistan'dan Afrika'ya kadar her kıtada bir İngiliz sömürgesinde kraliçenin bayrakları dalgalanır ve güneş bunların üzerine doğardı. İşte bu dretnot da şimdi yeni bir toprağa bir İngiliz bayrağı daha dikmeye gidiyordu: Türklerin vatanına!

Hedefine müthiş bir kararlılıkla ilerleyen HMS Queen

Elizabeth tüm bu gücüne rağmen yalnız değildi. Hayır, tam aksine onun peşi sıra gelen 200'den fazla savaş gemisi vardı! İtilaf Devletleri 18 Mart'taki Çanakkale hezimetinde öyle küçük düşmüşler, bundan öyle büyük bir yara almışlardı ki, bu sefer işlerini şansa bırakmaya niyetleri yoktu.

İngiliz ve Fransızların en iyi deniz güçlerinden oluşan bu armadada neler yoktu ki!

30 mm'lik toplar fırlatabilen çift tarretli dretnot-öncesi zırhlılar, 35 mm'lik toplar atabilen, gövdelerindeki sıra sıra bacalardan dumanlar yükselen kruvazörler, krupp'larla donatılmış muharebe kruvazörleri, sivil deniz araçlarından dönüştürülmüş kruvazörler, ticaret gemilerinden yapılmış yardımcı kruvazörler, silahlandırılmış yardımcı ticaret akıncıları, ikmal gemileri, yük gemileri, nakliye gemileri, Yunan mavnaları ve yatları, römorkör ve feribotlar, kömür gemileri ve transatlantikler, denizaltılar ve destroyerler ve daha adı sanı ilk defa duyulacak küçüklü büyüklü savaş gemileri.

Bu devasa armadanın hedefinde tek bir yer vardı: Gelibolu Yarımadası.

Yüzlerce gemiden oluşan bir yat yarışını andıran bu filonun her biri binlerce asker, silah, mühimmat, yiyecek ve içecek taşıyordu. Sayıları 80 bini bulan, İngiliz'inden Fransız'ına, Avustralyalısından Hintlisine, İrlandalısından İskoç'una adeta bir 20. yüzyıl Haçlı Ordusu'nu andıran bu ordu, Gelibolu'ya mermi, top, ateş ve şarapnel kusmaya gidiyordu. Gemiler ağızlarına kadar tıka basa asker, cephane ve yiyecek taşıyordu. Fransızların IV. Henry adlı savaş gemisi toplar, taretler ve mühimmat ile öylesine doluydu ki güvertesinde adım atacak yer kalmamıştı. Onlarca savaş gemisinden sadece biri olan HMS Implacable'ın içinde bir alayı alacak kadar asker, SS River Clyde kargo gemisine ise 2.000 asker istiflenmişti.

Ana kontrol kulesi 33 cm kalınlığındaki çeliklerle korunan HMS Queen Elizabeth'in güvertesinde, elleri arkasın-

da dimdik duran, bu armadanın başkomutanı İngiliz General Ian Hamilton kararlı bakışlarla ufku izlerken kafasındaki rahatsız edici soruları düşünmemeye çalışıyordu. İngiliz Ordu Komutanlığı'nın hücum stratejisindeki anlaşmazlıklarını kafaya takmanın artık kimseye faydası yoktu. Böyle inanmak istiyordu. Bu sefer yanlış gidecek hiçbir şey yoktu. Arkasında bir dünya ordu vardı. Üstelik emirleri doğrudan Gelibolu çıkarmalarının mimarları olan, dünya siyaset tarihinin en önemli figürlerinden, dönemin Bahriye Nazırı Winston Churchill ve Savaş Bakanı Lord Kitchener'dan alıyordu.

Aslında İngilizlerin Çanakkale'ye ordu gönderme tartışmaları en başından sıkıntılı başlamıştı. Pek çok İngiliz siyasetçi Türklerle asırlardır devam eden dostluklarını elbise değiştirir gibi bir günde sona erdirmeyi pek mantıklı bulmuyordu. Osmanlı'nın Cihan Harbi'nde kimin tarafında yer alacağı, hatta savaşa katılıp katılmayacağı bile uzunca bir süre çok bilinmeyenli bir denklem gibi kaldı. Ama Rusya'nın İngilizleri kışkırtması, İttihat ve Terakki Yönetimi'nin de Almanlarla yakın ilişkileri çok geçmeden denklemi çözecekti. Savaş sırasında Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisinin İngilizlerden kaçarken İstanbul'a girmesi ve sonradan bu gemilerin Yavuz ve Midilli olarak adlarının değiştirilerek Karadeniz'deki Rus limanlarını topa tutmasıyla Osmanlı İmparatorluğu kendini savaşın tam ortasında buldu. Artık Türk dostu İngilizlerin Türklere karşı savaşmanın anlamsız olduğunu anlatmaya çalışmaları pek ikna edici olamayacaktı. Churchill ve Kitchener'ın artık kabineyi Türklere karşı harekete geçirmek için ellerinde büyük bir koz vardı. Ne var ki, İngiliz kurmay sınıfı Türklere Çanakkale'den saldırmanın Churchill'in düşündüğü kadar kolay olmadığının farkındaydılar. Churchill'e sadakatiyle bilinen, 74 yaşındaki deneyimli usta amiral, Birinci Deniz Lordu Lord Kishner dahi Churchill'in konuyu çok fazla basit gördüğünden yakınıyor ve hücum planının yeniden gözden geçirilmesini

istiyordu. Ama çok geçmemiş, Savaş Konseyi'ndeki tartışmaların galibi Churchill, Kitchener ve Asquith üçlüsü olmuş, ve yoğun muhalefete rağmen koca bir donanma Çanakkale'ye doğru yola çıkmıştı.

Bu sefer her ihtimal düşünülmüş, her risk göz önünde bulundurulmuş, her türlü çıkarma ve çatışma senaryosu düşünülerek planlar yapılmıştı. İtilaf Devletleri 18 Mart'ta hazırlıksız yakalanmışlar ve Çanakkale Boğazı'nda küçük düşürücü büyük bir hezimete uğraşmışlar ama sonunda derslerini almışlardı. Bu sefer düşmanı küçümseme yoktu. Kibir yoktu. Acemilik yoktu. Hamilton bu kez deniz savaşlarındaki hataların hiçbiri tekrarlamayacak ve 18 Mart yenilgisini tamamen unutturacak bir zafere imza atmaya hazırlanıyordu. Deneyimli komutan gece Akdeniz'in karanlık sularına bakarken kafasındaki planı tekrar tekrar gözden geçiriyor ve her defasında bu sefer planının işe yarayacağını düşünüyordu. Türklere bu sefer günlerini gösterecekti!

Basit ama etkili bir plandı onunki.

İngiliz ve Fransız meslektaşlarıyla yaptığı görüşmelerle oluşturulan bu çıkarma planına göre İtilaf Donanması aynı anda beş noktaya birden saldıracaktı. Bu şekilde Türklerin ellerindeki orduyu yarımada üzerinde yaymalarını zorlayacak ve Türklerin hiçbir saldırı noktasını tam olarak müdafaa edememelerine neden olunacaktı. İngiliz birlikleri Seddülbahir'e, Fransızlar Anadolu yakasındaki Kumkale'ye, Anzak (Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu) birlikleri de Conkbayırı'na çıkarılacaktı. Adlarını bile telaffuz edemedikleri, İngiltere'den binlerce km uzaklıktaki bu topraklara basit bir matematik problemini çözermiş gibi X, Y, Z gibi kodlar vererek belirlemişlerdi çıkarma noktalarını: Seddülbahir'deki Morto Koyu'na S, İkiz Koy'a X, Ertuğrul Koyu'na V, Tekke Koyu'na W, Pınariçi Koyu'na Y demişlerdi. Anzak Koyu'nu da Z diye adlandırmışlardı.

Çıkarmanın asıl hedefi, Seddülbahir ve sonradan Anzak

Koyu diye anılacak bölge üzerinden yarımadaya hâkim olarak Çanakkale Boğazı'na ulaşmaktı. Fakat Türkleri aynı anda pek çok yerde oyalamak ve birliklerini yaymalarına neden olmak için Fransızlar Kumkale'ye çıkarma yapacaklar, bu çıkarma başarılı olursa ilerlemeye devam edeceklerdi. Hamilton Gelibolu Yarımadası'nda ayrıca Saroz Körfezi'ne yine aldatma amaçlı bir çıkarma planlamış ve donanmasının bir kısmını da buraya göndermişti.

Bu, kusursuz bir plandı. Hamilton HMS Queen Elizabeth dretnotunun güvertesinde ufku izlerken bir güne kalmaz Gelibolu yarımadasını ele geçireceklerine inanıyordu.

Gelibolu, İstanbul'un anahtarıydı. Anahtarı alan payitahtın kapılarını ağzına kadar açabilirdi. Osmanlı da artık İngilizlerin batmayın güneşiyle aydınlanacaktı ve o da kraliçenin binbir sömürgesinden biri olacaktı.

Plan buydu.

Planın ön göremediği tek şey vardı. Henüz pek kimsenin duymadığı ama sadece bir gün sonra dünya çapında bir efsaneye dönüşecek olan bir isim: Mustafa Kemal.

14

Gün 25 Nisan'a döndüğünde İngiliz ve Fransız donanmasının Anzak Koyu'na saldıracak olan savaş gemileri ve destroyerleri, Kabatepe açıklarında pusuya yattı. Askerlere ayın batmasını beklerken son bir kez daha sıcak çay, bisküvi ve çörek verildi, isteyenlere içki ikram edildi. Ne de olsa erzak sıkıntısı yoktu. Gemide yiyecek ve içecekle dolu binlerce sandık vardı. Askerler ve komutanları heyecandan kıpır kıpırdı. Kumandanlar mataralarını tokuşturdular, askerler bir kere daha birbirlerine zafer dilediler.

Saat 03:00'e doğru mehtabın kaybolmasıyla birlikte zifiri karanlığa boğulan Gelibolu açıklarında pusuda bekleyen üç İngiliz savaş gemisi, HMS London, Prince of Wales ve Queen, Anzak Koyu'nun tam karşısında demirlediler. Bunların hemen ardından da yedi destroyer, Ribble, USK, Chelmer, Sourge, Foxhound, Colne ve Beagle mevzi aldı, SS River Clyde sahile yanaştı.

Gemilerin arasında HMS Agamemnon da vardı. Adını, Truva'ya karşı savaşan Yunan ordularının kumandanından alıyordu. Fatih, İstanbul'u fethettiğinde "Truvalıların intikamını aldık," demişti. Şimdi belli ki İngilizler tekrar bir Yunan kumandanın adıyla akıllarınca Fatih'e cevap vermeye geliyorlardı. Emperyalistlerin binlerce yıl ötesinden gelen savaş, toprak ve kan hırsı asla dinmek bilmiyordu.

Güvertelerde hazır bekletilen askerler, omuzlarında silahları, sırtlarında onlara üç gün yetecek kumanyalarıyla birlikte gemilerden halat merdivenlere tutunarak kendilerini bekleyen mavnalara doluştular. Askerler gemilerin içinden çıkan bir karınca sürüsü gibi yüzlerce mavnayı tıka basa doldurdu. Teknelerin her birinde en az bir makineli tüfek, pek çoğunda da kurulmaları karaya inince gerçekleştirilecek havan topları ve çeşitli sahra topları göze çarpıyordu.

Motorlu römorkörlerin çektiği mavnalar kıyıya iyice yanaştırılınca palamarları saldılar, bu sefer askerler küreklere sarıldılar ve gemilerinden ayrıldıktan yarım saat sonra Anzak Koyu'na vardılar. Gelibolu kıyısına yaklaşırken bazı askerler, *"This little bit of the world belongs to us,"* yani "Dünyanın bu küçük kısmı bize ait!" şarkısını söylüyorlardı.

Başında sol tarafı kıvrık haki renkteki, tavşan derisinden yapılma Akubra marka, etrafı geniş siperlikle çevrilmiş fötr şapkası, aynı renkteki üniforması, hepsi de tıka basa dolu sayısız cepten oluşan askerî ceketi, kayışına dizili mermileri, matarası, dürbünü, şişkin sırt çantası ve omzunda takılı 7,7 mm'lik mermiler atabilen, 1907 üretimi, sonraki bir yüz yıl boyunca kullanılacak en son model teknoloji ürünü Lee-Enfield tüfeği ile Çavuş Joseph Stratford tekneden suya atladı.

Su, çavuşun dizlerine geliyordu ama Stratford buna aldırış etmeden hızla adımlarını attı ve karaya ayak bastı. Onu az ötedeki başka bir tekneden suya atlayan Teğmen Duncan Chapman takip ediyordu. Böyle böyle sadece birkaç dakika içinde tam donanımlı 2.000 asker artık Arıburnu kıyılarındaydı.

Stratford eline tüfeğini aldı ve önündeki karartıya bir el ateş etti. Bir Türk'ün çığlığı duyuldu. Sonra bir diğer Anzak askeri başka bir karartıya iki el ateş etti. Karartı yere düştü. Bir Yeni Zelandalı yere yattı ve üç yüz metre ötesindeki bir gölgeye beş el ateş etti. Çığlıklar arka arkaya geldi. Karşıdan birkaç el ateş edildi ama bu mermiler hiç kimseye isa-

bet etmedi. Karşıdan gelen bu birkaç el ateşle birlikte karaya ayak basan binlerce Anzak askeri silahlarına yapıştı ve tetiği arka arkaya çekti. Arıburnu kıyılarında denizden karaya doğru ateşlenen mermiler artık aniden bastıran bir dolu gibi yağıyordu.

HMS Queen Elizabeth zırhlısı 380'lik topların namlularını Anzak Koyu'na çevirdi ve topçu yüzbaşı "*Fire!*" diyerek ateş emrini verdi.

Gemiden çıkan top, gök gürültüsünü bastıran bir sesle patlayarak karanlığı aydınlattı ve Kabatepe sırtında düştüğü yerde üç tanklık bir çukur oluşturdu. Toprağı metrelerce yükseğe sıçrattı. Anzak askerleri önce bir deprem olduğunu sandılar ama hayır, bu onların önünü açmaya çalışan kendi zırhlılarının bir topuydu sadece.

Topçu Yüzbaşı arka arkaya aynı emri tekrarladı ve zırhlıdan çıkan toplar ardı ardına Gelibolu sırtlarını dövmeye başladı.

Çavuş Jack ve Onbaşı William yanlarındaki üç erin daha yardımıyla mavnadan karaya taşıdıkları Vickers Mark I marka makineli tüfeğin parçalarını birleştirdiler, makinelinin ayaklarını sağlama aldılar. Çavuş namlunun ucunu Gelibolu tepeciklerine doğrulttu ve birkaç karartının hareket ettiği noktayı hedef alarak tetiğe bastı. Dakikada 500 mermi atabilen Vickers, mermilerini ardı ardına Türklerin üstüne kusmaya başladı.

Arıburnu kıyılarındaki en yakın Türk birliği, Haintepe'deki 27. Alay'dan 8. Bölük'ün 60 kişiden mürekkep takımıydı. Gözcülük yapan 18 yaşındaki Mehmet Onbaşı ufakça bir tümsekten elindeki dürbünle sahile yaklaşan mavnaları fark ettiğinde önce bir kâbus gördüğünü sanmıştı. O anda aklına ilk gelen şey köyde üç kız kardeşiyle bıraktığı anası oldu. Karşısındaki manzarayla birlikte kanlar içinde duran sol ayağının ıstırabı uçtu gitti. Ceketinin göğüs cebinden

hemen yırtık bir kâğıt çıkardı ve küçücük bir kalemle birkaç saniyede bir şeyler yazıp tekrar cebine koydu. Yüzlerce karartı, sahilin karaya çarpan dalga sesleri arasında Gelibolu'ya çıkıyordu. Onbaşı Mehmet römorkörlerin motor gürültüsüyle dürbününü sahile çevirmiş ve gördüğü manzara karşısında hemen arkadaşlarını teyakkuza geçirmiş, takım komutanını haber etmişti.

Ama bir türlü saldırı ve ateş emri verilmiyordu. Osmanlı birliklerini yöneten müttefik Alman komutanlar saldırıların aldatmaca mı yoksa gerçek bir çıkarma mı olduklarını anlamadan kesinlikle hareket edilmemesini emrediyordu.

Aynı birlikteki erattan Maraşlı Ali kıyıya çıkan askerleri gördüğünde, "Emmoğlu, sence bunlar kaç kişidir?" diye sordu yattığı tepeden nişan almaya hazırlanarak. Soruyu yanı başındaki Araçlı Ahmet'e sormuşu. Akraba değillerdi ama artık akrabadan da ötelerdi! Cephedeki tek gün askerlik bile iki kanlı bıçaklı düşmanı dahi kan kardeşi yapmaya yeterdi. Emir gelmediği için onların da beklemekten başka çareleri yoktu.

"Ne bileyim ben, karanlıktan doğru dürüst bir şey görünmüyor ki!" dedi Araçlı. "Herifler durdular durdular ayın batacağı zaman seçtiler. Çakallar!" Araçlının dizleri yırtık ve çiziklerle doluydu, her tarafı sızım sızım sızlıyordu ama hem umursamamaya, hem de çaktırmamaya çalışıyordu. "Ulan burada düşmana ne gerek var, kayalıklar adamı diri diri yiyor!" demişti bir keresinde Maraşlı'ya. Öyleydi. Gelibolu'nun bu bölgesinde at arabasının tekerinin dönmesini bırak, atın kendisi bile yürüyemezdi. Kayalıklar bıçak gibi dalardı adamı.

"İlahi, Emmoğlu!" dedi Maraşlı. "Ay batacağı zaman saldıracaklar tabii. Güneşli havada yeşilliklere serilip ziyafet çekmeye gelmedi ki herifler!"

"Ya yemek dedin, bak canım çekti! Ah şimdi bir etli ekmek olacaktı! Gözünü sevdiğim!"

Cephedeki erzak o kadar kıttı ki, Ordu Komutanlığı'ndan bir zeytini üç lokmada katık etmeleri için özel yazıyla emir gelmişti. Askerin çoğu açlık sınırında cephede beklerdi.

"Sen deyince şimdi benim de canım çekti, Emmoğlu! Şu savaş bir bitsin, soluğu sizin orada alırız. Bana bir de etli ekmek yaptırırsın, değil mi ya?"

Hâlâ yukarıdan gelen bir emir yoktu. Er beklemedeydi.

"Oooo işte sen o işi anama bırakacan," dedi Araçlı. "Hamuru öyle bir açar, saçın üzerinde öyle bir pişirir ki hamur kâğıttan ince olur. Parmaklarını yersin!"

"Oh mis, Emmoğlu!"

Ahmet'in yüzü düştü.

"N'oldu ya, gerçekten gelecem diye mi korktun, Emmoğlu?" diye sordu Maraşlı.

"Yok be oğlum," dedi Araçlı. "Başımın üstünde yerin var. Ama anamınan babam aklıma geldi şimdi. İnşallah diyelim. Hele şu savaşı bir atlatalım da!" Araçlı'nın gözleri buğulandı.

"Emmoğlu, bak öyle öleyim, yaralanayım deme sakın!" dedi Maraşlı. "Seni sırtımda falan taşıyamam bilmiş ol!" Sonra gülümseyerek Ahmet'e dirseğiyle vurdu. İkisi de gülümsediler.

"Ben sana bir şey söyleyeyim mi, Emmoğlu," diye devam etti Maraşlı gözlerini sahile dikerek. "Burada en az 2 bin kişi var. Bizim takım 60 kişi! Kaça kaç eder bu, Emmoğlu? 30 katımız mı?"

Araçlı, "Desene, Maraşlı," dedi kendinden emin bir şekilde. "Sonunda dişimize göre birilerini bulduk. Artık burada beklemekten sıkılmıştım."

"Yahu amma kafa ütüleniz be gülüm!" dedi onlara kulak misafiri olan hemen yanı başlarında uzanmış, bir eli tetikte, gözleri önündeki sahilde olan Adanalı Hasan. Konuşmayı hiç sevmez, konuşana da tahammül edemezdi. "Vay kaç kişilermiş de, vay bilmem kaç katıymış da! Emir gelince kalkıp bu dümbüklere ateş edecen işte bu kadar basit! Dan dan dan! Hepsi bu! Kocakarı gibi bıdı bıdı baydınız, bu nedir arkadaş!"

Maraşlı ile Araçlı birbirlerine bakıp gülümsediler. "Kızdırdın yine Adanalı'yı!" dedi Ahmet.

Hâlâ bir saldırı emri yoktu. Sahildeki güruh bir çekirge sürüsü gibi Arıburnu'nu işgal ederken hepsi de sustu ve pürdikkat karşılarına bakarak emirleri beklemeye koyuldular.

"Maraşlı," dedi Ahmet fısıldayarak, "Eğer ölürsem cebimdeki mektubu anama verirsin değil mi?"

Maraşlı başını usulca salladı. "Benimki de burada, Emmoğlu," dedi göğüs cebini göstererek. Karşıdaki manzara hiç de hayra alamet değildi. Hiç kimse onlara kıyının bu noktasına böylesine bir güruhun saldıracağından bahsetmemişti. Gelibolu Yarımadası'na adeta bir karabasan çöküyordu.

Takımın komutanı bölüğe nihayet ateş emri verdiğinde Mehmet Onbaşı ayağındaki yarayı umursamaksızın "Ya Allah!" diyerek ileri atıldı. Artık müzelik olan 1888 model Alman işi mavzerini eline aldı ve kendilerine ateş açan askerlerin üzerine birkaç el sıktı. Ama bölüğünün geri kalanı gibi daha iki adım bile atamadan yere yığıldı ve şehit oldu. 60 askerin, sayıları gittikçe artan 2 bin askere kafa tutması olur şey değildi.

Mehmet Onbaşı yere yıkıldığında ayağında iplerle tutturulmuş çuval bezlerinin arasından yarıklarla dolu olan ayakları görünüyordu. Ayakları kan içindeydi. Türk Ordusu'nun elinde yeterince çarık yoktu ve pek çok asker Mehmet Onbaşı gibi kendi buldukları çözümlerle ayaklarını korumaya çalışıyorlardı. Ama arazi öylesine engebeli, öylesine taşlık ve kayalıktı ki askerler kıyıdaki mevkilerine varıncaya kadar saatlerce yürüyorlar ve ayakları daha savaşmaya başlamadan paramparça oluyordu.

Mehmet Onbaşı'nın şehit emanetinden çıkan notta "Anam, seni Allah'a emanet ediyorum. Hakkını helal et. Not: Hasan Ağa'ya elli üç kuruş borcum vardı. Onu ödeyin, beni öbür tarafta borçlu bırakmayın" yazacaktı.

Maraşlı'nın, "Ateş!" emri gelir gelmez "Bismillah!" di-

yerek attığı üç kurşunun üçü de birer düşmanı yere yıktı. Araçlı, henüz mavnadan inmeye hazırlanan bir grubu gözüne kestirmişti. Mavzerine sımsıkı yapıştı, dipçiği sağ omzuna dayadı, işaret parmağını tetik yuvasına soktu, sol gözünü kapatarak yüzünü silaha dayadı. Gözünü geze, oradan arpacığa dikip nişan aldı. "Ya Hak!" dedi ve tetiğe bastı.

Mavnalardan bir asker kanlar içinde suya düştü. Araçlı, tekrar aynı şeyi yaptı. Gez, göz, arpacık. Ateş! İkinci adam da suya düştü. Gez göz arpacık, ateş! Üçüncüsünü karaya sıçrarken yakalamıştı. Tek başına üç askeri yere yıkıvermişti.

Gez, göz, arpacık! Ateş!

Ama bu sefer silah tutukluk yaptı. "Allah'ın belası mavzerler!" dedi Araçlı öfkeyle ama hiç duraklamadı. Süngüsünü çıkartıp doğruldu, hızla düşmanın üzerine doğru koşmaya başladı. Tam düşmanın üzerine atlayacaktı ki HMS Queen Elizabeth'ten gelen 152'lik, karpuz büyüklüğünde bir gülle bu tepeyi havaya uçurdu. Maraşlı Ali, Araçlı Ahmet, Adanalı Hasan ve iki düzine daha Türk askerinin şehit emanetleri toz bulutuna karışmıştı. Birçoğunun cenazesi dahi artık bulunamayacaktı.

27. Alay'ın az ötedeki 4. Bölüğü'nün gözcüleri ise Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil'di.

Çıkarmaya saatler kala Bigalı İdris ilk önce tepelerinde yükselen kocaman beyaz bir nesne fark etti.

"Cemil, şuna baksana, bu ne böyle?" dedi karanlık gökyüzündeki devasa şeyi göstererek.

"Yine aklın bir karış havada, İdris," dedi Gelibolulu onu ciddiye almayarak, sırtını tepeye dayamış, mavzerini kucaklamış kestirmeye çalışıyordu. "Bırak da beş dakika bir içim geçsin ya!" diye söylendi.

Bigalı, arkadaşını silkeledi, "Şakanın sırası değil, şuna bak!" diyerek ona gökyüzündeki şeyi gösterdi.

Gelibolulu arkasını dönüp baktığında hemen ciddileş-

ti. "Şu dürbünü versene bana!" diyerek arkadaşının elindeki dürbünü aldı ve pürdikkat bu büyük nesneyi inceleme başladı.

"Uçak mı lan o?" diye sordu tekrar Bigalı şaşkınlıkla.

"Uçak olsaydı kanatları olurdu," diye yanıtladı Gelibolulu gözlerini dürbünden almadan. "Bunun kanatları yok. Hem uçaklar havada asılı kalamaz."

"Ne bileyim ben!" dedi Bigalı. "Gâvur bu, yapar mı yapar. Bunların işlerine akıl sır ermiyor ki!"

"Uçak değil, orası kesin, amma ne?!" dedi Gelibolulu.

"Bunlar askeri bizim tepemize mi yağdıracaklar, Cemil kardeş? Bizim mermiler oraya kadar uzanır mı ki?"

"Tövbe tövbe!" diye çıkıştı Cemil elindeki eski tüfeği göstererek. "Bunlar yerdeki adamı zor vuruyor, göktekini nasıl yakalasın?!" Bu ikisi didişmeden bir dakika duramazlardı.

Gelibolulu hemen bölük yüzbaşısı Faik Efendi'yi çağırdı.

Yüzbaşı Faik Efendi dürbünle gökteki beyaz nesneye baktığında dondu kaldı. "Bu bir keşif balonu!" dedi.

"Yüzbaşım, o nedir?" diye sordu Bigalı.

"İçinde askerler var, şu anda bizi gözetliyorlar," dedi Yüzbaşı Faik hiç hareket etmeden.

"Nasıl yani, oraya nasıl çıkmışlar?" diye sordu Bigalı.

Yüzbaşı Faik, "Bir ucu aşağıdaki gemiye bağlı," diye açıkladı. "Yukarıdan bizim cephelerimize bakıp aşağıya haber veriyor." Gözleri hala dürbündeydi.

Bigalı, "Uçurtma gibi, ama daha büyüğü o zaman" dedi.

Gelibolulu, Bigalı'ya kızarak, "Bi sus Allahaşkına! Bak, Yüzbaşım anlatıyor ne güzel."

"İpin ucu gemiye mi bağlıymış?" diye sordu İdris. Karanlıktan sahilin ötesinde hiçbir şey görünmüyordu. "Bir gemi mi?"

İşte bu sorunun cevabını Gelibolulu da merak ediyordu. İkisi de bakışlarını merakla Yüzbaşı'ya çevirdiler.

Yüzbaşı Faik ise suspus olmuş, bir gökyüzüne bir denize bakıyordu.

Ve o göreceğini görmüştü.

Onlarca savaş gemisinden çıkan yüzlerce mavna bu tarafa geliyordu. Yüzbaşı yutkundu, göğsü sıkışır gibi oldu. Bu binlerce kişi demekti. Ama onun emrinde sadece 160 kişilik bir bölük vardı, o kadar.

Derhal tabur komutanı İsmet Bey'i arayıp durumu bildirdi. İsmet Bey ise merkez karargâhtan gelen emirler üzerine Yüzbaşı Faik'e sadece beklemesini söyledi.

Bir süre sonra kıyıya gelen askerin sayısının iyice artması üzerine Yüzbaşı bu sefer tümen karargâhını aradı ve karşısına Asteğmen Nuri Efendi çıktı. O da Yüzbaşı Faik'e gemilerin nakliye gemisi mi yoksa savaş gemisi mi olduğunu sordu ama Yüzbaşı'nın karanlıkta bunun cevabını bilmesine imkân yoktu.

Bu sırada Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil az ötedeki sahilde artık çıplak gözle seçilmeye başlayan düşman askerlerine bakıyorlardı.

İdris tebessüm etti, "Şu Allah'ın işine bak," dedi.

"Ne oldu?" diye sordu Cemil şaşırarak.

"Hep ne zaman doğduğumu merak ederdim. Ne yıl, ne ay, hiçbirini bilmezdim. Beni anneannem büyüttü. Annem ben bebekken ölmüş. Anneannem mekânı cennet olsun, çok iyi kadındı ama hangi mevsimde doğduğumu bile hatırlamazdı. Hayatım boyunca ne zaman doğduğumu düşünür dururdum. Ama şimdi ne zaman ve nerede öleceğimi biliyorum."

Bigalı omzundaki mavzerini eline aldı, sol eliyle tüfeğin ahşap kundağını tuttu, diğer eliyle tüfeğin kurma kolunu çekti, fişeği tüfeğe yerleştirdi ve kolu ileri itip mermiyi namluya sürdü.

Cemil de hiçbir şey söylemeden tüfeğini eline alıp aynı işlemi yaptı.

Gelibolulu, "Hakkını helal et, kardeş," dedi.

"Helal olsun," dedi Bigalı. "Sen de helal et."

"Helal olsun," dedi Gelibolulu.

İkisi de bakışlarını karşıya dikti ve beklemeye koyuldu.

Yüzbaşı, sonunda bölüğünü daha yüksekçe bir mevkiye çıkarıp ateş emri verdi.

Bigalı İdris, "Ulan köftehorlar, ben şimdi size gösteririm bizim tepemizde uçurtma uçurmak neymiş!" dedi ve tetiğe arka arkaya bastı.

Gelibolulu Cemil de "Ya Allah!" diye haykırdı mavzerini ateşlerken. Diğer tüm arkadaşları da karanlığın içinde görebildikleri düşmana ateş ediyorlardı. Tek tük düşman askeri yere düşse de bunun on yirmi katı asker onlara doğru ateş etmeye ve koşarak ilerlemeye devam ediyordu.

Çok geçmeden düşman onları çepeçevre kuşatmaya aldı.

Düşman askerinden gelen kurşun o kadar artmıştı ki Türk askeri artık başını kaldıramaz olmuştu. Karşı tarafın elindeki Lee-Enfield'lardan çıkan 7,7 mm'lik bir mermi Ankaralı Ali'nin tam alnına isabet etti. Bir başka mermi Aydınlı Ramazan'ı sol yanağından yakaladı. Bolulu Hamdullah iki askeri yere sermişti ki, üçüncü sefer tetiği çekmesine fırsat kalmadan bir mermi boynuna saplandı.

Bolulu yerde uzanırken iki eliyle boynundan kanın geldiği yere sımsıkı bastırdı, bir şeyler mırıldandı. Belki üç beş saniye daha olsa ona yeterdi. 16 yaşındaki bu delikanlı hayata tutunmaya çalışmıyordu. Ya da ölmekten korktuğu için gırtlağından fışkıran kanı dindirmeye uğraşmıyordu. Hayır, o sadece ölmeden önce, son bir kere şehadet getirmek istiyordu.

4. Türk Bölüğü sadece birkaç dakika içinde yok edilmek üzereydi.

27. Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik ise bu bölüklerden daha uzakta, Maydos yakınlarındaydı ve asker gün boyu tatbikat yaptığı için yorgundu. Yarbay Şefik Kabatepe tarafından gelen bomba sesleriyle uyanmıştı. Hemen telefona

sarıldı. Tümen karargâhından Kurmay Başkanı Hulusi Bey telefona çıktı.

Yarbay Mehmet Şefik "Sesler geliyor! Düşman Arıburnu'na asker çıkartıyormuş. Alay harekete hazırdır!" diye hemen rapor verdi. Ama Kurmay Başkanı, "Verilecek emire göre hareket edeceksiniz, buna uyunuz!" dedi ve ona hareket onayı vermedi.

Fakat top sesleri devam ediyordu. Her top sesi Yarbay Şefik'in içinde acı bir yanma meydana getiriyor, her silah sesi beynine bir çivi gibi saplanıyordu. Azar işiteceğini bile bile çok geçmedi, tekrar telefona yapıştı. Karşısına yine Hulusi Bey çıktı. Yarbay Şefik, "Hulusi Bey! Arkadaşlarımız orada ateş altında kaldı, diri diri gömülüyorlar, biz hâlâ bekleyecek miyiz?" diye sordu.

Hulusi Bey, "Şefik Bey! Bunun bir aldatmaca olmadığı ne belli? Gerçek saldırının nereye olduğunu anlamadan size nasıl emir verebiliriz?!"

Öyle ya, Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders böyle emretmişti. "Gösteri saldırıları ile gerçek saldırıları ayırt etmeden askeri harekete geçirmeyeceksiniz!" diye kesin talimat vermişti tüm komuta kademesine ve Liman Paşa'nın emirler konusunda şakası olmadığını herkes çok iyi bilirdi.

Yarbay Şefik, "Aman rica ederim, aldatmaca mıdır, gerçek midir, çabuk anlayınız!" dedi ve telefonu kapattı. Saniyeler günler, dakikalar seneler gibi geçiyordu.

Nihayet saat 05:45'te hareket emri geldi. Bu, geç gelen bir emirdi.

Yarbay Şefik askerleriyle Arıburnu sırtlarına yaklaştığında şunları gördü. Düşman 2 km'lik bir alanı 26 gemisiyle işgal etmişti. Her gemi 1000'er asker taşısa bu 26 bin asker demekti. Oysaki 27. Alay'ın tamamı 2000 kişi bile değildi.

Yarbay Şefik çabuk karar vermeliydi. 165 rakımlı tepeye askerlerini çıkardı ve çok geniş bir alandan askerlerine düşmanın üzerine ateş emri verdi.

Düşmanı bir süre geri püskürttüler ama Anzaklar çabuk toparlanıp binlerce askerle birlikte 27. Alay'ın üzerine yürüdüler. Ordulu Mevlüt tam göğsünden, Yozgatlı Yunus ciğerinden, Aydınlı Yasin karnından vuruldu. 18'lik delikanlılar, analarının kuzuları, binbir emekle, binbir çileyle büyütülen gencecik çınarlar teker teker yere yığılıyordu. Birlik kendisini denizden kıyıya doğru gelen bir mermi yağmurunun içinde bulmuştu. Gencecik Mehmetler, İsmailler, Fatihler, Yavuzlar, Osmanlar, Kadirler, Mahmutlar onar yirmişer şehit oluyordu. Gökyüzü "Allah!" ve "Muhammed!" sesleriyle inlemeye başlamıştı.

Şimdi de bu bölük tamamen şehit düşmek üzereydi.

Aylarca sürecek, her bir dakikada yüzlerce ananın oğlunu kaybedeceği, binlerce gelinin dul kalacağı, on binlerce çocuğun yetim bırakılacağı, ana kuzularının hunharca katledileceği, metrekaresine 6 bin merminin düşeceği Gelibolu cehennemi başlamıştı.

15

25 Nisan Sabahı Mustafa Kemal ilk top sesini duyar duymaz ayağa sıçradı ve tehlikeyi kilometrelerce öteden sezen bir bozkurt gibi dinlemeye başladı. Bir şeyler oluyordu. Ters giden bir şeyler vardı.

19. Tümen Kumandanı Yarbay Mustafa Kemal Arıburnu taraflarından aniden top, tüfek ve arkası kesilmeyen bir uğultu duyduğunda Bigalı'da, bir köy evinden bozma karargâhındaydı.

19. Tümen Komutanlığı'na atanalı dört ay, Bigalı'ya geleli ise bir ay dahi olmamıştı. Mustafa Kemal, çok değil, daha Ocak ayında Sofya'da askerî ataşe olarak görev yapmaktaydı. Dik başlı, kararlı ve dediğim dedik tavırları nedeniyle İstanbul'daki emir kademesi onu kendilerinden olabildiğince uzakta tutmaya çalışıyordu. Hiç kimse onu alenen karşısına alamıyor, orduda onu çekemeyen en çetrefilli hasımları bile ona içten içe saygı duyuyor, ama kendilerinden uzak olması için de ellerinden geleni artlarına koymuyorlardı.

Ama Mustafa Kemal Dünya Savaşı patlak verdiğinde hemen İstanbul'a, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya bir mektup yazarak kendisine ön cephelerde bir görev verilmesini talep etmişti. Enver Paşa ise, onun Sofya'da büyük görevler ifa ettiğini söyleyerek bu talebe olumsuz karşılık vermişti. Bir Av-

rupa toprağında askerî ataşelik demek balolar, davetler, pahalı akşam yemekleri, yeni kıyafetler ve zengin dostlar, kısacası rahat bir yaşam demekti. Başkalarının atanmak ve orada durmak için nelerini vermeyeceği işte böyle bir pozisyonu asker olarak savaşmak için elinin tersiyle itiyordu Mustafa Kemal. Çünkü o, asker olmak için doğmuştu. Hayatı boyunca bu uğurda eğitim almak için uğraşmıştı. O savaşmak, vatanı için mücadele etmek istiyordu. Gelin görün ki üstleri böylesi bir çabayı takdir etmek yerine, onu olduğu yerde tutmaya çalışıyorlardı. Bu, vahşi ormanlarda düşmanlarına hükmeden bir aslanı, küçük ama pahalı bir kafeste tutmak gibi bir şeydi.

Mustafa Kemal yılmamış, onun taleplerini reddeden Enver Paşa'nın İstanbul'da olmadığı bir dönemde, vekili İsmail Hakkı'nın onayıyla atamasını yaptırmıştı. 19. Tümen'in komutasına atanmış, tümen, Çanakkale'ye gönderilmek üzere Tekirdağ'da toplanmıştı.

Ama Mustafa Kemal'in mücadelesi 19. Tümen'in başına geçtiğinde de devam etti. Gelibolu'ya geldiğinde bu sefer de karşısında Osmanlı Ordusu'nun Gelibolu'da İtilaf Devletleri'yle olan cephesinden sorumlu 5. Ordu'nun başındaki, müttefik Almanların komutanı Mareşal Liman Von Sanders vardı. Bu adam Türklerin arasında o kadar çok kalmıştı ki Türkler ona artık Liman Paşa diyordu.

Gelibolu çıkarması başladığında 60 yaşında olan Liman Paşa, Mustafa Kemal ile doğuştan zıt düşmek için yaratılmış gibiydi. Alman topraklarında varlıklı, aristokrat bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen bu zat, zamanın tüm zengin aile çocukları gibi eğitimini orduda almıştı. Amelie von Sanders adlı bir soylu kadınla evlendiğinde ise karısının soyadını sahiplenerek kendisini de bir soylu ilan edivermişti. Fotoğrafçılara madalyaları ve nişanlarıyla güzel pozlar veriyordu ama savaş sanatındaki mahareti çok su götürürdü.

Liman Paşa, Mustafa Kemal'in çalışılması zor bir asker

olduğunu düşünüyordu ama onun yeteneklerinin ve zekâsının da fazlasıyla farkındaydı. Alman mareşal, İngilizler ve Fransızların Gelibolu'ya çıkarma yapacaklarında asıl saldırının Gelibolu Yarımadası'nın en dar kısmı olan Saroz Körfezi'nden olacağını, yani Bolayır dolaylarından geleceklerini hesap ediyordu. Ona göre düşman buradan rahatlıkla Çanakkale Boğazı'na geçmeye çalışacaktı. Bu yüzden de savunmanın ana odağını buraya yöneltmiş, yarımadanın tamamına askerleri tümen tümen, tugay tugay, küçük küçük parçalar halinde yaymış ve hangi noktadan çıkarma yapılırsa bu bölük pörçük birliklerin oraya yönlendirmeleri için talimat beklemelerini emretmişti.

Görünürde iyi bir plana benziyordu ve emir kademesindeki pek çok Türk komutanını da bu plana inandırmıştı. Sorun şuydu ki Yarbay Mustafa Kemal bu planın bir saçmalık olduğuna inanıyordu. Ona göre Gelibolu haritasını önüne açan beş yaşındaki çocuk bile ilk başta elbette Saroz Körfezi'nden kolaylıkla Çanakkale Boğazı'na geçmeyi düşünür ama çok geçmeden, karaya inen düşman askerlerinin bu düzlüğün iki tarafındaki tepelerden rahatlıkla şişleneceğini de fark ederek daha komplike ve tahmini zor bir çıkarma planı yapmaya girişirdi. Mustafa Kemal'e göre İtilaf Devletleri'nin Saroz'dan çıkarma yapacaklarını düşünmek askerî zekâya ters; düz mantıktı ve stratejiyi azıcık bilen, hele hele deneyim sahibi bir komutanının böylesine önemli bir cephede varını yoğunu yatıracağı bir hesap değildi.

Hayır, Mustafa Kemal çıkarmanın Seddülbahir ve Kabatepe üzerinden olacağını adı gibi biliyordu. Biliyordu bilmesine ama hiç kimseyi buna inandıramamıştı.

Kendisi de Seddülbahir ile Morto koyu arasındaki sahilin korunması için arkada, yedekte bekletiliyordu. Bu onu hem kendi istediği gibi cephede tutacak, hem de ana karargâhtan uzakta kalarak işlere burnunu sokmamasını sağlayacaktı. Zira Mustafa Kemal merkezi karargâhlara gönderdiği mek-

tuplarda 9. Tümen'in doğrudan doğruya sahilin savunmasına yönelik kurgulanmasını önermişti. Ama Liman Paşa daha en baştan bunu reddetmişti. Liman Paşa ya da diğer Alman yaverleri Gelibolu arazisiyle ilgili detaylı bilgilere sahip değillerdi. Aslında pek çok Türk komutanının da bu zor arazide tam olarak nasıl hareket edileceğini bildikleri pek söylenemezdi. Gelibolu yarımadası demek derelerle yarılan engebeli tepeler, kayalıklarla kaplı fundalıklar, aşılmaz yarlar ve yamaçlar demekti. Burada orduyu o tarafa ya da bu tarafa hareket ettirmek her baba yiğidin harcı değildi. En ufak bir yanlış hareketiniz sizi başladığınız yere geri döndürebilir, ya da sizi doğrudan düşmanın ağzına yem olarak getirebilirdi.

Mustafa Kemal ise bu araziye hiç yabancı değildi. Kaderin cilvesine bakın ki, şu gencecik hayatında bu dirayetli yarbay adeta daha önce sanki bir Çanakkale stajı yapsın diye burada bulunmuştu. Balkan Savaşları sırasında sahili ve savunma şeklini inceleme fırsatı yakalamış, her zaman her gittiği yerde yaptığı gibi aklında yüzlerce savaş ve savunma planını burada da yarıştırmıştı. Yüzlerce Türk ve Alman komutanın hayatlarında ilk defa görecekleri bu Gelibolu labirentini Mustafa Kemal avcunun içi gibi biliyordu.

Mustafa Kemal'in tek bildiği şey arazi değildi. O, Türk askerine güveniyordu. Çanakkale Deniz Savaşları sırasında da 4 Mart'ta düşmanın Seddülbahir'e yaptığı bir çıkarmaya doğrudan tanık olmuş, burada cephanesi bitince düşmana taş atarak çatışmaya devam eden meşhur Bigalı Mehmet Çavuş'u, belki de Mehmetçik'e adını veren o cesur Türk askerini hayranlıkla izlemişti. İzlemekle de kalmamış Mehmet Çavuş'un derhal nişanla ödüllendirilmesi için bizzat uğraşmıştı.

Mustafa Kemal yine de sorumlu olduğu bölgede bir dakika bile boş durmamıştı. Askeri sürekli teyakkuzda tutmak için onlara tatbikatlar yaptırmış, çeşitli manevralar çalıştırmıştı. Çıkarmanın yapılabileceği sahillere tel örgüler çektirmiş, askerlere siper kazdırmış ve zor da olsa bulabildiği sı-

nırlı sayıdaki makineli tüfeği kritik noktalara yerleştirmiş, acil durumlardaki kritik noktaları da emir subaylarına sıkı sıkı tembihlemişti.

25 Nisan Sabahı, Arıburnu civarından gelen sesleri duyar duymaz Mustafa Kemal 9. Tümen Komutanlığına durumu bildirdi. Tam da tahmin ettiği gibi düşman Seddülbahir ve Kabatepe mevkilerini zorluyordu.

Bir an önce harekete geçmeliydi Mustafa Kemal. Ama karargâhtan henüz tümenin hareketi için emir gelmemişti. Gelse de haberin olumsuz olacağını, Liman Paşa'nın bu harekete engel olacağını, bunun bir aldatma çıkarması olabileceğini iddia edeceğini ya da başka bir bahane bulacağını çok iyi biliyordu.

Ama hayır, Mustafa Kemal Türk askerleri orada canlarını feda ederlerken oturup bekleyecek değildi. Stratejiyi bir kenara bırakın, bu, her şeyden önce onun ruhuna aykırıydı. Tümeni hareket ettirmesi ise emirlere itaatsizlikti.

Peki ne yapacaktı? Hemen karar alması gerekiyordu.

Mustafa Kemal o anda hayatının belki de en büyük inisiyatifini aldı ve tümeninden bir alay oluşturdu. Yanına bir de dağ bataryası alarak Arıburnu'na doğru harekete geçti.

Bu birliğin adı, tarih sahnesinde efsane yazmaya hazırlanan 57. Alay'dı.

16

Yarbay Mustafa Kemal, 57. Alay'ı büyük bir ustalıkla fundalıklardan, dar geçitlerden, kayalıklardan ve dere yataklarından geçirerek 8 km'lik yolu hızla katetti. O önden, asker arkadan hızla ilerliyordu. Dağ bataryası da onları takip ediyordu.

Hava aydınlanırken Kocaçimen Tepesi'ne vardığında Arıburnu açıklarındaki zırhlıları ve gemileri ilk defa gördü Mustafa Kemal. Derin bir nefes alarak ama hiçbir şekilde şaşırmadan ve paniklemeden, kaşlarını çatarak bu dehşet manzaraya baktı. Düşmanın miktarı ve büyüklüğü Mustafa Kemal'in de tahminlerinin çok üzerindeydi.

"Efendim," dedi yaveri gözleri dört açılarak. "Bu nasıl bir şey?! Bunlar kaç kişi? Bunlar kaç gemi?"

Gemilerin üzerinde İngiliz bayrakları ve onların kolonileri olan, İngiliz bayrağını da sol üst köşelerinde taşıyan Avustralya ve Yeni Zelanda bayrakları dalgalanıyordu.

"O gördüğüm bir dretnot mu, efendim?" diye sordu öbür tarafındaki emir subayı. Gözlerini HMS Queen Elizabeth'ten ayıramıyordu. Geminin ihtişamı kilometrelerce uzaktan bile seçilebiliyordu. Emir subayı bunların adını çok duymuştu ama ilk defa onu çıplak gözle görüyordu.

Manzara akıl alır gibi değildi. Sanki Arıburnu'nun açıklarında İngilizler denizin üzerinde bir şehir inşa etmişlerdi.

Suyun üstünde o kadar çok savaş gemisi, kruvazör, nakliye gemisi ve destroyer bulunuyor ve bunların aralarından karaya doğru o kadar çok tekne asker taşıyordu ki, su tamamen çelik, tahta ve insanla kaplanmıştı.

Mustafa Kemal sesini çıkarmadan izlemeye devam etti. Kafasındaki harp stratejisi çarkları çoktan işlemeye başlamıştı. Öyleydi o. Başkaları şaşırırken, duraklarken ya da yutkunurken o, günlük, alelâde bir iş yapar gibi, sanki sabah akşam savaşmak, çarpışmak ve strateji üretmek onun varlık sebebiymişçesine strateji üretirdi. Hesaplamalar yapar, krokileri gözlerinin önüne getirir, dakikalar içinde kafasından yüzlerce savaş senaryosu geçirirdi. Saniyeler içinde yüzlerce olasılığı değerlendirir, ölçer biçerdi.

"Adamların tüm dünyayı nasıl ele geçirdikleri belli oldu," dedi emir subayı karşısındaki manzarayı izlerken. "Bunlara boşuna 'Güneşin batmadığı imparatorluk' dememişler, baksanıza. Bana da şu dretnotlardan üç tane verseler karşımda kimse duramazdı!"

İşte o zaman Mustafa Kemal kızdı ve burnundan soludu. Başını önündeki manzaradan kaldırmadan, eşsiz bir özgüvenle ağzını ilk defa açtı ve, "Ben onların batmayan güneşini bugün batıracağım, evlat," dedi, "sen merak etme."

17

Mustafa Kemal düşmanı kısa bir süre izledikten sonra emir subayına dönerek, "Şimdi beni iyi dinle," dedi ve ilk emrini verdi. "Asker yoruldu, burada on dakika dinlenecek. Ama zırhlıların ateşine dikkat etsinler." Eliyle kıyıya iyice yanaşmış olan London, Prince of Wales ve Queen zırhlılarını gösteriyordu. "Bunların tek bir topu bir bölüğü yok etmeye yeter."

"Anlaşılmıştır, efendim!" dedi emir subayı.

Mustafa Kemal devam etti: "Ben Abdal Geçidi'nden Conkbayırı'na gideceğim. Alay da dinlendikten sonra arkamdan gelecek."

Emir Subayı, "Emredersiniz, komutanım," diyerek topuklarını vurup selam çaktı ve alayın yanına gitti.

Mustafa Kemal, yaveri ve birkaç atlıyla beraber yola koyuldu. Ama arazi öyle kayalık ve engebelikti ki, bir süre sonra atlarından inip yayan devam etmek zorunda kaldılar. Gelibolu'nun bu kısmında dümdüz beş dakika yürünebilen tek bir düz alan yoktu.

Tam bu sırada bir müfreze Türk askeri koşarak onlara doğru ilerliyordu.

Mustafa Kemal askerleri durdurarak, "Niçin kaçıyorsunuz?" diye sordu.

Müfrezedeki askerler, "Efendim, düşman!" dediler. Hepsi de terden suya kesilmişti.

"Nerede?" diye sordu Mustafa Kemal.

Askerler, "İşte!" diyerek hemen arkalarındaki yüksekçe bir tepeyi gösterdiler.

Mustafa Kemal baktığında tamamı silahlı bir avcı hattının gerçekten de hızla yaklaştığını gördü. Bu, 261 rakımlı tepeydi. Tekrar askerlere dönerek, "Düşmandan kaçılmaz!" diyerek bağırdı.

Askerler, "Cephanemiz kalmadı," dediler çaresizlik ve umutsuzluk içinde.

Mustafa Kemal, "Cephaneniz yoksa süngünüz var!" dedi ve bağırarak onlara süngü takmalarını emretti. Sonra da "Yere yat, asker!" dedi.

Bölük denileni yaptı ve süngüleri ellerinde yere uzandılar. Bir tümseğin arkasında, elleri süngülerindeydi. Onları gören düşman avcı hattı da hemen yere yattı.

Anzak bölüğü Türkler birden yatınca şaşırmış, bunun arkalarında takviye birliği olduğu anlamına geldiğini düşünmüştü. Öyle ya, yatan asker takviye bekliyor ve saldırıya hazırlanıyor demekti. Şimdi onlar da ne yapacaklarını bilemeden, beklemeye koyulmuşlardı. Mustafa Kemal'in yemini yutmuşlardı.

Mustafa Kemal arkasından 57. Alay'ın ilk bölüğü geldiğinde, "Asker, düşmanın kafasını kaldırmasına izin verme!" diye emretti. Mehmetçik denileni yaptı ve düşman askerini tek tük de olsa sınırlı sayıda mermiyle sindirdi. Anzakları dağ bataryası gelinceye kadar oyaladı.

Topçu yüzbaşı yanına geldiğinde ise "Bak, yüzbaşı," dedi Mustafa Kemal yattığı yerden, gözleri ileride, "261 rakımlı şu tepeyi görüyor musun?" diye sordu. Bu, avcı hattının yere yattığı kısımdı.

"Görüyorum, efendim," dedi yüzbaşı.

"İşte orayı döveceksin," diye emretti Mustafa Kemal.

"Efendim sadece beş parça topumuz var," dedi yüzbaşı.

"Yeter," dedi Mustafa Kemal. Amacı toplarla düşmanı yo-

ketmek değildi, hayır bunun için elinde en az yarım düzine batarya ve onlarca top olması gerekirdi. Onun amacı, düşmanı orada bir süreliğine tutmak ve hiç beklemedikleri anda tepelerine binmekti.

"Anlaşıldı, komutanım," dedi yüzbaşı ve topun başına geçti.

Bu sırada 57. Alay'ın bir taburu daha onlara yetişmişti. Mustafa Kemal onların da 261 rakımlı tepeye sol taraftan yanaşmalarını planlıyordu. Bu şekilde düşman yan ateşine maruz kalacaktı. Bir tabur önden, bir tabur sol taraftan sıkıştıracaktı Anzak askerlerini. Düşmanın bu şekilde Arıburnu'na geri çekilmesinden başka çaresi kalmayacaktı.

Mustafa Kemal tüm planları tamam olunca 57. Alay'ın karşısına geçti ve şu emri verdi:

"Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve komutanlar gelebilir."

18

57. Alay ateşe başladığında saat 10:00'u gösteriyordu. Mehmetçik düşmanın üzerine kayaları parçalayan dalgalar gibi aktı. Her bir dalga bir kayayı yerinden söküp denizin dibine gönderiyordu sanki. Ama kolay değildi tam teçhizatlı, taze kalabalık tugayları devirmek. Birini yere yıksan, on tanesi üzerine üşüşüyordu.

Bir peygamberçiçeğine Mehmetçiğin kanı bulandı, bir gelincik, düşmanın botları altında ezildi, bir papatyanın üzerine bir Ahmet cansız uzandı. Mermiler, pır pır uçan kelebeklerin arasından vızır vızır geçti. 57. Alay'ın kanı fundalıkları kırmızıya boyamaya başlamıştı.

Mustafa Kemal 11:30'da yaverini yanına çağırdı ve "Yaz, evlat," diyerek Üçüncü Kolordu Kumandanlığı başta olmak üzere kendisine en yakın olan 72. ve 73. alaylara hareket etmeleri gereken noktaları bildirdi. 72. Alay Maltepe'ye yaklaşmalı, 73. Alay Kocadere'nin doğusuna gelmeli, sıhhiye bölüğünün tamamı da Kocadere'ye mevzilenmeliydi. Burada çok kan akacaktı. Mustafa Kemal bir düzine değme komutanın baş başa verip, elli ayrı rapor üzerine yapabilecekleri stratejiyi kendisi üç dakikada oluşturuyordu.

19. Tümen Kumandanlığı'na gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu:

"Arıburnu Kuzeyindeki Sırtlardan
25 Nisan 1915/saat: 11:30
1. Düşmanın Kabatepe'nin 2000 m kuzeyinden itibaren, Ağıldere batısındaki sırtlara kadar tahminen 1500-2000 m cepheyi işgal ettiği tahmin ediliyor.
2. Arıburnu sırtlarına saldırıyorum.
3. Avcılarımız, Arıburnu sırtlarına en yakın sırtlara kadar ilerlemiştir.
4. Hücumun ortak yapılması için ilerlemeniz gereklidir."

Mustafa Kemal'in düşmanı ilk gördüğü anda kafasında beliren stratejisi bir saatin çarkları gibi tıkır tıkır işlemeye başlamıştı.

Herkes düşmanın çokluğuna bakarken o dünyanın tüm askerlerinin de gelse çıkarma yapacakları köprübaşından geçmek zorunda olduğunu daha düşmanı ilk defa gördüğünde anlamıştı. Korkmak, şaşırmak ya da dertlenmek boşunaydı. Yapılacak şey ona göre çok basitti. Her ne pahasına olursa olsun düşmanı çıktığı noktada, yani Arıburnu'nda tutmak ve yüksek mevkilere ilerlemesine engel olmaktı. Bunun için de kati suretle sıkıştırılmalı, üzerine gidilmeli, elde avuçta artık ne varsa o düşmanı orada tutmalıydı.

Doğruydu, düşman fazlaydı, orantısızdı, teknik açıdan çok üstündü. Ama öte yandan bu arazi onlar için tam bir muammaydı, engebelikti, pek çok dere tarafından kesiliyor, birdenbire insanın önünde yarlar yükseliyor, kayalıklar ortaya çıkıyordu. Mustafa Kemal ise araziyi biliyordu.

Ama onun asıl avantajı arazi değildi; Türk askerinin azmi ve inancıydı. General Hamilton'ın hayatının hatasını yaparak, "kaçıp giderler, akşama ortadan kaybolurlar" dediği asker, kendisinden on kat, yirmi kat daha güçlü orduyu dimdik göğüslüyor, ona ölümüne de olsa geçit vermiyordu.

57. Alay'ın savaşı başlamıştı.

19

Anzak Alayı ellerindeki silahlarla ardı arkası kesilmez şekilde ateş yağdırıyordu. Lee-Enfield'leri son modeldi ve Türklerin ellerindeki mavzerlerin aksine her birinin 10 mermilik şarjörü bulunuyordu. Düşman askerinin manevra kayışları da yedek şarjörlerle dolu olduğundan cephane sıkıntıları söz konusu değildi. Her bir Anzak askeri habire tetiğe basıyor, sürekli şarjör yeniliyordu.

Çektikleri her bir tetik babasız kalacak bir bebek, dul kalacak bir gelin, hayatının geri kalanını ağlayarak geçirecek ana ve baba demekti. Sadece bir dakika içinde bu mermilerden binlerce atıldı. Analarının gözlerinden sakındıkları Ahmetler, Mehmetler, Aliler, nişanlı kızların daha ellerinin bile değmediği Mustafalar, Hasanlar, Yusuflar, çocukların bir daha "Baba" diye seslenemeyecekleri Hakanlar, Ömerler, Osmanlar ve belki de hiç kimsenin bir daha hatırlamayacağı, adını bile anmayacağı, yüzlerini unutacakları İbrahimler, Musalar, Abdullahlar koca çınarlar gibi birer birer yere yığılıyorlardı. Şehitler üst üste birikiyor, yaralıların inleyişleri göğü titretiyordu.

"Sen bize mezarlık olarak mı doğdun ey Gelibolu!" diye bağırdı Karasulu İsmail uzandığı siperden. Şimdiye kadar sadece onun tanıdığı, son birkaç haftada kardeşi yerine koyduğu onlarca arkadaşı gözlerinin önünde can vermişti. Göz-

leri öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Ağlıyordu. Ağlıyordu ama korktuğu için değil. Hıncından ağlıyordu. Öfkesinden ağlıyordu. Kardeşi bildiği asker arkadaşlarının bu kadar hunharca ve bu kadar kolayca öldürülmelerine ağlıyordu.

Düşman adeta çöldeki bir kum fırtınası gibi üzerlerine geliyordu. Karasulu İsmail'in elindeki mavzerde beş mermi vardı. Yedeğinde şarjörü de yoktu. Pek çok Mehmetçik'e yedek şarjör bile verilememişti ki. "Haydi aslanlarım, göreyim sizi!" demişti Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey. "Acele edin ama boşa mermi sıkmayın!"

"Sen bizi utandırma Ya Rabbim!" diyerek ilk mermiyi şişman iri yarı bir askere sıktı Karasulu İsmail. Adam çığlık atarak olduğu yere yıkıldı. İsmail, ikinci mermiyi uzun, çam yarması bir askere attı, onu da yere yıktı. Üçüncü mermi boşa gitti. Dördüncü mermiyle bir düşman askerini bacağından yaralayıp etkisiz hale getirdi. Beşince mermiyi de sol taraftan kendilerine iyice yaklaşan bir düşman askerine sıktı. Adamı tam alnından yere serdi.

Ve işte hepsi bu kadardı. Mermisi bitmişti.

Kayışından süngüsünü çekti ve düşmanın üzerine atladı. Bir tanesinin gırtlağını kesti, bir diğerinin kolunu silah tutamaz hale getirdi. Süngüyü bir defa daha kaldıracaktı ki, kafasında sinek ısırığı gibi bir şey hissetti ve yere yığıldı. O artık Şehit İsmail'di. Kolundan avcuna doğru akan kan, elinin içindeki kınanın üzerinde gezindi ve yere damladı. Nişanlanalı üç hafta olmuştu.

Siperlerden ateş eden Ezineli Halil tetiği her çekişinde bir Anzaklıyı yere seriyordu. Bir ara tetiği çekti ama silah ateş etmedi. Yanındaki arkadaşına döndü, "Çorumlu bak hele," dedi, "Benim tüfek bozuldu herhalde. Ateş ediyorum, ediyorum ama bir türlü olmuyor!"

Çorumlu başını yanına çevirdiğinde, Halil'in tüfeği tutan sağ elinin kanlar içinde olduğunu gördü. "Yahu Ezineli, senin şehadet parmağın gitmiş!" deyiverdi.

Halil eline baktığında tetiği çekecek şehadet parmağının koptuğunu gördü. Gerçi elinde bir ara böcek ısırığı gibi bir şey hissetmişti ama parmağının koptuğu aklının ucundan bile geçmemişti. Mehmetçik işte böylesine bir şevkle cenk ediyordu.

Bunlar yetmezmiş gibi şimdi bir de Vickers makinelisini korunaklı bir yamaca kuran bir çift düşman askeri patiska yırtar gibi bir sesle Türkleri takır takır tarıyordu. Dakikada 500 mermi atabilen bu silah Türklerin kısa sürede çok fazla şehit vermelerine neden oluyordu.

Bulunduğu noktadan bunu farkeden Mustafa Kemal emir subayına dönerek, "Bana Hacı Hasan'ı bulun!" dedi.

Birkaç dakika içinde henüz 19'unda, kumral, uzun boylu, keskin bakışlı bir delikanlı omzunda silahıyla çıkageldi.

"Emrinizdeyim, komutanım!" dedi Mustafa Kemal'e. İstanbullu bir kadı'nın oğlu olan bu delikanlı genç yaşta hacca da gitmişti ve herkes ona "Hacı Hasan" derdi. Arapça, Farsça ve Rumca'yı anadili gibi konuşabilirdi. Bilgili, görgülü bir ailedendi. Fazla konuşmaz ama denileni harfi harfine yapardı. Onun en büyük özelliği ise müthiş bir nişancı olmasıydı. Mustafa Kemal onu Bigalı'da yaptırdığı talimlerde keşfetmiş, oğlanın şimdiye kadar herkesten çok daha iyi nişan alabildiğini görmüş ve onu elinde yarım düzine kadar olan keskin nişancılar mangasına almıştı.

"Hasan," dedi Mustafa Kemal, "Şu karşıki tepede bir Vickers var, askerin canına okuyor. Onu etkisiz hale getirmedikçe düşmanı durduramayız. Onu vurabilir misin?"

Hacı Hasan yarbayın gösterdiği yere baktı, sonra da etrafına bakındı. Bir yer arıyor gibiydi. "Şu güneybatıdaki sırttan Allah'ın izniyle vururum, komutanım," dedi bulduğu yeri işaret ederek.

"Allah yardımcın olsun, evlat," dedi Mustafa Kemal.

Hacı Hasan hemen yata kalka güneybatı sırtına gitti. Bir fundalığın dibine boylu boyunca uzandı. Silahının tripodunu

açtı, tüfeği sabitledi ve gözünü dürbüne dikti. Elindeki Alman işi, keskin nişancı modeli bir G98'di. Tam bir keskin nişancı silahıydı ve 57. Alay'da bunlardan sadece bir tane vardı. Mustafa Kemal, Hasan'a bu silahı verdiğinde ona gözü gibi bakmasını tembihlemişti.

Mustafa Kemal, Hasan'ın ardından üç kişilik bir mangaya da düşmanın makineli tüfeğine sokulabildikleri kadar sokulmalarını, nişancı etkisiz hale gelir gelmez siperlerin üzerine atılmalarını emretti. Manganın onbaşısı İnebolulu Tahir, "Emredersiniz, komutanım!" dedi ve mangasıyla birlikte sürüne sürüne o tarafa doğru yöneldi.

Hacı Hasan tüfeğinin dürbününden Vickers taramalısının başındaki üç askeri zar zor seçebiliyordu. Adamlar bir sinek kadar küçük görünüyordu. Üstelik kendilerine kum torbalarından öyle yüksek ve sağlam bir siper kurmuşlardı ki, değil vücutları, kafaları bile doğru dürüst görünmüyordu. Hasan bir ara makineli tüfeği kullanan askerin kafasını belli belirsiz gördü. Kafa bir çıkıyor, bir iniyordu, ama bu anlık bir hareketti.

Hacı Hasan rüzgârın yönünü ve hedefe olan uzaklığını kısacık bir sürede hesap etmeye çalışırken ikinci bir şansı olmadığını çok iyi biliyordu. Eğer hedefini ıskalarsa makineli tüfeğin başındakiler hemen eğilecekler ve bir daha da saçlarının kılını bile göstermeyeceklerdi. Bir keskin nişancının en büyük kozu sürpriz etkisiydi. Bu ortadan kalktığında hedef kendini kaybederdi. Tek bir şansı, tek bir atış hakkı vardı Hacı Hasan'ın.

İşin enteresanı Anzak askerinin kafasındaki siperli şapka, işleri daha da karmaşık hale getiriyordu. Şapka aslında askerin yerini belli ettiği için onu hedef haline getiriyordu, ama şapkaya ateş etmek riskliydi. Çünkü şapkanın üst kısmında boşluk vardı. Hedef, biraz daha aşağıya doğru olmalıydı. Ama o zaman da merminin kum torbalarına isabet etme riski artıyordu.

Makineli, Türk cephesindeki askerleri yere yığmaya devam ediyordu.

Hacı Hasan, nefesini tuttu. Adamın şapkası göründü, kayboldu. Bir ara alnı görünür gibi oldu ama kayboldu. Vakit daralıyordu. Her saniye yüzlerce Türk'ü cansız veya yaralı yere yıkıyordu.

Makinelinin arkasındaki askerin kafası gözüktü, kayboldu, gözüktü kayboldu...

"Utandırma Ya Rabbim!" dedi Hacı Hasan ve tetiği çekti.

Anzaklıların makineli tüfeği sustu. Hacı Hasan hedefi tam on ikiden vurmuştu. Adamı sol kulağının üstüyle şapka arasındaki bir santimlik noktadan şişlemişti. İyi bir keskin nişancı bir G98 ile eğer hava ve çevre şartları lehineyse 800 metreden hedefini tutturabilirdi. Hacı Hasan'ın attığı mesafe ise 900 metreden fazlaydı. Hacı Hasan görevini başarıyla yapmıştı.

Makineli susar susmaz Tahir Onbaşı saklandığı yerden hızla tüfeğin üzerine doğru koştu. İkinci bir Anzak onun başına geçmeden zapt etmeliydi silahı. Ama onbaşının korktuğu oldu ve tam siperlerin üzerine düşmek üzereyken bir düşman askeri tekrar silahın başına geçip taramalının tetiğini çekti. Makineli, tekrar takır takır ateş etmeye başladı.

Fakat onbaşı yılmadı. Sürekli ateş edildiğinden, Vickers'ın neredeyse kızarmış namlusuna sımsıkı yapıştı ve onu Türk askerlerinin olmadığı ters tarafa doğru itti. Namluya dokunduğunda sıcak metal elini öyle yakmıştı ki, avcunun içi metale yapıştı. Ama Tahir Onbaşı namluyu bırakmak şöyle dursun, silahı sıktıkça sıkıyordu. Diğer eliyle Anzak askerinin suratına balyoz gibi bir yumruk geçirip onu yere yıktı. Mustafa Kemal'in gönderdiği Türk mangasının diğer iki askeri de hemen çuvalların arkasına atladılar. Kısa bir boğuşmanın ardından makineli artık Türklerin elindeydi.

Tahir Onbaşı tüfeği döndürebildiği kadar döndürdü ve elinin yarasına aldırış etmeden, kanlar içinde tetiğe bastı. Az

önce Türkleri bir orak gibi biçen silah şimdi Anzakları onar yirmişer patır patır yere seriyordu. Bu, Türk alayını az da olsa rahatlattı. Türk askerleri bu fırsatı çok iyi değerlendirerek "Allah! Allah! Allah!" diyerek hızlı bir saldırıya geçtiler ve düşmanın tam üzerine bindiler.

Antepli Arif, tüfeğinin dipçiğini düşman askerinin tam suratına geçirdi ve adamı kanlar içinde yere yıktı. Bir başkasına dirseğiyle vurarak herifin burnunu kırdı. Bir üçüncüsünü ayak tabanıyla yere yıktı ve tüfeğiyle adamın gırtlağına çöktü.

Sakaryalı Salih elindeki süngüyle beş askeri saniyeler içinde kana boğdu.

Bursalı Emin yerden aldığı koca bir taşı karşısına çıkan üç askerin ardı ardına suratlarına geçirdi ve adamların yüzlerini tanınmaz hale getirdi.

Gırtlak gırtlağa, göğüs göğüse, kana kan, dişe diş bir kavgadır başladı. Kan gövdeyi götürüyordu. Türkler çok kısa sürede önlerindeki bir dizi askeri yerlere serdiler. Birdenbire neye uğradıklarını şaşıran Anzaklar tam anlamıyla bocaladılar.

Ayakta kalanlar Türklerdi.

Ne var ki bu uzun sürmedi. HMS Prince of Wales'in taretlerinden çıkan 305'lik koca bir top az önce kahramanca savaşan Mehmetçiğin üzerinde patladı. Toz, toprak ve kaya parçaları havaya uçtu.

Öylesine dehşet bir bombardımandı ki insan boyundaki mermilerden biri askerleri toprağa gömüyor, bir diğer mermi onları topraktan çıkartıyordu. Bu devasa mermilerin ıslıkları metrelerce öteden duyuluyordu. Düşmanlarını üçer beşer yıkan Arifler, Salihler, Tahirler, Eminler ve daha nicelerinin şehit bedenleri vatan toprağına karıştı.

Alan temizlenince yeni bir sıra taze Anzak askeri tekrar ilerlemeye başladı.

Ama Mehmetçik yine yılmadı.

Aksine, asker artık iyice bilenmişti, hınçlanmıştı, öfkelenmişti. Anzakların üzerine tekrar tekrar her biri birer kaplan gibi, birer aslan gibi atılıyordu.

Böyle böyle kim bilir kaç çarpışma, kaç çatışma oldu bilinmez ama çok geçmeden Anzak askeri artık eskisi gibi istekli ileri atılamaz oldu. Ürkekleşmişti Anzak askeri. Düşmanın hevesi kursağında kalmış, cesareti kırılmıştı. Karşılarındaki güç onların hiç beklemedikleri, hiç tahmin etmedikleri bir şevk ve azimle üzerlerine saldırıyordu. İşte bu onların ellerindeki tüm silahları, tüm cephaneyi anlamsızlaştırıyordu. Bu nasıl bir inanç, nasıl bir azimdi ki karşılarındaki Mehmetçik ölümün kucağına kucağına atılıyordu! İngiliz Ordusu böyle bir şeyi ne görmüş, ne duymuştu!

Fakat General Hamilton'da asker çoktu. Bunun için ne de olsa 200 gemi asker taşımıştı. Eğer Türkler onun kıyıya çıkardığı askerleri geri püskürtüyorsa o da çok daha fazla yerden, çok daha fazlasını gönderecekti.

20

Çok geçmeden Mustafa Kemal'in eline düşmanın şimdi de az ötedeki diğer noktalara çıkarma yaptığı haberi geldi. 9. Tümen tüm gücünü Seddülbahir için harcadığı için buraya savunma hattı gönderemezdi.

Mustafa Kemal tümeninin 72. ve 77. alaylarını derhal bu bölgelere sevk etti, merkez karargâha mektuplar yazdı, raporlar iletti, raporlar aldı.

Bu sırada yanına 77. Alay'ın I. Tabur Kumandanı Binbaşı Mehmet Emin Efendi geldi. Önceden tanışıyordu Emin Efendi'yle Mustafa Kemal.

Binbaşı, "Efendim," dedi Mustafa Kemal'i selamladıktan sonra, "Efendim, yüksek huzurunuza çıkmaya utanıyorum," dedi.

"Sıkılma, konuş, binbaşı," dedi Mustafa Kemal.

"Efendim, ne yazık ki bütün alayımız çil yavrusu gibi dağıldı. Alay kumandanını da bulamadım. Sizin Kocadere'ye gelmekte olduğunuzu duyunca hemen gelip size haber vermek istedim."

Mustafa Kemal elleri arkasında önce yere baktı ve bir iç çekti. Hepsi o kadar. Sonra Mehmet Efendi'ye dönerek, "Binbaşı, belindeki silahı kullanmasını biliyor musun?" dedi. Binbaşının belindeki tabancayı gösteriyordu. Tüm subay kademesinde, erlerde olmayan bu tabancalardan bulunurdu.

Binbaşı önce şaşırdı, ne diyeceğini bilemedi. Ama Mustafa Kemal cevap bekliyordu.

"Elbette biliyorum, efendim," dedi Binbaşı.

"Hatırlarsanız, Derne'de İtalyanlarla savaşırken de böyle pek çok Arap aynı bugünkü gibi kaçmışlardı. Şimdi ah vah zamanı değil. Bize düşen kaçanlara lanet etmek değil, onları toplamak ve tekrar savaşa döndürmektir. Bu adamların hayatları bizim cephanede kahramanca savaşan askerimizden daha mı kıymetlidir ki onlar sadece askerimizin canını hiçe saymıyorlar, aynı zamanda vatan toprağını da tehlikeye atıyorlar!"

Mustafa Kemal sonra yüzünü cepheye döndürdü ve binbaşıya son emrini verdi: "Yine aynı şey olursa, o belindeki tabancayı kullan ve kaçanları vur!"

"Emredersiniz, efendim!" dedi binbaşı ve oradan ayrıldı.

Çok geçmeden Mustafa Kemal'in emri işe yarayacak ve dağılan tüm askerler tekrar emir altına alınacak, orduda düzen yeniden tesis edilecekti.

Öğleden sonra Mustafa Kemal çadırında subaylarından çatışmalarla ilgili bilgiler alıyor, emirler veriyordu. Bir ara iki Türk askeri içeriye bir Anzak esiri getirdiler. Adam perişan haldeydi, gözleri ağlamaktan kıpkırmızı olmuştu. Bacağından üniformasına kan sızıyordu. Üniforması, elleri ve yüzü toz topraktan kapkara olmuştu. Adamın gözyaşları yanaklarındaki kirin üzerinden ince ince hatlar çizerek çenesine doğru akıyordu. Elleri tir tir titriyordu, adamda sanki sıtma nöbeti geçiriyormuş gibi bir hal vardı. Korkudan olsa gerek altına da kaçırmıştı ve pantolonu sırılsıklamdı.

"Nesi var bunun?" diye sordu Mustafa Kemal.

Askerlerden biri, "Biz de anlamadık, efendim," diye yanıtladı. "Onu yakaladığımızdan beri böyle ağlayıp duruyor."

Mustafa Kemal, önce adamı bir sandalyeye oturttu. Ona kendi sigara tabakasından bir sigara yaktı uzattı. Adam şaşkınlık içinde sigaradan derin bir nefes çekti.

Mustafa Kemal sonra alay baştabibine adamın bacağına bakmasını ve tedavi etmesini istedi. Bu sırada merkezi karargâhtan derhal bir çevirmen bulunup getirilmesini de emretti.

Baştabip esirin korku dolu bakışları altında adamın yarasına baktı. Pek önemli bir şey değildi. Yarayı temizledi, pansuman yaptı ve güzelce sardı. Sonra Mustafa Kemal, "Buna çorba verin," dedi.

Esir, önüne bir tas çorba geldiğinde önce çorbaya öcü görmüş gibi uzun uzun baktı. İçip içmemekte tereddüt ediyordu. Sonra askerlerden biri onun ne düşündüğünü anlamış olacaktı ki, çorbadan bir kaşık aldı ve onu tekrar esire uzattı.

Esir çorbayı hızlı hızlı içti, rahatladı. Hayır, çorba zehirli değildi.

Çevirmen geldiğinde esir her şeyi anlattı. İngilizler, Avustralya'dan taşıdıkları bu askerlere yol boyunca, önce Mısır'da, sonra da Limni'de müthiş bir Türk aleyhtarı propaganda yapmışlar, broşürler dağıtmışlardı. Onlara Türklerin barbar ve vahşi, hatta yamyam bir millet olduklarını söylemişler, Türklere hiçbir şekilde, ne olursa olsun, esir düşmemeleri, bunun için gerekirse ölmelerini tembihlemişler, Türklerin esirlere akla hayale gelmez işkenceler yaptıklarını, hatta onların esirleri diri diri yakıp pişirdiklerini ve etlerini yediklerini dahi anlatmışlardı.

Haftalarca böylesi bir propaganda ile beyni yıkanan asker işte Türklerin eline düşünce korkudan başına gelecekleri beklemeye koyulmuştu.

Ama şimdi onun yarasını tedavi eden, karnını doyuran bu insanları gördükçe Avustralyalı, tüm anlatılanların birer yalan olduğunu farkediyordu.

Mustafa Kemal esirin anlattıklarına güldü geçti. Ve ona İngilizlerin Arıburnu'na kaç birlik getirdiğini sordu.

Avustralyalı ise büyük bir minnet borcuyla her şeyi detayıyla anlattı. İngilizler ilk etapta Arıburnu'na beş tugay ayırmışlar, bugün karaya üç tugay çıkarabilmişler, bunlardan da

ikisi Türk askerlerce ya öldürülmüş ya da geri püskürtülmüştü.

Beş tugay 25-30 bin asker ederdi. Üç tugay demek en iyi tahminle 20 bin kişiydi. Demek ki Mustafa Kemal'in karşısında henüz 5 bin civarında düşman askeri vardı.

Mustafa Kemal, düşmanın sayısı ve pozisyonu hakkında detaylı bilgiye sahip olur olmaz elindeki az sayıda askerle hemen bir sürpriz hücum emri verdi.

Tepelerinde birden bire Mehmetçik'i bulan düşman askeri hazırlıksız yakalandı. Ellerindeki topu tüfeği de Türklere kaptırdı.

Düşman geceye doğru sahile sürülmüş ve sandallarla kaçmaya sürüklenmişti.

Conkbayırı sırtlarında yaşanan göğüs göğüse çarpışmanın ardından 57. Alay'ın neredeyse tamamı şehit olmuştu. Ama düşman başarıyla bozguna uğratılmış ve geri püskürtülmüştü.

İşgal Kuvvetleri büyük bir şok yaşıyordu.

Dünya, Mustafa Kemal'le tanışma şerefine nail olmuştu!

21

Saatler gece yarısını gösterdiğinde İtilaf Devletleri Gelibolu donanması Kurmay Başkanı General Braithwaite HMS Queen Elizabeth zırhlısının kumanda kamarasının önüne geldiğinde önce kapıyı tıklayıp tıklamamakta tereddüt etti. Zira içeride mışıl mışıl uyuyan zat General Hamilton'dı.

Ama Braithwaite'ın başka çaresi yoktu. Kapıyı tıkladı ve içeri girdi.

Hamilton hâlâ uyuyordu. Braithwaite generalin omzunu silkeledi ve "Sir Hamilton, efendim, Sir Hamilton," diye arka arkaya tekrarladı. Hamilton homurdana homurdana gözlerini açtı, Braithwaite'e kızgın bir bakış attı.

Braithwaite yutkundu ve "Efendim," dedi titrek bir sesle. "Haberler fena! Bir ölüm kalım meselesi, hemen kalkmanız gerekiyor!"

General Hamilton isteksizce kalktı, pijamalarının üstüne ipek robdöşambrını geçirdi, timsah derisi terliklerini giydi ve gönülsüz bir şekilde amiralin yemek salonuna geçti. Tüm yönetim kadrosu masanın başına toplanmıştı.

"Ne oldu, beyler?" dedi Hamilton şaşkın ve uykulu gözlerle. "Nedir gecenin bu saatinde telaşınız?"

Kabatepe çıkarmasından sorumlu General Birdwood'un başyardımcısı bunu söylemenin kolay bir yolu olmadığını

bildiği için doğrudan söz aldı ve "Efendim, bir an önce geri çekilmek zorundayız!" dedi. Hamilton'ın önüne pimi çekilmiş bir bomba atsa daha iyiydi.

Hamilton bu talebi duyduğunda beyninden vurulmuşa döndü.

"Nasıl yani?!" diye sordu komuta kademesine bağırarak. "Londra'ya geri dönüp, dünyanın en iyi donanmasıyla, yeryüzünün en pahalı ordularıyla biz, ellerinde müzelik mavzerlerle, mermisiz, cephanesiz savaşan bir avuç Türk'e yenildik mi diyeceğiz?!"

Adamları başlarını önlerine eğdi. Hepsi de bu çekilmeyi onaylıyor gibiydi.

Hamilton elleri arkasında odada bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı. Ne yapacağını bilemiyordu. Olacak iş değildi.

O sırada Amiral Keyes elinde bir mesajla içeri girdi ve derhal Hamilton'ın yanına gidip notu verdi.

Hamilton notu okudu ve yüzündeki umutsuzluk ifadesi yerini gülümsemeye bıraktı. Başını kaldırıp odadakilere keyifle, "Tanrı bizimle, dostlarım," dedi.

Elindeki notta İtilaf Devletlerine ait AE2 numaralı denizaltının boğazı geçtiği ve Marmara'ya ulaştığı yazıyordu. "Bu bir işaret," diye devam etti Hamilton. "Bu savaşı er ya da geç kazanacağız!"

Sonra Braithwaite'e döndü ve, "Şimdi git Birdwood'a söyle. İşin zorunu atlattılar. Artık tek yapmaları gereken o lanet olası köprübaşını tutmak ve siper kazmak. Evet, ona aynen böyle de: Kazmak, kazmak ve kazmak!"

Anzak birlikleri binlerce askeriyle beraber emre uydu ve kazmaya başladı. Kazdılar, kazdılar, kazdılar.

Mustafa Kemal elindeki birkaç alayla, beş tugay askeri, yaklaşık yirmi bin kişiyi Arıburnu sahiline daha ilk günden adeta çivilemişti. Onun 25 Nisan'da oraya kafeslediği düşman ordusu sekiz ay boyunca oradan bir daha çıkamayacaktı.

Artık savaşın ikinci aşaması başlıyordu.

Aylarca sürecek siper savaşları.

22

5 Ağustos sabahı Taşköprülü Hamza Çavuş, Anafartarlar'a birkaç yüz metre uzaklıktaki siperinde sırtını toprağa dayamış, bacaklarını bükmüş, üzerindeki dizleri yırtılmış pantolonuna siper çuvallarından kopardığı bir bezle yama dikmeye çalışıyordu. Yırtık pantolondan dışarı çıkan dizleri yara bere içindeydi. Tepesindeki motor sesini işittiğinde, kafasını yukarı kaldırdı ve yine o uçağı gördü.

"Geldi yine başımızın belası!" dedi hemen karşısında oturan Kütahyalı Kadir, uçağa bir bakış fırlatarak. İri yarıydı; şişman değil ama cüsseliydi. O da dizlerini karnına çekmiş, dizinin üzerindeki kâğıtta mektup yazmaya çalışıyordu. Tabii sivrisinekler fırsat verirse! Eliyle ensesine bir şaplak attı. Bir tanesinin daha icabına bakmıştı. Her yer vızır vızır sivrisinek kaynıyordu.

"Sivriler yetmezmiş gibi şimdi bir de bu makineli sivrisinekler çıktı!" dedi Kütahyalı.

Kuyruğunda İngiliz bayrağı bulunan uçağın ön tarafında üst üste iki büyük kanadı, arka tarafında tek küçük kanadı göze çarpıyor, öndeki iki kanadın arasında iki kişinin pilot gözlüklü ve kasklı kelleleri görünüyordu. Uçağın önündeki pervanenin gürültüsü üstünden geçtiği siperler boyunca bütün bakışların kendine dönmesine neden oluyordu.

Uçağın son bir haftadır bilmem kaçıncı geçişiydi. Askerler bunu ilk gördüklerinde herkes siper almış, kimisi çuvalların altına, kimisi siperindeki bir tünele saklanmış, hiçbir yer bulamayanlar da siperlerin dibine yatmışlardı. Ama uçak hiçbir şey yapmadan gökyüzünde iki tur atmış ve geldiği gibi kaybolmuştu. Ertesi gün yine göründüğünde bu sefer askerler daha az telaşlandılar. Uçak sonraki günlerde de hatta bazen günde iki kere görünmeye başladığında çoğu umursamaz olmuştu.

"Bunun derdi ne, Hamza Çavuş?" dedi o mangadaki erlerden Konyalı İzzettin. Yere çökmüş, bir ayağını önüne çekmiş, bulduğu bir urganla kaput çullarını ayağının etrafına bağlamaya çalışıyordu. İnce uzun, zayıfçaydı.

"Seni eve götürecekmiş," dedi Kütahyalı Kadir gülerek. Hamza Çavuş'un bir şey demesine fırsat vermemişti. Manganın en küçüğü olan 16 yaşındaki İzzettin'e takılmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdı.

"Bu Alman uçağı değil ki," dedi İzzettin. "Baksana kuyruğuna, İngiliz bayrağı var."

"Yahu sanki Alman uçağı olsa götürecek!" diyerek güldü Kütahyalı. "Hay Allah iyiliğini versin."

"Bence o bir savaş uçağı," dedi az ötede iki çuvalın üzerine çıkmış gözleri dürbündeki Gözcü Ömer. Kulakları arkadaşlarında ama gözleri sürekli karşı cephedeydi. Bir an bile gözlerini dürbünden ayırmazdı. Siper boyunca belirli aralıklarla dizilmiş onlarca gözcüden sadece birisiydi.

İzzet, "Savaş uçağı olamaz," dedi.

"Niyeymiş o?" diye karşı çıktı Kadir.

"Niye olacak, bombası yok, görmedin mi?"

"Ne biliyon, belki adam taramalıyla ateş eder oturduğu yerden?"

"Orasını bilmem," dedi İzzet, "Ama ben öyle bir şey görmedim. Olsa görülürdü herhalde."

O ana kadar hiçbir şey söylemeyen Taşköprülü Hamza Çavuş, "Bir keşif uçağı," dedi başını yamamaya çalıştığı dizinden kaldırmadan. "Bir Farman MF-11."

Ömer hariç mangadaki diğer herkes şaşkınlıkla birbirine baktı. Onun gözü dürbündeydi.

"Farm-ney?" diye sordu İzzet.

"Farman MF-11. Fransız malı. 1914 yapımı," diye cevapladı Hamza Çavuş.

Kadir, "Hamza Çavuş sen bunları nereden biliyon?" diye sordu. Diğerlerinin de aklından aynı soru geçiyordu.

"Biliyorum işte," diye kestirip attı Hamza Çavuş.

"Bir bitmedi keşifleri bilmem neleri!" diye yakındı Kütahyalı Kadir. Bacaklarının altından geçen bir fareyi ayağının tersiyle uzaklaştırmaya çalışıyordu. "Bir kurtulamadık şu fare ininden!"

Siperlerde her yer fare doluydu. Adım başı bir fare ya adamın ayağına dolanıyordu ya da uyurken askerlerin tepelerinde geziniyordu. Bunlarla başa çıkmak imkânsızdı. Siperleri kazarken bunlardan küreğe bazen onar yirmişer birden takılırdı. Askerin çoğu farelere alışmıştı. Ama en kötüsü de siperlerin duvarlarından sarkan düşman cesetlerinin kollarıyla, bacaklarıyla ve de artık çürümeye yüz tutmuş bedenleriyle birlikte uyumaktı. Her hafta binlerce şehit ve düşman ölüsü yaşanan, hepi topu birkaç bin metrekarelik Gelibolu cephelerinde toprak ve asker birbirine yoğrulmuştu.

İzzet, "Bana niye itiyorsun Kadir Abi!" diye çıkıştı. Hemen ayağa kalkıp yanındaki tüfeğin dipçiğiyle fareyi uzaklaştırmaya çalıştı.

"Niye, sen sevmiyordun mu fareleri?" diye güldü Kadir. Sevmek bir yana, aklı çıkardı İzzet'in farelerden. Sırf onun damarına basmak için yapıyordu Kadir. "Ah şimdi bizim köydeki Tekir olacaktı, bak nasıl bunun canına okuyordu," diye keyifle ekledi.

Fare uzaklaşınca İzzet yeniden yerine oturdu. "Hamza Çavuş, düşman siperinde de bu kadar çok fare var mıdır?" diye sordu.

Kadir bu fırsatı kaçırır mı, "Hiç olur mu öyle şey, İzzet,"

dedi, "Onların siperleri kraliyet siperi, sen bilmiyor musun? Onların bastığı topraklarda fare olmaz!" Bir taraftan gülmemek için kendini zor tutuyordu.

İzzet yine bozuldu. Onun öbür tarafında elinde tespihi sürekli zikir çeken Hacı İbrahim de homurdandı Kütahyalı'nın patavatsızlığına. Bir "Fesupanallah!" çekti. Ya tespih çeker ya da göğsünden eksik etmediği Kur'an'ını çıkarır ve kendi kendine okurdu. Eğer üstlerinin ona emrettiği bir işi yoksa, topraktan teyemmüm eder, iki karış toprağın üzerinde namaza dururdu.

Hamza Çavuş, Kütahyalı'ya sert bir bakış attı, "Uğraşma çocukla!" dedi ve önüne döndü.

Kadir bu sefer, "Orada da fare vardır tabii İzzet, olmaz mı. Orası da aynı toprak, burası da aynı toprak," dedi.

"Ne bileyim ya," diye karşılık verdi İzzet hüzünle. "Onların her şeyleri bizden farklı. "Garip şapkaları var, hepsinin güzel üniformaları var, ayaklarında sapasağlam botları var."

Kadir ve diğerleri bu lafı duyunca boğazları düğümlendi. İzzet'in perişan ayaklarına baktılar.

"Hem o şapkaların neden bir tarafları kalkık onu hiç anlamadım," diye devam etti İzzet.

"He valla," dedi Kadir, "İşte bak onda haklısın. Ben de onu anlamadım gitti."

"Akubra fötr şapka," diye açıkladı Hamza Çavuş yine başını kaldırmadan. Dizine yama dikmeye devam ediyordu. "Tüfeklerini omuzlarına götürürken takılıp düşmesin diye sol tarafı kıvrık olur."

"Niye o zaman öyle her tarafı siperli şapka takıyorlar, hiç takmayıversinler, olmaz mı?" diye sordu İzzet.

"Sıcak yerden geliyorlar," dedi Hamza Çavuş. "Üniformaları da ona göre tasarlanmış. Başlarına güneş geçmemesi için."

"Vay arkadaş! Adamlar onu bile düşünmüş ha!" dedi İzzet şaşarak. "Bir keresinde yemek yiyen bir grup gördüm.

Adamlarda börek, çörek, et, aklına ne gelirse tıka basa dolduruyorlardı midelerini. Demek ondan sürekli su içiyorlar!"

"Sürekli su mu içiyorlar?!" diye sordu Kadir şaşırarak.

"Hee, sürekli su içiyorlar, küçük küçük mataraları var, gümüş, sürekli ondan yudumluyorlar."

Kadir bastı kahkahayı. "Hay Allah iyiliğini versin, o su değil o'lum!" dedi. Diğerleri de gülüştüler.

"Yahu sen böyle deyince karnım acıktı," diyerek ceplerini aradı Kadir. Göğsünün içine sakladığı bir mendilin içinden pestil çıkardı. Diğer askerler arasında bölüştürdü, bir ısırık da kendisine kaldı. Ağzına atıp çiğnemeye başladı. Yiyecek hiçbir şey yoktu. Siperlerde geçen aylar zaten az olan tüm erzakı tüketmişti. Oysa Anzak Koyu'daki İngiliz birliklerinde öyle çok erzak vardı ki; konserveler, bisküviler ve çöreklerle dolu sandıklardan sahilde adım atacak yer kalmamıştı.

Gözcü Ömer'in dibinde duran Yozgatlı Yusuf yine iki büklüm oldu, "Ah, karnım ağrıyor!" diye inlemeye başladı. Kütahyalı Kadir ve Hamza Çavuş göz göze geldiler.

"Şu Allah'ın belası dizanteri!" dedi Kadir. Ağustos'un ortasında düşman cesedi, dışkı ve sivrisinek demek salgın demekti ve şimdi bu hastalıklar neredeyse düşman mermisinden daha fazla can almaya başlamışlardı. Yusuf da cephedeki pek çok asker gibi günlerdir inim inim inliyordu karın sancısından.

İzzet ayağına bağlamaya çalıştığı çulları bir türlü doğru dürüst tutturamıyordu. Ayağa kalkıp da adım atar atmaz çıkıyordu ayağından kaput bezleri. Sinirlendi. "Ulan onlardaki botlar bende olacak var ya!" dedi.

"Şu ötedeki cenazelerinden gidip kapsana bir çift," dedi Kadir yine hınzırlıkla. Cephenin gerisinde bıraktıkları Anzak cesetlerinden bahsediyordu. Aylarca süren siper savaşlarında her iki taraf da o kadar çok kayıp veriyordu ki bir ara komutanlar üst üste yığılan ceset dağlarını gömmek için ateşkes dahi ilan etmişler, kimse birbirine silah sıkmadan herkes kendi askerini gömmüştü.

Ama şimdi o günler de geride kalmıştı. Savaş uzadıkça sinirler gerilmiş, sinirler gerildikçe de her iki taraf da artık birbirine iyice kılıç biler olmuştu. Hele hızını alamayan radikal bir İtilaf Devletleri komutanının, esir düşen bir Türk birliğini diri diri yaktığı söylentisinin yayılmasından sonra kimse bir daha ateşkesin lafını ağzına almamıştı.

"Tōbe bismillah!" dedi İzzet. "Ben hayatta öyle şey yapamam."

"Korkma, İzzet, ısırmazlar, merak etme."

"Yok, ondan değil," dedi İzzet. "Düşman ölüsü de olsa, ben izinsiz alamam." Sonra ayağındaki ipler birbirine dolandı, iyice sinir oldu. "Olmuyor bu Allah'ın belası şey! Olmuyor işte!" dedi ve ipleri de çulları da fırlattı attı. Sinirleri boşaldı, dizlerini başına çekip kapandı ve ağlamaya başladı.

Herkeste bir süre suskunluk oldu.

"Ağlama, İzzet," dedi Kadir. Ayağındaki çarıkları çıkardı ve İzzet'e uzattı. "Al," dedi, "benim zaten ayaklarım sıcaktan pişti. Sayende biraz rahat ederim."

"Olmaz Kadir ağabey," dedi İzzet. "Alamam."

"Yahu alsana işte, zaten çıkartacaktım diyorum. Ben öyle sevmem çok çarık çorap falan. Yalınayak daha rahat ediyorum. Al işte. İçine de biraz bez koyduk mu, ayağına tam gelir. Bağcıklarını da iyice sıktın mı, tamamdır."

İzzet, isteksiz de olsa çarıkları giydi.

"Hah şöyle," dedi Kadir. "Bak ne güzel oldu."

"Allah razı olsun, Kadir ağabey," dedi İzzet ama hâlâ ağlamaya devam ediyordu.

"Oğlum niye ağlıyorsun, hâlâ?" dedi Kadir. "Korkma bir şey olmaz, beraber savaşırız. Biz seni koruruz."

"Ondan ağlamıyorum," dedi İzzet. "Ben savaşmaktan korkmuyorum. Ölmekten de korkmuyorum."

"Aslanım benim!" dedi Kadir. "E o zaman neden ağlıyorsun?"

"Anama ağlıyorum," dedi İzzet. "Biz anamla beraber tek başımıza yaşıyorduk. Anamla babamın geç yaşlarına kadar çocukları olmamış. Ben doğduktan kısa süre sonra da ba-

bam Balkan Harbi'nde şehit düşmüş. Anama ben bakıyordum. Eğer ben de ölürsem ona kim bakacak ona ağlıyorum."

Kütahyalı Kadir başta olmak üzere tüm manganın gözleri doldu.

Artık mangadaki kimsenin ağzını bıçak açmıyordu.

Birkaç yüz metre ötedeki siperlerin bir başka noktasında ise Kastamonulu Eşref ve kan kardeşi Alayoğgilin Hasan dertleşiyordu.

"Yav Hasan," dedi Kastamonulu Eşref, "Bizim köyün en çok nesini özlüyorum biliyor musun?" Sipere göğsünü dayanmış, eli omzuna dayadığı tüfeğinin tetiğinde, tüfeğin namlusu siperin üstünde, gözleri önündeki düşman hattında, saldırı emrini bekliyordu.

"Nesini?" diye sordu onunla aynı vaziyette hemen yanında bekleyen kan kardeşi Alayoğgilin Hasan. İkisinin boyu arasında hâlâ iki karış fark vardı. İkisinin de yüzü tozdan ve kirden kapkaraydı. İki aydır aynı üniformalarla yatıp kalkıyorlardı.

"Denizini," dedi Eşref ciddi bir şekilde.

Hasan gözünü mavzerden aldı ve şaşkın şaşkın Eşref'e baktı. "Bizim köyde deniz yoktu ki!" dedi.

Eşref ona döndü ve güldü. "Aynen!" dedi. Hasan da güldü, "Hay Allah iyiliğini versin!" dedi.

Kısa süren bir suskunluktan sonra "Şaka bir yana," diye devam etti Eşref başını tekrar silaha dayayarak, "Mis gibi sıcacık ekmek kokusunu özlüyorum en çok," dedi. "Köydeki taş fırında pişen somunun kokusu tüm köye yayılırdı, hatırlıyor musun?"

"Hatırlamam mı?" dedi Hasan. "Tevatür!"

Eşref bu sözü duyunca gülümsedi. Babasının en çok kullandığı sözdü bu. "Tevatür ya," dedi. "O somunu anamlar kesip de üzerine tereyağını sürdük mü, yeme de yanında yat! Hey yavrum hey!"

"Yanına bi de yayuk ayranı," dedi Hasan. "Oh!"

Aylardır bulundukları bu savaşta kan, ter, toprak ve ölüm kokusu birbirine karışmıştı.

Eşref sağ elini bir anlığına tetikten alıp kolunun yeniyle alnını sildi, sonra elini tekrar tetiğe koydu. Kolu suya kesti. Hayatı boyunca böyle sıcak, böyle nem görmemişti. "Bizim oraların havasını da özledim," diye devam etti Eşref. "Ilgaz havası gibi var mı be?! Burası gibi boğucu olmaz bizim oranın sıcakları. İfil ifil eserdi, deymi?"

"He valla," dedi Hasan. "Şimdi bir yağmur yağsa ne güzel olurdu ya!"

Sonra Hasan'ı bir gülmedir tuttu.

"N'oldu lan, neye gülüyon?" diye sordu Eşref.

"Bir keresinde hatırlıyor musun, Hacıgillerin arka bahçede çelik çomak oynarken ne yağmur yağdıydı!"

Eşref de gülmeye başladı. "Hatırlamam mı! Sırılsıklam olduyduk."

"Donuma kadar ıslandıydım o gün ya!" diye iyiden iyiye kahkaha atmaya başladı Hasan. "Hatırlıyon mu, Eşref, bizim Mercimek Ahmet nasıl da pırladıydı eve."

"Ya sen şimdi Mercimek Ahmet deyince aklıma ne geldi. Sen hani bubanın Tosya çakısını aldıydın da biz parmaklarımızı kesmiştik ya kan kardeşi olmak için. Bu gidip seni şikayet etmişti bubana, ağabeyim çakını aldı diye. Amma buban seni ne dövmüştü ya la!"

"Tevatür!" dedi yine Hasan gülerek. "O dayağı hiç unutmam. Rahmetlik, beni elimi kestim diye mi patakladı, yoksa çakı için mi anlamadım gittiydi! Ben nereden bileyim rahmetlinin o çakıyı sultan kılıcı gibi sakladığını!.. Ben de gittim Ahmet'i patakladıydım beni ispiyonladı diye." Sonra aklına başka bir şey geldi Hasan'ın. "Amma yağmur yağdığı gün...Ya o gün..." dedi Hasan kesik kesik, gülmekten konuşamıyordu, "...o gün... çelik çomak oynarken Şerife Bacı senin kafanı yarayazdıydı..."

Eşref da çok iyi hatırlıyordu o anı, uzun uzun gülmekten kendini alamadı. Sonra ikisi birden sustu, boğazları düğümlendi. Yine bir sessizlik oldu.

"Keşke onu bir kere daha görebileydim," dedi Eşref. Şerife ile henüz taze çiftken seferberlik ilan edilmiş, birkaç hafta içinde de Hasan'la birlikte kendini cephede bulmuştu Eşref.

"Üzülme be kardeşim," dedi Hasan. "Geri dönünce daha çok görürsün. Bu savaş ömürlük değil ya!"

"Âmin", dedi Eşref belli belirsiz, ama nedense yine boğazı düğümlendi. Bir daha köyüne döneceğine inanası gelmiyordu. Şerife'sini düşündü. Zaten hiç aklından çıkmıyordu ki.

23

Gece saatlerinde gözcülük sırası kendisinde olan İzzettin, "Hamza Çavuş!" diye bağırdı. Çavuş hemen başını kaldırıp geldiğinde, "Hamza Çavuş!" diye devam etti telaşla. "Eğer ben delirmediysem kıyıya kocaman siyah böcek gibi şeyler çıkıyor denizin üstünden."

Hamza Çavuş, "Ver bakayım şunu," dedi ve dürbünün başına geçti. Hayır, İzzettin delirmemişti. Düşman siperlerinin az arkasındaki sahile gerçekten de birer tekne boyutunda simsiyah, böcek gibi antenleri olan deniz araçları yaklaşıyordu ve Hamza Çavuş'un dahi bu şeylerin ne olduğu hakkında en ufak bir fikri yoktu.

25 Nisan'dan bu yana aylar geçmişti. İşgal Kuvvetleri Gelibolu Kara Çıkarmalarında aynı deniz savaşlarındaki 18 Mart hezimeti gibi bir mağlubiyeti kaldıramayacaklarını çok iyi biliyorlardı. Hamilton durup durup, "Gelibolu'da bir avuç Türk'e yenildiğimizi sömürgelerimiz duyarsa halimiz nice olur?!" diyordu. "Hükmettiğimiz ne kadar millet varsa hepsi de bize karşı ayaklanmaz mı? Bu İngilizler ne kadar da beceriksiz adamlarmış demezler mi!" diye dertleniyordu.

Üstelik Londra'da Winston Churchill'in de Gelibolu'dan gelen haberlerle koltuğu sarsılmaya başlamıştı. Hayır, İngilizler için burada yenilmek ya da geri çekilmek artık söz konusu değildi.

Bu yüzden geriye tek yol kalıyordu. Daha çok asker, daha çok gemi ve daha çok silah!

Siper savaşları devam ederken İngilizler tekrar asker toplamaya başladılar. Onlarca savaş gemisinden oluşan donanmalarına yeni gemiler eklendi. Churchill'e göre Gelibolu'da ciddi bir asker ve cephane artışıyla kazanılamayacak bir durum yoktu.

Hamilton'a bir kere daha hazinenin ve İngiliz Ordusu'nun kapıları sonuna kadar açıldı ve ona Temmuz başında Savaş Bakanlığı'ndan gönderilen mektupta açıkça "Ne istiyorsan söyle, vereceğiz," yazıyordu. Churchill ve Kitchener kabineyi yeni takviyeler göndermek için ikna etmişlerdi. General Hamilton bu fırsatı kaçırmadı.

Temmuz sonunda Gelibolu ordularına kraliyet donanmasındaki okyanus gemilerinin en büyük üçü, Olympic, Mauretania ve Auitania da eklenecekti.

Hamilton'ın elindeki 120.000 bin askerlik on üç tümene ek olarak 45.000 askerden oluşan üç tümen daha takviye edilecekti.

Hantal savaş gemilerinin rahatlıkla hareket edemediği kıyıya yakın noktalarda hızlı manevralar yapabilmeleri için tasarlanan, altı düz, o ana kadar hiç görülmedik 6 bin tonluk monitorlar da Hamilton'ın hizmetine sunulacaktı. Bu monitorlar Amerikan yapımı 14'lük toplarla donatılmış, bordalarına torpido engelleyici mekanizmalar eklenmişti.

6 Ağustos sabahı Hamza Çavuş ve İzzettin'in gördüğü o tuhaf tekneler de işte bu yeni takviyeler arasında yerini alan, son teknoloji harikası çıkarma gemileriydi. İngilizler tarafından tasarlanan bu gemiler İkinci Dünya Savaşı'nda Normandiya başta olmak üzere pek çok sahilde kullanılacak çıkarma gemilerinin de ataları olacaktı. Tek seferde beş yüz asker taşıyabiliyorlardı ki yükü sadece insan da değildi. Her biri 40 atı rahatlıkla nakledebiliyordu. Makineli tüfeklerin mermilerine karşı zırhlı, şarapnellere karşı dayanıklıydılar. Simsi-

yah güvertelerinden birer anten gibi yükselen iskeleleri olan bu gemilerin adına da "*beetle*," yani böcek koymuşlardı. Fena isim değildi hani. Uzaktan bakıldığına gerçekten de denizlerin üzerinde yüzen simsiyah böcekleri andırıyorlardı.

25 Nisan'da acı bir şekilde yaşadıkları hezimeti yeniden yaşamamak için iki büyük balon gemisi daha, Hector ve Canning de gönderilmişti Gelibolu'ya.

Bu yeni takviyelerin en önemlisi de deniz uçağı savaş gemileriydi. Hem İngilizler hem de Fransızlar Yunan adalarından aynı anda uçak havalandıracaklardı. İngilizler Gökçeada'dan, Fransızlar ise Bozcaada'daki üstlerden hareket edeceklerdi. Sistemi öyle titiz kurmuşlardı ki, aynı anda on beş uçak birden havalanabilecekti.

Deniz üstünde ve havadaki takviyeler denizin altında da görülebiliyordu. Sular Anafartalar Limanı'na 1 mil uzunluğunda bir deniz ağı ile kaplandı ve bu bölge herhangi bir sürpriz yapabilecek Alman denizaltılarına karşı da korumaya alındı.

Ağustos, Akdeniz'in en sıcak ayıydı. İtilaf devletleri bunu da düşünmüşlerdi. Dört tane 50'şer tonluk su gemileri Gelibolu açıklarında hazır bekletilecekti. Asker hiçbir şekilde su sıkıntısı çekmeyecekti.

İlave gemiler, römorkörler, hastane gemileri, tekneler, mavnalar, feribotlar ve daha pek çok diğer deniz aracının da sayısı büyük ölçüde arttırılmıştı. İngilizler son kozlarını büyük oynayacaklardı; sadece Türklere değil tüm dünyaya İngilizlerle başetmenin ne demek olduğunu gösteren kalıcı bir mesaj vermek istiyorlardı artık! İngilizlere göre bu iş çok fazla uzamıştı ve Türklere unutamayacakları bir ders vereceklerdi. Onlara "hadlerini bildireceklerdi."

Hamilton'ın planı 25 Nisan'daki plana benzerdi. Yine Saroz Körfezi'ne yanıltma çıkarması yapılacaktı. Ama bu seferki en büyük fark daha önce Seddülbahir'e çıkarma yapan gemilerin de çoğu Anafartalar'a yönlendirilecek, İtilaf Devlet-

leri demir yumruğunu tüm gücüyle buradan Türklerin üzerine indirecekti.

Bu sefer Hamilton da dersini almış gibiydi. HMS Queen Elizabeth'teki rahat kamarasından çıktı ve Hava Komodoru Samson'un keşif uçağına binerek Anafartaları havadan bizzat teftiş etti. İki gün boyunca yaptığı bu uçuşlarda Hamilton bir kere daha heyecanlanmıştı. Komutanlarına yeni çıkarma ve saldırılara emir vermek için sabırsızlanıyordu. Her şey kusursuzdu. Çıkarmada yüzlerce atın boyunlarına asılacak yem torbaları bile hesap edilmişti!

Türk tarafında ise Liman Paşa yine hâlâ aynı kafada devam ediyordu. Asıl saldırının bu sefer de Saroz Körfezi'nden yapılacağını düşünerek yine Anafartalar bölgesinde lafı edilmeyecek bir birlik bulundurmakla yetinmişti. Bu bölgeye çıkarma yapacak 50.000 askere karşılık orada sadece ve sadece 1.800 askerlik bir taburdan başka hiçbir şey yoktu. Üstelik savunmanın olmazsa olmazlarından dikenli tellerden bile yoksundu bu bölge.

6 Ağustos'tan birkaç hafta önce her gece bir destroyer Anzak Koyu açıklarına demirliyor ve saat tam 21:00'de İngilizlerin 3 numara diye adlandırdıkları noktayı topa tutuyordu. Bu her akşam yarım saat boyunca devam ediyordu. Bu şekilde İngilizler şunu başarmışlardı: Anzak Koyu artık her gece saat 21:00'de savunmasızdı ve herhangi bir çıkarmaya hazırdı! Tarihi seçmek İngilizlere kalıyordu!

Ve tarihler 6 Ağustos'u gösterdiğinde İşgal Kuvvetleri yeni stratejileri sayesinde pek çok askerin ayağı bile ıslanmadan Anzak Koyu'na çıkmışlardı. Sabah olduğunda koyun üzerindeki asker kalabalığından ayak basacak tek bir nokta dahi kalmamıştı ve destroyerlerin sırtlara yağdırdığı bombaları sayesinde en ufak bir direnişle de karşılaşmamışlardı.

25 Nisan'da Anzakları Arıburnu'da durdurmasının ardından albaylığa terfi eden Mustafa Kemal yine Liman von

Sanders ile, üstelik bu sefer Anzak Cephesi Birlikleri Komutanı Esad Paşa ile de tartışma halindeydi. Başkalarına anlatmakta zorlandığı, daha doğrusu başkalarının bir türlü anlamak istemediği bir strateji tartışmasının içinde buluvermişti kendisini. Onun kafasında her parçasıyla yerli yerine oturan ama başkalarınca çok komplike ve grift gözüken stratejisi bu bölgedeki emir ve yetki sahibi üstleriyle çakışıyordu. Tartışmanın özünde Arıburnu, Kabatepe ve Anafartalar savunmalarının sevk ve idaresine dayanan bir anlaşmazlık yatıyordu. Mustafa Kemal bir kere daha kendini yalnızlaştırılmış buldu. Onu asıl sinir eden şey ise, bunları Esat Paşa'ya anlattığında ona hak verilmesi, ama iş uygulamaya geçtiğinde tam tersi şeyler yapılmasıydı.

Albay Mustafa Kemal bunu Esat Paşa'ya açıkça söylediğinde, şimdilik böyle idare etmesini, önümüzdeki günlerde Mustafa Kemal'in stratejisi doğrultusunda ilerleneceğine dair yuvarlak bir cevap almıştı. Mustafa Kemal de fazla uzatmadan beklemeye koyulmuştu. Ama günler geçtikçe hiçbir şey değişmiyor ve Mustafa Kemal'in stratejisi büyük zarar görüyordu.

Ayrıca Mustafa Kemal yine Liman Paşa ile de ters düşerek düşmanın yeni yapacağı çıkarmanın yine Arıburnu'nu genişletmek şeklinde cereyan edeceğini tahmin ediyordu ve tahmin ettiği gibi de olacaktı. Anafartalar'a asker yığan düşman bunları Arıburnu'ndaki birlikler ile birleştirecek ve Türkleri iki taraftan bir makas gibi kesecekti.

Mustafa Kemal pes etmek bilmiyordu. Bu görüşlerini Esat Paşa'ya o kadar çok yazmıştı ki, bir gün Esat Paşa yanında bir kumandanıyla Mustafa Kemal'in Düztepe'deki karargâhına çıktı geldi. Ona, "Anlatın bakalım, Kemal Bey," dedi. "Şu yazdıklarınızı bir de görerek dinleyelim."

Mustafa Kemal önce Esat Paşa'yı Düztepe'ye çıkardı. Buradan Arıburnu, onun kuzeyindeki Anafartalar Körfezi, daha içerideki Suvla Koyu, sonra da Tuzla Gölü ve düşmanın

en başından beri hedefinde olan Kocaçimen Tepesi müthiş bir panorama olarak görülüyordu. Mustafa Kemal, Esat Paşa'ya bu engebeli araziyi ince ince anlattı.

Esat Paşa bu manzara karşısında, "Bu arazide ancak çeteler yürüyebilir," dedi.

Mustafa Kemal sustu. Esat Paşa bu sefer, "Düşman nereden gelecek?" diye sordu.

Mustafa Kemal eliyle Arıburnu yönünü ve Suvla'ya kadar, yani Anafartalara kadar olan bütün sahili gösterdi ve "Buradan!" dedi.

Esat Paşa gülümsedi. İnanmışa benzemiyordu. "Peki", dedi ağzını kıvırarak, "Farz edelim ki sizin dediğiniz gibi oradan gelsin! Nereden hareket edebilecek?"

Mustafa Kemal tekrar eliyle Arıburnu yönünden başlayarak Kocaçimen Tepesi'ne doğru havada yarım daire çizdi ve, "Buradan hareket edecek!" dedi.

Esat Paşa bu sefer ağzını iyice yamultarak yine güldü ve Mustafa Kemal'in sırtını sıvazlayarak, "Merak etme, beyefendi, gelemez!" dedi.

Mustafa Kemal işte o anda boşuna uğraştığını anladı. Bu adama bir şey anlatmanın mümkün olmadığını görerek, "İnşallah efendim, sizin dediğiniz gibi olur," demekle yetindi.

24

Düşman 6 Ağustos'tan itibaren aynen Mustafa Kemal'in dediği şekilde çıkarmayı yaptı ve ilerlemeye başladı.

6 Ağustos günü Mustafa Kemal 19. Tümen Gözetleme Noktası'ndan düşmanın Arıburnu cephesine aralıksız topçu ateşine başladığını gördü. Öğleden sonra ateşin şiddeti iyice arttı. Özellikle o bölgede bulunan 16. Tümen'in üzerine doğru ve 19. Tümen'in sol kanadı bir obüs topçusuyla top yağmuru altındaydı.

"Buradan saldıracaklar," dedi Mustafa Kemal yaverine Kanlısırt'ı göstererek. "Oraya çıkarma için hazırlık yapıyorlar." Sonra emirleri sıraladı, "Tümen topçusuna söyle, Kanlısırt'ın yan tarafını topa tutsun. Makineli tüfekleri de bu araziye yönlendirin."

"Emredersiniz, efendim," dedi emir subayı ve derhal ilgili birliklerin komutanlarına emirleri iletti.

6 Ağustos'u 7 Ağustos'a bağlayan gece düşman bu sefer de 19. Tümen Cephesinin tamamını topa tutmaya başladı. Binbir çeşit top, yağlı paçavralar, kara ve deniz topları 19. Tümen'e bir deprem yaşatıyordu. Düşmanın lağım birlikleri de boş durmuyor, yer altından da patlamalar gerçekleşiyordu. Mustafa Kemal'in birliğinin üzerine şarapnel yağıyordu.

Mustafa Kemal bu sefer emir subayına askere kesinlikle

o gece uyumamaları emrini verdi. Düşman her an üzerlerine yürüyebilirdi. Erinden subayına her kademenin uyanık ve teyakkuzda olması büyük önem arz ediyordu.

Aynen dediği gibi de sabah 05:00'e doğru düşman hücuma geçti. Büyük çarpışmalar oldu, büyük kayıplar verildi ama düşman savuşturuldu. Çünkü asker uyanıktı ve bekliyordu.

Sonraki günlerde Conkbayırı'na saldırılar üst üste geldi.

Anafartalar, Suvla Koyu, Arıburnu ve Conkbayırı şimdi hepsi de saldırı altındaydı. Kader, hiç kimseyi öngörüleri hakkında ikna edemeyen Mustafa Kemal'i sadece bir gün sonra çatışmanın tam ortasına gönderecekti. Olay şöyle gerçekleşti:

Saroz Grup Komutanı Albay Fevzi Bey'e 5. Ordu Komutanlığı'ndan 8 Ağustos'ta Anafartalara saldırı emri verildi. Ancak Fevzi Bey'in askerleri henüz çok uzun bir yürüyüş gerçekleştirmişlerdi ve Fevzi Bey saldırının asker dinlendikten sonra ertesi gün 9 Ağustos'ta ancak gerçekleşebileceğini söyledi.

Liman Paşa ise Fevzi Bey'i, ona verdiği emre itaat etmediğini öğrenir öğrenmez 8 Ağustos akşamı görevden aldı.

Aynı saatlerde Mustafa Kemal Paşa karargâhta telefon başına çağrıldı. Hattın diğer ucunda Liman Paşa'nın emriyle arayan Ordu Kurmay Başkanı vardı.

Kurmay Başkanı, Mustafa Kemal'e durum hakkında ne düşündüğünü sordu. Bunu Liman Paşa'ya iletecekti. Mustafa Kemal, dakikaların bile senelik sonuçlar doğurduğu bir zaman dilimine girildiğini, acilen harekete geçmek gerektiğini, aksi takdirde Conkbayırı'ndaki kritik noktaların düşman eline geçeceğini ve bunun savaşı geri dönülmeyecek bir biçimde etkileyeceğini söyledi. Anafartalar'daki durumun da her geçen saat kötüye gittiğini ve tüm bu mevkilerde derhal bir şeyler yapılması gerektiğini de ekledi.

Kurmay Başkan, "Peki ne yapacağız?" diye sordu endişeyle.

Mustafa Kemal, "Bütün mevcut kuvvetlerin idarem altına verilmesinden başka çare kalmadı!" diye yanıtladı.

Telefonun diğer ucunda uzunca bir süre sessizlik oldu. Mustafa Kemal hattın bir ara koptuğunu bile düşünüyordu ki, Kurmay Başkanı, "Çok gelmez mi?" diye sordu.

Mustafa Kemal kendinden emin bir şekilde, "Az gelir!" diyerek kestirip attı.

Telefon kapandığında, Albay Mustafa Kemal Paşa, Anafartalar Grubu Kumandanı'ydı.

25

10 Ağustos sabahı Mustafa Kemal, Conkbayırı'nın doğu yamacında, göğüs cebindeki baba yadigârı köstekli saatini çıkardı. Saat sabah 04:30'u gösteriyordu. Tan ağarmak üzereydi. Mustafa Kemal dört gündür uykusuzdu. Hem fiziken hem de psikolojik olarak yorulmuş, yıpranmış, neredeyse hasta bir haldeydi.

Günlerdir Gelibolu tepeleri arasında mekik dokuyordu ve Anafartalar Grup Komutanlığı'nın kendisine verilmesiyle birlikte adeta insanüstü bir çaba sarfediyordu. 6 Ağustos'ta başlayan düşman çıkarmasına Türkler tüm güçleriyle direnmeye çalışıyorlardı. 4 gün boyunca on binlerce asker Kireçtepe'den, Kocaçimentepe'ye, Anafartalar'dan Azmak Deresi'ne onca noktada savaş halindeydi. Düşman bu tepeleri ele geçirmeye çalışıyor ama Türkler bir türlü geçit vermiyordu. İngilizler toplarıyla, tüfekleriyle, uçaklarıyla bastırıyor, Mehmetçik ise adeta cesaretini ve inancını ortaya koyuyor, çelikten daha dayanıklı, güllelerden daha yıkıcı iradesiyle düşmanın önünde aşılmaz bir duvar örüyordu.

10 Ağustos'a gelindiğinde Conkbayırı'nın tepesinde bir açmaz oluşmuştu. Satranç tahtasında iki tarafın da köşeye sıkıştığı, hiçbir tarafın hareket edemediği, oyunun kilitlendiği yerin adıydı artık Conkbayırı.

İki büyük güç sanki aylardır bu anı bekliyormuş gibi diken üstünde ve teyakkuzdaydı. Bu savaş Conkbayırı'nda başlamıştı ve yine Conkbayırı'nda bitecekti. Gordion'un düğümü o gün, orada çözülecekti. Conkbayırı tepesine hâkim olan taraf, savaşın sonucunu yazmaya muktedir olacaktı.

Mustafa Kemal yorgundu. Mehmetçik yorgundu. Cephane kalmamıştı.

Ama gün ağardığında düşman, gemileriyle, taze askerleriyle ve uçaklarıyla yeni bir hücuma girişirse Conkbayırı düşebilirdi. Türkler bu tepeyi kaybederlerse savaşı da kaybedebilirlerdi.

Mustafa Kemal Conkbayırı'na çıkarken yanına gelen Alman komutan Hunker, ona tepeden bakarak, "Böylesi güçlü bir orduya saldırmayı düşünmüyorsunuzdur, umarım," dedi. "Bu, delilik olurdu! İngilizlerin en ala donanması bugün burada. Dikkatli olmanızı salık veririm."

Mustafa Kemal, Hunker'ın üzerine doğru bir adım attı ve ona "Hâlâ anlamıyorsunuz, değil mi?" dedi.

"Neyi?" dedi Herr Hunker.

"Savaşı kazandıran şey, orduların sayıları ve güçleri değildir," dedi Mustafa Kemal. "Savaş burada, şimdi, cephede kazanılır ya da kaybedilir! Bazen öyle anlar vardır ki savaşta, tek bir dakika tüm savaşın kaderini değiştirebilir. Sayılar değil, strateji işler."

Alman komutan sustu ve arka cephede kendi güvenli istihkâm noktasına gitti.

Mustafa Kemal ise o an'ın bugün burada yaşanacağını hissediyordu. Ya şimdi hemen burada saldırılacak, ya da savaş kaybedilecekti. Bu bir süngü savaşı olacaktı. Ateş edecek mesafe yoktu, hedef yoktu, herkes siperlerine saklanmıştı. İki tarafın siperleri arası mesafe yer yer on-yirmi adıma kadar düşüyordu.

Kararını verdi Mustafa Kemal ve 23. Alay'ın yanına geldi. İlk hatta bekleyen hücum safının en önüne geçti ve şöyle haykırdı:

"Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin! İlk önce ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden saldırırsınız!"

Komutanlarını en önde gören asker duygulandı ve şevke geldi. Herkesin kanı artık kıpır kıpırdı. Bir an önce saldırmak ve düşmanın üzerine atlamak istiyorlardı.

Mustafa Kemal, kumandan ve subaylara da işaretini beklemelerini emretti.

Bu emirlerle Mustafa Kemal yere yatarak, düşmana görünmeden gidebileceği kadar ilerledi ve az ötesindeki düşman askerine baktı. Evet, tam şimdi saldırmalıydı. Oradan kırbacını kaldırdı ve hücum işaretini verdi.

Mehmetçik, "Allah! Allah! Allah!" nidalarıyla yeri göğü inleten bir haykırışla şimşek gibi siperlerden fırlardı ve uzun süredir avını gözleyen bir aslanın çevikliğiyle düşmanın üzerine atıldı.

An bu andı. Yer bu yerdi. İstanbul'un kapısı ya burada ağzına kadar açılacak ya da kilitlenecekti.

Mehmetçik düşmanın üzerine ansızın saldırınca Anzak askerleri neye uğradıklarını şaşırdılar. Gözcüler dışında neredeyse herkes uykudaydı. Siper nöbetçileri "Türkler! Türkler!" diye bağırınca herkes kendisini bir kâbusun içinde buldu. Silah başında hazır bekleyen birkaç kişi dışında birliklerin uyanıp tüfeklerine davranma şansları olmadı. Sadece birkaçı gayriihtiyari tetiğe bastı. Diğerleri nişan almak için geç kaldıklarını fark eder etmez siperlerinden çıktılar ve üzerlerine gelen Türkleri karşılamaya hazırlandılar. Ateş edebilenlerden bazıları Türklerin az sayıda da olsa kayıp vermesine neden oldular.

Taşköprülü Hamza Çavuş süngüsünü silahının ucuna takıp çıkmıştı saldırıya. En önde koşuyordu. İki yanından geçen mermilere aldırış etmeden, cesurca ilerledi. Düşman siperine varmak üzereyken karşısına çıkan, elinde tü-

fek, Türklere ateş etmekte olan bir Anzak askerinin karnına sapladı çıkardı süngüyü. Sonra bir diğerine, sonra bir diğerine daha. Bir Anzak askerinin süngüsü de onun koluna gelince süngüyle beraber silahı da atmak zorunda kaldı Hamza Çavuş. Süngü darbesi, sol dirseğinin aşağısından bileğine kadar derin bir yarık oluşturmuştu. Hamza Çavuş, bunu yapan askerin üzerine bir kaplan gibi atladı, onu yere düşürdü ve olanca gücüyle sağlam kolunu adamın gırtlağına dayadı. Anzak ne yaparsa yapsın, ne kadar çırpınırsa çırpınsın kurtulamıyordu. Hamza Çavuş, adamı öyle bir kilit altına almıştı ki, gırtlağına abandıkça abanıyordu. İşte tam o anda tepesinde beliren başka bir düşman askeri Hamza Çavuş'un sırtına süngüsünü batırdı çıkardı. Ama Hamza Çavuş tüm acısına rağmen salıvermedi altına aldığı düşmanı. Onun gırtlağına koluyla abanmaya devam ediyordu Hamza Çavuş. Bunu hayretle gören tepesindeki asker süngüyü tekrar soktu çıkardı. Hamza Çavuş, altındakini yine bırakmadı. Artık tepesindeki adam süngüyü sokup çıkarıyordu arka arkaya. Sonunda nefesi kesildi Hamza Çavuş'un ve cansız yere yığıldı. Kanlar içindeydi. Sırtına belki yirmi defa süngü yemişti. Ama altına aldığı askeri de cehennemin dibine göndermişti. Adam gibi adamdı Hamza Çavuş. Yerde şehit yatan 21 yaşındaki bu zat İstanbul Darülfünu'nun en parlak öğrencisiydi. Okumadığı bilmediği şey yok gibiydi.

Savaşların en haşini, en acımasızıydı süngü savaşı. Yüz yüze, göğüs göğüse, gırtlak gırtlağa bir kapışmaydı o. İnsanoğlunun binlerce yıldır yaptığı, her insanın içgüdüsel olarak savaştığı en kanlı savaş çeşidiydi. Taraflar birbirlerini kasap gibi doğrar, son ayakta kalan, savaşın galibi olurdu.

Amasyalı Ahmet tüfeğini bırakıp sadece süngüsünü almıştı eline. Siperlere varamadan silahına erken davranan bir Anzak askeri tarafından bacağından vuruldu. Ama topallayarak da olsa koşmaya devam etti Amasyalı. Elindeki bıçağı iki İngiliz askerinin birinin yanağına, diğerinin tam göğsü-

ne sapladı. Bir daha bıçağı kaldırmaya fırsat bulamadan cansız yere yıkıldı.

Konyalı İzzettin hızlı ve çevik hareket ediyordu. Elindeki süngüyü bir kılıç gibi iki eliyle tutuyor, önüne gelene savuruyordu. Kılıcı savururken, "Alın lan alın!" diye haykırıyordu hınçla. Bir İngiliz'in göğsünü boydan boya yardı, bir diğerinin elini kanattı. Adamlar hâlâ yaşıyorlardı ama artık işe yarar halde değillerdi. Yüzlerce diğer Anzak askeri gibi yerde bağırarak yatıyorlardı.

İzzettin'i bir Anzak askeri tam böğründen bıçaklayacaktı ki bir el süngüyü çıplak elle tuttu. Süngü Mehmetçiğin avcunun içini yardı geçti. Adamın süngüyü tutan yumruğundan oluk gibi kan akıyordu. İzzettin arkasını döndüğünde bunun Kütahyalı Kadir olduğunu gördü. "Evlat," dedi Kadir gülümseyerek, bir eliyle İngiliz'in süngüsüne yapışmış, diğer eliyle de herifin gırtlağını sıkıyordu. "Bana bir çift çarık borçlusun."

Sonra İngiliz'e bir kafa geçirdi Kadir ve adamı baygın yere yıktı. O, siperlerden atlarken, "Süngü müngü istemem, çıplak ellerimle boğacağım onları!" diye bağırmıştı. Şimdi hem yalın ayak, hem de silahsız önüne kim çıktıysa yumrukla, dirsekle yere seriyordu.

İzzettin'in "Sağol Kadir ağabey," demesine fırsat kalmadı, tam kalbine yediği bir bıçakla kanlar içinde kaldı. Kadir o İngiliz'i tuttu ve kana bulanmış yumruklarıyla herifin suratını tanınmaz hale getirinceye kadar yumrukladı. Kütahyalı Kadir'i durdurmak için tam beş İngiliz askeri gerekmişti.

Astsubay Hilmi ise cephede taşıdığı baba yadigârı kılıcıyla savaşıyordu. Bir gece önce rüyasında rahmetli babasını görmüş, babası ona kılıcını kullanmasını söylemişti. O da silahı ve süngüyü bırakıp kılıcını çekmişti. O kılıçla o gün şehit düşmeden önce yarım düzine düşman askerini adeta ikiye biçmiş, son nefesinde "Geliyorum baba!" diye bağırmıştı.

Bir saat kadar boyunca devam eden bu savaş artık bir

meydan muharebesiydi. Teknoloji yoktu. Tüfek yoktu. Tabanca yoktu. Mermi yoktu. Uçak ya da top yoktu. Mertlik meydan muharebesiydi bu. Orta Çağ savaşlarında erkek erkeğe nasıl çarpışılırsa öyle çarpışıyordu Türkler ve İngiliz askerleri. Göz göze, burun buruna, gırtlak gırtlağa, yüz yüze, göğüs göğüse. İngilizler o gün karşılarına çıkanların insan değil birer vahşi bozkurt olduklarına yemin edebilirlerdi. Adeta pençeleniyorlar, parçalanıyorlar, etleri lime lime koparılıyordu.

Pek çokları Türklerin topraklarına ayak basmak ne demekmiş, Türkleri dize getirmeye çalışmak ne menem bir aptallıkmış çok acı bir şekilde öğreniyordu. Çok geçmeden 2 bin kişilik bir Türk alayı sayıları 6 bini bulan bir tugayı cansız yere sermişti!

İngiliz ve Anzak askerlerinden canlarını kurtarabilenler sahile kaçmaya başladılar. Türk birliğinin de yarısına yakını şehit olmuştu ama diğerleri dimdik ayaktaydı.

Türkler eşsiz bir zafer ilan etmek üzereydiler ki...

26

Türkler tam zafer ilan etmek üzeydiler ki ellerine geçirdikleri Conkbayırı'nın tepesinde müthiş bir patlama oldu. Sanki orada saklı bir yanardağı varmış da üzerindeki hengâmeden yeniden aktif hale gelmiş gibi havaya ateşler yükseldi. Toz, taş ve moloz parçaları gökyüzünü kapladı.

Sonra bir patlama daha. Sonra bir patlama daha...

Ama bu bir yanardağ patlaması değildi. Hayır, zırhlı İngiliz savaş gemileri Conkbayırı sırtlarını topa tutmaya başlamışlardı. 38'lik, 30'luk, 35'lik ve daha çeşit çeşit mermiler, Türk askerlerinin üzerinde patlıyordu. Toplar düştükleri yerlerde bir tank büyüklüğünde çukurlar açıyor, gökyüzünde şarapnel, taş, toz ve molozlardan oluşan helezonlar yükseliyordu. O sırada Gelibolu kıyılarından, tüm bu yaşananlardan habersiz bir denizci geçse, Gelibolu'da onlarca yanardağının aynı anda harekete geçip alev püskürdüğüne yemin edebilirdi. Kıyıya kaçan Anzak askerleri bile bu dehşet manzarayı izlemek için durup arkalarına dönmüşler, elleriyle kulaklarını kapatmışlardı.

Yüzlerce Türk askeri şehit olmuştu.

Ama Türkler durmadı. Tam aksine, az önce şehit olan kardeşlerinin yerlerini almak için hiç tereddüt etmeden yeni bir

birlik tekrar siperlerinden sıçradı ve "Allah! Allah!" nidalarıyla şarapnel cehenneminin içine kendilerini attılar. İngilizler ise geri püskürtülen askerlerin yerlerini taze askerlerle takviye ederek Türkleri karşıladılar. Böcek gemiler bu yeni askerleri Gelibolu'nun üzerine eşek arısı sürüleri gibi salıveriyordu.

Yeniden bir süngü savaşıdır başladı. Bıçaklar bedenlere girdi çıktı. Yüzlerce süngü, yüzlerce insan etini kesti, biçti, doğradı. Yumruklar dişleri parçaladı, dirsekler burunları kırdı, eller boğazları sıktı. Üç asker bir askerin üzerine çullandı, bir asker üç askeri yere serdi, gırtlak gırtlağa, boğaz boğaza, dişe diş, kana kan bir kavga yine bir saate yakın devam etti.

Kastamonulu Eşref ve Alayoğgilin Hasan şimşek gibi siperlerden fırlayıp ileri atılmışlardı. Birer kurşun sıkabildikten sonra süngülerle karşılarına çıkan düşman askerlerini yere serdiler. Asker, birkaç yıl gibi geçen birkaç dakika içinde cehennemi yaşıyordu. Bir onlardan, bir karşı taraftan sürekli birileri kanlar içine yere yığılıyordu. Eşref ve Hasan en az bir düzine düşman askerini yaralı ya da ölü yere sermişlerdi ki Hasan hem omzundan hem de bir bacağından derin birer süngü darbesi yedi ve yere düştü. Kıpırdaması imkânsızdı. Eşref henüz sapasağlamdı, eğilip Hasan'ı tutup kaldıracaktı ki havada bir ıslıktır başladı. Bu dretnotlardan atılan füzelerin ıslığıydı. Alandaki tüm askerler siperlerine kaçışıyordu. Birkaç saniye içinde füzeler düşmeye başladı ve her yer toz dumana boğuldu. Düşen bombaların sesleri kulakları sağır ediyordu. Bir füzeyle kumdan dağlar yükseliyor, bir füzeyle yüz kişiyi birden yutabilecek çukurlar açılıyordu.

"Git," dedi Alayoğgilin Hasan yattığı yerden. "Git kan kardeşim, kendini kurtar! Benden bu kadar! Şurada bi içime sinerek şehit olayım!"

Eşref onu dinlemedi, Hasan'ın üzerine eğilerek, "Benden kurtulmak o kadar kolay değil, Hasan kardeş! Azcık daha dayan hele!" dedi ve Hasan'ı kucakladığı gibi sırtına aldı. Bombalar yanı başında patlarken o Hasan'ı siperlere geri ta-

şımaya çalışıyordu. Yüzüne şarapneller çarptıkça o umursamadan yoluna devam ediyordu.

"Bırak git beni Eşref! Yalvarırım bırak beni, bırak da şehit olayım!" diye yalvarıyordu Hasan. Ama Eşref ona kulak asmadan füze ıslıkları ve patlamalar arasında ilerledi. Güçlü omuzları ve kolları vardı. Ne de olsa çocukluğu tarlalarda boyu kadar koca taşları ayıklamakla geçen Eşref'ti bu. Canı çıkmadıkça da Hasan'ı bırakmaya hiç niyeti yoktu!

Bir adım, üç adım, beş adım, on adım derken, "İşte siperi bul—" diyecekti ki hemen arkasında patlayan bir topun ardından Hasan'la birlikte yere yığıldı. Hasan siperin içine düştü, Eşref'in ise kafası ve kolları içeriye sarkık bir şekilde ama bedeni dışarıda kaldı. Sırtına yirmiden fazla şarapnel parçası saplanmış, bunlardan bazıları karnından çıkmıştı. Ağzından kan geliyordu.

"Eşref! İyi misin kan kardeşim!" diye bağırdı Hasan. Siper duvarına sürünerek doğrulmaya çalıştı. Yerinden kıpırdayamıyordu bacağındaki ve kolundaki yaralardan.

Eşref düşerken kollarıyla Hasan'ın iki yakasından yapışmış, ellerini adeta onun üniformasına kenetlemişti. Kan kardeşine "Beni... iyi... dinle..." dedi kesik kesik. "Bak... Şerife'm sana emanet, kardeşim," dedi. "Gözümü—" konuşamıyordu ağzından gelen kandan Eşref. "Gözümü arkada koma, ona iyi bak! Bana—" Yine sözleri yarıda kesildi. "Bana söz ver!" dedi Hasan'ın yüzüne bakarak. Siperlerin üzerinden yapıştığı Hasan'ın yakasını koyuvermiyordu. Sanki canının son demlerini, kalan son gücünü konuşmak için kullanıyordu.

Hasan başını salladı ağlayarak. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

"Hayır!" dedi Eşref yine zorla, Hasan'ın iki yakasını çektirdikçe çektiriyordu. "Hayır! Söz ver!"

"Söz!" dedi Hasan hıçkırarak.

"Kan kardeşi sözü mü?" diye sordu Eşref gülümsemeye çalışarak.

Hasan ağlayarak ve hıçkırarak, "Kan kardeşi sözü!" dedi.

"Tevatür!" dedi Eşref ve gözlerini yumdu. Kolları boşa çıktı.

Hasan hıçkırıklar içinde "Hekim! Hekim yok mu hekim?!" diye bağırırken Eşref çoktan şehit olmuştu.

27

İngiliz dretnotlarının Türk cephelerine bombardımanı ardı ardına çakan gök gürültülerini andıran, insanı çıldırtan bir sesle devam ediyor, yer ve gök şarapnel, taş parçası ve kuma bulanıyordu. Avustralyalı Er William bu toprak tufanının içinde bulabildiği ufak bir sipere kendini can havliyle attı. Siperin dibine düşer düşmez oradaki bir cesedin üzerinde olduğunu fark edip irkildi ve hemen cesedin üstünden doğrulup botlarıyla yerdeki cansız bedene basmayacağı bir karışlık alana sıkıştı. Ölü bedenin yanında iki büklüm, çömelmiş vaziyette sırtını sipere dayadı, tüfeğine sımsıkı yapıştı ve bir sonraki hücum emrine kadar orada beklemeye koyuldu. Sinirden elleri titriyordu. Yerde yatanın üniformasından onun bir Yeni Zelanda askeri olduğunu hemen anladı. Adamcağızın bağırsakları dışarı çıkmış, üzerinde sinekler cirit atıyordu.

Tam o sırada sağından ve solundan birer asker daha bu mezar kadar küçük sipere atladı. Ten rengi koyu olanın Hintli olduğu anlaşılıyordu. Er William'ın şaşkın bakışları altında onlar da yerdeki cesedin üzerinden çekilip William'ın iki yanına çöktüler ve birbirlerine bakakaldılar. Üçünün de yüzleri toprağa bulanmış, vücutları ve yüzleri şarapnel ve taş parçalarından kan revan içinde kalmıştı. Hintlinin kafasındaki, normalde beyaz olan sarık kirden karaya çalıyordu.

William, "Ben, Anzak 25. Tabur'dan Er William," dedi İngilizce önce solundaki askere dönerek. "Sen kimsin?"

"10. İrlanda Tümen'inden Er Jack," diye yanıtladı solundaki asker. İngilizler tarafında savaşan yüzlerce İrlanda askerinden biriydi.

Sonra ikisi birden en sağdaki, kafası sarıklı askere baktılar. O da, "Pencap Taburlarından Er Aamir Jamal," dedi diğer ikisine bakarak. O da İngilizlerin Hindistan sömürgesinden getirdiği Müslümanlardandı.

Tümenleri, taburları ve bölükleri birbirinden tamamen farklı olan, İngiliz Ordusu için savaşan ama İngiliz olmayan bu üç asker hücumun hengâmesi içinde kendilerini bu çukurda bulmuşlardı. Şimdi birkaç dakikaları vardı. Bu birkaç dakikada soluklanacaklar, bombardımanın bitmesini bekleyecekler ve sonra tekrar hızla hücuma geçeceklerdi. Savaş boyunca onlarca asker arkadaşlarının ölümüne ya da yaralanmasına şahit olmuşlardı ve hâlâ yaşadıkları için sevinsinler mi, üzülsünler mi bilemiyorlardı. Kan gövdeyi götürüyordu.

Üçü de başlarını öne eğip, ayaklarının dibinde yatan cesede bakarak beklemeye başladılar. Üçü de bir örnek, iki büklüm, sırtlarını toprağa vermiş, tüfeklerine sımsıkı sarılmış şekilde öylece duruyorlardı. Aralarında en irisi Avustralyalıydı, zaten boyu ve cüssesiyle Avustralya'dan gönderilen birliklere rahatlıkla yazılabilmişti. Saçları turuncuya çalanı İrlandalı olandı. Hintli ise hepsinden zayıf ve koyu tenliydi. Tepelerinde adeta kıyamet kopuyordu. Top gümbürtüleri kulakları sağır ediyor, insan çığlıkları, taramalı tüfeklerin ve patlamaların sesleri birbirine karışıyordu. Üç erin de kulaklarında dinmeyen bir uğultu sanki beyinlerine çivi çakılıyormuş gibi bir işkenceyle devam ediyordu.

"Hiç böyle olmasını beklemiyordum," dedi Er William önündeki cesetten gözlerini ayıramadan. Aylar önce Melbourne'deki evinden kaçıp da orduya yazıldığı günler gözünün önüne geliyordu. İngiliz sömürgesi, henüz on beş ya-

şında bir ülke olan Avustralya'nın şehir ve kasabalarında İngiliz İmparatorluğu'nun savaşa gireceği ve Avustralyalıların da ana ülkeleri İngilizler için savaşacağı ilan edildiğinde, Er William da pek çok delikanlı gibi "düşman"a karşı savaşabileceği için heyecanlanmıştı. Gencecik hayatı, çocukluğundan bu yana İngilizlerin büyüklüğünü, kahramanlıklarını ve tüm dünyaya özgürlük ve adalet dağıtmalarını dinleyerek geçmişti. Şimdi hep o öykündüğü İngilizlerin yanında savaşma fikri onun orduya yazılmasına yeterliydi. Kendini kanıtlayacak, onurlu bir Avustralyalı olduğunu herkese gösterebilecekti. Bu, onun sabahtan akşama tarlada çalışarak ömür çürütmesinden de çok daha heyecanlı bir fırsattı. Nereye baksa yeni bir versiyonunu gördüğü, orduya katılım propagandası yapan posterlerin de onun orduya katılmasında rolü yok değildi. Er William, bu posterlerden bir tanesindeki golf oynayan, kürek çeken, boks yapan, ata binen delikanlıların ortasındaki karizmatik üniformalı askere uzun uzun bakmıştı. Posterde büyük harflerle "Beraber Oyna, Beraber Eğitim Al, Beraber Yola Çık" ve "Beraber Savaş!" yazıyor, alt tarafında da "Oyun mu istiyorsun? O zaman gel ve *gerçek oyunu* oyna!" cümleleri beliriyordu. "Gerçek oyun" savaştı ve Er William, binlerce diğer Avustralyalı gibi ikna olmuştu. Bizzat Avustralya ve Yeni Zelanda'ya giden ve "Britanya SENİ istiyor! Ülkenin ordusuna katıl! Tanrı Kral'ı korusun!" yazan posterlere, izleyiciye parmağını doğrultmuş haldeki kendi resmini koyduran Lord Kitchener'ın planı tutmuştu. Barış toprakları Avustralya kendini birdenbire İngilizlerin savaşının tam ortasında bulmuştu.

Anzak ordularının Gelibolu'dan önce Mısır'a uğrayacakları haberi de William'ı heyecanlandıran bir diğer unsurdu. Mısır demek, onun için masallar, uçan halılar, hazineler ve piramitler demekti ve yolculuğun epey renkli geçeceğini umuyordu. Onlara orduya yazılacağını söylediğinde anne babası buna kesinlikle karşı çıkmış, onu eve kilitlemişler-

di. Ama William bir yolunu bulup evden kaçmış ve soluğu Sydney'de almıştı.

Ama daha Kahire'ye ayak basar basmaz savaş oyununun onun kafasında hayal ettiği oyun olmadığını anlayacaktı William. Botları ve üniforması sürekli kum doluyor, kavurucu güneş onu terden sırılsıklam yapıyordu. "Lanet olası kum!" diyordu asker arkadaşlarına. "Kum! Kum! Kum! Her yer lanet olası kum! Herifler bizi kahrolası Sahra Çölü'ne bıraktılar!" Hayır, Sahra Çölü'nde değildi William, ama bu kadar kum onun için ancak Sahra'da olabilirdi!

Gelibolu kıyılarına ayak bastığında ise işler hepten kötüye gitti. Gemide onlara "Bir direniş beklemiyoruz, akşamına Konstantinepol'e gireceğiz!" demişti üstleri. Ama hiç de öyle olmamıştı. Türkler bir türlü pes etmiyor, Gelibolu'nun sarp dağları yetmiyormuş gibi onlar da adeta etten birer duvar örüyorlardı karşılarında. Evet, yeme içmede sorun yoktu, bolluk içinde yüzüyorlar, çeşit çeşit bisküviler, çörekler, peynirler, biftekler, reçeller, meyve salataları yiyorlar, birinci sınıf Major Drapkins sigarası tüttürüyorlar, bira şişelerini üst üste deviriyorlardı. Ama çatışmalar başlayıp da Türkler karşılarına çıkınca bunların hepsini onlara adeta kusturuyorlardı.

Sonra William'ın deyimiyle, "Tanrı'nın belası siperler!" başlamıştı. "Bu nasıl bir cehennem!" diye söyleniyordu elinde kürekle. "Küreği alıyorsun ve kazıyorsun," diye homurdanıyordu yanındaki bir arkadaşına. "Saatlerce, günlerce kazıyorsun. Önce mezar kadar bir çukur kazıyorsun. Sanki herkes kendi mezarını kazıyor! Sonra mezarlar birleşiyor ve siper oluyor. Sonra bunları arkanda bırakıp on adım sonra yeniden yeni bir siper kazmaya başlıyorsun! Sonra karşıdan Türkler çıkıp geliyor ve bu sefer bu siperler gerçekten birer mezar oluyor! Tanrı'nın belası siperler!"

Şimdi içinde bulunduğu çukur da böyle bir mezardı. Ya diğer siperlerle birleşme fırsatı bulamadığından küçük bir

çukur olarak kalmıştı ya da William'ın kendi ordusundan çıkan bir howitzer mermisi siperin büyük kısmını kapatmış ve bu mezar kadar açıklık öylece kalakalmıştı.

"Şuna baksana," dedi sol yanındaki İrlandalı Jack. Göğsünden buruşuk bir poster çıkartıp uzattı. Bunlar birkaç Türk uçağı tarafından Anzak birliklerinin tepesine atılan bildirilerdi. Hilal ve yıldız işaretinin altında, İngilizce "AVUSTRALYALI ve YENİ ZELANDALI ASKERLER! KANDIRILDINIZ! KAZANAMAYACAKSINIZ!" yazıyordu büyük harflerle. Altında da küçük harflerle, "Burada evden uzakta yalnızca ölebilirsiniz. İngilizler asla doymak bilmeyen hükmetme arzularında sizin hayatlarınızı da boş yere harcayacaklar!"

William kâğıtta yazanları okuyunca rengi iyice uçtu gitti. Sanki ölüm fermanını okumuş gibi hissetti. Sonra yutkunarak, "Haklılar," dedi. "Adamlara kızmıyorum. Yani burada ne halt ediyoruz ki! Benim topraklarıma da bir yabancı gelse onun canına okurdum! Buraya gelmeden önce ne Türk ne de Osmanlı adını duymuştum. Böyle bir yerin varlığından bile haberdar değildim. Bu insanlarla bizim hiçbir derdimiz yoktu ki! Türkler bize ne yaptı da şimdi buradayız?! Bizim olmayan bir savaş için ölüyoruz."

Jack ise, "Sen şanslısın," dedi. "En azından kime karşı savaştığını bilmeden buraya geldin. Benim durumum daha kötü. Ben Türkleri tanıyordum."

"Nasıl tanıyordun?" diye sordu William merakla.

"Ben İrlanda'nın Drogheda şehrindenim," dedi Jack bildiriyi tekrar göğsüne sokarken. "Dublin'in az kuzeyinde bir liman şehridir. Büyük İrlanda Kıtlığı'nı hiç duydun mu bilmiyorum. Bundan 65 yıl önce benim ülkemde yedi yıl süren bir kıtlık olmuş. Tam yedi yıl sürmüş ve bir milyondan fazla kişi ölmüş. Ben bu kıtlığın hikâyelerini dinleyerek büyüdüm."

"Bunun Türklerle ne alakası var?" diye sordu William.

"Türkler bize o zaman yardım etmişler. Bize gemilerle para ve yemek göndermişler. İrlandalılar bundan o de-

rece etkilenmişler ki, bizim şehrin armasında hilal ve yıldız vardır."

Jack, 1845'ten 1852'ye değin süren Büyük İrlanda Kıtlığı'ndan bahsediyordu. Dönemin Osmanlı Sultanı 10 bin Sterlin'lik bir yardım yapmayı teklif ettiğinde Kraliçe Victoria kendisi bile İrlanda'ya 2 bin Sterlin bağışladığını, bu yüzden Türklerin yapacağı yardımın bunu aşmamasını rica etmişti. Bunun üzerine Sultan yardımı azaltmış ama bu sefer de üç gemi dolusu yiyecek ve ilacı Dublin'e göndermişti. İngiliz otoriteleri geminin Dublin'e yanaşmasına izin vermeyince de Türk gemiciler bu sefer kuzeydeki Drogheda limanına yardımı bırakmışlardı.

"İşte ben şimdi," dedi Jack hüzünle, "Bu insanlara karşı tetik çekiyor, süngü sallıyorum."

William belindeki matarayı çıkardı, titreyen elleriyle kapağını açıp Jack'e uzattı. Jack, matarayı aldı ve ağzına dikti. Sonra William da likörden içti ve bunu diğer yanındaki sarıklıya uzattı. Ama Hintli, mataraya elini götürmedi. Adam adeta donmuş gibiydi.

"Bize İslam'ı korumak için, Halife'niz için savaşacaksınız, demişlerdi," diye söze girdi Aamir Jamal gözleri önündeki cesette. Sanki bir heykel gibi hareketsizdi. İçindeki ruh çoktan uçup gitmiş de bedeni burada kalmış gibi cansız bakıyordu önüne. Gözlerini kırpmadan anlatmaya devam etti. "Kâfir Almanlara karşı savaşacaksınız, dediler. Onlar Müslümanları öldürüyor, kadınlara tecavüz ediyor, dediler."

Cebinden kana bulanmış bir kitap çıkardı. "Bunu, süngülediğim bir askerin üzerinde buldum," dedi.

"Bu ne?" diye sordu William.

"Kur'an," dedi Aamir Jamal. "Bizim kutsal kitabımız."

Bir süre üçü de suspus oldu.

"Senin yerinde olsam bu lanet olası yerden defolup giderdim!" dedi William, Hintli'ye.

"Denedim," dedi Aamir Jamal. "Yüzbaşıya gidip karşımız-

dakilerin Müslüman olduğunu, onlara karşı savaşamayacağımı söyledim. Benimle birlikte pek çok Hintli daha vardı. Karşıdakinin Müslüman olduğunu anlayan geri koşuyordu. Ama yüzbaşı sert bir şekilde derhal cepheye dönmezsem bir savaş suçlusu ve hain olarak cezalandırılacağımı söyledi. Umurumda olmadığını söyledim. Bu sefer de Pencap'taki ailemin zindana atılacağını, savaşa devam etmezsem hepsinin de idam edileceğini söyledi. Hepimizi ailelerimizle tehdit ettiler. Ben de burada böylece kalakaldım. Kimseyi öldürmeden ve ölmemeye çalışarak oradan oraya koşup duruyorum."

William ve Jack mataradan birer yudum daha içtiler. "Onurumuz için savaşacağız," dedi William. "Onurumuz için savaşacağız ve onurumuzla öleceğiz!" William iki yanındaki askerlere baktı ve "Birbirimiz için savaşacağız!" diye tekrarladı hınçlanarak.

Biri Katolik, biri Protestan ve biri Müslüman, İngiliz olmayan bu üç İngiliz askeri tekrar hücum boruları çaldığında siperlerden sıçrayarak çıktılar ve tekrar "düşman"ın üzerine doğru hücuma geçtiler. Savaşmak zorundaydılar ve savaşacaklardı. Onurları için, görev için, birbirleri için.

Saldırı dalgasına tekrar ara verildiğinde üçü de tarafsız alanda kanlar içinde yatıyor olacaktı. Bu emperyalist saldırganlık içinde İngilizler için *Dulce et decorum est, Pro patria mori*; Horace mı haklıydı yoksa Owen mi, orasını Tanrı bilirdi.

28

Gemilerden gelen bombardıman başladığında herkes siperlerine kaçıyor, bombalama bittiğinde yine siperlerin arasındaki tarafsız bölgede herkes birbirine giriyordu. Yine bir çarpışmanın hemen ardından Er Mehmet kendisini siperlere atmış, dizlerini karnına çekmiş, kafasını ellerinin arasına sokmuş, yeniden hücum emrini bekliyordu. Yaklaşan bombaların ıslığıyla birlikte herkes can havliyle siperlere atlamıştı. Bomba ve bağırış çağırışlardan başı zonkluyordu artık. Bombardıman bittikten sonra tarafsız bölgede kalanlar cansız ya da yaralı yerde yatıyordu.

Er Mehmet hücum emrini beklerken bir inilti duydu. Ses, siperin hemen tepesinden geliyordu. Adamın acı içinde inlemesi dayanılacak gibi değildi. Mehmet bunun bir Türk askeri olabileceğini düşünerek siperlerden başını kaldırdı. Ama karşısında bir Türk askeri değil, Anzaklı bir düşman askeri buldu. Adam hemen burnunun dibindeydi. Anzaklı asker Türk siperlerine paralel, boylu boyunca uzanmış yatıyordu, karnı ile beli arasındaki kısım tamamen kan içindeydi. Adam iki eliyle birden kanın çıktığı yere bastırıyordu. Yan tarafından Er Mehmet'i gördüğünde ona elini uzattı ve "*Help!*" dedi. "*Please help!*" diye inliyordu.

Er Mehmet kendisine uzanan, adamın kana ve toprağa

bulanmış eline baktı ve yutkundu. İki tarafına baktığında herkesin kendi canı derdinde olduğunu gördü. Ne yapacağını bir türlü bilemiyordu. Ayağa kalktığında karşı taraftan gelen kurşunların hedefi olabilir ya da her an tepesine düşecek bir bombanın altında kalabilirdi.

Adam, "*Please help! I don't wanna die!*" diye seslendi tekrar. Gözyaşları içinde Mehmet'e bakıyordu.

Mehmet onun ne dediğini bilmiyordu. Dilini anlamıyordu. Bildiği tek şey adamın acı içinde kıvrandığı ve yardım istediğiydi.

Mehmet daha fazla dayanamadı kendini siperlerin üzerine çekti. Adamı tuttuğu gibi kaldırdı ve kucaklayarak hızlı hızlı adımlarla karşı düşman siperine doğru koştu. Anzak askerlerinden biri az kalsın üzerlerine gelen bu Türk askerini vuracaktı ki, bir diğeri onun kucağındaki Anzak'ı görerek onu son anda durdurdu. Anzakların şaşkın bakışları ardında Mehmet kucağındaki yaralı adamı düşman siperinin içine bırakıp tekrar geri kaçtı. Siperin içindeki Anzaklar birbirlerine öylece bakakalmışlardı.

Mehmet kendini siperlerin içine tam atmıştı ki bombardıman yeniden başladı. Sonra yine süngü savaşı ve sonra yine bombardıman. Mehmet siperlerden son süngü savaşı için çıktığında bir daha geri dönmedi.

En önlerde düşmanla cesurca çarpışan Ali Çavuş bir ara alay komutanının yanına geldi. Komutan onu gördüğünde gözleri dört açıldı. Ali Çavuş'un göğsü, özellikle de sol omzu ve kolu kanlar içindeydi. Üniformasız incecik, bağrı açık bir mintanla savaşan çavuşun sol kolu bir süngü darbesiyle neredeyse kopacak kadar kesilmiş ama onu tutan et parçası yüzünden tamamen kopup bedenden ayrılmamıştı. Komutan ne yapacağını bilemeden çavuşa bakakaldı. Ali Çavuş "Komutanım, kusura kalma amma benim kol gitti. Fakat şimdi bana köstek oluyor. Hele şunu bir kesiver de rahat

çarpışayım!" demesin mi! Sağlam eliyle de süngüsünü komutana uzatıyordu.

Türkler önlerini bir kere daha, tarihte eşine rastlanmayan bir çabayla temizlediklerinde yanardağlar yine alev püskürtmeye başladı. Prince of Wales, London ve Queen zırhlıları, Bealge, Foxhound ve Scourge destroyerleri ve daha niceleri Türklerin üzerine yine top yağdırmaya başladılar. İngiliz savaş gemilerinden çıkan *"Fire!"* bağırışlarını kulakları sağır eden top sesleri takip ediyor, ardından Türklerin bulunduğu sırtlarda taş ve şarapnel helezonları havaya yükseliyor, uçaklardan makineli tüfeklerle yaylım ateşi yapılıyordu. Gemilerden çıkan topların oluşturduğu gürültü öylesine şiddetliydi ki sanki dolu yağdıran bulutlar gemi olup Gelibolu'ya inmiş ve şimdi arka arkaya gökgürültüleri çıkararak Türklerin üzerine dolu yerine top yağdırıyordu. Anzak askerleri dahi yanı başlarındaki gemilerin seslerinden kulaklarını tıkıyorlar, birçoğu yere uzanıp kafalarını ellerinin arasına gömüyordu. Kulaklarda müthiş bir çınlamadır başlamıştı.

Üstelik şimdi, deniz zırhlılarının ulaşamadığı keskin noktalara 10 km öteden nişan alabilen 60 librelik İngiliz topları, QF 4,5-inçlik ve 160 kg'lık gülleler atabilen devasa 9,2 inçlik howitzerlarla tümseklerin arkasında kalan Türk siperlerini darmadağın ediyorlardı. Son teknoloji harikası olan bu toplar yatay değil, kavisli trajektörlere sahip olduklarından önlerindeki tümseklere, dikenli tellere ya da kum çuvallarına takılmadan doğrudan siperlerin içine ya da gerisine düşebiliyor ve oradaki birlikleri tozu dumana katarak havaya uçuruyordu. Ortalığı barut, kükürt ve yanık dumanı kapladı. Göz gözü görmüyordu.

Tam bu hengâmede 60'lık İngiliz bataryalarından çıkıp gelen bir şarapnel parçası cephenin ortasında, askeriyle omuz omuza çarpışan Albay Mustafa Kemal'in tam göğsüne isabet etti. Mustafa Kemal müthiş bir darbeyle arkaya yığıldı.

Yanı başında bulunan yaveri, "Komutanım!" diyerek hemen yanına koştu.

Mustafa Kemal elini göğsüne götürdü ve kanı gördü. Sonra göğsündeki metali fark etti. Cebini açtı ve içinden baba yadigârı olan saati çıkardı. Saatin içinde derin bir oyuk oluşmuştu. Hafif bir tebessüm belirdi Mustafa Kemal'in yüzünde.

Yaveri, "Komutanım, yaralısınız!" dedi kanı görünce korkuyla.

"Sessiz ol," dedi Mustafa Kemal. "Bir şeyim yok. Asker fark etmesin!" Hemen ayağa kalktı ve savaşa devam etti.

Saati, hayatını kurtarmıştı.

29

Aradan dört saat geçtiğinde çarpışma hâlâ devam ediyordu. Süngü çarpışmaları, toplar ve şarapnellerle kesiliyor, arkadan gelen taze birliklerce yeniden harlanıyordu. Siperde sırasını bekleyen Türk askeri az ileride kardeşlerinin katledildiğini görüyor, sonra hiç tereddüt etmeden komutanlarının hücum emriyle, öleceklerini bile bile ileri atılıyorlardı. Mehmetçik dalga dalga, şevkle ve azimle şehadete koşuyordu. Ama her saldırıda biraz daha ilerliyorlar, her hücumda biraz daha mevki kazanıyorlardı.

İngilizler ne Dünya Savaşı'nda ne de daha öncesinde böyle bir şey görmemişlerdi. İngiliz Komutan General Hamilton yıllar sonra anılarında bu manzarayı, "Dağlar adeta Türk doğuruyordu!" diye anlatacaktı.

O gün Conkbayırı'nda gökle yer arasında çelik, metal, barut, toz, kaya parçaları ve insan eti adeta birbirine karılıyordu!

Dört saatin sonunda artık hiçbir İngiliz askeri Türklerin karşısına çıkmaya cesaret edemiyordu. Toplar, obüsler ve havan topları bir süre daha anlamsızca dağları dövmeye devam ettiler. Ama artık Anzak askeri çekilmişti, yılmıştı. Türk askeri düşman askerlerinden bazılarını kıyıya, denizin içine kadar sürüklemişti. Süngü çatışması bir süre de suyun içinde devam etti.

Türkler artık karşılarına kimsenin çıkmadığını anlayınca "Allahuekber!" diyerek bağırmaya başladılar.

"Çekiliyorlar," dedi yaveri, Mustafa Kemal'e.

"Çekilecekler," dedi Mustafa Kemal. Planı başarıyla işlemişti. Haklıydı, savaş ya cephede kazanılır ya da kaybedilirdi ve o cephe bu cepheydi.

8. Tümen'in 23. ve 24. alayları büyük kayıplar vermişti ama sonunda düşman tamamen geri püskürtülmüştü.

Mustafa Kemal Conkbayırı tepesi kazanılıp da geriye karargâhına döndüğünde 28. Alay'dan sorumlu Alman General Hunker'ı yine gördü. "Herr Hunker," dedi Mustafa Kemal sitem dolu bir sesle onun önünde durarak. "Sizi ön cephede göremedim ne yazık ki."

Alman General şaşırdı, "Aldığım emir burada mevki almak şeklindeydi. Amacım, emirlere uymaktır," dedi.

Mustafa Kemal ise, "Benim amacım da savaşı kazanmaktı," dedi ve yoluna devam etti.

General Hamilton'ın idaresindeki ordu, bu büyük mağlubiyetin ardından, sonraki günlerde şansını bir kere daha zorlayacak, hatta bu hücumların birinde birinci sınıf İngiliz Kraliyeti soylularından oluşan Norfolk Alayı'nı dahi sahaya sürecekti.

Ama saldıran kim olursa olsun, İngiliz, Fransız, Avustralyalı, Yeni Zelandalı, İskoç, Yunan ya da Hintli ve saldırılan yer hangi nokta olursa olsun, Seddülbahir, Arıburnu ya da Anafartalar, sonuç hep aynı olacaktı. Çanakkale asla ve kat'a geçilmeyecekti.

Seddülbahir Cephesi'nde de, Morto Koyu'ndan, Ertuğrul Koyu'na değin benzer kahramanlıklar yazılmış, Türk savunma hattı amansız bir direniş göstermişti. Mehmetçik Zığındere'den, Kirte'ye, Kanlıdere'den Kerevizdere'ye Gelibolu'nun bütün damarlarında onlarca ayrı destan yazmış, İşgal Kuvvetlerine hiçbir şekilde geçit vermemişti. Türkler tü-

men tümen, alay alay, Gelibolu Yarımadası'nın her köşesinde canlarını ortaya koyarak eşsiz bir savunma yapmışlardı. Hamilton'ın çok güvendiği, İngilizlerin AE2 denizaltısı da Türk torpido botu Sultanhisar tarafından 30 Nisan'da batırılmış ve Marmara'nın dibini boylamıştı.

Mustafa Kemal'in daha 25 Nisan'da tek bir alayla Anzak Koyu'na çivilediği İngiliz Ordusu, sekiz ay sonra Aralık ayında Gelibolu'dan sessiz sedasız çekilecekti. Saldırıda kazanamadıkları başarıyı, çekilmekte göstereceklerdi.

Çanakkale Savaşları'nda İngiliz ve Fransızlar Türklerin üzerine yarım milyondan fazla askeri boca etmişlerdi. Queen Elizabeth zırhlısı kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırıp da ülkesine doğru geri dönerken bunların yarısından fazlasını Osmanlı topraklarında ceset olarak bırakıyordu. Türklerin şehit sayıları ise 250 bin'e yaklaşıyordu. Dünya harp tarihinde haklı olarak önemli bir yeri olan ve II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşecek Normandy, nam-ı diğer D-Day çıkarmasında hayatını kaybeden Amerikalıların ve İngilizlerin başını çektiği müttefiklerin ve karşı taraf olan Almanların kayıpları 4'er bin civarındayken, Çanakkale Savaşlarının sadece tek bir cephesinde bunun en az on katı kayıp verilmişti.

Çanakkale'de şehit düşen Türk evlatlarının ağıtları yıllarca yakılmaya devam edilecek, bir Kastamonu türküsü bir asır sonra dahi yankılanacaktı:

"Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni, off, gençliğim eyvah!
Çanakkale içinde sıra söğütler
Altında yatıyor aslan yiğitler, off, gençliğim eyvah!"

Avustralya ve Yeni Zelanda için de Gelibolu'nun ayrı bir önemi olacaktı. Yaklaşık 9 bin askerini kaybeden Avustralyalılar ve 3 bin'e yakın askerini kaybeden Yeni Zelandalılarda bu savaşlar öyle derin bir etki bırakacaktı ki 25 Nisan'ı Ulusal Anzak Anma Günü ilan edecekler, bu onların millî kim-

liklerinin inşasında önemli bir rol oynayacaktı. Türkler ve Anzaklar Gelibolu'nun yasını beraber tutacaklardı.

Mustafa Kemal, Çanakkale'de sadece İngilizlerin güneşini batırmakla kalmayacak, dünya siyaset tarihinin en meşhur adamları arasında yer alan Kitchener'ın kariyerini de bitirecek, Churchill'in bir süre siyasetten çekilmesine neden olacaktı. Onların güneşleri batarken artık Anadolu topraklarında Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ışığı yükselmeye başlıyordu.

Ne var ki, çok değil, sadece üç sene sonra İngilizler Çanakkale'nin intikamını almak için soluğu yeniden İstanbul boğazında alacaklardı.

DÖRDÜNCÜ GÜN

LONDRA, 3 OCAK 1916

"Sizinle bir harita yapacağız, Mösyö Picot."

30

"Tanrı'nın belası servet avcıları!" diye düşündü Sykes. Bu iş aklına geldikçe öfkeden deliye dönüyordu. Aklına geldikçe ne demek, aklından bir türlü çıkaramıyordu ki! Üstelik tam da böyle bir günde! O oğlan gerçekten de kendisinin olabilir miydi? Yıllar önce Sledmere Malikânesi'nde seyisin kızıyla yaptığı kaçamaklar gözünün önüne geldi. "Şu iş bir bitsin, onların canına okuyacağım!"

Sir Mark Sykes, takım elbisesi içinde bacak bacak üstüne atmış, sağ dizine dayadığı defterine büyük bir keyif ve özenle çizdiği karakalem çalışmasının sonuna geliyordu. Kafasını dağıtmak için her zaman yaptığı gibi bir karikatür çizmeye başlamıştı. Resme baktıkça öfkesini unutuyor, sarı posbıyıklarının altındaki dudakları keyifle iki tarafa oynuyor, resmi çizen sağ eli sayfanın üzerinde, sıcak bir Ağustos günü serin gölün içinde yıkanan bir kuğunun kanatları gibi hızlı hızlı hareket ediyordu. Elinin her bir hareketiyle sayfadaki çirkin, ucube karikatür daha da belirgin hale geliyordu.

Sir Mark Sykes, tam adıyla Tatton Benvenuto Mark Sykes, yani Sledmere'in 5'inci Baronu ve Yorkshire'in en varlıklı toprak zenginlerinden İngiliz Sir Tatton Sykes'ın ve milletvekili kızı ve dük torunu Christina Jessica Cavendish-Bentinck'in tek oğlu olan 36 yaşındaki bu adam bir

diplomat, bir siyasetçi, bir tarihçi, bir kartograf, bir baron, bir seyyah, bir gazeteci, bir yazar ve daha pek çok şeydi. Ama aynı zamanda bir çizerdi. Çocukluğunda anne babasının bitmez tükenmez kavgalarından uzaklaşmak, annesinin zengin ve tumturaklı partilerinden kaçmak ve yine bir Orta Doğu seyahatinde olan babasının yokluğuna tahammül etmek için çok genç yaşta keşfetmişti bu yeteneğini. Azıcık canı sıkıldı mı malikânelerinin onlarca odasından biri olan babasının ofisine kaçar, orada bulduğu kitapların resimlerini inceler, boş bulduğu sayfalara da karikatürler çiziktirirdi.

Ailesinden göremediği şefkati kitaplarda ve bu kitaplardaki tek resimler olan haritalarda bulurdu. Daha okuma yazma öğrenmeden imparatorlukların, krallıkların, hanların ve kıtaların adlarını seçmeyi öğrenmişti. Acaba babası şimdi hangi ülkede, harita üzerinde o bölgeyi tahmin etmeye çalışırdı. Hatta bazen babasının tüm uyarılarına rağmen haritaları değişik renklere boyamaya, sınırlarını yeniden çizmeye ve kafasına göre hayali ülkeler icat etmeye başlamıştı. Bu, babasının yokluğunda annesinin etrafını çevreleyen bir yığın sevimsiz adama tahammül etmekten çok daha eğlenceli bir işti.

İncil'de gördüğü isimlerin yerlerini görmek hoşuna gidiyordu Sykes'ın. Ne de olsa annesinden ötürü bir Katolik'ti. Sledmere'daki büyük malikânelerinin kütüphanesinin ortasında yere boylu boyunca uzanır, bir tarafında İncil, diğer tarafında haritalarla birlikte isimlerin yerlerini resimlerde bulmaya çalışırdı. Az daha büyüdüğünde ise bu adları taşıyan toprakların üzerinde gezinecek, o toprakların insanları arasında dolaşacak, onların dillerini öğrenecekti.

Sir Mark Sykes bu çocuksu oyununun yıllar sonra dünya siyasi tarihinin en meşhur gizli anlaşmasının yapılmasında en büyük yeteneği olarak karşısına çıkacağını elbette bilmiyordu. Bugün de Londra'da, Hyde Park'ın yanı başında, 58 Knightsbridge Caddesi'ndeki Fransa'nın İngiltere Büyü-

kelçiliği'ndeki toplantı odalarından birinde ev sahibi Mösyö Picot'yu beklerken almış eline bir kâğıt ve başlamıştı çizmeye. Çünkü Mösyö Picot'nun onu yine bekleteceğinden şüphesi yoktu ve bir saattir ortada gözükmeyişi de onun tahminini çoktan doğrulamıştı.

Sykes, kaleminin ucu köreldiğinde yanından eksik etmediği çakısını çıkardı ve kalemin ucunu güzelce yonttu. Bir ara gözü odanın ortasında duran masaya ve üzerinde serili koca haritaya takıldı. Bu haritanın başında acaba kaç saat geçirmişti? Picot gelinceye kadar resmini bitirecekti. Kafasını dağıtmalıydı, çünkü daha dün, 15 yaşındayken Sledmere Malikânesi'ndeki seyisin kızıyla yaşadığı bir ilişkiden şimdi 21 yaşına gelmiş bir oğlu olduğunu öğrenmişti. "Lanet olası para avcıları!" diye geçirdi içinden hiddetlenerek. "Öğlen olsa da yemek yiyip viskimi içsem," diye düşündü. Her öğle yemeğinden sonra bir kadeh içkiyi Apollinaris sodasıyla karıştırıp içerdi. Bu hiç şaşmazdı. Buna her zamankinden çok ihtiyacı vardı. Ama şimdi toplantıya odaklanmalıydı, kız meselesiyle Yorkshire'a döndükten sonra ilgilenecekti. İngiliz Krallığı'nı bugün tek başına bu adam temsil edecekti.

Bu, Sykes'ın Fransız Elçiliği'ne gelişinin üçüncü günüydü, tanımıştı artık Picot'yu. Bu açgözlü Fransız diplomat yine pazarlıkta elini güçlü tutmak için elinden gelen her yolu deneyecek, her kozunu kullanacak, yine bir yığın tumturaklı cümleler kuracak, Fransızların Orta Doğu'nun gerçek hamisi olduklarını söyleyen sonu gelmez nutuklar atacak ama hepsinden önce, her pazarlığın olmazsa olmazı, kendi elini güçlendirmek ve kendini ağırdan satmak için muhatabını bir güzel bekletecekti. Mösyö Picot belki eğer Sykes'ı yeterince bekletirse, Sykes usanacak, yılacak, bıkacak ve Picot'nun istediklerini verip oradan bir an önce ayrılıp kendini ferah İngiliz caddelerine atacaktı.

"Daha çok beklersin!" diye içinden geçirdi Sykes önündeki kâğıdı karalamaya devam ederken. O, bu tip oyunlara

kanmayacak kadar deneyimli ve beklemekle pes etmeyecek kadar sabırlıydı. Picot tipini de çok iyi tanıyordu Sykes. Daha dün yine aynı koltukta onun da karikatürünü yapmış ve hemen defterinin arasına saklamıştı. Mösyö Picot'nun "*Oui*" derken yusyuvarlak olan dudaklarını epeyi komik çizmişti ve şimdi adama her bakışında karikatürdeki dudakları hatırlayıp gülmemek için kendini zor tutuyordu.

Bir insan sarrafıydı Sykes ve binbir milletin binbir insan tipini tanıdığı gibi, en azından o böyle olduğuna inanırdı, Picot'yu da daha ilk görüşte çözmüştü. Kendine aşırı güvenen, kibirli, tüm dünyayı versen yine isteyecek türden açgözlü bir Fransızdı Picot. Sykes onunla üç gün önce yüz yüze bu odada daha tanışmadan önce onun hakkında duyduklarıyla bu Fransız hakkındaki yargısını vermişti. Daha birkaç hafta önce 6 kişilik İngiliz delegesinin karşısına tek başına çıkan François Marie Denis Georges-Picot, Fransızların Orta Doğu uzmanıydı. Sykes'dan on yaş daha büyük olan bu Fransız öyle hayatı masa başında geçen, çalıştığı toprakları bir kere bile görmeyen sözde uzmanlardan değil; yedi sülalesi sömürgecilikten para kazanan ve Kuzey Afrika'da doğrudan koloniler idare eden bir ailenin üyesiydi.

Evet, bu tipleri çok iyi tanıyordu Sykes ve Picot'yu alt etmeyi başaramayan yarım düzinelik İngiliz kabinesi yerine tek başına Picot'nun karşısına çıkarılması boşuna değildi. Sykes, Picot gibi Orta Doğu'da yüzlercesini tanımıştı.

Sir Mark Sykes, babasından miras aldığı gezici ve maceracı ruhla daha çocuk yaşında tanışmıştı Orta Doğu'yla. Onun akranları ilkokula başlayıp sek sek oynarken Sykes babasının yanında Lübnan Dürzüleriyle tanışıyordu. Bir keresinde, "10 yaşında babamla onların dağlarına çıktım, sonra 11 yaşımda ve sonra 13 yaşımda onlarla ve diğerleriyle tanıştım, 18 yaşıma geldiğimde onları artık tek başıma ziyaret eder hale geldim!" diye yazacaktı anılarında. Sykes'ın tüm hayatı neredeyse Londra'dan çok Orta Doğu'da geçmişti ve

o Halep'in demir döven Araplarından lüks düşkünü Kuveyt Şeyhleri'ne, hırslarına yenilen Hicaz'ın Şeriflerinden Kahire'nin Kıptilerine kadar bu coğrafyada tanımadığı ırk, duymadığı dil, görmediği yüz rengi kalmamıştı. 20'li yaşlarda bir Orta Doğu turuna çıktığında gördüğü pek çok şehri, köyü ve kasabayı sanki orada doğmuş büyümüş gibi, on yıl önceki halleriyle mahalle mahalle, sokak sokak karşılaştırabilecek bir hafızaya ve deneyime sahip olmuştu.

Ama gördüğü yerler, tanıdığı insanlar arasından hiçbiri Sir Marks Sykes'ı Türklerin etkilediği kadar etkilememişti. Osmanlı İmparatorluğu onun öylesine özel bir ilgi alanıydı ki bir çocuğu İstanbul'da doğacak, karısıyla Kastamonu'dan Diyarbakır'a, Kerkük'ten Edirne'ye haftalarca sürecek bir seyahate çıkacak ve daha otuzlu yaşlarında, tüm yanlışlarına, önyargılarına ve ideolojik körlüğüne rağmen, o zamana kadar yazılmış en ayrıntılı ve en kapsamlı Türk Tarihi kitaplarından birini kaleme alarak, adına da *Halife'nin Son Mirası: Türk İmparatorluğu Tarihi* koyacaktı. Öyle ya, pek çok İngiliz gibi, ona göre de biten sadece Türk İmparatorluğu değildi, İslam liderliğinin de sonuna geliniyordu. "Büyük Oyun"la birlikte Orta Doğu yeniden dizayn edilirken yeni yüz yıl artık sultanlarla ve halifelerle değil, sömürge ve sanayileriyle liderlik masasına kurulan Batı ile devam edecekti. Bunu başarmak için ise Türkleri çok iyi araştırmalı, çok iyi bilmeliydi ve Sykes işte hayatını bu işe adamıştı. Çeviri değil, adı doğrudan doğruya *Darü'l-İslam* olan kitabında ise Osmanlı topraklarını köy köy, harita harita anlatacak, *Beş Türk Eyaleti'ne Doğru* adlı kitabında Bağdat'tan Musul'a, Şam'dan Van'a Türk İmparatorluğu'nu tek kişilik bir ordu gibi, bir sözlükçünün titizliği ve bir ansiklopedicinin detaycılığında anlatacaktı.

Ne var ki bir kolonistti Sir Mark Sykes. Bir İngiliz aristokratıydı. İngiliz İmparatorluğu'na olan kan bağı onun diğer tüm ilgilerinden ve tüm meraklarından daha güçlüydü.

Gerçi Freud, Sykes'ı tanısaydı, söyleyebileceği birkaç şey olabilirdi. Sykes'ın babasını ondan aylarca çalan madem bu imparatorluğun işleriydi, mademki bir babanın oğluyla geçirmesi gereken vakti imparatorluğun sömürgelerinde geçiriyordu, o zaman o da babasına duyması gereken saygıyı ve bağlılığı her şeyden önce devletine duymalıydı. O da öyle yaptı, tüm hayatı İngiliz değerlerini yaşamak ve yaşatmak için şekillendi. Ve bunu babasının en büyük aşkı Orta Doğu ile yaptı.

O oğlan gerçekten de seyisin o çilli kızının olabilir miydi? Hayır hayır, bunlar kesin babasının mirasına göz diken altın kazıcılarıydılar! Hay aksi şeytan!

Sykes bir şeyi sırf kendisi güzel diye beğenmez, o şey eğer kendisine, kendi kültürüne ve ırkına hizmet ederse onu beğenir ve onunla ilgilenirdi. İlgi duyduğu, zaman harcadığı bu şey İngilizlerin gücünü pekiştirdiği sürece ona yoğunlaşırdı. Babasının bitmez tükenmez Orta Doğu seyahatlerine eşlik ettiği çocukluk günlerinde devlet aidiyetini ve kendiliğinden Katolikliğe geçen annesinin yönlendirmesiyle dini taassubunu edinmişti. Sykes da annesinin inancını paylaşıyordu ve gençliği kitaplar ve haritalar arasında olduğu kadar İncil ve Kilise arasında da geçmişti. Eski Ahit'e olan inancı ve İngiliz üstünlüğüne duyduğu güveni başka her şeyin ama her şeyin üstündeydi.

Çok geçmedi, 20'li yaşlarına geldiğinde İngiltere'de Osmanlı topraklarını en iyi bilen kişi haline geldi. Osmanlı coğrafyası üzerine etrafta tek bir İngilizce harita yokken o gözleri kapalı Türk topraklarını ve sınırlarını çizebilir, haritanın üzerindeki nehirleri ve dağları resmedebilir, sonra da tüm vilayetleri şehir şehir bu haritaya yerleştirebilirdi. Elbette İngiliz Kraliyeti bu yeteneği hemen fark etti ve onu Kahire'deki Arap Bürosu'nun başına geçirdi. Daha doğrusu, o bu büroyu kurarak Orta Doğu'daki diğer tüm sömürge ofislerini buraya bağlamayı başardı. Tabii onun bu hızlı yükseli-

şinde Sykes'in annesinin Churchill ile olan tanışıklığının payı da yok değildi.

Sykes, Dünya Savaşı patlak verdiğinde de bu büroda çalışıyordu ve her şey gayet iyi gidiyordu. Ta ki, İtilaf Devletleri Gelibolu'da Türkler karşısında büyük bir hezimet yaşayana kadar. "Tam bir fiyasko!" diyordu Sykes bu işe. Ama o da Türkleri cephede savaşla yenemiyorlarsa içeriden parçalayabileceklerini çok geçmeden planlayacaktı. Bunun içinse en iyi yer Doğu'dan geçiyordu. Arapları ve Ermenileri Türklere karşı kışkırtmak tahmin ettiklerinden de kolay olacaktı. Kahire'deki Arap Bürosu hemen işe koyuldu ve bağımsızlık hayalleriyle Arapların bir güzel gözlerini boyadı. Sykes Arapların kadim bir medeniyetin sahibi olduklarını, asırlara uzanan bir gelenekleri olduğunu ve kendi bağımsızlıklarının en doğal hakları olduğuna dair pek çok raporu hem İngiliz üstleriyle hem de Araplarla paylaştı. Araplar oltaya gelmişlerdi. Gerçi Türklere karşı isyanın başını çeken Şerif Hüseyin'in derdi Arap bağımsızlığı falan değil, kendi ikbaliydi ama bu anlaşma onun da işine geliyordu. Sykes onun koltuğunun sallantıda olduğunu ve Araplar arasında nüfuzunu korumak istiyorsa İngilizlerle işbirliği yapması gerektiğini adı gibi biliyordu. Zayıf karakterli ve omurgasız tiplerin kokusunu bir mil öteden alabilirdi Sykes.

Osmanlı'daki azınlıkları kışkırtma politikası kısa zamanda sonuç vermiş ve Çanakkale hezimeti kısa sürede telafi edilmeye başlanmıştı. Dünya Savaşı İtilaf Devletleri lehine sonuçlanmak üzereydi. Herkes planını buna göre yapmalı, buna göre pozisyon almalıydı Sykes'a göre. Peki ya savaştan sonra Türk toprakları üzerinde nasıl bir strateji izlenecekti? Osmanlı İmparatorluğu yıkılacak mıydı, yoksa bir kukla devlet halinde mi sürdürülecekti? Bu koca topraklar tek seferde mi işgal edilecekti yoksa parça parça mı yutulacaktı? İşte artık cevaplanması gereken milyon dolarlık soru buydu.

Sykes, Dünya Savaşı süresince Osmanlı topraklarında na-

sıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair İngiliz Dışişleri'nin bulunduğu Whitehall'a sürekli raporlar geçmişti. Savaş sona yaklaşırken de İngilizlerin bu savaştan en kârlı nasıl çıkabileceği konusunda fikirler üretmeye başlamış, bölgedeki üst düzey yetkililerle sürekli fikir alışverişinde bulunmuş, Picot gibi Fransız tiplerini de bu şekilde tanımıştı.

"Hasta Adam" Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği hakkında İngilizlerce sırf bu konuda kafa yormak için kurulan De Bunsen Komitesi'ne Sykes dört alternatif önermişti: Birinci çözüme göre Osmanlı toprakları Anadolu'daki küçük bir parça ile sınırlandırılacak, gerisi İtilaf Devletlerince paylaşılacaktı; Rusya kekin doğu parçasını, Fransa orta parçasını, İngilizler ise en güney parçasını alacaktı. İkinci alternatife göre Osmanlı İmparatorlu kâğıt üzerinde varlığını sürdürecek ama tamamen İtilaf Devletleri güdümünde bir politika yürütecekti. Üçüncü çözüm imparatorluğu yıkıp bu topraklarda anarşiye neden olmaktansa, imparatorluğun siyasi varlığını devam ettirmesine müsaade etmek ama hilafeti İstanbul'dan alıp Şam'a taşıyarak Türklerin Müslümanlar üzerindeki gücünü, çok daha rahat kontrol edebileceklerine inandıkları Araplara vermekti. Dördüncü çözüm ise Osmanlı'nın beş vilayete bölünerek Anadolu topraklarının parçalanmasıydı.

Avrupalı devletler için en iyi ve kolay çözüm hangisiydi?

Sykes, uzun görüşmeler sonunda İngiliz Hükümeti'ne tüm bu alternatiflerin en iyi unsurlarını içeren bir plan hazırlamış ve üstlerinin onayıyla bu konuyu Fransız muhataplarıyla sonuca ulaştırmak için tam yetki almıştı. Görüşmelerin her bir aşaması büyük bir diplomatik titizlikle yürütülmüştü. İngilizler kendilerini temsilen bir kişi, Fransızlar aynı şekilde bir kişi seçecek ve görüşmeler Londra'da ama Fransa Büyükelçiliği'nde, Ocak ayının başında yapılacaktı.

Ve işte Sykes, görüşmelerin üçüncü gününde buradaydı. Bugün, "Hasta Adam"a öldürücü yumruğu vurmaya sıra gelmişti.

31

Kapı açılıp da Picot odada belirdiğinde Sykes çiziktirdiği karikatürü masaya bıraktı ve ayağa kalkıp nihayet teşrif eden Fransız diplomatın elini sıktı.

"Umarım sizi fazla bekletmedim," dedi Mösyö Picot bir kaşını kaldırarak. İşte yine ağzının bir yarısıyla gülümsüyordu. Sykes, bu yarım ağız gülen tiplerden özellikle nefret ederdi. Kendisini çok zeki sanan ama bir tepeden bakmayı bile çaktırmadan beceremeyen, kibir abidesi tipti bu. Herif bir de savaşa çıkacakmış gibi askerî üniformasıyla geliyordu. Onu ilk gördüğünde şaşkınlığına yenilememiş olan Sykes, "cephede savaşacağımızı bilsem ben de üniforma giyer, silahımı alırdım," diyerek espiri yapmıştı. Ama Picot, "Sir Sykes, en büyük cephe bu masadır, bunu unutmayınız," diyerek sağlam bir cevap vermişti.

"Fazla değil, sadece bir buçuk saat kadar," diye düşündü Sykes bu odada beklediği zamanı hesap etmeye çalışarak ve muhatabı gibi Fransızca olarak, "Önemli değil, toplantıdan önce güzel bir karikatür çizme fırsatını yakaladım," diye yanıtladı. Ama "Ev sahibinin misafirine gösterdiği nezaket kendi şanındandır," diye de eklemeyi unutmadı.

Picot mesajı almıştı ki, yarım ağzı düzeldi, "Ev sahibi mi?" dedi. "Sir Sykes, Londra'da olduğumuzu unuttunuz mu?"

"Bilirsiniz, Mösyö Picot, burası bir büyükelçilik ve her büyükelçilik, ait olduğu ülkenin toprağı kabul edilir," diye yanıtladı Sykes. "Hem şöyle etrafa bakınca, bir ara Élysée Sarayı'nda mıyım, yoksa İngiliz topraklarında mı hatırlamakta zorlandım," diye espiri yaptı. Konuşurken içinde bulunduğu odanın duvarlarına bir bakış atmayı da ihmal etmedi. Gerçekten de elçiliğin geri kalanı gibi tüm oda Fransız tarihi haykırıyordu. Dikdörtgen şeklindeki oda bol yaldızlı, bol desenli, bol mermerli ve bol kıvrımlı XV. Louis dönemi ve Rokoko tarzında dekore edilmişti. Duvarlar kıvrımlı yapraklı S ve C harflerini andıran dallar ve akant bitkisi desenleriyle dolu, tavan kaset süslemeleriyle kaplıydı. Hayvanların arka bacaklarını ve pençelerini andıran kıvrımlı kabriyal ayaklı ve sırtlarının tam ortalarına birer çiçek deseni denk getirilmiş, kadife döşemeli iki berjer, bir sekiz ayaklı kanepe olan odanın iki ucunda, mermer kaidelerin üzerinde Napolyon'un ve Roma İmparatorlarının büstleri ve büstler arasında Andre-Chares Boulle işi bir komodin bulunuyordu. Ortada, haritaların serili olduğu masa fildişi oymaları ve kakma süsmeleriyle tamamlanmıştı. Duvarda büyük Fransız ressamı Jacques-Louis David tarafından yapılan meşhur *Alpleri Geçen Napolyon* tablosu asılıydı. Neredeyse tüm duvarı kaplayan ve tablodan çıkıp geliverecekmiş gibi duran Napolyon şaha kalkmış atının üstünde mağrur bir edayla izleyiciye bakıyor, bir eli atının dizginlerinde, diğeriyle de Alpleri gösteriyordu. Duvardaki tablolardan birinde Haçlıların Akka Kuşatması resmedilirken, bir diğerinde Fransız kahramanı Joan D'arc'ın İngilizler tarafından yakılarak idam edilişi gösteriliyordu. Odanın etrafı Fransız işi şamdan, kâse ve kupalarla doluydu.

Gerçekten de pencereden görünen Buckingham Sarayı ve Big Ben Saat Kulesi de olmasa insan bu odada kendini İngiltere'den çok Fransa'da sanabilirdi.

Her diyaloğu ayrı bir savaş, her hareketi ayrı bir pazar-

lık stratejisi olan görüşme, ikilinin odanın ortasındaki Jacob-Destmalter işi ceviz masaya oturmasıyla başladı.

Toplantının tek amacı vardı: Osmanlı'yı bölüşmek.

Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarına ne olacağını tüm alternatifleriyle ele alan De Bunsen Komitesi'nin raporları aylardır tartışılıyor ama taraflarca bir türlü uzlaşmaya varılamıyordu. Osmanlı toprakları İtilaf Devletlerinin önünde çok bilinmeyenli bir denklem gibi duruyordu. Sykes, haritaya her bakışında, "Tebrik etmeli şu Türkleri," diyordu. "Böylesine karmaşık bir coğrafyayı, Arap'ından Ermeni'sine, Rum'undan Dürzü'süne böylesi güç bir imparatorluğu altı asır yönetmişler!"

Böylesi bir coğrafya ona bakan her Avrupa gücünün iştahını kabartıyordu. Sykes'ın işi zordu. Fransızlar Anadolu'nun büyük kısmını, Suriye'yi, Filistin'i ve Lübnan'ı istiyorlardı. Picot, "Suriye'deki tarihi misyonumuz korunmalı" diye tutturmuştu. Zaten Picot'nun bu toplantıda Fransızları temsil etmesinin ana sebeplerinden biri de kendi senatolarında Suriye'nin Fransızların hakkı olduğunu ileri süren grubun yılmaz savunucusu oluşuydu. Bu grup "Fransız Suriyesi" diye bir şey uydurmuş ve buna kendilerini sonuna kadar inandırmışlardı. Fransız Suriyesi'nin lideri, daha sonra Fransa Başbakanı da olacak Pierre-Etienne Flandin'in yayınladığı Suriye ve Filistin raporu, Picot'nun başını çektiği grubun adeta manifestosu haline gelmişti.

Sykes'ın kendisinin temsil ettiği İngilizler ise İran Körfezindeki konumlarının güçlenmesini, aşağı Mezopotamya'yı kontrollerine almayı ve İran Körfezi ve Akdeniz arasında köprü kurmayı istiyorlardı.

Zengin petrol yataklarından ötürü Musul'u hem Fransızlar hem de İngilizler istiyordu. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin savaş gemilerini kömürden petrolle çalışacak şekilde dönüştürmeleri ve otuz yıl kadar önce Carl Benz adlı bir Al-

man'ın sağolsun benzinle çalışan araba motorunu icat etmesi de Musul'un dünyanın süper güçleri tarafından kapışılmasına neden oluyordu. BP (British Petrolleri) kurulalı on yıldan az bir süre olmuştu ve Batılı güçler her yıl birer ikişer petrol şirketleri kurar olmuşlardı.

Tabii bir de İngilizlere yardım için kendi bağımsızlıklarını şart koşan Araplar vardı!

İngilizler Fransızlarla anlaşılabilirse Ruslarla da sonradan görüşülecekti.

Öyle bir harita yapmalıydı ki tüm bu unsurları memnun etmeliydi. Bu, Arapların deyimiyle deveye hendek atlatmaktan daha zor bir işti. Zor değil, imkânsızdı!

"Kaç gündür yeterince tartıştık," dedi Sykes. "Bu tartışmaların uzamasının ne size ne de bize bir faydası var, Mösyö Picot. Bugün artık icraata geçmenin zamanı geldi."

Picot hiçbir şey söylemeden İngiliz meslektaşını dinlemekle yetiniyordu. "Bu kurnaz İngiliz bakalım bugün ne peydahlayacak?" diye içinden geçirdi. Ama Sykes'ın bu çıkışı hoşuna gitmedi değildi. Belki de onu bekletmesi işe yaramıştı ve Sykes, bir an önce anlaşmaya varmak ve bu Fransız Büyükelçiliği'nden defolup gitmek istiyordu.

Kapıyı tıklayıp içeri giren iki garson, Fransa'nın ve Avrupa'nın en kaliteli porselenleri kabul edilen Sèvres takımlarında beyefendilere çay, yanında süt ve Londra'daki bir Fransız pâtisserie'de özel olarak yaptırılmış kurabiyeler ikram ettiler.

Garsonlar dışarı çıktıklarında Sykes "Bugün sizinle bir harita çizeceğiz, Mösyö Picot," diye devam etti ve cebinden biri mavi diğeri kırmızı iki kurşun kalem çıkardı. Mavi olanı Picot'ya uzatarak, "Bu sizin, kırmızı olan da benim," dedi.

Picot kalemi eline aldı ama şüpheli bakışlarla Sykes'a bakmaya devam ediyordu.

"Anadolu topraklarından başlayalım," dedi Sykes. "Şimdi bana buradan istediğiniz yerleri işaretleyin."

Picot gülümsedi ve haritanın üzerine uzanarak doğu ve güneydoğu Anadolu'nun neredeyse tamamını mavi renkle daire içine aldı. Sykes, her şehrin teker teker işaretleneceğini umuyordu ama Fransız yine yapmıştı yapacağını.

"Şehirleri teker teker göstermenizi kastetmiştim," dedi Sykes.

Picot umursamadan arkasına yaslandı ve, "Bana Anadolu'dan istediklerimizi sordunuz, ben de gösterdim," dedi.

Sykes derin bir nefes aldıktan sonra mavi rengin içinde kalan noktaları teker teker saymaya başladı:

"Sivas?"

"*Oui*," diye cevapladı Picot başını sallayarak.

"Diyarbakır?"

"*Oui*."

"Adana?"

"*Oui*."

"Mersin?"

"*Oui*."

"Mardin?"

"*Oui*."

"Antalya?"

"*Oui*."

"Hatay?"

"*Oui*."

Bu son ikisine Sykes, eski kaynaklara dayanarak "Kilikya" diyordu.

Sykes, adamın dudaklarını yuvarlaya yuvarlaya "Vi!" demesine gıcık kapmaya başlıyordu. Artık dayanamıyordu. "İsterseniz Anadolu'nun tamamını size verelim!" dedi öfkeyle.

Mösyö Picot, muhatabını kızdırdığı için keyiflenmişti. "Sir Sykes," dedi, "Türk İmparatorluğu'nun yıkılmasını biz değil, siz istiyorsunuz. Halbuki biz Türk Sultanına şu anda istediğimiz her şeyi yaptırabilecek güçteyiz. Şu anda Osmanlı İmparatorluğu zaten bizim istediğimiz her şeyi yapıyor ve bize her türlü ayrıcalığı tanıyor."

"Kapitülasyonlar," diye düşündü Sykes. Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'ndan en fazla mali ayrıcalık elde eden Avrupa devletiydi.

"Siz de takdir edersiniz ki," diye devam ediyordu Picot, "zayıf bir ülkeye her türlü tavizi verdirebilirsiniz. Zayıf bir Osmanlı Sultanı bizim için en büyük güçtür! Osmanlı yıkıldığında ise bizi ne bekliyor? Bunu kim bilebilir? Oysa Sultan ve etrafındaki maiyeti biz Fransızlara sanki tâbi olmuş vaziyette, gözümüzün içine bakıyor. Bizi böylesine seven bir devletin yıkılmasını görüşüyoruz bu masada. Şimdiye kadar Türklerden edindiğimiz ayrıcalıkları onların yıkılmasıyla kaybedebiliriz. Bu kayıplarımızın telafi edilmesi gerekiyor. Bu yüzden de Doğu Akdeniz ve Rusların hak iddia edebileceği yerler hariç Doğu ve Güneydoğu Anadolu Fransızların hakkıdır."

Picot bu şekilde daha bir yığın, Sykes'ın içini bayan nutuklar attı. Başı ağrıyordu Sykes'ın. Seyisin kızını acaba şimdi görse tanıyabilir miydi? "Benden zırnık koparamazlar!" diye düşündü. Bir ara daldı gitti. Neden sonra içinde bulunduğu odaya dönerek, "Peki," dedi, "Bu topraklar sizin olacak."

Picot şüpheli gözlerle Sykes'a baktı. "Doğrudan doğruya mı?" diye sordu.

"İşte yine başlıyoruz," diye düşündü Sykes. "Bu adam hiç pes etmeyecek mi?!" Hiçbir zaman bir memnuniyet ifadesi göstermeyen, her zaman bir şeylerin peşinde olan ve en basit şeylerde bile güvensizlik sergileyen Picot en az elli kere üzerinden geçtikleri bu konuda bile yine Sykes'ı teyide zorluyordu. Bu adamın nasıl bir çocukluğu oldu acaba, diye içinden geçirdi bir an Sykes.

"Doğrudan doğruya," diye yanıtladı muhatabını kibarca ve gözlerinin içine baktı.

Picot ilk zaferini elde ettiğine inanıyordu. Stratejisi işe yarıyordu.

Öte yandan, Sykes da her şeyin plana göre gittiğini düşünüyordu. İngilizler arasında az önce sıralanan Anadolu topraklarına çoktan Fransız toprağı olarak bakıldığını çok iyi bildiğinden aslında pazarlıkta henüz hiçbir taviz vermemişti. Sadece Picot'nun öyle düşünmesini istiyordu.

Şimdi isteme sırası ondaydı. Elindeki kırmızı kalemle bu sefer o, haritanın üzerine eğildi ve "Karşılığında ise Bağdat, Basra, Kuveyt ve el-Hasa doğrudan doğruya İngiliz toprağı olacak," dedi. Bu bahsettiği yerleri özenle kırmızıya boyadı.

Picot ağzını büzdü, kaşlarını kaldırdı, kafasını hafif yana eğdi. "Buna razı değilim ama bana başka çare bırakmadın," der gibiydi. Saatlerce tartışmışlardı her bir şehri. Sykes onu bu noktaya getirebilmek için akla karayı seçmişti ve bu Allah'ın belası herif hâlâ daha emin değil gibi görünerek pazarlığı kendi lehine çevirmeye çalışıyordu. Bu ucuz numaralardan ne zaman vazgeçecek, diye düşünmeden edemiyordu Sykes.

Picot gerçekten de numaradan çaresizmiş gibi gözükerek Sykes'a taviz vermiş gibi yapıyordu. Zira Picot bu toprakların öteden beri İngilizlerin güdümünde olduğunu, İngilizlerin güney Asya'daki kolonileri ile Akdeniz'den doğru birleştirilecek bir hatla aşağı Mezopotamya topraklarını kesintisiz bir hat halinde kontrolüne almış olacaktı. Bu, Picot için sürpriz değildi.

Haritanın üzerinde neredeyse birbirine tamamen eşit iki parça mavi ve kırmızıya boyanmış oldu. Böylelikle Anadolu faslı kapatılmış oluyordu.

"Peki ya güney? Suriye ne olacak?" diye sordu Picot.

Sykes, "Bu açgözlü adam istemekten hiç bıkmayacak mı," diye düşündü bir an. Fransız, konuyu Suriye'ye getirmekte hiç vakit kaybetmemişti.

"Mösyö Picot," dedi Sykes, "size daha önce de anlattım, Türkleri yenmek istiyorsak Arapları yanımıza çekmeli, onları Türklere karşı kışkırtmalıyız. Ve siz de takdir edersiniz ki

Araplar için hiçbir şey bedava değildir. Şerif Hüseyin bu yardım için savaş sonrasında kesin bağımsızlık bekliyor ve Suriye'yi de bu iş için güvence olarak istiyor."

İngilizler Arapları yanlarına çekmek için uzunca bir süredir Şerif Hüseyin'le görüşüyorlardı. Bu yüzden de Suriye topraklarının Araplara söz verildiğini defalarca anlatmıştı Sykes. Bu toprakların Arapların elinde olmakla birlikte demiryollarının ve yerel kaynakların işletilmesinin tamamen Fransız kontrolünde ve Fransız izniyle yapılacağını da eklemişti. Picot ise Fransız hükümetinin asla bununla yetinmeyeceğini söyleyerek kestirip atmıştı.

"Ben de size söyledim, Sir Sykes, Fransız hükümeti asla böyle bir şeyi kabul etmez. Biz tam kontrol istiyoruz. Bağımsız Araplar değil!"

Sykes, "Peki, Mösyö Picot, siz gösterin o zaman. Nerelerin doğrudan doğruya sizin kontrolünüzde olmasını istiyorsunuz?" diye sordu.

Picot yerinden kalkıp haritanın en uç köşelerine parmağını uzatarak, "Suriye ve Filistin'in tamamı!" diye cevapladı.

Sykes, "Yani Mısır'a kadar olan tüm toprakları mı istiyorsunuz?" diye sordu.

"Mısır'a kadar olan tüm toprakları!" diye cevapladı Picot.

"Şam?" diye sordu Sykes.

"Şam," diye onayladı Mösyö Picot.

"Musul?"

"Musul."

"Halep?"

"Halep."

Sykes, haritadaki tüm şehirleri sıralasa Picot'nun "Evet, onu da istiyoruz," diyebileceğini görüyordu. Buna bir son vermek gerekiyordu.

32

Sykes, "Çok şey istemiyor musunuz?" diye sordu en sonunda çaresiz görünerek.

Mösyö Picot kaşlarını çattı, burnunu havaya kaldırdı ve Sykes'a mağrur bir ifadeyle baktı. Sonra ayağa kalktı ve duvardaki bir Orta Çağ tablosunu göstererek. "Burası neresi, biliyor musunuz, Sir Sykes?" diye sordu.

"Clermont, Paris, 1095," diye yanıtladı Sykes. "İşte bir nutuk daha başlıyor!" diye içinden geçiriyordu. Ama bu aslında tam da onun istediği şeydi. Mademki bu Fransız, sömürgeci nutuklara bayılıyordu, o da ona tam da istediğini verecekti.

"Sizi tebrik ederim, tarih bilginiz iyi," dedi Picot etkilenmiş görünerek. "O zaman bu resmin neyi anlattığını da biliyorsunuzdur."

"Haçlı Seferleri çağrısı. Papa Urban tüm Frenkleri Anadolu'daki Selçuklu Türklerine karşı saldırıya çağırıyor ve Orta Doğu'daki Müslüman hakimiyetine karşı ayaklandırıyor. Bu şekilde asırlarca devam edecek Haçlı saldırıları başlıyor."

Sykes anlattıkça, Picot keyiften geçiyordu. Sonra kendisi anlatmaya başladı.

"Biz," diye devam etti Picot, "Bin yıldır bu toprakları Mu-

hammetçilerin zulmünden kurtarmak ve gerçek sahibi olan Hristiyanlara vermek için uğraşıyoruz." Orta Çağ'dan bu yana pek çok Hristiyan böyle derdi Müslümanlara.

"Tanrı'ya şükür, insanlığın başlangıcına kadar gitmedi," diye içinden geçirerek kendine kendine keyiflendi Sykes. Gözleri bir ara sağ tarafındaki Fransızların *"tapisserie"* dedikleri duvar halısına takıldı. Halıda bir av sahnesi resmediliyordu. Yerde kanlar içinde yatan bir geyiğin etrafında avcılar ve köpekleri görülüyordu. Sykes geyiğin gözlerinde daldı gitti. Oğlu olduğunu iddia ettikleri çocuk acaba ona benziyor muydu? Bu şekilde acaba ileride mirasından hak iddia eden başkaları da çıkabilir miydi? Karısının bu konudan haberi var mıydı?

Ta neden sonra dikkatini toplayıp tekrar Picot'nun konuşmasına odaklandı:

"...Bu uğurda büyük savaşçılar, efsanevi şövalyeler, birinci sınıf generaller, Yüce İsa Mesih uğruna hayatlarını feda eden nice kutsal insanlar kaybettik!"

"IV. Haçlı Seferi'nde Konstantinopolis'i de bu yüzden mi istila ettiniz?" diye sordu Sykes kendini tutamayarak. Bu planlamadığı bir şeydi ve onun hedefine tersti. Daha soruyu sorar sormaz pişman olmuştu ama bu adamla dalga geçmekten kendini alamıyordu.

Picot'nun yüzü düştü, öfkelendi ve "Bizans Ortodoksları kâfir bir milletti. Almaları gereken bir ders vardı ve layıklarını buldular," dedi.

Sykes, "Ama şimdi aynı Ortodoksları savunmayı sebep göstererek ülke işgal ediyorsunuz," diyecekti ki çenesini kapalı tuttu.

"Hem siz de çok iyi bilirsiniz ki, Sir Sykes," diye devam etti Picot, "Büyük hedeflere gidilirken bazen küçük yol kazaları olabilir. Bunlar bu işin doğasında vardır."

"Elbette," dedi Sykes.

"Sadece şu Dünya Savaşı uğruna biz, siz İngilizlerle kol

kola savaşırken sekiz milyon askerimizi seferber ettik, ordumuzun tamamını bu savaş uğrunda sahaya sürdük." Picot tekrar masanın başına gelerek, "Şimdi siz bana çok şey istediğimi söylüyorsunuz ve Araplara ne olacak diye soruyorsunuz," dedi. "Ben de size söylüyorum ki, biz Fransızlar bin yıldır uğruna savaştığımız ve bizim olan toprakları geri istiyoruz. Araplara gelince, canları cehenneme!"

İşte bu son cümleyi beklemiyordu Sykes.

"Orta Doğu'daki tüm Arapları tek başınıza kontrol altında mı tutmayı planlıyorsunuz?" diye sordu Sykes. "Fransız Ordusu'nun buna gücü yetebilir mi?" Bu gerçekten de samimi bir soruydu.

"Beni şaşırtıyorsunuz," dedi Mösyö Picot. "İngilizler sanki sömürgeci bir gelenekten gelmiyor gibi konuşuyorsunuz. Ama ben yine de size açıklayacağım. Söyler misiniz şu arkanızdaki büstte ne görüyorsunuz?"

Sykes arkasına döndü ve mermer bir kaidenin üzerinde beyaz taştan oyulmuş bir kafa ve omuz büstü gördü. Büst, alamet-i farikası bicorne şapkası, boğazındaki fuları ve dik yakalı askerî paltosu üzerinde rahatlıkla tanınabilen bir figüre aitti.

"Napolyon," dedi Sykes, Picot'ya dönerek.

"Napolyon Bonaparte 1798'de Mısır'ı işgale giderken yanında ordudan ve askerden daha çok ne götürdü biliyor musunuz?"

Sykes cevap vermeden Picot'ya baktı.

"Bilim adamı ve sanatkâr," diye cevapladı Picot kendi sorusunu. "Çünkü o biliyordu ki, bir milleti sömürgeleştirmek istiyorsan, önce onu iyi bilmeli, iyi analiz etmelisin. Dilini çalışmalı, kültürünü incelemeli, inançlarını didik didik etmelisin. Sonra resimlerini yapmalı, adamlarını ve kadınlarını çizmeli, bu adamların ne yiyip içtiklerini, kitaplarında neler okuduklarını, nelere güldüklerini ve nelere ağladıklarını, onları neyin korkuttuğunu ve onlara neyin güven verdiğini çok iyi anlamalısın. İşte Napolyon kendisinden kat be kat

fazla bir milleti bu şekilde fethetti. Ama Sir Sykes, siz bunları zaten biliyorsunuz. Aksi takdirde bir avuç İngiliz çeyrek milyar Hintliyi nasıl avcunun içine alabilirdi?"

"Bilgi güçtür," dedi Sykes.

"Bilgi güçtür," diye tekrarladı Picot.

"Ama yine de..." diye devam etti Sykes, "Şu anda savaş halindeyiz. Henüz o aşamaya gelemedik. Suriye'de, Şam'da, Halep'te ve Musul'da Türklere karşı İtilaf Devletleri olarak zafer kazanmak istiyorsak, Arapları desteklemeliyiz," dedi.

Picot yerine oturduktan sonra, "Siz İngilizler Arapları gözünüzde fazla büyütüyorsunuz," dedi. "Ve onlara fazla güveniyorsunuz. Henüz daha dişe dokunur bir şey göremedik. Kahire'dekiler onları çok gözlerinde büyütüyorlar. Bağımsızlığı hakedecek bir şey yapmış değiller."

"Bakın size ne anlatacağım," diye devam etti sonra Picot. "Geçen ay Kahire'de Suriyeli Araplarla görüştüm. Bana gelip dediler ki, biz Suriye topraklarında Fransızları görmek istiyoruz. Sizin bizim başımıza geçmenizi istiyoruz."

"Saçmalık!" diye düşündü Sykes. "Suriyeli Arapları çok iyi tanıyordu. Değil Fransızları istemek, okumuş kesim arasında Fransızlara karşı çıkanlar çoğunluktaydı. Belki Maruniler Fransızlardan yana oy kullanabilirlerdi ama onlar da her gün elli kere fikir değiştirirlerdi.

"Ama şimdi duyuyorum ki," diye devam etti Picot, "Aynı Suriyeli Araplar siz İngiliz generallerine gelip onlara da aynı şeyi söylüyorlarmış, biz İngiliz yönetimini istiyoruz diyorlarmış," dedi. "Görüyorsunuz ya, Sir Sykes, Araplara hiçbir zaman güven olmaz. Ellerine geçen ilk fırsatta kabileler birbirlerini katlederler."

İşte bu noktada Sykes, Fransız meslektaşıyla tamamen aynı fikirdeydi.

"Arapların da diğer Orta Doğulu ve Afrikalı milletlerden farkları yok. Onlar yönetemezler, ancak yönetilebilirler!" dedi Picot.

"Araplara bağımsızlık sözü, bize yardım etmeleri şartıyla verildi. Eğer bu şartı yerine getirmezlerse, bizim onlara verecek bir şeyimiz olamaz," dedi Sykes. "Üstelik Türklerin ordularında savaşan Arapları da hesaba katmalıyız. Türkler tüm Müslümanlar saldırı altında diyerek propaganda yapıyorlar. Bu propaganda Kuzey Afrika'da, Cezayir'de, Morocco'da, Tripoli'de ve Mısır'da da etkili olabilir. Bunların önüne geçmek için Araplarla beraber hareket etmeli, onları yanımıza çekmeliyiz."

"Ben böyle bir şeyden endişelenmiyorum. Kuzey Afrika'daki Müslüman ordularımız bizim için gayet iyi çarpıştılar. Ama Mısır için aynı şeyi söyleyemem. Mısırlılar Fransız gemileri batırıldığında mutluluk naraları atıyorlardı."

Sykes, "Bir şeyi unutuyorsunuz, Mösyö Picot," dedi. "Biz sadece bugün için bir harita yapmıyoruz. Yarın için de yapıyoruz. Ondan sonrası için de. Bu toprakların başına İngiliz veya Fransız siyasetçileri koymamız sizce ne kadar uzun süre işe yarayabilir? Ama bu insanları özgür olduklarına inandırır, başlarına da kukla liderleri oturtursanız, onları ebediyen yönetebilirsiniz. Biz bugün öyle bir harita yapmalıyız ki Arapları, Ermenileri, Rumları ve Kürtleri hem kendi içlerinde hem de sürekli Türklere karşı savaş ve kavga içinde bırakalım. Azınlıkları Türklerin başına bela edeceğiz!"

Picot hiçbir karşılık vermeden Sykes'a bakıyordu. Dediklerine hak veriyordu. Bir an kısa bir süreliğine başını öne doğru bile salladı.

"Haklısınız," dedi sonra. "Bunu başaracağız... Ama Musul'un durumu farklı."

"Musul, yirmi yıldır Bağdat ve Basra ile aynı vilayet altında. Şimdi bunu ayırıp size vermemizi nasıl beklersiniz?" diye sordu Sykes.

"Yirmi yıl öncesinin sınırlarını konuşacaksak bizim burada işimiz ne, Sir Sykes?" dedi Picot akıllı bir hareketle. "Musul, yirmi yıl öncesinin Musul'u değildir," diye devam etti.

"Biz orada bir sürü okul yaptık, insanlar Fransızca öğrendi ve artık Fransızları istiyorlar! Aslında Bağdat'a da çok yatırım yaptık biz Fransızlar. Örneğin Bağdat Demiryolu'nda İngilizlerin olduğu kadar Fransızların da yatırımları vardır."

İş yine bir çıkmaza doğru sürükleniyordu.

Picot, "Belki Musul'da Araplar özgür olabilir", diye devam etti. "Ama Fransa kontrolünde. Tabii eğer Bağdat'takiler de özgür olursa. Suriye'nin özgürlüğü söz konusu değildir. Bu konu tartışmaya kapalıdır."

Picot, ne zaman Musul konusu açılsa Bağdat'tan bahsederdi. Bu, onun en büyük kozlarından biriydi. İngilizlere çok ağır bir taviz verdirmeden Fransızların Musul'dan vazgeçmeyeceklerini sürekli hissettirirdi.

"Peki," dedi Sykes cephanesindeki en ağır silahı kullanmaya hazırlanan bir generalin telaşıyla. "Siz de Musul'u istiyorsunuz, biz de Musul'u istiyoruz. Bu gerçeği kabul edelim. O zaman biz iki Musul yaratalım ve ikimiz de birer tanesini alalım" dedi Sykes ve Picot'nun gözlerine baktı.

Picot ne düşündüğünü belli eden hiçbir işaret vermedi. Öylece Sykes'a bakıyordu. Sonra, "Pek çok maharetiniz olduğunu duymuştum, Sir Sykes," dedi, "Ama bir sihirbaz olduğunuzu bilmiyordum."

Sykes gülümsedi ve "Musul vilayetini ikiye böleceğiz. İşte tam buradan," dedi parmağını Küçük Zap Suyu'nun üstüne getirerek. "Sınır burası olacak. Suyun kuzeyindeki Musul ve Erbil sizin, suyun güneyindeki Kerkük ve Süleymaniye bizim olacak."

Picot çenesini havaya kaldırarak Sykes'a baktı. Mutluluktan gülümsememek için kendini zor tutuyordu. Bu, onun beklediğinden de fazlasıydı. Musul şehri tam da istediği gibi Fransızlara kalıyordu. Ama bunu Sykes'a ne pahasına olursa olsun hissettirmemeliydi.

"Sanırım bunu hükümetimize kabul ettirebilirim," demekle yetindi. "Ama şunu unutmayın ki, bu sınırlar doğal sınırlar değil, uygulanmasında zorluk çıkabilir."

"Doğal mı?" diye şaşırarak muhatabına baktı Sykes. "Doğal olmasını isteyen kim? Amaç hiç bitmeyen bir çatışma ve iç savaş sağlamak. Sınırı iki komşunun tam ortasından geçirip onları birbirine hasım yapmadığınız sürece boşuna uğraşıyorsunuz demektir. Ancak bu şekilde onların kendileriyle kavga etmelerini sağlayabilirsiniz. Onlar birbirlerini yerlerken biz sanayileşmemize ve büyümemize devam ederiz."

Picot bu duyduklarına keyifle gülümseyerek başıyla Sykes'ı onayladı. İşte şimdi dürüst konuşuyor, diye düşündü. Bu adamı sevmeye mi başlıyordu ne!

33

Sykes çayından bir yudum aldı ve devam etti:
"Bunu da hallettiğimize göre, şimdi geriye hem sizin hem de bizim istediğimiz ama doğrudan bir işgal karşısında hem Türkler hem de Araplarla karşı karşıya kalacağımız topraklar kalıyor. Bunu da şu şekilde çözeceğiz."

Sykes eline kırmızı kalemi aldı ve Akdeniz sahilindeki Akka'dan Musul'a doğru çaprazlamasına bir çizgi çekti. "Bu çizginin kuzeyi sizin kontrolünüzde, güneyi de bizim kontrolümüzde olacak. Yani kâğıt üstünde Arapların toprakları olarak gözükecek ama aslında onların liderlerini biz seçeceğiz, hükümetlerini biz kuracağız ve tüm kaynaklarının idaresi de bizim yönetimimizde olacak."

"Bunu nasıl yapacaksınız?"

"Bankalar kuracağız bu ülkelerde, adları millî olacak, ama içindeki yöneticiler ve para bizim olacak. Şirketler kuracağız, adları Arap ama patronları biz olacağız. Okullar kuracağız. Kuzeyde Fransızca, güneyde İngilizce öğretim yapacaklar. Bizim için, bize insan yetiştirecekler."

Fena fikir değil, diye düşündü Picot.

"Dinliyorum," dedi Sykes'a.

"Şimdi elinize kalemi alın ve kuzeydeki bölgeye "A" deyin."

Picot büyük bir zevkle Suriye topraklarının tamamını içeren alana koca bir "A" yazdı.

"Şimdi ben de güneydeki bölgeye "B" diyeceğim," diyerek o da Irak ve Filistin'in doğusundaki topraklara koca bir "B" harfi yazacaktı ki kaleminin ucu kırıldı.

Cebinden çakısını çıkarttı ve kalemin ucunu kesmeye koyuldu. Sykes'ın aklı yine seyisin kızına ve kendisinin olduğu iddia edilen oğlana gitti. Çakı kalemin ucundan kayıp Sykes'ın sol işaret parmağını kesiverdi.

"Lanet olası şey! Hay aksi!" diye irkildi Sykes.

"Sir Sykes, iyi misiniz?" diyerek öne eğildi Picot.

"Mühim bir şey değil," dedi Sykes hemen kendini toparlayarak. Parmağından çıkan iki damla kan haritanın tam üstüne damladı. Sykes masadaki bir mendille önce elini sardı, bir diğer mendille de haritadaki kanı silmeye çalıştı. Biraz iz kalmıştı ama Sykes hiç aldırış etmeden kanlı lekenin kenarına "B" harfini yeniden yazdı.

İkili, bir süre öylece haritadaki kan lekesine baktılar.

Picot hiçbir şey söylemeden Sykes'ı süzdü gözleriyle. Sonra ne diyeceğini hatırlayarak uzunca bir süredir Sykes'a aklındaki soruyu sordu:

"Bu iş, a kimdi o adam, hah evet, Lawrence, onun hiç hoşuna gitmeyecek. Öyle değil mi?"

Sykes, onun İngilizlerin Araplara verdiği sözleri kastettiğini hemen anladı. Picot, İngilizlerin hem Araplar hem de Fransızlarla ikili bir oyun oynadığını Sykes'ın yüzüne çarpmakla kalmıyor, bu konuda Fransızlara verilen sözün tutulacağından emin olmak istiyordu.

"Mösyö Picot," diye başladı Sykes onun endişelerini gidermek için samimi bir şekilde açıklamaya başlayarak. "Yeryüzünde iki tip insan vardır. İş yapanlar ve şov yapanlar. İş yapanların isimlerini çoğu kişi bilmez, onlar hakkında kitaplar yazılmaz, onları kahraman ilan eden filmler yapılmaz ya da romanlar yazılmaz. Ama insanlar onları tanısın ya da tanımasın, dün-

yayı bu iş yapanlar yönetirler. Lawrence bir şovmendir. Arabistan'da Türklere karşı büyük bir tiyatroya hazırlanıyor. Kendisini bu tiyatronun ana kahramanı, Araplarını da figüran yaptı. Bırakın da adam şovunu yapsın. İngiliz İmparatorluğu'nun kaale alacağı kararlar bu masada konuşulanlardır."

İşte bu sözle Sykes İngilizler adına resmen Araplara kazığı atmış bulunuyordu.

"Yani Arapların canı cehenneme!" diye gülümsedi Picot. Hiçbir şeyi şansa bırakmıyordu.

"Arapların canı cehenneme!" dedi Sykes gülümseyerek. Dünyanın en güçlü ordularından birine sahip, Afrika'da pek çok kolonisi bulunan Fransızlarla mı yoksa Bedevilerle mi anlaşmaları gerektiği konusunda İngiliz hükümeti çoktan karara varmıştı. Fransa sanayileşmesini tamamlamış, emperyal bir güçtü. Şerif Hüseyin ise hiçbir mali ve askerî gücü olmayan bir kabile reisiydi sadece, hepsi o! Ama Arapları savaş boyunca yanlarında tutmak için bu anlaşmanın gizli kalması gerekecekti.

Sonraki meseleler tıkır tıkır çözüldü.

"Peki ya Filistin ve Kudüs?" diye sordu Picot çayından bir yudum alarak.

"Filistin ve Kudüs'ü bir kenara bırakalım," dedi Sykes. "Bu konuda anlaşamayacağımız çok açık. Bu meselede Rusya'nın da söyleyeceği şeyler var."

"Evet," dedi Picot. "Filistin ve Kudüs meselesi karışık. Onların kendi statüsü olmalı, buna katılıyorum ama hepsi o kadar. Onun dışı Fransız toprağıdır. Ama ya Lübnan?"

"Ya Lübnan?" diye tekrarladı Sykes.

"Lübnan'daki Hristiyanlar hiçbir şekilde bir Müslüman'ın yönetimine verilemez! Bunu Fransız halkı kabul edemez!"

"Mösyö Picot, size kaç kere söyledim. Seçilen kişi bir kukladan başka bir şey olmayacak."

"Diyelim ki bir Arap'ı seçtik. Onu kimse dinlemez ki! Burada askerî darbe kaçınılmaz olacaktır."

Sykes tartışmayı daha fazla uzatmanın anlamsız olduğunu düşündü. "Lübnan da sizin olacak," dedi.

Picot ise böylesi hazır bir cevabın bir bedeli olduğunu çok iyi biliyordu. "Karşılığı?" diye sordu hemen.

"Akka ve Hayfa limanları bizim olacak."

"Aaa tabii," dedi Picot. "Bunu tahmin etmeliydim."

Basra ve Süveyş Kanalı arasında İngilizlerin karadan bağlantı kurmaya çalışmaları öteden beri bilinen bir şeydi. Bunun içinde Akka ve Hayfa limanları kullanılacaktı.

"Sadece Akka ve Hayfa," diye vurguladı Picot. "Yüz metre bile ötesi değil."

"Sadece Akka ve Hayfa," diye doğruladı Sykes ve haritadaki bu küçük noktaları kırmızıyla işaretledi.

Sykes önündeki haritaya baktı. Sonra bir daha baktı. İnanılır gibi değildi ama işte olmuştu. İtilaf Devletlerinin iki büyük gücü İngilizler ve Fransızlar Osmanlı topraklarını masada bölüşmüşlerdi.

34

"Sanırım başardık," dedi Sykes. Ayağa kalktı ve elini Picot'ya uzattı.

Picot da onun kadar heyecanlıydı. O da ayağa kalktı, "başardık," dedi ve muhatabının havadaki elini tuttu. Uzun uzun tokalaştılar.

"Çakal!" diye düşünüyordu Picot.

"Açgözlü domuz!" diye düşünüyordu Sykes.

Her ikisi de birbirine gülümsüyordu.

Sykes ve Picot masanın üzerindeki büyük haritayı toplarken, Picot, "Sir Sykes," dedi. "Aklımı kurcalayan son bir şey var," diye söze girdi.

Sykes doğruldu ve muhatabına baktı.

"Sizin Türklere karşı müthiş bir ilginiz var," diye devam etti Picot. "Hayatınızın neredeyse tamamını Türk topraklarını gezerek ve Türkler hakkında kitaplar yazarak geçirmişsiniz. Şimdi ise altı asırlık Türk İmparatorluğu'nu bitiren bir anlaşmanın mimarlığını yapıyorsunuz. Nasıl oldu da Türkler aleyhine fikir değiştirdiniz?"

Bu soruya şaşırdı Sykes, "Fikir değiştirmek mi?" dedi. "Mösyö Picot, siz de beni şaşırtıyorsunuz. Bilginin güç olduğunu anlayan tek kişi Napolyon değildi," diyerek gülümsedi.

Picot, Sykes'ın ne demek istediğini anladı ve gülümseyerek başını salladı. "Tabii ya," dedi. "Haklısınız."

Sykes, "Bakınız, Mösyö Picot," dedi yine de daha fazla açıklama ihtiyacı duyarak. "Osmanlı İmparatorluğu toprakları demek dünya demektir. Ben onlar hakkındaki ilk kitapları okuduğumda daha çocuk yaştaydım. Yeniçerilerin zaferlerini, Fatih'in İstanbul'u fethini, Muhteşem Süleyman'ın Viyana kapılarına dayanışını bir çocuğun Grimm Kardeşlerin masallarını okuması gibi bir hayranlık ve heyecanla okurdum. Sadece Türklere değil, tüm bir İslam İmparatorluğu'na büyük hayranlık beslerdim. Burton'ın *Binbir Gece Masalları*'nı Dickens ve Swift ile birlikte bitirirdim."

Sykes, Picot'ya dönerek "Ve tabii Balzac'ı da Fransızca aslından," diye ekledi.

"Fransızcanızın bu kadar iyi olmasına şaşmamalı," dedi Picot. Sykes'ın Fransızcası ve Katolikliği Picot ile görüşmesi için seçilmesinde önemli iki etkindi.

Sykes, "Bildiğimiz tüm felsefi tartışmalar," diye devam etti, "önce bu imparatorluğun topraklarında vücut bulmuş, Xerxes'den Napolyon'a tarihin en büyük kumandaları bu topraklarda kendilerini kanıtlamışlardı. Modern hayatımızdaki hiçbir şey yoktur ki, öyle ya da böyle ilk tohumları Osmanlı sınırları içindeki topraklarda atılmamış olsun! Biz İngilizlerin Osmanlılarla olan ilişkilerine gelince, bizler her zaman iki iyi müttefiktik, biliyorsunuz ki. Kraliçe Elizabeth döneminden itibaren biz ve Türkler hep iyi geçinmişizdir. Türkler, Katolik Avrupa'ya karşı Protestan İngilizlerin bir numaralı müttefikiydi ve bu, kıta Avrupası'na karşı Türkler için de müthiş kazançlı bir ilişkiydi. Kazan-kazan politikası İngiliz-Osmanlı ittifakında tam anlamıyla vücut bulmuştu."

"Peki ya sonra ne oldu?" diye sordu Sykes.

"Ne mi oldu?" diye cevapladı Sykes bu sorunun cevabı malum der gibi. "Türkler Almanların yanında savaşa katıldı."

"İşte meselenin asıl gerçek yüzü!" diye aklından geçirdi Picot.

"Bu topraklar Türklere bırakılamayacak kadar değerlidir, Mösyö Picot," dedi Sykes. "Asya ve Avrupa'yı birbirine bağ-

layan, Ege'den Afrika'ya ve Orta Doğu'ya açılan, bir ayağı Homeros'un Truva'sında, diğer ayağı Şehrazat'ın Bağdat'ında olan kaç ülke var? Ben onlara hayran kalmak için değil, onlara hükmedebilmek için onların tarihini çalıştım, onların topraklarında gezindim."

"Bu yüzden, Mösyö Picot," diye bitirdi Sykes, "Türklerin canı cehenneme!"

Picot duyacağını duymuştu. Sykes, katıksız bir Türk düşmanıydı. O da gülümsedi ve tekrar etti: "Türklerin canı cehenneme!"

İkili el sıkışarak ayrılırlarken, Sykes da Picot da kendisinin kazanan taraf olduğunu düşünüyordu. Picot bu toplantıya gelmeden önce günlerce notlar tutmuş, pazarlıkta olmazsa olmazlarını ve verebileceği tavizleri en ince ayrıntısına kadar Fransız hükümeti ile istişarelerde bulunarak belirlemişti. Aslında en başından beri Anadolu'dan Mısır'a kadar olan tüm topraklarda hak iddia edecekler ve sonra tavizde bulunmuş gibi görünerek Suriye'nin dolaylı yoldan Fransız kontrolünde olmasına razı olacaklardı. Onlar için en önemli şey Anadolu'da, Akdeniz kıyılarında ve Lübnan'da doğrudan doğruya Fransız hâkimiyetini sağlamak, geri kalan geniş alanda Suriye'yi kukla Arap hükümdarlarla kontrolleri altında tutmaktı. Ve tabii en önemlisi de Musul'u hiçbir suretle İngilizlere bırakmayarak, Fransız emperyalizmini Orta Doğu'da olabildiğince genişletmekti.

İngiliz tarafı ise Fransızların bu emellerinden uzun süredir haberdardı ve Sykes İngiliz hükümetini Fransızların istediklerini kabul ederek onları Rusya ile İngilizler arasında bir tampon bölge olarak kullanmalarının kârlı bir anlaşma olacağı yönünde ikna etmişti. İngilizler ne Ruslarla karşı karşıya gelmek, ne de onların Akdeniz'e doğru inmelerini istiyorlardı. Bu yüzden Fransızlara Suriye'nin ve Musul'a kadar olan Mezopotamya'nın kontrolünü vermekle Ruslarla yüz yüze gelmekten de kurtulmuş olacaklardı. Petrol me-

selesinde ise asıl rezervlerin Kerkük'te olduğuna kendilerine inandırmışlar ve Musul'u ikiye bölerek buradaki petrolden hem İngilizlerin hem de Fransızların istifade edebileceği sonucuna varmışlardı.

Araplara ise büyük bir kazık atılmıştı. Onların bu anlaşmadaki yeri kukla hükümdarlar olarak kendilerine verilen görevi yerine getirmekten başka bir şey değildi.

Bir ara Picot, "Venezilos rahat durmuyor. Yunanlıları ne yapacağız?" diye sordu.

"Smyrna," diye yanıtladı Sykes. İzmir'i kastediyordu.

"İtalyanlar bu işe çok kızacak," dedi.

"Onlara da bir teselli bulunabilir elbet"

"Peki ya Rusya?"

"Doğu Anadolu onlara verilecek. Tabii bu anlaşma da onların onayından geçecek."

Anlaşma Rusya'nın onayından da geçecek ve kısa sürede İtilaf Devletlerinin ana çalışma stratejisi haline gelecekti.

Günün sonunda Anadolu toprakları, Suriye ve Mezopotamya İngilizler ve Fransızlar arasında ya doğrudan işgal ya da dolaylı yönetim şeklinde bölüşülmüştü ve her iki taraf da memnundu.

Altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu belki hepi topu altı saat süren bir toplantıda bitirilmiş, ölüm fermanı imzalanmıştı.

Orta Doğu'yu yüzyıl sonra bile kan gölüne çevirecek, kavgaların, çatışmaların ve katliamların hiçbir zaman son bulmayacağı bir haritaya imza atmışlardı. Çizdikleri haritadan başka bu toplantıyla ilgili ne bir tutanak, ne bir not, ne de olup bitene şahitlik eden bir sekreter bırakmışlardı arkalarında. Orta Doğu'nun canına okuyacak bir harita toplantının tek kanıtı ve sonucuydu.

Şimdi tek yapılması gereken Türk topraklarını sessiz sedasız işgale başlamaktı. Sykes artık mirasına göz diken şu kızın icabına bakabilirdi!

İkili, odayı terk ettiklerinde masanın üstünde üzeri kanlı bir harita ve Sykes'ın çizdiği "fesli Türk" karikatürü duruyordu.

35

Topal Çoban, koltuk altı değneğini ağaca dayadı, üstündeki kepeneğin eteklerini altına gelecek şekilde denk getirdi ve sırtını ağaca yaslayarak oturdu. Uçları sivri, keçeden yapılma kepeneğinin yakalarını göğsünün üzerine çekerek iyice bürülendi. Yalnızca kafası ve bacakları dışarıda kalıyordu. Kepeneğin içinde kalan ellerini ovuşturdu. Bu, iyi gelmişti.

Bir deri bir kemik olduğun için, kepeneğin içinde adeta kaybolmuştu. Kepenek de zaten aslen onun değildi, kim bilir daha önce kime aitti. Ama yıllardır bunu giyiyordu ve nasıl bir şeyse eskimek bilmiyordu. Kışın ısıtır, yazın gölge ederdi. Dağlarda uyumak zorunda kaldığında Orhan onu uyku tulumu gibi kullanır, kafasını içeri sokar, boylu boyunca uzanırdı. Yerdeki soğuğu, çimendeki çiyi katiyen içine geçirmezdi. Boşuna dememişler, çobanın yastığı kara taştır, diye, ama bu kepenek taştan da iyiydi!

Topal Çoban, yün süveterinin içine sakladığı mektubu koynundan çıkardı. Onu açıp okumak için sabırsızlanıyordu.

Topal Çoban derlerdi ona. Ama gerçek adı bu değildi. Orhan'dı, 16 yaşındaydı. Köyün çobanıydı. Sol bacağının dizden aşağısı yoktu.

Köylüden Ahmet Emmi meşe ağacından bir değnek yapıvermişti ona. Koltuğunun altına dayadı mı bu değneği, kimse tutamazdı Orhan'ı.

Beş yıl kadar önceydi.

Söke'nin ufak tefek köylerinden birinde anası, babası, bir ağabeyi ve ablasıyla birlikte yaşıyordu. Köyün imamının oğluydu. Köyün kutu gibi camisine bitişik evlerinde otururlar, ocakları tüter, çorbaları kaynardı. Bir gece yarısı Rum çetesi bastı köyü. Yunanlılar yıllardır adalardan Ege sahillerine eşkıya çıkarıyorlardı. Etnik-i Eterya Örgütü neredeyse artık her hafta bir köye saldırıyor, adam öldürüyor, dağa insan kaçırıyor, tarlaları ateşe veriyor, köylüleri haraca bağlıyordu. Ege'deki Türklere yapmadıkları pislik yoktu. Amaçları onların Batı Anadolu'dan kaçmalarına neden olmak, bu bölgelerdeki Yunanlıların sayılarını arttırmak ve sonra da bu toprakları Yunanistan'a katmaktı. Yıllardır Yunan çeteleri Anadolu'ya Ege'nin diğer yakasından Yunan taşıyordu.

Son bir asırdır devam eden strateji hep aynıydı. Önce Türklere saldır, onları kışkırt, çatışma ve kaos yarat, sonra yabancı devletlere ve basına "Biz Türklerin arasında güvende değiliz!" yollu mesajlar gönder ve bölgeye uluslararası güçlerin ve kamuoyunun dikkatini çek, burayı müdahaleye açık hale getir, sonra da bağımsızlığını ilan et! Balkanlarda, Trakya'da, Doğu Anadolu'da, Karadeniz'de hep aynı teraneydi. Trabzon'dan Maraş'a, Edirne'den Erzurum'a kadar her yerde Rum ve Ermeni çeteleri cirit atıyordu. Rum çeteler Etnik-i Eterya tarafından organize edilirken, Ermeni çeteleri Hınçak ve Taşnak Komitelerince sadece Türklerin üzerine değil, onlara destek vermeyen ve Türklerin yanında duran Ermenilere dahi saldırtılıyordu. Ermeni cemaatinin önde gelen pek çok ismi bu şekilde suikasta uğramıştı. Cinayet, gasp, yağma ne ararsan vardı bu çetelerde. Amaç Türkleri yıldırmak ve bulundukları bölgelerden çıkıp gitmelerini sağlamaktı.

Topal Çoban'ın köyünü basan Yunan milisleri oğlanın ana babasını oracıkta katlettiler. Ablasını dağa kaçırmak üzere alıkoydular. O zaman daha 12 yaşında olan Orhan ab-

lasını kaçıran adamların üzerine koşmuş, birine sağlam bir tekme atmıştı. Tekmeyi yiyen Yunan eşkıya, oğlanı kedi eniği gibi ensesinden yakaladı, "Sen bana hangi ayağınla tekme atmıştın?" bakalım diye sırıtarak oğlanı yere yatırdı. Belinden çıkardı avcı bıçağıyla Orhan'ın sol bacağını delik deşik etti. Orhan acıdan çığlık çığlığaydı. Yunanlılar kahkaha atıyordu. Ağabeyi Mehmet ise elleri bağlı bu anı izlemek zorunda bırakılmıştı Eşkıyalar oğlanların kafalarına birer kurşun sıkmak üzereydilerki, kolluk kuvvetleri yetişti. Ama iş işten geçmişti köy ölü ve yaralılarla doluydu. Orhan'ı kurtarmak için bacağını kestiler. Köyün geri kalanları daha Doğu'daki köy ve kazalara göç ettiler. Topal Çoban mektubu açmadan önce önünde yayılan koyunlarına baktı Gözleriyle tüm hayvanları bir çırpıda taradı.Hepsinin Keyfi yerindeydi Kenardan diğerlerinin arasına katışmaya çalışan iki kuzu yavrusu görülüyordu. Sürü lideri Kıvırcık boynunda çanıyla yine başköşedeydi, diğerleri de onun etrafında. Yalnız üç beş yaramaz, sürüden ayrılacak kadar arayı açmıştı. Orhan bir ıslık çaldı, köpeği Karabaş hemen sürüden kopmak üzere olan koyunlara saldıracak gibi atıldı, koyunlar tekrar yerlerine dönüp, diğerlerine yapıştılar ve otlamaya devam ettiler

"Aferin,oğlum" dedi Topal Çoban. Karabaş olmasa ne yapardı? Bu Sivas kangalı onun her şeyiydi. Eli ayağıydı. Bir ıslıkla ona yaptırmayacağı şey yoktu. Sadık köpekti Karabaş. Hayvanlara göz açtırmaz, çakala ve ayıya diş geçirirdi. Hiç kimse Topal Çoban'ın sürüsüne yanaşmaya cesaret edemezdi. Sadece Karabaş'la değil tüm hayvanlarla konuşurdu Orhan. Islık vardı gel demekti, ıslık vardı öte git demekti. Orhan öyle sesler çıkarırdı ki onu uzaktan gören, hayvanlarla konuşuyor sanırdı.

Öyle ya Köyün tüm koyunları Topal Çoban'a emanetti.

Köylü sahip çıkmıştı ona. Hayvanlarını ona emanet ediyorlar, karşılığında da aralarında topladıkları parayı Orhan'a veriyorlardı.

Orhan da hakkını veriyordu hani çobanlığın.

Çobanlık demek güven demekti. Emanet demekti. Onlarca insanın sermayesine, bir ömürlük birikimlerine göz kulak olmak demekti. Peygamberlik mesleğiydi. Sorumluluktu.

Kolay değildi çoban olmak. Yaz kış demeden o dağ senin bu çayır benim dolaşacaksın. Yazın yaylayı, kışın kışlağı bulacaksın. Sıcakta hayvanı pişirmeyeceksin, soğukta malı dondurmayacaksın. Tarlaların sınırlarını bileceksin, hiç kimsenin tarlasına hayvanı sokmayacak, buğdayını çiğnetmeyecek, ekinine zarar vermeyeceksin. Nerede çayır var, nerede otlak var arayıp bulacaksın. Hayvanı saatlerce yürütüp yormayacak ama karnını doyuracaksın. Hayvanlardan birinin başına bir iş geldiğinde hemen orada müdahale etmeyi bileceksin, onun dilinden anlayacaksın. Hayvan bu, kimine boynuz batar, kimine diken; kimi hamile olur, kimi zehirli ot yer. Hangisine nasıl davranacağını bileceksin. Malı bulaşıcı hastalıklardan koruyacaksın, boynuzu uzayanın boynuzunu törpüleyecek, kıvrık boynuzları yontacak, yünü dolanın yününü kırkacaksın. Hayvanı sele kaptırmayacak, kurda kırdırmayacak, fire verdirmeyeceksin.

Çobanlık zekâ gerektirirdi, bilgi, beceri gerektirirdi. Bir kere sürüyü alıp köyden çıktın mı yalnız başınasın. Yardım edecek kimse yok, el uzatacak insan yok. Karşılaştığın her sorunu kendin çözecek, öne çıkan her engeli kendin aşacaksın. Hızlı karar verecek ve cesur olacaksın.

Bunların hepsini de ustalıkla yapardı Topal Çoban. En kurak günlerde dahi bir otlak, en soğuk günlerde dahi bir çalılık, bir sürgün ne yapar eder bulurdu. Gün gelir hayvanlara ziyafet çektirir, gün gelir hiç kimsenin bilmediği yerlerde hayvanların karınlarını doyururdu. Köyde bilmediği yayla, ova, kır, dere, sırt, dağ, tepe, yokuş, nehir, göl, çay, pınar,

bel, boğaz, höyük, ya da kayalık yoktu. En susuz günlerde su bulur, uzak yerlerde gece kalınacak barınak bulurdu. Nerede ot bol, nerede su var, en ince ayrıntısına kadar bilirdi. Tek göz odalı, kulübeden bozma bir evde yatıp kalkardı. Sabah kalkıp sırtına kepeneğini, yanına dağarcığını aldı mı, kimse tutamazdı Topal Çobanı.

Hayvanların güzelce otladığını görüp de her şeyin yolunda olduğuna kanaat getirince elindeki zarfı açtı Orhan ve ağabeyi Mehmet'ten gelen mektubu okumaya başladı. Her ay böyle bir mektup gelirdi ve her ay Orhan büyük bir heyecan ve merakla mektubu okurdu. Sonra tekrar okurdu. Sonra bir daha okurdu.

Bu mektuplar onun her şeyiydi.

BEŞİNCİ GÜN

İSTANBUL, 19 MAYIS 1919

"Bir şey mi yapacaksın, Kemal?"
"Evet, Paşam. Ben bir şey yapacağım."

36

Genç adam, 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'deki tek odalı evinde sabahın ilk ışıklarıyla birlikte uyandı. Dışarısı aydınlıktı ama pencereler titizlikle kapatıldığından ışık içeriye panjurların arasından bir bıçak gibi, incecik süzmeler şeklinde girebiliyordu. Köşede genç adamın zar zor sığdığı bir somya, onun hemen yanı başında küçük bir masa, üzerinde gazetedeki yazılarını yazdığı defteri ve defterin üzerinde bir Montblanc kalem göze çarpıyordu. Defterin yanındaki açık gazetede Arapça harflerle *Hukuk-u Beşer* yazıyordu. Gazetenin adının hemen altında *"Huku-u ibadı müdafaa, hakikatten ayrılmaz, hadim-i beşeriyet, hür, müstakil gazetedir. Genç mefkurelere sayfaları açıktır,"* altbaşlığı okunuyordu.

Ama yeni değildi gazete. On gün öncesine aitti. Bu, son sayısıydı. Yunanlıların şehri işgal edecekleri söylentileri başlayalı beri herkesi bir korkudur sarmıştı. Valilik İşgal Güçlerine karşı direnişi, ayaklanmayı veya onları protesto etmeyi teşvik eden tüm yayınlara sansür getirmişti. Elbette böylesi bir durumda da ilk akla gelen İzmir'in en meşhur gazetesi *Hukuk-u Beşer*'di. Gazetenin manşetinde Yunanlılara her ne pahasına olursa olsun karşı konulmasını ele alan yazının başlığının altında, gazetenin başyazarı da olan genç adamın ismi yazıyordu: Hasan Tahsin.

Hasan Tahsin bir beyefendi, bir centilmen, yurt dışı görmüş, mürekkep yalamış bir aydındı. Bir düşünür ve bir gazeteciydi. Bir zamanlar Paris'ten aldığı simsiyah takım elbisesini giydi, beyaz gömleğinin düğmelerini mürekkep lekeleriyle dolu parmaklarıyla ilikledi, siyah kravatını özenle taktı. İstanbul'un en köklü üniversitesi Darülfünun'dan mezun olunca bu sefer de Batı'nın en gözde üniversitelerinden Paris Sorbonne'da hukuk ve uluslararası ilişkiler üzerine ihtisas yapmıştı. Ve orada tanışmıştı Batı'nın ikiyüzlülüğüyle. Sabah akşam Fransız İhtilali'nin İnsan Hakları söylemleriyle yatıp kalkan bu güruh iş Orta Doğu'daki sömürgelerine ve Hristiyan olmayan ahaliye geldiğinde tamamen farklı bir yüz takınıyor ve canavardan daha canavar bir hale bürünüveriyordu. O buna Avrupa'nın göbeğinde bizzat şahit olmuştu.

Ne var ki Hasan Tahsin inanmıştı insana ve insan haklarına. Türkiye'ye geri dönüp de İzmir'e yerleştiğinde yaptığı ilk iş *Hukuk-u Beşer*, yani *İnsan Hakları* adı altında bir gazete çıkarmak olmuştu. O, Türklerin ata emaneti olan bu topraklarda özgürce, hürce ve medenice yaşamanın en doğal hakları olduğuna inanıyordu. Bu hakları yaşamak için ise başka hiçbir milletten ya da güçten izin almaya ihtiyaçları yoktu! İnanıyordu inanmasına ama Batı'nın bu konuda elinin ne kadar kanlı, sicilinin ne kadar bozuk olduğunu da pekâlâ bilirdi Hasan Tahsin. Fransa'nın, Osmanlı'nın elinden çıktıktan sonra Cezayir'de pek çok insanı katlettiğini, yine Fransızların Haiti'deki siyahi ırkı köleleştirmek için uyguladıkları "yaratıcı" yöntemleri, İngilizlerin pek çok Hintliyi açlığa terk ettiklerini, Çanakkale'de Türklere çektirdiklerini, İspanyolların Amerika kıtasındaki yerlilere yaptıkları işkence ve soykırımlarını, Kral Leopold'un, adamlarına Kongo'daki halkın ellerini kollarını doğratmasının gündelik hayatın bir parçası olduğunu da çok iyi bilirdi. Hasan Tahsin, Fransız Devrimi'nde Bastille'den doğup çıkan bağımsızlık ruhuna inanıyordu, ama o ruhun Fransız halkı tarafından Fran-

sız idarecilerine karşı bir başkaldırı olarak çıktığını da unutmuyordu. O, Avrupa'nın son birkaç yüzyıldır bilimde ve sanayide gösterdiği sıçramayı reddetmeyecek kadar tahsil sahibiydi ama yine aynı Avrupa'nın içindeki bir güruhun yeryüzüne dayatmaya çalıştığı barbarlığa da gözlerini kapatacak kadar naif değildi.

Üstünü giydiğinde, çatlamış, sıvası dökülmüş duvarın üstüne astığı Türk bayrağı önünde bir süre durdu, sonra önündeki masadan, gazetelerin üzerindeki kırmızı karanfili eline aldı ve kokladı. Dün akşam Rum kızı Helena vermişti ona bu karanfili. "Ne olur, Hasan," demişti bozuk Türkçesiyle, "Ne olur, yarın dışarı çıkma!" Yalvarmıştı Hasan'a dakikalarca. "Beni azıcık seviyorsan ne olur yarın dışarı çıkma!" diyerek onu ikna etmeye çalışmıştı. Sevmek ne kelime, sırılsıklam âşıktı Helena'ya, Hasan Tahsin. Şehirdeki Türk kızlarını kurutup da bir Rum'a vurulduğu için kendini suçlamıyor değildi. Ama ne yapsın?! Gönül ferman dinlemiyordu ki. Bu kızı gördü mü aklı başından gidiyor, onunla geçirdiği saatler saniyeler gibi akıp geçiveriyordu.

Fakat söz konusu vatan olduğunda akan sular durur, Hasan Tahsin başka her şeyi elinin tersiyle iterdi. Bu, deli gibi sevdiği, aylardır onun gözlerinde kendini kaybettiği Helena bile olsa. "Sen beni merak etme!" demişti Hasan Tahsin ona. "Ben başımın çaresine bakarım."

Hasan Tahsin yakasına karanfili taktıktan sonra arkasına döndü, odadaki halının üzerinde, gardırobun önüne doğru üç adım attı, yere eğildi, halıyı kenarından kıvırıp zemindeki tahtaların ortaya çıkmasını sağladı. Yeri sıra sıra kaplayan birer karış enindeki tahta parçalarından bir tanesini dikkatle tuttu ve kenarlarından iyice zorlayarak yukarı kaldırdı. Çivilerin kanırılmasıyla tahta boşa çıktı ve bir metal kutu göründü. Şehirdeki İngilizler bu odayı kaç sefer aramışlardı da bu gizli bölmeyi bir türlü bulamamışlardı.

Hasan Tahsin metal kutuyu karyolasının üzerine koydu,

yanına oturdu ve kapağını açtı. Kutunun sol tarafında iki pasaport duruyordu. Bunlardan birinde Osman Nevres, diğerinde Hasan Tahsin yazıyordu. Resimler aynı ama bilgiler tamamen farklıydı. Genç adam pasaportların sayfalarını öylesine çevirip tekrar yerlerine koydu. Kutunun köşesinde üç hilal iç içe geçmiş bir Teşkilat-ı Mahsusa yüzüğü duruyordu.

Hasan Tahsin daha fazla vakit kaybetmeden kutunun sağında duran Colt marka revolveri eline aldı. Silahın silindirini tek eliyle usta bir hareketle açtı ve diğer eliyle kutudaki altı mermiyi içine yerleştirdikten sonra silindiri kapattı. Revolverin horozunu bir kere çekerek kontrol ettikten sonra silahını arkasına, pantolonu ile gömleği arasına sıkıştırıp ayağa kalktı. Odasının panjurlarını ilk defa açtığında güneş bu karayağız delikanlının yüzünü aydınlattı. Hasan Tahsin derin bir nefes aldı ve meltemin getirdiği Ege Denizi kokusunu içine iyice çekti. Denizin gözüktüğü ufka doğru baktı. "Gelecekleri varsa görecekleri de var!" dedi kendi kendine. Kalemini susturmuşlardı, fikirlerine kilit vurmuşlardı, düşünceleriyle insanları aydınlatma ve bilgilendirmesine mâni olmuşlardı. Belli ki emir büyük yerden geliyordu. Ya düşman çok güçlüydü ya da müdafi çok korkaktı! Olsun! Mademki, düşüncelerle savaşmak dönemi bitmişti o da o zaman onların anladığı dilden konuşurdu. Öyle ya, Hasan Tahsin kendi dilinin dışında üç dil bilirdi. Fransızca, İngilizce ve silahça!

Hasan Tahsin, odasının kapısını çekip de Konak Meydanı'na doğru yola koyulduğunda ne panjurları kapatma gereği görmüştü, ne de karyolasının üzerinde açık bıraktığı pasaportları yeniden saklamayı.

37

Savaş gemileri Averoff, Leon, Limnos ve Kilkis liderliğindeki Yunan armadası İzmir Limanı'na demirlediklerinde saat sekizi gösteriyordu. Ege sahilleri haçlı mavi beyaz Yunan bayraklarıyla dalgalanan gemilerce ablukaya alınmıştı. Yunan savaş gemilerine Selanik'te onlara katılan İngiliz ve Fransız zırhlıları eskortluk ediyor, onları sadece olası Türk saldırılarından değil, daha önce İzmir'in söz verildiği İtalyan gemilerinden de koruyorlardı. İngilizler bu çıkarmaya öyle büyük önem veriyorlardı ki Yunan işgal kuvvetlerine HMS Iron Duke, yani Demir Dük adlı dretnot zırhlısı da özel olarak refakat ediyordu. Bu zırhlı, adını Hindistan'ı bir demir yumruk gibi ezip geçen Wellington Dükü'nden alıyordu ve Türkleri de aynı Hintliler gibi sömürgeleştirmek isteyen İngilizler için hiç de sıradan bir seçim değildi. Yunanlıların ve onları himaye eden işgal gemilerinin komutası limandan az ötede, Yunan savaş gemilerinin arkasında, Iron Duke'ün güvertesinden olup bitenleri kontrol edecek İngiliz Amiral Carlthorpe'taydı. Deneyimli adamdı Carlthorpe. Kuzey Amerika'dan Güney Amerika'ya, Atlantik'ten Pasifik Okyanus'una kadar pek çok denizde dümen kıran bu adam Akdeniz'deki "Türk Sorunu" için biçilmiş kaftandı.

Kariyerinin hakkını veriyordu Carlthorpe, göğsündeki

nişanları süs diye takmıyordu. Mondros'tan Makedonya'ya, Selanik'ten İstanbul'a kadar Batı Anadolu'nun kaderini çizecek her konuda bizzat bulunmuş, İngiliz, Fransız, İtalyan ve hatta Amerikanların arasında aylarca mekik dokumuştu. Önce Amerikalıları ikna etmek gerekti, çünkü bir Türk toprağını işgal etmek demek Wilson prensiplerine doğrudan tezattı. Sonra Ege sahillerinde gözü olan İtalyanlar vardı mutlu edilmesi gereken ki, onlara fazla değil, daha birkaç ay öncesine kadar doğrudan doğruya İzmir söz verilmişti. Tüm bunlar devam ederken işgal altındaki İstanbul hükümetinin de eli kolu iyice bağlanmalı, Türklerin İzmir'de son anda bir sürpriz yapmalarının kesinlikle önüne geçilmeliydi.

Carlthorpe tüm bu sorunların üstesinden ustalıkla geldi ve limandan birkaç yüz metre ötede demirleyen güvertesinde çay fincanını eline alıp karşısındaki manzarayı izlemeye koyuldu. İşin en keyifli yanı başlamıştı. Artık işi kolaydı: Ne olursa olsun İtilaf Devletlerinin işgale müdahale etmemesini sağlamak. Venizelos bunun için özellikle bastırmıştı. Yunan askerlerine o gün kimse karışmayacaktı. Carlthorpe Türklerin herhangi bir hazırlık yapmasını engellemek için azami özen göstermişti.

Yunan kuvvetlerin rıhtıma yığılışını dretnot zırhlısından dikkatle izleyen İngiliz Amiral Calthorpe, işgalin kusursuz geçmesi için her türlü önlemi almıştı. Bir gece önce İngiliz, Fransız ve hatta İtalyanlar ve Amerikalılar ve Yunan donanma komutanlarıyla bir toplantı gerçekleştirmiş, işgalin nasıl ve nereden gerçekleşeceğini ince ince izah etmişti.

Türk yöneticilerine son 24 saate kadar kesinlikle haber verilmeyecekti. İzmir Valisi'ne sadece bir gün önce Carlthorpe tarafından bizzat nota verilmiş, şehrin 30 Ekim 1918'te imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7'inci maddesine dayanılarak işgal edileceğini, işgalin Yunan askerleri tarafından gerçekleştirileceğini; şehirdeki tabyaların, askerî noktaların başta olmak üzere Yunanlılar tarafından kontrol altına alı-

nırken bunlara karşı konulmamasını, Türk askerlerinin silahsız bir şekilde kışlalara hapsedilmesini, Türklerin elindeki mermilerin İşgal Kuvvetlerine teslim edilmesini istemiş ve İstanbul Hükümeti'nden bu iş için kati onay aldığını bildirmişti.

İzmir Valisi İzzet Paşa da İstanbul Hükümeti'nden işgale karşı konulmamasına dair emir aldığını ve bu emri harfi harfine uygulayacağını bildiren cevabını Carlthorpe'a "saygılarını arz ederek," bildirmişti. İstanbul'daki Damat Ferit kendisine verilen rolü çok iyi oynuyordu. Bu işgale sessiz kalacaktı.

Yunan savaş ve nakliye gemileri kilise çanlarının hiç durmadan çaldığı, halkın kutlamalar yaptığı, büyük coşkular içinde Yunanlıların tezahüratlarla uğurladığı Ege Sahillerinden hareket etmişlerdi. Atina'da tam bir bayram havası hâkimdi. İşgalin mimarı Venizelos'a kalsa bu günü resmi bayram ilan ederdi.

Gemiler Alsancak'tan, Valilik ve Türk kışlasının bulunduğu Konak Meydanı'na kadar uzanan 4 km'lik kordonun üç ayrı noktasına demirlediler.

Limana önce General Zafiriyu komutasındaki Leon yanaştı. Dizlere kadar inen pileli beyaz etekleri, siyah püsküllü diz bağları, ponponlu kırmızı deri ayakkabıları ve omuzlarında tüfekleriyle Yunanlıların en elit piyade birliği olan Efsun Alayı'nın en önündeki sancaktar, Türklerin limanına ayak bastığında burnunu iyice yukarı kaldırdı, göğsünü şişirdi ve *"Zito Venizelos!"* yani "Yaşa Venizelos!" diye bağırdı. Her bir asker, ponponlu ayağını Türk toprağına sürdüğünde aynı şekilde tekrar ediyordu. *"Zito Venizelos!"*

Leon'un ardından Amiral Mavrovidis'in komutasındaki Averoff ve diğer gemiler binlerce efsun askerini ve diğer Yunan birliklerini İzmir'e bocaladılar. Limana sadece bir saat içinde 8 binden fazla Yunan askeri çıkmıştı. Askerler İzmir ve civar bölgelerden gelen pek çok Rum ve Ermeni tarafından müthiş bir coşkuyla karşılanıyordu. Şehre, karşı kıyıdan ulaşan gazeteler günlerdir İzmir'in Yunanlıların olacağı-

nı bas bas bağırıyordu. Rumlar akın akın İzmir sahiline doluşuyordu. Rıhtımdaki kalabalık ellerindeki Yunan bayraklarını sevinç ve heyecanla sallıyor, kalabalıktan bazıları kendilerini tutamayıp efsun askerlerine sarılıyorlardı. Pek çokları, askerlere çiçekler atıyorlar onlara türlü sevinç gösterileri yapıyorlardı. Bazı Rum ve Ermeniler ise daha temkinli ve şüpheli gözlerle askerlere bakıyorlar, onları tedirgin bir şekilde izleyen Türk komşuları için endişeleniyorlardı. Bu tedirgin bakışlara o gün evlerinde kalmayı tercih eden pek çok Yahudi ve Ermeni'nin pencerelerdeki görüntüleri ekleniyordu.

Limana ayak basan askerleri Ortodoks din adamı Rum Metropolit kutsuyordu. Alay alay limana giren askerler metropolitin kutsal haçının altından geçip şehre giriyordu.

Tüm bu Hellen gösterisi içinde Türkler şaşkın, tedirgin ve endişe içindeydi. Rıhtımdaki Yunan askerî birliklerini şaşkınlıkla izleyen İzmir halkı asırlardır beraber yaşadıkları bazı Rumların taşkın davranışlarına anlam vermekte zorlanıyor, daha düne kadar ekmeklerini paylaştıkları, birbirlerine selam verdikleri komşularının şimdi onlara omuz atışlarını, yüzlerine kin ve nefret dolu bakışlarını ve hatta bazılarının açık açık ettikleri küfürleri anlamakta ve anlamlandırmakta zorlanıyorlardı.

Şehre giren Efsun Alayından bir bölük tabyaların başlarına koşarken, bir bölük de mitralyözleri kurup namluları şehrin içine yönelttiler. Mitralyöz bölükleri mermileri silahların yanına istifledikçe istifliyorlardı. Bir Efsun Alayı da Kordon boyunu geçip Valilik Konağı önlerine doğru ilerliyordu.

Alaylar şehrin içine adım atar atmaz ilk taşkınlıklar başladı. Rıhtım boyunca yapılan yürüyüşün ardından şehrin meydanındaki çeşmeye gelen alayların arasından birkaç Yunan askeri karşılarına fesli kim çıkarsa onların suratlarına tükürüyor, bazıları onlara kendi dillerinde küfürler yağdırıyor, bazıları Allah lafzını ve Peygamber adını ağızlarına alacak kadar hadsizleşerek İslam'a ve Peygamberine dil uzatı-

yorlardı. Bir efsun askeri bir kadının başörtüsünü alıp yere savurdu, bir başka Yunan askeri bir kahvenin camındaki Türk bayrağını alıp ayakları altında çiğnedi. Çok geçmedi, galeyana gelen bazı Rumlar da Türk bayraklarını birer birer duvarlardan, camlardan, direklerden indirip yakmaya ve yırtmaya başladılar. "Ne oluyorsunuz, durun, yapmayın, etmeyin, gitmeyin!" diyen ne kadar Türk varsa itilip kakılmaya başlandı. Soydaşlarına engel olmak isteyen pek çok Rum ise arada kalmıştı. *"Zito!"* sloganları iyice yükselmiş, tüm İzmir'e bir karabasan gibi çökmüştü.

Valilik Konağı'nın yanındaki kışladan çıkmaya başlayan silahsız Türk askerlere ellerini kafalarına götürmeleri ve yürürken onur kırıcı bir şekilde *"Zito Venizelos!"* diyerek bağırmaları emrediliyordu. Askerlerden buna uymayanlar tekmelerle yerlere yatırılıyor, ölümüne dövülüyor, bazılarına da doğrudan tüfeklerle ateş edilerek cansız ya da ağır yaralı yere seriliyorlardı. Yunanlılar ellerindeki tüfeklerin süngülerini kafalarına göre esirlere batırıp çıkarıyorlardı. Tüfeği elinle bir kere ileri itip geri çektin mi bir insan kanlar içinde yere yığılıyordu, bu kadar basitti!

Başını kaldırıp bir Yunan askerine dik dik bakan bir Türk esiri, namluyu suratında bulmuştu. Efsun askeri hiç tereddüt etmeden tetiği çekti ama silah tutukluk yaptı. Türk askeri derin bir nefes alırken, efsun askeri yanındaki arkadaşından başka bir tüfek aldı, bu sefer silahın çalışacağından emin olmak için tüfeğin kurma kolunu çekti, mermiyi yerleştirdi ve kolu tekrar iterek fişeği namluya sürdü. Şimdiye kadar tüm bu hareketleri şaşkınlıkla izleyen Türk'ün suratına tüfeği tuttu. Bir el silah sesinden sonra Türk, yüzü kanlar içinde, cansız yerde yatıyordu.

Kışlalardan gemilere kadar uzanan bir esir yolu oluşturulmuş, limana gelen Türk askerleri kim bilir ne işkencelere maruz kalacakları gemilere zorla bindiriliyordu. Bazı efsun askerleri, sırf keyfine, esirlerin arasından gözlerine kes-

tirdiklerini seçiyorlar ve ellerini arkadan bağlayıp denize atıyorlardı. Karşı koyan esirleri ya ölümüne dövüyorlar ya da vuruyorlardı. İtiraz edecek olanın kafasına namluyu dayıyorlardı.

Yunan bayrağını taşıyan sancaktarın yanındaki efsun askeri az ötesindeki bir kızın önce başörtüsüne yapıştı. Kız buna engel olmak isteyince Yunan asker, kızın suratına elinin tersiyle öyle bir vurdu ki kızın ağzı kanlar içinde kaldı. Kızcağız korku ve acı içinde hıçkırarak ağlarken asker arkasına geçip kollarını koynuna doladı ve kızı öpmeye başladı. Başka bir Yunan askeri onu durdurmaya çalıştı ama taşkınlık yapan, dirseğiyle onu da geri itti. Diğer Yunan'ın elinden, bu utanç verici manzarayı zorla seyretmekten başka bir şey gelmedi. Kızına sarkıntılık yapılan yaşlı adam ise efsun askerinin önce suratına tükürdü sonra da yakasına yapışıp kızın üstünden çekti aldı. Ama bir başka efsun hemen adamın suratına dipçiği indirdi ve yaşlı adamın burnunu kırdı. Kıza sarkıntılık eden Yunan askeri suratındaki tükürüğü silerken nefret dolu bir yüzle yaşlı adama bakıyordu. Omzundaki tüfeği aldı ve kızın başına doğrulttu. Yunanlı asker, yaşlı adama *"Zito Venizelos!"* diye haykırdı. Sonra tekrar bağırdı. Sonra tekrar bağırdı. Askerin yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu. Yaşlı adam ellerini başına götürmüş şaşkın bir şekilde Yunan askerine bakıyordu. Etraftaki diğer Türkler, "Bağır!" dediler yaşlı adama. *"'Zito Venizelos!'* diye bağır!" Yaşlı adam kızının alnındaki tüfeği görünce gözlerinden yaşlar boşalmaya başladı. Kendisinden istenileni anlayınca önce sessiz bir şekilde *"Zito!"* dedi. Ama asker suratında bir canavar gibi kükremeye devam ediyor, kıpkırmızı suratıyla yaşlı adama tekrar ve tekrar *"Zito!"* diye bağırıyordu. Yaşlı adam sonra tekrar bu sefer daha yüksek sesle *"Zito!"* diye bağırdı çaresiz. Sonra daha güçlü ve sonra daha güçlü bir şekilde.

Yaşlı adamın bu perişan hali karşısında kıza namluyu tutan askerin yüzünde bir gülümseme belirdi. Keyfi yerine gel-

mişti. Arkadaşına bakarak bir kahkaha attı ve sonra, kendi soydaşlarının bile şaşkın bakışları altında, tüfeğin tetiğini çekiverdi. Kız cansız bir şekilde yere yığılırken yaşlı adam olduğu yerde öylesine kalakalmıştı. Gözünün feri, yüzünün rengi, kızıyla birlikte uçup gitti. Ayakta artık adamın sanki cesedi duruyor, öylesine yerde yatan kızına bakıyordu. "*Zito*" dememiş miydi? Kendisinden istenileni yapmamış mıydı?

Yaşlı adamın elleri arkadan bağlanırken diğer iki asker kahkaha atmaya devam ediyorlardı.

İşte tam o sırada kalabalığın arasından siyah takım elbiseli, yakasında kırmızı karanfil olan bir delikanlı çıktı ileri. "Hayır böyle olamaz!" diye bağırdı kalabalığı yararak. "Bu kadar kolay olamaz!" diye haykırdı. "Böyle ellerini kollarını sallayarak giremezler, girmemeliler!"

Batı'nın Cezayir'de, Hindistan'da, Afrika'da, Mısır'da yaptıklarını şimdi Anadolu'da Türklere yapmalarını öylesine oturup izleyecek miydi Hasan Tahsin?

Sırtındaki revolveri çıkarttı ve az önce kızı öldüren askerin kafasına sıkıverdi. Sonra bir el de diğer askere sıktı. İyi nişancıydı Hasan Tahsin. Teşkilat-ı Mahsusa'da öğrenmişti silah kullanmayı. Adını aldığı Yüzbaşı Silahçı Tahsin'in ismine yakışır ateş ediyordu.

Üçüncü kez tetiği çektiğinde Efsun Alayı'nın şehre ilk ayağını basan sancaktarını tam alnından vurmuştu.

Yunan bayrağı yere serildiğinde ortalıkta müthiş bir hengâmedir başladı. Herkes oradan oraya kaçışırken bayrak kalabalığın ayakları altında eziliyordu.

Ama Hasan Tahsin'in dördüncü eli çekmesine fırsat kalmadan Yunan mitralyözünün dehşet sesi kulakları çınlattı. Taramalı tüfeğin, topçu bataryası gibi tekerlekle taşınanı olan bu silah küçük bilyelerle hedefini delik deşik ederdi. Dakikada yüzden fazla mermi atabilen mitralyöz o gün ateşlenmeye başladığı o andan itibaren iki saat boyunca hiç durmayacaktı.

38

Vali Konağı'nın önünde, hatta ince duvarların arkasında kim varsa, Konak meydanındaki fesli ve başörtülü kalabalık ve Kordon boyunca sıra sıra dizilen esir Türk askerleri mitralyözlerce tarandı. Yunan askerleri Rumları güvenli noktalara çekerken Türkler genç yaşlı, erkek kadın demeden kurşunların, dipçiklerin, tekme ve yumrukların hedefi haline geliyorlardı. Kışladan beyaz bayraklarla çıkıp teslim olan askerler dahi kurşuna diziliyordu.

Bir ara Yunanlılar o kadar ileri gitmişlerdi ki HMS Iron Duke'ün güvertesindeki bir İngiliz subay bu barbarlığa engel olmak için sandala atlayıp birliğiyle beraber karşıya çıkmaya çalıştı. Amiral Carlthorpe'un hızla ayağa kalkmasıyla kucağındaki çay fincanı yere düşüp parçalandı. Carlthorpe belindeki tabancayı çıkartıp İngiliz subayın kafasına dayadı ve İngilizce olarak, "Asker, geç yerine!" diye bağırdı. Subay emre uyup uymamakta tereddüt ediyordu.

"Böylece oturup bu katliama seyirci mi kalacağız?!" diye itiraz etti İngiliz subay.

Carlthorpe, "Taş üstünde taş kalmasa bile bu gemiden bir asker bile limana çıkmayacak!" diyerek bağırdı. "Şimdi geç yerine!" dedi ve tabancanın horozunu çekti. Subay, başını öne eğdi ve çaresiz yerine geçti. Gemideki diğer İngi-

liz askerler de karşılarındaki manzaradan en az onun kadar rahatsızdı.

Sadece birkaç saat sonra silahlar sustuğunda 400'den fazla Türk şehit edilmiş, binlercesi ağır yaralı olarak yerlerde yatıyordu.

Sonraki günlerde Yunan işgal ordusu ve Rum çeteleri köyleri toplu toplu ateşe verecekler, insanları evlerinde diri diri yakacaklardı. Erkekleri ağızlarından kanlar gelinceye kadar dövecekler, kadınların ırzlarına geçecekler, camileri ahır yapacaklar, esnafın malına el koyacaklar, dükkânları ve evleri yağmalayacaklar, tüm bunlardan sıkılınca da keyfi işkencelere başlayacaklardı. Museviler ve Ermeniler kendilerine zarar gelmesin diye evlerinin ve dükkânlarının kapılarına kendi amblemlerini çizerek bu katliamdan kurtulacaklar, birçoğu, Türk komşularını da evlerinde saklayacaklardı. Yunan askerler, soydaşlarının beş yüz yıl boyunca huzur içinde yaşadıkları topraklarda 50 binden fazla Türk'ü katledecekler, 300 binden fazlasını yurtlarından süreceklerdi.

Sonraki aylarda Bursa, Eskişehir, Kütahya ve Afyon işgal edilecek, İzmir'den Nazilli'ye, Ödemiş'ten Menemen'e kadar yüzlerce köy ve kasabadan günlerce dumanlar yükselecekti. Şehirler haftalarca baca gibi tütecek, Aydın'ın neredeyse tamamı kül haline gelecekti. Roma İmparatorluğu'nun en psikopat lideri Nero dahi Roma'yı ateşe vermeden önce insanların evlerinden ayrılmaları için onlara süre tanımıştı. Yunanlılar Türklere bunu bile çok göreceklerdi.

Yunan birliğinin karşılaştığı herhangi bir Türk'ün, fesini alıp ayakları altında çiğnememesi, katledilmesi için geçerli sebep sayılacaktı. Bazı efsun askerleri Türklere karşı uyguladıkları işkencelerde o kadar ileri gideceklerdi ki tarihin sayfaları onları "Şeytan'ın Orduları" diyerek anacaktı.

15 Mayıs'ta gün batarken Konak Meydanı cesetlerle doluydu.

Köşedeki çayhanenin az önünde yerde tanınmaz bir ceset yatıyordu. Cesetlerin ortasında bir Rum kızı yere eğilmiş

hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Vücudu mermilerle, süngülerle, öldükten çok sonra bile bedenine ateş edilen silahlarca tanınmaz hale gelen Hasan Tahsin'in üzerinde tanınabilen tek şey ceketinin yakasındaki kırmızı karanfildi. Bunu ona son buluşmalarında vermişti Rum kızı. Hasan Tahsin bir gazeteciydi. Bir düşünürdü. Bir entelektüeldi. Bir delikanlıydı. Türklük gururu ve onuru, vatan ve millet davası her şeyin üstünde bir insan evladıydı. Kanı, parmaklarındaki mürekkep lekesine karışarak ağır ağır akıyordu.

Kızın adı Helena'ydı ve sevgilisini yakasındaki karanfilden tanımıştı. Kız ve ailesi, Türk komşularını ve pek çoklarını vahşetin pençesinden çekip alabilmişlerdi, ama Helena şimdi kucağında cansız yatan sevgilisini kurtaramamıştı.

39

Altı ay önce... Kasım 1918

İzmir'in işgalinden altı ay önce, bir Kasım günü Adana'dan kalkan kara tren Torosları yararak ilerliyordu. Şimendiferin lokomotifinden yükselen simsiyah duman beyaz karlarla kaplı dağların üzerinde hâkimiyet kurmak istercesine yayılıyor, dağılıyor, trenin üstünde kara kara bulutlar oluşturarak trenin arkası sıra iz bırakıyordu. Dağların sessizliğini rayların üzerinde bilmem kaç tonluk bir dev gibi ilerleyen trenin "tak tak-tak tak-tak tak..."ları kesiyordu.

Kara trenin arka vagonlarından birinde sırtında haki renkli askerî paltosu, kafasında kara kalpağı, belinde tabancası ve ayaklarında siyah çizmeleriyle trenin tüm sarsıntısına rağmen emin adımlarla bir Türk kumandan yürüyordu. Kumandanın vişneçürüğü rengindeki yakalarından ve omuzlarındaki sarı sırmalı apoletlerden bir mirliva, yani tuğgeneral olduğu anlaşılıyordu. Komutan, paltosunu çoğu zaman yaptığı gibi sırtına bir pelerin gibi atmış, ellerini paltonun içinde, belindeki kemerine dayamıştı.

Komutan, vagonun ortasından yürürken kompartımanlarda çoğu uyuklayan, üstleri başları yırtık, eski püskü üniformalarıyla, bazıları da sivil, uyuklayan yüzlerce askerin, daha doğrusu "eski" Türk askerinin arasından geçiyordu. Kumandan askerlere kızgınlık ve üzüntü karışımı bir ruh

haliyle bakışlar atarak ilerliyordu. Tüm kompartımanlar tıka basa dolmuştu. Bazen yerlerde bile boylu boyunca serilmiş uyuyan, bir köşeye kıvrılıp gözlerini kapatmış askerler göze çarpıyordu. Vagonda tam bir matem havası hüküm sürüyordu. Cihan Harbi'nde o cephe senin bu cephe benim yokluk içinde savaşan askerdi bu. Kafkaslarda kışlık üniforması olmadığı için soğuktan donan, Ürdün'de yazlık üniforması olmadığı için pişen askerdi bu. Yerlere serilmiş, eve dönecekleri için sevinsinler mi üzülsünler mi kimse bilemiyor, hiçbirinin ağzını bıçak açmıyordu.

Kış olduğundan camlar kapatılmıştı ve içerisini kesif, ağır bir koku kaplamıştı. Kumandan koridorda yatanların kenarlarından, ötesinden berisinden adımlarını atarak vagonun sonuna geldiğinde kapıyı açtı ve iki vagonun arasındaki bölmede buz gibi Toroslar havasını içine çekti. Bu iyi gelmişti. Fakat bu kısımda tren raylarından çıkan "tak tak-tak tak-tak tak..." gürültüsü örsün üzerinde, koca demir bir çekiçle "tın! tın!" dövülen bir kılıcın, hayır, yüzlerce örsün üzerinde dövülen yüzlerce kılıcın gürültüsünü andırıyordu. Yine de kumandan burada temiz havayı iyice içine çekmek için bir süre bekledi. Buna ihtiyacı vardı. Hayır, onu boğan içerideki kesif koku değildi. Asıl rahatsız olduğu şey, şahit olmak zorunda kaldığı matem havasıydı. İşte bu onu kahrediyor, içi boğum boğum oluyordu. İçine iyice havayı çektikten sonra diğer vagonun sürgülü kapısını açtı ve bir öncekiyle benzer manzarada olan vagonun içinde ilerledi. Askerlerden bazıları ağlıyor, bazıları kafalarını pencereye dayamış anlamsızca dışarıya bakıyordu. Sanki şuurlarını yitirmişler ama gözleri açık kalmış gibi yanlarından akıp geçen dağları izliyorlardı.

Kumandan tüm vagonları geçip de en öndeki vagona geldiğinde burada nispeten daha konforlu bir oturma düzeniyle karşılaştı. Koltuklar daha genişti ve içeride yemek ve içecek servisi yapılıyordu. Burada oturan askerlerin halleri önceki vagonlardan da çok farklıydı. Bunlar üzgün ya da yor-

gun değil, keyifli ve enerjikti. Birbirleriyle sohbet ediyorlar, şakalaşıyor, gülüyor ve üç gün sürecek bu İstanbul yolculuğunun tadını çıkarıyorlardı.

Kumandan buradaki askerlerin üniformalarından bunların çoğu üst rütbeli İngiliz ve Fransız askerleri olduğunu içeri girer girmez anlamıştı. İstifini hiç bozmadan koridorda emin adımlarla yürümeye devam etti kumandan. Yanlarından geçerken içeriye bir Türk kumandanın girdiğini fark eden askerler sus pus oluyorlar ve şaşırarak bu vagona girmeye cesaret eden, belli ki aklından zoru olan bu sarışın, masmavi gözlü adama bakıyorlardı. Kumandan ilerledikçe başlar birer birer dönmeye, gözler bu Türk kumandanın üzerinde odaklanmaya başladı.

Vagonun davetsiz misafiri, en öndeki boş ve geniş bir koltuğa oturacaktı ki arkasından bir İngiliz yarım yamalak Türkçesiyle "Sen Türk!" dedi.

Kumandan bir süre hareketsiz kaldı. Arkasına bakmadı bile. Ama ses bir daha ısrarla ve bu sefer daha yüksek bir sesle, "Sen Türk!" dedi. "Burada Türk yok, Türkler arkaya!"

İşte o sırada İngiliz askeri hiç yapmaması gereken bir şeyi yaptı ve kumandanın omzuna elini attı.

Kumandan sanki patlamaya hazırlanan bir volkanın hareketlenmesi gibi arkasına döndü ve belinden çektiği mavzerini askerin alnına dayadı. Sırtına pelerin gibi attığı palto kollarını sakladığı için onun vagon boyunca bir elinin silahında olduğunu hiç kimse fark etmemişti.

Vagondaki tüm askerler ayağa kalktı. Silahlarına erişebilen bir düzine asker tüfeklerini en öndeki bu Türk kumandanına doğrultmuşlardı.

En önde oturan bir İngiliz subayı da ayağa kalkmıştı. Türk kumandana döndü ve "Siz kimsiniz?" dedi. "Türkler arkada oturuyor," diyerek ortamı sakinleştirmeye çalıştı.

Türk kumandan çakmak çakmak gözlerini İngiliz subayına döndürdü ve "Selanikli Kemal, derler bana," dedi. "Si-

zin anlayacağınız haliyle, Arıburnu ve Anafartalar Kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa!"

İngiliz ve Fransızlar Mustafa Kemal ismini duyunca fısıldaşmaya başladılar. Bu adam gerçekten o muydu? İtilaf Kuvvetlerine üç yıl önce Gelibolu'da kök söktüren Türk Generali Mustafa Kemal Paşa mıydı karşılarındaki?

Mustafa Kemal'in alnına silah doğrulttuğu İngiliz askeri korkudan öyle bir yutkundu ki herifin boğazındaki âdemelması sanki adamın boynundan yere düşüverecek gibi oynadı.

Kısa süren bir sessizlikten sonra İngiliz subayı askerlere silahlarını indirmelerini emretti. Onlar silahlarını indirince Mustafa Kemal hepsini gözleriyle son defa süzdü ve tabancasını indirip beline soktu. İngiliz subayı vagondaki askerlerine kendi dilinde "Herkes yerine otursun," gibisinden bir şeyler mırıldandı. Başka çareleri yoktu. Adı tüm İngilizler arasında bir efsane gibi dolaşan bu Çanakkale kahramanının ne yapacağı belli olmazdı.

Mustafa Kemal paltosunu yanına astı ve koltuğuna oturup saatlerce sürecek İstanbul yolculuğuna başladı. Gözlerini önünde uzanan engin dağlara çevirdi ve onun şu anda bu trende olmasına neden olay olaylar silsilesini düşündü.

40

Her şey o, Sina çöllerinde Bedevilerle, Araplarla ve onları kışkırtan İngilizlerle savaşırken İstanbul'dan gelen bir haberle başlamıştı. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Hükümeti İtilaf Devletleriyle Mondros Anlaşması'nı imzalamıştı ve anlaşma şartlarına göre Osmanlı'nın orduyu terhis etmesi, silahların toplatılması ve askerin evine gönderilmesi emri tüm cephelere acil koduyla gönderilmişti. Osmanlı topraklarındaki tüm trenler cephelerden alelacele terhis edilmiş, silahları alınmış askerlerle doluydu. Üstelik şimdi bir de Adana'dan trene binen bir İngiliz birliği en ön vagonu kendine ayırmış İstanbul'a doğru hareket ediyordu.

Bir grup Osmanlı diplomatı Limni'nin Mondros Limanı'nda demirleyen İngiliz zırhlısı HMS Agamemnon'da İngilizlerle Osmanlıları diri diri gömen bu hain anlaşmayı imzalarken Mustafa Kemal hâlâ daha cephede kıran kırana bir savaş veriyordu. Kanının son damlasına kadar savaşmaya hazırdı. Onun hayatının her aşaması ayrı bir savaş, her yanı ayrı bir cepheydi. Kazandığı hiçbir başarı, edindiği hiçbir zafer yoktu ki, İstanbul'daki birileri bunu cezasız bırakmasın! Bu yüzden o çöl sıcağında adı var kendisi yok ordusuyla çaresizliklerin içinde zekâsıyla ve stratejisiyle, varıyla yoğuyla Türk askeriyle Araplara karşı savaşırken birden bire savaşın bittiği haberini alınca hiç şaşırmadı.

Öyle ya, onu buraya, Suriye cephesine gönderen akıl da yine Mondros gibi bir anlaşmaya imza atan akıldı. Mustafa Kemal sadece Osmanlı topraklarında değil, tüm dünyada yıldırım hızıyla adının duyulmasını sağlayan Çanakkale'deki başarısından sonra İstanbul'a geldiğinde kendisi için belki bir tören ya da mutantan bir karşılama falan beklememişti. Ama hayatı boyunca Mustafa Kemal'in ayağını kaydırmak için önüne gelen hiçbir fırsatı kaçırmayan Enver Paşa'nın bir oldubittiye getirerek onu Suriye'ye sürdüreceğini de düşünmemişti. Böyleydi bu işler. Çanakkale'nin muzaffer kumandanı da olsanız, savaş tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir mücadelede, yedi düvele meydan okuyup diş de geçirseniz, çapsız ve omurgasız bir karaktersize denk gelmişseniz işiniz zor demekti. Cephede yeryüzünün en güçlü ordularıyla savaşmak yetmiyordu. Eve döndüğünüzde de yeryüzünün en adi çakallarıyla beraber yaşamak zorundaydınız! İstanbul'daki o çakallardan birinin adı da Enver'di ve hayatını adeta Mustafa Kemal'le didişmek üzerine kurmuştu.

Ama aldırış etmemişti Mustafa Kemal. Değil mi ki verilen görev vatanı savunmaktı, bu görevi ona yıkan Enver de olsa emri Sultan'dan almıştı, o da aslanlar gibi gereğini yapardı. Ve yapmıştı da. Ta ki Mondros imzalanıncaya kadar.

Mustafa Kemal önce görevlerini başka bir komutana devrettikten sonra arabayla Adana'ya geçti. Savaş bittiği için artık Anadolu topraklarında işi kalmayan Alman Genaral Liman Paşa'dan Yıldırım Orduları Komutanlığı'nı devralmış, sonra arazideki bölük pörçük orduları tekrar düzene sokup İskenderun Limanı'nı İtilaf Devletleri'ne karşı korumaya almıştı.

Adana'da görev başına geçen Mustafa Kemal, ilk iş olarak İstanbul'daki Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı Mondros'la ilgili bir telgraf yağmuruna tuttu. Mondros hükümlerini görür görmez buradaki sıkıntıları hemen fark etmişti ve işe kendi idaresindeki bölgelerin durumunu öğrenmekle başlaya-

caktı. Gönderdiği telgraflarda Halep'in durumu, anlaşmadaki "Kilikya" terimi gibi belirsizlikler, bunun güneydoğu Anadolu'yu ele geçirmek için bir oyun olabileceği, Toros tünellerinden İngilizlerin kaç kuvvetle ve nereden geçecekleri, bu kuvvetlerin sayısının ne kadar olacağı, eğer Toros'u geçmekle kalmayıp bu kuvvetlerle Anadolu'yu da işgal ederlerse ne olacağı ve tüm bu meselelerin yanıtlanmadan silahların bırakılmasının budalalık olacağı gibi bir yığın soru ve tespit vardı. Ahmet İzzet Paşa'nın sabrı taşmak üzereydi.

5 Kasım'da Suriye'deki bir İngiliz Komutan İskenderun limanını kullanmak için Türklere bir emir gönderdi. Halep'e malzeme taşımak için bu limanı kullanmak istiyordu. Mustafa Kemal Paşa buna müsaade etmedi. Konuyu yine hemen telgraf çekerek Payitaht'a bildirdi. Bu, İstanbul için bardağı taşıran son damla oldu ve Mustafa Kemal görevden alınarak emrindeki ordular da cephelerdeki diğer ordular gibi dağıtıldı.

Mustafa Kemal'in gözleri trenin penceresinden dışarıdaki manzaraya bakıyordu. Ama o dışarısını değil, bir zamanlar şehzade Vahdettin ile olan uzun tren yolculuğunu bir film izler gibi izliyordu hafızasında. Çok değil, geçen senenin Aralık ayında şehzade Alman topraklarına yapacağı uzun gezi için yanında, adını Çanakkale'den duyduğu Mustafa Kemal'in de olmasını istemişti. Üstelik öyle şehzadeye eşlik edecek kalabalık bir güruhun bilmem kaçıncı sıradan maiyeti arasında falan değil, bildiğin şehzadenin hemen yanı başında, sanki iki arkadaş gibi eşlik etmişti Mustafa Kemal bu yolculukta. İmparatorluk treninde şehzadenin özel vagonunun hemen yanındaki vagonda kalacaktı Mustafa Kemal ve sık sık geleceğin sultanı ile görüşme fırsatını bulacaktı.

Mustafa Kemal'in gözleri dışarıdaydı ama kafasında şehzade ile tanıştığı o günler canlanıyordu.

41

Mustafa Kemal Osmanlı Sarayı'nın has odalarından birinde heyecanla bekliyordu. Arap hasırlarıyla örülmüş oda, redingotlu bir sürü adamla doluydu ama Mustafa Kemal'in beklediği gösterişten çok uzaktı. Hepi topu bir kanepe, iki koltuk, hepsi o kadar. Redingotlu adamlar kakara kikiri sohbet ediyorlar, ara sıra gözlerini Mustafa Kemal'e kaydırıyorlar ve "Senin burada ne işin var?" der gibi yüksekten bakışlar atıyorlardı. Mustafa Kemal gergin bir halde odanın kenarında dururken içeriye bu redingotlu adamlardan biri daha girdi. Herkes suspus oldu, kendine çekidüzen verdi. Mustafa Kemal bu yeni redingotlunun kim olduğunu, neci olduğunu anlamaya çalışıyordu ki adam gelip doğrudan Mustafa Kemal'in yanına oturuverdi. Odadaki tüm gözler onların üzerindeydi.

Adam kanepeye oturur oturmaz sanki çok uzun bir yoldan gelmiş gibi arkasına yaslandı ve gözlerini kapadı. Düşünüyor muydu, dinleniyor muydu, uyuya mı kalmıştı, Mustafa Kemal bir türlü çözemiyordu.

Neden sonra adam gözlerini açtı, Mustafa Kemal'e başını uzatarak, "Sizinle tanıştığıma memnun oldum" dedi.

İşte o zaman Mustafa Kemal bunun geleceğin sultanı, istikbalin İslam Halifesi, sonraki Osmanlı İmparatoru şehzade Vahdettin olduğunu anladı.

Mustafa Kemal şehzadeye nasıl cevap vereceğini düşünürken, Vahdettin çoktan gözlerini kapatmıştı bile. Üstelik bu sefer arkasına da yaslanmamıştı. Bildiğin gözlerini kapatıp, başını önüne düşürmüştü.

Sonra yine gözlerini açınca, "Beraber seyahat edeceğiz, değil mi?" dedi Mustafa Kemal'e.

"Evet beraber seyahat edeceğiz," diye yanıtladı hemen Mustafa Kemal. "Efendi Hazretleri, iki gün sonra garda buluşacağız ve yola koyulacağız. Uzun bir yolculuk olacak, lütfen dinleniniz."

Mustafa Kemal şehzadeyi gördüğü bu andan itibaren onun her zaman bir muamma olduğunu düşünecekti. Onu çözmek için yarım düzineden fazla görüşmesi dahi yeterli olmayacak, şehzade onu her seferinde şaşırtmayı başaracaktı, ki bu her zaman olumlu olmayacaktı. Önceleri şehzade sonradan da sultan olarak Vahdettin'le her buluştuğunda Mustafa Kemal bambaşka bir karakter, bambaşka bir yüz görecekti.

Ama bu ilk görüşmeden olumlu bir izlenimle ayrıldığı söylenemezdi. Dışarı çıktığında ona eşlik eden arkadaşı Naci Bey'e, "Zavallı bedbaht," dedi. "Acınacak bir adam. Söyle bana, Naci, bunlarla ne yapılabilir?"

Naci, "Doğru söylüyorsunuz," dedi.

Mustafa Kemal, "Bu zavallı yarın padişah olacaktır. Söyle bana, bundan ne beklenir?" diye sordu.

Naci, "Hiç," dedi.

Mustafa Kemal bu sefer, "Biz ki görmüş geçirmiş, memleketin halini anlamış insanlarız. Öylece izleyecek miyiz?" diye sordu.

Naci, "Güç," dedi.

Evet, güçtü ve Mustafa Kemal seyahat boyunca ne yapıp edip şehzadenin gerçekleri görmesi için çabalayacak, gözlerini açması için uğraşacaktı.

Yolculuk boyunca Almanlar savaş karargâhlarını, silah

fabrikalarını, saraylarını ve şehirlerini Türklere göstererek gövde gösterisi yapmaya, dosta güven vermeye çalışacaklardı. Almanlar saray maiyetinin gözlerini boyayabilecekler ama Mustafa Kemal tüm bu şovun arkasındaki gizli gerçeği görmek için çok zorlanmayacaktı: Almanya bitmişti ve savaşı kaybedecekti. Ona düşen de, madem bu yolculuğa çıkmak kaderinde vardı, o da şehzadeye gerçekleri görmesi için yardımcı olacaktı. Bunu başarabilecek miydi, işte o başka meseleydi. Ümitliydi ve bunun için varını yoğunu ortaya koyacaktı. Bu şehzade bir gün sultan olacaktı ve bu toprakların kaderi belki onun iki dudağı arasında belirlenecekti. O zaman Mustafa Kemal de onun gerçekleri görmesi için uğraşmalıydı.

42

Mustafa Kemal ilk hayal kırıklığını daha yolculuğun başında Sirkeci garında yaşadı. Bu bir askerî seyahatti, o zaman veliaht da üniformasını giymeliydi. Mustafa Kemal bunu saraya özellikle iletmişti. Ama Vahdettin sivil giyinip gelmişti.

Mustafa Kemal hemen şehzadenin maiyetinden sorumlu kişiye onun neden üniformasını giymediğini sordu. Adam ukala bir şekilde, "Siz kim oluyorsunuz?" diye yanıtladı Mustafa Kemal'i.

Mustafa Kemal, "Ben şimdi sana kim olduğumu anlatmaya çalışacak değilim. Ben size veliaht hazretleri üniformasıyla gelsin, dedim mi demedim mi? Neden böyle yapmadı?" diye tekrar sorunca adam kendini toparladı, "Ben bunu veliaht hazretlerine ilettim ama o yapmadı," yanıtını verdi. Mustafa Kemal konuyu daha da deşince öğrendi ki, veliahta önce orgeneralllik rütbesi verilmiş ama sonra ne hikmetse bunu ondan alıp bir düşük rütbe olan korgeneralliği vermişler. Vahdettin de buna gücenmiş, "Madem̦ki benden üstün rütbeyi almışlar, ben de daha aşağı rütbeye tenezzül edecek değilim," demiş ve sivil giyinmeye karar vermişti.

Mustafa Kemal veliahttın neredeyse her anında yanında yer alıyor ve ona nasıl davranması gerektiğini anlatıyordu. Askerin önüne gelince, "Selam verin, hazretleri," diyor-

du, veliaht selam veriyordu, trene bindiklerinde, pencereden el sallayınız, hazretleri, diyordu, veliaht el sallıyordu.

Yolculuğun ilerleyen anlarında bir ara veliaht, Mustafa Kemal'i vagonuna çağırttı. Mustafa Kemal onun yanına gittiğinde Vahdettin'i sarayda ilk defa gördüğünden çok daha farklı bulmuştu. Karşısında uyuklayan bir adam değil, tam tersine dinç ve aklı gayet başında bir adam duruyordu. Dahası, veliaht Mustafa Kemal'e övgüler düzüyor, ona iltifat ediyordu. "Bana daha sizin kim olduğunuzu yeni hatırlattılar," dedi Mustafa Kemal veliahttın vagonuna geldiğinde. "Arıburnu ve Anafartalarda kazandığınız zaferler malumdur. Siz ki İstanbul'u kurtarmış bir kumandansınız," dedi Mustafa Kemal'in Gelibolu'daki zaferleriyle İşgal Güçlerinin İstanbul'a ulaşamayışından bahsederek. "Sizinle seyahat etmekte olduğum için çok memnunum."

Mustafa Kemal bu teveccüh karşısında şaşırdı. Veliaht öyle düzgün ve güzel konuşuyordu ki, bir ara gerçekten bunun, sarayda tanıştığı kişiyle aynı kişi olup olmadığını bile düşündü. İşte o anda aralarında bir samimiyettir başladı. Mustafa Kemal iyice umutlanmıştı, veliaht belki de bu vatanı kurtaracak kişiydi ve Mustafa Kemal ona bu konuda pekâlâ yardımcı olabilirdi.

Mustafa Kemal, veliahttın bu durumunu İstanbul'dan ve etrafındaki İttihat ve Terakki kalabalığından uzak olmasına yordu. Demek ki, Vahdettin, gerçekten birisine güvenirse ve ona inanırsa, ve etrafında bir çakallar sürüsü yoksa, goygoycudardan da uzaklaşabilmişse kendisi olabiliyor ve zekasını pekâlâ konuşturabiliyordu. Öyle ya, altı asırlık bir imparatorluk geleneğinin son temsilcisi olan bu zat, etrafını saran dalkavuk saray maiyeti ve çıkarcı adamlardan bunalmış, adamına göre muamelede bulunmaya daha çocukluktan alışmıştı. Yanında uyunacak adam vardı, kulaklarını dört açıp dinlenecek adam vardı. Veliaht, Mustafa Kemal'in bu ikinci türden olduğuna Almanya yolunda kanaat getirmişti.

Tren Münih'i geçip de Bad Kreuznach'a geldiğinde veliaht ve maiyeti Büyük Alman Genel Karargâhı'nın konuğu oldular. Karargâh büyüklerinden, Alman Ordusu'nun en tepesindeki isimlerden Hinderburg ve Ludendorff ile sohbetleri sırasında Almanlar bir ara Batı cephesindeki yeni hücumlarından ve savaşı her an kazanabileceklerinden bahsettiler. Veliaht Vahdettin büyük bir keyifle Almanların kendisine anlattıklarını dinliyordu. Ama Mustafa Kemal durumdan memnun değildi. Çünkü anlatılanların çoğunun içi boştu ve temelsiz temennilerden başka bir şey değildi.

Mustafa Kemal bu boş laflara daha fazla dayanamadı ve doğrudan Almanların bir numaralı kumandanı Lunderdorff'a, "Bu hücumunuz nereye kadar gidebilir ki?" diye sordu.

Ludendorff beklenmedik bu tepki karşısında durakladı. "Biz taarruz ederiz, neticesini olaylar gösterecek," diyerek kısa kesmeye çalıştı.

Ama Mustafa Kemal'in bu boş cevapla yetinmeye niyeti yoktu, "Ekselans," dedi, "Üzülerek söylemeliyim ki, bu hücumun neticesini öğrenmek için olayları beklemeye gerek yok. Yaptığınız hücum kısmi bir hücumdur ve savaşın genel seyrini değiştirecek bir sonuç yaratmayacaktır."

Ludendorff, Mustafa Kemal'in yüzüne dik dik baktı. Ne demek istediğini pekâlâ anladı, bir daha da bir şey söylemedi.

Sonra veliaht ve maiyetine Alman karargâhlarını gezdirdiler, hatta Batı Cephesi'ni bizzat yerinde gösterdiler. Fakat Mustafa Kemal yine kendilerine gösterilmek istenilen hatlardan uzaktaki askerlerin yanında gitti, ağacın üstünde karşı tarafı gözetleyen bir Alman askeri buldu. Adamın elinden dürbünü alıp o da ağaca çıktı ve "Vaziyet nedir?" diye sordu. Alman, karşısında ne konuştuğunu bilen bu adamı aldatmaya çalışmanın bir anlamı olmadığını düşündü ve ona vaziyeti olduğu gibi anlattı.

Mustafa Kemal bu sefer ona, "O halde tehlikedesiniz!" dedi.

Asker, "Öyle," dedi.

Bunun gibi bir düzine olayın her birinin ardından Mustafa Kemal fırsat buldukça soluğu Vahdettin'in yanında alıyor ve ona "Görüyor musunuz?" diye soruyordu. "İzliyor musunuz?" diyerek yüzüne bakıyordu. "Ne gösterdiklerine değil, ne durumda olduklarına bakın," diyordu veliahta. "Söylediklerine değil, sakladıklarına bakın," diye salık veriyordu. Vahdettin'e Almanların bitmek üzere olduğunu, bu yüzden İstanbul'da bunlara bel bağlayarak iş yapan ve sultanı bu şekilde yönlendirenlerin de sonlarının geldiğini, onların ipleriyle kuyuya inilmeyeceğini gücü yettiğince, fırsat buldukça anlatmaya, onu her adımda uyarmaya, uyandırmaya çalışıyordu.

Almanlar iyi göz boyuyordu ama Mustafa Kemal'inkini değil. Dönüş yolculuğunda Mustafa Kemal, Vahdettin'i açık açık Almanlara ve sarayda etrafını saran İttihaçılara karşı uyarmış, onlara karşı uyanık olmalarını söylemişti. Bir keresinde çok somut bir teklifte daha bulunmuş, "İstanbul'a döner dönmez aktif bir rol alınız," demişti.

"Nasıl," diye sordu Vahdettin.

"Ordu komutanlığı isteyiniz. Ben de sizin kurmay başkanlığınızı yaparım."

"Hangi ordu komutanlığı?"

"5. Ordu Komutanlığı!" Bu, Liman Paşa'nın emrindeki orduydu.

"Onu bana vermezler," dedi Vahdettin umutsuzca.

"Siz isterseniz verirler," dedi Mustafa Kemal.

"İstanbul'a vardığımızda düşünürüz," dedi Vahdettin. Bu, Mustafa Kemal'in beklediği yanıt değildi.

Ama en azından veliahtı İtilaf Devletleriyle ayrı bir barış anlaşması yapmak için ikna edebilirdi. Çünkü Almanların akıbeti hiç de iyi görünmüyordu.

İstanbul istikametinde giden kara trenin en ön vagonunun en ön koltuğunda oturup veliaht Vahdettin'le olan Almanya yolculuğunu gözlerinin önünden geçiren Musta-

fa Kemal göğsündeki köstekli saati çıkardı. Hava kararmıştı. Saat durmuştu. Onu birkaç kez salladı ama hareket yoktu. Lanet saati Şam yakınlarında bir yerden almıştı. Bu, bozulan kaçıncı saatti!

Gözlerini vagonun duvarlarında gezdirdi, belki bir duvar saati bulabilirdi. Ama saat maat yoktu ortada. Onun yerine vagonun giriş kapısının tam üstünde orta yerde yuvarlak bir hatıra madalyonu asılıydı. Avuç içi kadar olan bakır rengindeki madalyon Abdülhamit'in Hicaz Demiryolu'nun Medine'ye varması şerefine bastırılmıştı. "Ey gidi eski günler!" diye düşündü Mustafa Kemal. Şimdi arkasında bıraktığı, raylarının diğer ucunun dayandığı son nokta olan Kutsal Topraklar etrafında İngilizler türlü oyunlar çeviriyor, Türklerin asırlarca hamiliğini yaptıkları, gözlerinden sakındıkları Hicaz-ı Şerif'i Türklerden koparmak için sinsi oyunlar icat ediyorlardı.

43

Mustafa Kemal'i taşıyan kara trenin İstanbul'a varmasına dakikalar kala, saat 12:00 sularında, Kadıköy rıhtımının kenarında bir grup çocuk topaç çeviriyordu. Çocuklardan bir tanesi topacı elinden kaçırınca, tahtadan oyulmuş oyuncak fır fır dönerek rıhtıma kaçtı. Çocuk da onun peşinden rıhtıma koşup topacı yakalamaya çalıştı. Çocuk yere eğilip topacı tam yakalayacakken oyuncak, rıhtımdan Boğaz'ın sularına kaçıverdi. Çocuk başını kaldırıp doğrulacaktı ki, yarı eğik vaziyette kalakaldı. Boğaz'ın tam ortasına bakışları kilitlenmiş, önündeki sıra dışı manzaraya bakakalmıştı. Sanki bir hayalet görmüştü. Belki de bir kâbusun içindeydi.

Ama hayır, çocuğun gördüğü ne bir hayaletti ne de bir kâbustu. Boğaz'a dünyanın en büyük savaş zırhlısı giriyordu. Bu bir İngiliz dretnotuydu. Rıhtımdaki çayhanede bir İstanbullu elindeki çay bardağını yere düşürdü, bardak şırank diye kırıldı, parçaları etrafa dağıldı. Bakkaldan evine dönen bir kadın ellerindeki yiyecek filelerini istemsiz bir şekilde yere bırakıverdi. Sebze meyveler iki tarafa yuvarlandı. Boğaz'daki manzarayı gören, aklını yitirecek gibi oluyordu.

Suyun üzerinde yürüyen, devasa, çelikten bir kaleyi andıran savaş gemisinin adı HMS Iron Duke'tü ve İngiliz Kraliyeti donanmasının Dünya Savaşı'ndaki amiral gemisiydi.

Döneminin en iyi savaş gemisi olan bu deniz canavarının hem sancağında hem de pruvasında çift taretli 343'lük toplar ateşleyebilen ağır silahları, ona bakanlara korku salmaya yeterdi. Ortasında bir ejderhanın ağzından çıkarcasına tüten bacasının dumanı İstanbul'un kurşuni Kasım'ında bir heyula gibi şehrin üzerine çökmeye hazırlanıyordu. Gökyüzünde kara bulutlardan güneş görünmüyordu ve görünen ışık da şimdi bu gemiden çıkan zifiri siyah dumanla kaplanıyordu.

HMS Iron Duke'ü başta HMS Emperor of India, HMS Ajax, HMS Ramillies, HMS Marlborough, HMS Centurion başta olmak üzere, 15'i savaş gemisi, 11'i kruvazör, 29'u destroyer ve 6'sı denizaltı, 61 parçalık ağır bir donanma takip ediyordu. Bu 61 parça donanmadan yükselen İngiliz bayrakları Boğaz'daki rüzgârla birlikte dev bir yılanın tıslaması gibi dalgalanıyordu. Her birinin bir saatlik top atışı koca şehirleri küller ve alevler altında bırakmaya yetecek dretnotlardan oluşan bu koca zırhlıların yakıt kokusu kilometrelerce öteden adamın yüzüne çarpar, genzini yakardı.

Hepsi bu kadar da değildi. İngilizlerin arkasında Marmara'nın içini boydan boya kaplayan onlarca Fransız, İtalyan ve Yunan gemileriyle birlikte toplam 166 gemi daha boğaza girmek için sabırsızlıkla sıralarını bekliyorlardı.

Sıradan bir manzara değildi bu. Sıradan bir an hiç değildi.

İstanbul işgal ediliyordu.

General Harrington ve komutanları müthiş bir özgüvenle gemilerin güvertelerinde boy gösteriyorlardı. Akıllarında tek bir şey vardı: 21 yaşındaki bir Türk Fatih'inin iki aylık bir kuşatmayla fethettiği Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi, batının gözbebeği, Hristiyanlığın ilk imparatorluğu, "Yeni Kudüs," "Yeni Roma," "dünyanın merkezi," "şehirlerin kraliçesi" İstanbul beş asır sonra nihayet Türklerin elinden alınabilecekti. Savaş gemilerinin içindekiler de, şehirdeki dışındakiler de yaşanılan anın asırlar sonra bile akıllardan çıkmayacağını, ancak 29 Mayıs 1453'teki gibi, Batılıların

"Dünyanın son günü" diye adlandırdıkları gibi bir gün olduğunun fazlasıyla farkındaydı. Bu ana tanıklık edenler, kendilerinin tarih kitaplarının sayfalarına çakıldıklarının, artık tarihin birer parçası haline geldiklerinin ve o anki hallerinin ve görüntülerinin yıllar yılı anlatılacağını çok iyi biliyorlardı. İngiliz zırhlılarının boğaza girmesinden birkaç ay sonra Fransızların meşhur generali d'Esperey'in aynı Fatih gibi bir beyaz atı üzerinde şehre girip atını Ayasofya'ya sürmesi bir rastlantı eseri olmayacaktı.

Frenkler asırlardır hayalini kurdukları, tam beş asırdır kaybını bir türlü içlerine sindiremedikleri İstanbul'u, hayır, onlara göre o hiçbir zaman İstanbul olmamıştı, "Constantinople"lerini geri almaya geliyorlardı. Marmara boyunca sıralanan 167 zırhlı, yerde kanlar içinde yatan koca bir boğanın etrafını çevirmiş, kendilerine düşen payı almak için etrafta bekleyen çakallar gibi kokuya üşüşüyorlardı. Koku, köşeye sıkıştırılmış bir avın iştah kabartan kokusuydu. Boğa, birkaç hafta önce, 30 Ekim'de Mondros'ta öldürücü darbeyi almıştı. Haberi duyan çakal elbette buraya gelecekti!

Gemilerin isimleri bile yüzyıllardır hayalini kurdukları, asırlardır bir türlü bileğini bükemedikleri Türklerden intikam almak için konulmuş gibiydi. HMS Revenge, "İntikam" demekti. HMS Ajax, Anadolu'daki Truvalılarla savaşan Yunan kahramanının adını şimdi tekrar Anadolu'daki Türkleri yoketmeye gelircesine taşıyordu. HMS Centurion, adını Bizans askerî birliklerinden alıyordu. HMS Emperor of India ise, Anadolu'yu sömürgelerine katmak isteyen İngilizlerin "Hint İmparatoru" adlı gemisinden başka bir şey değildi.

Kara tren Haydarpaşa Garı'na geldiğinde Mustafa Kemal'i doktoru Refet Bey ve yaveri Cevat Abbas karşıladı. Refet Bey, "İstanbul'a hoş geldiniz, Paşam," demişti ki, Mustafa Kemal hiçbir şey söylemeden ve onların yanlarından geçip giderek rıhtıma yanaştı. Refet Bey ve Abbas Bey bir ara onu

korkulukları aşıp suyun içine yürümeye devam edecek sandılar. Hemen arkasından koşup yanına gittiler.

Mustafa Kemal tam rıhtımın bittiği noktada bir çivi gibi çakılmışçasına hareketsiz durdu ve gözlerini Boğaz'daki dehşet manzaraya dikti.

İtilaf Devletlerinin onlarca zırhlısı birer birer önünden geçiyordu. Şu hayat ne garipti! Daha üç yıl önce on binlerce Mehmetçik'le canını dişine takarak karşılarında çelikten bir duvar olup durdurduğu aynı gemiler şimdi ellerini kollarını sallayarak, ve hiçbir direnç gösterilmeksizin İstanbul'a giriş yapıyorlardı. Onun aylar boyunca kahramanca savaşarak, yüz binlerce Mehmetçiğin, şehadetiyle koruduğu İstanbul şimdi savunmasızca düşmana terk ediliyordu. Nasıl böyle bir şey olabilirdi!? Buna nasıl müsaade edilebilirdi?! Bu işin sorumluları kimlerdi?!

Mustafa Kemal öfkeden kırmızıya kesti. Masmavi gözleri sanki şimdi kıpkırmızı alev saçıyordu.

Sonraki günlerde aklını başka enteresan sorular da kurcalayacaktı. Kader neden bu düşmanı o tam da Haydarpaşa Garı'na indiğinde onun karşısına çıkarıyordu?! Neden aynı anda ve aynı dakikalarda Mustafa Kemal, bu düşman donanmasıyla Boğaz'ın tam ortasında yüz yüze geliyordu?! Bunun anlamı neydi?

Metal, demir ve çelikten yapılmış birer adacık gibi görünen zırhlılar teker teker Boğaz'a girmeye devam ediyorlardı.

"Geliyorlar, paşam," dedi yaveri Cevat Abbas Bey. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu. "Geliyorlar."

Mustafa Kemal başını kaldırdı. Gözlerini önündeki manzaradan ayırmadan, sanki karşısına çıkan çakal sürüsünün meydan okuyuşunu kabul etmiş, geri dönmeye asla niyeti olmayan bir aslanın kürkleyişi edasıyla, "Mesajınızı aldım, savaş teklifinizi kabul ettim!" dercesine şu yanıtı verdi Cevat Abbas'a:

"Geldikleri gibi giderler!"

Mustafa Kemal'in kafasındaki strateji çarkı işlemeye başlamıştı bile. Yapılacak işler, görülecek kişiler vardı. Ve görülecek ilk kişi bir zamanlar trende yolculuk yaptığı o zamanın şehzadesi, şimdinin Osmanlı Sultanı, İslam halifesi Vahdettin'den başkası değildi.

44

15 Kasım Cuma günü Beşiktaş'a çıkan tüm ana yollar lacivert, beyaz ya da haki üniformalı Türk askerleriyle doluydu. Beş asırdır olduğu gibi bu cuma da Osmanlı Sultanı sarayından çıkacak ve cuma namazı için şehirdeki tüm saray ve ordu erkânının katılımıyla camiye geçecekti. Sultanın camiye geçiş töreninden mürekkep olan bu Cuma Selamlığı asırlarca büyük önem arz etmişti. Dosta güven veren, düşmana korku salan bu mutantan alay sultanın gövde gösterisi olduğu kadar, onun halkla bütünleşmesi açısından da büyük önem teşkil ederdi. Hayatında koca Osmanlı Sultanı ve İslam Halifesi'ni bir daha hiçbir şekilde hiçbir şartta göremeyecek halk onu cuma günü görebilir ve hatta aralarından çok dertli ve azimli bazıları sultanın yanına kadar yanaşıp onun eline bir not dahi tutuşturabilirlerdi. Sultanlar bu notları dikkatle okur, gerekirse vezirlerine tahkikatını yaptırır, bazen notu yazanı buldurup karşısına çıkartarak bizzat dinler ve gereğini yapardı.

Cuma Selamlığı'na ilgi gösterenler yalnız asker ve halk değildi. Yabancı ülkelerin elçilikleri, dış ülkelerden gelen misafirler, seyyahlar ve gazeteciler de bu sıra dışı sahneye şahit olmak için yerlerini alırlar ve alay-ı hümayunu, sultanın camiye geçişini meraklı gözlerle heyecan içinde izlerler, not-

lar alırlar, gravürler resmederlerdi. Elçiler ve misafirleri bu selamlıkta iyi bir yer kapabilmek için günler öncesinden yer ayırtılar, hatırı sayılır kişilere hatırı sayılar paralar öderlerdi.

Ama son birkaç sultandır Cuma Selamlıklarının eski tadı tuzu yoktu. Bir zamanlar Osmanlı Sultanı sarayından çıkar, muhteşem beyaz atına biner ve gösterişli kıyafetleriyle sağlı sollu yeniçerileriyle birlikte uzun bir mesafenin ardından camiye varırdı. Bazen de bu mutantan geçişler Boğaz'dan yapılır, sultan 26 kayıkçının kürek çektiği yaldızlı büyük kayıklarla karaya çıkardı. Sarayın geçeceği güzergâhlar şekerciler, şerbetçiler, tatlıcılar ve cambazlarla dolu olur, dışarı çıkanlar sokaklardan, evlerinde oturanlar kafesli pencerelerinin ardından bu renkli manzaranın tadını çıkarırlar, her cuma günü payitahtta tam bir bayram havası yaşanırdı. Cuma Selamlığı demek, Osmanlı'nın yedi millet, binbir renkten oluşan tebaasının ete kemiğe bürünerek aynı anda temaşa edilebileceği ender olaylardandı. Kürk astarlı kaftanlarıyla kadılar, hacılar, hocalar, fesli ve redingotlu Türkler, sakallı, kavuklu, sarıklı mollalar, beyaz başörtülü kadınlar, ipekliler içinde rengârenk hanımefendiler, kahverengi külahlı dervişler, uzun cübbeli Araplar, altın süslemeli koşum takımlarıyla nefis atlar üzerinde boy gösteren Türk savaşçılar, kara subayları, deniz subayları, ulema, şeyhler, diplomatlar, askerler, esnaf ve Osmanlı hayatının her kademesinden yaşlısı genci, kadını erkeği çeşit çeşit insan o gün orada olurdu. Cuma Selamlığı demek tam bir imparatorluk görsel şöleni demekti.

Ama 15 Kasım Cuma günü geldiğinde artık ne atına binen sultan vardı ne de kayıklarla ya da uzun alaylarla gövde gösterisi yapılacak bir güzergâh. O gösterişli günler geride kalmıştı. Sultan cuma namazlarını artık Yıldız Sarayı'nın hemen yanında bulunan, bazen onu yaptıran sultanın adıyla da anılan Yıldız Camii'nde kılardı ve saray ile cami arasındaki yol bir adımlıktı. Yeni Cuma Selamlığı'nın uygulanmasının temelinde bile İmparatorluğun eski güveni ve ihti-

şamının aksine çok insani bir korku yatıyordu. II. Abdülhamid tahta çıktığında ağabeyi V. Murad'ı tekrar tahta geçiriverirler diye korktuğundan sarayın dibine bu camiyi yaptırmıştı ve şimdi en azından namaz için ayrıldığı tahtına, onu başka kimse kapmadan, geri dönebilirdi.

Yıldız Camii'nin önü her zamanki gibi hınca hınç doluydu. Kırmızı fesler, altın sırması apoletler ve renk renk üniformalar, atlılar ve piyadeler, İstanbullular ve sefirler, elçiler ve misafirler sokakları doldurmuştu. Ama bu kalabalıkta ne bayram havası vardı ne de gülümseyen yüzler. Bu, bildiğin cenaze kalabalığı matemiydi. İşgal gemileri daha üç gün önce Boğaz'a doluşmuştu ve ortadaki tek gülümseyen yüzler İngiliz ve Fransız subaylarına aitti. Kenarda köşede göze çarpan bu birlikler gülüşerek, kahkahalar atarak sohbet ediyorlar ve önlerindeki mahzun kalabalığı izliyorlardı.

Müezzin, caminin tek minaresinin tek şerefesinden ezanı okuduğunda Sultan Vahdettin ortada belirdi ve camiinin kapısına yanaştı. Camiden tam içeri girecekken müezzin ona doğru dönerek asırlardır adet olduğu üzere, "Gururlanma Padişahım, senden büyük Allah var!" diyerek bağırdı. Sultan Vahdettin bir ara duracak gibi oldu ama hızla içeriye girip gözden kayboldu. Doğu Roma İmparatorluğu'nu yokeden Fatih olsaydı, kutsal toprakları Osmanlı'ya katan Yavuz olsaydı ya da Viyana kapılarında Haçlılara kök söktüren Süleyman olsaydı belki gururlandırdı. Ama o İngilizlerin tek kurşun sıkmadan girdiği İstanbul'un sultanıydı ve gururlanmak şöyle dursun, belki de o gün orada bin kat yerin dibine girmiş olmayı tercih ederdi!

Belki de etmezdi. Belki de halinden memnundu. Zira Mustafa Kemal cuma'nın ardından kasım ayının soğuğunda bir saatten fazla dışarıda bekletiliyordu. İçeriye girip çıkan bakan ve komutanların haddi hesabı yoktu. İngilizler bile mahfile alınıyor ama Mustafa Kemal kasımın kurşuni soğuğunda bekliyordu. İstanbul'a indiği gün ilk iş olarak Be-

şiktaş'a, annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule'nin yaşadığı Akaretlerdeki evlerine gitmiş ve onlarla hasret gidermişti. Sonra da ertesi gün saraya haber göndermiş ve Sultan Vahdettin'i görmek istediğini bildirmişti. Değil mi ki bu ülke altı asırdır bir imparatorluktu ve sultan tarafından yönetiliyordu, o da bir zamanlar Almanya'da tanıdığı sultanın yanına gitmeli ve derdini en samimi, en içten şekilde anlatmalıydı. Dert, kişisel bir dert değildi; menfaat işi hiç değildi. Dert, vatan meselesiydi!

Mustafa Kemal'in saraydan görüşme talebine Cuma Selamlığında hazır olsun diye yanıt vermişlerdi. Hemen bir gün sonrasına randevu verilmesi Mustafa Kemal'i umutlandırmıştı. Artık her adımda onun ayağını kaydıracak Enver Paşa da yoktu. Almanların savaşı kaybetmesiyle birlikte onlar ve diğer İttihatçılar ülkeden kaçmışlar, birçoğu sırra kadem basmıştı.

Şimdi geriye sarayı diğer çakallardan kurtarmak kalıyordu. Türk toprakları İşgal Kuvvetlerinden arınacaksa eğer önce kendi içindeki işbirlikçileri, İngiliz sempatizanları ve hainlerden arınmalıydı. Oysa Mustafa Kemal ta Adana'dayken, hükümetin başına Damat Ferit'in güdümündeki Tevfik Paşa'nın getirilmesi konuşuluyordu. Hadi Damat Ferit Sultan Vahdettin'in kızıyla evli olduğu için bir noktaya kadar ona dayanılabilirdi, başka çare yoktu. O artık saltanatın doğrudan bir üyesiydi. Hoş o da sinirlenince Fransızca küfür edebilecek kadar Batı tutkunu, İngilizlerin bu vatanı kurtarmak için geldiklerini iddia edebilecek kadar şuursuz, çaresiz bir vakaydı ama Sultanın ailesi olmuştu bir kere, belli ki bu adamdan kurtuluş yoktu.

Ama ya Tevfik Paşa? İngilizlerin gözüne girmek için her türlü şeyi yapmaya hazır olan bu adama hükümet kurdurmanın ne manası vardı şimdi? Mustafa Kemal ve silah arkadaşları Çanakkale'de ve diğer cephelerde yıllardır ne için, kim için, neye karşı ve kime karşı savaşmışlardı? Bunun ma-

kul bir açıklaması olmalıydı ve ne olursa olsun Tevfik Paşa'nın hükümet kurmasına müsaade edilmemeliydi.

Bir zamanlar Almanya topraklarında Mustafa Kemal'i dinlemişti Vahdettin, belki şimdi yine dinlerdi. Dinlemeliydi. Böyle inanmak istiyordu Mustafa Kemal.

Ama şimdi dakikalar geçtikçe ve içeriye alınmadıkça ümidini yitirmeye başlıyordu. Üstelik soğuğun altında böbrekleri yeniden sızlamaya başlıyor, ciğerlerinde bir hırıltı beliriyordu.

Mustafa Kemal'in eli istemsiz bir şekilde göğsüne gitti, saatini aradı. Ama saati yoktu. Lanet olası şeyi İstanbul'a indiğinde İngiliz gemilerinin doldurduğu boğazın sularına fırlatmıştı. Gözlerini Yıldız Camii avlusunun kuzeybatı köşesindeki saat kulesine çevirdi. Bir buçuk saattir burada bekliyordu.

Mustafa Kemal gülüşen ve sohbet eden yabancı askerlerin rahatsız edici bakışları arasında sabırla bekledi. Bu adamlardan herhangi biri onu her an tutuklayabilirdi. Daha dün İttihatçı oldukları düşünülen 15 komutan tutuklanmış ve esir olarak Malta'ya götürülmüşlerdi. Hayır, Mustafa Kemal İttihatçı değildi, tam tersine Enver'le arasındaki soğukluğu herkes biliyordu, ama işgalcilerin aleyhine çalışabilecek herkesi tutuklamaya hazır İngilizler için bu detay pek bir şey ifade etmeyebilirdi.

Mustafa Kemal ta neden sonra içeriye sultan mahfiline çağrıldığında Sultan Vahdettin'in karşısına geçti ve kısa bir hoşbeşten sonra hemen konuya girerek "Zat-ı Şahanelerinden rica ediyorum, lütfen Tevfik Paşa gibi bir İngiliz sevicinin hükümet kurmasına müsaade etmeyiniz," dedi. "Bu yanlış kanaatten dönünüz."

Vahdettin'e bunların sonlarının da Enver ve Talat Paşalardan farklı olmayacağını, imparatorluğun ancak ve ancak dirayetli ve millî bir duruş sergileyen şahsiyetlerce bu ablukadan kurtulabileceğini, kendisinin de harbiye nazırı olarak kendisine yardımcı olabileceğini uzun uzun anlattı. Sultan Vahdettin, "düşünürüz," demekle yetindi ve görüşme bitti.

Bu, hiç de iyiye işaret değildi.

Hemen sonraki hafta Mustafa Kemal soluğu bu sefer Meclis-i Mebusan'da aldı. Tevfik Paşa'nın hükümetinin kesinlikle ve kesinlikle güven oylaması almaması gerekiyordu. Hayatında ilk defa sivil elbiseyle meclise gelen Mustafa Kemal'e neredeyse tüm vekiller büyük hürmet gösterdiler, onu dakikalarca dinlediler, hak verdiler. "Haklısın, Paşam, arkandayız," dediler. Ne de olsa, "Anafartalar Kumandanı," "İstanbul'u kurtaran adam"dı o. Asker ya da vekil, herkesin ona koşulsuz bir saygısı vardı.

Mustafa Kemal müthiş bir güvenle meclisin misafir locasında oylamayı izlediğinde ise hayatının en büyük düş kırıklıklarından birini yaşayacak, ona "Haklısın, arkandayız," diyen ne kadar vekil varsa hepsi de Tevfik Paşa'nın hükümetine güvenoyu vereceklerdi.

Mustafa Kemal meclisten çıktığında öfkeden yumruklarını sıkıyordu.

O bir askerdi, onun için ya evet vardı ya da hayır. Ona göre söz bir kılıç kadar keskindi. İnsan bir kere bir şeye evet dedi mi, gereğini yapmalıydı. İnsan dediğin onuruyla yaşardı! İnsan sözünün eri olmalıydı. O hep böyle yapmıştı ve diğerlerini de kendi gibi davranacak sanmıştı. Ama o gün ve sonraki günlerde siyaset denilen şeyin ne kadar kaypak olduğunu birinci elden anlayacaktı.

O gün meclisten çıkarken yanındaki yaveri Cevat Abbas'a döndü ve, "Bunlar nasıl insanlar, Cevat," dedi. "İnsan bir an içinde bin renk alabilir mi?"

Ama alabiliyorlardı ve alacaklardı. Mustafa Kemal'in ülkeyi kurtarmak için giriştiği siyaset oyunu ona daha çok hayal kırıklıkları yaşatacaktı.

Mustafa Kemal hemen saraya haber gönderdi. Ne yapıp edip Sultan Vahdettin'le bir kere daha görüşmeli ve ona bu işin yanlışlığından yine gücü yettiği kadar bahsetmeliydi.

Eğer biraz daha uğraşırsa kim bilir belki sultanı ikna edebi-

lirdi. Bu sefer varını yoğunu, tüm kredisini tüketecek, son kozunu oynayacak ve bu saçma girişimden dönülmesi için uğraşacaktı. Kim bilir belki sultanı iyi bir anında yakalar, belki eşref saatine denk gelirdi. Saltanat böyle bir şeydi. Bir insanı ikna ettin mi, herkesi ikna edebilirdin. Onu memnun edemeyince de dünyayı memnun etsen, kime neydi? Her şeye rağmen umutluydu Mustafa Kemal. Ümitliydi. Bu sefer ne yapıp edip sultana her şeyi açık açık söyleyecekti. Vahdettin bu vatanı kurtarmak istiyorsa onun söyleyeceklerine kulak vermeliydi.

Ama sultan ona bir hafta sonrasına gün verdi. Memleketin her geçen saat daha da İşgal Kuvvetlerine teslim olduğu böyle bir zamanda kendisine tam bir hafta sonra randevu verilen Mustafa Kemal yine sesini çıkarmadı, sabretti ve yine bir Cuma Selamlığı'nda Sultan Vahdettin'in karşısına çıktı.

Tam ağzını açıp ona uzun uzun durumu anlatıp yardımını isteyecekti ki bu sefer konuşmaya Sultan önce başladı: "Mustafa Kemal Paşa, komutanlar ve subaylar seni severler, sayarlar. Bana onlardan bir kötülük gelmeyeceğine dair güvence verebilir misin?"

Mustafa Kemal birden anlayamadı sultanın ne sorduğunu. Onun kafasında vatanı kurtarmak, imparatorluğu işgalden temizlemek ve İngilizleri bu ülkeden defetmek vardı. Ama karşısındaki adamın belli ki derdi başkaydı.

"Bu yönde bir şey mi duydunuz, efendim?" diye sorabildi sadece.

Ama Sultan Vahdetin buna cevap vermediği gibi, Mustafa Kemal'e sırtını dönerek aynı soruyu tekrarladı.

Mustafa Kemal, "Ben henüz İstanbul'a geleli çok az zaman geçti. Buradaki durumu yakından bilmiyorum," diye yanıtladı. "Ama komutanların zat-ı alinize karşı bir fenalık beslemelerini gerektirecek bir sebep olabileceğini de sanmam. Onun için bir kötülük beklemenizi gerektirecek bir durum olmasa gerek."

Mustafa Kemal artık bu cevabının yeterli olduğunu düşünüyordu. "İşgal Kuvvetlerince—" diyerek konuyu vatanın

kurtarılması meselesine getirecekti ki; Sultan, "Ben sadece bugünden söz etmiyorum. Bugünden ve yarından?..." diyerek Mustafa Kemal'in yüzüne baktı.

Mustafa Kemal işte o anda Vahdettin'in gözlerinde hiç beklemediği, hiç ummadığı bir şey gördü. Daha önce sultanda hiç görmediği derin bir karanlık, bir hayaletti bu gözlerin içindeki şey. Bir zamanlar annesinin ona söyledi laf aklına geldi; Mustafa Kemal o gün gördüğün şeyin "Yedi evliya kuvvetinde heyula!" olup olmadığını düşündü bir an; hayır, bu gördüğü şeyde bir kuvvet yoktu ve ondan asla korkmuyordu. Ama onun bir heyula olmadığından, ruhu gitmiş bedeni kalmış bir kütle olmadığından emin değildi. Anlayamadığı, tanımlayamadığı bir şeydi bu.

Gördüğü şey her ne olursa olsun, başka söze hacet bırakmıyordu. Onu bir kere daha aynı cevapla teskin ettikten sonra mahfilden ayrıldı.

Gerçekten de bu kadar kör olmuş olabilir miydi? Sultan Vahdettin gerçekten de bu kadar kendi ikbaline odaklanmış mıydı? Oysa Mustafa Kemal bu görüşmeye ne umutlarla gelmişti! Güya Sultan'a İşgal Kuvvetlerine karşı izlenilmesi gereken stratejiyi açıklayacak, bunun için Tevfik Paşa gibi İngilizsevicilerle yol alınamayacağına sultanı inandıracak ve vatanın özgürlüğü için ona yapılması gerekenleri bir bir sıralayacaktı. Ama belki de sultanın tek derdi kendi tahtıydı ve öyle görünüyordu ki Mustafa Kemal artık onun için orduyu kontrol altında tutması gereken bir komutandan ibaretti. Mustafa Kemal Beşiktaş sokaklarında soğuğun altında hızlı hızlı adımlara yürürken kafasından bunları geçiriyor, geçirdikçe öfkeleniyor, kışın soğuğunda bir kor gibi hareket ediyordu.

"Hayatımda tilki tabiatında çok adam tanıdım," diyecekti yaveri Cevat Abbas'a olup bitenleri anlatırken. "Ama onlardan birinin en tepede olduğunu hiçbir zaman düşünmemiştim."

Bu görüşmeden bir hafta sonra zaten meclis de kalmayacak, Sultan Meclis-i Mebusan'ı feshedecekti.

45

Durum her geçen gün daha kötüye gidiyordu. Sultan abluka altındaydı. Artık meclis yoktu. İşgal Kuvvetleri adım adım emellerine yanaşıyor, sinsice, sessiz sedasız, çatışmasız ve savaşsız altı asırlık imparatorluğun damarlarında emin adımlarla ilerliyorlardı. Her gün onlarca asker, gazeteci, yazar, eski diplomat tutuklanıyor ve Malta'daki zindanlara gönderiliyorlardı. Gün geçmiyordu ki Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas gelip de, "Paşam, şunu ve şunu tutuklamışlar," diyerek yeni bir haber getirmesin. Bunların neredeyse hepsi de Mustafa Kemal'in yakından tanıdığı arkadaşlarıydı. Çember gittikçe daralıyordu. En son, yakın arkadaşı Fethi Bey'in de tutuklanması kanı beynine sıçrattı.

"Paşam, her an sizi de tutuklayabilirler," dedi Cevat Abbas.

İlk başta "Ellerinden geleni artlarına koymasınlar," dediyse de Mustafa Kemal, "Paşam, o zaman vatanı kim kurtaracak?" diye sorunca Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in kafasında bir ışık belirdi. "Bir şeyler yapmalıyız, Paşam," deyip duruyordu Cevat Abbas.

"O zaman biz de bir şeyler yaparız," dedi Mustafa Kemal gülümseyerek ve ertesi günden tez yok, şehirde ne kadar gazete varsa hepsine de İngilizlerle ilgili olumlu mesajlar içeren röportajlar verdi, her iki tarafın da anlaşma şartla-

rına uymaları gerektiği yollu söylemlerde bulundu. Sun Tzu, "Her savaş bir aldatmacadır," derdi. Mademki İstanbul'daki savaşta elinde silah ve cephane yoktu, o da sözleriyle savaşırdı. Öyle ya, "Ölü adamlar destan yazamazlardı!"

Çok geçmeden plan işe yaradı ve Mustafa Kemal'in İngilizlere karşı bir harekete geçmeyeceğine kanaat getirildi. Bu ona ihtiyacı olan zamanı kazandıracaktı.

Bu röportajlardan birinde hızını alamayan bir İngiliz gazeteci lafı dönüp dolaştırıp İttihat Terakki'ye getirdi ve Mustafa Kemal'e, "Siz İttihatçı mısınız?" diye sordu.

Mustafa Kemal, "Ben İttihatçı değilim. Enver Paşa ile olan geçmişim de herkesin malumudur. Ama İttihat ve Terakki'nin kuruluşunda rol aldım," diye cevapladı.

Gazeteci bu sefer İttihatçıları insan haklarını ihlal etmelerinden tutun gayrimüslimlere karşı sözde zulümlerine kadar onlar aleyhine pek çok ithamda bulundu. Mustafa Kemal bu gazetecinin İttihatçıları tarih sahnesinde lekelemek, çok ağır suçlarla insanlık vicdanında mahkûm etmek istediğini hemen anladı. İşte Mustafa Kemal'in eline Enver'i sadece Anadolu topraklarında değil, tüm dünyada bitirecek, nereye giderse gitsin onun üzerine bir karabasan gibi çökecek fırsatı yakalamıştı. Mustafa Kemal'in tek bir kelimesiyle Enver'i tarih önünde lanetleyebileceği bir fırsattı.

Ama "Hayır," dedi çok net bir şekilde İngiliz gazeteciye Mustafa Kemal. "İttihat ve Terakki'nin pek çok hatası olabilir. Ama onlar bu anlattıklarınızın hiçbirini yapmamıştır!"

İşte buydu Mustafa Kemal. Kendisi ortadan kaybolmuş Enver'in adını mahvetmek için eline fırsat geçtiğinde dahi onun onurunu kurtaracaktı. En ihtiyacı olan anda dahi, ona en çok zararı veren insana bile, bir yabancının önünde bir Türk'ü karalamayı kendine yediremezdi Mustafa Kemal. Kişisel hırslarını vatan sevdasının önüne asla geçirmezdi. Gazeteci aradığını bulamadan onun yanından ayrılmıştı.

1919'un Ocak ayında Mustafa Kemal, Pera Palas'ta oturmuş kahvesini yudumluyor, neler yapılabileceğini düşünüyor, çaresizce lapa lapa yağan karı izliyordu. Bir ara salonun öteki ucundaki bir grup İngiliz kumandan, garsonu çağırıp köşede oturan bu Türk askerinin kim olduğunu öğrendiler. Onun Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal Paşa olduğunu duyunca masalarına davet edip ikramda bulunmak istediler. Onu masaya çağıran İstanbul işgali orduları komutanı General Harrington'dan başkası da değildi!

Bu dileği kendisine ileten garsona Mustafa Kemal, "Burası Türk topraklarıdır," dedi. "Biz ev sahibiyiz. Onlar misafirdirler. Türk geleneklerine göre ev sahibi, misafirin ayağına gitmez; misafir, ev sahibinin yanına gelir. Eğer görüşmek istiyorlarsa masama buyursunlar," diyerek kestirip attı. Bunu duyan İngiliz komutanlar buz kesti ve yerlerinde oturmakla yetindiler.

Fakat Mustafa Kemal anladı ki artık Pera Palas'ın da tadı kaçmıştı. Sürekli taşkınlık yapan, zil zurna sarhoş olup oraya buraya sataşan, ne adam gibi oturmasını ne de kalkmasını bilen bu yabancı askerlerden gına gelmişti. Evet, o da bazen içerdi, ama bunlarınki tam bir rezillikti. Mustafa Kemal burada daha fazla kalırsa elinden bir kaza çıkması an meselesiydi. Şimdi bir de yeni bir kanun çıkarmıştı İşgal Kuvvetleri, rütbesi ne olursa olsun üniforması içindeki bir Türk askeri, İngiliz askerlerine selam duracaktı. Bu demek oluyordu ki, 60 yaşındaki bir general, 18'indeki bir İngiliz subayına durup selam verecekti! Bu, uluslararası askerî literatürde eşine rastlanmış bir olay değildi! Böylesi onur kırıcı bir davranışı hiçbir Türk askeri kabul etmezdi. Çok geçmeden üniformalar rafa kaldırıldı ve etrafta üniformalı Türk askeri görülmemeye başladı.

Sonra işi gücü bırakıp ev aradı Mustafa Kemal. Annesi ve kız kardeşinin yanında kalamazdı çünkü kafasındaki planda evini gizli bir karargâha dönüştürmek de vardı. Ailesini bu

şekilde rahatsız edemezdi. Fakat orduda herhangi bir görevi olmadığı için artık maaşı da yoktu. İstanbul'da bir işsizdi artık o. Kıt kanaat kenara koydukları onu bir süre daha idare edebilirdi. Atlarını satarak durumu bir süre daha kurtarabilirdi. Ama işin kötüsü İstanbul'da kiralar, her buldukları evi gasp eden yabancı kuvvetler yüzünden almış başını gitmişti. Bunlar yetmiyormuş gibi şimdi bir de İstanbul'u akın akın dolduran mülteciler vardı.

Rusya'daki iç savaştan kaçan on binlerce Rus, soluğu İstanbul limanlarında alıyordu. Aslında Payitaht da bu mülteci akınından pek memnun değildi ama Fransızlar ültimatomu vermişti bir kere, sarayın buna direnecek gücü yoktu. Bolşeviklerden kaçan, her tabakadan Rus, her geçen gün daha görünür bir şekilde İstanbul'u kendine mesken ediniyordu. Generalinden prensesine, subayından erine, zenginden fakirine, aristokratından dilencisine her sınıftan Rus mülteci İstanbul'da kiralanmadık, satın alınmadık ev bırakmamıştı. 900 bin nüfusu bulunan İstanbul'a 150 binden fazla mülteci yerleşmişti ki, bu 18 milyonluk bir şehre 2 milyon mültecinin dayanması demekti!

Mülteciler çok geçmeden şehrin ticaret hayatını da etkilemeye başlamışlardı. Rus lokantalar, gazinolar, İstanbul ahalisini kumara alıştıran tombalacılar derken İstanbul şimdi sadece İngilizler ve Fransızlar tarafından değil bu mülteciler tarafından da istila ediliyordu. Soğuk Rus şehirlerinden gelen bu mülteciler İstanbul sahillerinden o derece etkilenmişlerdi ki Florya sahilleri, denizin görgüsüzce tadını çıkaran binlerce Rus'la dolup taşıyordu. İmparatorluk işgal edilirken onlar günlerini gün ediyorlar, bu güzel toprakların tadını çıkarıyorlardı. Bu ülke onların değildi ki başta kimin olacağı umurlarında olsun! Ha bir Osmanlı sultanı, ha bir İngiliz Kraliçesi, onlar için ne fark ederdi?

Mustafa Kemal eline fırsat geçtiğinde bunların da icabına bakacaktı. Türk toprakları Türklerden başka herkes tara-

fından paylaşılır olmuş, Türkler kendi yurtlarında kenarda köşede misafir konumuna düşmüşlerdi. Bir ara Mustafa Kemal'in aklına orduda yaşadığı benzer bir olay geldi.

Yıllar önceydi, Mustafa Kemal, piyade stajını yaptığı Yafa'daydı. Türk kıta çavuşları, çoğunluğu o bölge halkı olan Araplardan oluşan piyadelere eğitim veriyordu. Ama talimlerde Türkçe bilmedikleri için verilen emirleri anlayamayan bazı erlerin yanlış hareketleri kıta çavuşlarının haliyle biraz sinirlenmelerine yol açıyordu. Asabi bir Yüzbaşı da bu Türk kıta çavuşlarını ağır bir şekilde azarlıyor, acemi Arap erlere ise gereğinden fazla müsamaha gösteriyordu. Bir gün bu Yüzbaşı kıta çavuşlarından birini yanına çağırttı. Mustafa Kemal de oradaydı. "Sen," diyordu, Yüzbaşı, Türk Kıta Çavuşu'na, "Peygamber efendimizin mübarek soyundan gelen bu Araplara nasıl sert davranır, nasıl sert söylersin? Kendini iyi bil! Sen onların ayağına su bile dökemezsin!" Yüzbaşı, Kıta Çavuşu'nun üzerinden geçirmedik laf bırakmıyor, küfürleri ardı ardına sıralıyordu. "Onlar kavmi neciptir, sen kim oluyorsun da onları azarlayabilirsin, haddini bil!" deyip duruyordu. Mustafa Kemal daha fazla dayanamadı, "Yüzbaşı efendi, susunuz!" diye bağırdı ayağa kalkarak. Adamcağız birden şaşırdı, afalladı. "Yoksa kötü bir şey mi söyledim?" diye sordu Mustafa Kemal'e. "Evet, hem de çok kötü hareket ettiniz! Böyle bir şeye hakkınız yok!" diye cevapladı Mustafa Kemal. "Arap kavmi birçok bakımdan necip olabilir. Fakat senin de benim de ve elbette bu çavuşun da ait olduğu Türk milleti de büyük ve asil bir millettir! Bunu kimse inkâr edemez!" Yüzbaşı utançla başını önüne eğmiş, kıpkırmızı çıkmıştı.

Birkaç yıl sonra Atatürk, "Türkiye Türklerindir!" derken ve "Ne Mutlu Türküm Diyene!" diye haykırırken Türklere dayatılmaya çalışılan bu aşağılık kompleksine karşı mühim bir cevap veriyor olacaktı. Türk'ün kendi yurdunda, Rus olsun, Arap olsun ya da bir başka yabancı olsun, bunların yanında ikinci plana atılmasına asla tahammülü yoktu onun.

Fakat yabancıların şehri istila etmesi yetmiyormuş gibi İtilaf Devletlerinin baskısıyla şimdi bir de bunlara vatandaşlık verilmeye başlanmıştı ki, bu en fenasıydı. Vatan bilinci olmayan, kendi toprağından kaçıp başkasının toprağına yamanan bir mülteci için o toprak ne ifade edebilirdi? Mustafa Kemal kafasında bu sorular günlerce kiralık ev aradı durdu İstanbul'da.

Bir tanıdığının aracı olmasıyla nihayet Şişli'de üç katlı bir ev kiraladı. Birinci kata annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule'yi getirdi. İkinci kata da kendi yerleşti. Annesi ve kız kardeşini rahatsız etmemek için kendi kapısını ayrı tutuyordu.

Bu evde ordudan tanıdığı ne kadar silah arkadaşı varsa hepsiyle ayrı ayrı ve beraber defalarca görüştü. Anadolu'dan gelen ya da Anadolu'ya gidecek olan ne kadar tanıdığı subay, asker, komutan varsa hepsiyle istişarelerde bulundu. Bunların aralarında hâlihazırda bakanlık yapanlar, eski bakanlar, şu anda Anadolu'nun farklı yerlerinde görevde olanlar ya da görevden alınanlar, diplomatlar, görevde ya da eski askerler vardı.

Günlerce, gecelerce her türlü senaryoyu, her türlü fikri tartıştı Mustafa Kemal evine gelen misafirleriyle. Bolşevik Devrimi'nden, belki yeni bir sultanı tahta çıkarmaya kadar her şey ama her şey tartışıldı Şişli'deki o kiralık evin ikinci katında. Mustafa Kemal'in evi, vatanı kurtarmak için her yolun konuşulduğu, tam bir beyin fırtınasının yaşandığı bir mekân oldu çıktı.

Çok geçmedi, bu evdeki hareketlilik sarayın ve İngiliz hafiyelerinin de dikkatini çekmeye başladı. Her gün bir yenisi hazırlanan tutuklama ve sürgün kara listelerine Mustafa Kemal'in de adının girdiği konuşulur olmuştu. Üstelik sadece tutuklama değil, Mustafa Kemal'e her an bir suikastın yapılabileceği de gelen bilgiler arasındaydı.

Bir gün Mustafa Kemal eve geldiğinde, Makbule ve anne-

si hüngür hüngür ağlıyorlardı. Mustafa Kemal ne olduğunu sorduğunda, o gün bir komşusuna misafirliğe giden Makbule, "Ağabey, benim kim olduğumu bilmeyen ve bir ayağı saray çevrelerinde olan bir kadın, 'Asacaklar mıymış onu?' diye konuşuyordu. Ben kulak misafiri oldum. Diğeri de 'Zannederim,' dedi. Bu sefer de öbürü, 'Umarım asarlar, yoksa ki o adam onları asacak!' dedi."

Mustafa Kemal, "Beni iyi tanımışlar, buna şüphe yok," dedi Makbule'ye ama hemen ekledi: "Üzülme, Makbuş, bir şey yapamazlar." Sonra kız kardeşine ve annesine sarılıp onları teselli etti. Annesine sarılırken bir zamanlar Zübeyde Hanım'ın ona Selanik'te söylediği "Yedi evliya kuvvetinde heyula!" ifadesi kulaklarına çalındı. Vız gelir, tırıs giderdi!

Ne var ki Şişli'deki ev sürekli yabancı askerlerin baskınlarına maruz kalmaya başladı. Eve girip sürekli silah ve gizli belge arıyorlardı. Bir şey bulamayınca da çekip gidiyorlardı. Belli ki Mustafa Kemal'i tahrik ederek bir hata yapmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Ama Mustafa Kemal yılmadan, usanmadan ve korkmadan görüşmelerini sürdürüyor, her gün kendine yeni müttefikler bulmaya çalışıyor, her gün yeni çözüm yolları ve öneriler dinliyordu.

Kimler gelmedi ki o eve: Bahriye Nazırı Rauf Bey, sonraki dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Bey, Savunma Bakanlığı Müsteşarı İsmet Bey, ve Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları Ali Fethi, Ali Fuat, ve Kazım.

Bir Şubat akşamı güneş batarken en yakın arkadaşlarından Ali Fuat, Rauf ve yaveri Cevat Abbas ile birlikte yine fikir alışverişinde bulunuyordu Mustafa Kemal. Eline bir pergel aldı ve onu evirip çevirerek, "Şimdi bir durum özeti yapmanın zamanı geldi," dedi.

Önüne koca bir dünya atlası açtı ve konuşmaya başladı:

"Memleketin kurtuluşunu arayanlar için şu üç fikir öne çıkmaktadır. Birinci gruptakiler, İngiltere'nin koruması altına girmeyi istiyorlar."

Pergelle atlasın üst kısmındaki İngiltere'yi işaret ediyordu. Sonra pergelin ucunu okyanusun üzerinden gezdirerek Amerika kıtasına dayadı.

"İkinci gruptakiler, Amerika'nın mandası altına girmeyi istiyorlar," dedi. "Bu iki gruptakilerin istedikleri şey aslında doğrudan ve gönüllü olarak sömürge olmayı kabul etmektir. Şurası bir gerçek ki, bunlar Osmanlı'nın bölünmeden tek bir güçlü devletin altında kalmasının ehveni şer olduğuna inanıyorlar. Üçüncü gruptakiler ise bölgesel olarak kurtuluş çareleri arıyorlar. Yani şu ya da bu şehir elden çıkacak, buna karşı koyamayız, ama en azından biz kendi şehrimizi kurtarabiliriz türlü bir yaklaşım. Tabii bir de kendi kişisel istikbali ve menfaatini koruyabildiği sürece vatana ne olmuş, ne bitmiş, hiçbir şekilde umurunda olmayan bir güruh var."

Mustafa Kemal ellerini haritalı masanın üzerine dayayarak başını öne uzattı ve, "Şimdi ben size sorarım, dostlarım," dedi. "Bunlar bir millet için kurtuluş yolu olabilir mi?"

Ali Fuat, Rauf ve Cevat Abbas pürdikkat Mustafa Kemal'i izliyorlardı.

"Peki ya bunlardan hangisini yapacağız, o zaman, Paşam?" diye sordu yaveri Cevat Abbas.

Mustafa Kemal gümüş sigara tabakasından bir sigara alıp yaktı, kibriti kül tablasına attı. Sigaradan bir nefes çekti ve dumanı üfledikten sonra "Hiçbirini!" dedi.

Odadakiler birbirlerine baktılar.

"Çözüm nedir o zaman?" diye sordu Ali Fuat.

"Çözüm tam bağımsızlık!" dedi Mustafa Kemal.

"Nasıl?" diye sordu Rauf.

Mustafa Kemal yumruğunu haritanın üzerine vurdu ve "Topyekûn savaş!" dedi.

Mustafa Kemal sigarasını yaktı ve odanın içinde bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı. "Az önce saydığım üç seçenek de temelsiz, mantıkları çürüktür. Sömürge devleti, adı böy-

le olsun ya da manda olsun, özünde esaret altında bir millet demektir. Diğer çözüm ise bana dokunmayan yılan bin yaşasın demenin diplomatik halidir!"

Odanın ortasındaki camın önünde geldi. Dışarıda gezinen işgal askerlerine baktı. Askerlerden bazıları bu saatte sarhoş olmuşlar, sokaktan geçen Türk kızlarına ve ailelerine sataşıyorlardı. Her taraftan ayrı bir rezillik göze çarpıyordu. Sigarasının dumanını hınçla üfledi. "Biz Türklere yakışan onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamaktır," dedi. "Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık dünyası karşısında uşak olmak zorunda kalır! Yabancı bir devletin koruma ve kollayıcılığını kabul etmek, insanlıktan yoksunluğu, güçsüzlüğü ve uyuşukluğu kabul etmekten başka bir şey değildir. Oysa Türklük demek bağımsızlık demektir! Türklük demek özgürlük demektir! Türklük demek egemenliktir! Biz esaret altında yaşamayı seçecek bir millet değiliz! Bu yüzden bizim parolamız şu olacaktır: Ya tam bağımsızlık ya ölüm!"

Odadakilerin gözleri parladı. Bu heyecan verici bir fikirdi. Herkes umutla ve merakla Mustafa Kemal'e bakıyordu. Ama heyecan verici olduğu kadar da zor ve riskliydi bu iş. Odada bir süre sessizlik oldu.

"Tamam da, paşam," dedi Rauf sessizliği bozarak. "İstanbul işgal altında, payitaht ablukada, sultan İngiliz zırhlılarının namlularıyla sarılı. Bunu burada nasıl becereceğiz?"

Mustafa Kemal tekrar haritanın başına gitti, pergelin ayaklarını açabildiği kadar sanki kırılırcasına açtı ve sivri ucunu Anadolu'nun tam ortasına batırdı.

"Eğer İstanbul işgal altındaysa biz de savaşa Anadolu'dan başlarız!" deyiverdi. Bunu müthiş bir soğukkanlılıkla söylemişti.

Ali Fuat, Rauf ve Cevat Abbas birbirlerine bakakaldılar.

İşte onun aylardır kafasında kurduğu ve sonuçlandırdığı strateji buydu. İstanbul elden çıkmıştı. Artık burada bir şey yapılamazdı. Ama onun Çanakkale'de omuz omuza savaştı-

ğı milleti; yüce Türk milleti, İstanbul'dan, payitahttan, saray çakallarından ve saltanat goygoycularından uzakta, siyasetin kirletmediği, temiz Türk insanı ve Mehmetçik, eğer doğru anlatılırsa bu savaşı ve bu davayı anlardı. Anlamalıydı. Ve anlayacaktı. İstanbul'daki saray züppeleriyle değil, milletin bağrına gidip onların yardımıyla ve inayetiyle bir şey başarılabilirse başarılacaktı.

Mustafa Kemal'in stratejisi hazırdı: Anadolu'dan savaşa başlamak. Parolası belliydi: Ya özgürlük ya ölüm!

Geriye tek bir sorun kalıyordu, Anadolu'da nereye, nasıl ve ne zaman geçmeliydi?

Hayatının en kritik dönemlerinde onun kurtarıcısı olan kaderi, hiç beklemediği bir anda Mustafa Kemal'in bir daha karşısına çıkacaktı.

Ve bir sabah Mustafa Kemal'i saraydan çağıracaklardı.

46

Bu arada İşgal Güçleri çirkin yüzlerini göstermekte her geçen gün biraz daha ileri gidiyorlardı. Pek çok vatansever, İngilizler tarafından dayatılan direktiflerle sarayın adamlarınca tutuklanıp zindanlara atılıyordu. Bunlardan bazıları tutuklanmakla da kalmayıp şehrin meydanlarında idam ediliyordu. Bu idamları izleyip de İşgal Kuvvetlerine karşı bilenmeyen yoktu. Yine böyle bir idamın ardından Mustafa Kemal'in canı çok sıkkındı. Kederli ve dertliydi. Alman birahanesinin yolu gözükmüştü. "Aptallar!" dedi yaverine Mustafa Kemal o akşam masada. "Bir türlü anlayamadılar. Verdikleri her taviz bir sonrakini doğuruyor! Onlara yaranmak için yaptıkları her hareket sonlarını daha çabuklaştırıyor! Millî çıkarları unuttular! Bir asırdır dışa şirin görünme hastalığı var! Bu hastalık asıl onları bitirecek!"

Buhranlı günlerdi. İstanbul'un artık yaşanacak yeri kalmamıştı. Mustafa Kemal'in tutuklanması ya da öldürülmesi an meselesiydi ki...

Bir sabah erken saatlerde kapısı çaldı. Saraydan çağrılıyordu.

Mustafa Kemal üniformasını giyerken acaba kendi idamına mı gidiyordu, Malta'ya doğru gidecek bir gemiye mi bindirilecekti, tutuklanacak mıydı, aklından bin türlü şey geçiyordu ve bunların hiçbiri de olumlu düşünceler değildi.

Ama onu çağıran emir ne bir idam ne de bir sürgün emriydi. Hayır, Mustafa Kemal, yeniden doğmasını sağlayacak kararı duymaya gidiyordu. Daha doğrusu, o, kendisine tebliğ edilecek görevi müthiş bir zekâ ve stratejiyle kendisinin ve milletinin lehine çevirecekti.

Mustafa Kemal'i çağırtan Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ydı. Mustafa Kemal, Şakir Paşa'nın masasının tam karşısına oturduğunda, Şakir Paşa ona bir dosya uzattı. Mustafa Kemal merakla dosyanın kapağını açtı ve dikkatle, uzun uzun inceldi. Dosyada Samsun ve havalisinde birçok Rum köylerinin güya Türkler tarafından saldırıya uğradığı yazmakta, bunun için Osmanlı hükümetinin gerekli önlemleri alması gerektiği bildirilmekteydi.

Mustafa Kemal dosyadan başını kaldırıp bakışlarını Harbiye Nazırı'nın yüzüne çevirince, Bakan, "Bunların aslı var mıdır sizce, Kemal Paşa?" diye sordu.

Mustafa Kemal, dosyayı daha ilk açtığında Anadolu'ya çıkmak için gerekli fırsatın kendisine altın tepside sunulduğunu fark etti. O fırsat, bu fırsattı. Bu yüzden vereceği cevabı çok iyi belirlemesi gerekiyordu. Aslında içinden ilk geçen cevap, "Saçmalığın daniskası!" demekti. Türklerin Rumlara saldırması bir yana, bunun tam tersi bir durum söz konusuydu. İşgal Kuvvetlerinden güç bulan ve onların teşvikiyle hareket eden Rum eşkıyalar İngiliz ve Fransızların kendilerine verdiği silahlarla Türk köylerini basıyor, adam kaçırıyor, rehin alıyor, öldürüyor, katlediyor, milletin malını mülkünü yağmalıyorlardı. Onlara dur diyebilecek bir ordu yoktu ki! Ordu olsa askeri yoktu, askeri olsa silahı yoktu. Tüm bunlar ortadayken "Türkler Rum köylerine saldırıyorlar!" demek akılla mantıkla bağdaşmıyordu. Tilki İngilizler akıllarınca Anadolu'nun işgaline altyapı hazırlıyorlardı.

Ama Mustafa Kemal böyle derse onun Anadolu'ya gönderilmesine de bir gerek kalmayacaktı. Bu yüzden, "Sanmıyorum," dedi ölçülü bir şekilde ve hemen ekledi: "Ama bir

bakmak lazım." Mustafa Kemal önünde bir satranç oyunun kurulduğunu görüyor ve her hamlesinin sadece kendi hayatının geri kalanını değil, vatanının kaderini de belirleyeceğini hissediyordu. Çok dikkatli hareket etmeliydi.

Bakan, "İşte," dedi, "Böyle bir şey var mıdır yok mudur, bunu ortaya çıkarmak için oraya birisi gitmeli ve incelemelerde bulunmalı. Aksi takdirde, İngilizler ayakta bekliyor. Siz gereğini yapmazsanız biz yaparız, diyorlar."

"Emriniz nedir?" diye sordu Mustafa Kemal. Teklifin onlardan gelmesi çok önemliydi. İlk piyonu öne sürmüştü.

"Ben Başbakan Damat Ferit Paşa ile görüştüm. Sizi uygun gördük. Oraya gidecek ve bu işin özünü anlayacaksınız."

İşte olmuştu. Kendisinin Anadolu'ya gönderilmesi emri, hem de en büyük yerden kendisine tebliğ edilmişti.

Şimdi iş Mustafa Kemal'e düşüyordu. Saniyeler içinde, Bakan konuşurken kafasında hazırladığı planı hemen devreye soktu: "Giderim gitmesine," dedi. "Ama ben oraya Türkler Rumlara zulüm ediyor mu etmiyor mu, sadece bunu anlamak için mi gideceğim? Benim sıfatım ne olacaktır? Memuriyetim ne olacaktır?" Diğer piyonlarını da yavaş yavaş oyunun ortasına sürdü Mustafa Kemal.

Şakir Paşa, Mustafa Kemal'in gözlerine baktı. Bir süre hiçbir şey söylemedi. Sonra, "Ya ne yapmak lazımdır?" diye sordu.

"Bu konuda dilerseniz doğrudan Genelkurmay Başkanı ile görüşeyim, sizi üzmeyeyim," dedi Mustafa Kemal. Ustalıkla bir satranç oyununa çevirdiği bu beş dakikalık diyalogda, hamle üzerine hamle yapıyordu. Atını ve filini öne sürdü bu sefer.

"Hay hay!" deyiverdi Bakan.

Mustafa Kemal odadan çıktı, soluğu Genelkurmay Başkanlığı'nda aldı. Ama paşa hastaydı, yerine Kazım Paşa bakıyordu. Bu, Mustafa Kemal'in tam da karşısında bulmayı istediği adamdı.

Kazım Paşa'ya durumu anlattı ama o, "Benim bir şeyden haberim yok," dedi.

Mustafa Kemal, "İşte ben sana haber veriyorum," dedi direktif verir gibi, "Şimdi lütfen şu kapıları kapatır mısın?"

"Ne oluyoruz?" dedi Kazım Paşa şaşkınlıkla.

"Beni İstanbul'dan uzaklaştırmak için biliyorsun bunlar bir sebep arayıp duruyorlardı," diye açıkladı Mustafa Kemal. "Aradıkları sebebi bulmuşlar. Akıllarınca beni uyduruktan bir görevle Samsun'a gönderecekler. Ben de hemen kabul ettim. Zaten şu veya bu sebeple Anadolu'ya geçmenin yollarını arıyordum. Şimdi bunu kendileri teklif ettiklerine göre, biz de bu durumdan azami ölçüde istifade edeceğiz."

"İstifade mi edeceğiz?" diye sordu Paşa. "Ama nasıl?"

"Bana mühim bir sıfat bulacağız."

"Orası kolay," dedi Paşa. "Seni ordu müfettişi yaparız."

"Olur," dedi Mustafa Kemal "Ama sen şimdi bir an önce Savunma Bakanı ile görüş ve bana bir görev listesi hazırlasınlar. Gerisini biz dolduracağız!"

Kazım Paşa hemen denileni yaptı, Bakan'dan Mustafa Kemal'in Samsun'daki durumu teftiş etmek üzere gönderilmesini ifade eden bir salahiyatname hazırlattı.

Mustafa Kemal bu evraka bakıp, "Çok güzel!" dedi ve ayağa kalkıp kapıları tekrar kapattı.

"Yalnızız, Paşam," dedi Kazım Paşa.

"Şimdi söyleyeceklerimi o kâğıda yazın," dedi Mustafa Kemal. Satranç oyununun sonlarına geliyordu Mustafa Kemal. Tüm güçlü taşlarını karşı tarafın saflarına sürmüştü. Öldürücü darbeyi vurmaya hazırlanıyordu.

Mustafa Kemal sonraki yarım saat içinde Kazım Paşa'ya öyle bir talimatname yazdırdı ki, buna göre sadece Samsun'da değil Anadolu'nun neredeyse tamamında tüm ordular üzerinde yetki sahibi oluyor, ordunun da ötesinde, gerektiğinde valilere bile hesap sorabilecek bir yetki kendisine veriliyordu.

Kazım Paşa bu söylenilenleri yazdıkça bir ara durdu, kalemi masaya bıraktı ve Mustafa Kemal'e dönerek, "Paşam," dedi meraklı gözlerle. "Bir şey mi yapacaksın?"

Mustafa Kemal gülümsedi. "Evet, bir şey yapacağım," dedi.

Kazım Paşa kalemi tekrar eline alıp yazmaya devam etti.

Talimatname hazır olunca Kazım Paşa soluğu yine Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın yanında aldı ve evrakı ona uzattı. Şakir Paşa bir kâğıda baktı bir de Kazım Paşa'nın yüzüne. "Ben bunu imzalamam," dedi. "Buradaki yetkiler haddinden fazla."

Kazım Paşa bu kötü haberi Mustafa Kemal'e götürmeye hazırlanıyordu ki, "Ama mührüm orada," deyiverdi Şakir Paşa. "Sen istersen mührü alır basarsın." Bir ara Kazım Paşa kendisine ne denildiğini anlamadı. Ama sonra hemen mühre yapıştı ve belli belirsiz şekilde mührü kâğıda dokundurdu çekti.

Mustafa Kemal talimatnameyi görünce şah-mat'ını çekti. "'Mademki, Şakir Paşa bu işten Damat Ferit Paşa'nın haberi vardır, diyor. O zaman şöyle bitirelim bu talimatnameyi. 'Mustafa Kemal Paşa gerekli gördükçe doğrudan doğruya Başbakan ile iletişim kurar.'"

Kazım Paşa, "Ama Şakir Paşa'ya gösterdiğim nüshada böyle bir şey yoktu," dedi. Mustafa Kemal hiçbir şey söylemeden onun yüzüne baktı. Aslında çok şey söylüyordu bu bakış. Kazım Paşa homurdanarak da olsa talimatnameye Mustafa Kemal'in son cümlesini de ilave etti ve bir kopyasını da Mustafa Kemal'e uzattı.

Mustafa Kemal saraydan ayrılırken gülümsüyordu. Sadece yarım günlük bir mesaide, doğrudan doğruya payitahttan görevli ve emirli olarak, yetkileri olabildiğince geniş bir talimatnameye sahip olmuştu. Karşı tarafın şahı, ya da kraliçesi, devrilmişti!

Şimdi saraydan biri buna itiraz edecekti.

Ama Mustafa Kemal buna da hazırdı.

47

Mustafa Kemal Samsun'a gidiş görevini alalı çok geçmemişti ki, Başbakan Damat Ferit Paşa'nın evine yemeğe davet edildi.

Mustafa Kemal "İşte başlıyoruz," dedi yaveri Cevat Abbas'a.

"Neye başlıyoruz, Paşam," diye sordu yaveri.

"Neye olacak," dedi Mustafa Kemal. "Şimdi Damat Ferit beni çağıracak ve ağzımı arayacak. Bu kadar yetkiyi ne yapacaksınız, neden böyle bir talimatname hazırlattınız, bunun daha başka oluru yok mudur falan filan..."

"E ne olacak o zaman?" diye sordu Cevat Abbas endişeyle.

"Yapacağız bir şeyler," demekle yetindi Mustafa Kemal. Aslında işler onun daha Şakir Paşa'nın ofisinde eline Samsun'la ilgili dosyayı aldığında aynen kafasında şekillendirdiği gibi gelişiyordu.

Mustafa Kemal, Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evine gittiğinde üç beş hal hatırdan sonra uzunca bir sessizlik oldu. Damat Bey sürekli saatine bakıyor ve tedirgin görünüyordu. Bir ara "Nerede kaldı bu adam?" der gibi bir şeyler mırıldandı.

"Birini mi bekliyorsunuz, efendim?" diye sordu Mustafa Kemal.

"Evet, Cevat Paşa Hazretleri gelecekti," diye yanıtladı Damat Ferit. Sonra yine uzun, insanı rahatsız eden bir sessizlik daha başladı.

Ama Mustafa Kemal, Cevat Paşa ismini duyunca rahatlamıştı. Cevat Paşa onu Çanakkale'den çok iyi tanırdı.

Nihayet Cevat Paşa geldiğinde üçü sofraya oturdular ama sofrada da çatal bıçak seslerinden başka bir ses çıkmadı. Herkes gergin bir şekilde yemeğini yemekle meşguldü.

Neyse ki yemek de bitti ve bu sefer büyük bir salona geçtiler. Salonun ortasındaki koca masaya Damat Ferit büyük bir harita serdirdi ve ağzındaki baklayı çıkarttı. Cevat Paşa'ya dönerek, "Müfettiş Paşa bize bir izahat verse..." dedi.

Mustafa Kemal haritanın başına gitti. Bu onun ezbere bildiği bir Kipert Atlası'ydı. Bilmezden gelerek, "Ne için izahat buyuruluyor?" diye sordu.

Damat Ferit bu sefer doğrudan Mustafa Kemal'e dönerek, "Mesela, Samsun ve havalisinde ne yapacaksınız?" dedi.

"Efendim," dedi Mustafa Kemal, "İngiliz raporlarına göre Samsun ve havalisinde bir takım karışıklıklar varmış. Bence biraz abartılıdır ama yerinde gidip tetkik etmek lazım. Basit şeyler."

Damat Ferit asıl soruyu sonraya saklamıştı, "Pekâlâ," dedi. "Siz o zaman harita üzerinde gösterir misiniz bana, nerelere kadar kumanda edeceksiniz? Yetkiniz nereleri kapsayacak?"

Mustafa Kemal, "Efendim," diye yanıtladı, "henüz ben de çok iyi bilmiyorum." Sonra elini Kipert Atlası'nın üzerinde alelade gezindirerek, "Belki şu kadar ufak bir parça," deyiverdi. Bazı vilayetleri gösterdi ve Cevat Paşa'nın yüzüne baktı. Vazifenin ve görev alanının ehemmiyetsiz bir şekilde gösterilmesi büyük önem arz ediyordu.

Cevat Paşa hemen söze atılarak, "Efendim," dedi, "Paşa tabii o mıntıkadaki kuvveti kumanda edecek. Zaten nerede kuvvet kaldı ki?"

Bu son cümlesini de söylerken, pek de önemsiz bir meseleymiş gibi masadan uzaklaştı. İşte bu küçük tiyatroydu ki Damat Ferit'in vesveselerini giderdi.

Artık herkes keyifle kahvelerini yudumlayabilirdi. Damat Ferit, Mustafa Kemal'e, "Zat-ı Şahaneyi ziyaret ettiniz mi?" diye sordu.

"Hayır efendim. İrade buyrulmadı."

"Ben iradei seniyeyi tebliğ ediyorum. Yarın kendilerini ziyaret ediniz."

"Peki efendim!"

İşte bunu beklemiyordu Mustafa Kemal. Kafasındaki binbir senaryonun hiçbirinde Sultan Vahdettin'i görmek yoktu. Emirler hazırdı, talimatname hazırdı, görevlendirmeler tamamdı. Şimdi durduk yerde sultanla görüşmenin kime ne faydası vardı? Açıkçası bu, onu biraz kuşkulandırdı.

Ama o gece Nişantaşı Caddesi'nden Teşvikiye'ye doğru Cevat Paşa ile yan yana ilerlerken memnundu Mustafa Kemal. Plan tıkır tıkır işliyordu.

Cevat Paşa bir ara, "Bir şey mi yapacaksın, Kemal?" diye sordu.

"Evet, Paşam, ben bir şey yapacağım," dedi Mustafa Kemal gülümseyerek.

"Allah muvaffak etsin!" dedi Paşa ve ayrıldı.

"Paşam," dedi yaveri Cevat Abbas ikisi kaldığında. "Hâlâ bir şeyi aklım almıyor."

Mustafa Kemal onun yüzüne baktı.

"Nasıl olur da," diye devam etti Cevat Abbas, "Sizi kendi elleriyle, kendi imkânlarıyla, İşgal Kuvvetlerinin gözleri önünde Anadolu'ya gönderiyorlar?"

"Basit," dedi Mustafa Kemal. "Çünkü bilmiyorlar. Aklımdan geçenleri ve asıl hedefimi görmüyorlar. Benim orada tehlikeli bir şey yapmamı bırak, onlar benden kurtuldukları için seviniyorlar. Akıllarınca beni sürüyorlar."

Mustafa Kemal'in İşgal Kuvvetlerince son ana kadar es geçilmesinin en önemli nedenlerinden biri de İstanbul'a geldiği ilk haftalarda verdiği gazete röportajlarıydı. Bu şekilde İngilizleri aldatmayı başarmıştı. Kaldı ki, onun yıllar yılı Enver'le hu-

sumet içinde oluşu da Mustafa Kemal'i gece gündüz İttihat ve Terakkici avına çıkan İngilizlerin radarından çıkarmaya yardımcı olmuştu. Dolayısıyla orduda hem sözü geçen, hem İttihatçı olmayan, herkesin kabullenebileceği çok az sayıdaki isimden biriydi Mustafa Kemal. İşte onu Samsun'a gönderen iradenin kafasından bunlar geçiyordu. Ama Mustafa Kemal'in başka fikirleri vardı ve eline geçen bu fırsatı çok iyi kullanacaktı.

14 Mayıs akşamı Mustafa Kemal, sultanla buluşmak için Yıldız Sarayı'na doğru yol alırken ne düşüneceğini bilemiyordu. Şehzadeliğinden bu yana Sultan Vahdettin ile yaptığı her görüşme birbirinin tamamen zıttı gibi geçmişti. Bir gün uyuklayan sultanın sonraki seferinde gözleri fel fecir okuyor, bir diğer görüşmesinde, bir öncekinde dediklerinin tam tersini söylüyor, Mustafa Kemal'i bir övüyor, bir gözdağı veriyordu. Mustafa Kemal sultandan ne beklemesi gerektiğini kestiremiyor, bu Anadolu vazifesi görevine nasıl bir tepki vereceğini merak ediyor, son anda sultanın bu işe bir taş koymasından endişe ediyordu. Sultan ona gitme mi diyecekti, ben bu kararı onaylamam mı diyecekti, yoksa Damat Ferit gibi onu sorguya mı çekecekti hiçbir şey belli değildi.

Saat 19:30'da Mustafa Kemal Yıldız Sarayı'ndaki küçük bir odaya alındı. Mustafa Kemal odanın duvarlarını kaplayan pencerenin önüne geldiğinde dondu kaldı. Dehşet bir manzaraydı dışarıdaki.

Boğaz'a demirleyen İngiliz zırhlılarının top namluları doğrudan doğruya buraya, saraya bakıyordu. Onlarca zırhlı sarayın önünde sıralanmış, avlarını yutmaya hazırlanan, ağızlarını sonuna kadar açmış timsahlar gibi saraya dönmüş hazırda bekliyorlardı. Belli ki sarayın diğer tüm pencerelerine de bu dehşet manzara hâkimdi. İşgal Kuvvetlerinin Boğaz'da olduğunu elbette herkes biliyordu ama, böylesi bir görüntüyü bizzat yaşamayan, bunların toplarını suratında hissetmeyen bilemezdi. Bu, kafasına dayanmış, horozu

çekilmiş, tetiğine basılmaya hazır bir tabancayla yedi yirmi dört yaşamaktan farksızdı. Tüyleri diken diken eden, dehşet bir manzaraydı. Bu neşesiz ve sessiz sarayda, sürekli bu tehdit edici manzara karşısında nasıl bir ruh haliyle yaşanılabilir diye düşündü Mustafa Kemal.

Tam o sırada Sultan Vahdettin odaya girdi ve Mustafa Kemal onu ayakta karşıladı.

Sultan, Mustafa Kemal'in tam yanına oturdu. Hatta o kadar yakın oturdu ki adeta diz dizelerdi. Karşılarındaki pencerede az önceki manzara tüm ürperticiliğiyle görünmeye devam ediyordu. Padişahın hemen sağındaki küçük bir masanın üzerinde kalın bir tarih kitabı vardı. Vahdettin sağ kolunu bu kitabın üzerine dayamıştı.

"Paşa! Paşa!" dedi Sultan Vahdettin yine kriptik konuşmalarından birini yaparak, "Şimdiye kadar devletimize çok hizmet ettiniz. Bunların hepsi artık kitaba geçti!" Sağındaki tarih kitabını gösteriyordu.

"Bunları unutun!" deyiverdi sonra. "Asıl şimdi yapacağınız hizmet şimdiye kadar yaptığınızdan çok daha önemli olacaktır. Devleti bu felaketten kurtarabilirsiniz. Birçok kumandanları Anadolu'nun kolordularına dağıttım. Sizin vazifeniz, bunları teftiş etmek olacaktır."

"Bu hususta elimden geleni yapacağım," dedi Mustafa Kemal. "Bana güvenebilirsiniz!"

Sultan Vahdettin ayağa kalktı ve Mustafa Kemal'in elini sıkarak, "Muvaffak olunuz!" dedi. İşler Mustafa Kemal'in tahmin ettiğinden çok daha rahat gelişmişti.

Sultan Vahdettin odadan ayrılmadan önce Mustafa Kemal'i son bir kez daha şaşırtarak ona lacivert kadife bir kutuda bir hediye vermeyi de ihmal etmedi.

Mustafa Kemal saraydan çıkıp da yaveri Cevat Abbas ile Şişli'ye doğru Yıldız yokuşunu aşarken kafası karışık ve düşünceliydi.

Mustafa Kemal hangi Vahdettin'le görüştüğünü düşündü.

Bu, onun ilk gördüğü uyuklayan şehzade miydi? Yoksa Almanya'da sohbet ettiği zeki adam mıydı? Bu Enver'in etkisi altındaki Vahdettin miydi yoksa kendi kendine karar verebilen sultan mıydı? İngilizlerin avucunun içinde tuttuğu sultan mıydı bu? Yoksa altı asırlık bir imparatorluğun sorumluluğuyla hareket eden İslam Halifesi mi? Yoksa Mustafa Kemal'e bir tuzak mı kuruluyordu? Onu Anadolu'ya gönderen kimdi? Hangi Vahdettin'di? Hain Vahdettin, Sadık Vahdettin, Hizmetkar Vahdettin, Fedakâr Vahdettin, İngilizci Vahdettin, İttihatçı Vahdettin, Milliyetçi Vahdettin, Sultan Vahdettin, Halife Vahdettin...? Hangisi ona bu görevi veriyordu? Ondan kurtulmak isteyen Vahdettin miydi bu? Yoksa Vahdettin ona üstü kapalı bir şekilde "Git, vatanı kurtar! Bu kıyağımı da unutma!" der gibi mi gönderiyordu onu? Belki hepsi, belki hiçbiri, belki de sadece biri!

Mustafa Kemal ne o gün Yıldız Sarayı'ndan çıktığında ne de sonraki günlerde bu sorunun cevabını verebiliyordu. Bir süre de veremeyecekti.

Ama çok değil, sadece bir yıl içerisinde Sultan, Mustafa Kemal Paşa için önüne konulan idam fermanını onayladığında taraflar netleşecek, Mustafa Kemal de yıllar sonra yazacağı *Nutuk*'ta onu elbette bir hain olarak anacaktı.

Mustafa Kemal'in şimdi bildiği tek şey artık bir an önce Anadolu'ya geçmesi gerektiğiydi.

Ertesi gün İzmir'in işgali haberleri geldiğinde Mustafa Kemal hariç herkes şaşkınlık içindeydi. İşgal edilen sadece İzmir de değildi, Anadolu'nun her yerinden, Antep'ten Samsun'a, Hatay'dan Maraş'a pek çok şehrin Rum ve Ermenilerin saldırıları altında olduğu haberleri geliyordu. Damat Ferit hükümetinin bu işgallere cevabı ise Heyat-ı Nasiha, yani Nasihat Heyeti kurmak olacaktı! Saray erkânından oluşan bir grup Anadolu'yu gezerek gayrimüslimlerle diplomatik görüşmeler yapmaya çalışacaktı! İzmir'in işgalini duyduğunda "*Situation une des plus critiques!*" (Durum çok vahim!) diyerek Fransızca yakınan bir damattan ne beklenebilirdi ki!

48

16 Mayıs'ta ikindi vaktine doğru yola çıkma zamanı geldiğinde Samsun'a gidecek Bandırma Vapuru rıhtımda hazırdı. Mustafa Kemal'le birlikte yolculuğa çıkacak herkes vapurda yerini almıştı. Tüm hazırlıklar tamamlanmıştı. Vapur artık kalkmak üzere Mustafa Kemal'i bekliyordu.

Mustafa Kemal annesi ve kız kardeşiyle vedalaştı ve Şişli'deki evinden dışarıya adımını attı. Gökyüzüne baktı. Hava kapalıydı. Yağmur bulutları toplanıyordu. Yolculuk için iyi bir gün değildi.

Bu da yetmezmiş gibi Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde uğurlamaya gelen arkadaşları arasından bir tanesi yanına sokuldu, ona "Allahaısmarladık!" diyerek sarıldı ve kulağına "Vapura binme!" diye fısıldadı. Mustafa Kemal kaşlarını çatarak dikkatle bunu kendisine fısıldayan arkadaşına baktı. Bu, Bahriye Nazırı Rauf Bey'di ve Mustafa Kemal ona dikkatle bakınca, "Gemiyi İngilizler batıracak! Bu bir tuzak!" dedi yine alçak sesle.

Mustafa Kemal başka kanallardan da benzer bilgiler almıştı. Sadece bu da değildi. Gemiyi batıracaklar diyenler, Mustafa Kemal'i gemide tutuklayıp Malta'ya sürecekler diyenler, geminin İngiliz denizaltılarınca takip edileceğini söyleyenler vardı. Mustafa Kemal o gün kendisini uyaran Rauf Bey'e de diğerlerine verdiği cevabı verdi:

"Gitmeyeyim de ne yapayım? Burada kalırsam beni ya tutuklayacaklar ya öldürecekler. Ama yola çıkarsam en azından vatanı kurtarmak için bir şansım olacak."

Mustafa Kemal son bir güvenlik önlemi olarak o gün vapura Sirkeci'den değil, Galata rıhtımından, Kız Kulesi açıklarında binmeyi tercih etti. Sirkeci Garı'nda Mustafa Kemal'i tam gemiye binmeden tutuklayacak İngiliz askerleri olduğu söyleniyordu. Akıllı hareket etmeliydi Mustafa Kemal, "Ölü adamlar destan yazamazdı!"

Mustafa Kemal Bandırma Vapuru'na binince geminin güvertesinden tekrar gökyüzüne baktı. Kara bulutlar toplanıyordu.

"Fırtına," dedi kaptan.

Mustafa Kemal bir şey söylemedi.

Kavaklar civarına gelindiğinde gemi İngilizlerce durduruldu. İngilizler geminin her yerini didik didik ettiler. Silah ve cephane arıyorlardı. Herkesin pasaportlarını ve izin belgelerini yeniden kontrol ettiler. Ama hiçbir şey bulamayıp gemiyi terk ettiler.

Mustafa Kemal Dolmabahçe önlerinde demirleyen yabancı zırhlıları göstererek, "Sersemler!" dedi. "Bunlar böyledir işte. Yalnız demire, çeliğe ve silah gücüne dayanırlar. Maddeden başka bir şey bilmezler. Bağımsızlık ve özgürlük uğrunda savaşa kararlı bir ulusun kudret ve gücünü anlamaktan acizdirler. Biz silah ve cephane değil, ülkü ve inanç dolu bir kafa götürüyoruz! Bu, hepsinden büyük bir cephane ama onlar anlamaz!"

Fakat İngilizler yine pes etmemişlerdi. Bir İngiliz denizaltı, gemiyi takibe koyulmuştu. Önde fırtına, arkada denizaltı, silahsız yola koyuldu Bandırma Vapuru. Mustafa Kemal, kaptanın yanına geldi ve ona, "Pusula var mı gemide?" diye sordu.

Kaptan, "Paşam bu eski bir gemi, pusula bunda ne arar?" dedi.

Mustafa Kemal bu sefer, "Hava yolculuk için müsait mi?" diye sordu.

Kaptan çakan yıldırımlara ve kara bulutlara bakarak, "Bu havada yolculuğa çıkmak deliliktir," dedi.

Mustafa Kemal, "Bizi takip eden var mı?" diye sordu.

Kaptan, "Bir askerî denizaltı Sirkeci'den beri peşimizde," diye cevapladı.

Mustafa Kemal, "Ne dersin? Bu yolculuğa çıkalım mı?" diye sordu.

Kaptan, "Paşam, hiç sormayacaksın sandım!" dedi. "Allah'ın izniyle bir şey olmaz!"

Mustafa Kemal gülümsedi. Sevmişti bu kaptanı. İşte onun aradığı ruh buydu!

Sonra kaptana bir gün önce evinde açıkladığı gibi, "Sahile olabildiğince yakın gideceksin, kaptan," dedi. "Tek şansımız bu." Şişli'deki evde geminin rotasını Mustafa Kemal bizzat çizmişti. Hem fırtınadan hem de onları takip eden denizaltıdan kurtulmalarının tek yolu karaya otururcasına sahilden gitmekti.

O denizaltıya yakalanmadan yol almanın tek çaresi buydu ve öyle de olacaktı. Son anda akılları başlarına gelen İngilizler saraya adamlar gönderecek, Mustafa Kemal'in ellerinden kurtulduğunu gören bazı komutanlar onun derhal tutuklanmasını emredecekler, onun çoktan Samsun'a doğru yola çıktığını duyduklarında ise bu sefer telaş içinde Samsun'a haber göndererek Mustafa Kemal'in iner inmez hemen yakalanması için telgraf çekeceklerdi. Son anda ayarak Mustafa Kemal'in avuçlarından kaçtığını anlayan İngilizler ve sarayın adamları oradan oraya koşturup duruyorlardı. Ama iş işten geçmişti artık. Ok, yaydan çıkmış, bozkurt yola koyulmuştu. Bu saatten sonra durdurulması imkânsızdı.

Mustafa Kemal Bandırma Vapuru'nun pruvasında ufukta çarpan şimşekleri ve simsiyah bulutları izlerken düşünceliydi. Bir sigara yaktı. İstanbul'da geçirdiği şu son altı ay gözünün önünden geçti. O da pek çok meslektaşı gibi İngilizler-

le kol kola girebilir, hiçbir şey yapmasa bile yabancı askerlerle tam bir şamata yerine dönen Beyoğlu'nda gününü gün edebilir, gazinolarda sabahlayabilir, şehirdeki nüfuzunu kullanarak hiçbir maddi sıkıntı çekmeden rahatına bakabilirdi. Onun gibi isim yapmış, doğrudan Osmanlı sultanı ile hukuku olan eski bir komutan eğer isteseydi İstanbul'da mükemmel bir yaşam sürebilirdi. Pek çok kişinin milliyetçi ruhunu, işgal altındaki bu İstanbul hayatı çoktan söndürmüştü. İstanbul İngilizce ve Fransızca öğrenerek İşgal Kuvvetleriyle iyi geçinmeye çalışan, onlara yaranmaya uğraşan, benliğini satmış türedilerle, vatan hainleriyle doluydu. Hâlbuki Mustafa Kemal bu dillerin ikisini de ana dili seviyesinde biliyordu. Rahatına bakması için tek ayrıntı (!) omurgasız olmak ve vatanı satmaktı! Mustafa Kemal elbette bunların hepsini elinin tersiyle itti ve ordusu elinden alınmış bir vatanın savunmasına doğru, zorlu, ama çok zorlu bir yolculuğa çıktı. Hayır, zor değildi giriştiği iş, imkânsızdı. Delilikti.

Gökyüzündeki simsiyah bulutlara baktı, yağmur yağıyordu. Hava karanlıktı. Ama onun aklı aydınlıktı, ruhu kıpır kıpır ediyordu. Bilinmezler çoktu ama onun kafasındaki plan hazırdı.

Bu yolculuk onun için öylesine büyük bir başlangıç olacaktı ki Mustafa Kemal Samsun'a ayak bastığında yeniden doğmuş hissedecekti. 19 Mayıs 1919 hem Türkiye'nin yeniden dirilişinin miladı, hem de bir vatanın kurtarıcısının yeniden doğuşunun tarihi olacaktı. Yıllar sonra Mustafa Kemal doğum gününü soranlara, "Samsun'a ayak bastığım tarih. İşte benim doğum günüm o gündür," diye cevap verecekti.

Bandırma Vapuru tam yol ileri, dalgaları kıra kıra hareket ederken şimşekler çaktı, gök gürüldedi.

Mustafa Kemal göğsünün cebinden Yıldız Sarayı'ndaki son görüşmesinde ona Sultan Vahdettin'in hediye ettiği lacivert kadife kutuyu çıkardı. İçinden çıkan kol saatine baktı. Saatin arkasında bir Osmanlı arması ve sultanın baş harfle-

ri vardı. Mustafa Kemal saati koluna taktı ve yaverine dönerek, "Cevat, vakit yaklaşıyor," dedi.

"Ne için, paşam?" dedi yaveri Cevat Abbas.

"Savaşmanın!" diye cevapladı Mustafa Kemal.

Türk Kurtuluş Savaşı resmen başlamıştı.

49

Topal Çoban, koca bir kayanın dibine oturdu, koltuk altı değneğini yanına koydu, kepeneğinin içine iyice gömüldü ve süveterinin içindeki mektubu çıkarıp uzun uzun baktı. Zarfta Ömer oğlu Orhan yazıyordu. Onu yıllardır böyle çağıran olmamıştı. Bir tek ağabeyi Mehmet ona böyle seslenirdi. O zamanlar ne kendisi ne de lakabı "topal"dı. Ağabeyi ile beraber eski köylerindeki çocukluk günleri gözünün önüne geldi. Ana babasının sağ, ablasının ve ağabeyinin hep beraber olduğu günler. Eski, şimdi sadece birer görüntüden ibaret olan günler.

Soğuk bir kasım ayıydı. Doğrudürüst ne bir yeşillik vardı ne de çayır. Gerçi Topal Çoban'dı bu, çobanların kralıydı, yine bulmuştu koyunlarına güzel bir otlak. Sadece köyü değil, etrafındaki binbir türlü tarlayı, dağı, bayırı, çayırı, araziyi avcunun içi gibi bilirdi. Hangi mevsimde nerede ot bulur, nerede geceleyebilir her şeyi bilirdi. Müthiş bir yön duygusuna sahipti.

Ama buraya gelmesi epeyi zaman almıştı, saatlerce hayvanlarla birlikte yürümek zorunda kalmıştı. Belli ki geceyi burada hayvanlarıyla birlikte geçirecekti. Sorun değildi, dağarcığı yanındaydı. Kendisi yapmıştı bunu. Koyun derisinden tulum yapmış, ağzına kendir ip geçirmişti. Her çoban bilirdi

dağarcık yapmayı. Ama hiç kimse Topal Orhan gibi güzel ve sağlamını yapamazdı. Dağarcığın içindeki hiçbir şey kolay kolay kurumaz, bozulmazdı. Hava biraz soğuk olacaktı belli ki ama onu da sorun etmezdi Orhan; kepenek altında er yatardı.

Karabaş geldi, onun mektup tutan elini yaladı, Orhan da onun başını okşadı. "Aslan Karabaş'ım benim!" dedi onunla konuşarak. Şu hayvanlar ne güzel dostlardı. Orhan güttüğü hayvanlara tek bir sopa vurmamıştı. Hayvana vurulmazdı. Her hayvanı sever, onlarla konuşurdu.

Elindeki mektubu tam açmak üzereyken bir kadın sesi duydu.

Durdu, sesi dinledi. Evet, bir kadın acıyla inim inim inliyordu. Orhan değneğine dayandı, ayağa kalktı ve topallayarak yamacın başına çıktı. Belli belirsiz patikanın ucundan bir adam, bir eşek ve eşeğin çektiği uyduruk bir at arabasının üstüne yatırılmış bir kadın geliyordu. Adam eşeğin yularından çektirttikçe çektiriyor, hayvan gönülsüz de olsa yürüyor, kadın ise sürekli bağırıp duruyordu.

Adam, Orhan'ı farkedince irkildi. Durdu ve Orhan'a baktı.

Orhan da onlara baktı. Adam, kan ter içinde kalmıştı. Kadının karnı burnundaydı. Ağlamaktan ve acıdan olsa gerek beti benzi atmıştı. Hamile olmasının yanında kadının bir rahatsızlığı olduğu her halinden belliydi.

Orhan onları görür görmez Rum olduklarını anladı. Bilirdi böyle şeyleri. İnsanlarla konuşmaya konuşmaya, doğayı izleye izleye, dağların doruklarında düşüne düşüne adeta ermiş gibi olmuştu. Bir adama bir kere baktı mı, kimdir, kimin nesidir, in midir, cin midir anlardı. Bunların kıyafetlerinden, saçlarından, yüzlerinden, adım atışlarından da anlamıştı Rum olduklarını.

Orhan, "Hayırdır, kardeş," diye sordu. "Siz buralarda ne ararsınız?"

Karabaş da hemen koşa koşa geldi ve adama havlamaya başladı. Dişleri öyle korkutucuydu ki adamcağız istem-

siz iki adım geri attı. Karabaş Orhan'ın tek bir ıslığıyla saldırmaya hazırdı.

"Dur!" dedi Orhan ona ve elini hayvanın başına getirdi. Karabaş sustu ve kıçını yere koydu. Aslan gibi hayvan, Orhan'ın elinde kediye dönüveriyordu.

Adam yutkundu, etrafına bakındı. Korktuğu her halinden belliydi. Koyunları görünce biraz rahatladı. "Hanım hastadır, çoban kardeş," dedi Rum. "Ateşi var. Hemi de hamiledir. Onu şehirdeki hekime yetiştirmeye çalışıyorum."

Orhan, kadının hasta ve hamile olduğunu daha ilk bakışta anlamıştı. Anlamadığı, diğer kısımdı. "Yanlış yerden gidiyorsunuz," dedi Orhan.

Adam şaşırdı. "Amma nasıl olur?" dedi. "Bize bu yolun şehre çıktığını söylediler."

"Doğrudur," dedi Orhan. "Bu yol şehre çıkaa amma iki güne anca varırsınız." Sonra kadına bakarak, "Bu kadaa zamanınız olduğunu sanmam."

Kadın inledikçe inliyordu. Kim bilir ne sıkıntısı var diye düşündü Orhan. Zaten yorgunluktan bitmiş tükenmiş olan adam, çobanın dediklerini duyunca iyice yıkıldı. "Vah başıma gelenler!" diye feryat figan etmeye başladı ki... Orhan, "Başka kestirme bir yol var," dedi. Adamın gözleri ışıdı. Orhan devam etti: "Ordan akşama varırsınız şehre amma çok zorludur. Engebeliktir, kayalıktır. Yanlış bir yere saparsanız bir daha sizi kimse sittin sene bulamaz."

Adam bunun üzerine Orhan'a şüpheyle baktı. Acaba bu Türk onu kandırmaya, tuzağa düşürmeye mi çalışıyordu? Yoksa gerçekten yardım mı etmeye çalışıyordu, işte bunu anlamaya uğraşıyordu. Sonra başka çaresi olmadığına karar vermiş olacak ki Orhan'ın yanına yanaştı, kepeneğinin iki yanından yapıştı, "Kulun kölen olum çoban kardeş," diye yalvardı, "Söyle o yol nerededir, nasıl gidilir, hele bana bir tarif ediver!"

Orhan, "Tarif edilmekle bulunmaz, kardeş," dedi. "Rehberiniz olmadan gurda guşa yem olursunuz."

Adamcağız "Vay başıma gelenler!" diye yine bastı yaygarayı. Kadıncağız bağırdıkça bağırıyordu.

Orhan, "Ben sizi götürürüm," dedi. Kadın da adam da Orhan'a bakakaldılar. "Gerçek mi?!" dedi adam gözleri dört açılarak. "Bu iyiliği bize yapar mısın çoban kardeş?"

Yapardı yapmasına ama o dönünceye kadar koyunlara kim göz kulak olacaktı?

Orhan döndü, hayvanlarına baktı. Güzel güzel otluyorlardı. Sonra eğildi, yanı başında duran köpeğinin başını iki eliyle tuttu. "Aslan Karabaş'ım, benim," dedi. "Koyunlara göz kulak ol, emi." Hayvan bir kere havladı ve koyunlara bir bakış atıp tekrar Orhan'a başını çevirdi. Orhan sonra gökyüzüne baktı, "Allah'ım," dedi, "Bu mal sana emanettir. Yüzümü kara çıkarma. Bunlar da senin misafirlerindir, belli ki bana görev düştü, yardımını esirgeme."

Tekrar adama dönerek, "Haydi gidelim, kardeş," dedi Orhan ve yola koyuldu. Rum adam da eşeğin çektiği at arabasıyla onu takip etmeye başladı.

Orhan avcunun içi gibi bildiği vadilerden yürüdü, köprülerden geçti, çay boyunca ilerlerdi, irili ufaklı tepeleri aştı, çukurları dolaştı. Değneği onu biraz yavaşlatıyordu ama araba yüklü eşek de zaten o kadar hızlı gidiyordu. Bir pınarın başında durakladı, "İyi gelir," dedi adama, arabanın üstündeki kadını işaret ederek. Adam kadına tasta su içirdi, yüzünü yıkadı. Kadının inlemesi biraz dinmişti.

"Sizin köyde yok mudur bu işlerden anlayan, size yardım ediverecek bir ebe falan?" diye sordu Orhan. Onları gördüğünden beri aklında bu soru vardı.

"Bize kimse yardım etmez," dedi adam. "Edenler de bu işten anlamaz."

Biraz dinlendikten sonra tekrar yola koyuldular. İki saat kadar yürümüşlerdi ki, karşılarında bir atlı belirdi. "Hele Topal, bak hele, sen misin?" dedi atın üstündeki ses. Orhan baktığında atının üzerindeki köylüsünü gördü. "He ya, benim, Haydar Emmi," dedi.

"Selamün Aleyküm, Topal'ım, hayırdır nereye böyle?" Haydar Emmi ters ters Orhan'ın yanındakilere bakıyordu.

"Aleyküm Selam, Haydar Emmi," dedi Orhan. "Kadın hastadır, onları şehre götürüyorum."

"Bunlar mı?" dedi Haydar Emmi şaşırarak. Gözü Orhan'ın topal bacağına gitti. Bir süre hiçbir şey demeden bir oğlanın bacağına bir de Rumlara baktı.

"Gel hele, Orhan, yaklaş," dedi Haydar Emmi.

Orhan onun yanına gidince, Haydar Emmi alçak sesle, "La oğlum, bunlar gâvurdur, bunu biliyon deymi?"

"He ya, biliyorum, Haydar Emmi. Rum'durlar."

"O'lum sen kafayı mı yedin, bunlara niye yardım ediyon? Bunlar senin ananı babanı katletmedi mi? Senin bacağını bu hale getirmedi mi? Sen aptal mısın?"

"Aptal değilim," dedi Orhan, "O dediklerini Rum eşkıyaları yapmıştır. Bunlar onlar değildir."

"La yiğenim, işte bunlar da onlar da hepsi aynı, sen aklını mı kaçırdın?"

"I-ıh, aynı değildir, Haydar Emmi," dedi Orhan. "Bunların suçu yoktur."

Haydar Emmi, Orhan'a öylece bakakaldı. Bir fesupanallah çekti ve "Ne halin varsa gör!" deyip oradan uzaklaştı.

Orhan ve beraberindekiler bir saat kadar daha yürüdüler, yine hiç olmadık yerlerden geçtiler. Sonra Orhan adama dönerek, "Buradan sonrasını kendiniz gidebilirsiniz," dedi. Şu tepenin ardı şehirdir. "Artık ben karanlık bastırmadan koyunlarımın yanına döneyim. Allah işinizi rasgetirsin."

Rum adam, "Allah razı olsun senden delikanlı," dedi. Minnettarlığı her yerinden okunuyordu.

Orhan akşama doğru koyunların yanına vardı. Hayvanların hepsi de bıraktığı gibi duruyordu. Karabaş onların etrafında dört dönmüş, hayvanlara soluk aldırmamıştı. Köpek, Orhan'ı görünce koştu, üzerine atlar gibi ön ayaklarını Or-

han'ın göğsüne koydu. Orhan'ın ellerini yüzünü yalayıp duruyordu.

Orhan topladığı çalı çırpılardan ustalıkla bir ateş yaktı ve başına oturdu. Göğsündeki mektubu tekrar çıkardı. Artık gönül rahatlığıyla ağabeyinin mektubunu okuyabilirdi.

Zarfı açtı ve sayfada yazanları merakla okumaya başladı.

ALTINCI GÜN

BÜYÜK TAARRUZ, 30 AĞUSTOS 1922

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
~~Yok imiş~~ kurtaracak bahtı kara mâderini!"
Vardır elbet

50

İşgal altında İstanbul, 1920

"Uyumamış çakal," dedi Kara Mehmet kafasını saklandığı duvarın arkasından uzatarak. İstanbul'un Zeytinburnu sahilinde, rıhtımın hemen ardındaki noktada kendini kollarıyla yukarı çekmiş, duvara tutunmuş, gözleri birkaç yüz metre ötedeki hangarın önünde bekçilik yapan İngiliz askerdeydi. Asker koca hangar kapılarının önünde bir o tarafa bir bu tarafa gidip geliyordu.

Kara Mehmet'in hemen arkasından Beyaz Mehmet yarım stadyum büyüklüğündeki mavnasından limana atladı. Mavnadaki Paşa Mehmet'in ona attığı palamar halatlarını ustalıkla limandaki demir babaya volta etti.

"İş yine sana düştü, Paşa," dedi Kara Mehmet diğer ikisi yanına yanaştığında.

Paşa Mehmet de duvara uzanıp kendini yukarı çekti ve kollarıyla tutunup karşıdaki askere baktı. Göğsünde bir kesekağıdının içindeki şişeyi kırmamaya çalışıyordu. "Hallederiz evelallah," dedi.

"Her yer asker kaynıyor bu gece," dedi Beyaz Mehmet palamar bağladığı koca demirin arkasına saklanarak. Rıhtımın karşısında üç Fransız askeri devriye geziyordu. Artık hangi üniforma hangi milletin askeri ezberlemişlerdi.

Kara Mehmet bunları görünce, "Beyaz, sen burada kal,"

dedi. "Hem mavnaya göz kulak olursun hem de hangara yanaşmaya çalışan olursa icabına bakarsın."

"Oldu bil," dedi Beyaz Mehmet.

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Orada burada yanan sokak lambaları da olmasa etraf neredeyse zifiri karanlıktı. Hava kapalı olduğu için ne ay ne de tek bir yıldız görünüyordu. Rıhtıma sis çökmüştü. Üç Mehmet, bu havayı ve bu zamanı özellikle seçmişlerdi. Evet, "Üç Mehmet" derlerdi onlara. Üçünün adı da Mehmet'ti ve işgal altındaki İstanbul'da kader, normal şartlar altında kolay kolay bir araya gelemeyecek bu üç vatan evladını adeta kan kardeşi yapmıştı. Belki de tek ortak yanları vatansever olmalarıydı ve memleketin işgalini elleri kolları bağlı oturarak izlemeye hiç de niyetleri yoktu. İşgal Kuvvetlerine karşı gizli bir direnişe geçmiş Felah Grubu'nda altı ay kadar önce tanışan bu üç yiğit Millî Mücadele'nin en mühim görevlerinden birini üstlenmişti.

Kara Mehmet, cesurluğu ve gözü pekliğiyle nam salmıştı. Gözünü budaktan sakınmayan Erzurumlu bir kahramandı. Bileği kuvvetli, tokadı pekti. 1.90 boyunda, aynı arkadaşları gibi 20'li yaşlarda bir delikanlıydı.

Beyaz Mehmet, Rizeli usta bir gemiciydi. O da uzun boyluydu ve engin denizlere baktığında mavileşen yeşil gözleri vardı. Gözünü babasının yanında gemilerde açmıştı ve kendini bildi bileli sulardaydı. Kullanamayacağı gemi, yol alamayacağı hava yoktu. Sandalından vapuruna, teknesinden römorkörüne neredeyse suda hareket eden her şeyin üstünde bulunmuştu. Son birkaç aydır da zengin ve vatansever bir Türk işadamının hediyesi olan bu koca mavnada Marmara ile Karadeniz arasında mekik dokuyordu. Koca palamarları çeke çeke pazıları şişmiş, omuzları genişlemişti. Zaten çocukluğu Karadeniz'in azgın sularında kürek çeke çeke geçtiğinden adaleli bir yapıya sahipti. Elli kiloluk mermilerle yüklü koca bir sandığı tek başına sallayabilirdi.

Paşa Mehmet ise aslen Ankaralı bir paşa çocuğu olduğu için böyle anılırdı. Çocukluğu babasının büyükelçilik zamanında İngiltere'de, ilk gençliği Fransa'da geçmişti. Anadili gibi İngilizce ve Fransızca bilir, bu dilleri bir İngiliz ya da Fransız'ın doğal aksanıyla konuşabilirdi. Yabancı dilde konuştuğunda onun Türk olduğunu bilmeyenler onu bir İngiliz ya da Fransız'dan ayırt edemezlerdi.

"Apostol'la Agop nerde kaldı?" diye sordu Paşa Mehmet.

"Nereden bileyim ben," diye söylendi Kara Mehmet. "Üçkağıtçı Apostol, kim bilir nereye takıldı yine!" Şehirdeki İngiliz Kuvvetleri ile irtibatlarını sağlayan iki Ermeni'den bahsediyorlardı. İyi adamlardı, güvenilirlerdi ya Apostol'un sağı solu pek belli olmazdı. Kara Mehmet onun ve tam bir Türk dostu olan Agop'un sayesinde çok iş görmüştü işgal altındaki İstanbul'da.

"Daha fazla bekleyecek miyiz?" diye sordu Paşa.

Kara Mehmet sıkıntıyla gökyüzüne baktı. "Hemen harekete geçmezsek Tophane'ye gece karanlığında yetişemeyiz," dedi. Artık harekete geçmelilerdi. "Haydi Bismillah!" diyerek kendini duvardan yukarı doğru çekti ve baruthanenin önündeki düzlüğe çıktı. Paşa da hemen onu takip etti.

Zeytinburnu'ndaki Osmanlı Baruthanesi hangarlarının önünde bekleyen İngiliz asker tüfeğinin askısını omzuna geçirmiş, hafif serin olan havada ellerini ceplerine sokmuş, uyuyakalmamak için bir aşağı bir yukarı aval aval yürüyüp duruyordu. Mondros Müterakkisiyle toplanan, Sevr Anlaşması'yla tamamen el konulan Osmanlı ordularına ait tüm cephaneler İşgal Kuvvetlerinin kontrolündeydi. Hepsi de ölü malından farksızdı. İngiliz veya Fransızların bu cephanelere ihtiyacı yoktu, Damat Ferit ise cephaneleri diğer mühimmat fabrikalarıyla birlikte yabancılara satarak para kazanma derdindeydi.

İngiliz askeri, karşıdan gelen iki gölge gördüğünde hemen tüfeğine davrandı ve namluyu bu iki yabancıya karşı uzattı.

"Stop!" diye bağırdı yabancılara.

Kara Mehmet ve Paşa tüfeğin önüne gelinceye kadar yürüdüler. *"Stop right there!"* diye tekrarladı İngiliz. *"Or I will shoot you!"* Şakası yoktu, bir adım daha hareket ederlerse onları vuracaktı.

Kara Mehmet ellerini havaya kaldırarak Paşa'ya baktı.

"Calm dawn, mate," dedi Paşa elleriyle İngiliz'e sakinleşmesi için işaret ederek. *"We don't mean no harm."*

İngiliz bunları duyunca biraz sakinleşti ama tüfeği hâlâ önünde tutuyordu ve eli tetikteydi.

"Who are you? What are you doing here at this time of the night?"

"Brother Apostol sent us here. He said you would be interested in this," diye cevap verdi Paşa göğsündeki kese kâğıdına sarılı, ağzı hiç açılmamış viski şişesini çıkartarak.

İngiliz içi giderek şişeye ve kese kâğıdının içindeki bir tomar Sterlin'e baktı ama ikna olmuşa benzemiyordu. *"Where is Apostol? He said he would be here himself! Where is he?"*

İngiliz, Rum'u sorup duruyordu. O olmadan onlara geçit vermeyeceği açıktı. Kara ile Paşa birbirlerine baktılar.

"I don't know where he is, mate," dedi Paşa çaresizce.

İngiliz, tüfeğine mermi sürdü. *"Go away or I will shoot—"* diyordu ki, Kara Mehmet namlunun ucunu el çabukluğuyla kapıp yukarı kaldırdı ve "Amma uzattın be İngiliz!" diyerek askerin suratına gülle gibi bir yumruk indirdi.

Baygın yere yığılan askerin ayaklarından tutup hemen içeri çektiler. Hangara girdiklerinde Paşa Mehmet, "Bingo!" dedi.

Karşılarında kasalarca dolusu cephane yükseliyordu. Kara Mehmet hemen limana doğru bir ıslık çaldı. Beyaz Mehmet ıslığı duyar duymaz mavnadaki bir düzine adamını hangara yolladı.

Kara Mehmet bir ara Paşa'yı İngiliz askeri için getirdikleri viskiyi kafasına dikerken yakaladı. Ona şaşkın şaşkın bakakalmıştı.

"Ne yapayım," dedi Paşa muzipçe. "Boşa mı gitseydi yani?"

"O'lum Tophane'de lazım olurdu belki," dedi Kara Mehmet.

"Merak etme, gemide bir sandık var," dedi ve şişeyi tekrar kafasına dikti.

Bir saat içinde mavna yüzlerce sandıkla dolduruldu. Bu sandıklarda neler yoktu ki, mavzerler, tüfek mermileri, sahra mermileri, top mermileri, mayınlar, makineli cephanesi ve fişekler... Sonra onlarca varil benzin mavnaya güzelce istiflendi. Üç Mehmet böyle böyle Zeytinburnu'ndan, Feshane'den, Ayazma'dan, Ağaçlı'dan ve daha pek çok yerden haftalardır cephane kaçırıyorlardı.

Samsun'dan sonra Anadolu'nun atardamarlarını karış karış dolaşan Mustafa Kemal Paşa Anadolu'daki direnişi örgütlemiş, kontrolü eline almış, komutanların ve Kuvayi Milliyecilerin güvenini kazanmış, tek elden koordineye başlamış ve Anadolu'nun bağrına, Ankara'ya konuşlanmıştı. Buradan yönettiği orduyu ve gönüllü direnişçileri gruplandırmış ve Felah Grubu'na da her ne surette olursa olsun İstanbul'daki cephanelerin kaçırılarak Ankara'ya gönderilmesi talimatını vermişti. Felah Grubu'nun üyeleri de kimi askerlere rüşvet vererek, kimilerini Türklere yardım eden Ermeniler aracılığıyla, kimilerini de türlü numaralarla kandırarak İstanbul'daki hangarları soyup soğana çeviriyorlardı. Bu iş bazen çok zor oluyor, bazen de tereyağından kıl çekercesine kolaylaşıyordu. Daha bir önceki gece Paşa, bir İngiliz'in üniformasını giyip kılık değiştirmiş ve cephaneliğin önünde bekleyen iki askeri "nöbeti ben devralmaya geldim" diyerek barakalarına göndermişti. İngilizlerin Türkleri çok saf sanmaları da Felah Grubu'nun işini epeyi kolaylaştırmış, burunlarının dibindeki cephaneler soyulurken ruhları duymamıştı.

Kara Mehmet ve Paşa Mehmet, Beyaz Mehmet'in yanına döndüklerinde yerde yatan üç Fransız askerini gördüler. Beyaz Mehmet adamların tüfeklerini almakla meşguldü. Kara ve Paşa'nın şaşkınlıklarını gizleyemediklerini görünce, "Ne yapayım," dedi, "Canım tam sıkılmaya başlamıştı ki, bu üçü

çıkageldi," dedi. Yumruğundaki kanı işaret ederek diğer ikiliye göz kırptı.

Tam o sırada Apostol ve Agop belirdi nefes nefese.

"Bravo!" dedi Kara Mehmet kinaye ederek. "Nasıl oldu da teşrif edebildiniz?!"

Apostol elindeki bir kâğıt parçasını gösterdi hızlı hızlı nefes alarak. Koşmaktan nefesi kesilmişti. "Bunun için geciktik," dedi soluklandıktan sonra.

"O ne?" diye sordu Kara Mehmet.

Apostol kâğıdı uzatıp Mehmet'e verdi. "İstanbul'daki tüm mühimmatın depo depo, sayı sayı listesi!" dedi. "Hangi depoda ne var, hepsi burada yazıyor."

Kara Mehmet'in gözleri açıldı, yüzü güldü. "Yaşşa be Apostol!" dedi. "Bu işimizi bayağı hızlandıracak!"

Apostol, "General Harrington'ın yaverinden arakladım," dedi. "Gerçi bana biraz pahalıya patladı ama yapacak bir şey yok," diye de ekledi omuzlarını silkerek.

Beyaz Mehmet mavnanın palamarlarını vira etti ve gemi boğaza doğru yola koyuldu. Sonra Beyaz, mavnanın beyaz yelkenlerini fora edince, boğazın esintisiyle körük gibi şişen yelkenler mavnayı hızla ilerletti. İngilizler sadece motorlu, makineli vasıtaları ararlar, yelkenlileri ve küreklileri tehlikesiz görerek onlarla uğraşmazlardı. Cephanelerin üstleri örtülü bir şekilde mavna sonraki durağı olan Tophane'ye geldi ve üçlü, buradan da epeyi yük kaçırmayı başardı.

Mavna Haliç'in ağzından tam uzaklaşıp İnebolu limanına doğru yolu koyulacaktı ki Beyaz Mehmet karşı kıyıda sıra dışı bir şey fark etti. Gözlerini kısıp gördüğü şeyin doğru olup olmadığını anlamaya çalıştı. Kara Mehmet de şimdi onun baktığı yere doğru bakıyordu.

"Benim gördüğümü sen de görüyor musun?" diye sordu Beyaz Mehmet.

"Görüyorum," dedi Kara Mehmet.

"Sen de benim düşündüğümü mü düşünüyorsun?" diye sordu Beyaz.

"Kesinlikle!" dedi Kara Mehmet ve yüzünde büyük bir gülücük belirdi.

Paşa, onların baktığı şeye baktığında, "Yok artık! Devenin nalı!" dedi.

Karşı kıyıda, Bahriye Dairesinin kıyıya yakın açık hava hangarında yarım düzine, İtalyan marka Spat XIII uçağı duruyordu.

Bir keresinde Mustafa Kemal, kahramanlıklarıyla ün salmış Kara Mehmet'i yanına çağırmış ve ona "Eğer iki uçak kaçırabilirsen, iki Anadolu şehrini kurtarırsın!" demişti. Kara Mehmet bunun imkânsız olduğunu ona söylemişti. Ama şimdi karşısında duran uçaklara ve mavnaya bakınca bir kere daha düşündü.

51

İnebolu Limanı'na gemi gemi cephane akıyordu. Cephanelerin büyük kısmı İstanbul'daki İşgal Güçleri'nin kontrolü altındaki depolardan kaçırılırken, bir kısmı da karşıdaki Karadeniz kıyılarından, yani Rus limanlarından geliyordu. 1917'deki Sosyalist Devrim'le birlikte başa geçen Bolşevik Ruslar, Türklerin emperyalist güçlere karşı yürüttükleri millî mücadelelerini sonuna kadar destekliyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, okul sıralarından yakın arkadaşı Ali Fuat'ı Moskova'ya elçi tayin etmişti ve Bolşeviklerle olan ilişkilerini sürekli canlı ve güçlü tutmaya özen gösteriyordu. Bolşeviklerin verdikleri sözler lafta kalmıyor, Trabzon ve İnebolu limanlarına Ruslardan tonlarca cephane ve mühimmat yağıyordu. Novorossisk ve Tuapse gibi Rus limanlarından çıkan gemiler on binlerce sandık tüfek ve mermi, aralarında 7,5'luk ve 10,5'luk topların da bulunduğu yüzlerce top ve batarya, nihayetinde onlarca tonluk cephane dost Ruslardan Türklere gönderiliyordu. Bir zamanlar Balkanlardan Kafkaslara, Sarıkamış'tan Plevne'ye her cephede Türklerle savaşan Ruslar şimdi Türklere dost eli uzatıyorlar ve bu yardımlar Türklere en zor zamanlarında ilaç gibi geliyordu.

İnebolu'ya gelen cephane limandan kağnılara yükleniyordu. Kastamonu'nun tüm ilçelerinden saklı gizli yola koyu-

lup öküzlerin çektiği kağnılarla gelen köylüler limanda uzun bir kuyruk oluşturmuştu. Şubat soğuğu insanın iliklerine işliyordu. Sahilde devriye gezen İngiliz dretnotlarına yakalanmamak için tüm yüklemeler gece karanlığında yapılıyordu. Kağnılara önce saman balyaları dolduruluyor, bunların içine de birkaç düzine top mermisi istifleniyordu. Bu şekilde hem mermilerin sallanarak oraya buraya çarpması ve düşmesi engelleniyor, hem gizleniyor, hem de soğuktan korunması sağlanıyordu. Gerçi samanların mermileri bu havadan koruyup koruyamayacağı belli değildi ama elden gelen de buydu.

Taşınılan sadece top mermisi de değildi. Sandık sandık fişek, bomba, kasatura, makineli tüfek, varillerle benzin, gaz ve makine yağı gibi bir ordunun ihtiyacı olabilecek, İstanbul'dan kaçırılabilen ne varsa kağnılara dolduruluyordu. Cephanenin donmaması büyük önem arz ediyordu.

Sırası gelen köylü yükünü alınca Kastamonu'ya doğru yol alıyordu. Cephane oradan da Ankara'daki merkezi karargâha sevk ediliyordu.

Şerife Bacı başında benli yaşmağı, belinde evli kadınların taktığı alaca önlüğü, sol eli, sarı öküzlerin yularında, sağ eli meşe üvendireye dayanmış, sıranın kendisine gelmesini bekliyordu. Bunlar ona Eşref'in ta çocukluğunda söz verdiği ve evlendiklerinde çeyiz olarak aldığı hayvanlardı. Şerife Bacı öküzlerden birinin adına Hediye, diğerinin adına Eylül koymuştu. Eşref'inin hediyesi ve şimdi şehit olan beyiyle evlendiği ay. Mazlum hayvanlardı. Şerife onları nereye çekerse oraya gidiverirler, onun sesini metrelerce öteden tanıyabilirlerdi.

Şerife Bacı'nın omzuna sardığı kalın battaniye ile kaplı sağ göğsünde bir kımıldama oldu. Elif bebek acıkmış olmalıydı. Şerife Bacı bebeği battaniyelerle iyice bürülemiş, göğsüne dayamıştı. Vücut sıcaklığı ve örtülerle onu sıcak tutmaya çalışıyordu. Bir eliyle battaniyeyi hafifçe araladı ve Elif bebeğin boncuk boncuk gözlerini açtığını gördü. Hemen

öküzlerle kağnının arkasına, pek kimsenin göremeyeceği bir taşın üzerine oturdu ve battaniyeyi hiç kaldırmadan kızı emzirmeye başladı.

Her şey birkaç gün önce köye Ankara'dan haber gelmesiyle başlamıştı. Ankara'daki Kuvayi Milliye Teşkilatı İstanbul'dan gelecek mermiler için her köyden kağnı arabalarının derhal İnebolu'ya gönderilmesini istiyordu. Kastamonu'da da Anadolu'nun pek çok yeri gibi dirlik düzen, asayiş namına hiçbir şey kalmamıştı. Rum eşkıyalar köyleri basıyorlar, Ermeniler meralardan hayvanları kaçırıyorlar, İngiliz ve Fransız askerler köylünün malına konuyorlardı. Her yeri yabancılarla işbirliği yapan stokçular doldurmuştu. Köyün malını, eğer onlar da çalınmamışsa ve yağmalanmamışsa, ucuza kapatıyorlar, sonra bire bin koyarak el yakan fiyatlarda halka geri satıyorlardı. Türk milleti bu işgalcilerden illallah demişti! Ankara'dan gelen habere herkes koşarak karşılık verdi. Millet, şımaran ve her gün mallarını gasp eden işgalcilerden ve birtakım azınlıklardan öyle bir yaka silkmişti ki, herkes vatanı kurtarmak için didiniyordu. Onların bu çapulcu sürüsüne kaptıracak bir karış dahi toprağı yoktu. İmam tüm köyü camide topladı ve Ankara'dan gelen talimatları basit basit anlattı. Köylüye izlenecek güzergâhı, herkesin yanına alacağı azığı ve taşınacak merminin asla sarsılmaması, ıslanmaması ve nemlenmemesi gerektiğini tüm detaylarıyla açıkladı.

Köylü hemen hazırlıklarını yaptı, sığırlarını paylaştı ve neredeyse her haneden bir kağnı arabası, başına da asgari bir erkek hazır edildi.

Fakat sıra Bazarmukların evine geldiğinde, evet, bir çift öküz ve kağnı vardı ama bunların başına geçecek erkek yoktu. Evin yiğidi Eşref Çanakkale'de şehit düşmüştü. Şerife'nin kaynanası oğlunun şehit haberine daha fazla dayanamayıp kısa süre sonra vefat etmişti. Kayınbabası Dırmukçu Ahmet yatalak hastaydı.

Çanakkale'den bacağı ve kolu sakat bir gazi olarak dönen Alayoğgilin Hasan ise Şerife ile köyün usluları tarafından baş göz edilmişti. Gazi Hasan belki bakıma muhtaç değildi ama kendine iyi kötü bakmanın dışında bir iş yapabildiği de yoktu. İki koltuk altı değneği olmadan bir adım hareket edemiyor, bir kolunu da kullanamadığından bir yumurtayı dahi zar zor pişiriyordu. Ana babası o cephedeyken rahmetli olmuşlardı. Köyde ona bakabilecek durumdaki tek kadın Şerife'ydi. Köylünün elinde yok, avcunda yoktu. Savaşa giden erkek ya geri dönmüyordu, ya da dönenler hep gazi olarak geri geliyorlardı. Köyün usluları, Şerife Bacı ile Gazi Hasan'ın başgöz edilmesinin, iki ocak yerine bir ocak tütmesinin en münasibi olduğunu düşünüyorlardı. Gazi Hasan bu işe tüm gücüyle direnmişti. Hayatını kurtaran kan kardeşinin emanetine bu şekilde yaklaşmak bir türlü içine sinmiyordu. Ama öte taraftan Şehit Eşref'in; kankardeşinin, ona ölmeden önce ettirdiği yemin aklına geliyor, Eşref'in iki eli yakasına yapışıveriyordu! Şerife, ana babasının ve köyün uslularının beklentilerine ve ısrarlarına daha fazla karşı koyamadı ve Eşref'in ona emaneti olarak gördüğü Hasan'la evlenmeyi kabul etmek durumunda kaldı. Gazi Hasan da Şerife'yi, Eşref'in emaneti olarak görüyordu. İmam nikâhı kıyıldı ve Hasan, Şerife'nin yanına taşındı. Şerife Bacı dışarıda sığır güdüp tarla ekip biçiyor, köyün işlerini görüyor, Hasan da evde hem Elif bebeğe hem de Ahmet emmiye göz kulak oluyordu.

Köyde tüm erkekler kağnıların başına geçmiş hep beraber yola çıkmaya hazırlanırken, Şerife'nin öküzleri aşağıda yalnız bekliyordu.

"Ben gideceğim!" deyiverdi Şerife kayınpederinin ve Hasan'ın karşısına çıkarak.

"Yavrum, Şerife'm, bebek n'olacak?" diye sordu kayınpederi. Şerife küçücük bebeği arkada bırakamazdı, çünkü bebek daha ana sütüne muhtaçtı.

"Onu da götüreceğim," dedi Şerife Bacı.

"Yavrum," dedi babası, "Etme, eyleme. Kadın başına bir bebekle dağlarda ne yaparsın?"

"Eşref neye şehit oldu baba? Hasan niye gazi oldu?!" diye karşı çıktı Şerife Bacı.

"Yavrum, sana bir şey olursa ne olacak?" diye yineledi babası. "Bu bebeğe kim bakacak?"

"Bu toprakları gâvura bırakmaktansa ölürüm daha iyi!" dedi Şerife Bacı kararlılıkla. "Cephede Eşref'im gibi nice asker cephane beklerken ben iki öküzle burada tarla mı süreceğim?! Mademki kader bu, ben seve seve bu işi yapacağım! Bana Elif'imi veren Allah onu koruyacaktır! Ben Eşref'imin kanını yerde koyamam! İçimdeki ateşi belki bu şekilde söndürebilirim."

"Git Şerife Hanım," deyiverdi Gazi Hasan değneğine dayanarak. "Helal olsun sana!" Gözyaşlarını tutamıyordu Hasan. "Ben Ahmet emmiye iyi kötü bakarım, sen merak etme. Eminim Eşref de böylesini isterdi. Senin gözün arkada kalmasın, biz başımızın çaresine bakarız. Elif'imize de iyi bak emi."

Gazi Hasan'ın rızası Şerife'yi mutlu etti. Son olarak kayınbabasına bir kez daha baktı. Babası da gözlerinden yaşlar gelerek, "Aslan gelinim benim!" dedi.

Köyde somunlar pişirildi, silibezilere sarıldı, tüm hazırlıklar yapıldı. Şerife bulabildiği ne kadar battaniye varsa yanına aldı, Elif'ini sardı sarmaladı ve göğsüne çaprazlamasına sıkıca yapıştırdı. Omzuna da koca bir battaniye atıp öküzlerin başına geçti.

"Allah'a emanet ol, kızım," dedi babası onu gözyaşlarıyla uğurlarken.

"Allah'a emanet ol, Şerife Hanım," dedi Hasan. Eşref gözlerinin önünden gitmiyordu. Kızına da tekrar bir kere daha sarıldı, onu öptü, kokladı.

İşte böyle yola koyulmuştu Şerife Bacı. Diğer köylerin kağnıları yol üzerinde birleşince başka başka kadınlar da be-

lirmişti kağnıların başında. Analar, babaanneler, anneanneler, çoğu yaşlı ama sağlıklı, eski toprak pek çok kadın metrelerce uzayan kağnı konvoyunda ara ara beliriyordu.

Ama yol boyunca aksilikler peşini bırakmayacaktı Şerife Bacı'nın. Daha yola yeni koyulmuşlardı ki, Elif bebek ağlamaya başladı. Şerife Bacı kağnıyı durdurdu ve bir ağaç dibinde, sarıp sarmaladığı bebeğinin ağzını ve yüzünü açarak onu emzirdi. Öndekileri de yavaşlatmamak için onu beklememelerini söyledi. Yola tekrar koyulduğunda ise kağnı tekerlerinden birisi koca bir çukura takılıp kaldı. Şerife Bacı ne kadar uğraştıysa da öküzlerin gücü, çukura iyice sıkışan ahşap tekeri dışarı çıkarmaya yetmedi. Şerife Bacı can havliyle koca kağnıyı tartmaya çalışırken arkasından bir ses duydu. "Şerife Bacı, sen misin?" dedi ses. Şerife Bacı arkasına dönüp baktığında bunun Mari olduğunu gördü. Mari ve ailesi katırlara binmiş şehirden köye dönüyorlardı. Arman, Mari ve anne babaları hemen hayvanlardan inip kağnıya yapıştılar. Arman yol kenarından bulduğu koca bir odun parçasını kağnının altına soktu ve babasıyla beraber var gücüyle sopayı yukarı kaldırdı. İkisinin de alınlarındaki damarlar ortaya çıkmıştı. "Bir... iki... üç...haydi!" diyerek üçüncü denemede tekeri çukurdan kurtardılar. Kağnı artık hareket edebiliyordu.

"Allah sizden razı olsun," dedi Şerife Bacı tekrar yola koyulmadan önce. "Siz olmasanız ben ne ederdim bir başıma."

"Keşke elimizden daha fazlası gelse," dedi Mari gözleri dolarak. Gözünün önünde Hacıgillerin arka bahçesinde oynadıkları çocukluk oyunları geldi. Şerife'ye sıkı sıkı sarıldı ve ona "Uğurlar olsun!" dedi. Mari ve ailesi yaşlı gözlerle hep beraber uğurladılar Şerife Bacı'yı.

Şerife Bacı çok geçmeden öndekilere yetişti; arkadaki bir grup kağnı da ağırdan alarak onu beklemeye koyulmuşlardı.

İnebolu Limanı'nda Elif'in karnı doyunca Şerife Bacı tekrar öküzlerin başına geçti. Sıra da zaten onun kağnısına gel-

mişti. Mermileri yükleyen Kuvvacılar Şerife Bacı'nın bebeğini görünce bir an donakaldılar. Adamlar birbirlerine bakıp duruyorlardı.

"Haydin, acele edin!" diye payladı onları Şerife Bacı. "Hayatınızda hiç mi bebek görmediniz?!"

"Yok, bacım, ondan değil," dedi adamlardan biri. "İlk defa böyle bir şey görüyoruz."

"İlkse ilk!" dedi Şerife Bacı. "Laklağı bırakın da işinize bakın, ben de yoluma gideyim!"

Adamlar şaşkınlıktan elleri ayaklarına dolaşarak hemen işlerinin başlarına geçtiler ve mermileri kağnıya yüklediler, boşlukları samanlarla doldurdular. Şerife Bacı'nın kağnısına iki sandık fişek, bir sandık da bomba düşmüştü ama yükünün ağırını birer karpuz büyüklüğündeki top mermileri tutuyordu.

Yükünü alan Şerife Bacı, "Ya Bismillah!" deyip diğerleriyle birlikte Kastamonu'ya doğru düştü yola.

Güzergâh İnebolu'dan Küre'ye, oradan Seydiler'e ve Seydiler'den Kastamonu'yaydı. Cephane sonra da Ankara'ya sevk edilecekti. Aşılacak onlarca dağ, kanyon, uçurum, köprü, yamaç ve Karadeniz'in daha bilmem nice kuş uçmaz, kervan geçmez mevzileri vardı. Kafile, dağları yarıp geçmek zorundaydı! Geçit vermez Küre Dağları ve koca Ilgaz Dağı güzergâhın en zorlu noktaları olacaktı. Ana yollar İngiliz devriyelerinden ötürü kullanılamazdı. Hatta İngilizler İnebolu'da bir karakol dahi açmışlardı! İstanbul'daki İngilizler iyice şüphelenmişti ve Kastamonu Vilayeti'ne gönderilen üst düzey bir İngiliz general havada kuş uçurtmuyordu. Bazı azınlıklar işi iyice azıtmış, şehrin kadim mimari yapısı Nasrullah Camii'nin kapısına Kuvvacıları tehdit eden bir afiş asmıştı. Çok geçmedi Kastamonulu bir vatan evladı bunu aldığı gibi yırtıp ayaklarının altında çiğnedi.

Mevsim kışın ortasıydı. Sadece Kastamonu'ya kadar 100 kilometrelik, 6 günlük bir yol vardı. Bir yolculuk için ola-

bilecek her türlü olumsuzluk, düşünebilecek her türlü risk vardı bu güzergâhta. Normal şartlar altında, normal insanların yapabileceği, aklı başında bir insanın girişebileceği iş değildi kağnıyla cephane taşımak. Ama ne şartlar normaldi, ne de akıl işliyordu bu savaşta. Hayır, yeryüzündeki hiçbir pozitivist açıklama o günlerde Kuzey Anadolu'nun dağlarında olup biteni akılla, mantıkla izah edemeyecekti. Bunun adına vatan sevgisi ve iman gücü denebilirdi ancak. Kader, Türk'ün önüne öylesine aşılmaz bir görev koymuştu ki, çıta iki bin metreye kadar yükselmişti! Yeryüzünde çok az ırk, tarihte çok az millet böylesine bir görevin altından kalkabilirdi.

Şerife Bacı yolculuğun ilk yirmi kilometresinden oluşan birinci gününü nispeten kolay geçirdi. Hava soğuktu ama bu, dayanılabilir seviyeydi. Battaniyeye iyice bürünüp, sıkıca sarmalandın mı, sürekli de hareket ettin mi, epeyi yol alıyordun. Fakat ikinci günün sabahı başlayan yolculuk çok geçmeden Kuzey Anadolu'nun en devasa duvarlarından birine geldi dayandı: Küre Dağları.

Bıçak gibi sivri ve yüksek pek çok dağdan mürekkep bu dağların her biri kağnılara ayrı ayrı meydan okuyordu. Belki bir kartpostalda görülse sevgiyle bakılabilecek karla kaplı güzelim sarıçam ve köknarlar bugün ne yazık ki adama birer bıçak ucu gibi sevimsiz ve tehlikeli geliyordu. Yükseklik 300 metre, 500 metre derken 1.000 metrelere kadar ulaştı. Soğuk dayanılmaz bir hal aldı. Burada öylesine bir soğuk vardı ki adamın burnu iki dakika açıkta kalsa kopup yere düşerdi! Konvoydaki herkes elini yüzünü ağzını burnunu her yerini bürülemişti. Sadece tek bir çizgi halinde azıcık önlerini görebilecekleri kadar gözleri açıktaydı, o kadar. Rakım 2 bin metreyi bulduğunda sıra sıra giden kağnılardan biri durdu. Arkadakiler kağnının yanına gidip de öküzlerin yanındaki adamı bulduklarında dokunsan bin parçaya kırılıverecekmiş gibi duran bembeyaz bir cesetle karşılaştılar. Yakın-

larda bir yerde bir kurt uluması işitildi. Kafiledekiler, şehit emanetini en yakın köye teslim etmek üzere kağnıdaki yükü paylaşıp tekrar hızla yola koyuldular.

Şerife Bacı doruktan aşağı inerken bir ağacın dibine oturup Elif'i usulca emzirdi. Kızcağızın burnu akmaya başlamıştı ve hapşırıyordu.

İkiçay Köprüsü'ne gelindiğinde soğuktan ikisi kadın dördü erkek yarım düzine kişi şehit olmuştu. Geldikleri yerin adı ise hepten uğursuzdu. Buraya Ersizler Deresi derlerdi. Burası, Balkan Harbi ve Çanakkale'de o kadar çok şehit vermişti ki, bu civardaki köylerde neredeyse hiç erkek kalmamıştı, bu yüzden ona bu adı takmışlardı. Kafile köprüden, sessiz, bir cenaze alayı gibi geçti. Sanki hiç cenaze töreni olmayan yüzlerce şehidin cenazesindeymiş gibi bir hüzün ve kasvet çöktü kafileye. Karacehennem Boğazı'nın dağları, adına yarışır bir şekilde karşıladı kağnıları. Ne var ki, Türkleri korkutmak için iki koca dağdan çok daha fazlası gerekliydi!

Çatalteşme, Topçuoğlu ve Ecevit yokuşları da çamurlara bata çıka, insanüstü bir azim ve sabırla aşıldı. Kağnı arabaları Ecevithan'a geldiklerinde nihayet sıcak birer çorba içebildiler. Civar köylerdeki kadınlar burada cephane taşıyanlara çorba kaynatıyorlar, ocağın başında ısınmalarını sağlıyorlardı. Şerife Bacı, Elif'ini burada iyice ısıtmaya çalıştı, çocuğun ihtiyaçlarını gördü, emzirdi, altını değiştirdi. Kızın yanaklarına renk geldi.

6'ıncı güne gelindiğinde yolun zorunu geride bırakmışlardı. Son 20-25 km'lik nispeten daha alçak arazilerde seyredilecek bir günlük yol kalmıştı. Ama o günün akşamına doğru öyle bir tipi bastırdı ki göz gözü görmez oldu. İnce ince kar taneleri yer ile gök arasındaki her noktayı kaplarken, esen rüzgâr adamın yüzüne buz gibi çarpıyordu. Rüzgâra karşı yürümek, dahası öküzleri yürütmek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Ama buradaki herhangi bir mola, tüm

kafilenin hepten donmasına sebep olabilirdi. En ufak bir duraklamaya dahi yer yoktu.

Ne var ki, saatlerdir aç kalan Elif bebeğin artık doyurulması gerekiyordu. Şerife Bacı kafileden çıktı ve kağnıyı yolun kenarındaki ağaçlığın yanına çekti. Öküzlerin burunlarından çıkan nefesi neredeyse kristalleşip yere düşürecek kadar soğuk vardı. Şerife Bacı'nın arkasından gelen iki kağnı onu geçerken öndekilerden biri, "Bacım, sen aklını mı yitirdin?!" diye bağırdı. Tipiden ve rüzgârın uğultusundan bağırmayınca konuştuğun duyulmuyordu. "Burada durulur mu hiç?" Adam, kafasını yün atkı ile sıkıca sarmıştı.

Adam, Şerife Bacı'nın sırtında kundak yaptığı bebeği çıkardığını görünce durumu anladı ve çaresiz yola devam etti. En arkadan gelen bir başkası, Şerife'nin annesi yaşındaki bir kadın, "Yavrum, yardım edeyim mi?" diye bağırdı ama sesi fazla çıkmıyordu. Kadıncağızda derman kalmamıştı.

"Hayır, ana," diye bağırdı Şerife Bacı, "Siz gidin! Sakın beni beklemeyin!"

Yaşlı kadınla birlikte kafile karın altında, karanlığın içinde kaybolurken Şerife Bacı battaniyenin altında Elif'i doyurmaya devam ediyordu. Sırtına doladığı battaniyeyi kafalarının üzerine geçirmiş, bu kısacık sürede donmadan durmaya çalışıyordu.

Bebeği tekrar sırtına sarmalayıp kağnının başına gittiğinde ise mermilerden birinin dona kestiğini gördü ve telaşlandı. Ya tüm mermiler de bu şekilde donarsa? Ya cephane nem kaparsa? Ya tüm bu yük kullanılamaz hale gelirse? Şerife Bacı bu soruları düşündükçe daha da korkmaya başladı. Camide imamın anlattıkları bilgiler aklına geldi. "Sakın mermileri ıslatmayın! Sakın kara ve yağışa maruz bırakmayın!" Şerife Bacı mermilere bir şey olursa bu vebalin altından kalkamayacağını düşünerek hemen sırtındaki battaniyeleri mermilerin üzerine serdi. Ama bu sefer de Elif bebek dışarıda kaldı. Peki ne yapmalıydı?!

Şerife Bacı ani hareket etmeli, hemen bir karar vermeliydi. Ya bebeği sırtında tutarak vücudunun sıcaklığıyla onu koruyacak ama çocuk rüzgâra açık hale gelecekti ya da onu mermilerin yanına, samanların içine, battaniyenin altına sokacaktı. Bu şekilde bebek belki kendi sıcaklığından mahrum kalacak ama tipiye ve rüzgâra karşı korunmuş olacaktı.

Şerife Bacı şansını ikinci seçenekten yana kullandı ve bebeği mermilerin yanına hızlıca yerleştirip, etrafını samanlarla kapladı, üzerine de tüm battaniyeleri örttü ve hemen öküzlerin başına geçti.

Birkaç kilometre gitmesine rağmen kafile ortalıkta görünmüyordu. Hem çocuğu doyururken hem de mermilerin üzerini örterken çok vakit kaybetmişti Şerife Bacı ve ara iyice açılmıştı.

Şerife Bacı üç kilometre daha gitti, olabildiğince hızlı gitmeye çalışıyordu ama kafile yine ortalıkta yoktu. Üstelik şimdi kağnıdan Elif bebeğin ağlama sesi geliyordu.

Şerife Bacı tekrar dururşa mermilerin dona tutacağını ve her şeyin zayi olacağını adı gibi biliyordu. Bu yüzden mermilere bir şey olmasın diye bebeğin ağlamasına rağmen yola birkaç kilometre daha devam etti. Ne karda, ne de fırtınada en ufak bir azalma yoktu. Şerife Bacı sanki akıntıların tersine doğru, adamın yüzüne yüzüne çarpan dalgalara karşı ilerliyordu. Elinde dayandığı meşe üvendiresi de olmasa fırtına onu savurabilirdi.

Ufuktaki karanlıkta Şerife Bacı belli belirsiz bir yapının saçağını mı görüyordu, yoksa bu bir tepenin gölgesi miydi bir türlü seçemiyordu. Vücudu zangır zangır titriyordu artık. Ellerini ve ayakuçlarını hissetmiyordu.

Elif bebeğin ağlaması dindiğinde Şerife Bacı artık durdu, hemen korkuyla kağnının üzerine çıktı, battaniyeyi açtı.

Kızın yüzü bembeyazdı.

"Ya Rabbim!" diye haykırdı Şerife Bacı. "Benim canımı al, kızımı ve mermileri bağışla!"

Menzil Mıntıka Müfettişi Osman Bey, şehrin kapısı sayılan Kastamonu Kışlası'nın eskimiş ahşap kapılarından son kağnı arabasını da içeri almıştı ki, yolun gözden kaybolan ucunda, üç yüz metre kadar ötede bir hareketlilik gördü. Hemen Rıfat ve Cemil Çavuşları yanına çağırdı ve koşa koşa o noktaya gittiler.

Osman Bey'in ve beraberindekilerin gördükleri, dehşet bir manzaraydı. Geviş getiren iki sarı öküzün arkasındaki kağnının üstünde bir kadın sandıkların üzerine kapanmış yatıyordu.

Askerler kaskatı kasılmış kadını kaldırmak istediklerinde ikinci şoku yaşadılar. Bir bebek çığlığı basarak ağlamaya başladı. Kadının altında, mermilerin, samanların ve battaniyelerin arasındaki kız bebeğini bulan askerler onu hemen sarıp sarmaladılar ve daha fazla vakit kaybetmeden kışlaya taşıdılar.

Şerife Bacı, vücudunun son sıcaklığını mermileri ve bebeğini donmaktan korumak için kullanmıştı. Bebeğini ve milletin malını koruyabilmişti ama kendisi artık şehit olmuştu. Başında benli yaşmağı, elinde meşe üvendiresi duruyordu.

52

Aslı Sykes-Picot gibi gizli anlaşmalara dayanan, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması'yla Osmanlı toprakları koca bir avın üzerine üşüşen akbabalar gibi İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmıştı. Anadolu'nun bir tarafından İngilizler ve Fransızlar, bir tarafından Yunanlılar açgözlü çakallar gibi koca toprak parçalarını tek parça halinde yutmaya çalışıyorlardı.

Bu rezil anlaşmanın imzalandığını duyduğunda ne Mustafa Kemal ne de Kuvvacılar pes etti. Tam tersine, hepsinin de azmi, şevki ve inancı daha da arttı. Mustafa Kemal'in düzenli hale getirdiği Türk Ordusu ilk başarısını Doğu'da yazmış, Kazım Karabekir Ermenileri büyük bir yenilgiye uğratmış, Ermeniler işgal ettikleri yerlerden çekilmişti. Güney'de ise Sütçü İmamlar, Ali Saip Beyler, Şahin Beyler, Tayyar Rahmine Hanımlar Maraş, Urfa ve Antep'te tarihin görüp de görebileceği en büyük kahramanlık destanlarını yazmışlardı. Çölde kum, denizde dalga, Türklerde kahraman bitmezdi ve bitmiyordu.

Fakat Millî Mücadele'nin yedi başlı bir canavarı andıran düşmanının en büyük, en sivri dişli, en güçlü kafası Batı'daydı. Avrupalı ülkeler tarafından yıllar yılı rahatlıkla beslenen Yunanlılar her ne pahasına olursa olsun Batı Anadolu'yu ele

geçirmeye kararlı görünüyordu. Tüm devletler birer birer Anadolu'dan ağızlarının payını alıp kös kös geri çekilirken Yunanlılar Ege'deki ordularına yığınak üzerine yığınak yapıyorlardı. 1921 Ocak ve Mart'ında yapılan İnönü Muharebeleriyle Türk Ordusu'nun Yunanlılara geçit vermeyeceği ortaya konmuş ama hemen ardından gelen Eskişehir-Kütahya Savaşlarıyla Millî Ordu Sakarya'nın doğusuna çekilmek zorunda kalmıştı. 1921 yazının sonunda yapılan Sakarya Savaşıyla ise Türkler bir kere daha pes etmeyeceklerini Yunanlıların yüzüne haykırmış, Batılı devletler birer birer Yunanlılardan desteklerini çekmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa bir dizi anlaşmayla Fransızlar, İtalyanlar ve Rusları Anadolu topraklarından defetmeyi bilmiş ve artık tüm dikkatini Batı'ya, Yunanlılara yoğunlaştırmıştı.

Takvimler 1922'yi gösterdiğinde Batı Anadolu Yunanlıların kendi kendilerine gelin güvey olarak "İyonya" diye ad bile verdikleri bir bölge konumundaydı. Gerçi Yunanlılar arasında da artık bu "maceranın" çok uzadığını düşünenler yok değildi. Yıllardır kralcılar ve Venizelosçular arasında süren ikilem hat safhaya ulaşmıştı. Yunan halkının önemli bir kısmı Venizelos'un Yunanistan'ı gereksiz bir savaşa sürüklediğine inanıyordu. Muhaliflerini şiddetle bastıran Venizelos'un, dış güçlerin desteğini araması da Yunan kamuoyunda antipati ile karşılanmıştı. Venizelos'un bazılarınca bir diktatoryaya varan rejimi uzun zaman halkı sessiz tutabilmişse de 1920 Kasım'ında kamuoyundaki rahatsızlık Venizelos hükümetinin düşmesine neden olmuş ve Kral Konstantin iş başına geçmişti. Fakat ülke içindeki tüm bu çekişmeye rağmen Venizelos karşıtı olarak işbaşına gelen Kral Konstantin bile Batı Anadolu'dan değil çekilmek, Yunan ordularının Ankara'ya doğru ilerlemesinde bir sakınca görmüyordu!

Önceki savaşlardan canı yanan ve Türkleri hafife almanın bedelini ağır ödeyen Yunan Ordusu, Batı Anadolu'da Marmara'dan Menderes'e kadar 700 km'lik bir alana yayılmış, 5

bine yakın makinelisi, 400'den fazla topu, 50 uçağı, binlerce kamyonu ve 2 bine yakın otomobil ve ambulansıyla 200 binden fazla askerden mürekkep devasa bir kuvvet bulunduruyordu. Bu kuvvetlerin en yoğunu da dağları, dik yamaçları ve kayalık yapısıyla doğal bir korunakla çevrelenen Afyonkarahisar-Dumlupınar arasındaydı. Bir başka kuvvetli grubu da Eskişehir bölgesindeydi, ki bunlar her fırsatta Ankara üzerine yürümenin hesabını yapıyorlardı. İş o noktaya gelmişti ki bir ara Ankara'daki pek çok önemli evrak ve mühimmat Konya'ya taşınmıştı. Afyonkarahisar bölgesindeki Yunan ana kuvvetlere ise sağ ve sol kanatlardan, kuzeyden ve güneyden, kısacası Ege'nin her yönünden rahatlıkla takviye birlikleri gönderilebiliyordu. 700 km'lik bu alandaki ara bölgelerdeki boşluklar bile düşünülmüş, saldırı ya da başkaldırı olabilecek her bir karış toprak Yunan karakollarıyla donatılmıştı. Yunan birlikleri sürekli Batı'dan takviyelerle pekiştirilirken Millî Ordu daha önceki savaşlar için varını yoğunu harcamıştı.

Canavar, dişlerini Batı Anadolu'ya kenetlemişti ve o koca lokmayı oradan koparmadan durmaya da niyeti yoktu. Onu oradan söküp atacak bir güç de ufuk da gözükmüyordu.

O canavarı paramparça edecek bir bozkurt hariç.

Ama önce içeride kazanılması gereken bir savaş vardı.

53

Bir Mayıs günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 40'ıncı birleşimiydi.

Mustafa Kemal Paşa, meclisin arka sıralarında otururken sessiz ve düşünceliydi. Askerî üniformasını çıkarmış, takım elbisesini giymişti. Daha iki yıl önce, 1920'de Hacı Bayram Veli Camii'nin az altındaki yokuşta bir Cuma günü dualarla açılan bu meclisten ne kadar da umutluydu. 18 Mart'ta İşgal Kuvvetlerinin İstanbul'daki meclisi kapatıp milletvekillerini tutuklayıp sürgüne göndermesiyle Mustafa Kemal jet hızıyla harekete geçmiş ve 23 Nisan'da yeni meclisi Ankara'da kurmuştu. Açılışı parlamentonun en yaşlı üyesi olarak Sinop milletvekilinin, "Bu Yüksek Meclisi, Allah'ın yardımıyla milletimizin iç ve dış tam bağımsızlık içinde açıyor, kendi kendisini yönetmeye başladığını bütün dünyaya ilan ediyorum" diyerek yapılan meclis, Mustafa Kemal için tam bağımsızlık yolundaki en büyük adımlardan biriydi. Ne var ki şimdi kürsüde sırayla söz alan milletvekillerini dinledikçe büyük bir hayal kırıklığına uğruyor, her konuşmayla yüzü biraz daha düşüyordu.

Görüşmeler daha baştan tartışmalı başlamıştı. Milletvekilleri iki saati aşkın süre görüşme açık mı yapılsın gizli mi yapılsın bunu tartışmışlardı. Ta neden sonra Mustafa Kemal

Paşa'nın başkumandanlığının uzatılıp uzatılmaması için sunulan kanun önerisini konuşmaya sıra geldi. Ama bu sefer de laf dönüp dolaşıp Türk Ordusu'nun savaşıp savaşamayacağı konusuna getiriliyordu.

Mersin Milletvekili Salahattin Bey, "Hepinizin malumudur ki Sakarya Harbi'nde memleketin ve milletin fevkalade bir süratte olduğunu göstermek için Başkumandanlık makamına ihtiyaç duyulmuştu," diye devam ediyordu. "Savaş zamanıydı ve acil kararların alınması gerekiyordu. Ama şimdi savaş nerede? Aylardır bekleyip duruyoruz, taarruz nerede?! Hepiniz hatırlarsanız taarruz yapacağız dediler, yapamadılar. Bir buçuk ay sonra yapacağız, dediler. Bendeniz yapamayacaksınız, dedim. Dediklerim oldu. Bir buçuk ay sonra geldiler, yapamayacağız dediler. İki üç defa böyle erteledikçe ertelediler. Anlaşıldı ki artık savaş mavaş yapılmayacak. Hem orduya onca masraf ediliyor, bu para nereye harcanıyor, nereye gidiyor, bilen yok! Başkumandanlık kanunu bize engel çünkü! Ayrıca bu meclisin vazifesi siyaset yapmaktır, orduya komutanlık değil!"

Salahattin Bey "Bravo!" nidalarıyla kürsüden inip yerine geçti.

Daha sonra söz alan Vasıf Bey de, "Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir başkumandanlık kanunu yoktur!" diye söze başladı. "Buradan meclisten birinin çıkıp da ordunun başında kumandanlık yapması olacak iş değildir! Bunu zaten yeterince yaptık! Tamam, Sakarya Muharebesi sırasında ciddi bir buhran döneminden geçtiğimiz için böyle bir yetkiyi vermiştik. Ama artık bu iş tamamen lüzumsuzdur... Orduya komuta etmek buradaki bir kişinin işi değildir! Üstelik zaman bize gösterdi ki biz yedi aydan beri yerimizde sayıyoruz! Sakarya Muharebesi'nden bu yana işte hâlâ kıpırdayamadık ve kıpırdayamayacağız!"

Vasıf Bey'in konuşması da "Bravo!" sedalarıyla ve alkışlarla kesildi. Mustafa Kemal öfkesini bastırmakta zorlanıyor ama sabırla dinlemeye devam ediyordu.

Bravo sesleri dindikten sonra Vasıf Bey konuşmasına devam etti: "Zannedersem bundan sonra bir saldırı falan da olmayacak! Bugün yarın derken bunun sonu gelmez. Başkumandanlık yetkisi istiyorlar ama ortada savaş yok ki kumandanı olsun! Bence artık barışı düşünmek vaktidir! Barışı düşünürken de olmayan bir savaşa kumandan, hatta başkumandan atamak abesle iştigaldir!"

Bu minvalde daha yarım düzine milletvekili kürsüye çıktı ve başkumandanlık kanuna muhalif konuşmalar yaptı. "Meclisin hakkını gasp ettirmeyiz, vekil haklarımızı kimseye teslim etmeyiz!" şeklinde konuşmalar arka arkaya yapıldı. Ekseriyeti de yine "Bravo!" sesleri ve alkışlarla karşılık buldu.

Yunanlılara karşı muhtemel bir savaş konusunda ise ordunun aylardır savaşmadığını ve savaşamayacağını söyleyenler vardı. İşi artık savaşın bittiğine, gerek kalmadığına değin götürenler oldu. Varsın Ege de Yunan işgali atlında olsundu! Türk milleti de aynı Büyük Selçuklu devleti gibi İç Anadolu merkezli bir devlet olarak pekâlâ yaşayamaz mıydı?! Kazanılacak zafer kazanılmıştı, bundan ötesi ateşle dans etmekti! Ege'yi alalım derken tüm Anadolu elden gidebilirdi! Böyle diyorlardı Mustafa Kemal'e muhalif vekiller.

Mustafa Kemal, söz alan tüm milletvekillerini hayal kırıklığıyla ama sabırla dinledi. Hiçbirinin de söz hakkına mâni olmadı. Gerçi bunu kısmen bilinçli bir strateji olarak da yapıyordu; her tarafta İşgal Kuvvetlerinin ajanlarının cirit attığını biliyor, Yunanlıların kulağına bu lafların gitmesini, Türklerin artık savaşmayacakları düşüncesinin yaygınlaşmasını istiyordu. Ama şimdi bu kutsal mecliste, kendi kılaklarıyla bunları duyduğunda da yıkılıyor, artık bu kadarının da fazla olduğunu düşünüyordu.

Söz almak isteyen başka bir milletvekili kalmayıp da gözler ona çevrildiğinde ağır adımlarla ön tarafa doğru yürüdü ve merdivenlerden kürsüye çıktı. Bursa'nın işgaliyle birlik-

te kürsüye örtülen kara örtüye hüzünle baktı. Meclis başkanını ve milletvekillerini selamladığı girizgâhtan sonra doğrudan söze girdi:

"Efendiler, açık söyleyeceğim, beni bağışlayınız," diye başladı. Sesinde bir ağırlık ve derinden derine hissedilen bir öfke vardı. "Her birinizin olağanüstü yetkiyle seçilmesine ve olağanüstü yetkiye sahip bir meclisin kurulmasına ve bu meclisin, ülkenin kaderine el koymuş bir nitelik kazanmasına çalışan benim! Bunda başarılı olmak için en yakın arkadaşlarımla düşünce savaşı yaptım. Bütün hayatımı, varlığımı, bütün şeref ve onurumu tehlikeye attım."

Bir süre gözlerini mecliste dolaştırdı ve milletvekillerinin gözlerinin içine baktı. Sonra devam ederek, "Şimdi çıkmış beni meclisin hakkını zorla ele geçirmeye çalıştığımı söylüyorsunuz! Bunu tamamen reddediyorum! Böyle bir şey söz konusu değildir ve olamaz!"

Milletvekillerini dinlerken titizlikle aldığı notlarına bakarak sırayla aleyhinde konuşan ne kadar milletvekili varsa hepsinin de konuşmalarına bir bir itirazlarını dile getirdi. "Neden gizli oturum istediğimizi saatlerce tartıştınız. Size neden bu oturum gizli olsun istedik, açıklayayım: Düşman yanı başımızdadır! Bir milletin kendi içindeki tartışmaları, ordunun durumunu ya da komutanının mahiyetini ulu orta tartışmak kime ne kazandıracaktır?! Hüseyin Avni Bey sözü benim rahatsızlığıma değin getirdi. Şimdi sizlere sorarım, düşman tarafından bunun işitilmesi bize ne kazandıracaktır? Öyle meseleler vardır ki bunlar sadece kendi içimizde kalmalıdır!"

Mustafa Kemal konuşurken ön sıralarda oturan Hüseyin Avni Bey sürekli sözünü kesiyor, kürsüye laf atıyordu. Ama Mustafa Kemal hiç aldırış etmeden, sesini yükselterek devam etti:

"Sonra Salahattin Bey çıktı dedi ki, 'Bizim en önemli görevimiz siyaset yapmaktır.' Hayır, efendiler, hayır. Bizim en

önemli ve temel görevimiz, siyaset yapmak değildir. Bizim ve bütün ülke ve ulusun bugün tek görevi, topraklarımızda bulunan düşmanı süngülerimizle kovmaktır!"

İşte bu söz üzerine meclisten "Bravo!" sesleri yükseldi, büyük bir alkış koptu. Az önce konuşan muhalifler susmuş, yüzleri kırmızıya kesmişti.

"Bir de Salahattin Bey diyor ki, bugünkü askerî durumun gerektirdiği masrafları incelemek için Başkomutanlığın varlığı bir engeldir. Efendiler! Bu doğru değildir. Başkomutan Meclis'in mali kaynakları incelemesine ne zaman engel olmuştur?"

Hüseyin Avni Bey yine ön sıradan ne dediği belirsiz bir şekilde laf attı. Mustafa Kemal aldırmadı:

"Yalnız şu var: Ben ordumuzun varlığını ve gücünü paramızla orantılı bulundurmak teorisini kabul edenlerden değilim! Paramız vardır, ordu yaparız; paramız bitti, ordu dağılsın gibi bir sorun benim için söz konusu değildir!"

Hüseyin Avni Bey tekrar araya girince Mustafa Kemal bu sefer notlarından başını kaldırdı ve Hüseyin Avni'ye dönerek yüksek sesle, "Burası mahalle kahvesi değil beyefendi!" diye bağırdı. "Kürsüye saygı göstermesini bileceksiniz!"

Hüseyin Avni Bey beklemediği bu tepki karşısında fare gibi sırasına sindi ve bir daha ağzını açmadı.

Mustafa Kemal notlarına dönerek konuşmasına devam etti:

"Efendiler, para vardır veya yoktur, ister olsun ister olmasın, ordu vardır ve olacaktır!"

Meclis bir kere daha "Bravo!" nidalarıyla ve alkışlılarla yankılandı.

Mustafa Kemal en ağırına giden noktayı da en sona saklamıştı:

"Vasıf Bey dedi ki, 'Biz Sakarya Savaşı'nda sonra işte hâlâ kıpırdayamadık, kıpırdayamıyoruz, kıpırdayamayacağız.' Pek çoğunuz da bu sözü bravo sesleriyle alkışladınız! Efendiler, şimdi ben size sorarım, hangi millet, hangi meclis, hangi ve-

kil, ordusunun kıpırdamadığını ve kıpırdamayacağına dair bir konuşmayı tebrikle alkışlar?"

Mustafa Kemal tekrar sustu ve meclisteki muhaliflere sert bir bakış attı. Baktıkları vekiller bir bir yerin dibine giriyordu.

"Ben bundan çok üzüldüm ve kahroldum. Çok utandım. Ordunun kıpırdamamasını ve kıpırdamayacağını ileri süren bir aymazın sözlerini alkışlamak, gerçekten çok gariptir. Rica ederim, bunu burada gömelim, kimse duymasın!"

Bu sözün üstüne meclisin üzerine boğucu bir sessizlik çöktü. Mustafa Kemal hiçbir şey söylemeden öylece meclise baktı.

"Bundan sonraki değerlendirme ve karar meclise aittir," diye devam etti sonra. "Ama şunu biliniz ki siz ordunun başkomutanı olsun mu olmasın mı diye tartışırken Başkomutanlık iki gündür belirsizdir! Şu dakikada Türk Ordusu komutansızdır! Eğer ben, orduya komuta ediyorsam, yasadışı komuta ediyorum! Düşman karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamaz. Bunun için bırakmadım, bırakamam ve bırakmayacağım!"

Mustafa Kemal'in son cümlesi üzerine tüm meclis ayağa kalktı ve müthiş bir alkış tufanı koptu. Konuşma dakikalarca ayakta alkışlandı. Muhalifler bile ayağa kalkıp Mustafa Kemal'i alkışlamak zorunda kalmıştı. 11 ret, 15 çekimsere karşı 177 oy ile Başkomutanlık Kanunu'nun süresi uzatıldı.

İçeride savaş kazanılmıştı. Şimdi sıra, dışarıdaki asıl savaştaydı. Mustafa Kemal Paşa'nın üniformasını tekrar giyme vakti gelmişti.

KONYA İSTASYON KÖŞKÜ

23 TEMMUZ 1922

"Kut ile cehennem arasında bir seçim yapmamı isteseler, sanırım ben cehennemi alıp giderdim."

54

İngiliz General, daha doğrusu eski general, ve milletvekili, Adana İstasyonu'nda trenden indi ve trenin gara yayılan buharının içinden geçerek kalabalığın içine karıştı. Bir süre yürüdükten sonra karşısına çıkan emniyet noktasındaki kuyruğa girdi. Uzun bir kuyruktu ama hızlı ilerliyordu. İngiliz, bir elinde bavulu, diğer elinde pasaportu beklemeye koyuldu. Asker bir kimliğe bir de karşısındaki kişiye bakıyor ve ağzını dahi açmadan kafasıyla geç işareti yapıyordu. İngiliz, sarışınlığı, açık teni ve uzun boyuyla kuyruğun içinden rahatlıkla ayırt edilebiliyordu. Üstündeki takım elbiseyi ve kafasındaki kahverengi fötr şapkayı da unutmamak lazımdı. Pahalı ya da lüks bir şey değildi, aksine dirsekleri eprimiş sıradan bir fitilli kadife ceket, ve onunla aynı renkte haki bir pantolon, beyaz bir gömlek ve kahverengi bir kravat. 61 yaşındaydı İngiliz ama en az on yaş genç gösteriyordu.

İngiliz, sırası geldiğinde askere pasaportunu uzattı. Asker, bunun bir nüfuz cüzdanı değil de bir pasaport olduğunu görünce işinin uzadığından olsa gerek yüzünü buruşturarak pasaportun sayfalarını karıştırdı. Giriş-çıkış sayfaları, damganın mürekkebe iyice batırılmadan sayfaya damgalanmasından ya da mühürün damgayı yiye yiye tükenmesinden kaynaklı, pek çoğu silik ülke ve şehir adlarıyla doluydu.

Asker alelade karıştırdığı sayfalardan birinde şu ibareyi görünce iyice işkillendi: "Fransa, Almanya, Avusturya, Hollanda, İspanya, İtalya ve İsviçre için geçerlidir. *Türkiye için geçerli değildir.*" Görevi gereği bunu anlayacak kadar İngilizcesi olan asker kafasını hemen önündeki adama çevirdi ve ona ters ters baktı. Sonra bakışlarını tekrar pasaporta çevirip ilk sayfasındaki kimlik bilgilerine göz gezdirdi. İngiliz'in adını ve soyadını gördüğünde şaşkınlığı daha da arttı ve kaşlarını çatarak ismi okudu: "Charles Townshend."

Bu ismi bir yerlerden hatırlıyordu asker ama bir türlü çıkaramıyordu. Askerin bu tavırlarıyla birlikte etraftaki diğer erler de İngiliz'in etrafını sarmaya başladı. Bir iki tanesi tüfeklerine yapıştı. Pasaportu alan asker içeriye gidip yanında üstüyle beraber geri döndü. İngiliz, apoletlerinden yüzbaşı olduğunu anladığı bu askere, "Merhaba, yüzbaşı," dedi Türkçe olarak ve hafifçe gülümsedi. Selam verirken şapkasını hafifçe kaldırmayı da ihmal etmemişti.

Yüzbaşı şaşkınlıkla önce İngiliz'e sonra da pasaporta baktı. İsmi görünce gözleri dört açıldı ve İngiliz'e dönerek, "Tovzent of Kut?" diye sordu ağır bir Türkçe aksanla.

Townshend başını salladı.

Tam o sırada Adana Valiliği'nden gelen memurlar koşarak onlara yaklaştılar. "Mistır Townshend, hoş geldiniz!" dedi adamlardan biri askerleri yarıp Townshend'in elini sıkarak. "Biraz geciktik, kusura bakmayın."

"Hoş bulduk," dedi Townshend nazikçe. "Hiç önemli değil. Ben de henüz geldim."

Townshend, Anadolu'da Konya'ya doğru yolculuğuna devam etmeden önce Adana Valiliği'ne gitmek üzere istasyondan çıkarken etrafına baktı ve her şeyin ne kadar tanıdık geldiğini düşündü. Tam olarak altı yıl önce geldiği bu güzergâhtan tekrar Türk topraklarına geleceğine kırk yıl düşünse inanmazdı. Değişen çok şey vardı. O zamanlar şehre bir esir olarak girmişti. Başında ona refakat eden Tevfik Bey gözleri-

nin önüne geldi. Şöyle bir gülümseyip iç geçirdi. Ne günlerdi! Şimdiyse özgür bir insan olarak kendi hür iradesiyle Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye gelmişti. O zamanlar her yerde Alman askerleri cirit atıyordu, şimdi ise etrafta Kuvayı Milliye Ordusu'nun askerleri sıklıkla göze çarpıyordu. Değişmeyen tek şey vardı o da Türklerin misafirperverlikleriydi.

Bundan altı yıl önceydi. Tarihler Nisan 1916'yı gösteriyordu. Dünya Savaşı'nın en hararetli, en kanlı günleriydi. Doğu'dan Batı'ya tüm cephelerde kan gövdeyi götürüyordu. İngilizler Batı'da Gelibolu'dan elleri boş dönerken Doğu Cephesi'nde Mezopotamya'dan Osmanlı'ya saldırıyorlar ve Bağdat'ın kapılarını zorluyorlardı. Bağdat, Doğu'nun İstanbul'uydu ve İngilizlerin sömürge yollarını güvene alması, doğu cephesinde ciddi bir zafer kazanarak Çanakkale yenilgisini telafi edebilmesi ve zengin petrol yataklarını eline geçirebilmesi gibi pek çok nedenden ötürü Britanya Krallığı için hayati önem taşıyordu.

Basra Körfezi'nden Irak bölgesine asker çıkaran İngiliz Ordusu büyük bir bombardımanla önce Fav Yarımadasını ele geçirmiş daha sonra da Basra'yı işgal etmişti. İşte tam bu noktada General Townshend de Bağdat'a ilerlemek üzere, çoğunluğu Hintli askerlerden oluşan 6. Hint Tümeni'nin komutanlığına atandı. Aslında Townshend şahsen Basra ele geçirilmişken Bağdat üzerine yürümenin anlamsız olduğuna inanıyordu ama üstü General Nixon onunla aynı fikirde değildi. Şehrazat'ın şehri, Abbasilerin efsaneler diyarı Bağdat İngilizlerin gözünü kamaştırıyordu. Bu şehrin ele geçirilmesi, her şey bir yana onların hayallerini süsleyen ve prestij değeri olan bir hedefti. Townshend ise daha mantıklı hareket ediyor ve Basra'nın stratejik güvenlik ve İngiliz çıkarları için yeterli olduğuna inanıyordu. Ama onun bu ciddi itirazlarına rağmen Nixon ilerleme emrinde diretti ve Townshend 6. Tümen ile birlikte kuzeye doğru hücuma geçti.

Dicle Nehri boyunca ilerleyen Townshend Kurna, Bahran ve Amare şehirlerini birer birer ele geçirdi ve nihayet Bağdat'ın kilidi konumundaki Kût'ül-Amâre'yi işgal etti. General Nixon yine Townshend'in derhal Bağdat üzerine devam etmesi emrini verdi. Townshend askerin henüz hazır olmadığını ve taarruz için henüz şartların olgunlaşmadığını bildirdi. Bağdat'ın zaptı için en az iki tümen, yani 30 bin civarında asker gerektiğine, aksi takdirde başarılı olunamayacağına inanıyordu. Ama Nixon geri adım atmadı. General Townshend yine verilen emri uygulayarak Bağdat'a doğru taarruza geçti. Ne var ki, Bağdat'a 30 km uzaklıktaki Selman-ı Pak denilen yere geldiklerinde Osmanlı Ordusu tarafından ağır bir yenilgiye uğratılarak geri püskürtüldü. Townshend ordularıyla birlikte Dicle Nehri tarafından çevrelenen Kut şehrine çekildi ve burada sıkıştı.

Osmanlı Ordusu Townshend'in üzerine yürüyerek Aralık ayında Kut'a geldi ve beş ay; yani tam 147 gün sürecek olan kuşatma başladı. Sadece General Townshend için değil, İngiliz Ordusu'nun savaş tarihinde de eşine çok az rastlanan sıkıntılı günlerdi. İngiltere askerî tarihinin en uzun savaşı olacaktı Kut. Townshend ilk birkaç hafta sorunsuz savaşmış, şehre karşı yapılan tüm Türk saldırılarını başarıyla geri püskürtmüştü. Zaten Kut'a çekildiği daha ilk gün, iki ay boyunca durumu idare edebileceğini ama sonrası için yapacak bir şey kalmayacağını Nixon'a iletmişti. Ne var ki, Townshend'in öngördüğü gibi çok geçmeden şehirde başlayan kıtlık hem şehir halkını hem de İngiliz Ordusu'nu fena vuracaktı.

Türklerin ellerinde büyük toplar yoktu, bu yüzden saldırılar istenilen etkiyi yaratmıyordu. Ama Türkler sabırla, azimle ve sebatla her gün şehrin savunma tahkimatlarına hücum ediyorlar, büyük kayıplar vererek geri çekiliyorlardı. Ertesi gün tekrar saldırıyorlardı. Yılmadan, bıkmadan, usanmadan Türk askerleri şehit olacaklarını bildikleri şehrin istihkâm mevzilerine atılıyorlardı. Ardı arkası kesilmez bu hücumlarla günler haftaları, haftalar ayları kovaladı.

Bu arada Townshend'in 6. Tümen'inde işler iyi değildi. Müslüman Hintli kıtalar arasında dindaşları Türklere karşı savaşmak konusunda ciddi bir isteksizlik baş göstermişti. Pek çok Hintli asker tetik çeken işaret parmaklarını vurarak savaştan kaçmaya çalışıyordu. Bazı Hintliler de karşı tarafa kaçıyor, şehrin Arap yerlileri de yine Dicle nehrine atlayıp yüzerek Türklere istihbarat veriyorlardı. Townshend, emrindeki Hintli Racputlar, Mahrattalar, Doğralar ve Sihler gibi bin çeşit askeri idare edebilmek, hepsinin de gönlünce olabilmek için akla karayı seçiyordu. Townshend'in gözüne kestirdiği bazı noktalar üzerinden Türklere karşı yapacağı çıkış hareketleri de Dicle Nehri'nin taşkınlıkları yüzünden mümkün olmuyordu. O yine de emrindeki canla başla savaşan üç İngiliz taburuyla şehri tutmaya devam edecekti.

İki ay sonra kıtlık başladığında Townshend, bir dizi önlem alması gerektiğini fark etti. Önce şehirdeki tüm yiyeceklere el konulmasını emretti ve çıkardığı emirlerle yiyeceğin hem halk hem de asker arasında eşitçe bölüşülmesini sağladı. Sonra şehirdeki tüm evleri didik didik arattı ve saklı pek çok tahıl ambarı bulundu. Saklı ambarları ihbar edenlere para ödülü verdirdi ve yeni erzak kaynakları keşfetti. Eldeki erzakı kılı kırk yararak hesap ediyor ve bunların adil bir şekilde bölüşülmesi için büyük çaba sarf ediyordu. Bu şekilde buldurduğu buğday, buğday unu ve arpalarla bir süre daha idare etse de çok geçmeden bunun da yetmeyeceği anlaşıldı ve sıra şehirdeki üç bin kadar beygir ve katıra geldi.

Müslümanlar bu hayvanların etlerini haram saydıklarından Townshend bunların Avrupalılar, yani İngilizler tarafından yenmesini, diğer erzakın da Müslümanlar tarafından tüketilmesi emrini verdi. Arpa unu, beygir eti derken bir ay da öyle geçti. Ancak her geçen gün kıtlığın etkileri şehirde daha belirgin olarak görülüyordu. Önceleri günde 15 kişi, sonraki haftalarda günde 20 kişi açlıktan ölmeye başladı.

Hasta ve yaralılar gün be gün çığ gibi artıyordu. Nere-

deyse çöl ikliminin hüküm sürdüğü kavurucu sıcakta açlıktan kıvranan askerler, bir deri bir kemik kalmış hasta bedenler, hem ruhen hem bedenen çökmüş halde derken, perişan bir vaziyette her biri bir yıl kadar yıkıcı günler geçiyordu. Sıcaktan çürüyen cesetlerin kokusu hayvan leşlerininkiyle karışıyor, bulaşıcı hastalıklar halkı ve askeri kırıp geçiriyordu. Dizanteri, tifüs, iskorpit ve daha bir yığın salgın hastalık ağına düşürdüğü kurbanlarını inim inim inleterek canlarını alıyordu. Başta Townshend olmak üzere pek çok asker sıtmaya tutulmuştu. İngiliz uçaklarıyla şehre havadan erzak ikmali yapılmaya çalışıldı ama bunların da birçoğu atıldığı noktalara isabet etmediğinden pek bir fayda sağlamadı. Mahrattalardan bazı erler firar etmeye başlamıştı.

Townshend şehirde çaresizlik içinde aylar boyunca kıvrandığı bu dönemde kendi canını rahatlıkla kurtarabilirdi, bunun için birkaç kez eline önemli fırsatlar geçmişti. Dicle Nehri'nden rahatlıkla sıvışarak arkadaki Nixon birliklerine ulaşabilirdi. "Ülkeleri için onurla ve sebatla savaşan zavallı askerlerimi gece yarısı bir hırsız gibi nasıl terk edebilirim," diyordu kendi kendine. Türk komutanı Halil Paşa bir ara ona eğer topları ve mühimmatı imha etmeden teslim ederse kendisini özgür bırakmayı dahi teklif etmişti. Ama o bunu da onuruna yediremeyerek reddedecekti. Hatta Britanya Hükümeti askerlerini bu cehennemden kurtarmak için bir ara Halit Paşa'ya General Percy Lake aracılığıyla kuşatmayı kaldırması için bir milyon İngiliz sterlini savaş tazminatı ödemeyi dahi teklif etti. Ama Halit Paşa bunu "İngilizlerin parasında gözümüz yok!" diyerek kati suretle reddetti. Sadece Townshend'in orduyu kâmilen teslim ettiği sürece özgür olabileceğini bildirdi. Bunu da Townshend kabul etmeyecekti.

Son bir ay da yalnız kavrulmuş arpa ve at etiyle idare edildi, birkaç hafta da yalnızca ot yendi. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi kum kasırgaları ve nehir taşkınları şehirdekilerin si-

nirlerini hepten yıprattı. Ve sonunda beklenen son geldi çattı. Townshend, Halil Paşa ile her ikisi de istimbotlara binmiş olarak Dicle Nehri üzerinde, siperlerin sağ kanadına yakın bir yerde yüz yüze buluştu. Townshend, Halil Paşa'ya askerlerine ve kendisine onurlu bir şekilde muamele edilmesi şartıyla şehri teslim edeceğini söyledi. Halil Paşa buna bizzat söz verdi.

Şehre geri dönen Townshend 29 Nisan'da telsiz telgraf kurma malzemesine varıncaya kadar tüm ordu mühimmat ve araç gerecini tahrip etti, beş ay boyunca Kut üzerinde dalgalandırdığı Birleşik Kraliyet bayrağı Union Jack'i düşman ellerine geçmemesi için kendi elleriyle yaktı ve göndere beyaz bayrağı çekip teslim oldu.

Muzaffer Kumandan Halil Paşa o gün ordularına şu mesajı yayınladı:

"Arslanlar, bütün Osmanlılara şeref ve şan, İngilizlere kara meydan olan şu kızgın toprağın güneşli semasında şehitlerimizin ruhları sevinçle gülerek uçarken, ben de hepinizin pak alınlarından öperek cümlenizi tebrik ediyorum. Ordum gerek Kut karşısında ve gerekse Kut'u kurtarmaya gelen ordular karşısında 350 subay ve 10 bin erini şehit vermiştir. Fakat buna karşılık bugün Kut'ta 13 general, 481 subay ve 13 bin 300 er teslim alıyorum. Bu teslim aldığımız orduyu kurtarmaya gelen İngiliz Kuvvetleri de 30 bin zayiat vererek geri dönmüşlerdir. Şu iki farka bakılınca, cihanı hayretlere düşürecek kadar büyük bir fark görülür. Tarih bu olayı yazmak için kelime bulmakta müşkülata uğrayacaktır. İşte 'Osmanlı sebatının, İngiliz inadını kırdığı' birinci zaferi Çanakkale'de, ikinci zaferi burada görüyoruz."

Kut'a giren Halil Paşa Townshend'in yanına geldi. "Siz, Plevne Savunması'ndaki Osman Paşa gibi cesurca mücadele ettiniz, üzülmeyiniz," diyerek onu teselli etti. Townshend ona kılıcını ve tabancasını uzattığında, Halil Paşa "Kılıç ve tabancanız, şimdiye kadar olduğu gibi daima size aittir," diyerek bunları ona iade etti.

Türkler cesur askerlere her zaman saygı duyarlardı. Townshend bunu sadece şimdi değil, savaşın en başından beri bizzat yaşamıştı. Zaman zaman ateşkes ilan edilmiş, tarafların ölülerini gömmeleri için zaman tanınmış, kuşatma tüm zorluğuna rağmen karşılıklı jestlerle devam etmişti.

Halil Paşa sadece Townshend'e değil, hiçbir esirin kılına zarar gelmemesi için gerekli önlemleri almıştı. Townshend ve kurmay heyeti İstanbul'a gönderilecek, diğer esir askerler havadar yerlere dağıtılacak ve güzergâhları boyunca güvenliklerinden emin olunacaktı. Townshend Halil Paşa'dan kuşatma boyunca sürekli yanında duran sadık köpeği Spot'un İngiltere'ye geri gönderilme ricasını bile kırmayarak hayvanın ülkesine döndüğünden ve Townshend'in Norfolk'taki evine ulaştığından emin olacaktı.

Townshend, Halil Paşa'nın kendisine tahsis ettiği Thornycroft motorbotunda Anadolu'ya doğru yola çıkarken kıyı boyunca sıralanan 6. Tümen askerleri onu gözyaşları ve alkışlarla uğurladılar.

İşte böyle başlamıştı General Townshend'in Türkler arasında geçireceği yaklaşık üç yıllık esaret hayatı. Ona nezaret edecek Türk Deniz Subayı Tevfik Bey'le birlikte önce Bağdat'a ve oradan da tam 2 bin kilometre yol kat ederek, kimi zaman at üstünde, kimi zaman bir Alman arabasında, kimi zaman bir trenle, bazen de hayvan derilerinin şişirilmesiyle oluşturulan sallar olan kelekler üzerinde 22 günlük uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından İstanbul'a ulaşacaktı. O zaman da aynı şimdi olduğu gibi Halep İstasyonu'ndan geçerek Tarsus yolu üzerinden hareket edecekti.

Townshend Türklerin Kut Zaferi'nin ardından geçen altı yıl sonra tekrar Anadolu topraklarında Konya'ya doğru ilerlerken İstanbul'daki esaret günleri gözlerinin önüne geldi.

Aslında onunki, Türklerin alicenaplığı sayesinde bir esaret bile sayılmazdı. Tanıştığı tüm Türk komutanlar ona "Siz bizim esirimiz değil, misafirimizsiniz," diyordu. Gerçekten

de öyleydi. Bunu en başta dile getiren de Enver Paşa'ydı. "İstanbul'da dilediğiniz gibi hareket etmekte özgürsünüz," demişti Enver Paşa ona. Hatta bir adım daha ileri giderek, "Lütfen eğer kaçma teşebbüsünde bulunacaksınız önceden bana haberin," diyerek ona takılmış, Townshend de ona gülümseyerek, "Tamam öyle yaparım," demişti.

Townshend önce Heybeliada'daki güzel bir köşke yerleştirildi ama burada birkaç ay sonra havanın soğumasıyla birlikte kendisine Büyükada'daki İngiliz Konsolosu Bay Hampson'ın yazlık köşkü tahsis edildi. Townshend burada rengârenk çiçekli bir bahçesi dahi bulunan, sessiz ve sakin, gayet de dinlendirici bir hayata başladı.

Townshend eşi Alice ve çok sevdiği biricik kızı Audrey'nin de yanına gelmesi için Türklerden ricada bulunmuş, bu isteği de olumlu karşılanmış ancak Avusturya'nın Townshend'in eşinin, topraklarından geçmesine müsaade etmemesinden dolayı sadece kızı Audrey İstanbul'da kendisine katılabilmişti. Townshend adada kafasına göre takılıyor, masmavi denizde yüzüyor, kayalardan denize atlıyor, Büyükada'dan Heybeliada'ya kırk dakikada yüzüyordu. Türkler İngilizlerle savaşta olduğundan İngiltere diplomatik işlerini Amerikan Büyükelçiliği üzerinden sürdürdüğü için Townshend İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Bay Philip ile de yakın bir dostluk kurmuştu ve buraya da sık sık uğrayarak hem büyükelçiyle yemekli sohbetlerde bulunuyor, hem de İngiliz ve Amerikan gazetelerini okuyarak siyasi gelişmeleri takip etme şansını yakalıyordu.

Gerçi esaret hayatı ve şehri teslim etmesi onurunu yaralamıştı ama bir kasım gününde İngiltere'den gelen bir telgraf onun tekrar tüm gücüyle hayata bağlanmasını sağlayacaktı. "Britanya Hükümeti, General Townshend'in çok kahramanca ve mahirce idare ettiği Kut'ül Amare Savunması konusunda hiçbir şeyin kendisini genel ilgiden düşürmeyeceğini parlamentoya bildirmiştir. Her şeyi bilen bir sıfat ve yetkiy-

le diyebilirim ki, mevcut durumunuz şöhretiniz ve geleceğiniz tamamıyla emniyettedir," yazacaktı telgrafta ve Townshend şeref madalyasıyla onurlandırılacaktı. Britanya Hükümeti Townshend'in ısrarla değiştirilmesi ya da iadesi taleplerini, şartların henüz olgunlaşmadığı gerekçesiyle kabul etmeye bir türlü yanaşmıyordu ama en azından ona layık olduğu onuru vermekten de imtina etmemişti. Krallık ona hakkını teslim etmişti.

Tüm hayatı boyunca savaş zamanlarında dahi günde en az dört saat kitap okumayı ve günlük tutmayı kendine alışkanlık edinen Townshend şimdi günde dokuz saatini okumaya ve yazmaya ayırıyordu. Esaret hayatı boyunca günlüklerini gözden geçirerek harp tarihi ve savaş sanatı üzerine araştırmalar yapacak, kitaplar yazacaktı. Rauf Bey başta olmak üzere pek çok hatırı sayılır Türk'le dostluklar kuracak, İstanbul'da onlarla uzun sohbetlerde bulunacaktı.

Tarihler Ekim 1918'i gösterdiğinde Townshend İtilaf Güçleri ve Türkler arasında kilit bir rol oynayacak ve tarafların anlaşarak Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasında arabuluculuk yapacaktı. Kendi deyimiyle savaş alanında yapamadığı görevi, esirken başarabildiği ve savaşı birkaç ay daha kısaltarak binlerce hayatı kurtarabildiğine inanarak sevinçle ülkesine geri dönecekti.

İngiltere'ye geri döndüğünde ise bağımsız milletvekili olarak parlamentoya girecek ve dört yıl boyunca İngiltere'de tam bir Türk dostu olarak hareket ederek İngilizlerin Türklerin lehine olacak şekilde politika geliştirmeleri için hayatının geri kalanını adeta bu uğurda vakfedecekti.

Türkler, bağımsızlık savaşlarına başlayalı beri de haberleri yakından takip etmişti Townshend. Uzunca bir süredir Mustafa Kemal'le bizzat tanışmak ve sohbet etmek istiyordu. Onun en büyük hayranlarından biriydi ve Türk kumandana büyük bir saygı duyuyordu. Uzunca bir süredir onunla tanışmak için uğraşıyordu. Türkleri bu karanlık günlerin-

de yalnız bırakmamak, yıllar önce kendisine gösterilen dostluk ve muhabbetin karşılığını ödemeyi arzuluyordu. Fakat tüm ısrarına rağmen İngiliz siyasi otoriteleri onun bu taleplerini reddediyorlar ve devletin çıkarlarına ters buldukları için onun Türklerle görüşmesini engelliyorlardı. Nitekim pasaportundaki Türklerle görüşme yasağı da bu şekilde konulmuştu.

Ama eski general kafasına koyduğunu yapmış ve bildiğini okumuştu. Eski tüm bağlantılarını kullanarak Anadolu ile irtibatı sağlamış ve yola koyulmuştu. Paris'teki eşini ve İspanya'daki bazı akrabalarını ziyaret edeceği bahanesiyle İngiltere'den ayrılmıştı. Marsilya'dan Beyrut'a hareket etmiş, oradan Beyrut, Hatay ve Halep üzerinden de trenle Adana'ya gelmiş, burada Adana Valiliği'ndeki kısa bir ziyaretin ardından da Konya'ya geçmişti.

Ve işte şimdi Mustafa Kemal'le buluşmak üzere Konya İstasyonu'nda bekliyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'un arifesinde Akşehir Karargâhı'ndaydı. 23 Temmuz 1922 sabahı Konya'ya geldi. Fazla vakti yoktu, ertesi gün sabah erkenden karargâha geri dönmeyi planlıyordu. İkili, görüşmeyi yapacakları ve Mustafa Kemal'in ikametgâhı olan İstasyon Caddesi'ndeki köşkte buluştu.

Mustafa Kemal emir subayından köşkte öğlen yemeği hazırlanmasını istemişti. Townshend istasyon köşkünün üst katındaki salonunda titizlikle hazırlanmış iki kişilik yemek masasına oturdu ve Mustafa Kemal'i beklemeye koyuldu. Beyaz bir masa örtüsü üzerinde bembeyaz porselen yemek, tatlı ve çorba tabakları üst üste nizami olarak dizilmiş, tabakların iki tarafına kaşık çatallar ve kristal bardaklar sıralanmıştı. Masanın başında bekleyen bir garson, Paşa gelinceye kadar Townshend'e içecek bir şeyler ikram etti.

Mustafa Kemal başında astragan kalpağı, askerî üni-

forması ve omuzlarında askerî rüzgârlığı ile içeri girince Townshend ayağa kalktı. Mustafa Kemal eldivenlerini çıkardı ve sağ elini misafirine uzatarak onun elini sıktı.

"Çok uzun bir yoldan geldiniz, yorgun olmalısınız," dedi Mustafa Kemal, ikili yemeğe otururken.

"Sizi görmek için buna değer," dedi Townshend İngiliz aksanlı Türkçesiyle. "İngiltere'de herkes sizin kahramanlığınızı konuşuyor. Şu anda yerimde olmak isteyen pek çok İngiliz tanıyorum. Bana zaman ayırdığınız için size şükranlarımı arz ederim."

"Halil ve Rauf Beyler sizden sitayişle bahsettiler," dedi Mustafa Kemal yemekler servis edilirken. Kut Kumandanı Halil Paşa'dan ve Townshend'in İstanbul'dayken tanıştığı Rauf Bey'den bahsediyordu.

"A evet, Halil Paşa," dedi Townshend. "Kendisi tanıdığım en cesur ve en centilmen Türk askerlerinden biridir. Rauf Bey ise İstanbul'daki esaret yıllarımda bana çok yardımcı oldu. Gerçi benimkine pek esaret denemez, şikâyet edecek halde değildim. Ama siz Türklerin her zaman dediği gibi, durun, nasıldı o laf, a evet, bülbülü altın kafese koymuşlar, vatanım demiş."

Mustafa Kemal gülümsedi. "Türkçeniz çok iyi," dedi.

"Türkçe zor bir dil ama onu öğrenmek için epeyi boş vaktim vardı," diye karşılık verdi Townshend. "Hayır düzeltiyorum, öğrenmek demeyelim de en azından derdimi anlatacak ve karşımdakini anlayacak kadar konuşabiliyorum. Ama sizin Halil Paşa'yı tanıdığınızı bilmiyordum."

"Halil, Harp Akademisi'nden benim sınıf arkadaşımdır. Onu iyi tanırım. Kut'taki cesaretinizden ve şehri onurla savunmanızdan sık sık bahsederdi. Sizi Plevne'deki Osman Paşa'ya benzetirdi."

"Bu övgüye layık biri miyim, bilmiyorum," dedi Townshend tevazuuyla. "Evet, askerlerimle gurum duyuyorum. Ama asıl övgüyü siz Türk askerleri hak ediyorsunuz."

Townshend'in gözleri Mustafa Kemal'in arkasındaki pencereden dışarıya doğru kaydı. Gözleri ufka dalıyordu. Sanki aklı o anda zamanda yolculuk yapıp tekrar kuşatma günlerine dönüyordu. Gözleri artık başka bir yer ve zamanda gezinir gibi, "Kut," sözü döküldü dudaklarından. Gözünün önüne açlıktan ölen askerler, hastalıktan can çekişen insanlar geldi, sıcaktan kokan cesetlerin kesif kokusunu burnunda hâlâ duyabiliyordu. "Bana şimdi gelip Kut ile cehennem arasında bir seçim yapmamı isteseler, sanırım ben cehennemi alıp giderdim," dedi tebessüm etmeye çalışarak.

Mustafa Kemal yemek yemeyi bıraktı ve dikkatle misafirini dinlemeye devam etti:

"Ama yaşadığımız tüm sıkıntılara rağmen," diyordu Townshend, "bunca olumsuzluğun içindeki tek güzel şey Türk askerinin alicenaplığı ve soyluluğuydu. Bir keresinde hiç unutmuyorum," diye anlatmaya başladı. "Dicle nehri üzerinde her iki taraf da karşı karşıya saldırılarda bulunuyorduk. Bizim botlardan bir tanesi nehrin kenarındaki bataklığa saplandı ve doğrudan Türklerin bombardımanın hedefine girdi. Ama Türk askerleri ne yaptı biliyor musunuz? Bir beyaz bayrak çekip bizim bataklığa saplanan botun yanına geldiler ve suya atlayarak bizimkilerin botunu çamurdan kurtarıp kendi cephemize geri gönderdiler. Biz şaşkın bakışlar altında olup biteni öylece izledik. Sonra tekrar herkes yerine geçince yeniden birbirimizi bombalamaya başladık."

Townshend bakışlarını ufaktan alıp tekrar içinde bulunduğu dünyaya dönercesine gözlerini Mustafa Kemal'e çevirdi. "İnanılır gibi değildi!" diye devam etti. "Türkler sanki adilce kazanmadıkları hiçbir zaferi istemiyorlardı. Bir ara ben de ne yaptım biliyor musunuz?" Gülümsedi. "Türk komutanına bir kutu Maspero sigara gönderdim. Türkler ise beş ay sonra Kut'u geri alınca benim tüm askerlerime sigara ve kahve dağıttılar!"

Mustafa Kemal tebessüm etti.

"Size böyle onlarca hadise anlatabilirim," dedi Townshend. Ciddileşerek, "Siz Türkler onurlu ve hakperest insanlarsınız," diye devam etti. "Ben bunu hem cephede hem de bizzat aranızda, savaşta ve barışta şahsen yaşadım. Hayatımın geri kalanını da bu gerçeğe kulak tıkamaya çalışan İngiliz siyasetçilere hakikati anlatmaya çalışarak geçirdim."

Townshend bir bardak su yudumlayıp anlatmaya devam etti:

"Bakın sizinle çok açık konuşacağım, Sayın Başkumandan. Lloyd George ve taraftarlarının Türklere karşı savaşmaları bir delilikti! Hele Yunanlılara bu uğurda arka çıkmaları, onlara Batı Anadolu'yu söz vermeleri! Saçmalığın daniskası! Sevr'in her bir maddesi Türklere hakarettir! Ama şunu bilin ki İngilizler Lloyd George ve avenesinden ibaret değildir. Hayır, biz aklıselim insanlar sizin bu haklı davanızı sonuna kadar savunuyoruz ve savunmaya da devam edeceğiz."

"Bunları duymak güzel," dedi Mustafa Kemal. "Ama bunlar İngilizlerin resmi görüşü değil anladığım kadarıyla."

"Hayır, ne yazık ki değil," dedi Townshend. "En azından şimdilik. Lloyd George sizinle görüşmeme pek sıcak bakmadı tahmin edeceğiniz üzere." İngiliz Başbakanı'ndan bahsediyordu. Lloyd George'dan bahsedince Townshend ciddileşti ve yüzü düştü. "Buraya İngiliz otoritelerinden gizlice geldim, biliyorsunuz. Ama ben bu karanlık dönemi arkada bırakacağımıza inanıyorum. Siz Türklere karşı savaş açmak, asırlarca süren bir ittifakı bozmak ne sizin ne de bizim çıkarlarımızla örtüşüyor. İngilizler için en gerçekçi siyaset Türklerin lehine olan siyasettir. Hem İngilizleri hem de Türkleri memnun edecek siyaset bu siyasettir. Lloyd George İngiltere'nin bir gerçeği, bunu reddedecek değiliz. Ama aynı şekilde Lord Palmerston, Lord Salisbury, Lord Baconfield da İngiltere'nin bir gerçeği. Bu önde gelen İngiliz siyasetçilerin hepsi de Türk dostları insanlar. Size daha nice isimler sayabilirim ve inanıyorum ki bunlar yakında İngilizlerin Türk aleyhtarı olan dış siyasetini tersine çevireceklerdir."

Yemekten sonra kahvelere geçildi. Townshend içtenlikle İngilizlerin Türkler hakkındaki görüşlerini anlatmaya devam etti. İngiliz kamuoyunun artık Yunanlıları desteklemediğini, onların Türk topraklarından çekilmesi gerektiğine inandığını anlattı. "Yunanlıların İzmir'i işgali hiç akıllıca bir hareket değildi. Bizimkilerin İstanbul'u işgali de aynı türden bir delilikti!" İngiltere'de pek çok siyasetçinin bu görüşte olduğunu söyledi ve "Artık rüzgâr Türklerin lehine dönmüştür ve bu şekilde düşünenlerin sayısı Türk aleyhtarlarının seslerini her geçen gün daha fazla bastırıyor," diye devam etti. "Aklıselim politikanın galip geleceğine dair hiç şüphem yok," diyordu. İngilizlerin artık bu yanlıştan döneceklerine inancının tam olduğunu ekledi.

Söz Yunanlılara gelince Townshend, "Öte taraftan," dedi, "Batı Anadolu'yu tekrar ele geçirmeniz çok zor. Karşınızdaki düşman çok güçlü. İngilizler dışında neredeyse tüm Avrupalı devletler, hatta Lloyd George dışında herkes, sizin başarılarınız sayesinde Yunanlılardan desteklerini çektiler, bu doğru. Ama ne yazık ki Batı'nın onlara verdikleri silahlar ve mühimmat Yunanlıların elinde kaldı. Batı Anadolu'da yüz binlerce Yunan askeri ve dünyanın en güçlü ordusuna karşı koyabilecek, yüksek teknoloji ağır silahları ve yığınla cephaneleri var. Ayrıca Afyon civarındaki dağların onlara doğal birer kale görevi gördüğünü herkes biliyor. Aşılmaz, dağdan kaleler! Hemen arkasında Batı'nın son teknoloji harikası topları! Ama bunları zaten biliyorsunuz." Başını öne eğerek, "Keşke iş bu noktaya gelmeseydi," dedi İngilizler adına pişmanlık hissederek.

Mustafa Kemal Paşa hiçbir şey söylemedi. Konuyu misafirine çaktırmadan değiştirecekti. Sadece, "Hakkını savunan bir milletin önünde durabilecek hiçbir güç yoktur," demekle yetindi. "Bunu yakında siz de göreceksiniz."

"İşiniz çok zor," dedi Townshend tekrar. "Hayır, düzeltiyorum. Zor değil; maalesef imkânsız!"

"Göreceğiz," dedi Mustafa Kemal elinin tersiyle boş kahve fincanını iterken. "Göreceğiz."

Kahveler tazelendikçe İngiliz-Türk ilişkilerinden Townshend'in Kut'taki hatıralarına, millî mücadeleden Townshend'in esaret hayatına değin pek çok konudan sohbet ettiler. Saatler ilerledikçe laf lafı açtı ve iki deneyimli asker dünya harp stratejilerine dair uzun bir tartışmaya dahi girdiler.

"Kitabınızı okudum," dedi Mustafa Kemal yeni bir sigara yakıp bacak bacak üstüne atarken. Townshend'in Kut'taki anılarını ve deneyimlerini dünya harp tarihi gözlemleriyle birlikte aktardığı *My Campaign in Mesopotamia* adlı kapsamlı kitabından bahsediyordu. Kitap çıkar çıkmaz Tarih-i Askeri-i Osmani Encümeni tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Matbaa-i Askeriye'de İstanbul'da yayınlanmıştı. "Napolyon, Moltke ve Frederick'i güzel analiz ediyorsunuz," diye devam etti Mustafa Kemal. "Gençliğimde benim de bu isimlere özel bir ilgim vardı. Daha doğrusu dünya harp tarihinin tüm kumandanlarına ve stratejistlerine. Harp ilmiyle her zamandan yakından ilgilenmişimdir. Ama kitaplar büyük kumandan yetiştirmez. Hayır, onu kader yapar. İçinde bulunduğunuz şartlar ve sizin o şartları nasıl değerlendirip analiz ettiğiniz sizi rezil de edebilir vezir de. Ben şanslıyım, çünkü benim arkamda Türk milleti gibi asil bir ulus var. Bağımsızlığımızdan vazgeçmektense ölmeye hazır bir milletiz biz."

"Şanslı olduğunuzu kabul etmiyorum," dedi Townshend kahvesini yudumlarken. "Bu sizi tevazuunuz olsa gerek. Ve evet, siz Türklerin bağımsızlığınızdan asla vazgeçmeyeceğinizi çok iyi biliyorum. Buna sanırım tüm dünya şahit oldu."

"Kitaplarınızdaki analizlerin çoğuna katılıyorum," diye ekledi Mustafa Kemal, "ama çok önemli bir noktayı atlıyorsunuz. Napolyon, Frederick ve Moltke'nin seferleri incelendiğinde ortak noktalarının, daha doğrusu zaferlerindeki sırrın düşmanın en zayıf noktasına saldırmak olduğu ortaya çıkar diyorsunuz. Çünkü bunun en mükemmel strateji olduğunu öne sürüyorsunuz."

"Siz aynı görüşte değil misiniz?" diye sordu Townshend merakla.

"Hayır, ben buna katılmıyorum," dedi Mustafa Kemal. "Öyle savaşlar vardır ki, önceki komutanların stratejileri size yardım edemez. Öyle anlar vardır ki, bildiğiniz bütün stratejiler faydasız kalır. Düşmanı şaşırtmak için bazen ilk akla gelen, en mantıklı planı değil, zor ve riskli olanı seçmek zorunda kalırsınız. Fatih'in gemileri karadan yürütmesini mantık kabul eder miydi? Ya da Kartacalı Hannibal'ın Roma'ya kafa tutarak Alpleri aşması delilik değil miydi? Bir avuç Spartalının Pers İmparatorluğu ordularına direnişine ne demeli? Hayır, bunların hiçbirisi ilk bakışta mantıklı hareketler olarak gözükmez. Ama istisnai komutanlar daha önce hiç kimsenin düşünmediği, diğerlerinin ancak sonradan farkına varacakları dâhiyane stratejiler geliştirirler. Bu, cesaret gerektiren, riskli bir iştir. Ama bazen bu tek yoldur ve en iyi yoldur."

Townshend düşünceli bir şekilde başını salladı, "Olabilir," dedi. "Başkumandan olan sizsiniz. Ben yenilmiş bir generalim. Siz hiç yenilmediniz."

"Talih, cesarete âşıktır," dedi Mustafa Kemal. "Ama kendinize haksızlık etmeyin. Savaşlarda bazen bir dakika bütün savaşın seyrini değiştirir. Bunun için bir generalin yapabileceği çok az şey vardır. Siz elinizden geleni fazlasıyla yaptınız. Tarih bunu yazacaktır."

"Bunları sizin gibi büyük bir kumandandan duymak benim için bahtiyarlığın en büyüğü. Çok teşekkür ederim." Townshend kahvesinden bir yudum daha aldıktan sonra, "Biliyor musunuz, ben sizi Napolyon'a benzetiyorum," dedi. "Askerî dehanız, stratejiye verdiğiniz önem bana onu çağrıştırıyor."

"Napolyon bir hayalperestti," dedi Mustafa Kemal yeni yaktığı sigarasının kibritini kültablasına atarken. "Ardına binbir çeşit milleti takarak bir maceraya atıldı ve onun için

de başarılı olamadı. Benim arkamda ise kendi milletim var ve biz macera aramıyoruz. Bağımsızlığımızı kazanmaya çalışıyoruz ve bunu da başaracağız."

"Ben buna gönülden inanıyorum," dedi Townshend. "Ama Napolyon konusunda ısrarcıyım. Ben Austerlitz'in her zaman takdire şayan olduğunu düşünmüşümdür."

"Aynı fikirde olduğumu söyleyemem," dedi Mustafa Kemal. "İtalya seferi deseniz, belki..."

Townshend, Mustafa Kemal'e ardı ardına harp tarihindeki meşhur savaşlar ve kumandanlarla ilgili görüşlerini sormaya devam etti. Türk kumandanını dinlemekten büyük keyif aldığı her halinden belliydi.

Mustafa Kemal de işinin ehli insanlarla sohbet etmeyi her zaman severdi, bu yüzden ona hiç itiraz etmeden sohbete keyifle devam etti. "Anlaşıldı," dedi bir ara, "Bu sohbet uzayacak." Kahvelerin tazelenmesini isteyecekti ki, Townshend ayağa kalktı ve "Bir dakika," dedi, "Bende daha iyi bir şey var." Kalkıp bavulundan sırf Mustafa Kemal için getirdiği Scotch'u çıkarıp gösterdi.

Fakat Mustafa Kemal başını iki yana salladı oturduğu yerden. "Savaştan önce içmem," diyecekti ki kendini tuttu. Sırrını açık etmemeliydi. "Ne yazık ki çalışırken içmem," demekle yetindi. "Ama size bu inceliğiniz için teşekkür ederim."

"Şu anda çalışıyor musunuz?" diye sordu Townshend şaşkınlıkla.

Mustafa Kemal gülümsedi hiç renk vermeden. "İlgilenmem gereken ufak bir mesele," demekle yetindi. Ser veriyor sır vermiyordu.

"Peki o zaman," dedi Townshend, "Kahveyle devam!"

İkili, kahvelerini yeniden tazelediler. Sohbet o kadar koyulaşmıştı ki, Mustafa Kemal akşam yemeğini de Townshend ile beraber yedi.

Ertesi sabah Townshend'in yanından ayrılırken ona, "Sizi Ankara'ya davet ediyorum," dedi. "Benim ilgilenmem ge-

reken bir husus var, ama orada sizin dilinizde sizinle konuşabilecek dostlarım var."

"Bundan memnuniyet duyarım," dedi Townshend.

"Az kalsın unutuyordum," dedi Mustafa Kemal. "Bizde adettir, biliyorsunuz, misafire hediye verilir," diyerek Townshend'e Türk bayrağı renginde kırmızı taşlı bir tespih hediye etti.

"Beni mahcup ettiniz," dedi Townshend hediyeyi alırken.

"Bir şey daha var," dedi Mustafa Kemal ve bir kol saati çıkarıp Townshend'e uzattı. "Bunu Gelibolu'da savaştan sonra meydanı gezerken bulmuştum. Arkasında yazanlardan bir İngiliz askerine ait olduğu anlaşılıyor. Sahibinin ailesini buldurmak için çok uğraştım ama başarılı olamadım. Belki siz bana yardımcı olabilirsiniz. Bu saati İngiliz askerin ailesine ulaştırabilir misiniz, lütfen?"

Townshend'in gözleri doldu, boğazı düğümlendi. Sonra topuklarını birbirine çarptı, elini alnına götürdü ve asker selamı vererek, "Bunu yapacağımdan emin olabilirsiniz, Başkumandan," deyip saati teslim aldı.

Townshend Mustafa Kemal'le sohbetinden öyle büyük keyif almış, onunla buluşma şansına sahip olduğundan öyle büyük onur duymuştu ki, sonraki günlerde gazetelere vereceği demeçlerde, "Yaklaşık 40 yılık askerlik görevimde 15'ten fazla devlet başkanıyla görüştüm ama Mustafa Kemal'in karşısında o geceki kadar ezilmiş hissetmedim. Mustafa Kemal'de müthiş bir ruh kuvveti var. O, baş koyduğunu yapacak," diyecekti.

Townshend Ankara'ya doğru yol alırken Mustafa Kemal Paşa Akşehir'deki karargâhına dönüyordu. Townshend'e ser verip sır vermemek için "ufak bir mesele," diye bahsettiği şey Büyük Taarruz'du.

Şimdi onun kazanması gereken son bir muharebe vardı.

Anadolu'nun son meydan muharebesi!

55

28 Temmuz 1922 günü Ankara ile Konya arasında bulunan Akşehir Batı Cephesi Merkez Karargâhı'nda iki kolordunun subayları arasında bir futbol maçı düzenlenmişti. Ordudaki tüm üst düzey komutanlar maçı izlemek için Akşehir'deydi.

Mustafa Kemal Paşa'nın neredeyse bir yıldır, her türlü eleştiriye göğüs gererek, sabırla ve azimle yaptırdığı hazırlıklar artık tamamdı. Bağrına kendini emanet ettiği Türk milleti onu yalnız bırakmamış, canla başla Türk Ordusu'nu donatmıştı. Millet adeta yokluğun içinden yepyeni bir ordu çıkarmıştı. Bu bir Anadolu Mucizesi'ydi, bunu anlatmanın başka bir yolu yoktu. Yeri geldi göllerden tutulan balıklarla asker doyuruldu, yeri geldi çarşaflar kesilip yırtılarak sargı bezi yapıldı ve orduya teslim edildi. Türk milleti bir karınca çalışkanlığıyla ve inançla, yemedi yedirdi, giymedi giydirdi. Bir çift çarığın, bir çift çorabın, bir tas çorbanın lafı edildiği günlerdi. Elde yoktu, avuçta yoktu. Ama bu işgalcileri bu vatandan kovmaktan başka çare de yoktu! Herkesin ağzında tek bir laf vardı: "Ya istiklal ya ölüm!"

Ve "Tüfek omza!" dedi mi Mustafa Kemal Paşa, iş bitmişti.

Mustafa Kemal'in kafasında ilmik ilmik dokuduğu, ince ince işlediği o müthiş planın son aşaması başlamak üzereydi. Düşmanı kandırmak için göstere göstere yapılan maçtan

sonra geceyarısı Merkez Karargah'ındaki odasında Mustafa Kemal, çalışma masasının arkasındaki pencerede sırtını dönmüş, ellerini arkasında birleştirmiş, ordu komutanlarını dinliyordu. Camdan süzülen ayışığı Mustafa Kemal'in ön cephesini beyaza boyuyor, arkasını gölgede bırakıyordu. Odanın ortasındaki masanın etrafında beş büyük komutan ayakta, saatlerdir başlarında durdukları haritada taarruz alternatiflerini tartışıyorlardı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa, İkinci Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa ve Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa önlerine serdikleri, üstleri piyonlarla dizili haritanın başındaydılar.

İsmet Paşa önce Mustafa Kemal Paşa ile istişare ettiği genel taarruz planının çerçevesini çizmişti. Ama odada konuşulanlara bakıldığında pek ikna edici olmuşa benzemiyordu.

"Bana kalırsa," dedi Yakup Paşa genel bir değerlendirmenin ardından, "Cephenin tamamından, bütün mevkilerden aynı anda saldırıya geçmeliyiz." Elindeki çubukla haritada Eskişehir'den Afyon'a kadar aşağı yukarı 100 km'lik bir alanı gösteriyordu. "Ancak bu şekilde Yunanlıları bire bir yakalarsak bir şansımız olabilir. Hem bu şekilde herhangi bir hatta başarısız olursak eğer, arkadaki az sayıda takviye kuvvetiyle açılan gediği kapatabilir ve zararı asgari düzeyde tutabiliriz."

"İnce bir tül perde gibi ordularımızı böylesine dağıtmak bana pek akıl kârı görünmüyor," diyerek itiraz etti Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa. Bir şeye kuşkuyla yaklaşırken yaptığı gibi uzun gür sakallarını sıvazlıyordu. Bu sakalları yüzünden adı Sakallı Nurettin Paşa'ya çıkmıştı. "Bence yapılması gereken, düşmanı en zayıf olduğu noktadan, yani kuzeyden, Porsuk Çayı'ndan onları vurmaktır. Sakarya kuzey yolu ile Sivrihisar-Seyitgazi arasından Eskişehir istikametinde sağlam bir saldırı gerçekleşebilir." Nurettin Paşa eliyle cephenin en kuzey kısmını işaret ediyordu. "Ordularımız buradan rahatça Yunan'ın üzerine saldırabilir."

"Ve rahatça da imha edilebilir," diyerek bu sefer Yakup Şevki Paşa karşı çıktı. "Böylesi bir düzlükte asker sizin geldiğinizi daha on kilometre öteden görür ve sizi iki taraflı bir çapraz ateşe tutar."

"Hem bu düzlükte topçularımız için uygun mevki bulmak da çok zor," diyerek araya girdi İsmet Paşa. "Yunanlılar ise yüksek mevkilerde olacaklarından askerimizin ava giderken avlanması an meselesi olabilir."

"Eğer hızlı hareket edersek bu sorunların hepsi aşılabilir," dedi Nurettin Paşa.

"Ben atlılarımı olabildiğince hızlı hareket ettiririm, bu düzlükte sürat konusunda bir sorun yaşanacağını sanmam," dedi Süvari Birlikleri Komutanı Fahrettin Paşa.

"Belki ilk hat üzerinde hızlı bir şekilde başarılı olunabilir," dedi Fevzi Paşa, "Ama biz onlarla uğraşıncaya kadar Yunanlılar Kütahya'dan gelecek takviyelerle hemen karşımıza çıkabilirler. Zaten en zayıf noktaları burası olduğu için bu kısımlara büyük yığınak yapmış durumdalar."

"Peki ya biraz daha güneyden, Seyitgazi ile Afyon arasındaki bölgeden saldırsak?" diye önerdi Yakup Şevki Paşa.

"Düşman hattının tam ortasından mı?" diye sordu İsmet Paşa.

"Risksiz bir harekât," diye yanıtladı Yakup Şevki Paşa. "Herhangi bir sorunda sağ ve sol kanattan gelecek birliklerle hemen iyi bir savunma sağlayabiliriz."

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, "Yunanlıların en zayıf noktasını bulup oradan saldırmalı," diyerek sözü aldı tekrar. "Bunun için de Emirdağı ile Türkmen Dağı arasındaki vadi daha uygun görünüyor." Ege bölgesinde doğu-batı hattında uzanan dağlar arasındaki kısmı gösteriyordu haritada.

İsmet Paşa, "İki yandaki dağların eteklerinden pusuya düşeriz, Paşam," diyerek itiraz etti. Genelkurmay Başkanı bir şey demeden haritaya bakmaya devam etti düşünceli bir şekilde.

Paşalar bu şekilde saatlerce taarruz hattını bir kuzeye, bir güneye taşıyarak şu vadi senin, o düzlük benim en risksiz planı bulmaya, Yunanlıların en zayıf olduğu noktayı kararlaştırmaya çalıştılar. Haritanın üzerindeki beyaz piyonlar bir o tarafa bir bu tarafa yer değiştirip durdu. Çaylar kahveler içildi aralar verildi, sonra yine masanın etrafında hararetli tartışmalar başladı.

O ana kadar hiç ağzını açmadan dinlemekle yetinen Başkumandan Mareşal Mustafa Kemal Paşa, vakitler gece yarısını gösterdiğinde emir subayına "Dışarıda birileri var mı, kontrol et," diyerek emir verdi. Emir subayı odanın kanatlı kapılarını açıp koridordaki askere içeriye kimseyi almamasını emretti ve kapıları sıkıca kilitledi. Mustafa Kemal Paşa yaverinden gerekli işareti alınca masanın başına geçti ve önce haritaya sonra da paşalara baktı. Gümüş tabakasından bir sigara çıkarttı yaktı.

"Yunan Ordusu'na en zayıf noktasından değil," diyerek başladı kesin bir şekilde, "en güçlü olduğu noktadan saldıracağız!" Sigarasının dumanını üfledi.

Paşalar şaşkınlıkla birbirlerine baktılar.

Nurettin Paşa, "Nereden, paşam?" diye sorabildi uzunca bir sessizlikten sonra.

Mustafa Kemal Paşa yumruğunu haritadaki Afyon'un güneybatısı mevkiine indirdi. "Buradan!" dedi. Masanın üzerindeki tüm piyonlar havaya zıpladı ve darmadağın oldu.

Paşalar haritaya bakakaldılar.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, "Afyon'un en dağlık, en engebeli, en kayalık yerinden mi?" diye sordu.

Mustafa Kemal Paşa hafifçe başını salladı. Masadaki çubuklardan birini aldı ve haritadaki Afyon ile Ahır Dağı arasındaki bölgeyi işaret ederek, "Baskın!" dedi. "Buraya baskın yapacağız."

"Ne kadar kuvvetle, paşam?" diye sordu Nurettin Paşa. "Ordunun ne kadarıyla yapacağız bu baskını?"

"Tüm gücümüzle!" diye yanıtladı Mustafa Kemal Paşa.

Verdiği her bilgi, söylediği her cümle odada balyoz etkisi yaratıyordu. Mustafa Kemal Paşa sanki konuşmuyor, ağzını her açısında odaya bir bomba atıyordu.

"Tüm topçular mı?" diye sordu Yakup Şevki Paşa.

"Tüm topçular," diye cevapladı Mustafa Kemal.

"Tüm tümenler mi?" diye sordu Fevzi Paşa.

"Tüm tümenler," diye cevapladı Mustafa Kemal.

"Süvariler?" diye sordu Fahrettin Paşa.

"Hepsi de," dedi Mustafa Kemal Paşa. "Varımızı yoğumuzu buraya koyacağız. Plan budur." Sigarasından bir nefes daha aldı.

"Peki 200 bin askeri bu noktaya nasıl nakledeceğiz?" diye sordu Genelkurmay Başkanı.

"Ve birer tonluk topları ve cephaneyi?" diye ekledi hemen Nurettin Paşa.

"Gizlilikle," diye cevapladı Mustafa Kemal Paşa. "Ve sabırla."

Mustafa Kemal bunları söyleyince masadan üç beş adım uzaklaştı ve tekrar yüzünü komutanlara dönerek beklemeye başladı. Sağ elini üniformasının içine, göğsünün üzerindeki düğmelerin arasına sokmuş, sol elini arkasına atmıştı.

Artık hiç kimse ne soracağını bilemiyordu. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Belki beş dakika boyunca kimse bir şey söylemedi.

Yakup Şevki Paşa homurdanarak iki adım ileri çıktı ve masayla Mustafa Kemal Paşa'nın arasına geçip, "Paşam," diye başladı, "Biz tüm askerimizi buraya yığarsak ve Allah muhafaza başarısız olursak, Yunan doğrudan Ankara'ya girer. Çünkü Kuzey'deki tüm cepheler bomboş kalacak!"

"Başarısız olmayacağız," dedi Mustafa Kemal Paşa kendinden emin bir şekilde.

"Paşam," diye devam etti Yakup Şevki Paşa hiddetle, "Her şeyi bir kenara bıraktım, o kadar askeri Yunan duymadan nasıl Afyon'un güneyine taşıyacaksınız?" Haritanın başına geçe-

rek işaret parmağının ucuyla Eskişehir'den Afyon'a kadar olan hattı gösterdi ve "Burası 120 km'lik bir mesafe! On binlerce asker oraya nasıl gider, Paşam? Tepemizde Yunan keşif uçaklarının sinek gibi dolaştığını unuttunuz mu, Paşam?"

"Görmeyecekler," dedi Mustafa Kemal Paşa.

"Nasıl olacakmış o?" diye itiraz etti Yakup Şevki Paşa. "Ben bin kişilik bir taburu alıp bir km öteye koyduğumda bile adam tepemden uçup o taburun aynı yerde olmadığını ve benim hareket ettiğimi görüyor. Siz diyorsunuz ki onlarca alay, tugay ve tümen, iki yüz binden fazla asker 100 km'den fazla gidecek ve adamlar bunu farkedip karşımıza ordu yığmayacaklar öyle mi?"

"Aynen öyle," dedi Mustafa Kemal Paşa.

Yakup Şevki Paşa bir lahavle çekti. Diğer paşaların da bir şey söylemesini ister gibi onların yüzlerine baktı.

Herkes çaresizce bir Yakup Şevki Paşa'ya bir Mustafa Kemal'e bakıyordu. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa daha fazla dayanamayıp, Mustafa Kemal'e dönerek, "Yakup Şevki Paşa'nın hakkı var, Paşam," dedi. "Orduyu oraya Yunan görmeden taşıyabilsek bile o dağları nasıl aşacağız? Hepimiz biliyoruz ki o bölgede bulunan Sandıklı ve Ahır Dağları birer kale gibidir, insana geçit vermez. Bunların arasındaki kayalıklar da yetmezmiş gibi Yunan oraları tel örgülerle, hendeklerle, kum torbalarıyla doldurmuştur. O dağlar geçilemez."

Gerçekten de aynen böyle demişti bir İngiliz üst düzey komutan. İşgal Kuvvetleri, Yunan askerinin cephedeki durumunu gözlemek, vaziyeti hakkında bilgi almak için oraya bir grup İngiliz diplomat ve komutan göndermiş ve bu dağlık alanı zar zor gezen İngilizlerden biri raporunda, Yunan cephe hattının özellikle Afyon güneybatısından Ahır Dağları'na kadar uzanan güneybatı bölümünün dağlık, engebelik ve güvenli olduğu için buraların asla geçilemeyeceğini yazmıştı. Üstüne üstlük Yunanlılar güvenli gördükleri bu dağların arkasında öyle iyi bir yığınak yapmışlardı ki burası hiç-

bir şekilde aşılamazdı. Geçilmeye çalışılırsa da böyle bir saldırı aylar süreceğinden düşmanı perişan edecekti. Böyle diyordu İngiliz, raporunda.

"Geçeceğiz," dedi Mustafa Kemal Paşa ve tekrar masanın yanına gelerek paşaların meraklı bakışları altında planının detaylarını anlatmaya başladı.

Planın en önemli unsuru gizlilikti. Mustafa Kemal Paşa'nın aylardır kafasında kurduğu bu saldırı planının her aşamasının tam bir gizlilik içinde yürütülmesi gerekiyordu. En kuzeyinden en güneyine tüm ordu birlikleri sadece geceleri hareket ettirilecek, gündüzleri ağaçların diplerinde, yol üzerindeki köy evlerinde, çatıların altında ve samanlıklarda, artık o gün askerin başını sokabileceği, altına sinebileceği her ne varsa orada saklanılacak ve tepeden keşif yapan Yunan uçaklarına hiçbir şey belli edilmeyecekti. Yürüyüş sadece ve sadece gece karanlığında olacaktı. Üstelik gündüzleri cephe boyunca yayılacak bir tümen tam ters istikamette, yani kuzeye doğru ilerleyecek, Yunan keşif uçakları tepeden baktıklarında Türk Ordusu sanki güneye değil de Eskişehir'e doğru gidiyormuş ve orada bir yığınak yapıyormuş algısı uyandırılacaktı.

"Böylesi bir yolculuk günler sürer," diye itiraz etti Yakup Şevki Paşa.

"Tam olarak 12 gün," dedi Mustafa Kemal Paşa. "On gün nakil, iki gün de diğer hazırlıklar için." Mustafa Kemal Paşa en uzaktaki birliklerinden en yakınındakine kadar böylesi bir hareketin ne kadar süreceğini uykusuz gecelerinde sabahlara kadar hesaplamıştı harita başında. Allah'tan matematiği her zamanki gibi çok iyiydi ve bu, coğrafi bilgisiyle birleşince ortaya harikalar çıkarıyordu. Örneğin en uzaktaki birlikler üç tümeniyle, yani 25 bin askeri, 5000 atı, 50 topu, ve 2000 öküz, deve ve eşekle yaklaşık 100 km yürüyerek Afyon'un güneyine gidecek ve burada Birinci Ordu Komutanlığı'nın emrine girecekti. Ya da en yakındaki birlik-

lerden Boldavin'in kuzeyindeki 4. Kolordu 60 km yolu aşarak yine Afyon'un güneyinde yerini alacaktı. Fahrettin Paşa'nın üç tümenlik Süvari Kolordusu ise Akşehir'deki şimdiki konumundan ayrılarak at sırtında tamı tamına 120 km yol aşarak Ahır Dağları'nın dibine dayanacaktı. Mustafa Kemal A'dan Z'ye her şeyi ince ince hesaplamış, tüm bu rakamları tekrar tekrar kontrol etmiş, defalarca üzerinden geçmişti. O ettiği hiçbir lafı boşuna etmez, verdiği bir emri kafasında bin kere tahkik ettikten sonra dillendirirdi.

Nakil tamamlandığında, Eskişehir'den Afyon'a kadar tüm hatta incecik bir çizgi halinde bırakılan asker dışında ordunun tamamı, topu, tüfeği, süvarisi, atı, öküzü, eşeğiyle birlikte operasyonun merkezi olan Afyon'un güneybatısında saldırıya hazır bulunacaktı. Ahır Dağları gibi geçilemez doğal bir kaleyi aşmak ise Türk süvarilerine kalıyordu. Mustafa Kemal Paşa, Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa'ya süvarileri nereden nasıl geçirmesi gerektiğini uzun süre anlattı ve "İşin en kritik noktalarından biri burası," dedi tüm komutanlara dönerek. "Süvariler Ahır Dağları'nı aştıklarında cephedeki Yunan Ordusu'nun tam arkasına inmiş olacaklar. Bu şekilde düşmanı iki taraftan çevirmiş olmakla kalmayacağız, Yunan Ordusu'nun İzmir'le olan bağını da koparmış olacağız!"

Mustafa Kemal Paşa operasyonun tüm inceliklerini böyle uzun uzun ve somut bir şekilde anlattıktan sonra komutanların çoğu ikna olmuşlardı. Bir tek Yakup Şevki Paşa itirazında devam etti: "Bu, çok riskli bir plan," dedi Mustafa Kemal'e dönerek. "En ufak bir yanlışımızda, Yunan kuzeyden saldırır ve karşısında onu durduracak hiçbir ordu bulunmadığından elini kolunu sallayarak İç Anadolu'ya girer."

"Büyük zaferler, büyük riskler gerektirir," diye yanıtladı Mustafa Kemal Paşa.

"Peki ya bütün cephaneyi tek bir taarruzla harcayınca, cephane bitince ne yapacağız?" diye sordu Yakup Şevki Paşa.

"İkmali Yunanlılardan yapacağız!" Mustafa Kemal Paşa girift saldırı planının her aşamasını ince ince düşünmüştü.

Yakup Şevki Paşa direniyordu. "Çok daha güvenli bir şekilde neden tüm cephelerden saldırmıyoruz? Neden varımızı yoğumuzu tek bir cepheye sıkıştırıyoruz bunu anlamıyorum," dedi.

Bu sefer İsmet Paşa sözü aldı, "Paşam," dedi, "Biz de isteriz dünya harbi gibi tüm hatlardan saldırmayı, ama karşımızdaki askerin sadece kendi topraklarıyla değil, İngiliz kuvvetlerle de doğrudan bağlantısı var. Biz ne kadar bastırırsak bastıralım, arkadan takviye kuvvet gelmeye devam edecektir. Askerleri bittiğinde asker getirecekler, topları bittiğinde top getirecekler, mermileri bittiğinde mermi getirecekler. Ama bizim tek atışlık bir ordumuz var. Bizim arkamızda hesapsız fabrikalarımız, sayısız cephanelerimiz yok! Bir senedir uğraşıyoruz, işte her şeyimiz bu asker, her şeyimiz bu cephane."

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı başıyla onaylayarak, "Tek şansımız bu," dedi. "Hızlı, ani bir baskın, sonra süvarilerle cepheyi yarma harekâtı ve Yunan Ordusu'nun toparlanmasına izin vermeden onu yenmek! Ben tüm alternatifleri kafamda en az yüzer kere işlettim ve her seferinde bu planın tek plan olduğu sonucuna vardım."

Yakup Şevki Paşa, Mustafa Kemal'in yüzüne bir süre hiçbir şey demeden baktı ve "Başarısız olursak, elde olan da gider," dedi, "Yine söylüyorum, düşman Ankara'ya kadar gider! Mahvoluruz!" Sonra da odadaki herkesin yüzüne bakarak ekledi, "Bizi," dedi, "hepimizi de vatana ihanetle suçlarlar!"

Yakup Şevki Paşa'nın bu son cümlesi odanın içine bir gülle gibi düştü. Son kozunu oynamıştı.

Mustafa Kemal Paşa bir adım öne çıktı ve, "Tüm sorumluluk benimdir," dedi. Hepsini şahit gösterircesine odadaki paşaların yüzlerine baktı ve "Başaracağız," dedi.

Diğer komutanlar Yakup Şevki Paşa'nın yüzünü gözlüyorlardı. Onun da bu plana rıza göstermesi, dahası inanması büyük önem taşıyordu. Yakup Şevki Paşa 1896 Harp Okulu çıkışlıydı ve vakti zamanında Mustafa Kemal'den 6 yıl kıdemli bir Mirliva iken sırf Mustafa Kemal'e olan saygı ve inancından dolayı onun emri altına girmişti. Onun düşüncesini Mustafa Kemal elbette yabana atmazdı.

Yakup Şevki Paşa düşündü, taşındı, bir haritaya baktı, bir de odadakilere baktı. Tüm gözler onun üzerindeydi. Sonra hazırola geçip topuklarını birbirine vurdu ve Mustafa Kemal'e selam vererek, "Emrinizdeyim, Paşam!" diyerek gürledi.

Mustafa Kemal Paşa gülümsedi. Odadaki herkes derin bir nefes aldı.

Sad Planı, başka bir adıyla Kurt Kapanı tatbike hazırdı. Bu, sadece bir matematik deha tarafından gerçekleştirilebilecek dâhiyane bir plandı.

56

Topçu Onbaşı Çakır İbram 1916 model Skoda marka, 10,5'lik sahra bataryasının irtifa tekerliğini döndürebildiği kadar döndürdü, namlunun yukarı doğru kalkışını izledi ve kamayı açtı. İki at arabası tekerliğinin arasına yerleştirilen topun kundak kuyruğu yerdeki toprağa sıkıca sabitlenmişti. Çakır İbram'ın hemen yanındaki bir başka asker 17 kg'lık mermiyi namluya sürdü. Çakır İbram kamayı kapattı ve ateşleme koluna yapıştı. Gözlerini gökyüzüne kaldırırken yanındaki erle göz göze geldi. Askerin gözlerindeki ifadede onun da aklından aynı sorunun geçtiğini anladı. Acaba işe yarayacak mıydı? Bu mermiler bu topla ateşlenebilecek miydi, yoksa daha ilk atışta topun başındaki herkes havaya mı uçacaktı? İşte soru buydu.

Asker telaşlanmakta haksız değildi. Türk Ordusu'nun elindeki tüm toplama cephane gibi top bataryası farklı model, mermi farklı modeldi! Obüsler Skoda marka ama mermiler Alman işiydi. Mermilerin obüslere uyması için namluların hartuç yatağında değişiklik yapılması gerekiyordu. Üstelik tek sorun da bu değildi. Daha önemli bir mesele vardı ki, İşgal Kuvvetleri, Türk Ordusu'nun elindeki tüm topların kamalarını toplamış ve onları kullanılamaz hale getirmişti. Kamasız bir top, tetiği olmayan bir tabancadan farksızdı, hiçbir şekilde kullanılamazdı.

Ama İşgal Kuvvetleri bir kamanın Türkleri durduracağını sanıyorlardıysa, yanılıyorlardı. Türkleri şimdiye kadar ne durdurabilmişti ki bu durdursun! Askerin elindeki cephanenin çoğu, İstanbul'dan binbir zorluklarla kaçırılıp Ankara'ya taşınan cephaneydi. Mehmetlerin, Şerife Bacıların, adsız yüzlerce kahramanın karşısına kara kışın ortasında koca dağlar dikilmişti. Ama dağları aşıp esaretten kurtulmak Türklerin kaderinde vardı; bu, onların efsanelerine, destanlarına kazınmıştı. Dağları delmek de, dağ gibi surları yerle bir etmek de Türklerin kaderiydi. Ve mermiler olağanüstü bir azim ve sabırla Ankara'ya taşınmış, aşılmaz denilen dağlar aşılmış, millet, ordusunu cephanesiz bırakmamıştı. Mehmetçik bu cephaneyi elbette en iyi şekilde değerlendirecek, olmaz denilen işleri olduracaktı!

Pek çok deneme yanılmadan sonra, Türkler Eskişehir'deki tren atölyesinde pek çok metali deneyerek trenlerin çelik dingilinden bu toplara kama yapmayı başarmışlardı. Geriye mermileri uydurmak kalıyordu. Onu da Nazilli'deki bir pamuk fabrikasındaki tornayı kullanarak çözdüler. Bu torna sayesinde bataryaların namlularında ufak bir rötuşla Alman cephaneyi obüslerde kullanılabilir hale getirdiler. Öyle azbuz bir başarı değildi bu. Ama bu, Türklerin savaşa hazırlık döneminde başardığı yüzlerce zorlu, neredeyse imkânsız olan işten yalnızca biriydi. Bataryaların deneme atışları genelde başarılıydı ve toplar atışa hazırdı. Daha doğrusu hazır olmak zorundaydı. Ama herhangi bir ateşlemede işlerin ters gitmesi, kamanın tutmaması ya da topun fırlamadan olduğu yerde infilak etmesi için onlarca sebep vardı ve o gece Çakır İbram da, yanındaki erat da bunun böyle olduğunu adları gibi biliyorlardı. Buna rağmen hepsi de topun başından bir adım kenara çekilmeden beklemeye devam ediyorlardı.

Topun hedefi 3 km kadar ötede uzanan Kalecik Sivrisi'ydi. Çakır İbram gibi 100 kadar topçu takımı belirli aralıklarla toplarını 10 km'lik bir alanı dövecek şekilde bu istih-

kâmlara doğrultmuş, elleri ateşleme kollarında bekliyorlardı. Diğer 200 topçu da Tınaztepe, Erkmentepe ve Belentepe arasındaki mevkileri dövecek şekilde ellişer yüzer bölüştürülmüş, hedeflerine kilitlenmişlerdi. Yunanlıların en güçlü, en kuvvetli, en donanımlı mevzilerine aynı anda müthiş bir bombardıman gerçekleştirilecekti.

Terzi Ramazan dikenli tellerin altına usulca uzandı ve elindeki koca saplı yankeskiyi ilk telin üzerine getirdi, koca makasın ağzını açtı ve tele dokundurmadan beklemeye başladı. Elleri diken kesikleriyle doluydu. Saatlerdir taşların üzerinde sürtünmekten kaput üniformasının dizleri ve dirsekleri parçalanmış, yüzü gözü tozdan kapkara olmuştu. Yürürken ağzına toz toprak dolmuş, kolları yüzülmüştü. Ama en kötüsü irili ufaklı yüzlerce taşın vücudunun orasına burasına batmasıydı. Şimdi de yerde gökyüzünün karanlığına bakıp uzanırken sol kürek kemiğine batan sivri bir taş orada zaten var olan başka bir yarayı bıçak gibi deliyor, canını yakıyordu. Ama tüm bunlar işin kolay tarafıydı. Zor olan henüz başlamamıştı. Hayır, şimdiye kadar yaşadıkları az sonra olacaklarla karşılaştırıldığında kuş tüyü yataklarda uyumak gibi bir şeydi!

Sağında ve solunda kendisi gibi tellerin dibine yatmış, ellerindeki keski ve tel makaslarıyla donmuş gibi bekleyen yüz askerden biriydi Terzi Ramazan. Gökyüzüne bakarken yüzü simsiyahtı kirden ama gözlerinde yıldızlar ışıldıyordu. Terzi Ramazan orduya girdiğinde ona ne iş yaptığı sorulmuş, o da terzi olduğunu söyler söylemez eline bir vida keskisi tutuşturmuşlar ve onu cephedeki telleri imha etmekle görevli bu bölüğe vermişlerdi. Tabii kumaş kesmekle, dikenli tel kesmenin birbiriyle pek alakası yoktu ama, bunu düşünen kim! Haftalarca dikenli teller nasıl kesilir, kazıklar nasıl sökülür, saldırıda asker bunları nasıl aşar, subaylardan bunların eğitimini almışlardı. Atılan topların telleri yok etmesi bekleniyordu ama Dünya Savaşı'nda işin bu kadar kolay olmadığı

pekâlâ anlaşılmıştı. Karpuz büyüklüğündeki mermiler, evet bazen bu telleri parçalıyor ve askerin kopan yerlerden geçmesini sağlıyordu. Şarapneller de eğer isabet ederlerse telleri parçalamaya yetiyordu. Ama çoğu zaman da mermiler, telleri kazıklarıyla beraber söküyor, havaya fırlatıyor ama tellerin yine yekpare bir şekilde gerisin geri yere düşmesine engel olamıyordu. Üstelik teller bu kez daha dolaşık bir şekilde işlevini yerine getirmeye devam ediyordu. Asker bir kere bu tellere dolandı mı çırpınması boşunaydı. Bir anda yüzünü, gözünü, ağzını, burnunu tellerin dikenleriyle saplanmış, kanlar içinde buluverirdi. Hücum sırasındaki hengâmede ise onu bu halden kurtaracak biri ne yazık ki mümkün olmazdı.

Üstelik yine Dünya Savaşı'ndaki deneyimlerden sonra teller tek sıra döşenmiyor, üçer, dörder sıra döşeniyor, ve şimdi Yunanlıların Afyonkarahisar mevzilerinde olduğu gibi birkaç yüz metre aralıkla tekrar tekrar çekiliyor, böylece bir sırayı aşan askeri, diğerinin önünde kıstırarak tam bir av haline getiriyordu. Bu yüzden bu bölük telleri kesecek, hemen arkasında yerde yatarak hazır bekleyen binlerce piyadenin geçmesi için hazır hale getirecek, daha ötedeki kum torbalarıyla desteklenen dikenli tel istihkâmlarını ise bombaların parçalaması ümit edilecekti. Aslında etkili bir plandı ama gel de bunu Terzi Ramazan'ın sırtındaki kanayan yaraya anlat! Terzi Ramazan'ın gözlerinin önüne bir ara karısı Hatçe geldi. "Ah be Hatçem," diye düşündü. "Kim bilir bir daha seni görebilecek miyim acaba?" diye aklından geçirdi.

Tellerin birkaç yüz metre gerisinde yerde yüzükoyun yatan Balyoz Osman nefesini tutmuş, tüfeğine bir sevgili gibi sarılmış bombardımanın başlamasını bekliyordu. Dış teller kesilecek, daha içerdeki istihkâmlardaki dikenli teller ve çuvallar aynı anda bombalarla darmadağın edilecek ve Balyoz Osman'ın bağlı olduğu 5. Tümen'in piyadeleri de ilk yarık açılır açılmaz ayağa kalkıp saldırıya geçeceklerdi. Balyoz Osman, arkasına saklandığı tepeden yıldızları izlerken bir

ara savaşı, cepheyi, vücuduna batan taşları ve açlığı unuttu. Uzun uzun yıldızlara baktı. Açık, yıldızlarla kaplı bir ağustos günüydü ne de olsa. Altı yaşındaki kızı Hilal gözlerinin önüne geldi. Kızı pencerenin dibinde oturup yıldızlara bakmayı ne çok severdi. "Hilâl'im, biricik kızım, acep şimdi neler yapıyorsun? Nasılsın Hilâl'im?" diye geçirdi içinden. "Ah bir kere daha sana sımsıkı sarılıp mis kokunu içime çekebilsem! Canım kızım benim!"

Balyoz Osman'ın yanı başındaki Urfalı Kürt Memo'nun ise cepheden geri döndüğünde, tabii hâlâ eğer yaşıyorsa, kavuşacak kimsesi yoktu. En ön cephede yere yatmış, hücum emrini beklerken hayatı boyunca belki de ilk defa kaçmak zorunda kalmadığını düşündü. Öyle ya, tüm hayatı kan davalılarından kaçarak geçmişti. Ama o ölmemek için değil, öldürmemek için kaçıyordu! Balyoz Osman ona bir keresinde bu kan davasının neden çıktığını sorduğunda, "Bilen yoktur," demişti ve hatırladığı kadarını anlatmaya çalışmıştı. Memo'nun dedesinin dedesi, ya da onun da dedesi gençliğinde vakti zamanında başka bir aşiretten kız kaçırmış. Sonra kızın babası elinde tabancayla çıkmış gelmiş, kızını geri alacağım derken karşısına çıkan oğlanı da, onun babasını da, kendi kızını da vurmuş. Bu sefer Memo'nun dedesinin dedesi de gitmiş babasını vuran adamı ve kardeşini vuracağım derken, çıkan çatışmada aynı aileden dört kişiyi birden öldürmüş. Bu sefer karşı taraf Memo'nun dedesini ve kardeşlerini öldürmüşler. En son Memo'nun Hamidiye Alayları'nda başarılı bir general olan babası Cihan Harbi'nden dönünce vermişler eline silahı ve göndermişler karşı aşirete. Adamcağız her ne kadar bu işe karşıysa da karşısına silahlı kim çıkarsa mıhlamış yere. Bu sefer de karşı taraf Memo'nun ne kadar kardeşi, amcası varsa hepsinin soyunu kurutmuşlar. Balyoz Osman daha fazla dayanamayıp "Ulan oğlum, bu nasıl iş, sizde kan davaları katlanarak mı artıyor?!" diye şaşmış kalmıştı. "Orasını bilmem," demişti Kürt Memo. "Ama ben

kendimi bildim bileli, bu kanın içindeyim!" Sıra Memo'nun karşı tarafı öldürmesine gelince o direnmişti. Tam o sırada seferberlik ilan edilince Memo da soluğu orduda almıştı. Ne de olsa babası sadakatleri ve üstün başarılarıyla meşhur Hamidiye Alaylarında komutandı ve Türkler tarafından büyük saygı görürdü. Kürt Memo da adeta babasının mirasını devam ettirmişti ve Kurtuluş Savaşı boyunca Türklerle omuz omuza savaşan sayısız Kürt'ten biriydi sadece. Komutanları tarafından sevilir, takdir edilirdi. Memo geri dönünce ya eline silahı alıp hasmı olan aşiretten bir düzine kişiyi öldürecek ya da öldürülecekti. "Kaderin cilvesi işte" demişti Balyoz Osman'a bir keresinde gülerek, "Allah bu savaşı benim karşıma çıkarttı da, pisipisine ölmek yerine kahramanca savaşmak nasip oldu!"

Cephenin en önünde belki de tüfeğine tek sarılı olmayan asker, Sancaktar Mehmet'ti. Hayır, o, canından çok sevdiği al bayrağa sımsıkı sarılmış, onu hücum emriyle birlikte dalgalandırmak için sabırsızlanıyordu. Savaş boyunca cephede bayrak taşıyacak onlarca sancaktardan biriydi. Taarruzun en önünde koşacak, al bayrağı gören düşmana korku salacak, Türk askerine ise güven verecekti. Ant içmişti Mehmet, ne olursa olsun, bayrağı bırakmayacak, yere düşürmeyecekti. Bir ara gözlerinin önüne kardeşi Orhan geldi geçti. Ona en son dün mektup göndermişti; kim bilir belki bir daha mektup yazmak nasip olmayacaktı.

Bir 10 km kadar ötede ise Fırtına Ömer, biricik atı Safran'ı yedeğine almış, Ahır Dağı'nın geçit vermez eteklerinden çıkarken usulca atının kulağına fısıldıyordu. "Haydi Aslanım benim, aferin sana. Hele bir şu işi halledelim sana en güzelinden bir torba arpa!" diye fısıldadı kulağına. Fırtına Ömer bir taraftan da hayvanın boynunu okşuyor, Safran da sahibi fısıldadıkça kulaklarını öne dikiyor, onu anlar gibi dikkat kesiliyordu. Hayvanın burnu ve ağzı ve nallı ayakları teker teker çuval bezleriyle bağlanmıştı. Süvarilerin ba-

şı Fahrettin Paşa ne olursa olsun hiçbir ses çıkartılmaması gerektiğini tekrar tekrar anlatmıştı askerlerine. Bir kişneme sesi, birkaç düşen taş parçası yakınlardaki bir Yunan nöbetçiyi işkillendirip tüm planı mahvedebilirdi. "Çok hızlı koşarsan sana bir de havuç!" diye ekledi Fırtına Ömer. Sessiz olması gerektiğini o da biliyordu bilmesine ama, huysuz hayvandı Safran, ağzı ve ayakları bezlerle bağlı olduğundan her an bir huysuzluk yapabilir, kişneyebilirdi. Fırtına Ömer işte buna engel olmak için hayvana fısıldayarak onu sakin tutuyordu. Yoksa ki, Safran, her Ahal Teke atı gibi gözütok hayvandı. Kuru otla beslenir, karın tokluğuna şimşek gibi koşardı.

Safran'ın nalları ve ağzı çuvallarla bağlıydı bağlı olmasına ama bu bile onun güzelliğinden bir şey eksiltmiyordu; hayvan karanlığın içinde ilerledikçe sanki altın gibi ışıldıyordu. Atın parlak tüylerine vuran ayışığı ve yıldızlar onun bir elmas gibi ışıldamasına yetiyordu. O, türünün en iyi örneği bir safkan Ahal Teke atıydı. Her yeri altın rengindeydi ve sadece bu atlarda görüldüğü üzere tüylerinde metalik bir parlaklık bulunuyordu. Asıl menşei Orta Asya olan bu atlar yeryüzündeki tüm belli başlı at ırklarının da oluşturulmasında kullanılmıştı. Türünün diğer kusursuz örnekleri gibi Safran'ın da vücudu parlak, kılları ince ve yumuşak, kulakları diğer atlardan daha uzun, gözlerinin etrafı ise onu güneşe karşı korumak için siyah ve badem şeklindeydi, bu, hayvanın gözlerine sürmeli bir hava verirdi. Atın cidagosu yüksek ve dik, sırtı uzun ama en önemlisi de bacakları uzundu. Zarif, görenleri büyüleyen bir attı Safran. Az yer, susuzluğa dayanabilir ve bir şimşek gibi koşabilirdi. Gerçi huysuz bir attı ama hangi güzelin bir kusuru olmazdı ki? Tüm Ahal Teke atları gibi sahibine son derece sadıktı, belki biraz fazla sadıktı, çünkü ona Ömer'den başka kimse binemezdi. Bunu daha önce kim denediyse kendini birkaç saniye içinde yerde bulmuştu. Ömer de bindiğinde atı öyle hızlı sürerdi ki ona or-

duda Fırtına adını takmaları bu yüzdendi. Fahrettin Paşa askerlerini önce Konya'da, sonra da Şuhut'ta aylarca süren bir eğitimden geçirmişti.

18'indeki Ömer beş yıldır sahibi olduğu bu hayvanı doğuşundan beri tanıyordu. Kaderin cilvesi bu ya, Ege'nin Yunan Ordusu tarafından işgalinde Urla, Yunan Ordusu ve Rumlar tarafından yakılıp yıkılırken Ömer tüm ailesini kaybetmiş, anne babasına, büyükannesine ve kardeşlerine gözlerinin önünde Yunan askerleri tarafından işkenceler yapılmış Ömer ise öldü sanılarak baygın halde bırakılmıştı. Ömer yangın dumanlarıyla uyanmış, herkesin öldürüldüğünü anlar anlamaz kendini dışarı atmış ve ahırda Safran'ın kişnemesini duyarak onu alevlerin ortasından çekip almış ve atını sürebildiği kadar doğuya sürmüştü. Şuhut'a geldiğinde ise Millî Ordu'yla tanışmış ve hemen orduya yazılmıştı.

26 Ağustos saat 04:30'da Türk Ordusu öldürücü yumruğu vurmak için hazırdı.

Oysa sadece birkaç gece önce, 24 Ağustos gecesi Ankara'nın en hâkim tepesinden şehri gören Çankaya Köşkü'nün tüm ışıkları yanıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın köşkte büyük bir çay partisi düzenleyeceği günlerdir tüm gazetelerde yeralmıştı. Yerli, yabancı pek çok konuğa davetiyeler gönderilmiş, Çankaya'da herkes tarafından hissedilen hummalı hazırlıklar yapılmıştı. Paşa'nın vereceği çay partisi her yerde konuşuluyor, şehrin zengin sakinleri davetiye kapmak için birbirleriyle yarışıyorlardı.

Yunanlılar ve İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri arasında Türklerin artık savaşmaktan yorulduğu, ya futbol maçlarıyla ya da çay partileriyle barışın tadını çıkardıkları dilden dile dolaşılır olmuştu. Artık Türklerden korkacak bir durum kalmamıştı. Yunanlılar Ege'de sözde bir "İyonya" Devleti de ilan edebilir, Trakya'dan İstanbul'a bile yürüyebilirlerdi. Gerçekten de 45 bin askerlik Yunan 4. Kolordusu Trakya üzerin-

den İstanbul'daki tahta kendi krallarını oturtmak için payitahta dayanmış, hazır bekliyordu.

Yunanlıların Anadolu'yu işgaldeki birliğe verdikleri ad olan Küçük Asya Ordusu'nun Başkumandanı Hacianesti İzmir'deki yatından aklın sınırlarını zorlayan emirler yağdırmaya devam ediyor, canı sıkıldığında da İzmir kordon boyundaki Türk restoranlarında kendine balık ziyafeti çekmeyi ihmal etmiyordu. Ne de olsa arkasında koca İngiliz Krallığı vardı, onun sırtını kim yere getirebilirdi! Sonunda Türklere diz çöktürmeyi başarmışlardı! Böyle diyorlardı birbirlerine.

Ama Yunanlılar yanılıyorlardı. Yemi yutmuşlardı. Çay partisi usta bir aldatmacaydı. 24 Ağustos gecesi Mustafa Kemal ne bir futbol maçında ne de bir çay partisindeydi. Hayır, o artık Ankara'da bile değildi.

Mustafa Kemal askerî üniformasını giymiş, tabancasını beline takmış ve savaşmak için yola koyulmuştu. Ankara'yı daha 17 Ağustos gecesi büyük bir gizlilik içinde terk etmiş ve tüm komutanların hazır beklediği Akşehir Merkez Karargâhı'na gelmişti. Orada kurmaylarıyla birlikte savaş planlarını son bir kez daha kontrol ettikten sonra tüm birliklere iki gün sonra taarruz için emir vermiş, emirler ordudan kolordulara, kolordulardan tümenlere, tümenlerden tugaylara müthiş bir titizlikle hızla aktarılmış, Mehmetçik tüfeği omzuna dayamış eli tetikte beklemeye koyulmuştu. Mustafa Kemal savaşı cephenin tam içinden yönetebilmek için önce Şuhut'a, sonra da Kocatepe'deki karargâha geçmişti.

Gökyüzündeki Hilal ve yıldızlar Türk askerlerine göz kırpıyordu. Türk Milleti o gece tek yürek Afyonkarahisar'ın güneybatısında çarpıyordu. Herkesin gözü, kulağı buradaydı.

57

26 Ağustos sabaha karşı Afyon yaylası sakin ve hareketsizdi. Açık gökyüzünde yıldızlar Türk askerlerine arzı endam ederken dağlarda fırtına öncesi bir sessizlik hâkimdi.

Yunan Cephesi'nde ise daha çok yılgınlık ve bezginlik hüküm sürüyordu. Cephenin en uç noktasında nöbet tutan Yunan askerler sırtlarını kum torbalarına dayamışlar, dizlerini karınlarına çekmişler, tüfeklerine sarılmış iç geçiriyorlardı. Sandık sandık mermilerin, koca koca topların arasında mevzi almışlardı.

"Lanet olası savaş bir bitmedi!" dedi nöbetçilerden biri Yunanca söylenerek. "Venizelos varken savaşıyorduk. Güya Kral Konstantin onun muhalifiydi. İş başına geçti ama biz yine savaşıyoruz! Nasıl iş anlamadım ki!"

"Saraylardan savaş emri vermek kolay tabii!" dedi bir diğeri gözlerini yarım yamalak açarak. "Nasıl olsa cephede hayatını verecek olan bizleriz!"

"Biri sarayından savaş açar, Hacianesti yatından emir yağdırır! Eve gitmeyeli iki yıl oldu," dedi diğer Yunan asker. "Başkalarının topraklarında daha ne kadar duracağız?"

"Ne uğursuz bir savaş!" dedi diğeri. "Eğer ölmezsen seni cephede daha ileriye gönderiyorlar, evden daha uzak kalıyorsun. Ölürsen hepten tahtalıköyü boyluyorsun. Eve geri

dönebilmenin tek yolu ya sakat kalmak ya da ağır yaralanmak! Ben böyle işin içine—" diyerek bastı küfrü.

"Senin çocuğun var mı?" diye sordu diğer nöbetçi.

Gülümsedi diğeri, "Ben daha evli bile değilim! Tam nişanlanmıştım ki savaş çıktı, kendimi cephede buldum. Neymiş İzmir'i Türklerden geri alacakmışız! Neymiş Konstantinopol'de yeniden Yunan bayrağı dalgalanacakmış! Ulan bu şehirler altı asır boyunca Türklerin olmuş, geri alması mı kalmış?! Neymiş Ayasofya'yı yeniden kilise yapacaklarmış! Ulan Atina'da kilise mi bitti—" Yine bastı bir küfür daha ağzını doldura doldura.

"Hayır, hem neyin nöbetini tutuyoruz arkadaş!" dedi diğer asker. "Bir yıl olmuş adamlar harekete geçmemiş. Baksana savaştan umudu kesip kendilerini top oyunlarına verdiler anlaşılan."

"Trikopis'in emirleri."

"Bugün böyle söylerler, yarın Hacianesti emri değiştirip bizi başka yere gönderir. Her kafadan bir ses çıkıyor!"

"Kesin sesinizi!" diye bağırdı başlarına gelen yüzbaşı, erleri bir güzel paylayarak. Elleri arkasında, ayağındaki postalıyla yerdeki askeri dürtükledi. "Kesin ve gözlerinizi dört açın!"

Tepelerinde biten yüzbaşıyla birlikte nöbetçiler hemen toparlanıp kendilerine çeki düzen verdiler.

Daha ötede, cephenin içindeki Yunan askerler de mışıl mışıl uykularına devam ediyordu. Açlıktan midesi kazınan iri yarı bir asker kaşınarak tulumundan kalktı. Gövdesinde üniforması olmadığı için sırtını kaplayan koca bir Ortodoks haçı dövmesi görünüyordu. Bunlar da ordunun çoğunluğu gibi Megali İdea'ya inanan radikal Yunan birlikleriydi. İnsan azmanı, çadırın ortasındaki tepside duran koca kuzudan bir parça but alıp yarı uykulu bir şekilde tıkındı, yine kenarda bulduğu bir şişeyi kafasına diktikten sonra tekrar yerine yattı ve horlayarak uyumaya devam etti.

General Trikopis, eski sahiplerinin radikal Yunan askerlerce öldürüldüğü, kendisine ayırdığı bir Türk konağında kafası ve gövdesi yerde, bacakları ve ayakları karyolada, bir elinde şarap şişesi, ağzından salyalar saçarak uyuyordu. Gece komutanlar ve bölgenin ileri gelen, Yunanistan'dan taşınan Rumları yine bir balo düzenlemişler ve gece yarısına kadar vur patlasın çal oynasın eğlenmişlerdi. Nasıl olsa Türkler bir yıla yakın süredir saldırıya geçmemişlerdi ve geçeceğe de benzemiyorlardı. Ege, Yunan Ordusu için artık bir tatil kampından farksızdı. Balo boyunca komutanlar ve Yunan iş adamları siyasetten ve savaştan konuşmuşlar, uzun uzun sohbet etmişlerdi. "Çok yakında Ankara'ya da gireceğiz," diyordu Trikopis kristal bardağından şarabını yudumlarken.

"Türklerin işi artık bitti," diye karşılık verdi zengin bir frak giyen kilolu bir iş adamı. Konstantin'i tanıyan akrabaları sağolsun, Afyonkarahisar'ın kuzeybatısından Uşak'a kadar pek çok araziyi kendisine tapulatmıştı. Türklerin asırlarca ektiği, biçtiği, yuva kurduğu, kendilerine vatan yaptıkları topraklardı bunlar. Yunan Ordusu bu toprakların Türk sahiplerinin hiçbirinin gözünün yaşına bakmamış, aileleri dağıtmış, insanları topraklarından sürmüş, çoğunu öldürmüş, geri kalanları korkutup kaçırmış ya da esir almıştı. Bazı askerler buldukları kadınlara tecavüz, erkeklere işkence etmişlerdi.

"Fransızlar ve İtalyanlar su koyuverdi ama olsun, bu cephaneyle artık hiç kimseye ihtiyacımız yok!" dedi masada oturan bir diğeri.

"Sabah bazı raporlar geldi elime," dedi Trikopis önündeki domuz yahnisini çatallarken. "Bir hareketlilik olduğu söyleniyor, ama önemli bir şey olduğunu sanmam." Et nefisti. "Yine de askerlere teyakkuzda olmalarını emrettim."

"Bu iş asıl Ankara'ya girdiğimizde bitecek," dedi masadaki bir albay. "İşte o zaman Türkler tarih olacak!"

"Ankara ve İstanbul!" diye ekledi fraklı bir diğer sivil.

"Büyük Yunanistan'a!" diyerek kadeh kaldırdı Trikopis.

"Büyük Yunanistan'a!" dedi masadaki diğerleri, kadehleriyle ona katılarak.

Trikopis yemeğin başından beri izlediği karşısında oturan şık elbiseli kadına gülümsedi ve kadehini ağzına götürdü. Kadın da kadehi ona doğru göstererek kumandanın ilgisini karşılıksız bırakmamıştı.

Komutanlar aylardır cephede günlerini gün ediyorlardı. Asker de artık beklemekten bıkmıştı. Hem korkacak ne vardı ki? Aylardır bu cephedeydiler ve bu karargâha öylesine çok top, tüfek, cephane ve asker yığılmıştı ki, Türklerin buradan saldırmaya çalışmaları delilik olurdu. Varsın korkuyu kuzeydeki birlikler yaşasındı. Askere sorsalar burada nöbete bile gerek yoktu ya, Trikopis son birkaç gündür homurdanmaya başlamış, ve evet, herkese teyakkuzda olmalarını emretmişti. Emretmişti emretmesine de, onu takan kim?! Hacianesti bir şey, Trikopis başka bir şey söylüyordu.

Koca bir Yunan bayrağı Batı Anadolu topraklarına saplanmış bir hançer gibi, mağrur ve kibirli, dalgalanmaya devam ediyordu.

58

Yunan cephesinden birkaç kilometre ötedeki Kocatepe'nin önünden bir kartal süzüldü.

Uzaklardan bir kurt uluması yükseldi.

Dağın doruğunda kafasında kara kalpağı, sırtında kurt kürkünden yakası, boynunu ve omuzlarını kapatan askerî paltosuyla ve bir kartalın gözlerindeki keskinlikle Mustafa Kemal cepheye bakıyordu. Bir sigara yaktı, son bir bakış attı ufka. Dudaklarından bir zamanlar Harp Okulu'nda ezberlediği, Namık Kemal'in dizeleri döküldü:

"Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini
Vardır elbet kurtaracak bahtı kara mâderini!"

Yine son dizeyi değiştirerek okumuştu.

Vakit gelmişti. Emri verdi.

Binbaşının "Ateş!" emriyle birlikte Topçu Onbaşı Çakır İbram sıkı tutmaktan az kalsın kıracağı Skoda'nın ateşleme kolunu çekti ve ateşleme iğnesi fünyeye dokur dokunmaz hartucun içindeki sevk barutu alev aldı. Tutuşan barutun basıncıyla birlikte ve müthiş bir gürültüyle 10,5'luk mermi namluyu geri teperek çıktı ve fırlayıp hızla yükseldi. Mermi, taşları, kayalıkları ve tepecikleri aşıp üç kilometre ötedeki Yunan istihkâmlarını tam on ikiden vurdu! Kum torbaları patlayarak havaya uçtu, dikenli teller paramparça oldu.

Siperlerin arkasında uyuklayarak nöbet tutan bir Yunan askerinin kolu bir tarafa bacağı bir tarafa fırladı, bir diğeri siperlerin bu tarafına kanlar içinde yığıldı, bir üçüncüsü merminin havaya fırlattığı kum yığınlarının altında kaldı. Onlarca asker havaya uçtu.

Afyon'un güneyi boyunca hâkim tepelere sıralanan Türk topçuları ardı ardına mermileri ateşledi. Patlayan her topun ardından bir başkası, sonra bir başkası derken Afyon dağlarını sıra sıra bir gümbürtüdür kapladı. Sanki aniden bastıran bir doluyla gökyüzünde kulakları sağır eden bir gök gürültüsü silsilesi başlamıştı. Ama hayır, bunlar gök gürültüsü değil, Türk topçularının gümbürtüsüydü. Dolu da onların topları!

Yüzlerce Yunan efsunu gözlerini açtıklarında kendilerini adeta kıyametin ortasında buldular. Ölü bedenler havada uçuşuyor, yaralılar kulakları sağır eden çığlıklar atıyordu.

"Saldırı altındayız!" diye çaresizce haykırdı bir asker Yunanca. Cephedeki diğer yüzlerce Yunan gibi topların yarattığı şokla oradan oraya anlamsızca koşuyor, tüfeğe mi sarılacak, topun başına mı geçecek, düşmana mı koşacak ne yapacağını bilemeden başkalarından aman dileniyordu. Bir başka Yunan efsunu patlayan mermilerin arasında kopup giden kolunun derdine düşmüş, ölülerin arasında kolunu bulmaya çalışıyordu. Yunan Ordusu birden bire tepelerindeki koca taş kaldırılıp da meydana çıkıveren bir böcek sürüsü gibi afallamış ve aptallaşmıştı.

Topçu Onbaşı Çakır İbram dakikada 15 kez ateşlenebilen topun namlusuna ardı ardına mermi sürdürüyor ve ateşleme kolunu çekiyordu. Türk topçuların karşılarına aldıkları hat Kurtkaya'dan Kalecik Tepesi'ne, Erkmen Tepe'den Belen Tepe'ye, Tınaz Tepe'den Çiğiltepe'ye kadar uzanıyordu. Türk topçusu o gün sanki alev püsküren bir ejderhaya dönüşmüş, Ege bölgesinin güneyindeki belli başlı tüm sıra dağları topa tutuyor, her tepenin karşısındaki toplar ellişer yüzer Yunan

mevzilerini hiç solutmamacasına tuz buz ediyorlardı. Çakır İbram namludaki boş kovanı çıkarttı arttı. Yanındaki boş kovanlar yarı beline kadar yükseliyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın 26 Ağustos'ta Afyonkarahisar'da patlayan toplarıyla Fetih sırasında İstanbul'un surlarında patlayan Fatih'in topları arasında hiçbir fark yoktu. XI. Konstantin'in burnunun dibinde patlayan toplar bugün, Yunan Kralı ilan edilen I. Konstantin'in ordusunun suratında patlıyordu. İstanbul'u fetheden ruh da, Anadolu'yu özgürleştirmek için savaşan ruh da aynı ruhtu. Dava aynı davaydı, inanç aynı inançtı.

59

Yunan Ordusu büyük bir şaşkınlık ve kaos içindeydi. Top atışlarına derin uykularında yakalanan askerler daha ne olduğunu anlamadan kendilerini yerden yükselen volkanların arasında buluvermişti. Mermiler düştükleri yerlerde tozu toprağı birbirine katıyor, çadırları alaşağı ediyor, cephanelikleri tutuşturuyor, Yunanlıların toparlanmasına bir türlü fırsat vermiyordu. Yunan askerler nişanları çok iyi seçilmiş topların namlularından çıkan mermilerle onar yirmişer cansız ya da ağır yaralı yere seriliyorlardı.

Yunan Birlikleri Generali Trikopis kaldığı Türk köşkünde gözlerini açtığında önce deprem oluyor sandı. Yattığı yerden tavana baktığında ahşap evin kirişlerinin sanki koca bir dev eve güm güm adımlarla yaklaşıyormuş gibi sallandığını gördü. Tavandaki toz Trikopis'in suratına dökülüyordu. Yandaki vitrin şakır şukur parçalanarak yere devrildi, karyolanın başındaki ayna şangır şungur yere düştü, masanın üzerindeki içki şişeleri yere düşüp ardı ardına kırıldı.

General Trikopis önce kâbus görüyorum sandı. Ama hayır, bu bir kâbus değildi. Her şey gerçekti. Ayağa kalktı, dışarı çıktı, onu telaşla bilgilendirmeye gelen emir subayını elinin tersiyle itti ve eline kaptığı bir dürbünü gözlerinin önüne getirdi. Daha üstüne üniformasını geçirecek fırsatı bi-

le bulamamıştı. Emir eri Trikopis'in üstündeki atlete öylece bakakalmıştı. Komutanı daha önce hiç böyle görmemişti.

Avazı çıktığı kadar bağırdı General Trikopis. Yunancada edebileceği en ağır küfürleri ediyordu. "Ama nasıl olur?!" diye söylendi sonra Yunanca. "Bu Türkler deli mi?! Buradan bize saldırmak için akıllarını yitirmiş olmaları gerekir!"

"Baskın!" dedi sonra. "Tuzağa düşürüldük! Kandırıldık! Tanrı'nın cezası Türkler!" Küfürleri yine ardı ardına sıralıyordu önündeki manzarayı izlerken.

İlk şoku atlattıktan sonra hemen toparlandı, bir askerin arkasında tuttuğu üniformasını sırtına geçirdi ve "Bana derhal Diyenis'i bulun!" diye emretti. Bir taraftan ceketinin düğmelerini ilikliyor, bir taraftan da yanına gelen komutanlardan hızlı hızlı bilgiler alıyordu. Bir an önce bir şeyler yapmalı, derhal etkili bir savunma hattı kurmalıydı. Kararını verdi ve ağzından "15'likleri Türklerin üzerine çevirin!" emri çıktı.

"Efendim o topların buraya taşınması en az bir saat alır," dedi yanındaki asker. Trikopis öfkeyle askere baktı. "Size 15'likleri getirin dedim!" diye tekrarladı. "Hemen!"

60

Topçu Çakır İbram toplarını karşıya fırlatmaya başlayalı bir saat kadar olmuştu ki, garip bir ıslık sesi duydu. Bir topçu askeri olarak bunun ne sesi olduğunu hemen anladı ve şehadet getirmeye başladı. Ağzını kapatmasına fırsat bulamadan 50 kiloluk, 15'lik bir BL-6 topu onun olduğu topçu birliğinin tam üstüne düştü. Çakır İbram ve bir düzine kadar Türk askeri oracıkta şehit oldu, bataryalar parçalandı. Topun metal bir parçası bıçak gibi, yanda duran Mehmetçiklerden birinin boğazına isabet etti.

Yunanlılar İngilizlerin onlara hediyesi olan dönemin en iyi topları iki adet BL-6 obüsü uzun uğraşlardan sonra Türklerin üzerine çevirmeyi başarmışlardı. Şimdi bu top ardı ardına Türk topçuların üzerine karpuz büyüklüğündeki mermileri kusuyordu.

Ama aslında iş işten geçmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın bombardımanı etkisini göstermişti ve Yunan cephesinin ön saflarında çürük dişler gibi yer yer gedikler açılıyordu.

Modern savaş tarihinde eşi görülmemiş Türk topçu ateşi saat 04:30'dan 06:00'ya kadar bir buçuk saat aralıksız devam etti. Yunan Ordusu'nun en öndeki mevzileri neredeyse tamamen dağılmış, askeri büyük kayıplar vermiş ve savunma hattı yarılmıştı.

Olup biteni dürbünüyle yakından izleyen Mustafa Kemal yanındaki emir subayına başıyla işaret ederek taarruzun ikinci aşamasına geçilmesini emretti.

5. Tümen'den Balyoz Osman ve Urfalı Kürt Memo saldırı emriyle birlikte üzerine yattıkları taşlardan doğruldular ve ucu süngülü tüfeklerine sımsıkı yapışarak yüzlerce Mehmetçikle birlikte "Allah! Allah!" nidalarıyla ileri atıldılar. Piyadelerin görevi topçuların açtığı yarıklardan düşman hattının içine girmek ve düşmanı alt etmekti. Türk piyadesi şimdi alay alay, tümen tümen, biner on biner düşmanın üzerine bir sel gibi akıyordu. Mehmetçik, Yunan ordularının geç de olsa hazır edebildiği onlarca bataryadan çıkıp yanı başlarında patlayan toplara aldırış etmeden hızla ilerlemeye devam etti. Düşen toplar toprağı birer kule gibi havaya dikiyor, Mehmetçik bunların aralarından inançla ileriye atılıyordu. Karşı cepheye varıncaya kadar pek çok asker bu toplarla şehit oldu ama çoğunluğu gediklere ulaştı.

Balyoz Osman ve Kürt Memo önce Terzi Ramazan ve bölüğünün kestiği dikenli tellerin arasından geçtiler. Sonra Türk topçusunun parçaladığı istihkâm çuvallarının arasından kendilerine buldukları bir gedikten içeri daldılar ve hızla koştular. Birkaç yüz metre sonra karşılarına çıkan Yunan askerinin onlara sıktığı mermilerden sıyrılarak tetiği çektiler ve adamları yere yıktılar. Türk tümenin diğer askerleri de karşılarındaki bu ilk hattı tüfeklerinden çıkan mermilerle yere serdiler ve arkadaki ikinci dalganın üzerine süngüleriyle atıldılar. Binlerce Mehmetçik birer panter gibi ileri atladı. Binlerce Yunan askeri savunmaya geçti. Türk askeri dış hattaki dikenli tellere öyle yığıldı ki dikenlerin kesilen noktalarına denk gelemeyenler önceden hazır edilen battaniyeleri tellerin üzerine atıp bunlara çarıklarıyla bata çıka basarak kendilerini karşıya attılar.

Balyoz Osman bir Yunan'ın karnına süngüyü batırdı çıkardı, bir diğerinin göğsünden, bir üçüncüsünü tam suratından şişleyip yere serdi. Urfalı Kürt Memo yanında biten bir

Yunan'ın suratına dipçiği öyle bir geçirdi ki adam yere yığıldığında ağzı ve gözü yer değiştirmişti. Balyoz Osman bir çakal sürüsünün içine dalan aslan gibi karşısına kim çıkarsa süngülüyor, vuruyor, çarpıyor, tepiyor, tokatlıyor, ne yapıyor ediyor yere yıkıyordu. Kürt Memo, karşısındaki düşmanı ölü ya da yaralı yere seriyor, düşmana aman vermiyordu. Binlerce Mehmetçik saldırdıkça saldırıyordu.

Afyon ufuklarında güneş yükselirken Mehmetçiğin süngüsü parıl parıl parladı. Göğüs göğüse, süngü süngüye, dişe diş, kana kan bir savaştır başlamıştı. Vadiler çığlıklarla yankılanıyor, bağıran ve can çekişen Yunan askerlerinin sesleri, Mehmetçiğin zafer naralarına karışıyordu.

Türk piyadesi 40 km'lik bir alanda topçuların tahrip ettiği tüm gediklerden Yunan cephesinin içine atılıyordu. Telleri kesme görevini başarıyla yerine getiren Terzi Ramazan da hemen silahına yapışıp düşmanın üzerine koştu. Ama kader bu ya, onun önündeki hatta bulunan çalı çırpılar top mermileriyle alev almıştı ve geçeceği gedik cayır cayır yanıyordu. Ama o hiç hız kesmeden ileri atıldı ve alevlerin içinden atlayarak cephenin tam içine düştü. Tümenin diğer askerleri de onu gibi alevlerin içine içine atlayarak siperlerin arkasına geçmeyi başardılar. Terzi Ramazan karşısına çıkan düşman askerini süngüyle, bıçakla, kolla, dirsekle, kafa göz dalarak, üçer beşe yere yıktı.

Piyadenin taarruzu başlayalı henüz bir saat geçmemişti ki Kalecik Sivrisi'nde Türk bayrakları dalgalanmaya başladı. En önemli ve en kuvvetli Yunan mevzilerinden biri düşmüştü.

Kalecik Sivrisi'ni Tınaz Tepe ve Belen Tepe takip etti. Al sancaklar Afyon'un dağlarında birer gelincik gibi açıyorlardı. Yunan Ordusu çil yavrusu gibi dağılıyor, kaçan kaçıyor, kaçamayan teslim oluyordu.

Daha Batı'daki geçit vermez Ahır Dağları'na gece boyu tırmanan süvarilerin komutanı Fahrettin Paşa top seslerini

duyar duymaz, Mustafa Kemal Paşa ile anlaştığı üzere tüm atlılarına "Hücum!" diye haykırdı.

Üç tümenden mürekkep binlerce atlı ne uykusuzluğa ne de yorgunluğa aldırış etmeksizin Ahır Dağları'nın doruklarından aşağıdaki vadiye doğru dağlardan kopup gelen bir çığ kütlesi gibi gümbür gümbür ilerlemeye başladı. Süvariler "Allah! Allah!" nidalarıyla öylesine hızlı ilerliyorlardı ki üzerlerindeki sürücülerinin heyecanlarını hisseden atlar galeyana geliyor, önlerine çıkan kayaymış, çukurmuş hiçbir şeye aldırış etmeden sıçrayarak ilerliyor, adeta az sonra kanatlanacakmış gibi dörtnala koşuyorlardı. Mehmetçiğin tuttuğu dizginler hayvanların ağızlarındaki gemlere ulaşıyor, atların kafaları bir aşağı bir yukarı hızlı hızlı inip kalktıkça yüzlerce metre aşılıyordu. Saatlerdir ağızları kapalı, toynakları bezlerle kaplı hayvanlar nihayet bu prangalardan kurtulup da özgürce soluyup koşabildikleri için sanki şimdi her zamankinden hızlı, her zamankinden cesur hareket ediyorlardı.

Süvariler düzlüğe indiklerinde Güneş'in doğuşuna doğru hayvanların başlarını çevirdiler ve binlerce süvari bir hilal gibi kıvrılarak ilerlediler.

Bir Yunan askeri çadırının içinde gözlerini açtığında tepelerine bir fil sürüsünün hızla geldiğini sandı. Çadırdaki diğer üç askerle birlikte mahmur gözlerle kalkıp da çadırın perdesini araladıklarında bu sefer gördüklerini bir toz fırtınası sandılar. Ama çok geçmedi, koca toz bulutunun içinden çıkıp öne doğru sıçrayan atlıları fark ettiler.

"*Toúrkoi!*" diye bağırdı askerler çadırlarından can havliyle dışarı fırlarken. "Türkler! Kaçın! Türkler geliyor!"

Yüzlerce çadırdan dışarı fırlayan binlerce Yunan askeri silahlarına davranıp nişan almaya çalışıyorlardı. Bazıları da arkalarını dönmüş atlılardan koşarak kaçabileceklerini sanıyorlardı.

Daha ilerideki bir grup da doğu tarafından gelen top seslerinin şokunu henüz atlatamamışlar, top seslerinin geldi-

ği yöne doğru yönelmiş durumdaydılar. Bu yüzden önce arkalarında duydukları gümbürtüye pek anlam veremediler. Duydukları şeyin belki bir zelzele olduğunu bile düşündüler. Onlar da arkalarına bakıp da üzerlerinde tozu dumana katarak gelen al sancaklı atlıları gördüklerinde iş işten geçmişti. Arkadan kıstırılan bu Yunan takviye birliklerine Türk atlıları sanki bu vadinin ortasında onları yutmaya hazırlanan Ege'nin koca dalgaları gibi görünüyordu.

Yunan askerlerinden bazıları silahlarını süvarilere doğrultup ateş etmeye başladı. Bir Türk atlısı tepetaklak yere düştü, az ötedeki kara bir at böğrüne gelen kurşunla yere yıkılıp takla attı, bu taraftaki başka bir Türk askeri karnına isabet eden bir kurşunla atın üzerinden yuvarlanarak şehit oldu. İki asker oradan, üç at buradan derken kendileri ya da atları kurşunlara hedef olan askerler yere yuvarlanıyordu. Ama geri kalan binlerce kişilik ordu, dörtnala koşan atların üzerinde, gümbür gümbür düşmanın üzerine ilerlemeye devam ediyordu. Yunanlıların ateş ettiklerini gören süvariler atlarını tekrar tekrar mahmuzluyor, hayvanlarının hızını son raddeye çıkarıyorlardı.

Şimşek Salih diğer atlılar gibi dörtnala giderken kılıcını çekti ve Şuhut'taki talimlerde subaylarının ona öğrettiği gibi kılıç tutan kolunu öne doğru uzatarak eline tüfeğini geçiren Yunanlılardan birinin üzerine atını sürdü. Kılıç, Yunanlının suratını ortadan ikiye biçti.

Türk atlıları ellerinde tüfekleriyle onlara ateş eden Yunan askerlerine birer kaya gibi çarptı. En öndeki Yunan askerlerinin çoğu ellerinde tüfeklerle kendilerini atların nalları altında buldular. Rüzgâr Ali'nin doru atının toynakları, karşısına çıkan ilk Yunan askerinin suratında şakladı, Bayramoğlu Mehmet'in yağız atı üç Yunan'ı birden buldozer gibi çiğneyip ilerledi, Deli Ahmet'in kır atının nalları başka bir Yunan'ın suratını ezdi geçti.

Türk süvarisinin kılıçları her parıldadığında bir Yunanlı

kanlar içinde yere yığılıyordu. Güneş doğarken kılıçlar binlerce kere parladı.

Binlerce Türk atlısının ortasında kalan Yunanlılar çok geçmeden başka çarelerinin kalmadığını anlayarak tüfeklerini yere bıraktılar ve ellerini kaldırıp ellişer yüzer teslim olmaya başladılar. Onlar teslim oldukça Mehmetçik de vurmayı bıraktı. Sadece birkaç dakika içinde Türk atlıları toplarıyla tüfekleriyle ve mühimmatıyla ele geçirdikleri Yunan askerlerini ortalarına almış tozu dumana katarak koca bir daire şeklinde dönüyorlar, zafer naraları atıyorlardı.

Türklerin ele geçirdikleri cephaneler arasında 15'lik BL-6'lar da vardı. Mustafa Kemal Paşa'nın planı işe yaramıştı. İkmali Yunan Ordusu'ndan yapacaktı!

26 Ağustos akşamı güneş Kocatepe'den batarken Türk baskınının ilk aşaması başarıyla sonuçlanıyordu. Şimdi tek sorun arkadaki Yunan birliklerinden yardım gelmesini önlemek ve kuşatma altındaki Trikopis askerlerinin takviye almasına engel olmaktı. Baskın başarılı olmuş, Türkler Yunanlıları kıstırmışlardı. Ama düşman daha onlarca tümeni, binlerce askeri, on binlerce mermisi ve mühimmatıyla birlikte Dumlupınar'ın kuzeyinde dipdiri duruyordu. Öldürücü vuruş henüz gerçekleşmemişti.

Hiçbir Türk'ün, daha doğrusu insanlıktan nasibini almış aklı başında hiçbir kimsenin akıl edemeyeceği başka bir sorun daha vardı ki bunlar, İzmir'e doğru kaçan Yunan askerlerinin oluşturdukları gözü dönmüş güruhtu!

61

Türk Ordusu, İşgal Kuvvetlerinin altı ayda aşamazlar dedikleri dağları altı saatte aşmış ve ilk günü Yunanlıların en sağlam cephesini yararak başarıyla kapatmıştı. Ne var ki, yaşadığı ilk şoku atlatan ve ellerinde her türlü silah ve cephanesi bulunan Yunan Ordusu toparlanmakta ve karşı saldırıya geçmekte gecikmedi. İkinci gün Yunanlılar, Türk Ordusu'nun ele geçirdiği bazı mevkileri tekrar geri aldılar. Sonra Türk Ordusu bu mevkilere yeniden girdi derken, dört gün boyunca sürecek, o dağ senin bu dağ benim aralıksız bir çatışmalar silsilesidir başladı. Bazı dağlar birkaç sefer el değiştirdi, doruklarda kâh Yunan kâh Türk bayrakları dalgalandı. Her iki taraf da ağır kayıplar veriyordu. Yunanlılar İzmir tarafındaki birliklerle irtibat kurmaya çalışırken, Türkler ise her ne süratte olursa olsun Yunan birlikleri arasındaki bağın yeniden kurulmaması için oradan oraya canhıraş bir şekilde koşturup duruyorlardı.

Taarruz bölgesinin en çetrefilli, en kayalık, en sarp yerlerinden biri de Çiğiltepe'ydi. Yunan Ordusu'nun çok sağlam istihkâmlarla savunduğu bu tepe bir türlü ele geçirilemiyordu. Bu bölgeye hücumdan sorumlu 57. Tümen Komutanı Albay Reşat, doğusundaki dağların aşıldığını duydukça seviniyor, ama kendi tümeni burada tıkandığı için de öfkeleni-

yordu. Merkez Karargâh'tan Çiğiltepe'nin ele geçirilemediği takdirde hücumun eksik kalacağı bildiriliyordu. Albay Reşat tepenin saat 10:30'a kadar kesinlikle düşeceğine söz verdi. Ama ne kadar denediyse de bir türlü olmadı. Cihan Harbi'nde, Çanakkale'de, İnönü Muharebelerinde ve Sakarya'da destanlar yazan bu büyük kumandan Türk hücumunu yavaşlatmayı ne yazık ki daha fazla kendine yediremedi. Ne kadar uğraştıysa da sözünü tutamamıştı. Saat 11:00 sularında belindeki tabancasını çekti, kurşunu namluya sürdü ve silahı kafasına sıktı.

Albay Reşat çok değil, sadece birkaç saat daha bekleseydi, askerlerinin Çiğiltepe'yi ele geçirdiğini görebilecekti. Ama onun adı bundan sonra Türk askerinin yüksek onurunu ve şerefini temsil edecek ve ebediyen yaşayacaktı.

62

Yunan yüzbaşı, 26 Ağustos gece yarısı, cepheden yüzlerce km ötede, İzmir açıklarına demirleyen lüks yatının içindeki Yunan Başkomutanının kapısına gelince durdu. Askerin alnında boncuk boncuk terler oluşuyor, üniformasının yakası onu boğacak gibi sıkıyordu. Elindeki nota bir kere daha baktı, kalbinin çarpıntısı iyice arttı. Kolay değildi, az sonra Küçük Asya Ordusu'nun doğrudan Kral Konstantin tarafından atanmış başkumandanı Hacianestis'e Türklerin saldırısı haberini verecekti. Haberler iyi değildi, Türkler ani bir baskınla bir şimşek gibi Afyon'un güneyinde belirmiş ve adeta bir çığ gibi Yunan ordularının üzerine çökmüştü.

Ama Yunan yüzbaşıyı endişelendiren bu haberi General Hacianesti'ye verecek oluşu değildi. Hayır, bu aslında onun şimdi dert ettiği belki de en son şeydi. Onu asıl endişelendiren şey Hacianesti'nin karşısına çıkmak zorunda oluşuydu.

Asker son bir kez daha derin bir nefes aldı, yutkundu, boğazındaki âdemelması yakasından geçerken onu boğacak gibi oldu. Adamcağız kapıyı tıklayıp azıcık açtı ve ellerini yere koydu, dizlerinin üzerine çömeldi. Yüzbaşı sanki bir köpek gibi odanın içine doğru ağır ağır yürümeye başladı.

Hacianesti'nin yatağı odanın öbür ucunda duruyordu. Odadaki tüm mobilyaların köşeleri yumuşak örtülerle ve

yorganlarla kaplanmıştı. Askerin şimdi yanından geçtiği masa, kenardaki ahşap işlemeli komodin, berjer kolluklarının sivri kenarları, herhangi bir uzantısı ya da çıkıntısı olan her şey yumuşak örtü, kilim ve yastıklarla iplerle sımsıkı sarılarak tutturulmuştu.

Yüzbaşı, generalin yatağının başına gelince onun ayağının ucunda ayakta duran beyaz önlüklü doktoruyla göz göze geldi. Ama adam sanki bir doktor değilmiş de oradaki bir tutsakmış gibi çaresizlik ve tedirginlik içinde yüzbaşıya baktı. Yüzbaşı bakışlarını yatağın içindeki Hacianesti'ye çevirdiğinde ilk önce ne yapacağını bilemedi. 60'ına merdiven dayamış Hacianesti'nin ağarmış, çenesinden sipsivri uzanan bir sakalı ve yine iki ucu sivri bir bıyığı, kel bir kafası vardı. Adam sanki ölmüş gibi dümdüz yatıyor, gözlerini hiç kırpmadan tavana bakıyordu. Ellerini de sanki bir tabutun içindeymiş gibi göbeğinin üstünde kavuşturmuş hareketsiz öylece duruyordu.

Yüzbaşı dikkatle ayağa kalkıyordu ki, yatın altından geçen hafif bir dalga gemiyi azıcık sallayınca bir ara dengesini kaybedecek gibi oldu ama hemen yatağa yapıştı.

"Aptal!" diye bağırdı Hacianesti yatakta irkilerek.

Doktorunun yardımıyla yatakta doğrulurken yüzbaşıya küfürleri ardı ardına sıralıyordu Hacianesti. "Budala! Dikkat etsene!" diye bağırıyordu avazı çıktığı kadar. "Eğer üzerime düşseydin ne olurdu biliyor musun?! Ya bir yerimi kırsaydın! O zaman ne olacaktı ha!? Ya bana çarpsaydın!? Ahmak! Hepiniz ahmaksınız. Etrafımda akıllı tek bir kişi yok!"

Yüzbaşı yediği laflardan ve korkusundan kıpkırmızı çıkmıştı. Hiçbir şey demeden öylece hazırolda bekliyordu. Doktorla göz göze geldiğinde doktor ona, "Sen bir de benim ne çektiğimi düşün!" der gibi acınası bir şekilde baktı. "Bu deliyle gece gündüz yaşamak zorundayım!" diyordu bakışları.

Evet, deliydi Hacianesti. Tam tımarhanelik vakaydı. Aslında temizlik konusundaki titizliği öteden beridir emri al-

tındaki subaylara illallah dedirtmiş, takıntıları en gözde subaylarını bile yıldırmıştı. Bunların hepsi onu tanıyanlar tarafından bilinirdi, yeni bir şey değildi. Yeni olan, adamın son birkaç aydır vücudunun camdan yapıldığını düşünmeye başlaması ve her an düşüp kırılabileceğine olan inancıydı! Bu yüzden odada çarpma ya da düşme tehlikesi olan her yeri yumuşak örtülerle kaplattırmıştı. Odaya giren her askerin de aniden tökezleyip üzerine düşmesi ihtimaline karşı bir hayvan gibi elleri ve dizleri üzerinde yürüyerek yanaşması emredilmişti. Son birkaç haftadır da bazen öldüğünü düşünerek saatlerce hareketsiz yatardı. Bazen de yarı camdan olduğunu düşünen sanki kendisi değilmiş gibi bir baloya gidercesine saatlerce aynanın önünde hazırlanır ve İzmir sahilindeki restoranlarda kendine ziyafet çekerdi.

Yüzbaşı elindeki notu titreyerek Hacianesti'ye verdiğinde generalin ilk tepkisi, "Senin neden saçların o kadar uzun?" diyerek askere çıkışmak oldu. Yüzbaşının saçları aslında ensesinde bitiyordu. "Buradan çıkınca derhal o saçlarını kestireceksin!" diye bağırdı Hacianesti. "Üniformanı da düzelt!" diye ekledi.

Yüzbaşı önüne baktı ama düzeltilecek bir şey bulamadı. Gayriihtiyari iliklerini kontrol etti, kendine çekidüzen vermeye çalıştı ama çekidüzen verilecek bir şey de yoktu.

Hacianesti Türklerin saldırı haberini okuduğunda, "Beni yeneceklerini düşünüyorlarsa, yanılıyorlar!" dedi. "Derhal karşı saldırıya geçilsin!" diye emretti yüzbaşıya. "İyonya'daki tüm birliklerimiz Türklere saldırsın!" Bir de bu vardı, Yunanlıların artık işgal ettikleri Anadolu topraklarında sözde "İyonya" adlı bir devlet kurduklarına kendini iyiden iyiye inandırmıştı. Kral Konstantin ile Yunan Megali İdea fikrine kendilerini öyle kaptırmışlardı ki, Hacianesti bir yığın tümeni İstanbul üzerine göndermişti. XI. Konstantin İstanbul'u Fatih'e kaptırmıştı ama Kral Konstantin onu tekrar geri alacaktı! Kafalarındaki buydu.

Hacianesti emirleri ardı ardına sıraladı "Eskişehir'deki birlikleri de derhal doğuya doğru, Ankara'nın üzerine sürün! Tüm ordular İç Anadolu'ya doğru saldırıya geçsin! Ankara da kuşatılsın!"

Yüzbaşı çaresiz bir şekilde "Emredersiniz, komutanım!" diyerek selam çaktı. Odadan ayrılırken "Bu adam ne saçmalıyor?!" diye düşünmeden edemiyordu.

63

Hacı Aliye, bir deri bir kemik kalmış Sarıkız'ın altına bakracı koymuş, süt sağarken duydu dışarıdan gelen bağrışmaları. Yanında her yaptığını dikkatle izleyen torunu Ayşecik korkuyla ona baktı. Uşak ile İzmir'in ortasında bulunan Alaşehir'in en eski sakinlerden biriydi Hacı Aliye. Yunan işgali boyunca çekmedikleri eziyet, yaşamadıkları zulüm kalmamıştı. Daha doğrusu onlar böyle olduğunu düşünüyordu, çünkü en kötüsünü bu akşam, bir Ağustos günü yaşayacaklardı.

Hacı Aliye, "Hayırdır inşallah," diyerek doğruldu, belindeki önlüğe ellerini sildi, Ayşecik'in elinden yapıştı ve telaşla dışarı çıktı.

"Yunanlılar! Yunanlılar geliyor!" diye bağırıyordu köyün en geçlerinden, çocuk yaşta olan diğer torunu Hüseyin hızla eve doğru koşarken. Dışarıdaki herkes; çoluk çocuk, kadınlar ve yaşlılar kendilerini eve atmaya çalışıyordu.

Koca bir Yunan tümeni şehrin ufuklarında belirdiğinde Güneş henüz batmamıştı. Türk Ordusu'nun önünden İzmir'e doğru kaçan askerlerin çoğu atlarının üstünde, bir kısmı da yayaydı. Gözlerini kan bürümüştü. Akıllarında tek şey vardı.

Bir Yunan Binbaşı şehrin meydanına geldiğinde atının üstünde tutuşturduğu bir meşaleyi hemen yanı başındaki bir konağın çatısına savurdu.

"Yakın! Her şeyi, herkesi yakın!" diye bağırıyordu Binbaşı Yunanca. Hıncından deliye dönmüştü.

Etrafındaki yüzlerce asker şehre dağılarak ellerindeki meşaleleri evlerin camlarına, kapılarına, çatılarına, bahçelerine, artık nereye denk getirebilirlerse fırlattılar. Evlerden can havliyle kendini dışarıya atanları ise mermiler hedef alıyordu. Alaşehir'i Türklerin önünden kaçan Yunan askerleri bir çekirge sürüsü gibi istila etmişlerdi. Evlerinde sıkışıp kalan halk diri diri yanmak ya da dışarıya çıkıp vurulmak arasında bir tercihe zorlanıyordu.

Bu barbarlığa alet olmak istemeyen bazı Yunan askerleri ya çaresizce geride durup izlemekle yetiniyor ya da atlarını dehleyip bir an önce İzmir'e ulaşmak için yollarına dörtnala devam ediyorlardı.

Ortalık kıyamet gününe dönmüştü. Alevler, dağlar gibi şehrin dört bir yanından yükselirken çocukların ağlayışları, kadınların bağırışları, hayvanların inleyişleri birbirine karışıyordu. Şehrin sokaklarından yanarak koşan bir adam geçti, sırtı alevler içinde bir aygır oradan oraya koştu, kapının önüne adımını atan bir çocuk kafasından vurularak yere yığıldı. Şeytan sanki o gün Yunanlı askerlerin vücuduna bürünmüştü.

Her şey birkaç dakikada oldu.

Yunan Ordusu Alaşehir'den ayrıldığında şehirden simsiyah dumanlar yükseliyor, küller havada uçuşuyor, alevler evleri, bahçeleri, harmanları, ağaçları, hayvanları bütün bütün yutuyordu.

Hacı Aliye bir torununu sağ koluyla, diğerini sol koluyla kucaklamış alevlerin yuttuğu evinde yerde cansız yatıyordu.

Bir Ağustos günü Batı Anadolu'da yirminci yüzyılın en büyük soykırımlarından biri işleniyordu. Yunan Ordusu Afyon'dan İzmir'e kadar geçtiği her yeri ateşe verecek, sadece Alaşehir'i değil, 450 kilometrelik mesafe boyunca karşısına çıkan her köyü, her şehri, her tarlayı yakacaktı. Ege'den günlerce alevler yükselecek, kara dumanlar gökyüzünü kaplayacaktı.

64

Savaşın 5'inci gününe gelindiğinde tarihler 30 Ağustos 1922'yi gösteriyordu.

Çatışmalar dağların içlerine hapsolmuştu. Yunan birlikleri birbirinden kopuk ve dağınık olmakla birlikte üç ayrı adacık halinde direnmeye devam ediyorlardı. Güneyde Dumlupınar civarında sıkışmış olan General Franko'nun birlikleri, kuzeyde Eskişehir dolaylarında 2. Ordu tarafından sürekli dövülen General Sumalis'in birlikleri ama hepsinden de önemlisi Yunan Ordusu'nun belkemiği ve ordunun başı olan General Trikopis'in asıl birlikleri Dumlupınar'ın kuzeyi ile Çalköy'ün batısında sıkışmıştı. General Trikopis'in kolay kolay pes etmeye hiç niyeti yoktu. Bunca topla tüfekle cephaneyle Türklere her ne şart altında olursa olsun karşı koyabileceğine inanıyordu. Emrindeki tümenler ellerindeki toplar ve ağır makineli, bol cephaneli silahlarla savaşmaya devam ediyorlardı.

Trikopis'in yanında ordunun iki numarası General Diyenis de bulunuyordu ve bu ikisi, emirlerindeki çok sayıda birlik ve cephaneyle Türk Ordusu'na karşı ciddi bir direniş gösteriyordu. Yunan Ordusu kum gibiydi, bitmek bilmiyordu. General Trikopis tüm birliklere akşama kadar karşı koymalarını emretmişti ve bir gözüyle sürekli Kızıltaş mevkiini gözetliyordu.

Trikopis'in umudu boşuna değildi, Murat Dağı'nın dibinden Kızıltaş'a doğru sıvışabilirse eğer, İzmir istikametindeki takviye Yunan birlikleriyle birleşerek savaşın seyrini tersine çevirebilirdi. Türk Ordusu ne pahasına olursa olsun bu üç ordunun birbiriyle birleşmesine mâni olmalı ve Trikopis'in merkez ordusunu en kısa zamanda kontrol altına almalıydı.

Türk Ordusu Yunan cephesinin içine içine ilerledikçe Mustafa Kemal de karargâhını daha ileriye taşıma kararı aldı. Başkumandan, her adımda ordusunun yanında olmak istiyordu. Komuta karargâhını derhal Akçaşehir'e taşıdı. Yunan orduları kumandanı Hacianesti İzmir'deki bir yatta ordularına yüzlerce kilometre öteden emir vermeye çalışırken Türk Ordusu Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa Mehmetçik'le omuz omuza yürüyordu.

Savaş alanındaki gidişatı bir kartalın bakışlarındaki derinlikle takip eden Mustafa Kemal Paşa bir gece önce, "Yarın, 30 Ağustos'ta Türk'ün asıl Kurtuluş Güneşi tüm parlaklığıyla doğacak!" demişti. Bu bir kehanet değil, her zamanki gibi komuta, strateji, deneyim ve matematiğin mükemmel birleşiminden oluşan dehasının bir öngörüsüydü.

Başkumandan'ın emirleriyle 25. Ağır Topçu Alayı, Trikopis birliklerini müthiş bir bombardımana tutuyordu. Türk topçuları ele geçirdikleri Yunan mermi ve toplarının da başlarına geçmiş, bunları Yunan mevzilerine bakan dağların sırtlarına ustalıkla konuşlandırmış, Yunanlılara soluk aldırmamacasına topları ateşliyorlardı.

Büyük Adatepe tarafında ise durum daha karmaşıktı. Fahrettin Paşa, Süvari Kolordusu'nun bir kısmını Franko'nun birlikleri üzerine göndermişti. Bir alayı da Yunanlıların batı tarafından saldırtacak şekilde Murat Dağı eteklerinden aşırtıp da Dümenler düzlüğüne çıkartmıştı ki atlılar üçer beşer yere yığılmaya başladılar.

Fahrettin Paşa ne oluyor diye dürbünü eline alıp baktığında süvarileri yere yıkan şeyin ne olduğunu hemen anla-

dı. Atlar tümseği geçip de bir kilometre kadar ötedeki Yunan cephelerine doğru koşmaya başladıklarında General Trikopis'in sinsice yerleştirdiği bir ağır makinelinin menziline giriyorlar ve girer girmez de mermilerin hedefi oluyorlardı. Fahrettin Paşa bu şekilde süvarileri ileri sürmenin onları doğrudan ölüme göndermekten başka bir şey olmadığını çaresizlikle görüyordu. Ama Mustafa Kemal Paşa'nın emrettiği gibi bir an önce Yunanlıların batı kanadını kontrol altına alamazsa buradaki topların ve makinelilerin az sonra güneyden saldırıya geçmeye hazırlanan Türk piyadelerinin üzerlerine çevrileceği ve savaşın seyrinin değişeceği de ortadaydı.

Fahrettin Paşa bulabildiği en hızlı atlılarını makinelinin üzerine gönderdi. İlk süvari birkaç yüz metre sonra yere yığıldı. Simsiyah bir Arap atı üstündeki bir diğer subay beş yüz metre kadar sonra aynı akıbeti paylaştı. Üçüncü bir Türk süvarisi makinelinin atış açısından kurtulup iyice ilerlemişti ki subay atından fırlayıp tepetaklak yere düştü.

"Ama bu nasıl olur?!" dedi Fahrettin Paşa sinirlenerek.

Yanındaki emir subayı, "Efendim!" diyerek birinci makinelinin elli metre kadar çaprazındaki bir başka noktayı işaret etti. Fahrettin Paşa subayın gösterdiği noktaya dürbünle baktığında burada ikinci bir makinelinin daha olduğunu gördü.

"Allah'ın belası taramalılar!" dedi çaresizlikle. "Artık bu kadarı da fazla!" O cümlesini bitirmemişti ki, üçüncü bir makineli daha, ikincisinin çaprazında ateşe başlıyordu.

Şimdi bir değil tam üç ağır taramalı tüfek Türk süvarilerine mermiden bir perde örüyordu.

Hiçbir at, hiçbir süvari yoktu ki yolun yarısına dahi gelmeden bu makinelilerden biri onun işini bitirmesin. Birinciyi atlatan ikincinin nişan alanına giriyor, onu da atlatan, üçüncü makineli tarafından yere yıkılıyordu. Süvariler ile Yunan cephesi arası bir at mezarlığına dönüşüyor, süvariler ardı ardına şehit ya da gazi yere yığılıyorlardı.

Topların başındaki 4. Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Bey, Dumlupınar'ın kuzeyindeki Küçük Adatepe'de sıkışan Yunan birliklerine baktığında hızlı hareket etmesi gerektiğini hemen anladı. Trikopis'in askerleri burada korunaklı bir şekilde mevzilenmeye başlamış, topların namlularını Türklerin geldikleri yöne doğru çeviriyorlardı. Kemalettin Sami Bey hiç beklemeden Adatepe'nin karşı sırtlarına dizdiği topçularına "Ateş!" emri verdi. Mustafa Kemal Paşa Trikopis'in etrafındaki çemberin derhal daraltılması emrini vermişti. Yüz kadar namludan çıkan toplar Yunan cephesinin ön hatlarını dövmeye başladı. Ama topların menzili cephenin içlerine yetişemiyordu. Yetişenler de buradaki sıkı tahkimatlara zarar verecek güçte değildi.

Kemalettin Sami Bey topların çok daha ileriye sürülmesini emretti. Bu şekilde asker, karşı tarafın menziline girecekti ama başka çare yoktu.

Yüzbaşı emri hemen alay komutanlarına iletti ve topların kuyruk frenleri yerden kaldırılarak tekerlekler döndürüldü. Büyük toplara öküzler, atlar, eşekler, artık orada o anda hangisi varsa koşularak ileri doğru hareket ettirilmeye başlandı. Topçu birlikleri kademe kademe ilerlerdiler. On metre, yirmi metre, elli metre ilerlendi derken en önde giden bir top bataryası müthiş bir patlamayla havaya fırladı. Yerden çıkan toprak kulesi Türk askerlerini de içine katmış, şehit bedenlerini yere sermişti. Adatepe'deki Yunan topçuları ellerindeki İngiliz ve Fransız obüslerini ateşlemeye başlamıştı.

Sonra bir patlama daha oldu. Bu sefer sol kanattaki iki topçu birliği havaya uçtu.

Kemalettin Sami Bey öfkeyle, "İleri!" diye bağırdı. Türk topçuları bataryaları daha hızlı bir şekilde ileri sürdüler. Onlar cesurca ileri atıldıkça sanki aslanın ağzına koşan birer ceylan gibi Yunan toplarının hedefi oluyor ve üçer beşer yere seriliyorlardı. Bir Türk askeri topun tekerlerini döndürürken hemen yanı başındaki birliğin havaya uçtuğunu gördü. Yanında

parçalanan topun metal parçaları göğsüne ve alnına isabet etmişti. Yüzü kanlar içindeydi. Ama o hiç aldırış etmeden topu hareket ettirmeye devam etti. Üç adım sonra o da karşı taraftan çıkan bir başka topun şarapnelleriyle şehit oldu.

Sancaktar Mehmet karşı cepheye doğru koşarken elindeki koca Türk bayrağını öyle sıkı tutuyordu ki sanki az daha sıksa bayrağın meşeden yapılmış sopası elinde ufalanacaktı. Hayır, bu, sancağın sopası değil, adeta onun bir kolu, onun bir uzvuydu. Saatlerdir bu bayrağı bu bilinçle taşıyor, bu ruhla dalgalandırıyordu. Sağında solunda, önünde arkasında toplar patladıkça Sancaktar Mehmet bir yolunu bulup kurtuluyor, bayrağı her daim ileri götürüyordu. Bayrağın dalgalandığını gören Türk askeri güveniyor, gururlanıyor ve şevkle ileri atılıyordu. Sancaktar Mehmet'in yüzü topraktan ve derisini delen şarapnel parçalarından kara ve kırmızıya bürünmüştü.

Fakat Mehmet'in gözleri, içinde bulunduğu cephenin çok ötesindeydi. Sanki ruhu çoktan başka âlemlere gitmiş gibi, gözleri ufkun alacakaranlığında beliren parıltıya odaklanmıştı. Dört bir tarafında bombalar patlarken ve cansız bedenler havaya savrulurken onun nazarı ufukta beliren bu manzaraya kilitlenmişti. Gökyüzündeki sıra dışı manzara onu adeta kendine çekiyordu.

"Böyle giderse on adım sonra tüm askerlerimiz şehit olacak!" dedi Kemalettin Sami Bey. Öfkeyle karşıya bakmaya devam ediyordu. Yanı başında patlayan mermilerin neden olduğu toz, toprak ve kan onun da yüzünü kırmızı ve siyaha boyamıştı. Eğer topçuları buradan geri çekerse Yunan birliğinin karşı atağa geçerek kuzeydeki 2. Ordu'ya hücum edeceğini ve muharebenin tamamen kaybedileceğinin farkındaydı. Ama bu şekilde de topçu alayı daha fazla dayanamazdı. Bir türlü işin içinden çıkamıyordu.

Kemalettin Sami Bey o sırada gökyüzünde garip bir şey fark etti. Batmaya başlayan güneş gökyüzünü kızıla boyu-

yordu. Kemalettin Sami Bey o güne kadar böyle bir şeyi ne görmüş ne de duymuştu. Bu, Sancaktar Mehmet'in de fark ettiği aynı manzaraydı.

4. Kolordu'ya bağlı 11. Tümen Komutanı Yarbay Derviş ise Çalköy'ün batısındaki dağlık alana geldiğinde bu bölgedeki Yunan birliğinin şimdiye kadar topçularla neden imha edilemediğini gördü. Önündeki arazi öylesine kayalık ve engebeliydi ki buradan tekerlekli araçların hareket ettirilmesine imkân yoktu. Aradaki mesafe de topçu ateşi için çok uzaktı. Yunan tümeni kendini öyle korunaklı bir alana saklamıştı ki üzerine ne topçu ateşi yapılabiliyordu ne de tüfek menzili yetişiyordu.

Ama en kötüsü de tepedeki üç adet Bréguet 14 marka Yunan uçağıydı. Fransız yapımı bu uçaklar cepheye yaklaşan tüm piyadeleri tepeden rahatlıkla tarıyorlardı. Yüzlerce Türk askeri cepheye varamadan bu uçaklarla şehit olmuşlardı.

Yarbay Derviş cephe ile arasındaki alanda yatan şehitleri gördüğünde alnındaki damar meydana çıktı. Kararını hemen verdi, daha fazla düşünmeye gerek yoktu. Düşmanla göğüs göğse çarpışmak tek çareydi. Evet, uçaklar tepede olabilirdi ama karşıya geçenler düşman cephesini ele geçirebilirlerdi. Bu cephe ele geçirildiğinde de uçaklar Yunan askerlerine ateş edemeyeceklerinden etkisiz hale gelirdi. Bunu denemekten başka çare yoktu! Geriye dönüp gitmek o gün ne Yarbay Derviş'in ne de tümenindeki askerlerden hiçbirinin aklından geçmiyordu.

Yarbay Derviş, yanı sıra dizilen tümenine dönerek, "Hücum!" diye bağırdı.

10 binlik tümenden buraya gelinceye kadar ayakta kalan 7 bin kadar asker "Allah! Allah!" nidalarıyla ileri atıldılar. Taş, kayalık demeden, düşe kalka hızla Yunan saflarına doğru koştular.

Çok geçmedi, karşıdaki cephede tüfeklerine sarılan bin-

lerce Yunan askeri Türklere ateş açtılar. Türkler onar yirmişer şehit olmaya başladılar ama hücum dalgası büyük ölçüde ilerlemeye devam etti.

Fakat tepedeki Bréguet 14, taramalısıyla ve büyük bir gürültüyle tepelerinde "tak tak tak...!" diye belirince Türk hattının ilk sırası kanlar içinde yere yığıldı.

İkinci sıra daha hızlı koşarak ilerlemeye devam etti. Ama onlar da on adım atmamıştı ki bu sefer ikinci uçak gökyüzünde belirdi. "Tak tak tak...!" Türk piyadesinin ikinci hattı da şimdi bu uçak tarafından kanlar içinde yere seriliyordu.

Yarbay Derviş gökyüzünden gelen uçaklara bakarken binlerce metre uzaklıktaki Kemalettin Sami Bey'in ve Sancaktar Mehmet'in fark ettiği şeyi gördü. "Allah'ım sen büyüksün! Bu nasıl bir şey böyle!" dedi şaşkınlıkla.

Mehmetçik'le omuz omuza savaşan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, cephenin tam ortasındaki karargâhında, kafasında kara astragan kalpağı, sırtında kurt kürkünden yakalı askerî ceketi içinde bakışlarını gökyüzündeki sıra dışı manzaradan alıp savaş alanına doğru çevirdi. Gözlerinin mavisinde önündeki çarpışmanın kırmızısı görülüyordu. Kafasındaki stratejinin son hamlesi için yapacak son bir şey daha vardı. Emir subayını çağırdı ve ona bir dizi emir vererek komutanların yanına gönderdi. Kendisi de yaveriyle birlikte arabasına bindi ve direksiyon başındaki askere, "İleri sür!" dedi.

Asker tereddütle arkasına baktı ve "Efendim, bir adım daha ileriye gidersek düşman toplarının menziline gireriz," dedi.

Mustafa Kemal Paşa keskin gözlerle tekrarladı: "Asker, ileri sür!"

Mustafa Kemal Paşa mahşeri alevlerin ortasına doğru giderken iki yanında toplar patlıyor, araba kıyametin kızıllığında ileriye doğru yol alıyordu.

Mustafa Kemal'in aklında tek bir şey vardı:

"Ya İstiklal Ya Ölüm!"

65

Büyük Adatepe'de Fahrettin Paşa'nın süvarileri taramalılardan çıkan mermilerle üçer beşer şehit oluyorlardı. Atlılar birkaç yüz metreden sonra üç taramalı tüfekten birinin menziline giriyordu. Fahrettin Paşa çaresizlikle süvarilerinin art arda yere düşmelerini izliyordu. Öfkeden çıldırıyordu.

O anda iki şey oldu Fahrettin Paşa'nın kafasını allak bullak eden. Birincisi gökyüzünün kızıllığına baktığında gördüğü parıltı, ikincisi de önündeki arazide gördüğü ışıltı.

Önünde uzanan platoda, süvariler ile Yunan cephesi arasında altın sarısı bir yıldız parladı. Sanki yıldızlardan biri yere düşmüştü de, şimdi bu düzlükte hızla ilerliyordu. Şişmek çakması gibi bir ışıltının ardından ortaya çıkan bu parlak şey bir fişek gibi makinelilerin üzerine doğru gidiyordu.

Ama bu ne bir yıldız ne de bir mermiydi.

"Safran!" sözü döküldü geride onu izleyen süvarilerin dillerinden. "Bu Fırtına Ömer!" diye bağırdı bazıları.

Evet, bu Ahal Teke atının üzerinde bir şimşek gibi ileri sıçrayan Fırtına Ömer'den başkası değildi. Ömer, silah arkadaşlarının ardı ardına yıkıldıklarını görünce o makineli tüfeğe ancak Safran'ın vurulmadan yetişme şansının olduğunu düşünmüş ve hiç tereddüt etmeden atını dehlemişti.

"Haydi Aslanım!" diye bağırıyordu atın üzerinden hayvan

dörtnala koşarken. "Haydi Safran'ım! Şu düşmana savaş nasıl yapılırmış gösterelim!"

Ömer'in kafasındaki asker serpuşu hıza daha fazla dayanamayıp uçtu gitti. Genç adamın Safran gibi sarı saçları, atın yelesiyle beraber dalgalanmaya başladı.

Birinci makineli tüfeğin arkasındaki Yunan askeri üzerine doğru hızla gelen sarı parlaklığın ilk başta ne olduğunu anlamadı. Bunun bir Türk atlısı olduğunu fark edince de namluyu hayvanın üzerine çevirdi ve tetiğe bastı. Dakikada 500 meri saydırabilen İngiliz marka Vickers taramalısı ardı ardına mermi kusuyordu. Tetiği çeken askerin yanındaki yardımcı onbaşı da yüzlerce sıra mermiyi barındıran soldan şerit şarjörle silahı sürekli besliyordu. Fakat makineli Yunan askeri bir türlü sürekli ondan bir adım önde olan sarı Türk atlısını vuramadıkça sinirden çılgına dönüyordu. Adam atlının önüne ve üstüne doğru sağa sola namluyu kırarak tekrar tekrar tetiğe basıyor ama atlı her seferinde mermilerin ötesine geçmeyi başarıyordu.

Fahrettin Paşa, Fırtına Ömer'in durdurulamaz ilerleyişini izlerken hemen kendine geldi ve "Hücum!" diye haykırdı. Tüm atlıları öne sürmüştü. Fırtına Ömer makineliyi meşgul ederken alayın diğer atlıları da artık ileriye atılabilirlerdi.

Türk süvarileri arkada, Fırtına Ömer önde makineli ile aralarındaki mesafe gittikçe kapanıyordu. Fırtına Ömer kurşunlardan korunmak için maharetli pek az atlının yapabileceği üzere sağ ayağını üzengiden aldı ve tek bir üzengini üzerinde giderek hayvanın gövdesinin arkasına saklandı. Böylelikle makineli tüfeğin hedefini daralttı ve işini daha da zorlaştırdı.

"Haydin Aslanım! Deh!" diye bağırdı Safran'ın kulağına. "Şu makineliyi bir halledelim sana en güzelinden bir elma! Kurabiye gibi hem de!"

Safran'ın ciğerleri birer körük gibi hızlı hızlı bir şişiyor bir boşalıyordu. Hayvanın burun delikleri kocaman olmuştu ve yelesi sanki kanatlanacakmış gibi dalgalanıyordu.

Yunan makinelisi bir süre sonra tüfek dönme açısının sonuna geldiğinden durdu. Fırtına Ömer birinci makineli tüfeği atlatmış, ikincisinin menziline girmişti. Safran yavaşlamak yerine, sahibinin bacaklarından hissettiği emirle daha da hızlandı ve makinelilerin bulunduğu siperlerin üzerine doğru bir kavis yaptı. Bu şekilde Fırtına Ömer üçüncü tüfeğin menziline girmiş oluyordu.

Taramalının başındaki Yunan askerleri Safran'ı vuramamışlardı ama onun arkasından gelen Türk süvarilerinden denk getirebildiklerini şehit etmeye devam ediyorlardı. Fırtına Ömer'in arkasından gelen yarım düzine atlı yere yığıldı.

Safran sonunda ilk makinelinin sindiği kum torbalarının yanına geldi. Hayvan hızını hiç kesmeden torbaların üzerinden atlarken Ömer kılıcına davrandı ve onu kaldırıp indirdi. Makinelinin başındaki Yunan askeri cansız bir şekilde kum torbalarının önüne düştü. Safran göz açıp kapatıncaya kadar ikinci makinelinin siperinin içine atladı ve demir nallarını buradaki makineliyi kullanan askerin suratında şaklattı. Adamın suratı paramparça olmuştu. Fırtına Ömer belinden çıkarttığı bir el bombasının pimini dişleriyle çekti ve onu da üçüncü makinelinin bulunduğu çuvalların içine attı. Müthiş bir patlamayla birlikte buradaki makineli de havaya uçtu.

Makineliler artık susmuştu.

Fahrettin Paşa'nın süvarileri onların başlarına başka düşman askerlerin geçmesine fırsat vermeden siperlere yetiştiler. Türk süvarileri ardı ardına kum çuvallarının üzerinden atlıyor, Türk Ordusu taşkın bir nehir gibi şimdi Adatepe'nin içini dolduruyordu.

4. Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Bey, topçuları üçer beşer şehit olurken ne yapacağını kara kara düşünüyordu. Sakallarını sinirden öyle sert sıvazlıyordu ki teller tutam tutam eline gelmeye başladı.

Tam o sırada, tüm umutlar tükenmişken, Türk topçu cep-

hesinin arkasından gök gürültüsüne benzer, kulakları sağır eden bir ses duyuldu. Sonra uzunca bir ıslık sesi. Ve karşıdaki Yunan birliklerinin tam ortasında bir yanardağ yükseldi.

Paramparça olmuş Yunan askerlerinin bedenleri taş toprakla birlikte havada uçuşuyordu.

Kemalettin Sami Bey, diğer topçularla beraber arkasına dönüp baktığında bunun en ağır Krupp topları olduğunu gördü. Kemalettin Sami Bey'in kana ve karaya bulanmış yüzünde bir tebessüm belirdi. Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği son emirlerle birlikte 25. Topçu Alayı ağır Kruppları bu mevkiye sürmüştü. Üstelik bunlardan bir tane değil tam üç tanesi onar metre aralıklarla ardı ardına patlıyordu. 150 mm çapındaki mermiler karşı tarafa düştükçe düşman topları da birer birer susmaya başladı. İyice ilerleyen öndeki topçular da şimdi güvenle toplarını tekrar ateşlemeye başladılar. Küçük Adatepe artık Türk topçularıyla tam anlamıyla yerle bir ediliyor, yerin altı üstüne geliyordu.

Savaş meydanının tam ortasında bir Yunan topunun açtığı, başka bir Yunan topunun üstünü kapadığı bir kum tümseğinin üzerinde Türk Bayrağı tüm haşmetiyle dalgalanıyordu. Kumun içinden yükselen sancağın direğini yerden çıkan bir kol tutmaya devam ediyordu. Sancaktar Mehmet cephenin ele geçirildiğini görememişti ama bayrağı da yere düşürmemişti. Şimdi binlerce Türk askeri bu dalgalanan bayrağın gölgesinden akın akın Yunan askerlerinin üzerine koşuyordu.

66

Çalköy'ün batısındaki taşlık alanda Yarbay Derviş'in komutasındaki piyade tümeni tepedeki Yunan uçaklarıyla sıra sıra şehit ediliyordu. Türklerin en ön iki sırası neredeyse tamamen şehit düşmüştü.

Yarbay Derviş en önde olmasına rağmen canını kurtarabilenler arasındaydı. "Allah! Allah!" diyerek daha güçlü bir şekilde bağırmaya ve daha hızlı koşmaya devam ediyor, geride kalanlar da onu takip ediyordu.

Cephedeki çuvalların arkasından boynunu uzatan Yunan komutanı ise büyük bir keyifle önce "Nişan al!" diye bağırıyor Yunanca, sonra da "Ateş!" emri veriyordu. Her ateş emrinin ardından bir sıra Mehmetçik daha şehit oluyordu. Uçaklar tepeden ateş etmediğinde siperdeki Yunanlılar ateşe kalkıyordu.

Yarbay Derviş ve beraberindekiler Yunan birliklerine iyice yaklaşmışlardı.

"Nişan al!" "Ateş!"

Tümen'in bir sırası daha yere yığıldı.

Fakat Türkler durmak bilmeden ilerliyorlardı.

Yarbay Derviş sorti yapıp tekrar dönen Yunan uçağını gördüğünde kalbi güm güm çarpmaya başladı. Eğer bu sefer de bu uçağın mermilerine hedef olurlarsa tümenin hiç şansı kalmayacaktı.

Bréguet 14 yaklaştı, yaklaştı, yaklaştı... Ama ateş etmesine fırsat kalmadı. Türk askerlerinin tepesinde beliren başka bir uçağın sesiyle birlikte Yunan uçağının alev alması bir oldu.

Yarbay Derviş askerleriyle birlikte başını yukarıya çevirdiğinde bunun Türk uçakları olduğunu sevinçle gördü. Türklerin elindeki iki uçaktan biri olan Spat XIII'ün kokpitinde oturan Pilot Yüzbaşı Fazıl, Yarbay Derviş'e hızlı bir selam çaktı ve yoluna devam etti. Arka koltukta oturan yardımcı pilot eli tetikte taramalıyla görünüyordu. Az önce Yunan uçağını büyük bir ustalıkla hedef alıp düşüren de oydu.

İlk uçağın hemen arkasından Vecihi'nin kullandığı başka bir Spat daha belirince Türk askerinin şevki iyice yükseldi. Vecihi de askerleri selamladı hızla geçerken. Kartal Müfrezesi adlı bu birkaç parça uçaktan oluşan kanatlılar Mustafa Kemal'in direktifleriyle Çay'daki Batı Cephesi Tayyare Bölüğü'nden kalkıp cephedeki Mehmetçiğe hızır gibi yetişmişlerdi.

Mustafa Kemal'in emriyle, Üç Mehmet'in işgal altındaki İstanbul'dan kaçırdıkları bu uçaklar önce Konya'ya getirilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın kurdurduğu Uçak Bölüğü'nde bunlara Dünya Savaşı'ndan kalma Alman makineli tüfekleri zar zor monte edilmiş ve savaştan önce keşif ve avcılık için hazır duruma getirilmişlerdi.

Yüzbaşı Fazıl ile Vecihi'nin Spat'ları ile Yunan Bréguet 14'leri arasında gökyüzünde bir it dalaşıdır başladı. Yunan uçakları önde, Türk bayraklı kanatlar arkada, manevra üstüne manevra yaparak ufukta kayboldular. Türk bayrakları artık gökyüzünde de dalgalanıyordu.

Düşman cephesindeki Yunan komutanın yüzündeki gülümseme yerini hayret ve korkuya bıraktı.

Yarbay Derviş tekrar önüne döndü ve hiç hız kesmeden, "Ateş!" diye bağırdı. Türkler tetikleri çektiklerinde az önce onlara ateş eden yüzlerce askeri yere yıktılar.

Yunanlılar tüfeklerini yeniden dolduracaklardı ki Türkler cepheye ulaştı ve Ege kıyılarındaki kayaları döven Akdeniz'in sonbahar dalgaları gibi Yunan askerlerine çarptılar.

Yarbay Derviş, Yunan komutanın üzerine bir kaplan gibi sıçrayarak, süngüsünü adamın gırtlağına geçirdi. Yunan komutan kanlar içinde yere düşerken Yarbay Derviş arasına daldığı Yunan askerlerini teker teker yere sermeye başladı. Sağındakini bir dirsek darbesiyle, solundakini yumruğuyla, karşısındakini tekmeyle, öbür taraftakini süngüyle derken dakikalar içinde onca adamı bir başına yere yıktı. Karşısına çıkan askerlere öyle bir hınçla vuruyor, öyle bir öfkeyle saldırıyordu ki savaş alanının ortasında bir buldozer gibi önüne çıkanı eziyordu.

Tümenin cepheye ulaşan diğer askerleri de ondan farklı değildi. Konyalı Ali oğlu Er Mustafa karşısına ilk çıkan Yunan askerlerinden birini karnından, bir diğerini bacağından, bir diğerini de tam sol kulağından süngüledi. Az önce koştuğu dakikalarda aylardır talimde beraber olduğu üç arkadaşını da şehit vermişti. Artık hiç kimse onu durduramazdı. O gün yeryüzünde sanki tüm insanlar, şehirler ve köyler silinmiş, yeryüzünün merkezi şimdi bu savaş meydanı olmuş ve bu ıssız yeryüzünde o ve karşısında duran Yunanlılardan başka kimse kalmamıştı. Er Mustafa artık hiçbir şey duymuyor, önüne çıkan Yunan üniformalarından başka hiçbir şey görmüyordu. "Bu, Hüseyin için!" diye bağırdı hınçla başka bir Yunan askerinin göğsünü süngüsüyle ikiye yararken, "Bu, İsmail için!" diye bağırdı bir ikincisinin böğrüne süngüyü saplarken ve "Bu da Halil için!" diye bağırdı üçüncü Yunan askerinin karnını delerken. Sonunda bir Yunan süngüsüyle kanlar içinde yere yıkıldığında en az yarım düzine adamı tek başına yere sermişti.

Günün sonunda Osmanlar, Mehmetler, Memolar, İbolar, Ramazanlar ve daha niceleri yerde şehit yatıyordu. Türkler, Kürtler, Dadaşlar, yiğitler, yörükler, efeler, Lazlar, babalar,

oğullar, kardeşler, emmiler, dayılar, hepsi tek yürek, tek vatan için, bağımsızlık için, özgürlük için, millî egemenlik için vurmuşlar ve düşmanı yere sermişlerdi. Türk, Yunan'ı bir böcek gibi ezmişti!

Mustafa Kemal, cephenin en önündeki bir tepeden ufka doğru baktı. Buraya sonradan Zafertepe diyeceklerdi. İzmir'in önünde uzanan Akdeniz'i görür gibi oldu. Kızıla kesmiş gökyüzünü arkasına alarak, "Ey Hacinaesti!" diye haykırdı dağın doruğundan. "Gel de askerlerini kurtar!"

Dumlupınar'da o gün Türk Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa öldürücü yumruğunu düşmanın üzerine bir daha kalkmamak üzere indirmişti.

Kızılca kıyamet savaş meydanının ortasında Mehmetçiğin kanı batan güneşin kırmızısıyla birleşiyordu. Gökyüzünde Hilal belirmişti ve yanında da akşam yıldızı parlıyordu. Hilal ve yıldız yerdeki kan gölüne de yansıyordu. Türk askerinin gökyüzünde fark ettiği ve hepsini de şevke getiren şey, hepsinin de ilahi bir işaret olarak algıladıkları işte bu manzaraydı. Türklerin zaferi gökyüzünde yazılmış ve gökyüzünde mühürlenmişti adeta.

30 Ağustos akşamı yer ve gök Türk bayrağına boyanmıştı.

67

2 Eylül günü Uşak'taki Türk karargâhındaki yüzlerce Yunan esirinin en önünde oturan kişi birkaç saat önce beyaz bayrak çekerek teslim olan General Trikopis'ten başkası değildi. Yanında General Diyenis de bulunuyordu. Yunan askerler üniformalarının belleri urganlarla tutturulmuş Türk askerlerinin ortasında, sırmalı ve parlak üniformaları içinde maskeli baloya gitmeye hazırlanan rengârenk bir güruh olarak göze çarpıyordu.

General Trikopis bir tarafında Sakallı Nurettin Paşa, diğer tarafında 4. Kolordu Komutan Kemalettin Sami Paşa arasında başkumandanlık çadırına getirildiğinde yorgun ve bitkin, gözlerinin altı kararmış, yüzü kir pas içindeydi. Karşısında birer dev gibi gördüğü Türk komutanlarına baktı. Neden Başkomutan'ın önüne değil de sıradan bir çadıra getirildiğini merak ediyordu. Zira burası bir komutanın çadırı olamayacak kadar sıradandı. Ortada bir masa, iki açılır sandalye ve çadırın dibine çömelmiş oturan kurmay subaylar göze çarpıyordu. General Trikopis, yorgunluktan değil ama esir olmanın verdiği halet-i ruhiyeyle yer, ayağının altından kayacak gibi hissetti, başı döndü, sendeledi. Karşısındaki Türk generallerden ortadaki sarışın, çakır gözlü olanı Türkçe bir şeyler söyledikten sonra askerlerden biri Trikopis'e oturma-

sı için bir kütük verdi. Trikopis oturunca biraz kendine geldi. Karşısındaki komutanlara dikkatli bakınca apoletlerinden bunların büyük rütbeli generaller olduğunu anladı ama hâlâ neden Türk Başkumandanı'nın yanına getirilmediğini merak ediyordu. Belki de şu soldaki yaşlıca olan adam adını sürekli duyduğu ama hiç görmediği Türk Başkumandanı olabilirdi.

Hâlbuki yanılıyordu Yunan Küçük Asya Ordusu'nun bir numarası General Trikopis. Sağında Fevzi Paşa, solunda İsmet Paşa'yla birlikte tam ortada durandı Başkumandan. Trikopis, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın huzurundaydı.

Yunanca bilen bir tercüman çadıra geldiğinde, Mustafa Kemal, "Oturun, General, yorulmuş olacaksınız," dedi.

İşte o zaman Trikopis Mustafa Kemal'in kim olduğunu anladı. Şaşkınlıktan çenesi yere düşmüş, öylece Mustafa Kemal'e bakıyordu.

"Siz... Siz.." dedi Yunanca. "Ama bu nasıl olur... Siz... Siz Mustafa Kemal Paşa'sınız." Gördüklerine inanamıyor gibiydi. "Ama siz çok gençsiniz!" diyebildi sonra.

Mustafa Kemal Trikopis'e bir sigara ikram etti. Trikopis şaşırdı, sigaraya baktı, sonra da kurumuş, çatlamış dudaklarına götürdüğü sigarayı çölde su bulmuş bir bedevinin iştahıyla içine çekti. Bu iyi gelmişti.

"Neden daha önce teslim olmadınız?" diye sordu Mustafa Kemal. "Sizi daha ilk andan itibaren büyük bir baskına uğratmıştık."

General Trikopis, "Batı'daki birliklerden yardım gelip gelmediğinden bir türlü emin olamadık. Süvarileriniz tüm telgraf ve telefon bağlantılarını kesmiş, takviye birliklerimizle aramızdaki demiryollarını havaya uçurmuştu."

"Tüm bunlar size artık teslim olmanız gerektiğini göstermedi mi?" diye sordu Mustafa Kemal.

"Bu emri verecek kişi ben değildim," dedi. "General Hacianesti, Küçük Asya Ordusu'nun başkumandanı odur."

Mustafa Kemal yanındakilere bir bakış attıktan sonra

tekrar Trikopis'e dönerek, "Bunu benden duyduğunuz için üzgünüm ama, Hacianesti görevden alındı. Başkomutanlığa siz atanmıştınız."

Trikopis'in zaten soluk olan yüzü bembeyaz oldu, başı öne düştü. "Haberim yoktu," dedi. "Askerleriniz tüm iletişim hatlarını imha etmişti. İzmir'le hiçbir iletişimimiz yoktu."

Trikopis sonra başını kaldırıp Mustafa Kemal'i uzun uzun süzdü ve "Şimdi sizin savaşı nasıl kazandığınızı çok iyi anlıyorum," dedi. "Bizim başkumandanımız savaş alanından yüzlerce kilometre uzakta, yatında keyif sürüyordu. Siz ise burada, cephenin en önünde askerlerinizle omuz omuza savaşıyorsunuz."

Bu sözün üzerine Trikopis'in başı yine önüne düştü.

"Üzülmeyin," dedi Mustafa Kemal, "Siz yapmanız gereken her şeyi yaptınız."

Trikopis tekrar başını kaldırarak, "Belki her şeyi yaptım," dedi hüzünle. "Ama yapmam gereken son bir şeyi yapmadım." Teslim olmaktansa kendini öldürmüş olmayı diliyordu içinden.

Mustafa Kemal onları çıkarmaları için emir verdi. Trikopis ve Diyenis ayağa kalkıp tam ayrılacaklardı ki, Mustafa Kemal, "Sizin için yapmamı istediğiniz bir şey var mı, general," diye sordu.

Trikopis bir an düşündü ve "Karım," dedi, "İstanbul'daki karıma esir düştüğümü ve iyi olduğumu haber verin."

"Bu dileğinizi yerine getireceğim, general," dedi Mustafa Kemal.

"Teşekkür ederim," dedi Trikopis minnettarlıkla ve esirler dışarı çıkarıldı.

Tam bu sırada dışarıda bir patırtı koptu. "Ölüm! Yunanlılara ölüm!" sesleri geliyordu. Bir kızın da çığlık attığı duyuluyordu.

Mustafa Kemal Paşa hemen dışarı çıktı, kargaşanın yaşandığı yere doğru gitti. Hafif yaşlıca bir sivil, eline tüfeği

almış, namluyu da karşısındaki esir Yunan askerlerine tutmuş, "Hepinizin canına okuyacağım!" diye bağırıp çağırıyordu. Bir düzine kadar Yunan askeri yüzleri kan ve kir pas içinde, gözlerinden yaşlar akarak salya sümük ağlıyorlar, tir tir titriyorlardı.

Esir askerlerin önünde Rum bir aile de vardı elleri kolları bağlanmış. Aile içinde ana-kız oldukları anlaşılan yaşlı ve genç birer kadın perişan halde birbirlerine sarılmış feryat figan ediyorlardı. Askerlerden bazıları, "Bırak dayı şu silahı!" diyerek Rumlara silah doğrultan adamı yatıştırmaya çalışıyorlardı ama adamın gözü dönmüştü. "Siz karışmayın! Ben onların hepsinin canına okuyacağım!" diyerek namluyu Rumların üzerinde gezdiriyordu. Adam böyle diyordu demesine ama tetiği de bir türlü çekmiyordu.

"Ne oluyor burada?!" diye bağırdı Mustafa Kemal kalabalığı yararak. Manzaraya bakar bakmaz taşkınlık yapan bir sivilin, Türk askerlerini galeyana getirmek istediğini hemen anlamıştı.

Adam, "Onlara günlerini göstereceğiz!" diye bağırdı tekrar.

Askerler şaşkın şaşkın adama bakıyorlardı.

"Onlara Türk topraklarını işgal etmek ne demekmiş şimdi göstereceğiz!" diye devam etti adam. "Ölüm! Yunanlılara ölüm!" diye bağırdı arkadaki birkaç sivil daha. Bunlar toprakları işgalden kurtarılmış köyün yerlileri olmalıydı.

Askerin elinden, önlerinde birden bire cereyan eden bu manzaraya şaşkınlıkla bakmaktan başka bir şey gelmiyordu.

Gencecik bir Türk askeri öne çıktı. "Paşam," dedi canhıraş bir şekilde. "Bu kız," dedi genç Rum kadını göstererek, "Benim nişanlımdır. Yunanlılar burayı işgal etmeden önce nişanlanmıştık. Ama sonra işgal başlayınca korkudan bir daha birbirimizle görüşemedik. O ve ailesi bize hiçbir kötülük yapmamıştır. Onlar suçsuz!"

Mustafa Kemal Paşa kızın perişan yüzüne ve ailesine gözlerini çevirdi. Yaşlı Rum adam ve kadın çaresizce Mustafa Kemal'e bakıyorlardı.

"Rumlara ölüm!" diye bağırdı gözü dönmüş adam. "Onlar bizim karılarımıza, kızlarımıza tecavüz ettiler, insanlarımızı öldürdüler!"

Bir diğeri, "Evet!" diye devam etti, "Kadınları, çocukları diri diri yaktılar bu hayvanlar!"

Rum aile ve Yunan askerler itip kakılıyor, Türk genci, aile ile onlara sataşanlar arasına girerek onları korumaya çalışıyordu.

"Çekil!" dedi taşkınlık yapan aynı adam tekrar, "Çekil aradan, onların hepsinin canına okuyacağız! Çekilmezsen senin de canını okuyacağız! Çünkü sen hainsin!"

Bu lafla birlikte Türk gencini de itip kakmaya başladı bazı siviller.

Mustafa Kemal'in gözlerinin önüne birden dedesi Hafız Ahmet geldi.

Bir aslan gibi kükrercesine, "Hayır!" diye bağırdı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa. "Onlara dokunmayacaksınız!"

Silahlı adam, Mustafa Kemal Paşa'nın bu talimatına şaştı kaldı.

Mustafa Kemal adamın yanına geldi ve "Bak amca," dedi, "O tetiği çekmeyeceğini sen de biliyorsun ben de. Şimdi bırak taşkınlığı da işimize bakalım."

Adamcağız utancından başını öne eğer gibi oldu. Haklıydı Mustafa Kemal, adam bir gürültü koparıp, etrafındakileri ve askeri galeyana getirmek istemişti belli ki, ama hiç kimse soğukkanlılığı elden bırakmamıştı. Kendisi de bağırıyor, çağırıyor ama karşısında öylece savunmasız duran bu insanlara karşı eli tetiğe bir türlü gitmiyordu.

"Ama nasıl olur!" diye bağırdı elleri hala silahta. Hıncından gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Sinirleri boşalıyordu. "Yunanlıların Türklere yapmadıkları pislik kalmadı! Yağma, katliam, tecavüz, her şey! Şimdi sıra bizde!"

Mustafa Kemal, "Doğru!" dedi kesin bir şekilde, "Doğru, bu dediklerinizin hepsini yaptılar. Onlar Yunanlıkları-

nı gösterdiler." Sonra taşkınlık yapan adamın önüne geçerek korkusuzca gözlerinin içine baktı ve "Şimdi biz de onlara Türklüğümüzü göstereceğiz! Türk gibi davranacağız! Yunan gibi değil!"

Başkumandanlarını, canlarından çok sevdikleri Mustafa Kemal Paşa'yı tüfeğinin ucunda gören adam şaşırdı. "Ölüm!" naraları bıçak gibi kesildi. Adam kısa bir tereddütten sonra silahını indirdi. Bir Türk askeri adamın elinden silahı çekip aldı.

"Çözün kızın ve ailesinin ellerini," diye emretti Mustafa Kemal. "Onlar özgürdürler."

Askerler hemen denileni yaptı. Türk genci ve Rum kızı birbirlerine sımsıkı sarıldılar. Mutluluktan ağlıyorlardı. "Büyük Türk," dedi salıverilen yaşlı adam Rum aksanıyla. "Sana sonsuz teşekkür!"

"Peki ya esir askerler?!" diye sordu taşkınlık yapan adam son bir çabayla. "Onlara da mı dokunmayacağız?"

"Hayır, onlara da dokunmayacaksınız!" diye bağırdı Mustafa Kemal Paşa. "Bu esirleri de diğerlerinin yanına götürün," diye emretti askerlere. "Onlara da insanca davranacağız. Bize yakıştığı gibi!"

Esirler de yerlerine, diğerlerinin yanlarına götürüldü.

Türk askeri merhametliydi, medeniydi. Ve bunu her yerde gösterecekti.

68

Savaştan sonra Mustafa Kemal hızlıca cephenin arka taraflarında, işgalden kurtulmuş köyleri dolaştı. Köylülerle görüştü, halkla uzun uzun sohbetler etti, onların acılarını dinledi, hasarı yerinde gördü. Tüm acılarına ve dertlerine rağmen Mustafa Kemal Paşa'yı karşısında gören halkın gönlünde bir umut doğuyordu. Bu köylerin hepsi de yok olmuş durumdaydı. Yunanlı askerler kaçtıkları, arkalarında bıraktıkları her yeri yakıp yıkmış, köyleri virane haline getirmişlerdi. Yakalanacağını anlayan birliğin kaçmadan önce son yaptığı şey evleri ve ağaçları ateşe vermek oluyordu. "Bizim olmayan topraklar kimsenin olmasın!" dercesine, şeytani bir nefret, intikam hırsı ve hazımsızlıkla kaçmışlar, taş üstünde taş bırakmamışlardı.

Köylüler Mustafa Kemal'i gittiği her yerde babaları, ağabeyleri gibi kucaklıyor, sarılıyorlardı. Adım attığı yerde insanlar meraklı ve hayran gözlerle Paşa'nın etrafını sarıyorlardı. Kadın erkek, gençli yaşlı, küçük büyük herkes onu görmek istiyor, onunla tanışmayı arzuluyordu. Anadolu harap, halk yorgundu. Mustafa Kemal milletiyle haşır neşir olmak, onları dinlemek, onlarla dertlenmek, onlarla hasbihal etmek istiyordu.

Onun göründüğü yerde müthiş bir heyecan hâsıl oluyor,

insanlar coşkuyla Kahraman Paşalarını görmeye çalışıyorlardı. Şu bir gerçekti ki, Mustafa Kemal milletinde kendini buluyor, milletinin arasında kahramanlaşıyordu. Millet de Mustafa Kemal'de kendini görüyor, kendi kahramanlıklarını, hayallerini, hedeflerini, rüyalarını, davalarını Mustafa Kemal'in şahsında vücut bulmuş hissediyorlardı. Yıllarca ihmal edilmiş Anadolu, asırlarca Türk beşiği olmuş bu topraklar, kahramanıyla buluştukça coşuyor ve gücüne güç, şevkine şevk katılıyordu. Senelerdir savaşlarla, saltanatla, sarayla, baskıyla, zulümle, yoksullukla, cehaletle sınanan halkın karşısında Mustafa Kemal görününce bu karanlık günlerin ardından güneş üzerlerine doğmuş gibi oluyordu.

Büyük kahramanı yanlarında görmek halkın yüreğine su serpiyordu. Mustafa Kemal, onlara müsterih olmalarını, Anadolu'yu küllerinden yeniden inşa edeceklerini söylüyor, umudun, inancın ve çalışkanlığın en büyük silahları olduğunu anlatıyordu.

Gördüğü yıkım karşısında elbette Mustafa Kemal de hüzünleniyor, bazan uzun uzun düşüncelere dalıyor, kafasında yıllara yayılan yol planları ve çözümler hazırlıyordu.

Yine harabe haline gelmiş bir köyde, küle dönmüş ağaçların arasında içi sızlayarak yürüdü, sağlam kalmış birkaç meşenin yanında bir süre durdu, eski bir dosta dokunurcasına onların gövdesine elini koydu, doruklarına doğru baktı. Yakılmış evlerden tüten dumanların altında, yıkılmış minarelerin arasında dolanırken, yanına küçük bir kız çocuğu yanaştı ve onun elinden tutuverdi.

"Paşababa," dedi çocuk başını kaldırıp Mustafa Kemal'e bakarak. "Biz mi kazandık?"

Mustafa Kemal önce şaşkınlıkla, sonra gülümseyerek çocuğa baktı. Kızcağızın yüzü kir pas içindeydi. Üstünde elli yerinden yamalı bir entarisi, orasından burasından sökülmüş bir yeleği, kirden keçeleşmiş yün çorapları ve uçları patlamış rastıkları insanın içini sızlatıyordu. Kızın hemen arka-

sında annesi ve babası olduğu anlaşılan bir çift ve diğer köylüler duruyordu.

"Evet, biz kazandık, çocuk," dedi Mustafa Kemal umutla ve gülümseyerek.

Çocuk etrafındaki manzaraya şöyle bir bakış attıktan sonra, "Ama her yer yandı, Paşababa," dedi. "Her yer yıkıldı. Bir daha nasıl eski günlerimize döneceğiz?"

Kız ikna olmamış gibiydi ve onun bu inatçı, sorgulayan tavrı Mustafa Kemal'in hoşuna gitmişti. Paşa bu sefer eğildi, bir dizini yere koyarak çocuğun hizasında çömeldi. Kızın gözlerinin içine baktı. Çocuğun üstü başı kir pas içinde olabilirdi ama gözlerine müthiş bir ışıltı hâkimdi. Mustafa Kemal bu parlak ve kararlı gözlere bakarak, "Senin adın ne, çocuk?" diye sordu.

"Hilâl," dedi çocuk.

Mustafa Kemal az önce ağaçların dibinden aldığı bir meşe palamudunu üniformasının cebinden çıkarıp çocuğa uzattı. "Bununla başlayacağız, Hilâl," dedi. Palamudu çocuğun avcunun içine koydu ve, "Bunu al ve ek," dedi. "Her şey bir tohumla başlar, Hilâl. Bir tohum, filizlenir, büyür, fidan olur. Fidan bir ağaç olur. Ağaç, orman olur." Çocuğun gözlerinin içine bakarak devam etti Mustafa Kemal: "Onu sula ve güzelce büyüt. Bunu benim için yapabilir misin?"

Çocuk başını salladı ve kendine güvenerek "Evet, yapacağım," dedi. Paşababası ona büyük bir iş vermişti. Bu onu o kadar heyecanlandırmıştı ki, şimdi yüzünde çiçekler açıyordu.

Fakat Mustafa Kemal çocuğun gözlerinin, üniformasında olduğunu gördü. Onun baktığı yere başını çevirdiğinde ise göğüs cebindeki parlayan dolmakalemi fark etti. "Aaa, elbette," dedi durumu fark ederek.

Sonra tekrar kıza dönerek, "Sen okuma yazma biliyor musun, Hilâl?" diye sordu.

Kızcağız başını iki yana salladı. Yüzü düşmüştü.

Mustafa Kemal, cebinden kalemi çıkarttı ve onu kıza uzatarak, "Bunu da al," dedi.

Çocuk kafası karışarak, "Bu çok güzel, Paşababa, ama ben okuma yazma bilmiyorum," dedi.

Mustafa Kemal, "Merak etme," dedi. "Yakında öğreneceksin."

Kızın yüzü tekrar aydınlandı ve bu sefer kalemi Mustafa Kemal'in elinden aldı. Ona hayatındaki en değerli şeye bakar gibi hayranlıkla baktı.

Mustafa Kemal oradan uzaklaşmadan önce, "Unutma, çocuk," dedi küçük Hilâl'e seslenerek. "İyiler her zaman kazanır! Ve biz iyileriz."

Mustafa Kemal Paşa tekrar çadırına döndüğünde, kaçan Yunan askerlerinin hızla İzmir'e ilerlediği, geçtikleri tüm köy ve şehirleri yine ateşe verdikleri raporları geliyordu eline ardı ardına. Yunanlılar sırf bunun için özel Yangın Bölükleri dahi kurmuşlardı!

Mustafa Kemal Paşa hemen karayağız atının üzerine atladı, tekrar orduların başına geçti ve bir aslan gibi kükreyerek, sağ işaret parmağıyla ileriyi işaret etti. "Ordular!" dedi, "İlk hedefiniz Akdeniz'dir! İleri!"

Hayır, Türkler İç Anadolu'ya hapsedilemezdi! Akdeniz bir Türk deniziydi ve öyle kalacaktı!

İşte bu emirle birlikte Türk Ordusu kızgın güneş altında 400 km'lik bir mesafeyi şimşek gibi katedecekti.

Mustafa Kemal Paşa'nın ordusu Batı Anadolu'daki canavarın son dişlerini de kanıra kanıra söküp atarak 9 Eylül'de İzmir'e girecek, Yunan efsunları bir daha Anadolu'ya ayak basmamak üzere denize dökülecekti. Şehre giren Mustafa Kemal Paşa halk tarafından çiçeklerle karşılanacaktı.

İzmir'in dağlarında çiçekler yeniden açacak, altın güneş orada sırmalar saçacak, bozulmuş düşmanlar yel gibi kaçacak ve Mustafa Kemal Paşa'nın adı mücevher taşa yazılacaktı.

Türk'ün bağımsızlık ve özgürlük güneşi 30 Ağustos'ta Dumlupınar'ın üzerine doğmuş, bir daha hiç sönmemek üzere Ege ve Akdeniz'e değin ışığını yaymıştı.

69

Topal Çoban, değneğini koca meşe ağacına dayadı, omuzlarındaki kepeneğin alt kısmını yere getirecek şekilde büktü ve çömelip sırtını ağaca yasladı. Koyunlar yine güzelce yayılmışlar, otlamaya başlamışlardı.

Orhan önünde uzanan vadiye baktı. O kadar yükseğe çıkmıştı ki, sadece onun köyü değil, civardaki diğer köyler de birer nokta olarak seçiliyordu. Tarlaların, bağ ve bahçelerin, yolların ve derelerin renkleri sarı, yeşil, kahverengi ve mavinin silik tonlarında yamuk birer dikdörtgen ve kare olarak önünde seriliyordu.

Bu kadar yükseğe çıkması boşuna değildi Orhan'ın. İçinde bir sıkıntı vardı ve bu sıkıntıyı bir türlü atamıyordu. Bu sıkıntıdan kaçmak için kendini her gün köyün en ücra noktasına atıyor, o dağ senin, bu vadi benim fersah fersah yürüyordu. Ama sıkıntı gitmiyor, dinmiyordu. Mıh gibi saplanmıştı bağrına.

Tertemiz havayı içine çekti, derin bir nefes aldı. Kırlarda dolaşıp engin ufuklara baktı mı, gideremeyeceği sıkıntısı yoktu Orhan'ın.

Bundan başka.

Hayır, yine olmamıştı. İçindeki kor daha da alevlenmişti.

Yine mektup gelmemişti ağabeyinden. Geçen ay da gel-

memişti. Ondan önceki ay da. Aylardır hiçbir ses yoktu ağabeyinden. Çıldırmak üzereydi Orhan. Acaba postada mı sorun vardı? Yoksa mektuplar kayıp mı olmuştu? Orhan'ın aklında kırk tilkinin kuyruğu birbirine değiyordu.

Köye bir haber de gelmemişti. Her gün muhtara gidiyor, her gün soruyor ama muhtar başını iki yana sallıyordu.

Karabaş geldi Orhan'ın yanına. Onu neşelendirmek ister gibi kuyruğunu iki yana salladı, yere yattı, elini yüzünü yaladı.

Ama nafile. Orhan'ın yüzü artık gülmüyordu.

Ağabeyi neden artık yazmıyordu?

Dertlenmekte haklıydı Orhan. Ağabeyinden artık bir daha mektup gelmeyecekti.

ÇANKAYA KÖŞKÜ, ANKARA

28 EKİM, 1923

"Biz kanla değil, mürekkeple yazılmış bir anlaşma istedik.
Ama İşgal Güçleri buna izin vermedi."

70

Latife Hanım, akşam saatlerinde "Paşa sizi görmeye hazır," dediğinde hâlâ önümdeki vitrinde duran pergele, saate, kaleme ve diğer eşyalara bakıyordum. Müthiş bir heyecanla ayağa kalktım ve Mustafa Kemal'in ofisine girdim. Odasının duvarları kitaplarla dolu raflarla çevrilmişti, yerde kırmızı bir Türk halısı seriliydi ve pencerenin önünde çalışma masası duruyordu. Duvarda elbette bir Türk bayrağı ve daha sonradan İstiklal Marşı olduğunu öğreneceğim bir şiir asılıydı.

Mustafa Kemal beni ayakta karşıladı ve gerçek bir centilmen gibi selamlayıp bana oturacağım koltuğu gösterdikten sonra tekrar masasının başına geçti. Paşa'nın aynı resimlerdeki gibi kumrala çalan sarı saçları, delici mavi gözleri ve mükemmel bir çehresi var. Resimlerde olmayan şey ise etkileyiciliği. Daha odaya girer girmez sıra dışı bir insanın huzurunda olduğunuzu anlıyorsunuz. Adını koyamadığım bir etki alanına giriyorsunuz ve ağzından çıkan her sözü, her hareketi sizi onun gücünün ve iradesinin tesiri altında bırakıyor. Tüm gücü ve içe dönüklüğüne rağmen, sade, özgür ve kibirsiz bir kişiliğe sahip. Yüzünde en ufak bir zayıflık, hedefsizlik ya da bezginlik izi yok. Olgunlaşmış, konsantre olmuş bir enerjisi ve bir yay gibi gerilmiş bir gücü var. Şık giyiniyor. Üzerinde tam beden ölçülerine göre dikilmiş harika bir takım elbise, şık bir kravat ve zarif bir yaka mendili var.

"Sizi beklettiğim için üzgünüm," diyerek söze başladı Fransızca. Bu dili kusursuz konuşuyordu ama röportaj sırasında Türkçe konuşacak, yanı başımızdaki bir çevirmen onun söylediklerini İngilizceye çevirecekti.

"Önemli değil," dedim ona, "Sizinle görüşmek için yaklaşık 7 bin millik, haftalar süren bir yolculuk yaptım. Birkaç saatin hiç önemi yok. Asıl bu yoğun gündeminizde beni kabul ettiğiniz için size çok teşekkür ederim."

"Rica ederim,' dedi ve 'Üşümüşsünüzdür," diyerek şömineye odun attırdı, ateş harlandı. Bu gerçekten iyi gelmişti. "Ankara bu mevsimde soğuk olur," dedi.

"Chicago'dan daha soğuk değil," dedim ona.

"Illinois, Büyük Göller Bölgesi'nde olduğu için hava biraz daha ılıman olsa gerek," dedi. "Tabii Michigan Gölü ve diğer göller yüzünden kışın epeyi kar alıyorsunuz, değil mi?"

Mustafa Kemal'in New York'taki tipik bir Amerikalının dahi bilemeyeceği Chicago'ya dair bu coğrafya bilgisi beni epeyi şaşırtmıştı. Onun topografya ve harita konusundaki bilgisi, diğer pek çok alandaki yetkinliği gibi dillere destandı. Ama kendisinden binlerce mil uzaklıktaki bir ülkenin elli eyaletinden sadece biri hakkında böylesine malumatı olması etkileyiciydi.

"Aynen dediğiniz gibi," dedim. "Ama bizim asıl sorunumuz rüzgârlar."

"Aaa evet, elbette Chicago. 'Rüzgârlı Şehir," değil mi?"

Artık bu kadarı da fazlaydı! Doğup büyüdüğüm şehrimin takma adını bile biliyordu Mustafa Kemal. Ama dahası vardı:

"Bir yerlerde Michigan Gölü'nden gelen rüzgârın gökdelenlerin ve binaların etkisiyle şehri daha fazla rüzgârlı yaptığını okumuştum. Ne deniyordu buna?... Hah, evet, tünel etkisi. Doğru mu?"

Doğruydu ve Mustafa Kemal'in okuma alışkanlığına dair söylenenler de demek ki abartı değildi. Bir insanın bu türden bilgileri bilmesi için sadece kitap değil, gazete ve dergi

de okuması gerekliydi. Bir keresinde onun savaşta bile roman okuduğunu söylemişlerdi de inanmamıştım. Artık inanıyordum.

"Ama buraya Chicago'yu konuşmaya gelmedim," dedim sonunda sorularımı sormak için sabırsızlanarak.

"Elbette hayır," diyerek gülümsedi.

Bu sırada Kütahya porselenlerindeki enfes Türk kahvelerimiz geldi. Kahvesini yudumlamadan önce gümüş tabakasından bir sigara çıkardı ve onu göstererek, "Umarım bir mahzuru yoktur," diye sordu. Dedim ya, tam bir centilmene yakışır şekilde hareket ediyordu Mustafa Kemal. Bu hareketi bana Halide ve Mustafa Kemal hakkında anlattıkları bir olayı hatırlattı. Mustafa Kemal Paşa, bir keresinde rakı içeceği zaman masada Halide Edib de varmış, o da Halide Hanım'dan izin istedikten sonra içkisini içmiş. Onun her şeyi ölçülüydü.

"Elbette hayır," dedim.

Kahvemden bir yudum aldım ve "Sorularımı sormadan önce siz Kuvayi Milliyecilere benim gibi yabancı gazetecilere kapılarınızı açtığınız için teşekkür etmek isterim," dedim. "Batılı devletlere karşı müthiş bir savaş verdikten sonra bu milletlerin insanlarına hâlâ daha iyi niyet ve hoşgörü ile yaklaşmanız gerçekten takdir edilesi bir husus."

"Bizim yabancılarla hiçbir sorunumuz yok," dedi net bir şekilde Mustafa Kemal. "Hiçbir Türk'ün bir sorunu yok. Tersine buraya daha fazla gazetecinin gelmesini ve gerçeği tüm dünya kamuoyuna anlatmalarını istiyoruz. Ben bunu özellikle önemsiyorum. Çünkü hükümetler bizim aleyhimize ciddi bir olumsuz propaganda yapıyorlar. Ama biz doğrudan yabancı gazetecilerle görüşüp onlara gerçek niyetlerimizi ve düşüncelerimizi paylaşırsak aleyhimizdeki bu propagandayı düzeltebileceğimize inanıyoruz."

"Tüm gazeteciler adına size tekrar teşekkür ederim."

"Sadece gazeteciler değil, bu söylediğim tüm yabancılar

için geçerli. Biz işgal altında olan vatanımızı savunduk sadece. Yabancı düşmanlığı gibi bir şey bizim için asla söz konusu olamaz. Bizim böyle bir kompleksimiz yok."

"Rumlar ve Ermeniler Amerika'da bu konuda sizin aleyhinizde çok ciddi bir çaba içindeler. Ve kamuoyu ne yazık ki bunlardan oldukça etkileniyor."

"Bunun farkındayım," dedi sigarasından derin bir nefes çekip üfledikten sonra. "Bizim topraklarımızı güya bölmek için yapabilecekleri tek şey bu. Türkler hakkında yalanlar uydurmak. Yabancı devletlerin de bu, içişlerimize karışmak için bahaneleri oluyor ve işlerine geliyor."

"Yurt dışındaki pek çok insan sizin Batı düşmanı olduğunuzu söylüyor."

"Yanlış söylüyorlar. Biz hiç kimsenin düşmanı değiliz. Tek derdimiz tüm uygar toplumlar gibi bağımsızlığımızı kazanmak. Milletler bizim dostumuzdur. Dahası, bizim toprağımızda gözü olmayan ve bizimle eşit şartlarda görüşecek olan hükümetlerle de her türlü işbirliğine ve ilişkiye hazırız. Yüzyıllardan beri düşmanlarımız, tüm ellerinde olan imkânlarla Türklere karşı kin duyguları ve aşağılama hisleri beslemeyi alışkanlık haline getirdiler. Tüm değişikliklere ve olaylara rağmen halen bu duygular tamamen yok olmadı. Halen Türkleri, her türlü ilericiliğe karşı, düşman olan, entelektüel ve ahlaki gelişmeye kapalı, barbar insanlar olarak göstermek istiyorlar. Bizi batmaya mahkûm ulus olarak gören Batı, bizim çöküşümüzü hızlandırmak için elinden gelen her şeyi yaptı."

"Saltanatın baskıcı rejiminin bunda hiç rolü yok mu?" diye sordum ona.

"Doğrudur," dedi samimiyetle, "padişahlık döneminde hükümetler Türk halkının Avrupa ile temasını engellemek için çabaladılar. Böylece halkı baskı altında tutup, her türlü özgür düşünce beyanını engellemeleri daha kolay oluyordu; ama biz Türk milliyetçiler çevremizi, içte ve dışta olanları açık ve net bir şekilde görüyoruz. Kesinlikle dışa kapa-

lı değiliz. Çok iyi biliyoruz ki, insanlarımızın başka uluslarla temasa geçmesi, bizim öz menfaatimizedir. Biz zaman kaybetmenden hızlıca Avrupa ile ilişkileri geliştirmek için çalışarak elimizden gelen her şeyi yapmak istiyoruz."

"Batılı devletlerle iyi ilişkiler kuracaksınız o halde?"

"Biz Misak-ı Millî'yi tanıyan ve bizimle görüşmek için kapitülasyonları şart koşmayan her devletle görüşmeye hazırız."

Sonra bana masadan bir sayfa bulup gösterdi.

"Bu nedir, biliyor musunuz?" diye sordu. "Bu tek sayfa, Misak-ı Millî'nin içeriğidir. Bizim tek isteğimiz yabancı devletlerin bunu tanımaları. Ve bize uygar bir devlet gibi yaklaşmaları."

"Kapitülasyonların beş sene için geçici olarak kabul edebileceğiniz konuşuluyor."

"Kapitülasyonları hiçbir şekilde kabul etmiyoruz. İdari ya da ekonomik hepsine topyekûn karşıyız. Artık günümüzde savaşlar sadece cephelerde değil, ekonomik alanda da gerçekleşiyor. Hatta gelecekte ben ekonomik savaşların, diğer savaşları gölgede bırakacağına inanıyorum. Ekonomik özgürlüğü ve gücü olmayan bir ülke aslında esaret altındadır. Türkiye asla ve kat'a İngiltere'nin yeni Hindistan'ı olmayacak."

"O zaman İngilizleri sorayım. Onlarla da işbirliğine hazır mısınız?"

"Az önce saydığım şartları kabul ettikleri takdirde, elbette," diye yanıtladı. "Hatta özellikle onlarla." Kahvesinden bir yudum aldıktan sonra ekledi:

"Bizim İngilizlerle olan tarihi dostluğumuz asırlara dayanır, Sayın Fitzgerald. Size bir ara Kraliçe Elizabeth ile Sultan III. Murad'ın yazışmalarını göstereyim. Protestan İngiltere, Katolik Avrupa'ya karşı Osmanlılara her zaman dost olarak yaklaşmıştır. Ama bu yeni asırda ne yazık ki Lloyd George gibi ihtirası ve hamaseti aklına galebe çalan birkaç lider yüzünden bu dostluk ciddi zarar gördü. Umarım ki hatalarını anlamışlardır ve geleceğe umutla bakabiliriz."

Mustafa Kemal'in bu sözleri bana bir zamanlar Türk kıyafetlerine ve modasına düşkünlüğüyle ünlü Kral Henry ve Kraliçe Elizabeth'i aklıma getirdi. Aynı şekilde Türk halıları da asırlarca İngiliz tablolarında prestijin sembolüydü. Halılar yere serilmez, masalara örtülür, duvarlara asılırdı. Onun üzerine yalnızca krallar ve kraliçeler basabilirdi, o da resimleri yapılırken. Bir keresinde kardinalin biri, Türk halısının üzerinde gezinmişti de kıyamet kopmuştu. Bu halılardan bir tanesinin şimdi burada yerde serili olduğunu görmek benim için tatlı bir espri gibiydi. Türk-İngiliz dostluğu üzerine aslında Churchill de benzer şeyler söylemişti ama Türklerin Almanlarla ittifakı her şeyin üzerine bir karabasan gibi çökmüştü.

"Ya size olan düşmanlıklarında ısrar ederlerse?"

"Yine savaşırız!" dedi kaşlarını çatarak.

"Peki ya Amerika Birleşik Devletleri hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordum. Bu soruya cevabını elbette özellikle merak ediyordum.

"Aslında Amerika ile olan bağlarımız ve ortak noktalarımız sanıldığından daha fazla," diye cevaplamaya başladı. Bir sigara daha yaktı. "Amerika da İngilizlere karşı bir bağımsızlık savaşı vermiş ve bunu başarmıştır," diye devam etti. "Kolonilerin yegâne isteği ekonomik ve kültürel olarak kendi kendilerini yönetmeleriydi. Siz her yıl haklı olarak kutladığınız 4 Temmuz 1776'deki 'Bağımsızlık Bildirisi' ile bunu başardınız. Thomas Jefferson bu bildiride, 'Bütün insanlar eşit yaratılmıştır, onları yaratan Tanrı kendilerine vazgeçilmez bazı haklar vermiştir. Bu haklar arasında yaşama, özgürlük ve mutluluğu arama yer alır. Herhangi bir hükümet şekli, bu amaçları tahrip eder bir nitelik kazanırsa, onu değiştirmek veya kaldırmak ve kendi güvenlik ve mutluluklarını sağlayacak ilkeler üzerine dayanan yeni bir hükümet kurmak o halkın hakkıdır,' demiştir. Yanılıyor muyum?"

Bu adam az önce Bağımsızlık Bildirisi'nin maddelerini

ezbere mi okumuştu? Mustafa Kemal beni her cümlesinde daha fazla şaşırtıyordu.

Sonra bana tarihi çok eskilere dayanan Türk-Amerikan dostluğundan bahsetti. II. Mahmut'un Amerika'dan gemi alması, tersanecilik çalışmalarındaki işbirliklerini, denizcilik konusunda Amerika'ya gönderilen Türk komutanlardan bahsetti. Sultan Abdülmecid'in Amerikalılara Edirne ve İstanbul arasında bir telgraf hattı kurdurmaya çalışmasını, Başkan Abraham Lincoln'ın Sultan Abdülaziz'e gönderdiği tebrik yazısını, bunun Abdülaziz tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandığını anlattı.

"Kaldı ki, köleliğe karşı yapılan Amerikan İç Savaşı'nda," dedi, "Türkler Abraham Lincoln'ı desteklemiş ve Lincoln'ın zaferi burada büyük memnuniyet yaratmıştır."

Washington Abidesi'ndeki Türklerin gönderdiği taştan da bahsetti. George Washington adına yapılan abidede pek çok dost ülkeden birer mermer plaka istenmişti, bunu ben de duymuştum. Bu isteği memnuniyetle karşılayan Osmanlı İmparatorluğu da üzerinde "Abdülmecit Han'ın dostluğu teyit için temiz adı yukarıya, Washington'da işbu taşa yazıldı," ifadesi yer alan mermer plakayı göndermiş ve bu da abideye yerleştirilmişti.

"Başkan Wilson hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" diye sordum konuyu günümüze getirerek.

"Wilson'ın bakışı temelde doğruydu. O, devletlerin kendi kararlarını kendilerinin almalarını prensip edinmiş, Avrupa devletlerinin diğer devletlere müdahalelerine karşı çıkmıştır. Ne var ki, Avrupalı devletler Wilson'ın bu yaklaşımını her zaman kendi çıkarlarına olacak şekilde eğip bükmeye çalışmışlardır. Örneğin Wilson Prensiplerine göre Türklerin kendi devletlerini kurmaları en doğal haklarıdır. Ne var ki aynı prensipler İşgal Güçleri tarafından Ermeniler ve Yunanlıları kışkırtmak için de kullanıldı. Halbuki bu unsurlar herhangi bir bölgede nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktan çok

uzaktılar. Ayrıca Wilson'ın, İzmir'in işgalinde Lloyd George'un ve Venizelos'un oyununa gelmesi büyük bir talihsizliktir. Batı, söz konusu Türkler olduğunda ne yazık ki adalet ve eşitlik kavramlarını unutuveriyor. Wilson'ın bu konuda bir istisna olmasını beklerdik. Sevr paçavrasına bulaşmaması ve Ermeni lobisine direnmesi daha adil ve hakperest bir yaklaşım olurdu."

Mustafa Kemal'in bahsettiği bu prensipleri "Başkan'ın Mesajı" olarak biz de gazetemizde yayımlamıştık. İlk ilan edildiğinde ülke içinde ve dışında büyük ses getirmişti. Avrupalılar bu prensipler yayımlandığında ilk önce büyük bir kafa karışıklığı yaşamışlardı. Amerika'nın da açıkça kendi aralarında yer almalarını istiyorlardı. Fransa Başbakanı Clemenceau o sıralar, "Yüce Tanrı bile on emirle yetindi, onlara yenilerini eklemek niye?" diyerek bu prensiplerle dalga geçmiş ve Wilson'ın gizli anlaşmaları hiçe çıkaran bu yeni görüşünü yerden yere vurmuştu.

Wilson'ın İzmir'deki tutumuna karşı direnen gruplar da vardı Amerika'da. Benim de üyesi olduğum, Türk-Amerikan ilişkilerini geliştirmeye çalışan bir dernek Başkan Wilson'ın Yunanlılara izin vermemesi için çok uğraştı ama başarısız oldu.

"Mandacılık konusunda ne düşünüyorsunuz?"

"Mandacılık ya da her ne ad altında olursa olsun başka bir ülkenin doğrudan ya da dolaylı olarak egemenliğimiz üzerinde gölge etmesini kesinlikle kabul etmiyoruz. Biz koşulsuz ve şartsız bağımsızlık istiyoruz ve bunu kazanacağız."

Sanırım bu, hiçbir şüpheye yer kalmayacak şekilde bu konuda son noktayı koyuyordu.

Kahvelerimiz tazelendikten sonra ona sorduğum sorular arasında Batılı devletlerin Türkiye'deki yabancılar hakkında duydukları endişeler de vardı. Bana bu endişenin yersiz olduğunu, Türklerin asırlardır farklı ırklarla huzur içinde yaşadığını söyledi. Tarih onu bu konuda da haklı çıkarıyordu.

"Gayrimüslimler?" diye sordum sonra.

"Bizim insanların dinleriyle bir derdimiz yok. Osmanlı da gayrimüslimlere saygı duymuş, hoşgörü ile yaklaşmıştır. Asıl onların İslam'la bir dertleri var. Türklerle bir sıkıntılar var. İstanbul'un işgali bile Haçlı Seferlerinin 20'inci asırdaki bir izdüşümü gibi gerçekleşmiştir."

"Peki ya yabancı okullar? Onların hepsini kapatacağınız söyleniyor."

"Okullar, okul gibi çalıştıkları sürece kalabilirler elbette. Ama tarih bize bunların birçoğunun okul olarak değil siyasi birer provokatör olarak çalıştıklarını göstermektedir. Biz buna karşıyız, başka bir şeye değil."

"Kürtler hakkında ne söyleyeceksiniz?"

"Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, hep aynı cevherin damarlarıdır, Bayan Fitzgerald. Harici düşmanlara karşı daima ve daima birleşmiş ve dayanışma halinde bulunmak mecburiyeti de muhakkaktır. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem Kürtlerin hem de Türklerin salahiyet sahibi vekillerinden meydana gelmiştir ve bu iki unsur bütün menfaatlerini ve mukadderatlarını birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki, bu müşterek bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz. Misak-ı Millî ve bölünmez bütünlüğümüz esastır, bundan asla taviz vermeyiz."

Sigarasından bir duman üfledikten sonra devam etti:

"Ayrıca şu da bilinmelidir ki, Türk milletinin toplumsal düzenini bozmaya yönelik çabalar boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti kendinin ve memleketinin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen bozguncu, alçak, vatansız ve milliyetsiz beyinsizlerin saçmalamalarındaki gizli ve kirli emelleri anlamayacak ve onlara hoşgörü gösterecek bir toplum değildir."

"İzmir'de yapıldığı söylenen katliamlar hakkında ne diyorsunuz?"

"İzmir'de bir katliam yaşandıysa bu, Türklerin bir kısım Rumlar, Yunanlılar ve Ermeniler tarafından katledilmesidir. Adı konulmamış asıl soykırım budur. Bizim verilemeyecek hiçbir hesabımız yoktur. Asıl mesele, Kongo'da ve Afrika'nın diğer ülkelerinde ya da Güney Asya'da İşgal güçlerinin, kolonileri hakkında vermeleri gereken hesaplardır!"

Yunanlıların İzmir ve Afyon arasında kadınlara ve çocuklara yaptıkları işkenceler o dereceydi ki aslında pek çok Amerikalı ve İngiliz politikacı da bunu lanetlemişti ama elbette bunlar gazetelerde çok az yer bulabilmişti.

Mustafa Kemal Paşa'ya ardı ardına her türlü soruyu soruyordum ve o da müthiş bir özgüven ve rahatlıkla cevaplıyordu.

"Peki ya Rum ve Ermenilerin Yunanistan'a gönderilmesi?"

"Bu bizim kararımız değildi. Bunu ilk çıkaran Venizelos'tur. Türkiye'ye bağlı kaldıkları sürece onların burada kalmaları, gidenlerin de geri dönmeleri bizim için sorun değil."

Mustafa Kemal'in bu sözü bana bir zamanların Fatih'ini hatırlattı. O da İstanbul'u fethinden sonra şehirden kaçan yabancılara geri dönmeleri için davet mektupları ve fermanlar göndermiş, geri dönenlerin kişilik haklarının, mal ve mülklerinin korunacağına dair garanti vermişti. İmparatorluğunun sanatçı, tüccar ve zanaatkârlarla dolup taşması için uğraşmıştı. Fatih'in fethettiği İstanbul'u Mustafa Kemal kurtarmıştı.

Ona Fatih Sultan Mehmet hakkında ne düşündüğünü sordum. Bu soruma şaşırmadan edemedi. "Öyle görünüyor ki, Türk tarihiyle yakından ilgileniyorsunuz," dedi bundan hoşnut olarak. "Çok büyük adamdır Fatih," dedi merakımı gidererek. "Çok kereler Fatih'in karşı karşıya kaldığı meseleleri ben olsam nasıl çözerdim diye düşünmüşümdür ve ben de aynı hal ve çarelere varmışımdır. Fakat asıl merak ettiğim

ne biliyor musunuz? Acaba Fatih benim karşı karşıya kaldığım meselelerde nasıl hareket ederdi? İşte bunu çok merak ederim."

İşte o zaman pek çoklarının düşüncesinin aksine Mustafa Kemal'in Osmanlı yükseliş dönemine muhabbet beslediğini, onun sorununun son dönemin istibdadı ve karanlığıyla olduğunu hissettim.

Bu ufak aradan sonra asıl meseleye geri döndüm: "Azınlıkları bir sorun olarak görmüyorsunuz o halde, doğru mu?"

"Size çok net bir şey söyleyeyim, Bayan Fitzgerald," dedi koltuğunda doğrularak, "Misak-ı Millî sınırları içindeki vatandaşlarımız, umum Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar. Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk milletine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra kendilerine yan gözle, yabancı gözüyle bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?"

Türkleri azıcık dahi tanıyan hakperest Batılılar Mustafa Kemal'in cevaplarındaki samimiyeti ve haklılığı rahatlıkla görebilirdi. Türk tarihi bunun sayısız örnekleriyle doluydu.

Bu yanıtından sonra kendileriyle dostluk kuran milletlere bilmukabil yaklaşacaklarını söylemeyi de ihmal etmedi: "Türk milleti bilir ki, bugün medeniyetin yolunda bağımsız fakat kendileriyle paralel yürüdüğü umum medenî milletlerle karşılıklı insanî ve medenî münasebet, elbette gelişmemize devam için lâzımdır ve yine malûmdur ki; Türk milleti, her medenî millet gibi, mazinin bütün devirlerinde keşifleriyle, yeni buluşlarıyla medeniyet âlemine hizmet etmiş insanların, milletlerin kıymetini takdir ve hâtıralarını hürmetle muhafaza eder."

Gözlerim bir ara kitap raflarında Napolyon'a dair kitaplara kaydı, "Örnek aldığınız bir lider var mı?" diye sordum. "Sizi Napolyon'a benzetiyorlar, ondan ilham aldığınızı söylüyorlar."

"Tarihin gelmiş geçmiş tüm ünlü liderlerini incelemişimdir," dedi arkasına yaslanarak. "Onların hepsinden bir şeyler öğrendim. Napolyon'dan da öğrendim. Ama Napolyon, olmayacak maceraların peşinden koştu ve yarı yolda kaldı. Ben ise kendi vatanımı kurtarmak ve korumak davasındayım ve buna muvaffak olacağım."

Onun yüzüne hiçbir şey söylemeden uzun uzun baktım. "Hiç kimsenin öngöremediği, Batılı devletlerin tüm hesaplarını boşa çıkaran, kartların yeniden karılmasına neden olan başarılara imza attınız," dedim yüzünde en ufak bir tereddüt arayarak. "Başarısız olacağınızı hiç düşündünüz mü?"

"Asla!" diye yanıtladı. "Ben geleceği daha ilk anda gördüm. Silahsız nasıl savaşacaksınız, dediler, buluruz dedim. Askeriniz yok, kiminle savaşacaksınız dediler, yetiştiririz dedim. Paranız yok, neyle orduyu donatacaksınız, dediler, Türk milleti ordusunu yalnız bırakmaz, dedim."

"Bağımsızlığınız için eşi benzeri görülmemiş bir mücadele verdiniz, bu uğurda çok can kaybettiniz. Olayların farklı şekilde gelişmiş olmasını ister miydiniz?"

"Biz özgürlüğümüze düşkün bir milletiz, Sayın Fitzgerald," dedi. "Köle olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih ederiz! Ben her zaman Türk milletine güvendim. Keşke bu savaşlara ve dökülen kana hiç gerek olmasaydı. Biz kanla değil, mürekkeple yazılmış bir anlaşma istedik. Ama İşgal Güçleri buna izin vermedi. Bize başka şans tanınmadı. Biz de savaştık, ülkemizi savunduk ve kazandık!"

Mustafa Kemal Paşa'ya geleceğe dair planlarını da sordum. Ortada acilen çözülmesi gereken bir rejim sorunu vardı.

"Sizin diktatörlüğünüzü ilan edeceğinizi, hatta yeni sultanın siz olacağını söylüyorlar. Bu iddialar hakkında ne diyeceksiniz?"

"Eğer ben diktatör olmak isteseydim meclisi Ankara'da hiçbir zaman açtırmazdım," dedi rahat bir şekilde. "Biz diktatörlük değil hesap sorulabilen bir rejim istiyoruz. Türk

milleti hürmetkardır, sabırlıdır ama damarına basıldığında hesap sormasını bilir. Bizim doğamıza en iyi yaraşır rejim millî egemenliktir. Cumhuriyet hesap sordurur."

Sigarasından bir nefes aldı ve, "Sultanlık meselesi ise ciddiye alınmayacak kadar komik bir iddia," deyiverdi.

Yine haklıydı. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'de kendini tek adam olarak ilan etmesi için yeterince gücü ve kredisi vardı. Ama o bunu yapmamıştı. Önce Çanakkale'deki başarıları, sonra Kurtuluş Savaşı boyunca gösterdiği kahramanlık. Yedi düvele karşı meydan okumuş ve milletin gönlünde taht kurmuş bu adam, o tahtı pekâlâ İstanbul'da ya da Ankara'da ya da canının istediği başka yerde gerçek anlamda da kurabilirdi. Ama hayır, o, bunu yapamayacak kadar eğitimli, bilgili, donanımlı ve modern bir insandı. Bu her halinden belliydi. O, milleti için savaşmıştı ve şimdi de milletin egemenliğinden başka bir şey için uğraşmıyordu.

"Ama hâlâ daha devletin başı yok," dedim pek çok yabancı devletin aklındaki soruyu dillendirerek. "Saltanatı kaldırdınız ama yerine başka bir şey koymadınız. Bunu söylediğim için kusura bakmayın ama yeni devletin henüz adı bile yok; Türkiye Sultanlığı mı, Türkiye İmparatorluğu mu, ya da ne? Çünkü sizin rejiminiz belli değil."

Sigarasından derin bir nefes daha çekti ve "Meraklanmayın," dedi, "Yarın meclise gelin, misafir locasında genel kurulu izleyin. Siz de herkes gibi yarın rejimin adını öğreneceksiniz."

Sonra gözlerimin içine baktı. O masmavi gözler insanın içine işliyordu. Çok önemli bir sır saklıyor gibiydi. O anda anladım ki tüm bu röportaj onun kontrolü altındaydı. Açıklamak istediklerini açıklıyor ama gizli bir meseleye geldiğimde aniden ketumlaşıveriyordu. Karşımda duygularına hükmetmeyi yıllar önce öğrenmiş bir adam olduğunu düşündüm.

Evet, patronum haklıydı, Türkiye'ye tam zamanında gel-

miştim. Tüm dünyanın dört gözle beklediği bir karar çıkacaktı yarın meclisten. Ama bu neydi? Mustafa Kemal ser veriyor, sır vermiyordu.

"Sizi takip edenlere 'Kemalist' diyorlar, Kemalizm nedir, biraz açıklar mısınız?" diye sordum.

"Bu kelimeden hoşlandığımı söyleyemem," dedi. "Bu söz, hareketin ruhunu anlatmıyor. Ben öldükten sonra da bu millî hareket yaşamaya devam edecektir. İnsanlar ölür, fikirler yaşar. Yok eğer siz bana bu hareketin ne olduğunu soruyorsanız ona da millî bağımsızlık ve özgürlük derim. Kayıtsız ve şartsız bağımsızlık."

Son olarak Mustafa Kemal'e daha özel bir konuyu, dini düşüncelerini sordum. Bu konuda da gayet açıktı.

"Sizin dine karşı olduğunuzu söylüyorlar. Buna ne diyeceksiniz?" dedim.

"Ben dine karşı değilim. Hurafelere karşıyım. Tam tersine, biz dinin temellerinden uzaklaştık. Tarikat ve cemaatler gibi adlar altında bir takım güruh kendini halktan üstün görüyor ve kendilerine biat edenleri toplumda baş tacı ettirirken, diğer insanları ötekileştiriyor. Hayatında iki kitap okumamış, iki satır cümleyi yan yana getiremeyen yobazlara hoca deniyor ve bunlar milletin dine gösterdiği saygıyı suiistimal ederek güç devşiriyor. Bu millet buna daha fazla müsaade etmeyecektir. İnsanlara görev verirken hangi tarikata üye olduğuna değil, liyakatine bakacağız! Size buradan şimdi söylüyorum, biz bunun da icabına bakacağız!"

"Hilafete neden olumsuz bakıyorsunuz? Tüm dünyadaki Müslümanların sizin liderliğinizi kabul etmesi sizin çıkarınıza değil mi?"

"Böyle bir şey artık hayalden başka bir şey değil. Evet, Osmanlı İmparatorluğu çok geniş sınırlara yayıldığı ve pek çok ulustan Müslüman milletini yönettiği için kutsal bir değeri olmuş olabilir halifenin. Ama eğer şimdi bunun gerçekten bir değeri olsaydı biz kanın gövdeyi götürdüğü savaşla-

rımız boyunca her şeyden önce Araplarla uğraşmak zorunda kalmazdık! Ama onlar Müslüman halifeyi değil, Hristiyan İngilizleri dinlediler, öyle değil mi? Hilafet artık Müslümanları ortak bir düşmana karşı birleştirmekte etkisiz kalıyor. Biz en çok ihtiyacımız olan bir dönemde Araplara söz geçirememişken, lütfen kimse bana hilafetin kıymetinden bahsetmesin. Arapların arasına giren birkaç İngiliz, onları bize karşı kışkırtmayı başarabildi... Hilafet eski gücünü ne yazık ki artık kaybetti."

"Panislamizm'e sıcak bakmadığınız ortada. Peki ya Pantürkizm?"

"Bakın hanımefendi, bizim böyle hayallerle geçirecek vaktimiz yok. Misak-ı Millî'nin sınırları bellidir. Biz hakkımız olan topraklardan başka de Batı'da, ne de Doğu'da kimseden toprak istemiyoruz, toprak dilenmiyoruz. Yayılmacı her türlü politikaya karşıyız. Elbette Türklerin Asya'dan itibaren başlayan tarihlerini öğrenmeleri ve dünyadaki diğer Türklerle ilişkilerini güçlendirmelerinden daha doğal bir şey olamaz. Ama bunlar kültürel ve tarihi bağlardır. Siyasi değil. Biz Misak-ı Millîmizde sebat ediyoruz."

İşte böyle... Türklerin millî kahramanına, onların şefine, Mustafa Kemal Paşa'ya aklımda olup da sormadığım, notlarımda yazıp da dillendiremediğim hiçbir şey olmadı. Ona her şeyi sordum. Benimle iki saate yakın konuştu. Sanki onun eski bir okul arkadaşıymışım gibi samimiydi. Her soruma içtenlikle cevap verdi. Bana karşı gayet dostane ve sıcakkanlıydı. O, milletleri ve devletleri topyekûn yargılayan, önyargılar, hamaset ve adaletsiz genellemelerle yabancılara yaklaşan biri değil. İnsanı insan olarak değerlendiriyor, ona göre bir yaklaşım sergiliyor. O, modern her insanın dostu.

Aslında sadece Mustafa Kemal değil, tüm Türkler sıcakkanlı insanlar. Mustafa Kemal büyük, çünkü onu doğuran millet büyük!

Çankaya'da sadece Mustafa Kemal'le değil, etrafındaki insanlarla da tanışma şansı buldum. Onlar genç insanlar. Umutlu insanlar. Birçoğu henüz 40'ına bile gelmemiş, otuzlu yaşlarında genç milletvekilleri, bakanlar, danışmanlar, diplomatlar. Onun yaveriyle enteresan bir diyalog da yaşadım. Adamcağız beni gördüğünde yüzüme uzun uzun baktı. "Siz tam bizim Paşa gibisiniz. Mavi gözlü ve sarışın. Onun pekâlâ bir kız kardeşi olabilirsiniz," diyerek gülümsedi.

Aziz babam haklıydı. Türkler onurlu insanlar. Onurlu ve güçlü insanlar. Sessizlik içinde yıllarca acı çeken yalnız insanlar onlar. Kendi topraklarında hor görülmüş, adam yerine konmamış insanlar.

Onlar her şeye dayanabilirler. Azla yetinmesini bilen, sürekli şükreden bir millet onlar. Sabırlı insanlar.

Ama Türklerin ödün vermeyeceği tek şey bağımsızlıkları ve millî egemenlikleri. Ölümleri pahasına da olsa özgürlüklerinden ödün vermezler. Türkiye'ye kim dokunursa onlar en kuvvetlinin dahi hakkından gelecektir. Türkler, millî egemenliklerine uzanan el kime ait olursa olsun, dışarıdan ya da içeriden, o eli kırmaya muktedirler.

Mustafa Kemal'in azmi, Türklerin başarısı diğer milletlere de örnek oldu. Emperyalist devletlerin hâkimiyeti altında bulunan, asırlardır baskı altında olan pek çok millet Mustafa Kemal Paşa'ya bir kahraman olarak bakıyor. Hindistan, Mısır, Filistin ve Afrika ülkeleri "Bizim Mustafa Kemal'imiz ne zaman gelecek?" diye sormaya başladılar. İşgal devletlerini asıl korkutan da buydu sanırım.

Büyük zarar verdiğimiz kimselere bazen büyük sevgi duyarız. Arkadaşımız, kocamız, sevgilimiz, düşmanımız gibi... Batılılar da acaba bu şekilde Türkleri sevmeyi öğrenebilir mi? Bunu zaman gösterecek.

Ama zamanın gösterdiği bir gerçek var ki o da şu: Türkler muzaffer insanlar. Çok yakında Doğu'daki en mükemmel demokrasiyi burada görebileceğimize dair hiç şüphem yok.

Son bir şeyi anlatmadan geçemeyeceğim: İzmir'deki bir deri bir kemik kalmış, kimileri sakat, evsiz barksız kedi ve köpekleri görünce, gruptaki bir İngiliz gazeteci, "Biraz eterle onları bu işkencelerinden kurtarabiliriz," demişti. Bize yol gösteren Türk rehberimiz durakladı. Bunu duyduğuna dehşete kapılmıştı. "Zavallı hayvancıklar," dedi, "Onları da Allah yaratmış. Onların da en az bizim kadar yaşamaya hakkı yok mu?" diye itiraz etti.

İşte biz, hayvanlara dahi böylesi bir merhametle yaklaşan bu insanları sözde katliamla suçluyoruz ve bu, bana hiç de hiç mantıklı görünmüyor.

Mustafa Kemal Paşa'nın yanından ayrılmadan önce ona, "Son bir şey daha var," dedim. "Buraya gelmeden önce büyük bir kararsızlık içindeydim. Buraya tam olarak neden geldiğimi bilmiyordum. Ama artık neden sizinle tanışmayı bu kadar çok istediğimi biliyorum."

Meraklı mavi gözleriyle bana baktı Mustafa Kemal Bey.

"Size teşekkür etmek için," dedim.

"Ne için?" diye sordu.

"Babam için," dedim.

"Anlamadım," dedi şaşkınlıkla.

"Siz babamı yirmili yaşlarımda tanımamı sağladınız," diye cevapladım ve ona kendi hikâyemi anlattım. "Annem aslen bir Avustralya göçmeni," diye başladım. "Babam, bana hamileyken annemi terk etmiş. Rahmetli annem de geçtiğimiz yüzyılın sonlarında Amerika'ya altın sevdası için akın eden on binler gibi Amerika'ya Avustralya göçmeni olarak gelmiş kendi anne babasıyla birlikte. Ben de Amerika'da doğmuşum. Babam ise Avustralya'da yaşamaya devam etmiş. Sonra biliyorsunuz Dünya Savaşı patlak verdi. Babam da binlerce Avustralyalı gibi İngilizlerin ordusunda savaştı. Bundan tam yedi yıl önce Çanakkale Kara Savaşları'ndaki Anzak çıkarmasında yer alıyormuş. Siper savaşlarında bir ara kasığı-

na isabet eden bir kurşunla yere yığılmış. İngiliz siperleriyle Türk siperleri arasındaki tarafsız bölgede, daha doğrusu Türk siperlerine daha yakın bir yerde öylece kalakalmış. Babam hiçbir yere kıpırdayamadan acı içinde kıvranıyormuş. Sonra sizin komuta ettiğiniz Türk askerlerinden biri, 'Mehmet' adında bir asker, beyaz bir bayrak kaldırarak siperlerden çıkmış ve babamı omuzladığı gibi gelip İngiliz siperlerine teslim etmiş."

Gözyaşlarımı zorla tutarak anlatmaya devam ettim. Mustafa Kemal Bey bana yakasındaki mendili çıkartıp uzattı.

"Babam da yaralı olarak önce gemi hastanesine kaldırılmış," diye devam ettim. "İyileşince de artık savaşamayacağı için gerisin geri Avustralya'ya gönderilmiş. O Türk askerinin yaptığı şeyden babam öyle etkilenmiş ki, pılını pırtını toplayıp o da Amerika'ya bizim yanımıza gelmişti. O gün cephede kendi kendine söz vermiş, eğer bu savaştan sağ kurtulursa ömrünün geri kalanını kızını bulmak ve onunla beraber olmak için geçirecekmiş... Annem o gelmeden iki yıl kadar önce vefat etmişti. Tek başına beni büyütmek onu yormuştu. Bu yüzden babam annemi bir daha göremedi ama beni bulmayı başarmıştı. Babam her zaman bana 'Bizi kandırdılar," derdi. "Türkler onurlu, mert insanlardır,' der dururdu. Geçtiğimiz ay onu kaybettik. İnanın ölürken dahi Türkler sayesinde yedi yıl daha yaşadım diyordu. Annemi terk ettiği için onu affettim ve yedi yıl boyunca ona baktım. Bu yüzden onun adına ben size teşekkür ederim. Sizin sayenizde babamla tanıştım. Sizin ve sizin askerleriniz sayesinde."

Mustafa Kemal, bu sözlerimden çok etkilendi. "Türk askeri merhametlidir," dedi. "Yiğitçe çarpışır ama gerektiğinde merhametini az önce çarpıştığı düşmana dahi gösterir." Bu özel hatırayı onunla paylaştığım için bana içtenlikle teşekkür etti ve babamın vefatı için üzgün olduğunu söyledi.

Yanından ayrılmadan önce bana yarınki meclis oturumuna misafir locasında katılabileceğimi söyledi. Beni bu özel

davetle teselli etmek ister gibiydi. "Mühim bir şey olacak, bunu kaçırmak istemezsiniz," diye de ekledi.

Latife Hanım ve Mustafa Kemal'in yaveri beni uğurlarken onlara, "Paşa'nıza iyi bakın," dedim şaşkın bakışları altında. "Çünkü ondan bir tane daha yok. Asırlar boyunca da olacağını sanmam."

YEDİNCİ GÜN

ANKARA, 28 EKİM 1923

"Efendiler, yarın Cumhuriyet'i ilan edeceğiz!"

71

Gökyüzü masmaviydi. Güneş pırıl pırıl parlıyordu.
Mustafa Kemal annesinin elinden tutmuş yemyeşil ağaçların altındaki patikada ilerliyordu. Göz` alabildiğince engin bir ormanın içindeydiler. Güneş ışıkları meşelerin, köknarların, kayınların, çınarların ve daha binbir çeşit ağacın yapraklarından süzülüp ikilinin üzerine altın yapraklar gibi düşüyordu. Sağ taraflarından ufka kadar uzanan denizin dalga sesleri kulaklarına çalınıyor, diğer taraflarında yükselen koca bir dağ tüm haşmetiyle onları selamlar gibi vakar bir şekilde gökyüzüne meydan okuyordu. İki yanlarında kırmızısıyla beyazıyla rengârenk güller, karanfiller ve papatyalar gür çimenlerin aralarından başlarını uzatarak sanki onlara el sallıyorlardı. Az ötedeki sahilde beyaz bir kule, rıhtıma yanaşan yelkenlilerin arasından belli belirsiz yükseliyordu, şehre yanaşanları karşılıyordu.

Önlerinden minik bir serçe pır diye uçarak geçti ve bir meşenin dalına kondu.

Mustafa Kemal hafif bir deniz melteminin taşıdığı mis gibi havayı içine çekti.

"Anne," dedi Zübeyde Hanım'a başını çevirerek. "Buralar bizim Selanik'e na kadar çok benziyor, öyle değil mi?"

Bakışlarını annesine çevirdiğinde Zübeyde Hanım'ın her

zamanki gibi kenarları dantela işlemeli, beyaz tülbentten başörtülü çehresini gördü. Annesi hafifçe başını salladı. Ama Mustafa Kemal'in bir türlü adını koyamadığı bir gariplik, bir sıkıntı, bir hüzün vardı annesinin yüzünde.

"Biliyorum anne," dedi Mustafa Kemal ufka bakarak. "Selanik'i özledin. Ben de özledim anne. Hele o babamın gece geç vakitte işten gelip de bizim pembe evdeki oturma odasındaki odun sobasının etrafına doluşmamızı hiç unutmuyorum."

Mustafa Kemal sanki önünde bir pencere açılmış da geçmişi izliyormuş gibi anlatıyordu:

"Babamı Makbuş'la birlikte saatlerce pencerede beklerdik. Sen bizi uyutmaya çalıştıkça biz sürekli diretir, 'Babam gelmeden yatmayız!' diye tuttururduk. Hey gidi günler!" Mustafa Kemal gülümseyerek anlatıyordu.

Hafif bir esinti ağaçlardan birkaç yaprağı ikilinin önlerine düşürdü.

"Babam gelince de adamcağıza yorgun argın dirlik vermezdik," diye devam etti Mustafa Kemal. "Makbule babamdan yine Denizkızı Selanik'in hikâyesini anlatmasını ister, babam da onu kıramaz ve efsaneyi uzata uzata anlatırdı. Sonra sen kestaneleri çizer, sobanın üzerine dizerdin. Kestanenin mis gibi kokusu altında, soba çıtır çıtır yanar, sen kendi halinde, duvardaki kılıfının içindeki Kur'an'ı eline alıp mırıldanarak okurken biz oradan oraya koşturur odanın altını üstüne getirirdik."

Mustafa Kemal'in anlatımı gülüşleriyle kesiliyordu.

"Ben duvardaki kılıcı alır, mahsuscuktan asker olur ve onu kınından çıkarmadan sallar dururdum. Babam da bizi izlerken keyiften dört köşe olur, 'Aferin benim asker oğlum! Aslan oğlum!' diyerek beni şevklendirirdi. Hatırlar mısın bir keresinde Makbuş senin yoğurt çaldığın süt tenceresine takılıp düşmüş, ikimiz de bembeyaz süte bulanmıştık."

Mustafa Kemal'in gülüşü bir süre sonra yüzünden uçtu gitti. Boğazı düğümlendi.

"Babamı çok özlüyorum, anne," dedi. "O günleri çok özlüyorum."

Mustafa Kemal annesinin yüzüne baktığında onun daha da hüzünlendiğini gördü. Rüzgâr Zübeyde Hanım'ın başındaki beyaz örtüsünü uçuracak kadar zorlamaya başlamıştı.

Mustafa Kemal'in "Anne, iyi misin?" demesine kalmadı, kulakları sağır eden bir gök gürültüsü duyuldu. Koskoca, kapkara bir bulut güneşi tamamen kapladı. Mavi gökyüzü kurşuni bir renge büründü. Dallar sallanmaya, yapraklar havada uçuşmaya başladı. Kararan gökyüzünde müthiş bir şimşek çaktı ve Mustafa Kemal'in tam alnına bir damla yağmur düştü. Sonra bir damla ve sonra bir damla daha derken ani bir yağmurdur başladı.

Mustafa Kemal annesine sarılarak onu korumak, kalın gövdeli bir meşenin altına götürmek istedi. Ama Zübeyde Hanım karşıya bakmaya ve yürümeye devam ediyordu. Rüzgâr o kadar kuvvetlenmişti ki neredeyse ikisini de yere yıkacak gibiydi. Yağmur bir taraftan, fırtına bir taraftan, her şey birkaç dakikada oldu. Şimşekler çakıyor, zifiri bulutlar gökyüzünü kaplıyor, yeryüzündeki renkli her şeyi simsiyah bir örtüye bürüyordu.

Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur her tarafı doldurdu. Sel suya karıştı. Su, şimdi yarı bellerine kadar geliyordu. Sanki deniz taşmıştı! Az önce yürüdükleri patika şimdi azgın bir nehre dönüşmüş, önüne ne varsa sürükleyip götürüyordu. Mustafa Kemal sağlam bir ağaca sarıldı ve bir eliyle annesinin bileğinden yapışıp tuttu. Ama Zübeyde Hanım kurtulmak için en ufak bir çaba sarf etmiyordu. Gözleri karşıda, bir şeyler mırıldanıyordu ama Mustafa Kemal onun ne söylediğini bir türlü anlamıyordu. Zübeyde Hanım sanki bu ayrılıktan kaçış olmayacağını biliyor, çırpınmanın anlamsız olduğunu düşünüyordu. Mustafa Kemal'in yüzüne son bir kez bakarak, "Elveda Bozkurdum!" dedi ve kendini sulara teslim etti Zübeyde Hanım.

"Anne!" diye bağırdı Mustafa Kemal "Anne!"

Ama azgın bir dalga Zübeyde Hanım'ı kaptığı gibi aldı götürdü. Mustafa Kemal "Anne!" diye haykırırken gördüğü son şey Zübeyde Hanım'ın suların üstünde yüzen beyaz tülbendi oldu.

Şimşekler gözleri kör edercesine çaktı, gök gürültüleri ardı ardına "Güm! Güm!" diye yankılandı.

Mustafa Kemal trenin içinde gözlerini açtığında raylardan gelen "Tak tak tak tak..." sesiyle kendine geldi. Tren gece karanlığında Ankara-Eskişehir arasında kıvrıla kıvrıla ilerliyor, Mustafa Kemal'in penceresinden Batı Anadolu'nun dağları heybetli birer karartı şeklinde yükseliyordu.

Mustafa Kemal kafasını kaldırdığında başında emir erinin dikildiğini gördü. Askerin yüzünden düşen bin parçayı. Elinde bir telgraf notu öylece koridorda dikiliyordu.

Mustafa Kemal önce erin elindeki telgrafa, sonra da yaverin gözlerine baktı.

"Biliyorum, çocuk" dedi Mustafa Kemal Paşa. "Biliyorum. Annem öldü. Rüyamda gördüm."

Emir eri yutkundu. Ne diyeceğini bilemedi. Uzunca bir süredir trenin penceresine başını dayayıp içi geçen Mustafa Kemal Paşa'yı nasıl uyandıracağını ve bu haberi nasıl vereceğini düşünmüştü.

Zübeyde Hanım uzun bir süredir hastaydı. Doktorlar Ankara'nın kuru havasındansa deniz kenarının iyi geleceğini söylemişler ve Mustafa Kemal de annesini İzmir'e, Latife Hanım'ın yanına göndermişti. Ama gelen haberler her seferinde daha kötüye gidiyordu. İyi değildi Zübeyde Hanım.

Mustafa Kemal doğru bilmişti. Biricik annesi Zübeyde Hanım 66 yaşında, 14 Ocak 1923'te, İzmir'de vefat etmişti.

Mustafa Kemal, İzmir Karşıyaka Mezarlığı'nda, Zübeyde Hanım'ın mezarının başında, "Zavallı Validem," dedi hüzün-

le, "kısa ömründe bir gün yüzü görmedi." Bir yanında Fevzi Paşa, diğer tarafında Kazım Paşa duruyor, arkada küçük bir maiyet bekliyordu.

Mustafa Kemal eski Türk hakanlarının da yaptığı gibi bir elini, göğsünün üzerine, üç düğmeli ceketinin birinci ve ikinci iliğinin arasına yerleştirmiş, diğer elinde bastonuna dayanarak konuşuyordu. "Ölüm elbette yaratılışın en doğal yasasıdır," dedi. "Ne var ki, beni asıl üzen şey sevgili anacığımın hayatı boyunca çilekeş bir hayat sürmüş olmasıdır. Burada yatan validem, zulmün, cebrin, bütün milleti felaket uçurumuna götüren keyfi bir iradenin kurbanı olmuştur."

Mustafa Kemal derin bir iç çekti ve mezarın kara toprağına bakarak konuşmasına devam etti:

"Abdülhamid dönemiydi. Mektepten henüz kurmay yüzbaşısı olarak çıkmıştım. Hayata ilk adımımı atıyordum. Fakat bu adım hayata değil, zindana denk geldi! Beni aldılar ve zindana attılar. Orada aylarca kaldım. Validem beni ancak aylar sonra, hapisten çıkınca görebildi. Onunla sadece üç-beş gün beraber kalabildik. Bu müstebit-idarenin hafiyeleri, casusları, cellatları tekrar evimizi sarmış ve beni tutuklayıp götürmüşlerdi. Validem ağlayarak beni arkamdan takip ediyordu. Sürgünde geçirdiğim mücadeleler boyunca validem hayatını ıstıraplar ve gözyaşları içinde geçirmiş, her gününü acaba oğlu öldü mü yoksa sağ mı diye endişelenerek tüketmiştir."

Mustafa Kemal konuşmaya devam ettikçe arkadan ağlayış ve hıçkırık sesleri geliyordu.

"Sonra ben İstanbul'dan Anadolu'ya geçtiğim zaman Erzurum'dan İstanbul'a onun refakatine gönderdiğim bir adamı, onun yalnız olarak geldiğini gördüğünde, benim hakkımda halife padişah tarafından verilmiş idam kararının infaz dildiğini sanmış ve bu zan kendisini felce uğratmıştı. Tüm mücadele senelerim boyunca hayatını elem ve ıstırap içinde geçirmiştir. Padişah ve hükümetin ve bütün düşman-

larımın daima baskısı ve işkencesi altında kalmıştır. Evi bin türlü sudan sebeple basılır ve aranır, kendisi rahatsız edilirdi. Hayatını gözyaşları içinde geçirdi ve bu gözyaşları ona gözlerini de kaybettirdi. Ona nihayet İstanbul'da kavuşabildim. Ama o artık ölü gibiydi. Yalnız manen yaşıyordu."

Mustafa Kemal mezarın sağ yanına doğru iki adım attı, mezarın üzerine eğildi ve annesini okşar gibi toprağa elleriyle dokundu, bir avuç toprak alıp geri bıraktı.

"Validemin kaybından şüphesiz çok üzgünüm. O, artık bu toprağın altında. Fakat millî hâkimiyet ilelebet devam edecektir. Milletin annesi benim annemdir."

Bunları söyledikten sonra ayağa kalktı ve başını doğrultarak şöyle dedi:

"Son bir şey daha: Validemin kabri önünde ve Allah'ın huzurunda yemin ediyorum ki bu kadar kan dökerek milletin elde ettiği ve sağlamlaştırdığı hâkimiyetin korunması ve savunması için icap ederse validemin yanına gitmekte asla tereddüt etmeyeceğim. Millî hâkimiyet uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun!"

Mustafa Kemal annesinin mezarına uzun uzun baktı. Hayatı boyunca kanın gövdeyi götürdüğü onlarca savaşa girip çıkmış, nice badireler atlatmış ama hiçbir şekilde ağladığı görülmemiş Mustafa Kemal Paşa'nın gözünden bir damla yaş süzüldü. Onu hemen eliyle sildi. Hayır, burada dahi güçlü gözükmeliydi. Düşmanları çoktu ve onun hiçbir zaafı olmamalı, hiçbir zaman aciz gözükmemeliydi. Hele şimdi hiç gözükmemeliydi, çünkü artık tutması gereken bir yemini vardı!

72

Doğu Ekspresi, Batı'daki adıyla *Orient Express* 1883'teki ilk seferinden beri yıllardır Paris'ten İstanbul'a "Egzotik Doğu"-yu keşfetmeye gelen zengin Batılılarla dolup taşardı. Fransa'dan kalkıp günler süren bir yolculukla Almanya, Avusturya, Romanya ve Bulgaristan'ı aşıp gelen trenin son durağı Türk toprakları olurdu. Cilalı ahşap kaplama duvarları, şatafatlı dekoru, delüks deri koltukları, yataklarında ipekli çarşafları ve yün battaniyeleri, 5 yıldızlı bir otelin yemeklerine taş çıkartan pahalı menüleri ile dünyanın en lüks yolculuğunu yapan Doğu Ekspresi'nin zengin yolcuları "Doğu'nun hazineleri"ni keşfetmek için sabırsızlanırlardı. Aristokratından casusuna, diplomatından gazetecisine, krallar, prensler, seyyahlar ve kâşifler, hanımefendiler ve beyefendiler bu lüks yolculuğun müzmin müptelalarıydılar.

Ancak 1922'nin 4 Kasım'ında yola çıkan Doğu Ekspresi'nin içindeki İsmet Paşa Doğu'ya değil, tam tersi istikamette Batı'ya, daha doğrusu Batı'nın merkezine gidiyordu. İstanbul'dan yola çıkan tren 12 Kasım'da İsviçre'nin Lozan şehrine giriş yaparken İsmet Paşa'nın aklında ne Doğu'nun hazineleri ne de lüks eşyalar vardı. Hayır, onun tek bir hedefi vardı o da kanla canla mücadele ederek kazandıkları savaşı, tırnaklarıyla adeta söke söke düşmandan geri aldıkla-

rı toprakları anlaşma masasında yasal hale getirmek ve Türk Ulusu'nun bağımsızlığına tüm dünya önünde meşruiyet kazandırmaktı. Mustafa Kemal Paşa ona sıkı sıkı tembihlemişti yola çıkmadan önce: "Milletin bağımsızlığına gölge düşürecek hiçbir kararı kabul etmeyeceksin ve Misak-ı Millî sınırlarımızdan katiyen ödün vermeyeceksin!"

Çünkü hâlihazırdaki anlaşma Sevr'di ve bu anlaşma Osmanlı'nın boynuna dolanan bir ipten tamamen farksızdı. Temeli Sykes-Picot Anlaşması ile atılan bu anlaşmaya göre Osmanlı toprakları İtilaf Devletleri arasında paylaşılacak, Doğu Anadolu'da sözde Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulacak, azınlıklar ülkenin efendisi, Türkler ikinci sınıf vatandaş olacak ve ülkenin tüm kaynakları Batılı devletlere peşkeş çekilecekti. Sevr öylesine onur kırıcı, öylesine alçakça bir anlaşmaydı ki, savaşın asıl mağlubu olan Almanlara dahi böylesine bir ceza reva görülmemişti. İngilizler onların Anadolu topraklarındaki tüm planlarını altüst eden Türklere sözde hadlerini bildirmekte kararlıydılar! Osmanlı İmparatorluğu bu anlaşmayla birlikte tam anlamıyla esaret altına girecek, tüm bağımsızlığı elinden alınacaktı.

Ama Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki Kurtuluş Savaşı ile Türkler esarete boyun eğmeyeceklerini tüm dünyaya yüksek sesle haykırmışlardı. Şimdi sıra savaş alanlarında Mehmetçiğin şehit kanıyla kazandığı bu kutsal emanete masada uluslararası resmiyet kazandırmaya gelmişti. Sıra diplomatik savaştaydı ve İsmet Paşa işte bu savaşı vermeye gidiyordu.

Ne var ki, zordu İsmet Paşa'nın işi. Aslanlar sofrasına gidiyordu ve bu aslanlar sofrasından kendine ait olanı alması, hakkı olanı istemesi kolay olmayacaktı. O, henüz adı bile konulmamış bir devletin, rakipleriyle kıyaslandığında deneyimsiz, hatta bir çaylak dahi sayılabilecek temsilcisiydi. Karşısında ise Hindistan başta olmak üzere Güney Asya'dan Afrika'ya, Avustralya'dan Amerika'ya tüm dünyada onlarca ül-

keyi asırlarca sömürgeleştirip kanını emmiş, iliğini kurutmuş emperyalistlerin ağababaları olacaktı. Savaşta alt edemedikleri Türkleri masada oyuna getirip elinde avucunda ne varsa almaya çalışacaklardı. Adına diplomasi oyunu koydukları bu büyük yağma ve hırsızlık düzenini Türklerin üzerinde de gerçekleştirmeye uğraşacaklardı.

Batı'nın ikiyüzlü entrikaları günler öncesinden, daha temsilciler yola çıkmadan başlamıştı. İtilaf Devletleri anlaşmada ikilik çıkarmak ve Ankara Hükümeti'ne gözdağı vermek için İstanbul'daki saltanattan da temsilcileri görüşmelere davet etmişlerdi. İngilizler akıllarınca yeni Türk Devletini resmen tanımadıklarını gösteriyorlar ve muhataplarının halen daha saltanat olduğunu, onlarla anlaşacaklarını ima ediyorlardı. Ne de olsa İstanbul hâlâ daha işgal altındaydı ve Osmanlı sultanı onların pençesindeydi. Cebren ve hile ile bu payitahtta kabul ettiremeyecekleri hiçbir şey yoktu. Bu oyunu derhal gören Mustafa Kemal Paşa ise onların elinden bu kozu almak için Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'ni harekete geçirdi ve 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldı. İngilizler de meclisin bu beklenmedik hamlesiyle Ankara Hükümeti'ni tek muhatap olarak tanımak zorunda kaldılar.

Saltanatın kaldırılmasından birkaç hafta sonra da Sultan Vahdettin ülkeyi bir İngiliz zırhlısıyla terk edecek ve Osmanlı saltanatı tamamen sona erecekti.

İsmet Paşa yanındaki birkaç kişilik maiyetiyle Lozan Garı'nda trenden indi. Hava buz gibiydi. Paşa, Leman Gölü'nün kıyısındaki sarayların ve katedrallerin arasındaki şehre baktı. Şehrin siluetine damgasını vuran Notre Dame Katedrali ufukta yükseliyordu. İsviçre'nin en büyük katedrali olan sekiz asırlık bu yapının gül penceresine ve vitray camlarına vuran güneş ışığı rengârenk ışıldıyordu. Şehrin hemen dışında dünyaca ünlü üzüm bağları görülebiliyordu. Leman Gölü'nün ötesinde ise Fransız Alpleri bir yağlıboya tablo gibi görünüyordu.

İsmet Paşa görüşmelerin yapılacağı yerlerden olan Riponne Meydanı'ndaki Rumine Sarayı'na geldiğinde işinin ne kadar zor olduğunu bir kere daha anladı. Görüşmeler günler öncesinden 12 Kasım olarak ilan edilmişti ama İsmet Paşa Rumine Sarayı'nın merdivenlerinden çıktığında orada Türk heyetinden başka hiç kimse yoktu. Şehrin en görkemli binalarından Rumine Sarayı'nın yüksek merdivenli girişinin iki tarafında birer sütun yükseliyordu. Floransa Rönesansı üslubuyla tasarlanmış binanın girişindeki bu sütunların birinin üstünde kadın suratlı, aslan vücutlu, kartal kanatlı bir sfenks heykeli, diğerinde de yırtıcı kuş suratlı bir başka sfenks heykeli dikilmişti. Bunların sarayın muhafızlığını yaptığına inanılırdı.

İsmet Paşa heykellere ters ters baktıktan sonra, "Bizimle oynuyorlar!" dedi öfkeyle yanındaki diğer Türk delegelere. Sıkıntıyla etrafına bakındı. Daha ilk dakikadan başlamıştı işte çakalların diplomasi entrikaları. "Akıllarınca bizi küçük düşürecek, moralimizi bozacaklar!" diye söylendi İsmet Paşa.

Ama daha en baştan rakiplerine koz vermek niyetinde değildi. Hayır, hem de hiç değildi. Ne yapıp edip bir şey düşünmeli, İtilaf Devletlerinin bu saygısızlığını ve küstahlığını lehine çevirecek bir yol bulmalı, hemen bir şeyler akıl etmeliydi. Hemen yardımcısına talimat verdi ve Lozan'daki gazetecilere demeç vereceğini açıkladı. Gazeteciler ayarlanınca da geçti mikrofonların başına ve, "Biz Türkler buradayız!" dedi gururla. "Ama onlar kaçıyorlar! İtilaf Devletleri bizimle görüşmekten korkmadıkları zaman onlarla görüşmeye hazırız!"

Zekice bir hamleydi bu. En azından günü kurtarmış, Türk heyetinin küçük düşürülmesinin önüne geçmiş, İtilaf Devletlerine de açıkça meydan okumuştu.

Ama bu henüz başlangıçtı. İngilizlerin şapkadan çıkaracak daha çok tavşanları vardı ve "Türkleri dize getirmek" için oynamadıkları numara kalmayacaktı.

73

Nihayet 20 Kasım'da İngilizlerden Fransızlara, İtalyanlardan Yunanlılara tüm heyetler Lozan'da hazırdı. İsmet Paşa Lozan Palace Hotel'den çıktı, görüşmelerin yapılacağı Uşi Şatosu'na giderek hınçla içeri girdi. Meydanın ortasındaki haç tacını koruyan kılıçlı iki aslan arması döşemeli avludan geçti, havuzun yanındaki merdivenlerden ve pembe mermer sütunların ve galerilerin yanından, işlemeli kemerlerin altından geçip konferans salonuna adım attı.

İçeride ülkelerin heyetleri masa masa dizilmişti. Salon simsiyah fraklı onlarca diplomat ve siyasetçiyle doluydu. Türk delegelerine yol gösteren hizmetli onları salonunun içinde oradan oraya dolaştırmaya başladı. Yine bir sıkıntı vardı. İsmet Paşa seziyordu. Bu karşılama hayra alamet değildi. Hiç kimse yüzlerine bakmadığı gibi başladıkları konuşmaları da kesip bir "Hoş geldiniz," deme nezaketinde bulunan dahi yoktu. Hizmetli onlara oturacakları masayı gösterdiğinde işin rengi anlaşıldı. İsmet Paşa bir diğer heyetlerin oturduğu koltuklara baktı, bir de kendilerine reva görülen küçücük sandalyelere.

Yüksek bir sesle ve hiç alttan almadan görevliye, "Neden biz de herkesin oturduğu koltuklara oturmuyoruz?" diye bağırdı.

İşte o zaman salondakiler sustular ve dönüp ayakta bekleyen Türk delegelerine baktılar. İsmet Paşa az ötedeki masanın ortasında oturan, İngiliz Dışişleri Bakanı ve İngiliz Kraliyeti Temsilcisi Lord Curzon'la göz göze geldi. Lord Curzon bir domuzdan farksız yuvarlak pembe suratıyla pişkin pişkin gülümsüyordu. Belli ki bu onun işiydi.

"Efendim," dedi görevli, "Bu koltuklardan elimizde kalmadı."

Lord Curzon şimdi Türklerin bu alçak sandalyelere oturup küçük düşmelerini keyifle izlemeye hazırlanıyordu.

Ama İsmet Paşa bu ucuz numaranın da altında kalmadı. Başını kaldırdı ve öncekinden daha yüksek bir sesle, "İyi o zaman!" dedi, "Sorun değil. Diğer koltuklardan bulunca bizi çağırırsınız!" dedi ve arkasını dönüp salonu terk etti. Salondakiler öylece bakakalmışlardı. Lord Curzon'un yüzü düştü, pembe suratı öfkeden kızardıkça kızardı.

Görüşmelere başkanlık edecek, İsviçre Konfederasyonu Başkanı Haab tarafsızlıkla ün salmış ülkesinin adının lekelenmesine izin veremezdi. Türklere de herkese verilen koltuklar sağlanıp da görüşmeler nihayet başladığında konuşmaların İngilizce ve Fransızca yapılacağı açıklandı. "Hayır!" diyerek itiraz etti İsmet Paşa tekrar. "Türkçe de görüşmelerin resmi dilleri arasında sayılacak!" dedi. Bu haklı isteğe hiç kimse karşı çıkamadı ve Türkçe de konferansın dilleri arasına yazıldı. İsmet Paşa kaldığı otelde diğer iki ülkenin bayrağını gördüğünde de aynı tepkiyi vermiş ve Türk bayrağının da asılmadığı sürece otelde kalmayacağını bildirmişti. Yetkililerce derhal en büyüğünden bir Türk bayrağı bulunmuş ve otelin girişine asılmıştı. İsmet Paşa hiçbir konuda, en ufak bir detayda dahi Türklerin diğer ülkelerle olan eşitliğinden ve bağımsızlığından zerre ödün vermemeye yemin etmişti sanki. Bu işin her aşaması eşit şartlarda olmalı, hiçbir şekilde tahakküm altına girecek bir izlenim uyandırmamalıydı. İngilizler Türklerde en ufak bir zafiyet sezdiklerinde buradan yürüyeceklerini çok iyi biliyordu.

İsviçre Konfederasyon Başkanı Haab'ın açılışı konuşmasından sonra Lord Curzon kürsüye çıktı ve tumturaklı bir konuşma yaptı. O yerine geçer geçmez, konuşması programda olmayan İsmet Paşa da hemen kürsüde belirdi ve herkesin şaşkın bakışları altında konuşmaya başladı:

"Bizler çok haksızlık gören bir milletin temsilcileri olarak buradayız," diyordu İsmet Paşa. "Bizler barış için buradayız. Ama şu da asla unutulmamalıdır ki, bu barış eşit şartlarda olacak bir barıştır. Şu dakikada dahi bir milyondan fazla masum Türk Anadolu'nun ovalarında ve yaylalarında evsiz, ekmeksiz dolaşmaktadır. Burada tek talebimiz vardır, o da bütün uygar uluslar gibi özgürlük ve bağımsızlıktır!"

Paşa'nın bu konuşmasıyla birlikte salonda buz gibi bir sessizlik oldu. Ona görüşmelerin öncesinde konuşmayacağı söylenmişti. Ama o, "Curzon konuşmazsa ben de konuşmam, o konuşursa ben de konuşurum," diyerek tavrını ortaya koymuş ve dediğini de yapıştı. İsmet Paşa'nın her hareketi, her tavrı, her konuşması Türk milletinin eşitlik ve bağımsızlık mücadelesinden asla taviz vermeyeceğini salondaki delegelere gösteriyor, her geçen gün ve dakika işleri biraz daha Türklerin lehine çeviriyordu. Lozan'daki İngiliz milletvekillerinden Aubrey Herbert dahi bir ara İsmet Paşa'nın yanına gelerek, "Lütfen meslektaşımın yaklaşımının tüm İngilizleri temsil ettiğini düşünmeyin; biz siz Türklerin mücadelesine derin bir saygı duyuyoruz," diyecek, İngiltere'ye geri döndüğünde İngiliz parlamentosuna görüşmelerle ilgili rapor verirken, Lord Curzon için, "Türklere de aynı bize davrandığı gibi kaba davrandı. Biz onunla aynı milletten olduğumuz için bunu çekebiliriz ama Türkler buna katlanmak zorunda değil," diyerek onu ağır bir şekilde eleştirecekti.

İsmet Paşa ağzını her açtığında Lord Curzon deliye dönüyordu. Curzon'un üzerinde siyah frakı, kafasında kunduz kürkünden yapılma siyah silindir şapkası vardı. Kanatlı yaka beyaz gömleğinin etrafından metresi yüzlerce pound değe-

rindeki ipekli işi bir kravat dolanıyordu. Curzon ayağa kalktığında şişkin göbeğine ve yaşına rağmen neredeyse arkasına aşacak şekilde dimdik duruyordu. Kibirli, kendini beğenmiş, onu dışişleri atayan İngiliz başbakanın bile bu yüzden tiksintisini kazanmış bir adamdı Curzon. Ama dik duruşu bundan değildi. Genç yaşta at sürerken geçirdiği bir kazadan ötürü omuriliği geri dönülemez şekilde hasar görmüştü ve çelik bir korse takmadan dik duramazdı. Bu çelik korseyi taktığında da işte tüm vücudu böyle kaskatı kesilirdi.

İngiltere'nin önde gelen toprak zenginlerinden olan bu adamın tüm çocukluğu sadist bir dadının elinde geçtiğinden midir bilinmez, kendisi de büyüyüp Hindistan'da İngiliz Kral Naibi olduğunda zamanının çoğunu Hintlilere nasıl işkence edileceğini düşünmekle geçirmişti. İngiliz sömürgesine karşı ayaklanan ya da ayaklanma emareleri gösteren Hintlilerin öldürülmeden önce ibreti âlem olsun diye günlerce deri kayışlarla kamçılanması için özel kanunlar yazdırmıştı. Lord Curzon için İngiliz demek üstün ırk demekti ve dünyanın geri kalan tüm milletleri, özellikle de Orta Doğu'dakiler bu İngiliz üstünlüğü karşısında boyun eğmeliydiler. Türklerin artık hadlerini aştıklarını düşünen bu megalomanyak Lozan'a Türklere hadlerini bildirmek için gelmişti.

Aslında Lord Curzon İngilizler için bile bir anomaliydi. Deneyimli pek çok İngiliz siyasetçi Curzon'un Türklere karşı yaklaşımını açıkça eleştiriyordu. Savaş Bakanlığı ve Hindistan'dan Sorumlu Bakanlık Türklerin daha fazla üzerine gitmeyi hem haksız hem de İngiliz çıkarlarına ters buluyordu. Örneğin, Hindistan'dan sorumlu Bakan Edwin Montagu Türklere uygulanan muamelenin Hindistan'daki Müslümanları da rencide ettiğini ileri sürüyor ve meselenin diğer İngiliz sömürgelerine sıçramasından çekiniyordu. Deneyimli komutan, ordu vekili ve Başbakanlık Başdanışmanı Sir Henry Wilson da İngilizlerin Türklerle çatışmaya bir son vermesinin Orta Doğu'da barış için bir zaruret olduğuna inanıyor-

du. O, Yunanlılara körü körüne arka çıkmayı sertçe eleştiriyor ve Türklere karşı düşmanlığın İngilizlere hiçbir çıkar sağlamadığını söylüyordu. Bakanlık kabinesi içinde de Curzon'u eleştiren pek çok muhalif ses vardı. Yeni Başbakan Bonar Law da selefi Lloyd George döneminin artık bittiğini, savaş çığırtkanlıklarının sona ermesi gerektiğini, yeni bir barış dönemine girildiğini belirtiyordu. Yeni başbakanın niyeti, pek çok ordu üst düzey komutanı gibi orduyu artık bir an önce İstanbul'dan çekmekti. Sonraki başbakan Stanley Baldwin'in de Türklere karşı kuru bir hamaset sürdürmeye hiç niyeti olmayacaktı.

Ama Curzon, Lozan'a geldiğinde, baskın kişiliği ve diplomatik yetenekleriyle koca bir İngiliz muhalefetini arkasında bırakmıştı ve Türklerle yapılacak anlaşmadaki tek yetkili kişiydi. Kendi ülkesindeki itirazlardan kurtulup tam da rahat ettiğini sanırken, Curzon'un karşısında İsmet Paşa'yı bulması hiç şüphesiz onun ağzında ekşi bir tat bırakıyordu. Bu ufak tefek adamdan tüm intikamını almak istiyor, ama İsmet Paşa'nın beklenmedik tepkileri ve ısrarlarıyla renkten renge giriyordu.

Lord Curzon Türklere önce Mondros'taki kapitülasyonlar meselesini hatırlattı. Bunlardan kati süratle taviz vermeyeceklerini, Türklerin yabancılara bu ayrıcalıkları vermeleri gerektiğini diretti. İsmet Paşa ise, "Ben buraya Mondros'tan değil, Mudanya'dan geliyorum!" diyerek kestirip attı. Türk tarafı için kapitülasyon lafını etmek bile hakaretti ve İsmet Paşa bunu gayet net ifade etmişti.

Bu kapitülasyonlar meselesi esasen görüşmelerin belki de en yumuşak karnıydı. Batılı güçlere göre, evet Türkler savaş alanında büyük zaferler kazanmış cesur ve azimli insanlar olabilirlerdi, buna artık kimse karşı çıkmıyordu. Ama şöyle diyordu Batılı diplomatlar: "Yeni kurulacak bu devlette en azından Fransızlara ve İngilizlere bazı ekonomik ayrıcalıklar verilemez miydi? Mesela onlardan gümrük vergisi alın-

masa ve Anadolu'daki doğal kaynaklar bu ülkelerin şirketlerine peşkeş çekilse fena mı olurdu? Tamam ülkeyi siz idare edin ama ticari bakımdan bizim sözümüz geçsin, ne çıkar?!"

Hatta bir ara son zamanlarda Türklere iyice ısınan ve onlara destek vermeye başlayan İtalyanların bir diplomatı dahi İsmet Paşa'ya, "Bu iktisadi bağımsızlık inadınızla tüm Avrupa'yı kendinize karşı çevirirsiniz!" demişti. "Toprak için savaşmanızı herkes anlar, fakat ekonomik şartlar için savaşılır mı? Sınırlar meselesinde size destek olalım ama bu millî egemenlik işini abartmayın!"

Mustafa Kemal Paşa'nın en nefret ettiği şey de buydu. Ona göre kapitülasyonlar demek yarı sömürge ülkesi demekti. Ekonomik bağımsızlık olmadan, siyasi bağımsızlığın hiçbir anlamı yoktu. O, Türklerin savaş sahnesinde olduğu gibi iktisatta da kendi tarihlerini kendilerinin yazacağına inancı sonsuzdu ve kapitülasyonlar kelimesinin onun için bir hakaretten hiçbir farkı yoktu.

Bunu çok iyi bilen İsmet Paşa da kapitülasyonlarla ilgili her konuşmaya çok sert karşılık veriyor, bunun mevzu bahis dahi olmamasına çalışıyordu.

Sonra sanki Kurtuluş Savaşı hiç yaşanmamış gibi "azınlıklar," "savaş suçları" diyecek oldular. Ama İsmet Paşa bu konuda ağızlarını dahi açtırmadı. Lord Curzon'a dönerek dik dik, "Bizim ellerimiz hepinizden temizdir!" dedi. "Bizim tek yaptığımız yurdumuzu işgal eden yabancı askerlere karşı ülkemizi savunmak olmuştur! Bu eller hiçbir zaman, hiçbir milletin toprağına ne saldırmış, ne yabancı bir memleketi istila etmiş, ne yakıp yıkmıştır! Kendi ellerinizle karıştırmayınız!"

İsmet Paşa'nın her sözü farklı farklı ülkelerden gelen binbir çeşit diplomatı, gözlemciyi ve gazeteciyi kendine hayran bırakıyordu. Lord Curzon diretiyor, İsmet Paşa karşı çıkıyordu. Curzon, bu ufak tefek adamı çok hafife aldığını her geçen gün çok daha iyi anlıyordu.

Günler, haftalar, aylar geçti! Bir hafta sınırlar tartışılıyor, diğer hafta azınlıklar meselesi ele alınıyor, sonra konu Osmanlı borçlarına ve kapitülasyonlara geliyordu. Hiçbir konuda uzlaşma sağlanamıyor, İsmet Paşa bağımsızlıklarına gölge düşürecek en ufak bir karara dahi imza atmaya yanaşmıyordu.

Görüşmelerin bu kasvetli ve boğucu havasında Türk heyetine nefes aldıran olaylar da yaşanmıyor değildi. Görüşmeler boyunca orada bulunan Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, bir ara İsmet Paşa'yı yemekte yakaladı. "Size Yoldaş Lenin'in selamını getirdim," dedi çevirmeni aracılığıyla. İsmet Paşa ayağa kalktı ve Çiçerin'in elini sıktı. "Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türkler emperyalistlere karşı büyük ve onurlu bir savaş vermektedir," diye devam etti Çiçerin. "Mustafa Kemal Paşa'nın emperyalistlerin gururunu kıracağına ve emperyalistlerin yardakçısı sultanı da silip süpüreceğine ilişkin güvenimiz tamdır. Türkler için bu meselenin bir ölüm kalım savaşı olduğunun farkındayız ve savaşınıza saygı duyuyoruz. Eğer şimdi yeniden bir savaş çıksa, biz hiç şüphesiz siz Türklerin yanında yer alırız. Bunu lütfen böyle biliniz!" İsmet Paşa da Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklere müteşekkir olduğunu ve zor zamanlarında gösterdikleri bu desteği hiçbir zaman unutmayacaklarını söyledi.

Hiçbir sonuç alınmandan günler geçmeye devam ediyordu. Lord Curzon bir akşam iyice çileden çıkmış olarak İsmet Paşa'nın yanına yanaştı, alnındaki terini beyaz mendiliyle sildi ve gözlemci olarak orada bulunan bir Amerikan delegenin yanında İsmet Paşa'ya, "Sizinle aylardır tartışıyoruz. İstediklerimizin hiçbirini alamıyoruz! Memnun değiliz sizden. Ama şunu iyi bilin, ne reddederseniz bir kenara not ediyor, cebimize atıyoruz. Bunları saklıyoruz. Memleketiniz haraptır. Yarın geleceksiniz, bunları tamir etmek için, kalkınma için bizden yardım isteyeceksiniz. İşte o zaman bugünü hatırlayın, bu cebime koyduklarımın her birini birer birer çıkarıp size vereceğim!"

İsmet Paşa Lord Curzon'a doğru bir adım attı ve "Biz büyük mücadelelerle buraya geldik. Milletimiz haklıdır. Hakkımız olandan başka bir şey istemiyoruz. Siz şimdi verin, sonra gelirsek istediğinizi yapın!" diyerek bir defa daha kararlılığından ödün vermeyeceğini ifade etti.

Tarihler 31 Ocak 1923'ü gösterdiğinde Lord Curzon son kozunu oynamaya karar verdi ve taslak bir metin hazırlatıp bunu İsmet Paşa'ya sundu. Türk tarafı ya bu taslağı kabul eder, ya da Lord Curzon Lozan'ı terk ederdi! İsmet Paşa'nın cevabı yine aynı netlikte oldu: "Biz barış istiyoruz dediğimiz zaman tam bağımsızlık istediğimizi herkesin bilmesi lazım. Bunu istemeye hem hakkımız hem de kudretimiz vardır!" Lord Curzon o gün trene binip de İsmet Paşa'ya son kez bunu imzalayıp imzalamayacağını sordurduğunda İsmet Paşa "Memleketimi esarete mahkûm eden bir belgeye imza atmam!" diyerek onun restini görmüş ve kestirip atmıştı. Zira önüne konulan anlaşma Sevr'in hafifletilmiş halinden başka bir şey değildi!

Curzon'un Lozan'ı terk etmesiyle birlikte görüşmeler de yarıda kesilmişti.

İsmet Paşa bu çakallar sofrasında Türklerin haklarını savunmaya çalışırken Ankara'daki meclis ise adeta kaynıyordu. İsmet Paşa'ya, daha doğrusu Mustafa Kemal Paşa'ya muhalif pek çok milletvekili Lozan'da Türk tarafının taviz verdiğinden bahsediyor, İsmet Paşa'yı ve delegeleri meclisin kararına aykırı davranmakla suçluyor, işi İsmet Paşa'yı ve delegeleri ihanetle suçlamaya kadar götürüyorlardı. Mustafa Kemal tüm bu eleştirileri büyük bir ustalıkla göğüslüyor, hepsine hakettikleri cevapları veriyor, ne yapıp ediyor ve meclisi tekrar aklıselime ve sükûnete yönlendiriyordu.

23 Nisan 1923'te tekrar başlayan görüşmeler yine aylarca sürdü, kaç sefer tıkanma noktasına geldi. Yine kapitülasyonların ve ülkenin egemenliğini kısıtlamaya yönelik mad-

delerin tartışıldığı hararetli bir toplantı sırasında bu sefer Lord Curzon'un yardımcısı Sir Harold Rumbold "Siz Kemalist Türkler," dedi kendini daha fazla tutamayarak. "Hiçbir yabancının müdahalesi olmadan ülkeyi yönetebileceğinizi sanıyorsunuz! Hayatımda sizin kadar inatçı ve can sıkıcı insanlarla karşılaşmadım!"

Dünyanın pek çok milletini sömürgeleştirmeye alışan emperyalist İngilizler hiç şüphesiz Türklerin sadece savaş alanındaki değil masadaki savaşçılıklarına da hazırlıklı değillerdi. İsmet Paşa İngiliz diplomatların ağzında ekşi bir tat bırakmaya başlamıştı.

Temmuz'un ortasına gelindiğinde nihayet Türk tarafının kabul edebileceği bir metin çıktı ortaya. İsmet Paşa 18 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa'dan gelen onayla birlikte 24 Temmuz'da Rumine Sarayı'nın büyük ve gösterişli konferans salonunda ayağa kalktı ve salonun ortasındaki uzun masanın merkezine geçti. Cebinden Mustafa Kemal Paşa'nın ona verdiği dolma kalemi çıkarttı ve masaya eğilerek Lozan Barış Anlaşması'nı imzaladı.

Ankara Hükümeti, dolayısıyla da yeni Türk Devleti artık resmen tüm Batılı uluslarca tanınmış oluyordu. Anlaşmayla birlikte Türk tarafı Musul ve Hatay hariç tüm Misak-ı Millî sınırlarını kabul ettirmişti. Bu iki bölgenin durumu daha sonra görüşülmek üzere ertelendi.

Bağımsız bir devletin önündeki en büyük engel olan, o ülkeyi adeta yarı sömürge haline getiren kapitülasyonlar ise tamamen kaldırıldı. Türk heyeti asla ve kata esaret altına girmeyi kabul etmedi.

Türk tarafı Lozan'a tam bağımsızlık için gitmişti ve bu bağımsızlığı da uluslararası arenada tam anlamıyla kazanmıştı.

Türklerin elindeki tüm toprakları parçalayan, vatanı Yunanlılar, İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar arasında paylaştıran, Doğu Anadolu'da sözde devletler kurduran, ve Türkleri esarete mahkum eden Sevr paçavrası paramparça edile-

rek yırtılmış ve Misak-ı Millî tüm Avrupa'ya ve dünyaya tescil ettirilmişti.

Mustafa Kemal Paşa mecliste yapacağı konuşmada şöyle diyecekti:

"Bu antlaşma, Türk ulusuna karşı, yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr antlaşmasıyla tamamlandığı sanılmış, büyük bir suikastın çöküşünü anlatan bir belgedir. Osmanlı dönemi tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasal zafer eseridir."

Lozan'la birlikte İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri de tası tarağı toplayıp defolup gittiler. 6 Ekim 1923'te Türk Ordusu halkın sevinç naraları içinde şehre girdi. İstanbul artık kurtulmuştu. İşgal tamı tamına 4 yıl 10 ay 23 gün sürmüştü. Sonunda Mustafa Kemal'in daha işgalin ilk gününde dediği olmuştu: Geldikleri gibi gitmişlerdi! Fatih'in 29 Mayıs 1453'te fethettiği İstanbul'u, Mustafa Kemal 6 Ekim 1923'te İşgal Güçlerinden kurtarmıştı.

İsmet Paşa, batan güneşin kızıllığı altında Rumine Sarayı'nın merdivenlerinden inerken gururluydu. Doğu Ekspresi'yle geldiği bu yolculukta belki Doğu'nun hazinelerine kavuşamamıştı ama çok daha kıymetli, paha biçilemez bir şeyi kazanmıştı: Ülkenin bağımsızlığının tüm dünya önünde tescillenmesi.

Bu sırada bir İtalyan delege yanaştı ve ona "Tebrik ederim sizi, güzel bir iş çıkardınız! Ama anlamadığım bir şey var," dedi. İsmet Paşa durdu ve İtalyan delegeye dikkat kesildi: "Şimdi sizin imparatorlukta imparator yok. Sultan da yok. Saltanatı da kaldırdınız. Peki sizin rejiminiz ne?" diye sordu İtalyan. "Yoksa Kemal Paşa kendini sultan mı ilan edecek? İstanbul'da tahta mı geçecek? Sahi, İstanbul'daki tahtta şimdi kim oturuyor?"

İsmet Paşa düşünceyle başını yukarı kaldırdı ve kadın suratlı sfenks heykeline baktı. Anadolu'ya döndüğünde yapmaları gereken son bir şey kaldığını bir kere daha anladı. Bu, hepsinden zor bir adım olacaktı.

74

Üç yıl önce... Nisan 1920

Şair, seher vakti, şafak sökmeden kalktı. Nisan ayıydı ama havalar soğuk ve yağışlı gidiyordu. Buna rağmen buz gibi suyla her sabah yaptığı gibi yıkandı, dişlerini misvakla temizledi, namazını kıldı, bir süre ezberden Kur'an okudu. Evin penceresine gidip gecenin lacivertinde boğazda duran gemilerin, rüzgârla dalgalanan İngiliz bayraklarına esef ve tiksintiyle baktı. Bir türlü kabullenememişti payitahtın tam ortasına bir hançer gibi saplanan bu bayrakları. Sonra gökyüzüne çevirdi bakışlarını. Orada ışıl ışıl parlayan hilali ve yıldızı gördü. Bu ona biraz huzur verdi. Boğazdaki bayraklar düşmana ait olabilirdi ama semadaki ve şafaklardaki bayrak onun gönlündeki bayraktı.

Şair, karyolanın altındaki bavulu çıkardı ve içini doldurmaya başladı. Uzun, çok uzun bir yolculuğa çıkacaktı.

Üsküdar'da Özbekler Tekkesi'ne çıkan çamurlu sokakta yanındaki 12 yaşındaki oğlu ile koşan bu şair orta yaşlardaydı. Buna rağmen adamın sakalları iyiden iyiye ağarmıştı. Saçlarını kitapların ve rahlelerin başında geçirdiği gecelerde dökmüştü. O gün, oğlunun elinden yapışmış çamura basmadan ilerleyebilmek için akla karayı seçiyordu. Gözü yaşlı bir nisan günüydü ve İstanbul'un pek çok nisan gü-

nü gibi sabahtan beri yağmur yağıyordu. Bereket, en azından şimdi onlar yürürken yağmur dinmişti. Dinmişti dinmesine ama çukurlarla dolu olan yollar engelli atlama parkuruna dönmüştü.

Çengelköy'deki evlerinden baba-oğul çıkan ikili, yola koyulalı bir saat kadar olmuştu ve bir saattir de o köşe senin, bu köşe benim üzerlerine çamur ve su sıçramadan yürümeye çalışıyorlardı. Adam paçalarını çoraplarının içine sokmuştu. Gerçi o temizlikte öylesine titizlenirdi ki yağmur çamur olmasa da çoğu zaman bu şekilde dışarı çıkardı. Durumu pek iyi değildi, belki on yıldır aynı ceketi giyiyordu, dirsekleri iyiden iyiye eprimiş, rengi solmuştu. Ceket adeta ceketlikten çıkmıştı, çünkü adamın paltosu olmadığı için bunu palto yerine de kullanıyor, böyle soğuk günlerde ceketin yakalarını dikip ısınmaya çalışıyordu.

Onun bu halini görenler ünlü Sebîlürreşâd dergisini çıkaran usta şairin bu olduğuna inanmakta zorlanırlardı. Doğru, şairin üstü başı eskiydi, ama asla kirli değildi. Hele paçalarının yere deyip de tozu toprağı eve taşımasına zerre tahammülü yoktu onun. Sürekli abdest aldığı ve abdestsiz dolaşmadığı halde her akşam yine de ayaklarını yıkamadan ve misvakla dişlerini temizlemeden yatağa yatmazdı. Onun tek bir lekeye, azıcık bir kire dahi tahammülü yoktu. Kim bilir, belki de bu, karakterindeki pirüpak temizliğin bir dışa vurumuydu. 40 küsur yıllık yaşamında onun ne bir yalan söylediğine, ne zerre kadar haram lokma yediğine, ne de yaşıtı pek çok erkeğin aksine, tek bir kadına dahi yan gözle baktığına tanık olmuşlardı. Mermer, kurşungeçirmez, leke tutmaz bir anıt gibiydi adeta onun ahlakı. Laubaliliği ve yılışıklığı hiç sevmez, kadınlara acziyeti olan ve gözü dışarıda olan erkeklerden şeytandan kaçar gibi kaçardı. Ona göre sağlam bir itikat ancak sağlam bir karakterde bulunabilirdi.

Çocukcağız da babasının elinden yapışmış, onun ardı sıra babasının bastığı yerlere basarak, onun atladığı adacıkla-

ra atlayarak oradan oraya, ıslanmadan, üzerine çamur sıçratmadan ilerlemeye çalışıyordu.

Bir ara mahallede devriye gezen bir çift İngiliz askerine denk geldi şair adam. Onlara öyle bir bakış attı ki, askerler bu adamı durdurup kimlik sormaktansa yollarına devam etmeyi yeğlediler. Şairin hayatında yapamadığı tek şey, sevmediği insana gülümsemekti. O, yüzüne bir maske takıp hasmına da dostuna da gülücük dağıtan, insanların yüzüne karşı iyi, arkasından kötü konuşanlardan değildi asla. Hayır, onun içi neyse dışı da oydu! Riya ve ikiyüzlülük en hazzetmediği şeydi. O nefretini de sevgisini de tam olarak gösterirdi. Bazılarının diplomatik davranmak dediği, herkese mavi boncuk dağıtan sahte nezaketi o hiçbir zaman takınamazdı. İngiliz askerleri bu adamın gözlerindeki öfkeyi ve ateşi görmüş olmalılardı.

Şair adam bir ara bu İngiliz askerlerinin kendisine musallat olsalar ikisini de kolaylıkla altedebileceğini düşündü. Gerçi, askerlerin omuzlarındaki tüfek her şeyi değiştiriyordu. Tabanca çıkınca mertlik bozulmuştu. Genç yaşından beri pek çok sporla olduğu gibi güreşle de iyiden iyiye ilgilenen şair bir dönemin en iyi güreşçilerini alt emişti. Bir keresinde mezun olduğu Halkalı Ziraat Mektebi'nde okurken, Agop adlı, altın madalyalı Ermeni bir güreşçi, önüne gelen Türk'e meydan okuyor, karşısına kim çıkarsa yere seriyordu. En son Agop, şairin yakın arkadaşı Avni'ye de bir el ense çekmiş, oğlan yere kapanmış, ağzından dişlerinden kan gelmişti. Artık dayanamayan şair, "Gel, Agop, biraz da benimle tutuş!" diyerek öne çıkmış ve Agop'u çapraza almış, yirmi adım sürümüş, sonra onu kündeye almış, havaya kaldırıp çevirmiş ve sırtını yere getirmişti. Bu bir numaralı güreşçiyi havaya kaldırarak savurup atması okulda günlerce konuşulmuştu.

Şair, bu İngilizleri görünce İstanbul'da artık bir şey yapılamayacağını bir kere daha derinden hissetti ve adımlarını sıklaştırdı. Evet, artık Ankara'ya gitme vakti gelmişti.

Her şey dün öğlen saatlerinde Sebîlürreşâd'ı yayına hazırladıkları yazıhanede Fransızca bir çeviri üzerine kafa yorarken olmuştu. Şair, Fransızcayı ana dili gibi bilir, Hugo'yu, Lamartine'i ve Renan'ı asıllardan okuyabilirdi. Milletvekili arkadaşı Trabzonlu Ali Şükrü Bey yazıhaneye heyecanla girmiş ve: "Haydi toplanın! Gidiyoruz!" demişti.

"Nereye?" diye sormuştu şair adam.

"Ankara'ya elbette, Mehmet Akif!" demişti milletvekili arkadaşı. "Oradan sizi çağırıyorlar, üstadım. Paşa sizi istiyor! Sebîlürreşâd'ın Ankara'da yayımlanmasını arzu ediyor. Sizin varlığınızın Millî Hareket'in manevi cephesini kuvvetlendireceğine inanıyor."

İşte böyle başlamıştı döneminin en büyük şairlerinden, belki de en iyisi, Mehmet Akif Bey'in Ankara yolculuğu. Büyük saygı duyduğu Mustafa Kemal Paşa'nın davetine hemen icabet etmiş ve ertesi günden tezi yok, çok sevdiği oğlunu da yanına alıp sabah erkenden yola çıkmıştı. Eşi, Mehmet Akif Ankara'da işleri yoluna koyup bir ev ayarladıktan sonra ona katılabilecekti.

Mehmet Akif Bey işgal askerlerini görmekten oluşan öfkesini tam dindirmişti ki, karşıda bir mahalle kahvesi belirdi. İşte bu, hepsinden kötüydü onun için! Şimdi bunun önünden geçip yoluna devam etmeliydi. Fakat yurdundaki düşman askeri kadar nefret ettiği bir şey var ise o da memleketin tüm gücünü sömüren, insanların zamanını öldüren, gencinden yaşlısına her erkeği diri diri gömen bu kahvehanelerdi. "Bizde bu kahvehaneler varken, başka düşmana ne gerek var?!" derdi her zaman. Memleketin her yerinde mısır patlağı gibi her geçen gün sayıları artan, işsiz, güçsüz, avanak, aylak, tembel, kaypak nerede kim varsa onları kendine sineği çeken pislik gibi çeker ya da onları tam da bu hallere sokardı.

Kapısından bacasına her şeyinden tiksinirdi şair, mahalle kahvelerinin. Dumandan, isten geçilmeyen, in gibi bir yerde, yağlı meşine dönen kâğıtlar ellerde, kirden simsiyah ol-

muş beyaz taşların etrafında ömür çürüten, çürüyen ruhlardan başka kimse yoktu burada. Çalışmak, okumak, öğrenmek dururken tüm zamanını burada öldüren, dilenci kılıklı herifler, pislikten duvarlarına bakılmayan, kirden kasara bağlamış masalarda ömür tüketen tipler, külahlı, fesli, hacısı, hocası, çoluk çocuğunu evde aç bitap bırakıp, söverek oyun oynayanlar, derken bir millet diri diri gömülüyordu sanki burada. Dimdik durmak, onurla yaşamak ve çalışmak varken, burada masaların başında iki büklüm kamburlaşan bu insanları asla ama asla anlayamamıştı Mehmet Akif. Bu yerlerdi ki milletin ruhunu emiyordu. Doğu'yu bu kahveler öldürmüştü! Suçluyu başka bir yerde aramak nafileydi.

Fakat şimdi önünden geçtiği kahvehane katmerli belaydı, çünkü Kara Zahit Efendi'nin, nam-ı diğer Kara Şeyh'in tarikatının müritleri her gün burada takılır, her namazdan sonra burada saatlerce laklak ederlerdi.

Mehmet Akif, sinirlerini bozmamak için kafasını öbür tarafa çevirip kahvenin önünden geçip gitmek niyetindeydi ki bela onu on metre öteden buldu!

"Hayrola Akif Efendi!" dedi kahveden kopup gelen gevik bir ses. "Yine böyle nereye acele acele!"

Mehmet Akif Bey, hiç istifini bozmadan yoluna devam etti. Kara Şeyh'in sesinden başkası değildi bu. Ve onunla muhatap olmak bugün istediği son şeydi.

Ama ses durmadı. "Ne o, yoksa yine şiir mi yazacaksın? Ya bırak bu işleri!"

Mehmet Akif Bey bir lahavle çekti. Aldırış etmedi. İstediğini söylesindi. O yoluna devam edecekti. Kolay kolay nefsi için kavga gürültü etmezdi.

Mehmet Akif Bey kahveyi tam geçip gidiyordu ki, "Acele işe şeytan karışır, Akif Efendi," diye bağırdı ses tekrar. "Bari Allah'tan kork!"

İşte bu sözle birlikte Mehmet Akif Bey zınk diye durdu. Nefsi için değil ama dini için hiç kimseye pabuç bırakmazdı.

Kahveye doğru döndü ve karşısındaki kara manzaraya şöyle bir baktı. "Bir kahvenin ahırdan tek farkı," derdi şair, "ahırda yemlik var, bunlarda yemlik de yok!" Gördüğü şey ona bir kere daha ne kadar haklı olduğunu gösteriyordu.

Kara Şeyh ve müritleri çamurlu bir kapının, pis bir eşiğin önüne atılan birkaç iskemleye oturmuş ona bakıyorlardı. Kara Şeyh bacak bacak üzerine atmış, bir eli ayak bileğinde, diğeri dizinin üzerine dayalı koca bir tespihteydi. Lakabının hakkını veriyordu, şalvarı, cübbesi, sarığı, sakalı, tespihi her şeyi kapkaraydı. Kahvenin önündekiler Mehmet Akif birden durup da onlara doğru dönünce suratlarına tokat yemiş gibi şaşırıp irkildiler. Mehmet Akif'in yüzündeki gazap yenilir yutulur cinsten değildi. Yüzüne kırmızı bir öfke gelip oturmuştu.

"Allah'tan korkması gereken birileri varsa onlar da sizsiniz!" dedi Mehmet Akif karşı tarafa seslenerek.

Başkası olsa bu lafın onda birini edemezdi Kara Şeyh'e karşı. Kara Şeyh'in tarikatı güç demekti, kalabalık demekti, boş adam demekti. Sonra al başına belayı! Ama Mehmet Akif için bunların hiçbirinin önemi yoktu. Hayatında hiç kimseden korkmazdı. Sonra bunların dini gücü vardı, öyle ya "Allah dostlarıydı" bunlar. Yersen! Mehmet Akif'in abdestinden şüphesi yoktu ki namazından olsun!

"Bir selam sabah yok mu, Akif Efendi?" dedi Kara Şeyh kendini toparlayarak. Öyle ya, alışık değildi kendine böyle kafa tutulmasına.

"Benim sizinle işim olmaz!" dedi Mehmet Akif Bey. Sevmediği adama selam dahi vermezdi.

"Niyeymiş o? Biz ne yaptık sana?"

"Bana bir şey yapmanız önemli değil. Ama vatan elden giderken siz hâlâ daha burada laklak ediyorsunuz! Sonra da lafa gelince insanlara Allah'ı anlatıyorsunuz! Ben riyadan ve kibirden Allah'a sığınırım!"

Kara Şeyh'in müritlerinden biri ayağa kalkıp Mehmet

Akif Bey'in üzerine yürüyecek oldu, şeyh onu eliyle durdurdu. Müritler bu adamın nasıl bu kadar cüretkâr konuşabildiğine şaşıyorlardı.

Hâlbuki Mehmet Akif, vakti zamanında dönemin en güçlü hükümdarı Abdülhamid'in istibdat rejimini bile alenen eleştirmiş biriydi, ondan korkmamıştı ki bunlardan korksun!

"Neden böyle ağır konuşuyorsun, Akif Efendi," diye sordu Kara Şeyh. "Vatan işgal altındaysa, Allah'ın bir bildiği vardır elbet. Sen kadere inanmıyor musun? Biraz tevekkül et! Sen nasıl Müslümansın?" Şeyh, konuşurken sürekli yaptığı gibi arada bir gırtlağındaki balgamı temizlemeyi, harıl hurul sesler çıkarmayı da ihmal etmiyordu. Sürekli ya burnunu çekiyor ya da harıldıyordu.

"Tevekkül etmek öyle bir şey değil!" dedi Mehmet Akif sesini yükselterek. İş artık iyice zıvanadan çıkıyordu. Karşısındaki cehalet onu tiksindiriyordu. "Gökten inmez bir de hiçbir şey. Bütün yerden taşar; kendi ahlakiyle bir millet ölür, yahut yaşar!" diye gürledi. "Kader konusuna ise sizin aklınız ermez."

"Aklımız ermez, öyle mi?" dedi Kara Şeyh. "Tarikatlar olmasa bu memlekette din diye bir şey kalmazdı. Tarikatları ve medreseleri o kadar küçümseme!"

"Ben tarikatları ya da medreseleri küçümsemiyorum. Asla ve kat'a!" diye yanıtladı Mehmet Akif. Hayır, tarikatları küçümsemek bir yana, şimdi de onlardan birinin yanına, Özbekler Tekkesi'ne gidiyordu. Kurtuluş Savaşı boyunca, İşgal Kuvvetlerine yakalanmadan İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeye çalışan pek çok Kuvayi Milliyeci burada saklanarak ya da kılık değiştirerek bu tehlikeli yolculuğa çıkardı. İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Halide Edip, Sakallı Nurettin Paşa, Yunus Nadi Bey ve Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı Nuri Bey başta olmak üzere Kuvvacıların önde gelen pek çok ismi Özbekler Tekkesi aracılığıyla Anadolu'ya geçmişti. Bu tekkenin oynadığı rol o kadar büyüktü ki tekke ve zaviyeler ka-

patıldığında dahi Özbekler Tekkesi'nin faaliyetlerine devam etmesine müsaade edilecekti. "Ama siz tarikatların yüz karasısınız!" diye devam etti Mehmet Akif, Kara Şeyh'in suratına doğru. "Dini maskaraya çevirdiniz! Eskiden tarikat ehli gece yıldızlara çıkar, sabah bir derya olur milletin gönlüne akarlardı. Mürşitler gündüzleri toprak sürer, ekin biçerler, geceleri yıldız haritaları çıkarırlardı. İbn-i Sinalar, İbn Rüşdler, Gazaliler de medrese ehliydi, ama onların sizin gibi kahve köşelerinde laklak edecek bir saniyeleri bile yoktu! Hayatları Allah'ın kitabını ve kâinatı okumakla geçti! Onlarla sizin aranızdaki fark gökteki yıldızlarla yerdeki böcekler kadardır! Siz, düşman, dininize küfrederken aylak aylak oturuyorsunuz!"

"Dua ediyoruz, yetmiyor mu, Akif Efendi?" dedi Kara Şeyh. "Unutma yer gök duayla!"

"Ey aklı kıt adam," dedi Mehmet Akif Bey. "Koskoca peygamber bile cihat etmiş, savaşmış. Sen kim oluyorsun da dua ederek gökten melekler inmesini ve seni kurtarmasını bekliyorsun? Sen bilmez misin ki bu dünya çalışma, uğraşma, mücadele yeridir! Sanayi olmadan, top, tüfek olmadan, çalışmadan biz bu Batılı güçlerle nasıl mücadele edebiliriz bunu hiç düşünmez misin?"

"Sen umudunu sebeplere bağlıyorsan, imanını sorgula, Akif Efendi!"

"Bu dünyada kader sebeplerle örülüdür. Hz. Peygamber bile devesini bağlamadan Allah'a tevekkül ettim diyen adama, deveni bağla, öyle tevekkül et demiştir. Sen hiç ekilmeden biçilen tarla gördün mü, Şeyh efendi! Senin anladığın kader şeriata iftiradır!"

Bir ara işi gücü bırakıp onlara Hz. Ömer'in Ebu Ubeyde'ye yardıma giderken yaşadıklarını anlatmak istedi ama vazgeçti. Anlatsa da anlamazlardı.

"Biz din âlimleri şeriatı sana soracak değiliz!" diye diklendi Kara Şeyh.

Artık bu kadarı da fazlaydı. Mehmat Akif, "Din âlimleri öyle mi?" diye cevap verdi hemen. "Madem din âlimisin, söyle bakalım bana, sen İhya-yı Ulûm'u bilir misin?"

Kara Şeyh hiç beklemediği bu soru üzerine bir süre durakladı, telaşlandı, hafızasını yoklamaya çalıştı. "Bilirim, elbet, Gazali'yi kim bilmez!" dedi ağzını büzerek.

"Güzel," dedi Mehmet Akif. "Şimdi söyle bakalım bana, hayat-ı beşere ait ilimleri, mesela tıp ilmini öğrenmek farz-ı kifaye midir?" Akif, pozitif bilimlerden bahsediyor ve bunları toplum içinde çalışanların olmasının dini yönden zaruri olup olmadığını soruyordu.

Kara Şeyh kaşlarını çatarak, "Evet," dedi. Akif neden bu soruyu sormuştu acaba?

"O zaman tüm bu bilimlerin içerdiği diğer dallar, örneğin, savunma bilimi, mesela balistik ilmi ve bununla ilgili olarak, matematik, fizik, kimya da farz-ı kifaye midir?"

Kara Şeyh buna da "Evet," yanıtını verdi.

"Peki, din ilimlerinin zaruri olan ihtiyaçtan fazlası, yani din âlimi olmak da farz-ı kifaye mi?" Farz-ı kifaye, yani yeterli sayıda insan yaptığında farzın diğer insanlardan kalktığı haller.

"Öyledir," dedi Kara Şeyh. Bu işin varacağı nokta onu endişelendirmeye başlamıştı.

"Öyle ise," diyerek noktaladı Mehmet Akif: "Şimdi soruyorum sana: Yüzlerce din alimine karşı memleketin bir hekimi yok iken, din alimi olmanın farz-ı kifayeliği kalmadığı, fakat bir doktor yetiştirmenin farz-ı ayn olduğu zamanlarda niçin medrese farzın ifasına koşmamıştır?!" Farz-ı ayn, yani mükellef olan her Müslüman'ın yapması kesinlikle zorunlu olan şey. "Acaba ulema sınıfı bu gibi dini emirlere kulak asmalardı, başımıza bu haller gelir miydi? Bu vaziyet maskaralık değil de nedir? Her şeyi geçtim, Gazali'nin haykırmasına niye kulak vermediniz?"

Kara Şeyh homurdandı, yüzü renkten renge girdi ama

bir şey diyemedi. Mehmet Akif devam etti: "Ama hayır, sizin işiniz gücünüz adam kayırmak, insan etiketlemek. O bizdendir, şu bizden değildir. Eğer sizdense isterse hırsız olsun, ondan iyisi yok. Eğer sizden değilse ister molla olsun, ondan kötüsü yok! Tutturmuşsunuz içi boş bir tevekkül, konuşup duruyorsunuz! Tek istediğiniz körü körüne biat ve dalkavukluk! Çalışkanlık, ehliyet, liyakat, ara ki bulasın! İşi öyle bir noktaya getirdiniz ki sen haşa Allah yoktur desen, müritlerin de 'Bir bildiği vardır,' diyecek!"

Kara Şeyh hiçbir şey diyemedi. Sonra kendini toparlayıp bir, *Hasbünallahu ve Nimel Vekil* attı ortaya. Mehmet Akif hemen, "*Hasbünallahu ve Nimel Vekil*," diyerek tekrarladı ve ekledi: "*Ve nimel Mevla ve nimel Nasir.*" Bununla da yetinmedi, besmele çekip Al-i İmran suresinin 159'uncu ayetini okuyuverdi bir çırpıda.

Mehmet Akif'in hafızası öyle iyiydi ki, herhangi bir konuda çok rahatlıkla Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamberin hadislerini hemen ispat niteliğinde ardı ardına sıralayabilirdi. Bu güçlü hafızası ve çalışkanlığı sayesindeydi ki girdiği her okuldan birincilikle çıkmıştı.

Kara Şeyh ise öylece bakakalmıştı.

Mehmet Akif Bey son lafını da ettikten sonra çocuğa dönerek, "Hadi oğlum, biz gidelim, işimize bakalım," dedi ve tekrar yola koyuldu. Kara Şeyh ve adamları kahvehanenin önünde sohbetlerine devam ederken Mehmet Akif Bey'in kafasından yine aynı dizeler geçiyordu: "Kaç hakiki Müslüman gördümse, hep makberdedir; Müslümanlık, bilmem amma, galiba göklerdedir."

Mehmet Akif Bey, Özbekler Tekkesi ve Karacaahmet üzerinden başlayan ve on dört gün süren uzun bir yolculuktan sonra Ankara'ya vardı. Ana tren yolları ve güzergâhlar İşgal Kuvvetleri kontrolünde olduğu için kuş uçurtulmuyordu. Bu yüzden o ve katıldığı Kuvvacılar grubu yolu ba-

zen yaya, bazen at sırtında, bazen bir arabada, son olarak da Eskişehir'den Ankara'ya trenle, toplamda iki hafta süren bir yoluculuğun ardından ancak varabilmişlerdi. Aslında Mehmet Akif meclisin açılışına yetişmek istemişti ama olmamıştı, bir günle kaçırmıştı. Ankara Tren İstasyonu'na geldiğinde tarihler 24 Nisan 1920'yi gösteriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Akif'i mecliste karşıladı, elini sıktı. "Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum," dedi. Oğlu Emin'in başını okşadı, çocuğa gülümsedi. "Sebîlürreşâd'da millî mücadele için yaptıklarınızı takdirle takip ediyorum. Bu dergi ile büyük bir vazifeyi yerine getiriyorsunuz. Sevr Anlaşmasının memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu hiç kimse sizin kadar neşredemedi. Sebîlürreşâd sayesinde manevi cephemiz kat be kat kuvvetlendi, memlekete büyük hizmetleriniz dokundu."

"Biz vazifemizi yaptık," dedi Mehmet Akif Bey büyük bir tevazuuyla.

Ve yapmaya da devam edecekti. Anadolu'yu karış karış gezecek, cami cami dolaşacak, vaazlar verecek ve halkı millî mücadele için teşvik edecekti. Güçlü belagati, sarsılmaz dirayeti ve çelikten inancıyla değme politikacıların ve devlet adamlarının bin kişilik bir orduyla başaramayacakları bir işi tek başına yapacaktı. Kastamonu Nasrullah Camii'nde verdiği vaazı öylesine etkili olacak, öylesine büyük bir tesir yaratacaktı ki bu konuşma Mustafa Kemal'in talimatıyla basılıp tüm Anadolu'da evlere dağıtılacak, cephede komutanlar tarafından askere okunacaktı.

Bu vaazında Avrupa'nın göbeğinde yaşadığı sükût-u hayal'i de uzun uzun anlatacaktı Mehmet Akif milletine. Avrupa'da bulunduğu günlerde tanımıştı tek dişi kalmış canavarı.

Cihan Harbi sırasında müttefik Almanların ellerindeki Müslüman esirlerin durumunu incelemek üzere Berlin'e gitmişti. Osmanlı, Almanlarla birlikte, belki de kendilerinden çok Almanlar için bu savaşa girmişti. Osmanlı için adeta yı-

kımın başlangıcı olacak, o zamana kadar görüp de görülecek, tarihin en büyük savaşıydı bu. Türkler yüzbinlerce şehit vermişler, yüzbinlerce ocak sönmüştü. Mehmet Akif böylesi bir fedakârlıktan sonra artık Almanların Türkler hakkındaki önyargılarını yerle yeksan edeceklerini ummuştu. Değil mi ki Türkler onların yanında altı asırlık bir imparatorluğun gücünü, kuvvetini, deneyimini bu savaşta ortaya koymuşlardı, en azından artık Almanlar, Türkler aleyhine olan olumsuz düşüncelerinden kurtulabilirlerdi. Böyle düşünüyordu Mehmet Akif. Almanlar tüm dünyanın onlara karşı savaş ilan ettiği böyle bir dönemde yegâne müttefikleri olan Türkleri sinelerine basacaklar, bütün gazeteleriyle, kitaplarıyla, bütün aydınlarıyla Müslümanları alkış ve teşekkür tufanına boğacaklardı.

Heyhat! Ara ki bulasın!

Almanya Hükümeti'nin temsilcileri Mehmet Akif'e, "Bizim meclisimizdeki bilhassa Katolik vekiller kıyameti koparıyorlar," demesinler mi! "Almanlar gibi medeni, bilimsel bir millet nasıl oluyor da Müslümanlar gibi, Türkler gibi vahşilerle ittifak ediyor?! Aman siz eserler yazınız, biz onları Almancaya tercüme ettirelim. Ta ki, Müslümanların da insan olduğu bunların da nazarında anlaşılsın!"

Çılgına dönmüştü Akif bunları duyunca. Böylesi bir taassubu hayatında görmemişti.

Yine benzer bir Viyana ziyareti sırasındaydı. Akif konakladığı otelde bir gece dan dan öten çan sesleriyle, dışarıdan gelen müthiş bir gürültüyle uyanmıştı. Halk sokağa dökülmüş, ellerinde fenerler, vur patlasın, çal oynasın kutlamalar yapıyordu. Mehmet Akif hemen dışarı çıktı. Kesin Türklerin de müdahil olduğu İttifak Kuvvetleri bir başarı kazanmıştı da o kutlanıyordu. Öyle ya, Viyanalılar ve Türkler aynı saftaydı.

Ama hayır, durum Akif'in beklediğinden yine çok farklıydı. Şair dışarı çıktığında bulabildiği ilk kişiye neyi kutla-

dıklarını sordu. Viyanalı ona, "Haberler müthiş!" dedi heyecanla. "Kudüs İngilizlerin eline geçti! Sonunda Kudüs'ü Müslümanlardan aldık!"

Beyninden vurulmuşa döndü Mehmet Akif. Herifler, düşmanları da olsa sırf Hristiyanlar diye İngilizlerin Kudüs'e girmelerine seviniyorlar, bunu kutluyorlardı. "Kudüs Türklerin elinde kalmasın da isterse düşmanımız olan ama yine de dindaşımız İngilizlerin eline geçsin!" diyerek Viyanalılar evlerini süslüyorlar, kutlamalar yapıyorlardı!

Çok iyi bilirdi Mehmet Akif asıl yobaz kimdir, asıl hoşgörü kimdedir! Evet, tek dişi kalmış canavarın adeta gözünün içine bakmıştı Mehmet Akif Avrupa'nın göbeğinde. Doğru, adamlar çalışkandı, sanayilerine, bilimlerine diyecek yoktu. Örnek alınması gereken, öykünülmesi gereken de buydu. Cehaletin panzehri, bilim, çok okumak ve çok çalışmaktı.

Mustafa Kemal Paşa onu tekrar gördüğünde "Kastamonu'daki vatansever çalışmalarınızdan çok memnun oldum," diyerek ona teşekkür edecekti. Mehmet Akif Bey bununla da yetinmeyecek yine oğluyla bizzat cephelere gidecek, Büyük Taarruz'da Yunanlıların yaktıkları Türk evlerine su taşıyacak, Mehmetçik'le omuz omuza yürüyecekti. Gün gelecek, Mustafa Sağir adlı, İngilizlere casusluk yapan ve Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenlemekle görevlendirilmiş bir Hintlinin planlarını zekâsıyla ifşa edecek ve Paşa'ya suikastı dahi önleyecekti.

Savaş, kan ve gözyaşları arasında artık küllerinden yeni bir devlet doğuyordu. Kazanılan her zafer, aşılan her cephe umutları biraz daha yükseltiyordu. Ve her devlet gibi bu yeni devletin de yeni bir marşa ihtiyacı vardı. Bu bağımsızlık marşı için büyük bir şiir yarışması açıldı, 500 lira ödül kondu, büyük şairlerden nice şiirler yarışmaya gönderildi. Ama hiçbiri istenilen etkiyi uyandırmıyor, Kurtuluş Savaşı'nın eşsiz ruhunu yansıtmıyordu. Sonunda iş Mehmet Akif Bey'in

kapısına geldi, bu marşı yazsa yazsa en iyi o yazardı. Ama Mehmet Akif Bey para ödülü olduğu için katılmamıştı yarışmaya. Hazzetmezdi öyle şeylerden. Bu yaştan sonra yarışma için şiir falan yazamazdı! Ne var ki, araya hatırlı kişiler girdi. Uzun ikna turlarından sonra para ödülünü almamak kaydıyla bu marşı yazmaya söz verdi.

O günün akşamı Ankara'da kaldığı Taceddin Dergâhı'na gitti ve şiirin yarısını ilk gece tamamladı. İkinci gece sabaha doğru uyandı, hemen yanındaki kalem kâğıda sarıldı ve şiirin geri kalanını yazdı. Ama aksilik bu ya, son iki mısra kaldığında kâğıt bitti. Kalkıp bir yerlerden kâğıt bulabilirdi ama öyle güçlü bir ilham gelmişti ki, ayağa kalktığı anda daldaki bir serçe kadar narin olan ilham kaçabilir ve satırlar da uçup gidebilirdi. Hemen kalemi duvara dayadı ve şiirin son mısralarını yatağının yanı başındaki duvara yazdı.

Sırtında giyecek bir paltosu dahi yoktu ama şiiri teslim ettiğinde neden para almıyorsun diye soranlara, "O artık milletin malıdır. Ben onu milletimin kalbine gömdüm," diyecekti. Doğru, şiiri iki gecede yazmıştı. Ama bu, tüm ömrünün meyvesiydi, iki gecenin değil. Çünkü Mehmet Akif tüm hayatını o şiiri yaşayarak geçirmişti ve geçirecekti. Şair Mehmet Akif, "Kahraman Ordumuza," diye ithaf ettiği ve şu satırlarla başlayan dünyanın en güzel bağımsızlık marşını, İstiklal Marşı'nı yazmıştı:

"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak."

75

"Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!"

Mustafa Kemal Paşa oturduğu toplantı masasının karşısındaki duvarda asılı olan İstiklal Marşı'nın son dizelerine bakıyordu. Üzerinde ince çizgili, lacivert kruvaze bir takım elbise vardı. Ceketinin göğüs cebinde titizlikle yerleştirilmiş beyaz bir mendil göze çarpıyordu. Masadakiler konuşmaya devam ederken onun hatırına Mehmet Akif'le olan tanışması gelmişti. Bu çok sevdiği marşın özellikle son iki dizesi ayrıca hoşuna giderdi. Bir keresinde "Milletimin bu dizeleri hafızasından çıkarmamasını dilerim," demişti.

28 Ekim 1923 akşamı Çankaya Köşkü'nün toplantı salonundaki kahverengi masanın etrafı tamamen dolmuştu. Mustafa Kemal dikdörtgen masanın başına oturmuş, masanın sağına ve soluna da o akşam için özel olarak davet ettiği konuklar sıralanmıştı. Şehir merkezine yaklaşık 5 km uzaklıkta 1071 rakımda bulunan, birkaç katlı, eski bir bağ eviydi Çankaya Köşkü. Tuğla duvarlar arasında direkler görünür, kışın çamuru, yazın tozu eksik olmayan bir yoldan gidilirdi. Mustafa Kemal'in yakın dostları buraya "Kartal Yuvası" adını takmışlardı.

Aynı zamanda toplantı yeri olarak da kullanılan yemek

salonunun perdeleri yeşil, koltuk ve sandalyelerin kadife minderleri pembeydi. Türk motifleri süslü tavanın ortasından sarkan sarı bir avize odayı aydınlatıyordu. Bu masada neler görüşülüp tartışılmamıştı ki. Cephedeki savaş bitmişti ama içerideki savaş devam ediyordu.

Yedi düveli dize getirmiş Türkiye Büyük Millet Meclisi ne yazık ki aylardır büyük bir hükümet bunalımı içindeydi. Millî Mücadele dönemindeki olağanüstü şartlarda oluşturulan ve bu dönemde doğal olarak işlevini hızlı bir şekilde götüren meclis şimdi işlemez hale gelmişti. Devletin adı yoktu ve daha kötüsü devletin başı yoktu. Bakanlar kurulu oluşturulmak istendiği zaman her milletvekili aday olarak ortaya çıkabiliyor ve bunların her birinin de ayrı ayrı onaylanması gerekiyordu. Bu yüzden de oylamalar haftalarca sürüyor, ama yine hiçbir nihayete eremeden bu sefer başka bir oylamalar silsilesi başlıyor, nihayet bakanlar seçildiğinde de bazen birbiriyle son derece uyumsuz, hatta birbirine taban tabana zıt vekiller hükümet içinde yer alıyor, bu sefer de hükümet kendi içinde bir bunalım yaşamaya başlıyor, hiçbir iş görülemiyordu.

Hükümet kurmak artık neredeyse imkânsız hale gelmişti. 25 Ekim 1923'te hükümetin istifası bardağı taşıran son damla oldu. Böyle gitmeyeceği ortadaydı. Üstüne üstlük seçimler yenilenirken bazı milletvekilleri Mustafa Kemal Paşa'nın yeniden aday olmasını imkânsız hale getirecek bir kanun tasarısıyla çıkıp gelmişlerdi. Akıl alır gibi değildi, bazı aklı evveller Gazi'yi kendi kurduğu ve uğruna canını dahi verebileceği meclisin dışında tutmaya girişmişlerdi. Tam bir akıl tutulmasıydı. Elbette kutsal meclis bu tasarıyı kabul etmemişti.

Yaşanan kabine krizi Mustafa Kemal Paşa'ya milletin egemenliğini artık tamamen meşrulaştırmak için uzun zamandır kolladığı fırsatı vermişti. Bazı arkadaşlarını Çankaya'ya çağırarak artık bu soruna bir çözüm bulmaları gerektiğini bildirmişti.

"Efendiler," dedi Mustafa Kemal Paşa daldığı dünyadan çıkıp masaya geri dönerek. Gözlerini karşısındaki İstiklal Marşı levhasından alıp masadaki konuklarına çevirdi. "Biliyorsunuz ki artık rejimin adını koyma zamanı gelmiştir. Kanla, canla, savaşarak, milletimizin kahramanlığı ve fedakârlığı ile büyük bir savaş verdik ve bu savaşı kazandık. Devlette iki başlılığın olmasının zararlarını ve risklerini pek çok defalar yaşadık. En son Lozan görüşmelerinde hem Ankara'daki Büyük Meclis'imizin hem de İstanbul'daki saltanat temsilcilerinin çağrılması ile bu çift başlığı nasıl hemen suiistimal etmeye çalışmalarını ibretle izledik. Şükür ki saltanatı kaldırarak İtilaf Devletleri'nin bu oyununa gelmedik."

Mustafa Kemal Paşa bu son sözü üzerine masadakilere şöyle bir göz gezdirdi ve "Biliyorum," dedi, "Bazılarınızın aklında hâlâ daha saltanat geri gelir mi, saltanat gerçekten sona mı erdi, altı asır hüküm sürmüş Osmanlı İmparatorluğu bitti mi, gibi sorular dolaşıyor."

Mustafa Kemal Paşa ellerini masanın üzerinde birleştirerek devam etti:

"Efendiler, Osman Bey bağımsızlığını ilan etmiş ve büyük bir devlet kurmuştur. Bu devlet özellikle kuzeye ve kuzeybatıya doğru ilerleyerek pek çok milleti içine almıştır. İstanbul'u alan büyük Fatih; bu azametli, kudretli padişah, gerçekten bütün İslam dünyasının, bütün Türk dünyasının haklı iftihar edebileceği bir kişidir. O, bütün dünyanın büyüklük adına takdir edebileceği şahsiyettir. O, atalarının kurduğu Osmanlı Devleti ile sadece Selçuklu'nun hüküm sürdüğü yerlerde değil, Doğu Roma İmparatorluğu'nun da mirasına el koyarak, kendini Rumların İmparatoru olarak da gördü. Fatih istedi ki Roma'yı da alsın ve Batı Roma İmparatorluğu'nun tacını da taşısın. Sonra Yavuz geldi. O ise bir Doğu siyaseti izledi. Bunlar kudretli padişahlardı, her çağda büyük denebilecek yetenek ve güçte olan insanlardı."

Mustafa Kemal bu cümlelerden sonra konuklarının göz-

lerinin içine bakarak devam etti. Onların kafalarındaki soru işaretlerini gidermek ister gibiydi.

"Fakat bunlardan önce veya sonra gelenler içinde bunlarla karşılaştırılamayacak düzeyde insanlar vardı. Bu gibilerin ise izlediği belirli, olumlu, rengi belli hiçbir görüşü yoktu. O halde ne oluyordu? Belli başlı dört sultandan başka öbürlerini dikkate alırsak onların hemen hemen hiçbir siyaset izlemedikleri görülüyor. Onlar kendi keyiflerini, kendi özlemlerini ve hırslarını tatmin edecek şekilde bütün milleti, bütün asıl unsurları arkalarından, sağlarından, sollarından, kuzeye ve güneye sevk etmekle uğraşıyorlardı. Sonra meşrutiyet geldi, bu meşruti saltanat devrinde ise devlet tam anlamıyla bir yıkıma sürüklendi."

En başta sorduğu soruya cevap vermenin zamanı gelmişti. Başını kaldırdı ve, "Artık Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tükenmiştir. Saltanat devri kapanmıştır. Peki şimdi ne olacak, artık sorulması gereken soru budur."

Aslında herkesin aklında aynı soru vardı. Yeni devletin yönetim biçimi ne olacak?

Daha birkaç hafta önce Mustafa Kemal *Wieber Neue Presse* muhabirine verdiği bir demeçte bu konuda daha önce hiç olmadığı kadar açık konuşmuştu. Bu demeçle birlikte de tabii ki İstanbul ve Ankara'da toz dumana karışmış, her ağızdan bir şey çıkar olmuştu.

Başkentin anayurdun kalbine, Anadolu'nun bağrına taşınarak Ankara ilan edilmesiyle birlikte İstanbul'dan sadece fiziki olarak değil siyasi olarak da uzaklaşılması gerektiğinin en belirgin sinyalleri verilmişti. Yeni bir devletin, yeni bir merkezin doğduğu iyice belirginleşmiş, yeni Türk Devleti adeta tescillenmişti. Ve şimdi gelinen durumda geriye bir tek bu devletin adını koymak ve rejimini ilan etmek kalıyordu. Hükümet bunalımı da tüm bu krizin su yüzüne çıkmasından başka bir şey değildi.

"Mustafa Kemal Paşa'ya katılıyorum," dedi İsmet Paşa.

Mustafa Kemal'in çaprazında, masanın sağ başındaydı. "Ben Lozan'dayken yabancı devletlerin temsilcileri sürekli yanıma gelip bana 'Sizin devletinizin adı ne? Yeni Türkiye nasıl idare edilecek? Yoksa Mustafa Kemal yeni sultan mı olacak?' diye sorup duruyorlardı."

Mustafa Kemal bu sultan lafını duyunca tebessüm etmekten kendini alamadı. Tüm gözler birden ona çevrilmişti. İşin ilginç tarafı da bu düşünceyi hem düşmanları hem de bazı dostları dile getiriyordu. Saltanat yanlıları Mustafa Kemal'i karalamak için "O şimdi kendini sultan ilan edecek, görün de bakın!" türlü söylemlere girişmişlerdi. Sanki Mustafa Kemal'in derdi Osmanoğullarıymış da onları kovup başından beri yerine kendi saltanatını kurmak istiyormuş, yani aslında en başından beri sanki kişisel menfaat derdindeymiş gibi bir hava estiriyorlardı. Bazı dostları ise Mustafa Kemal'e ciddi ciddi saltanatı, daha doğrusu diktatörlüğü yakıştırıyorlar ve ne pahasına olursa olsun onun kati şekilde mutlak iradeyi tek başına, hiçbir şekilde paylaşmaksızın ele almasını diliyorlardı. Mustafa Kemal ise bu düşüncelere gülüp geçiyordu.

Ama gerçek ve ciddi olan bir şey vardı ki, o da her geçen gün sistemin anarşiye ya da diktatörlüğe evrilmesi tehlikesiydi. Tarihin en büyük emperyalist savaş makinalarını yenmiş bu yeni devletin ne adı vardı ne de başı. Hem içeride hem de dışarıda bu belirsizliği bir zaaf olarak kullanıp harekete geçebilecek yığınla düşman pusuda bekliyordu. Yabancı devletler, "imparatorluk yıkıldı ama yerine ne geldi?" diye Lozan'dan bu yana sorup duruyorlardı.

"Şimdi dilerseniz bir durum tespiti yapalım," dedi Mustafa Kemal ciddileşerek. Bu komik düşünceleri bir kenara koyup ciddi şeyler konuşmak, ciddi fikirler dinlemek istiyordu. "Dinliyorum," dedi ve arkasına yaslandı.

İşte yine yapmıştı. Bir konu hakkındaki kesin kanaatini söylemeden önce herkesi, tüm fikirleri etraflıca dinler, ondan sonra kendi kararını açıklardı. Hatta çoğu zaman ken-

disine taban tabana zıt, onun dünya görüşüne hepten aykırı fikirleri bile hiç kesmeden uzun uzadıya dinlerdi. Böyle zamanlarda kendi fikirlerini olur da değiştiririm diye değil, çoğu zaman karşısındaki insanın düşüncelerini tam anlamıyla anlamak, o insanı tartmak, nasıl bir insanla karşı karşıya olduğunu anlamak için de itiraz etmeden beklerdi. Bir seferinde yaveri Salih Bey, "Paşam, şu fikir danıştıkların arasında öyleleri var ki şaşıyorum. Bunların fikirlerine nasıl olsa sonunda katılmayacaksın. Ne diye birer birer çağırıp karşında söyletirsin?" diye sorduğunda, Mustafa Kemal "Bazen hiç umulmadık adamdan ben çok şeyler öğrenmişimdir. Hiçbir fikri aşağı görmemek lazımdır. Sonunda kendi fikrimi tatbik edecek bile olsam, ayrı ayrı herkesi dinlemekten zevk alırım," demişti.

Mustafa Kemal'in bu huyunu çok iyi bilen yakın dostları da onun tüm fikirleri en ince ayrıntısına kadar dinlemeden kendi kanaatini paylaşmayacağını çok iyi bilirlerdi.

"Öncelikle saltanat yanlılarını ele almalıyız," dedi Deli Halit Paşa. Lafını sakınmayan, açık sözlü bir adamdı. Son zamanlarda Kazım Paşa ile de arası açılmıştı. Hâlbuki Kazım Paşa'nın emriyle kuşattığı Kars'ı Ermenilerden adeta tek başına geri almıştı. Mert, dediğim dedik, cesur bir askerdi. Kurtuluş Savaşı boyunca defalarca gazi olmuştu ve vücudunda ondan fazla kurşun yarası vardı! Konuşmaya başlamasıyla birlikte gözler ona çevrildi. "Hepimiz biliyoruz ki bu topraklarda Osmanlı İmparatorluğu altı asır hüküm sürdü. Bundan bir gecede elbise değiştirir gibi vazgeçmek biraz zor olacağa benzer."

"Bunu diyenler halt etmiş!" diye söze girdi Sakarya ve Afyonkarahisar savaşlarının kahramanı Kemalettin Sami Paşa. İsmet Paşa'nın hemen yanında oturuyordu. "Sanki her şey güllük gülistanlıkmış, Osmanlı tüm dünyayı kasıp kavuruyormuş! Bize rahat batmış da saltanatı kaldıralım demişiz gibi böyle laflara oldum olası sinir olurum! Fatih'e, Kanuni'ye,

Yavuz'a laf eden mi var? Hepsi de başımızın tacıdır. Atamızdır. Ama o devir kapandı. Hem de kendiliğinden kapandı. İngiliz dretnotları Boğaz'dan geçtiğinde o dönem bitmişti."

"Peki ya hilafet saltanatsız olmaz diyenleri ne yapacağız?" diye sordu Mustafa Kemal'in sol yanındaki köşede oturan Fethi Bey. "Halife var ama sultan yok. İstanbul'da bu fikrin destekçilerinin hatırı sayılır bir payı var."

"En başta Rauf Bey'e güç yetmiyor," diye ekledi Deli Halit'in yanındaki Ruşen Eşref Bey. "Hilafeti daha da güçlendirmeliyiz diyor. Öyle laflar ediyor ki, sanki bir adım ötesinde saltanatı da geri getirmeliyiz, Abdülmecid'i sadece halife olarak değil, sultan olarak da tanımalıyız diyecek!" Ruşen Eşref Bey saltanat kaldırıldıktan sonra halife ilan edilen Abdülmecid'den bahsediyordu. "Geçen gün mecliste tartışırken İngilizleri örnek alabiliriz gibi laflar etti. Efendim neymiş onlarda kral ve kraliçe varmış ama aynı zamanda modern bir devletmişler. Saltanatı kaldırmaya hiç gerek yoktu, diyor."

"Bunlar yersiz benzetmeler," dedi İsmet Paşa sinirlenerek. "Elmayla armudu benzetmek gibi bir şey. Onlarda meclis ve kraliyet beraber gelişti, bizdeki gibi biri diğerine rağmen olmadı. Meclisin güçlenmesi orada hayatın doğal akışına ters değildi. Asırlarca parlamento ve krallık beraber yeşerdi. Bizde ise meşrutiyet ve halkın egemenliği her zaman sultana karşı ve sultana rağmen ortaya çıktı. Ve hepimiz çok iyi biliyoruz ki her sultan ilk fırsatta bu meşrutiyetin icabına bakmak için zaman kolladı. Üstelik son yıllardaki saltanat İngilizlerin kontrolündeki, onların kuşatması altındaki bir saltanattı."

"Öyle deyince de 'Biz de zaten İngilizlerin himayesi altında saltanat devam etsin,' diyoruz diye çıkıyorlar," dedi masanın öbür ucundaki sağ kenarda oturan Kazım Paşa. Mustafa Kemal'in Makedonya'dan arkadaşıydı.

"Mandacılar meselesi," dedi Deli Halit Paşa. "Bunlar en

tehlikelisi ve bana sorarsanız da en budalası." Manda, yani başka güçlü bir ülkenin himayesi altına girme düşüncesinden bahsediyordu. "Sanki biz yıllar yılı İngilizlerle ve onların uşağı Yunanlılarla çarpışmıyormuşuz gibi İngilizler gelsinler bizi korusunlar diyorlar! Bir gıdım aklı olan adam böyle laf etmez. İngilizler şimdiye kadar hangi devleti, kendilerinden başka hangi milleti kalkındırmış ki bize bir hayırları dokunsun! Hintlilere reva gördükleri yaşam ortada! Sömürgeci hiçbir imparatorluğun kendinden başkasına hayrı dokunmaz!"

Ruşen Eşref Bey, "Size kesinlikle katılıyorum," diye tekrar söze girdi. "Ama yabana atılır şeyler söylemiyorlar mandacılar. Şöyle düşünün: Elde yok, avuçta yok. Balkan Savaşlarından bu yana on yılı aşkın süredir savaşıyoruz. Yüzbinlerce insanımızı şehit verdik. Varımızı yoğumuzu savaşlarda tükettik. Yokluk içinde yine milletin sayesinde Kurtuluş Savaşı'nı kazandık. Yetişmiş insan gücümüzü, eğitimli evlatlarımızı cephelerde kaybettik. Sanayi kuracak sermayemiz yok, insanımız yok, kaynağımız yok. Ticaret yapacak tüccar, ev yapacak mimar, tarım yapacak ziraatçımız yok. Yok oğlu yok! Bu şartlarda sanayileşmesini tamamlamış tuzu kuru Batılı devletlerle nasıl yarışırız? Hiç değilse İngilizlerden yardım alalım da, onların maddi desteğiyle bir süre mesafe kat edelim, sonra onlardan kurtuluruz. Böyle söyleyince insanın fena fikir değil aslında diyesi geliyor."

"Peki ya sonra?" dedi öbür taraftan Rize mebusu Fuat Bey. "Yani Ruşen Bey öyle güzel anlattınız ki, sizi tanımasam bu teslimiyetçi fikre iyiden iyiye inandığınızı düşüneceğim!"

"Ben sadece bir durum tespiti yapıyorum," diye yanıtladı Ruşen Eşref Bey. "Karşınızdaki insanın düşüncesini tam anlamadan ona karşı doğru bir argüman oluşturamazsınız."

"Elbette," dedi tekrar Fuat Bey. "O zaman şöyle sorayım, bu İngilizler bize hayrına mı yardım edecek? Ne yani, elli yıl sonra, bizim artık sana ihtiyacımız yok, hadi git mi diyeceğiz

adamlara? Buna aklınız eriyor mu? Bu adamlar bizi o kadar sevseydi en başta bu toprakları parçalamaya girişmezlerdi!"

"İngilizlere güven olmaz, haklısınız," dedi Kazım Paşa. "Bazıları da bu yüzden daha önce savaşmadığımız, bu topraklarda gözü olmayan, başka güçlü bir devletin himayesi altına girelim diyorlar. Örneğin Amerikan mandası. Halide Edip, Yunus Nadi ve Ahmet Emin'in böyle şeyler söylediklerine şahit olmuşlar. Amerika bizim dostumuzmuş. Batılı güçlere karşı koymak istiyorsak Amerika'yı arkamıza almalıymışız. Onlardan bize zarar gelmezmiş. Wilson İlkeleri yeni Türk Devleti'nin lehineymiş ve bu fırsat kaçırılmamalıymış. Aksi takdirde ya İngilizler ya da Ruslar tarafından boğazlanmamız an meselesiymiş. Belki şimdi savaşı kazandık ama ne İngilizler ne de Ruslar bu topraklardan asla vazgeçmeyeceklermiş. Bu yüzden de er ya da geç Amerika gibi bir güce ihtiyacımız olacakmış."

Kazım Paşa Ocak 1918'de Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın yayınladığı Wilson İlkeleri'nden bahsediyordu. Bu ilkeler temel olarak sömürgeciliğe karşı çıkıyor ve halkların egemenliklerinin yabancı güçlere değil kendi ellerine verilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Pek çok Batılı gücün aksine Türklerin topraklarını bölüşmek için uğraşmayan Amerika'nın bu yaklaşımı onlara sempati duyulmasına neden olmuştu. Amerikan mandasına sıcak bakanlar arasında Falih Rıfkı, Halide Edip, Yunus Nadi gibi devlerin de isimlerinin geçmesi işi oldukça ciddi bir boyuta taşımıştı. Wilson İlkeleri'nin Orta Doğu'daki uygulamaları için yine Başkan Wilson tarafından kurulan King-Crane Komisyonu da Anadolu'ya gelmiş ve bizzat Türk temsilcilerle görüşmelerde bulunmuştu.

"Halide Hanım'ın Erzurum ve Sivas kongrelerinde böyle fikirleri vardı, doğrudur," dedi İsmet Paşa önemli bir konuyu açıklığa kavuşturmak isteyerek. "O dönemlerde bu konuları pek çok kişi tartıştı, görüştü. Ama ben Kurtuluş Savaşı'nın

zaferinden sonra Halide Hanım'ın artık böyle düşündüğüne ihtimal vermiyorum. Hem Amerika'dan da sütten çıkmış ak kaşık gibi bahsetmek de doğru değil! İzmir'in işgalinde Başkan Wilson'ın oynadığı rolü biz çok iyi biliyoruz! Sevr paçavrasına bulaşması da cabası!"

İsmet Paşa Amerikalıların İzmir'in işgali sırasında Ege'de itilaf donanmasının lehine gözcülük yapmasına ve ancak Amerikalıların ikna edildikten sonra İtilaf Devletlerinin bu işe girişebildiğine atıfta bulunuyordu. Başkan Wilson her ne kadar ilk başta İzmir'in Yunanlılarca işgaline ayak direttiyse de daha sonradan bu işe yeşil ışık yakmıştı. "Wilson İlkeleri ilk bakışta kulağa hoş geliyor ama aynı ilkeleri bahane ederek bu adamların azınlıklar üzerinden üzerimizde tahakküm kurmaya çalışmalarının da farkındayız," diye devam etti İsmet Paşa.

"Son olarak bir de Rus yanlıları var. Bolşevikler," dedi Kazım Bey. "Kara Vasıf'ın bu yönde girişimleri olduğu söyleniyor. Bizi kurtarırsa Bolşevikler kurtarırmış!"

Bu arada köşkün dışından bazı bağrışma sesleri geliyordu belli belirsiz. Konuklar duraklayıp birbirlerine baktılar ama ses kesilince devam ettiler.

"Biz Cihan Harbi'nde kiminle savaştık Allahaşkına!" diye bağırdı Deli Halit Paşa. "Ruslar asırlarca Osmanlı'nın can düşmanıydılar! Ne oldu da şimdi birden bire dost oldular?"

"Biz diğer milletlere dost ya da düşman diye duygusal şekilde değil, siyasi ilişkiler, yani çıkarlarımız bağlamında bakmayı ne zaman öğreneceğiz? Bizdekiler bir devlete ya aşık olmayı ya da ondan tamamen nefret etmeyi öğrenmişler. Hâlbuki uluslararası ilişkiler böyle bir şey değil!" diye söylendi İsmet Paşa.

Çankaya Köşkü'nün yeşil perdeli toplantı salonunda herkes bir saati aşkın bir süre boyunca konuştu. Sigaralar yakıldı, kahveler tazelendi.

"İtalyanları unutmayalım," dedi Fethi Bey. "Moralızade, Ahmet Dino ve Cami Beyler İtalyanları pek severler."

Kemalettin Sami Bey, "İtalyanların İzmir'in Yunan işgalinde ve sonradan Kurtuluş Savaşı'nda Türklere dolaylı da olsa destek oldukları doğrudur," dedi. "Bu bahsettiğiniz şahısların da o günlerde Yunanlılar ve İngilizlere karşı İtalyanlarla ittifakı anlaşılabilir bir şeydir. Bu meselenin bundan öteye gittiğini sanmam."

Kemalettin Sami Bey konuşmasını tam bitirmişti ki salona Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bey girdi. "Paşam," dedi Mustafa Kemal'in yanına yanaşarak, "Hasan Rıza Bey istediğiniz notları temize çekmiş," dedi.

Lozan Barış Anlaşması'nın hemen ardından Mustafa Kemal Paşa, hükümet idaresine dair tuttuğu notları Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Bey'e vermiş ve "Bunları al, müsvedde halindedirler, beyaz edeceksin. Yazıları karışıktır, dikkat et, okuyamadığın veya anlamadığın yer olursa bana sorarsın. Bunları şimdilik yalnız sen ve ben bileceğiz; amirlerine dahi bahsetmene lüzum yoktur," demişti. Notlar, Mustafa Kemal'in yanından hiçbir zaman ayırmadığı, siyah maroken kaplı küçük not defterinden koparılmıştı.

Mustafa Kemal, Salih Bey'in getirdiği kâğıtları alıp hızlıca göz gezdirdi ve önüne koydu. "Tamam," dedi. Yaverinin geri dönüp gitmesi gerekirken Mustafa Kemal'in başından ayrılmadı. Sanki bir şey söylemek istiyordu da çekiniyor gibiydi. Yaver renkten renge giriyordu.

76

"Ne var?" diye sordu Mustafa Kemal ona başını dönerek.
"Başka bir şey daha var," dedi yaveri tereddüt ederek.

"Ne var, söylesene Salih," diye tekrar sordu Mustafa Kemal dirseklerini masaya dayayıp ellerini kavuşturarak.

"Paşam, bir genç var kapıda," diye açıkladı Salih Bey. "Nasıl olduysa buraya kadar gelmiş. Gazi Paşa'yı görmeden gitmem diye tutturdu. İki saattir söz dinletemedik, ne dediysek bir türlü aralaşmadı. Toplantınızı bölmek istemediğim için size söyleyip söylememekte tereddüt ettim. Ama bağırıp çağırıp duruyor, Gazi Paşa'yı göreceğim diyor başka bir şey demiyor."

"Gürültünün nedeni belli oldu," dedi Mustafa Kemal. Salih Bey utançla başını öne eğdi. Mustafa Kemal önüne döndü, kısa bir süre düşündü ve "Bırakın gelsin," dedi.

"Aman Paşam!" dedi Fethi Bey irkilerek. "Tehlikeli olabilir." Diğer konuklar ona hak verircesine başlarını salladılar. Haklıydı Fethi Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya neredeyse gün aşırı suikast düzenleniyordu. Milletin sevgisini ve desteğini kazandıkça ve başarıları arttıkça düşmanları da artmıştı.

Mustafa Kemal yaverine talimatını tekrarladı: "Gelsin dedim!"

Bir süre sonra yaveri ufak tefek bir genç ile içeri girdi. Genç adam kısa boylu ve sıskaydı. Sol kolunun altına yerleştirdiği bir değneğe dayanarak yürüyebiliyordu. Üzerinde si-

yah kaputtan eski püskü bir palto, içinde delik deşik yün bir süveter, altında elli yerinden yamalı bir şalvar vardı. Oğlan o kadar zayıftı ki avurtları geçmiş, elmacık kemikleri ortaya çıkmıştı. Fakat çocuğun en belirgin özelliği salonda attığı her adımda yere vuran değnekten çıkan "Tak! Tak!" sesiydi. Sol bacağının dizinden aşağısı yoktu. Diğer ayağındaki kara rastığın ucu ise delinmiş, ayak parmakları dışarı çıkmıştı.

Genç adam bir hışımla salondan içeri girdi. Değneğe rağmen hızla, sektire sektire yürüyordu. Belli ki uzun zamandır böyle hareket etmeye alışıktı. Ama oğlan karşısında takım elbiseli bir yığın adamı görünce utandı, kızardı buzardı. Ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırdı. Bir süre öylece masanın başındakilere bakakaldı. Kapı onun arkasına denk geldiği için Mustafa Kemal'i sırtından görebiliyordu. Masadaki herkesin yüzüne dikkatle baktı, hayatında hiç görmediği kadar saçları başları taralı, traşlı, temiz giyimli adamları teker teker süzdü, ama aradığı kişiyi bulamıyor gibiydi.

Sonunda belli belirsiz bir sesle "Gazi Paşa hanginiz?" diye sorabildi.

Mustafa Kemal Paşa ayağa kalktı ve ona doğru dönerek bu yeni misafirine elini uzattı. "Benim," dedi.

Genç adamın gözleri fal taşı gibi açıldı. Evet, bu gerçekten oydu. Resmini sadece bir kere görmüştü ama alnına mıh gibi kazınmıştı o resim. Unutması mümkün değildi.

Mustafa Kemal'in eli bir süre havada kaldı. Çocuk şaşkınlıktan donmuş kalmıştı. Paşa'nın yaveri oğlana hafifçe omzuyla dokunup onu kendine getirdi, Paşa'nın havada kalan eline işaret etti. Genç adam telaşla ve iki eliyle birden Mustafa Kemal'in elini sıktı.

"Delikanlı, sana nasıl yardımcı olabilirim?" diye sordu Mustafa Kemal Paşa.

"Paşam," dedi genç adam. "Sizi rahatsız ettim. Af buyurun. Benim adım Orhan. 'Topal Çoban' derler bana." Gözleri gayriihtiyari sakat bacağına gitti.

Sonra sağ eliyle paltosunun içinden beyaz bir mendile sarılı bir paket çıkarıp bunu toplantı masasının üzerine koydu. Heyecandan titreyen elleriyle mendili açtığında içinde bir tomar para vardı.

"Bu nedir, evlat?" diye sordu Mustafa Kemal Paşa.

"Paşam," diye yanıtladı genç adam. "Biz iki kardeştik. Bizde ana baba yoktur. Ağabeyim Mehmet benden bir buçuk yaş büyüktü. Bana hep o bakmıştı. Savaş çıkıp da seferberlik ilan edilince ağabeyim orduya katıldı. Ben katılamadım. Malum." Oğlanın gözleri tekrar sakat bacağına gitti.

"Bizde ana baba Yunan'a kurban gitmiştir. Benim ayağı da zaten Yunan şişledi," diye devam etti genç adam. "Ağabeyim bana cepheden sürekli mektup yazardı. Mektuplarında hep sizden bahsederdi. Gazi Paşa başımızda olduğu sürece sırtımız yere gelmez, Allah onu başımızdan eksik etmesin derdi. 'Bayrağımızı Allah'ın izniyle yere düşürmeyeceğiz,' derdi. Bir keresinde sizin resminizi de göndermişti mektupta. Ben de köyde milletin koyununu güder, üç beş kuruş para kazanırdım. Sonra bunlardan karınca kararınca artanını da yine mektupla ağabeyime gönderirdim."

Genç adamın boğazı düğümlendi. Bir süre konuşamadı ve sonra devam etti: "Sonra mektuplar durdu. Bir hafta, iki hafta derken aylar geçti. Sonra köye haber geldi ki, ağam şehit olmuş."

Mustafa Kemal Paşa oğlanın omzuna elini koyarak, "Başın sağolsun, evlat," dedi.

"Vatan sağolsun," dedi Orhan. Sonra gözleri masadaki bir tomar paraya kaydı. "Ben aylarca ağabeyimden haber bekleyip ona göndereceğim paraları biriktirmiştim. Ölüm haberini alınca bile ona arttırdığım bu üç beş kuruşu hiçbir şeye harcayamadım. Öyle alışmışım ki, ben ona hâlâ daha para biriktiriyorum. Ben de bu parayı size vermeye geldim. Bu, ağabeyimin hakkıdır. Ben ona niyet etmiştim. Ağabeyim ise bu devlet için şehit olmuştur. Siz bu parayı bir yere harcar-

sınız elbet. Ağabeyim size çok güvenirdi. O güveniyorsa ben de güveniyorum. Söyleyeceklerim bunlardır."

Orhan söyleyeceğini söyledikten sonra sırtını dönüp kapıya yöneliyordu ki, "Dur bakalım, Orhan," dedi Mustafa Kemal Paşa.

"Buyurun, Paşam," diyerek döndü Orhan.

"Ben bu parayı alamam," dedi Mustafa Kemal. "Ağabeyin bize bir vatan hediye etti. O ve onun gibi adı sanı unutulmuş binlerce Mehmetçik sayesinde biz bu savaşı kazandık. Sen şimdi bu parayı al ve buna bir çift öküz al. Bir çift öküzle neler yapılmaz ki, değil mi Orhan?"

Orhan'ın kafası karıştı. Şaşkın gözlerle Mustafa Kemal Paşa'ya bakıyordu. "Bu para, ağabeyimin parası. Sizin almanızı isterdi," diye tekrarladı.

"Peki o zaman," dedi Mustafa Kemal Paşa. "Ben bu parayı alıyorum. Ama sana da bir çift öküz hediye ediyorum, oldu mu?"

Orhan, "Paşam, sağolun, çok iyisiniz amma ben öküzü n'ederim? Benim toprağım yok ki," dedi gayriihtiyari.

"Artık var," dedi Mustafa Kemal Paşa. Yaverine bir bakış attı. Yaveri, "Anlaşılmıştır, Paşam," anlamında başını salladı.

Mustafa Kemal Paşa hemen Salih Bey'e talimatları verdi ve Orhan'a köyünden bir tarla verilmesini, onun için güzel bir ev yapılmasını ve üstelik kendisine şehit yakını maaşı bağlanmasını emretti. Orhan'ın hemen karnının doyurulmasını ve o gece Çankaya'da misafir edilmesini de özellikle tembihledi.

Orhan, "Ağabeyimin dediği kadar varmış," dedi salonu terketmeden önce. "Siz gerçekten iyi bir insansınız."

Çoban Orhan şaşkın bir şekilde dışarı çıkarken Mustafa Kemal tekrar masanın başına oturdu, gümüş tabakasından bir sigara yaktı ve söze başladı: "Görüyorsunuz ya, beyler," dedi. "Bu millet işte böyle bir millettir. Fedakâr, cefakâr, çilekeş ama hepsinden önemlisi de vatansever." Mustafa Kemal

konuşurken gözleri buğulandı. Konuklardan bazıları kendilerini tutamayıp mendillerine sarılmışlardı bile. "Kendi yemez, yedirir. Kendi içmez, içirir. Vatanı ve milleti için, bağımsızlığı için yapmayacağı şey yoktur. Başkasına köle olarak yaşamaktansa ölmeyi tercih eder! Türk milletinin en büyük özelliği budur. Bağımsızlık bizim karakterimizdir!"

Sonra yaverinin getirdiği notları eline aldı. "Burada ne yazıyor biliyor musunuz?" diye sordu masadakilere. "Yeni Türk devletinin adı ve rejimi yazıyor."

Masadakiler şaşkınlıkla birbirlerine baktılar.

Mustafa Kemal açıklamaya devam etti: "Aslında bu, halletmemiz gereken son bir detay. Bu millet Kurtuluş Savaşı'na kendi başına girişirken, azığını Mehmetçikle paylaşırken karar verdi bu rejim değişikliğine." Sonra az önce masada tartışılanlara sırayla yanıt verir gibi, "Saltanat yanlıları bilmelidir ki, Kurtuluş Savaşı sultanla birlikte değil, sultana rağmen olmuştur," dedi. "Millet iradeyi ve idareyi kendi eline almıştır. Bunu hayatını ortaya koyarak yapmıştır. Saltanat İngilizler ile masada otururken, Mehmetçik kıran kırana bir savaşa girişmiş ve bağımsızlığını şehadetiyle kazanmıştır. Artık imparatorluklar, sultanlıklar, hanedanlıklar, krallıklar dönemi bitmiştir. Uygar devletler arasında yerimizi almak istiyorsak, milletin egemenliğini tanımak, yasalaştırmak ve baş tacı etmekten başka bir seçeneğimiz yoktur, olmamalıdır."

Her cümlenin sonunda duruyor, masadakileri tartıyor, söylenenleri iyice sindirmelerini bekliyordu. "Manda heveslisi olanlara gelince," diye devam etti, "Biz tam bağımsızlık ilkeleri üzerine bir devlet inşa edeceğiz. Koşulsuz ve şartsız özgürlük. Kendi ayaklarımız üzerinde, millî egemenlik temelinde yükseleceğiz. Biz Türk'ün Türk'ten başka dostunun olmadığı zamanları gördük. Gaflet ve dalalete düşmeyeceğiz. Adı ne olursa olsun, doğrudan ya da dolaylı hiçbir sömürge düzenini kabul etmeyeceğiz, egemenliğimizin üzerine siyasi ya da ekonomik bir gölge düşürmeyeceğiz. Elbette tüm

uygar devletlerle işbirliğine gireceğiz, siyasi ilişkilerimizi barışçıl bir şekilde devam ettireceğiz, birbirimizi anlayacağız. Yurtta barış, dünyada barış ilkesiyle hareket edeceğiz. Bizim toprağımızda, bizim emeğimizde, bizim hakkımızda ve hukukumuzda gözü olmadıkları sürece bu ülkelerle iyi geçineceğiz, güzel ilişkiler kuracağız. Yeni Türk Devleti uluslararası alanda uygar devletler arasındaki saygın yerini alacak. Ama bu, eşit şartlarda, eşit haklarda yürüyen bir ilişki olacak. Biz ne kimsenin mandasına gireceğiz, ne de himayesine! Biz ki, yokluk içinde yedi düvele karşı bir bağımsızlık savaşı kazandık. Asıl zor olan buydu. Şimdi de yine kendi insanımızla, kendi kaynaklarımızda, kendi çabamızla yükseleceğiz! Sanayimizi de kendimiz yapacağız. Ziraatımızı da. Gençlik bunu başaracaktır. Ben, gençlerimize inanıyorum. Muhtaç olduğumuz kudret damarlarımızdaki asil kanda mevcuttur!"

Fuat Bey, "Yaşa, Paşam!" diyerek elini havaya kaldırmaktan kendini alamadı.

Mustafa Kemal devam etti: "Diktatörlüğe giden idareler ise eninde sonunda yozlaşmaya, çürümeye ve yıkılmaya mahkûmdur. Böyle devletlerin medeni memleketler arasında itibarı yoktur. Türk milleti diktatörlüğe boyun eğmeyecek bir millettir. Türk onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, esir yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir."

Mustafa Kemal yumruğunu masaya vurarak, "Ya bağımsızlık, ya ölüm!" dedi. "Uzun lafın kısası beyler, bu savaşı millet kazandı, kendini de millet yönetecek! Rejimin adı budur. Türk milletine yakışan budur."

Mustafa Kemal Paşa gözlerini masadakilerin üzerinde son bir kez daha gezdirdi ve kendinden emin bir şekilde, "Efendiler," dedi. "Yarın Cumhuriyet'i ilan edeceğiz!"

Masadakiler gururla, onurla ve kıvançla Mustafa Kemal'e baktılar ve onu teker teker tebrik ettiler.

77

29 Ekim 1923 günü, Mustafa Kemal Paşa meclisteki oturuma katılmak üzere odasında bekliyordu. Kalkıp genel kurula geçmek üzereydi ki, yaveri, "Efendim bir Fransız sizi görmek istiyor," dedi. "Uzunca bir zamandır bekliyor. Eski bir generalmiş."

"Peki, gelsin," dedi Mustafa Kemal yerine oturmadan.

Fransız general büyük bir mutlulukla içeri girdiğinde Mustafa Kemal Paşa sağ elini ona uzattı ama eli havada kaldı. Sonra fark etti ki, adamın gösterişli ceketinin sağ yeni bomboş sarkıyor, içinde kol yok. Mustafa Kemal hemen şaşırarak diğer elini kaldırdı bu sefer.

Eski Fransız general gözleri ışıyarak, "Bir kolumu Türklere karşı Çanakkale'de savaşırken kaybettim," dedi. "Bugün diğer kolumu dost eli olarak uzatmak için geldim."

Onun bu sözlerinden duygulanan Mustafa Kemal adamla tokalaştı ve onunla kısa da olsa sohbet etti, ona bir fincan kahve ikram etti. Fransız, misafir locasına geçerken, Mustafa Kemal de genel kurula katıldı.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin tüm sıraları, koridorlar, her yer hıncahınç doluydu. Misafir locasında pek çok yabancı konuk göze çarpıyordu. Amerikalı, İtalyan, Fransız ve Rus

gazeteciler, devlet adamları ve diplomatlar bu tarihi günü izlemek için gelmişlerdi. Kalabalığın arasında bir-iki İngiliz de seçiliyordu. İngiltere'de güç dengeleri değişmişti; Carlton Club'da bir araya gelen muhafazakârlar Lloyd George'un savaş koalisyonundan çekilme kararı alınca Lloyd George da istifa etmek zorunda kalmıştı. Çanakkale saldırısı için "İngilizlerin tek başına dünya polisi rolünü oynamayacağını" açıklayan Muhafazakâr Parti Başkanı Bonar Law başbakan olmuştu. Artık yeni bir dönem başlıyordu. Kral VIII. Edward Türklere verdiği önemi göstermek için bizzat Ankara'ya gelecek ve Mustafa Kemal tarafından büyük bir misafirperverlikle ağırlanacaktı.

Meclisin her yerine al bayraklar asılmıştı. Düşman işgaliyle kürsüye örtülen kara örtü kaldırıp atılmış, kürsü özgürleşmişti. Herkes tarihi bir anın yaşanmak üzere olduğunun fazlasıyla farkındaydı. Meclis adeta dışarı taşmış, halk yapılacak duyuru için ellerinde bayraklarla heyecanla dışarıda bekliyordu. Görüşmeler yapıldı, öneriler sunuldu, tasarı okundu ve tartışıldı.

Nihayet meclisin son oturumunda Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aşağıdaki madde eklendiğinde saatler 20:30'u gösteriyordu:

"Türkiye Devleti'nin hükümet şekli Cumhuriyet'tir."

Mustafa Kemal Paşa'nın aylar önce Hasan Rıza Bey'e verip temize çekmesini istediği notlardaki cümle işte buydu.

Kanundaki diğer ilgili değişikliklerin de kabul edilmesiyle birlikte Cumhuriyet ilan edildi.

Türkiye Cumhuriyeti resmen doğmuştu.

Hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindi.

"Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırdı milletvekilleri. Herkes coşku ve sevinçle alkışlıyor, vekiller sevinçten birbirlerine sarılıyorlardı.

Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından yapılan oylama ile Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk

Cumhurbaşkanı seçildi. Meclisteki tüm milletvekillerinin oyunu almıştı.

Meclisin her köşesinden bir alkış tufanı yükseliyordu. Yabancı misafirler de Mustafa Kemal Paşa'yı coşkuyla alkışlıyorlardı. Buraya gelerek Türklerin zaferlerini tebrik edenler arasında Yunan bir temsilci dahi vardı. Artık yepyeni, barış dolu bir dönem başlıyordu. Daha düne kadar Türklere karşı kıran kırana bir savaş sürdüren Yunan Başbakan Venizelos dahi yıllar sonra, "Küçük Asya Felaketi ertesinde saygın bir ulus devlet olarak yeniden doğan ve anlaşabileceğimize kani olduğumuz Türkiye, uzattığımız dostluk elini büyük bir samimiyetle sıkarak kabul etmiştir," diyerek Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne kendi elleriyle aday gösterecekti.

Rus temsilci de ayakta alkışlıyordu Mustafa Kemal'i. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını da ilk defa tanıyan ve elçi gönderen de Sovyetler olmuştu.

Cumhuriyetin yıldönümü kutlamalarında ise bir Belçikalı diplomat, "Unutma Türkiye; Atatürk'ü Allah'a borçlusun. Geri kalan her şeyi de Atatürk'e!" diyecekti.

Batılı devletlerin yeni Türk Devleti hakkındaki samimi dilekleri sözde kalmayacaktı. Çok değil, bir yıl sonra Türkiye'de gerçekleşecek 6,9 şiddetindeki büyük Erzurum depreminde pek çok Batılı devlet de, Anadolu'nun doğusundan batısına tek yürek olarak birlik, beraberlik ve dayanışma içinde depremzedelerin yaralarını sarmaya çalışan Türk Milletinin bu kara gününde yanında olacak, maddi yardımlarda bulunacaklardı. Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Daumergue, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya göndereceği telgrafta "Zat-ı âlilerin bizzat ilk tesellileri ve yardımları kendilerine götürdüğü Erzurum'un zavallı ahalisine o kadar feci surette acı veren felaketi pek şiddetli bir üzüntüyle haber aldım. Türkiye'nin maruz kaldığı bu musibete Fransa'nın samimi iştirakini zat-ı âlinize ifade ve beyan etmek isterim," diyecek; Mustafa Kemal de bu telgrafa "Erzurum halkının uğradığı felaket sebe-

biyle sizin derin üzüntülerinizi ve Fransa'nın içten bir ilgiyle Türkiye'nin üzüntüsüne katıldığını anlatan telgrafınızı aldım. Sıkıntıya uğrayanlarla ilk görüştüğüm günde ve üzüntülerimin en aşırı bir zamanında beni bulan bu pek dostane tesellinizden duyduğum teşekkür duygusuna güvenmenizi rica ederim," şeklinde yanıt verecekti. Kızılay'ın yardım çağrısı üzerine, Uluslararası Kızılhaç Komitesi adına Başkan Gustave Ador Cenevre'de "Erzurum'daki Felaketzedelere Yardım Çağrısı" başlıklı bir genelge yayınlayacak ve uluslararası bir yardım kampanyası başlatılacak; Amerika, Japonya, Rusya, Ukrayna, Yugoslavya Krallığı, Estonya ve Brezilya para yardımlarında bulunacaktı.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa alkışlar eşliğinde kürsüye geldi ve konuşmasına başladı:

"Saygıdeğer arkadaşlar, dünya çapında önemli ve olağanüstü olaylar karşısında saygıdeğer ulusumuzun gerçek uyanıklığına ve uyanışına değerli bir belge olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun bazı maddelerini açıklığa kavuşturmak için burada toplandık. Bu kanun tasarısının kabulü dolayısıyla Türkiye Devleti'nin zaten dünyaca bilinen, bilinmesi gereken niteliği, uluslararası bilinen adıyla adlandırıldı. Bunun doğal gereği olmak üzere, bugüne kadar doğrudan doğruya Meclis başkanlığında bulundurduğunuz arkadaşınıza yaptırdığınız bu görevi, cumhurbaşkanı unvanıyla yine aynı arkadaşınıza, bu aciz arkadaşınıza veriyorsunuz. Bu münasebetle, şimdiye kadar hakkımda gösterdiğiniz sevgi, içtenlik ve güveni bir defa daha göstermekle yüksek değerbilirliğinizi kanıtlamış oluyorsunuz. Bundan dolayı yüksek heyetinize ruhumun bütün içtenliğiyle teşekkürler sunarım."

Tüm vekiller Mustafa Kemal'i alkışlıyor, tebrik ediyor, sevinç naraları atıyorlardı.

"Efendiler," diye devam etti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal. "Yüzyıllardan beri Doğu'da haksızlığa ve zulme uğra-

mış olan ulusumuz, Türk ulusu, gerçekte yaratılışından sahip olduğu özelliklerden yoksun kabul ediliyordu. Son yıllarda ulusumuzun fiili olarak gösterdiği yetenek, eğilim ve kavrayış, kendi hakkında kötü düşüncede bulunanların ne kadar aymaz ve gerçeği görmekten uzak, görünüşe aldanan insanlar olduğunu pek güzel kanıtladı. Ulusumuz sahip olduğu niteliklerini ve yeterliliğini, devletinin yeni adıyla uygarlık dünyasına daha çok kolaylıkla göstermeyi başaracaktır. Türkiye Cumhuriyeti, dünyada elde ettiği makama yaraşır olduğunu yaptıklarıyla kanıtlayacaktır."

Şimdi uygarlık yarışı başlıyordu. Bu yarışın adı ilim, iktisat ve refah yarışıydı. Mustafa Kemal iktisaden zayıf bir topluluğun fakirlik ve yoksulluktan kurtulamayacağını, millî egemenlik ve bağımsızlığın ancak ekonomik bağımsızlıkla tam anlamda gerçekleşebileceğini çok iyi biliyordu ve bunu ileriki yıllarda sürekli tekrarlayacak, milletin ilmî gelişmesinin hızlanması için eğitim başta olmak üzere pek çok alanda ciddi reformlar yapılacaktı.

Cumhurbaşkanın sözleri alkışlarla kesiliyordu. Milletvekilleri zafer ve tebrik nidaları atıyorlardı.

"Arkadaşlar," diye devam etti Mustafa Kemal. "Bu yüce kurumu var eden Türk ulusunun son dört yıl içinde kazandığı zafer, bundan sonra da birkaç katı olmak üzere belirecektir. Bendeniz eriştiğim bu güven ve itimada yaraşır olmak için pek önemli gördüğüm bir noktadaki gereksinimi bildirmek zorundayım. O gereksinim, yüksek heyetinizin bana gösterdiği sevgi, güven ve desteğin devamıdır. Ancak bu sayede Allah'ın yardımıyla, bana verdiğiniz ve vereceğiniz görevleri iyi yapmayı başarabileceğimizi ümit ederim."

Milletvekilleri tekrar alkışlamaya başladılar Cumhurbaşkanını. Herkes kıvançlı, onurlu, gururluydu.

Bu yeni Türk Devleti'nin hamuru sayısız şehidin kanıyla karılmış ve topyekûn bir Millî Mücadeleyle Cumhuriyet kurulmuştu. Mustafa Kemal'in kurduğu bu devlet, Edirne'den

Hakkari'ye, İzmir'den Iğdır'a, Kastamonu'dan Hatay'a Anadolu'yu vatan kabul eden ve Türkiye Cumhuriyeti'ne gönülden bağlı tüm vatandaşlarını; dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin eşitçe kucaklayacaktı. Bu topraklar birlik ve beraberlik türküsü söyleyenlere, bu ülküyü sahiplenenlere vatan, hatta cennetten bir vatan olurdu. Her karış toprağı şehit kanıyla sulanmış bu toprakların üstünde, rengini şehitlerden almış al sancağın gölgesinde, tek bayrak altında yaşamaya ant içmiş insanların özgürce ve hürce yaşayabilecekleri ülkesi olacaktı Türkiye Cumhuriyeti. Cumhuriyet demek millet demekti, halk demekti, birlik ve beraberlik demekti, özgürlük ve bağımsızlık demekti. Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türk Milletinin mücadelesinin önünde tüm devletler şapka çıkartıyor ve Türkiye Cumhuriyeti'ni saygıyla selamlıyordu. Cumhuriyet de onları selamlıyordu. Türkiye Cumhuriyeti bu değerler ve ilkeler üzerinde yükselerek dünya arenasında, uygar devletler arasındaki saygın yerini kazanacak ve Türklerin Cumhuriyet dirilişi hiç hız kesmeden devam edecekti. Türk Milleti ezelden beridir hür yaşamıştı ve hür yaşayacaktı!

Mustafa Kemal konuşmasını, "Türkiye Cumhuriyeti mutlu, başarılı ve muzaffer olacaktır! Yaşasın Cumhuriyet!" diyerek bitirdi.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, büyük bir alkış tufanı içinde kürsüden indi. Milletvekilleri ve yabancı misafirler onu tebrik etmek, kutlamak, elini sıkmak için sıraya girmişti. Onun elini sıkanlar arasında Amerikalı gazeteci Elizabeth Fitzgerald da vardı.

Kanun yasalaştığında sadece meclisin içindekiler değil dışarıdaki büyük kalabalık da "Yaşasın Cumhuriyet!" diye haykırmaya başladı. Bugün mecliste mühim bir kararın alınacağını duyan ne kadar kişi varsa meclise akın etmişti. İçeriden gelen haberle birlikte herkes "Yaşasın Cumhuriyet!"

diye bağırıyordu. O gün vatanını, milletini seven her kalpte, her dudakta, herkesin aklında aynı cümle tekrar tekrar yankılanıyordu: "Yaşasın Cumhuriyet!"

Milletvekilleri de şimdi meclisten dışarı çıkarak halkın arasına karışıyor ve hep beraber Cumhuriyet'in ilanını kutluyorlardı. Millet, egemenliğini gururla ve mutlulukla tüm dünyaya haykırıyordu. Ellerde Türk bayrakları, dillerde tek bir slogan vardı:

"Yaşasın Cumhuriyet!"

Meclis boşalınca Mustafa Kemal dışarı çıkmadan önce bir ara durdu, etrafına baktı. Gözlerini meclisin tekne tavanında, kemerli pencerelerinde ve ahşap sıralarında gezdirdi. Uzun uzun duvarda asılı Türk bayrağına baktı. Duygulandı.

Sonra kürsüye eski bir dostu okşar gibi dokundu. Hafızası, yıllar öncesine, çok uzun zaman öncesine gitti geldi.

"Salih," dedi yaverine dönerek. "Sence bu kürsü meşeden mi?"

Salih şaşkın şaşkın Mustafa Kemal Paşa'ya bakarken, Atatürk al bayrağın önünde, masmavi gözlerinde ışıldayan bir parıltıyla, kendinden emin bir şekilde gülümsüyordu.

"Ey yükselen yeni nesil! Gelecek sizindir.
Cumhuriyeti biz kurduk; onu yükseltecek ve devam ettirecek sizsiniz."
Mustafa Kemal Atatürk, 1924

SONSÖZ YERİNE

Atatürk'ün önderliğinde Cumhuriyet'e giden, öncesiyle ve sonrasıyla yedi günü anlattığım bu romanı yazarken, Atatürk'ün bizzat kendi eserleri, çağdaşlarının hatıraları ve tarihnameleri başta olmak üzere Atatürk, Cumhuriyet ve Kurtuluş Savaşı hakkında yazılmış yüzlerce yerli ve yabancı kaynaktan; tarih kitapları, hatıratlar, seyahatnameler, ansiklopediler, ulusal ve yabancı gazeteler, harp tarihi kitapları, savaş günlükleri, resmi devlet arşivleri, Genelkurmay Başkanlığı yayınları gibi pek çok türde eserden, ve yaverlerin, askerlerin, devlet adamlarının, yerli ve yabancı gazetecilerin; anıları, raporları, günlükleri, mektupları, mülakatları gibi pek çok kesimden insanlarca oluşturulan kaynaklardan yararlandım. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kendi kaleminden çıkan eserlere öncelik verdim. Olabildiğince birinci elden çıkan, Milli Mücadele'ye bizzat tanıklık eden, o dönemin görgü tanıklarının anılarını esas almaya özen gösterdim.

Atatürk'ün gerçek konuşmalarından yararlanırken, onun hatırasına sadık kalabilmek adına, bu konuşmaları romanın akışına oturtabilmek için yaptığım ufak dokunuşların ve dili günümüz Türkçesine aktarırken yaptığım bazı rötuşların dışında bir müdahalede bulunmamaya dikkat ettim. Romanın kurgusu çerçevesinde, Atatürk'ün Harp Okulu ve Harp Aka-

demisi yıllarındaki bazı anekdotların tek bir sahnede birleştirilmesi ya da Atatürk'ün farklı tarihlerdeki konuşmalarının tek bir mülakatta kullanılması gibi durumlarda, sanat literatüründe "*poetic licence*" dediğimiz "yazarın kurgusal özgürlüğü"nü kullandım. Şimdi akademik cübbemi giyip tarihi romanın ne olup ne olmadığı konusunda başınızı ağrıtacak değilim, ama şu kadarını söyleyebilirim ki, bu özgürlüğü, ne bu eserimde, ne de diğer romanlarımda hiçbir zaman tarihi hakikatlere halel getirecek şekilde kullanmadım.

Tarihte eşine çok az rastlanan Milli Mücadelemizin ne kahramanları bu kitapta anlatılanlarla sınırlandırılabilir, ne de Atatürk'ün hayatı benim bu kitapta öncesiyle ve sonrasıyla anlattığım yedi güne sığdırılabilir. Bunun farkındayım. Ama iyi bir hikâye ancak sınırlı sayıda karakterle ve belirli bir zaman dilimiyle anlatabilir. Bunun da farkındayım. İşte bu roman, her edebiyat eseri gibi, bu iki dinamiğin kesişmesinin ürünüdür. Ana kahramanı elbette Atatürk olan bu eserin, eğer bir başarısı söz konusu olacaksa, bu başarı Atatürk başta olmak üzere tarihimizin benzersiz kahramanlarına aittir.

Yayıncım Abdülkadir Özkan'a bu romanın fikrini duyduğu ilk andan itibaren gösterdiği heyecan ve destek için ve yayınevimizin editörü Gökhan Yücesan'a romanın yayına hazırlanış sürecinde a'dan z'ye her ayrıntısıyla titizlikle ilgilendiği için teşekkürü bir borç bilirim.

Ve elbette, yaptığı titiz okumalarla, görüş ve öneriyle her zaman yanımda olan eşim Doç. Dr. Filiz Barın Akman'a gönülden teşekkür ederim. Ayrıca, ara sıra da olsa, beraber oynayacağımız zamanları da bu romanı yazmaya harcadığım için biricik kızım Elif Dilara'ya bu vesileyle özürlerimi iletiyorum. Her şey siz çocuklarımızın geleceği için. İnanıyorum ki, Cumhuriyetimiz sizlerle daha nice güzel günler görecektir.

Son olarak, ülkemiz maalesef çok büyük bir deprem felaketine maruz kaldı, elbette milletçe acımız tarifsiz, içimiz buruk. Depremde hayatını kaybeden vatandaşlarımıza Al-

lah'tan rahmet, yaralılarımıza acil şifalar, geride kalanlara sabırlar niyaz ederim. Ateş düştüğü yeri yakar. Birlik, beraberlik ve dayanışma içinde, Cumhuriyetimizin bu felaketin de üstesinden geleceğine inanıyor ve aynı tahribatın yeniden yaşanmaması için ülkece gerekli dersleri çıkaracağımızı ümit ediyorum. Atatürk'ün *Nutuk*'ta ifade ettiği gibi, "Felaket başa gelmeden evvel önleyici ve koruyucu tedbirleri düşünmek lazımdır, geldikten sonra dövünmenin yararı yoktur." Allah devletimizi, milletimizi ve bayrağımızı korusun.

BAŞLICA KAYNAKLAR

Atatürk, Mustafa Kemal. *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe.* Yay. Haz. Halil Aslantürk. Kopernik, 2018.

---. *Arıburnu Muharebeleri Raporu.* Yay. Haz. İsmail Çakmak. Kopernik, 2018.

---. *Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt: 14 (1922-1923).* Kaynak Yayınları, 2004.

---. *Bölüğün Muharebe Talimi: General Karl Litzmann.* Yay. Haz. Halil Aslantürk. Kopernik, 2020.

---. *Cumalı Ordugâhı: On Günlük Manevranın Hatırası.* (29 Ağustos-8 Eylül 1909). Yay. Haz. Selma Günaydın. Kopernik, 2020.

---. *Eskişehir-İzmit Konuşmaları: 1923.* Yay. Haz. Sinan Onuş. Kopernik, 2019.

---. *Gençler için Fotoğraflarla Nutuk.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

---. *Hatıra Notları: 1916.* Yay. Haz. Hakan Türkkan. Kopernik, 2018.

---. *Karlsbad'da Geçen Günlerim.* Yay. Haz. Selma Günaydın. Kopernik, 2018.

---. *Nutuk.* Kopernik, 2020.

---. *Sivas Kongresi Günleri.* Yay. Haz. Selma Günaydın, Yusuf Turan Günaydın. Kopernik, 2019.

---. *Takımın Muharebe Talimi: General Karl Litzmann.* Yay. Haz. Halil Aslantürk. Kopernik, 2019.

---. *Tarihi Nutuklar: 1922-1924.* Yay. Haz. Selma Günaydın. Kopernik, 2021.

---. *Zabit ve Kumandan ile Hasbihal.* Yay. Haz. İsmail Çakmak. Kopernik, 2018.

"Allied Tanks, Trucks and Weapons of World War I. Archive Photographs and Contemporary Drawings." *The War Archives.*

"Atatürk." Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu. https://kho.msu.edu.tr/hakkinda/harbiyeli_ataturk/ogrenim_hayati.html

"Atatürk İlkeleri: Atatürk'ün Kendi İfadesiyle İlkelerinin Tanımı." T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. https://www.ktb.gov.tr/TR-96303/ataturk-ilkeleri.html

"Atatürk İlkeleri." Türk Tarih Kurumu. Yaz. Prof. Dr. Yaşar Yücel. https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/ataturk-ilkeleri-belleten-makale/

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi. Divan Yayıncılık, 2006.

1915'de Çanakkale'de Türk. T. C: Milli Müdafaa Vekaleti. Erkanıharbiyei Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı, 1957.

30 Ağustos Hatıraları. Cumhuriyet, 2000.

Adıvar, Halide Edib. *Mor Salkımlı Ev.* Can, 2007.

Aker, Şefik. "Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay." *Askeri Mecmua.* Sayı: 40, 1935.

Aksoy, Yaşar. *İstiklal Süvarisi: İzmir'in Kurtuluşu. Teğmen Ali Rıza Akıncı'nın Hatıratı.* Kırmızı Kedi, 2021.

Albayrak, Muzaffer, Ed. *Çanakkale Savaşı.* Yeditepe.

Apuhan, Recep Şükrü. *Çanakkale Geçilmez: Bir Destanın Öyküsü.* Timaş, 2009.

Arıburnu, Tekin. "Arıburun Savaşlarının 66. Yıldönümün-

de Kahraman 57. Şehitler Alayını ve Kumandanı Şehit Yarbay Hüseyin Avni Bey'i Anarken". *Yeni Düşünce*, Sayı 8, 1 Ekim 1981: 22.

Artuç, İbrahim. *Başkomutan Meydan Muharebesi: Büyük Taarruz*. Kastaş, 2005.

Atatürk Ansiklopedisi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.

"Atatürk'le 90 yıl önce yapılan röportaj yeniden yayınlandı." *T24*. 04.07.2013. https://t24.com.tr/haber/ataturkle-90-yil-once-yapilan-roportaj-yeniden-yayinlandi,233487

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi. Divan Yayıncılık, 2006.

Atay, Falih Rıfkı. *Çankaya*. Pozitif, 2004.

---. *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahidettin: Atatürk'ün Bana Anlattıkları*. Pozitif, 2006.

---. *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*. Pozitif, 2020.

Bayar, Celal. *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*. Sabah Kitapları, 1997.

Belli, Şemsi. *Ağabeyim Mustafa Kemal: Makbule Atadan Anlatıyor*. Selis Kitaplar, 1959.

Benazus, Hanri. *Dünya Milletlerinin Gözüyle Atatürk*. Sözcü Kitabevi, 2022.

Berberakis, Stelyo. "30 Ağustos Zafer Bayramı: Venizelos, Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterirken ne demişti?" BBC News Türkçe. 30 Ağustos, 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53964004

Berdine, Michael D. *Redrawing the Middle East: Sir Mark Sykes, Imperialism and the Sykes-Picot Agreement*. I. B. Tauris, 2018.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi. V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekatı. 1'inci, 'inci ve 3'üncü Kitapların Özetlenmiş

Tarihi (Haziran 1914-9 Ocak 1916). T. C. Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, 1997.

Bull, Stephen. *World War One: British Army*. Brassey's History of Uniforms, 1998.

Bütün Dünya. 05.2019. http://www.butundunya.com/pdfs/2019/05/2019-05.pdf

Cebesoy, Ali Fuat. *Sınıf Arkadaşım Atatürk 1-2*. Cumhuriyet, 1997.

Chicago Tribune, The New York Times, TIME, The Washington Post, Daily Mail, Evening Star arşivleri; Ernest Hemingway, Paul Williams, G. Ward Price, John Clayton, Louis E. Browne'un muhtelif gazetelerdeki haberleri.

Conk, Cemil. *Çanakkale Conkbayrı Savaşları*. T. C. M. M. V. Erkanıharbıyei Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Yayınları, 1959.

Corbett, Julian S. Sir. *Naval Operations: History of the Great War Based on Official Documents*. Longmans, Greeen and Co., 1921.

Çalışlar, İpek. *Halide Edib: Biyografisine Sığmayan Kadın*. Everest, 2010.

Çanakkale Hatıraları 1-2-3. Kolektif. Arma Yayınları, 2001, 2002, 2003.

Çanakkale Muharebelerinde Zabitan İzlenimleri. Üsküdar Belediyesi, 2017.

"Destek gelseydi Plevne'de destan yazacaktı: Gazi Osman Paşa." *Aydınlık*. 05 Nisan 2018. https://www.aydinlik.com.tr/haber/destek-gelseydi-plevnede-destan-yazacakti-gazi-osman-pasa-86257

Düzdağ, M. Ertuğrul. *Mehmed Akif Ersoy*. Kaynak Kitaplığı, 2004.

Ege, Rıdvan. "Rahmetli Makbule Atadan Anlatmıştı: Ağabeyim Atatürk." *Ulus* Gazetesi, 10.11.1962.

Egeli, Münir Hayri. *Atatürk'ün Bilinmeyen Hâtıraları*. Yenilik Basımevi, 1954.

Ellison, Grace Mary. *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası.* Çev. İbrahim S. Turek. Milliyet Yayınları, 1973.

Ersoy, Emin Akif. *Babam Mehmet Akif: İstiklal Harbi Hatıraları.* Kurtuba Kitap, 2010.

Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat.* Beyan, 2021.

Esat Paşa. *Çanakkale Savaşı Hatıraları.* Örgün Yayınevi, 2004.

Fromkin, David. *Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?* Çev. Mehmet Harmancı. Epsilon, 2008.

George, David Lloyd. *Memoris of the Peace Conference.* Yale UP, 1939.

Görgülü, İsmet. *Büyük Taarruz.* Genelkurmay Basımevi, 1992.

Greek Atrocities in the Vilayet of Smyrna (May to July 1919). Inedited Documents and Evidence of English and French Officers. Published by the Permanent Bureau of the Turkish Congress at Lausanne. Imprimerie Petter, Giesser & Held, 1919.

Grew, Joseph Clark. "The Lausanne Peace Conference of 1922-1923." *Proceedings of the Massachusetts Historical Society.* Vol. 69. 1947-1950: 348-367.

Günaydın, Yusuf Turan. *Akif.* Kopernik, 2017.

Gürer, Turgut. *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer: Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl.* Cumhuriyet Kitapları, 2006.

Hamilton, Ian, Sir. *Gallipoli Diary I-2.* George H. Doran Company, 1920.

Haythornthwaite, Philip J. *Gallipoli 1915.* Osprey Military.

Helmreich, Paul C. *From Paris to Sevres: The Partitin of the Ottoman Empire at teh Peace Conference of 1919-1920.* Ohio State UP, 1974.

İnan, Âfet, "Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra." *Belleten*, I.1., 1937:10-14.

---. *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları.* Türk Tarih Kurumu, 2020.

İnönü, İsmet. *Hatıralar.* Bilgi, 2006.

"İşte Atatürk'ün 99 yıl önce verdiği röportaj." *Aydınlık.* 22.05.2022. https://www.aydinlik.com.tr/fotogaleri/iste-ataturkun-99-yil-once-verdigi-roportaj-317434

Jones, John Philip. *Johnny: The Legend and Tragedy of General Sir Ian Hamilton.* Pen & Sword, 2012.

Karakoç, Sezai. *Mehmed Akif.* Diriliş, 1987.

Kinnear, Michael. *The Fall of Lloyd George: The Political Crisis of 1922.* Palgrave Macmillan, 1973.

Kohn, George Childs, Ed. *Dictionary of Wars.* Facts on File, 2007.

Kurtoğlu, Mehmet. *Mehmet Akif: Şair, Derviş, Kahraman.* Kopernik, 2021.

Leslie, Shane. *Mark Sykes: His Life and Letters.* Cassell and Company, Ltd., 1923.

Mango, Adrew. *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu.* Remzi Kitabevi, 1999.

Mazower, Mark. Selanik: *Hayaletler Şehri: Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950).* Çev. Gül Çağalı Güven. YKY, 2006.

McGilvray, Evan. *Hamilton & Gallipoli: British Command in An Age of Military Transformation.* Pen & Sword, 2015.

"Mehmet Akif'in sözleri 98 yıl sonra aynı kürsülerde: Odatv 1920 yılındaki tarihi konuşmayı yayımlıyor..." *Odatv.* 26.12.2018. https://www.odatv4.com/guncel/mehmet-akifin-sozleri-98-yil-sonra-ayni-kursulerde-26121805-152911

Meydan, Sinan "13 Soruda Lozan." *Sözcü.* 25.07.2022. https://www.sozcu.com.tr/2022/yazarlar/sinan-meydan/13-soruda-lozan-7267756/

Meyer, Karl E ve Shareen Blair Brysac. *Kingmakers: The Invention of the Modern Middle East.* W. W. Norton & Company, 2009.

Mitchell, W. H., L. A. Sawyer. *British Standard Ships of World War I.* Sea Breezes, 1968.

Moorehead, Alan. *Gelibolu.* Çev. Ali Cevat Akkoyunlu. Doğan Kitap, 2003.

Mütercimler, Erol. *Fikrimizin Rehberi: Gazi Mustafa Kemal.* Alfa, 2008.

"*New York Times*'ta "dâhi" Atatürk!" *Sabah.* 10.11.2010. https://www.sabah.com.tr/amerika/2010/11/10/new_york_times_10_kasim_ataturk

Ortaylı, İlber. *Gazi Mustafa Kemal Atatürk.* Kronik, 2020.

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2005.

Önder, Mehmet. *Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993.

Özçelik, Mustafa. *Mehmet Akif ve İstiklal Marşı.* Sütun Yayınları, 2008.

Peker, Nurettin. *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri: 1918-1923.* Gün Basımevi, 1955.

Sanders, Liman von. *Türkiye'de Beş Yıl.* Çev. Örgün Uğurlu. Yeni Gün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş., 1999.

Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV.* Türk Tarih Kurumu, 1996.

Seden, Selime. "Atatürk'ün Çocukluğu." *Akın* Gazetesi, 25.12.1947.

Selek, Sabahattin. *Milli Mücadele.* Cumhuriyet, 1997.

Sergerde, Mesut. *Fahrettin Altay ve Süvarilik.* Dorlion, 2022.

Smith, Michael Llewellyn Smith. *Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922.* The University of Michigan Press, 1998.

Sun Tzu. *Savaş Sanatı.* Çev. Elvan Aytekin. Kopernik, 2018.

Sykes, Christopher Simon. *The Man Who Created the Middle East: A Story of Empire, Conflict, and the Sykes-Picot Agreement.* William Collins, 2016.

Sykes, Sir Mark Sykes. *The Caliph's Last Heritage: A Short History of the Turkish Empire.* Macmillan and Co., Limited, 1915.

Şapolyo, Enver Benhan. *Mustafa Kemal Atatürk.* Kopernik, 2018.

T. C. Milli Savunma Bakanlığı, Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi Serisi I, II, Birinci Dünya Harbi Serisi, Çanakkale Harbi Serisi. https://www.msb.gov.tr/ArsivAskeriTarih/icerik/dijital-kitap

Talat, Albay. *Plevne Savunması.* Çev. Em. Kur. Alb. Talat Yalazan. Genelkurmay Basım Evi, 1997.

Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar. IV. Cilt.* Milli Eğitim Basımevi, 1978.

"Tarihin unutturamadığı zafer: Kut'ül Amare." *YeniŞafak.* 29.04.2019. https://www.yenisafak.com/hayat/unutturamadigi-zafer-kutul-amare-3268027

TBMM Gizli Celse Zabıtları (1922; Cilt 19)

TBMM Kapalı Oturum (Gizli Celse) 1. Dönem. https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler_gc?v_meclis=11&v_donem=1

Townshend, Charles V. F. *Irak Seferi ve Esaret: Esir İngiliz Generalin Kaleminden Kûtü'l-Amare.* Yeditepe, 2007.

Toynbee, Arnold J. *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilizations.* Constable and Company Ltd, 1922.

---. *Türkiye: Bir Devletin Yeniden Doğuşu.* Cumhuriyet, 1999.

---. *Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi.* Çev. Kadri Mustafa Orağlı. Yeditepe, 2007.

Tucker Spencer C., Ed. *World War I: The Definitive Encyclopedia and Document Collection.* ABC-Clio, LLC. 2014.

Tüfekçi, Gürbüz D. *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar 1-2.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Türk İstiklal Harbi I: Mondros Müterakesi ve Tatbikatı. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1999.

Ünaydın, Ruşen Eşref. *Atatürk'ü Özleyiş.* Türk Tarih Kurumu, 1957.

War Memoirs of David Lloyd George: 1917-1918. Little, Brown, and Company, 1936.

Westwell, Ian. *I. Dünya Savaşı: 500'ü Aşkın Fotoğraf, Harita ve Savaş Planı.* Çev. Oktay Etiman. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

"Yabancı gazetcilerin gözünden Atatürk." Kanal B. 10 Kasım 2016. http://www.kanalb.com.tr/haber.php?HaberNo=85185

ATATÜRK

Cumhuriyet ve Özgürlük

DOÇ. DR. BEYAZIT AKMAN

Lisans eğitimini Boğaziçi ve ODTÜ'de üniversite ikincisi olarak tamamladı. Master'ını ve "Batı Edebiyatı'nda Türk-İslam Algısı" konulu çalışmasıyla doktorasını Amerika'da Illinois State Üniversitesi'nden aldı. Washington, Smithsonian Enstitüsü'ne misafir araştırmacı olarak kabul edildi. Illinois State Üniversitesi ve New York State Üniversitesi, Geneseo'da Dünya Edebiyatı ve Türkler ve Doğu-Batı Algısı gibi dersler verdi. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Aslî Üyeliği yaptı. Araştırmalarından romanlaştırdığı kitapları büyük beğeni topladı.

20'inci yüzyılın başında Türkler tarih sahnesinden tamamen silinmek üzereydi. Bitmeyen savaşlar milletin belini bükmüş, ekonomik kriz iyice büyümüştü. Elde yok, avuçta yoktu. Batı, yıllardır can çekişen "Hasta Adam"ı artık gömmeye hazırlanıyordu. Tüm planlar ve gizli anlaşmalar hazırdı. Sonra hiç kimsenin beklemediği bir şey oldu. Bir adam çıktı ve her şey değişti.

Atatürk'ün önderliğinde Cumhuriyet'e giden yedi efsanevi günün hikâyesi. Atatürk'ün çocukluğu, gençliği, harbiye yılları ve savaşları.

Çanakkale'den Kurtuluş Savaşı'na, 19 Mayıs'tan Büyük Taaruz'a bir milletin küllerinden yeniden doğuşunun öyküsü. Hasan Tahsin'den Şehit Şerife Bacı'ya, Halide Edib'den Mehmet Akif'e, her sayfası sürpriz karakterlerle dolu bir yıldızlar geçidi.

Dünyanın İlk Günü ve Son Sefarad/Cennetin Kapıları gibi eserlerin sevilen romancısı, akademisyen-yazar Beyazıt Akman yedi yıl aradan sonra, Cumhuriyetin romanını 100'üncü yıl için yazdı.

Cumhuriyeti film tadında okumak, okutmak, yaşamak ve yaşatmak için...

Cumhuriyetimizin 100'üncü yılına armağan olsun!

ISBN: 978-625-6994-06-3

9 786256 994065

Kopernik